

EKONOMİK RAPORU 2018

TOBB Yayın No: 2019/329

ISBN: 978-605-137-720-9

TOBB yayınları için ayrıntılı bilgi Yayın Müdürlüğünden alınabilir.

Tel : (0312) 218 20 00

Faks : (0312) 218 20 64

internet: www.tobb.org.tr

TOBB yayınlarına tam metin ve ücretsiz olarak internetten ulaşabilirsiniz.

Tasarım & Baskı: GÖKÇE OFSET

İVOGSAN 21. Cad. 599. Sokak

No:22 Yenimalle / Ankara

Tel: 0312 395 93 37

ÖNSÖZ

Dünya ekonomilerinin pek çoğu 2018'de de büyümelerini sürdürdü. Ancak büyüyen borç stokları ve uluslararası ticaret anlaşmazlıkları büyüme trendini yavaşlatıyor. 2017 yılında başlayan ve 2018 yılının ilk yarısında da devam eden güçlü büyümeden sonra 2018 yılının ikinci yarısından başlayarak dünya genelindeki büyüme oranları düşmeye başladı.

Buna neden olan faktörlerin ilki Çin ekonomisindeki yavaşlama. Artan makro dengesizliklere karşı önlem olarak Çin'in başlattığı düzenleyici adımlar ekonomide sıkılaşma ve yavaşlamaya yol açtı. Ayrıca ABD ile yaşanan ticaret gerilimi ihracatı düşürdü. Dünyanın üçüncü büyük ekonomisi konumundaki Euro Bölgesinde ekonomiye ve borç çevrimine ilişkin endişelerin artması da Avrupa genelinde ekonomik aktiviteleri yavaşlattı.

ABD ekonomisi ise bir taraftan istihdamını artırırken, büyüme sürecini de devam ettiriyor. Ancak dış ticareti kısıtlayan korumacı eğilimlerin artması, üretim maliyetlerini de yükseltiyor. ABD Merkez Bankası'nın parasal sıkılaştırma sürecini yavaşlatması, dünya genelindeki fon akışına ve özellikle gelişen piyasalara olumlu yansıyor. Özetle

dünyayı daha durağan bir ekonomik gidiş ve istikrarsız toparlanma bekliyor. Buna karşılık ekonomilerin genelinde bir resesyon öngörülmüyor.

2000 yılında dünyanın en büyük ilk beş ekonomisi arasında Uzakdoğu'dan tek ülke olarak Japonya vardı. Sonra Çin bu listeye dahil oldu. 2019'da Hindistan'ın da girmesi bekleniyor. Böylece dünyanın en büyük beş ekonomisinin üçü Uzakdoğulu ülkeler, biri ABD, biri de Almanya olacak. En büyük 20 büyük ekonomi içinde son 20 yılda en büyük çıkışı Hindistan yaptı. 2000'de 13. sıradayken 2019'da 5. sıraya çıkıyor. ABD ekonomisi yerini korurken, Avrupa ülkeleri geriliyor.

Türkiye ise 2001 krizi öncesinde dünyada 19. sırada yer alıyordu. Kriz sonrası uyguladığı doğru ekonomik program ve sağlanan siyasi istikrarın getirdiği ivmeyle 2014 yılında 16. sıraya kadar yükselmişti. Ancak sonrasında bu olumlu trend muhafaza edilemedi. 2017 yılında tekrar 17. sıraya, 2018 yılında ise 18. sıraya geriledi.

Türkiye ekonomisi 2009 küresel krizinden en hızlı çıkan ülkelerden biriydi. 2010'dan itibaren hızlı bir büyüme süreci başladı. Ancak artan borçlanma ve büyüyen döviz açığı ekonomiyi daha kırılgan hale getirdi. ABD Merkez Bankası FED, 2013 Mayıs'ında parasal genişleme sürecini bitireceğini ve sonrasında sıkılaştırmanın başlayacağını bildirmişti. Bu durum Türkiye gibi dış finansmana dayalı gelişmekte olan ülkeleri olumsuz etkiledi.

Ağustos 2018'de ABD ile yaşanan yeni gerilimlerin de eklenmesiyle döviz ve faiz piyasalarında hızlı bir bozulma yaşandı. Bu durum finans piyasasına yansıdı, kredi ve nakit akışı olumsuz etkilendi. Reel ekonomide işler yavaşladı. Üretim ve istihdam geriledi. Bunların sonucunda ekonomi son çeyrekte resesyona girmiş oldu.

Hükümet bu duruma karşı çeşitli tedbirleri hayata geçirdi. Çeşitli sektörlerdeki tüketim vergilerini düşürerek, istihdam üzerindeki yükleri azaltarak ve kredi garanti sistemini genişleterek piyasayı destekledi. Tüm bunların etkilerinin 2019'un ikinci çeyreğinden itibaren daha net görülmesi ve yılın ikinci yarısında resesyondan çıkılması bekleniyor.

Ancak henüz hastalığın tedavisine başlamadık. Esasa yönelik tedbirler değil, hastalığın semptomlarını ve hastada yol açtığı rahatsızlığı azaltmayı hedef alan adımlar atılıyor, pansuman tedavisi yapılıyor. Yapılması gereken tavana fırlayan faizlerin içindeki risk primini düşürmek ve döviz piyasasına istikrar getirerek reel sektörün ve hanehalkının güveni yükseltecek yapısal tedbirlere yönelmek.

Ekonomide istikrarı ve büyüme sürecini korumak için esas ihtiyaç duyulan konu ise yeni, sağlam ve tutarlı bir büyüme hikâyesi olması. Zira dışarıdan borçlanmaya ve iç tüketimi artırmaya dayalı eski büyüme modelinin sürdürülmesi artık mümkün değil. İç talebe ve dış kaynağa dayalı büyüme sürecini değiştirmeye ihtiyaç var. Bu kapsamda ülkemizin ileriye bakmasını sağlayacak yeni hedeflere, kapsamlı bir reform sürecine ihtiyaç var.

Ne yapacağımız belli. İş Yapma Kolaylığı endeksinde 17 basamak birden yükselerek, isteyince, konuya odaklanınca, reform yapabileceğimizi gördük ve herkese gösterdik. Şimdi benzer bir sonuca odaklı çalışmayı, başta hukukun üstünlüğü olmak üzere diğer yapısal reformlar konusunda da göstermemiz gerekiyor.

Türkiye'nin İş Yapma Kolaylığı Endeksinde yukarı çıkmak için harcadığı çabayı bu kez Kural Hâkimiyeti Endeksinde yukarı çıkmak için harcamasında fayda var. Bu çerçevede gerçekçi bir yargı reformu gündemine ve mahkemelerin operasyonel sorunlarına odaklanmak lazım. Kural hâkimiyeti meselesi, hukukun üstünlüğünün sağlanması ve yarın her an her şeyin olabileceği ülke görünümünden çıkmak açısından büyük önem taşıyor.

Yapmamız gerekeni yapmaya odaklanırsak bunun karşılığını yine alırız. Ayrıca böyle bir çaba ve çalışma, yatırımları artırmanın yanında başka bir dizi yan yararı da getirebilir. Bu sayede Avrupa Birliği ile gümrük birliği modernizasyonu konusunda yeni adım atılabilir. Gümrük birliği modernizasyonu için adım atmak demek, aynı zamanda Türkiye'nin bu ortamda çok aradığı yapısal reform gündemine otomatikman sahip olması demek.

Dünya yeni bir sanayi devriminin eşiğinde. Bu yeni ekonomik paradigmanın girdisi, ne doğal kaynaklar, ne de coğrafya. Bu yeni yarışta başarılı olmak için, becerikli oyunculara ve iyi bir kurumsal sisteme ihtiyacımız var. Bizde oyuncu potansiyeli var, müteşebbis bir milletiz, ama eksiklerimiz sistem. Talih, hazırlıklı olana güler. Zamanın ruhunu kavrar ve eksiklerimizi düzeltirsek, yeni bir atılım daha başlatabiliriz.

Türkiye büyük bir ülkedir. Her sorunu aşacak güçtedir. Yeter ki, birliğimizi, istikrarımızı muhafaza edelim. Ülkemizin yarınını bugünden daha güçlü yapmak için Türkiye'nin özel sektörü azimle ve kararlılıkla, yatırıma, üretime, istihdama ve ihracata devam edecek.

Dünya ve Türkiye ekonomisindeki gelişmelerin değerlendirildiği 2018 Yılı Ekonomik Raporumuzun camiamıza ve ilgililere faydalı olmasını diliyorum.

M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU

Başkan

TOBB YÖNETİM KURULU

Başkan	M. Rifat HİSARCIKLIOĞLU
Başkan Yrd.	Ali KOPUZ
Başkan Yrd.	Selçuk ÖZTÜRK
Başkan Yrd.	S. Zeki MURZİOĞLU
Başkan Yrd.	Ayhan ZEYTİNOĞLU
Başkan Yrd.	Tamer KIRAN
Sayman Üye	Faik YAVUZ
Üye	Cengiz GÜNAY
Üye	Mahmut ÖZGENER
Üye	Öztürk ORAN
Üye	Zeki KIVANÇ
Üye	Oğuzhan A. SADIKOĞLU
Üye	Davut ÇETİN
Üye	Engin YEŞİL
Üye	Özer MATLI
Üye	Ömer ZEYDAN
Üye	Hakan ÜLKEN
Üye	Şaban A. KARAMEHMETOĞLU
Üye	Mehmet BÜYÜKSİMİTÇİ
Üye	S. Selim KANDEMİR
Üye	M. Cihat LOKMANOĞLU
Genel Sekreter	Mustafa SARAÇÖZ

EKONOMİK RAPORU İNCELEME KOMİSYONU

Başkan	Ferhat ÇAĞLAYAN
Başkan Yrd.	Levent KOÇAK
Sözcü	Ercan ÖZKAN
Raportör	Halil BALIK
Üye	Ahmet Nejat SAĞEL
Üye	Cem DOĞAN
Üye	Ersin KAŞKA
Üye	Şakir İŞERİ

HAZIRLAYANLAR

Murat AYDIN

Mali ve Sosyal Politikalar Müdürü

Serpil MERT

Mali ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü, Uzman

Sema KAYNAK

Mali ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü, Uzman

Zafer Özlem HATİPOĞLU

Mali ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü, Uzman

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
TABLO LİSTESİ.....	XIII
GRAFİK LİSTESİ.....	XVII
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	XIX
BÖLÜM I. DÜNYA EKONOMİSİ	1
DÜNYA EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ	3
1.1 Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	5
1.2 Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına GSYH.....	10
1.3 Tüketici Fiyat Endeksi	12
1.4 Uluslararası Mal Piyasaları ve Seçilmiş Malların Fiyatları	14
1.5 Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi.....	17
1.6 Dünya Ticaret Hacmi	18
1.7 Cari İşlemler Dengesi.....	21
1.8 İşsizlik Oranları	22
1.9 Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi	24
BÖLÜM II. TÜRKİYE EKONOMİSİ	27
TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ	29
1. EKONOMİK GÖSTERGELER	41
1.1 Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	41
1.2 Sektörel Gelişmeler	49
1.2.1 Tarım	49
1.2.2 Sanayi.....	56
1.2.2.1 Madencilik ve Taşocakçılığı	60
1.2.2.2 İmalat Sanayi.....	60
1.2.2.3 Enerji	70
1.2.3 Hizmetler	72
1.2.3.1 İnşaat.....	72
1.2.3.2 Ticaret Borsaları İşlem Hacmi	75
1.2.3.3 Kurulan ve Kapanan Şirketler.....	78

1.2.3.4	Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler	79
1.2.3.5	Turizm	80
1.2.3.6	Ulaştırma	83
1.3	Yatırımlar	85
1.4	Parasal ve Mali Gelişmeler	98
1.4.1	Enflasyon	98
1.4.1.1	Tüketici Fiyat Endeksi	98
1.4.1.2	Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi	108
1.4.1.3	Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi	111
1.4.1.4	Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi	112
1.4.2	Para, Banka	114
1.4.3	Sermaye Piyasası	124
1.4.4	Kamu Maliyesi	128
1.4.4.1	Merkezi Yönetim Bütçesi	130
1.4.4.1.1	Gelirler	132
1.4.4.1.2	Giderler	136
1.4.4.2	Fonlar	138
1.4.4.3	Kamu İktisadi Teşebbüsleri	139
1.4.4.4	Kamu Finansman Açığı	140
1.4.4.5	Özelleştirme	141
1.4.4.6	Merkezi Yönetim Borç Stoku	142
1.4.5	Altın Fiyatları	146
1.4.6	Döviz Kurları	148
1.5	Dış Ekonomik Gelişmeler	153
1.5.1	Dış Ticaret Göstergeleri	153
1.5.1.1	İhracat	155
1.5.1.2	İthalat	158
1.5.1.3	İllere Göre Dış Ticaret	160
1.5.1.4	Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret	161
1.5.1.5	Komşu Ülkelerle Dış Ticaret	168
1.5.2	Ödemeler Dengesi	170
1.5.3	Uluslararası Doğrudan Yatırımlar	172
1.5.4	Dış Borçlar	177

2. SOSYAL GÖSTERGELER.....	183
2.1 Nüfus	185
2.2 Eğitim.....	192
2.2.1 Okullaşma Oranları	192
2.2.2 Okul, Öğretmen, Öğrenci, Mezun Olan Öğrenci ve Derslik Sayısı	194
2.3 Sağlık.....	196
2.4 Çalışma Hayatı.....	198
2.4.1 İşgücü	198
2.4.1.1 Temel İşgücü Göstergeleri.....	198
2.4.1.2 Eğitim Durumuna Göre İşgücü	201
2.4.1.3 Bölgesel Düzeyde İşgücü Göstergeleri	203
2.4.2 İstihdam	204
2.4.2.1 İstihdamın Sektörel Dağılımı	204
2.4.2.2 Bölgesel Düzeyde İstihdam Göstergeleri	206
2.4.2.3 İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu	208
2.4.2.4 Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayanların Sektör ve İşteki Durumu.....	211
2.4.2.5 İş Arama Sürelerine Göre İşsizler.....	212
2.4.3 Toplu İş Sözleşmesi ve Ücretler	213
EK I- Temel Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (2014-2018).....	217
EK II- İller ve Bölgeler İtibarıyla Seçilmiş Ekonomik ve Sosyal Göstergeler	223

75. GENEL KURUL

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. GSYH Büyüme Hızları	6
Tablo 2. Kişi Başına GSYH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre)	11
Tablo 3. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları	13
Tablo 4. Dünya Mal Fiyat Endeksleri	14
Tablo 5. Uluslararası Piyasalarda Seçilmiş Ürünlerin Fiyatları	16
Tablo 6. Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi/GSYH.....	18
Tablo 7. Dünya Ticaret Hacmi (Mal ve Hizmet Ticareti) Değişim Oranları.....	19
Tablo 8. Cari İşlemler Dengesi/GSYH	21
Tablo 9. İşsizlik Oranları	23
Tablo 10. Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi	25
Tablo 11. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına (A10) Göre Zincirlemiş Hacim Endeksi.....	42
Tablo 12. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına (A10) Göre Cari Fiyatlarla	44
Tablo 13. Sektörlerin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları	44
Tablo 14. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, Harcamalar Yöntemiyle Zincirlenmiş Hacim Endeksi.....	46
Tablo 15. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, Harcamalar Yöntemiyle Cari Fiyatlarla	46
Tablo 16. Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları, Dayanıklılık Türüne Göre Zincirlenmiş Hacim Endeksi	47
Tablo 17. Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları, Dayanıklılık Türüne Göre Cari Fiyatlarla	47
Tablo 18. Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu, Zincirlenmiş Hacim Endeksi.....	48
Tablo 19. Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu, Cari Fiyatlarla.....	48
Tablo 20. Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla.....	49
Tablo 21. Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları.....	50
Tablo 22. Sebze Ürünleri Üretim Miktarları.....	52
Tablo 23. Meyve Ürünleri, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretim Miktarları	53
Tablo 24. Tarımsal Destekleme Ödemeleri.....	55
Tablo 25. Sanayi Üretim Endeksi.....	57
Tablo 26. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi	59
Tablo 27. Madencilik ve Taşocakçılığı Üretim Endeksi	60
Tablo 28. İmalat Sanayi Üretim Endeksi.....	61
Tablo 29. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları	62
Tablo 30. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları	63
Tablo 31. Çalışan Aralıklarına Göre Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı.....	65
Tablo 32. Ana Faaliyet Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı	67
Tablo 33. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı	68
Tablo 34. Bölgelere Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı.....	69
Tablo 35. Enerji Sektörü Üretim Endeksi.....	70

Tablo 36. Elektrik Enerjisi Üretimine Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı.....	71
Tablo 37. Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler	72
Tablo 38. Yapı Ruhsatına Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri	73
Tablo 39. Yapı Kullanma İzin Belgesine Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri.....	74
Tablo 40. Konut Satış Sayıları	75
Tablo 41. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi	76
Tablo 42. İşlem Hacmine Göre İlk Yirmi Ticaret Borsası.....	77
Tablo 43. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayıları	78
Tablo 44. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler	80
Tablo 45. Çıkış Yapan Ziyaretçi ve Giriş Yapan Vatandaş Sayısı	81
Tablo 46. Milliyetlere Göre Türkiye'den Çıkış Yapan Yabancı Sayısı	82
Tablo 47. Turizm Gelir-Gider Dengesi ve Ortalama Harcamalar	82
Tablo 48. Ulaştırma İstatistikleri.....	84
Tablo 49. Türkiye Geneli ve Devlet Hava Meydanları İşletmesi Tarafından Hava Yolu ile Yapılan Yolcu ve Yük Taşımacılığı	85
Tablo 50. Sabit Sermaye Yatırımları	86
Tablo 51. Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları	87
Tablo 52. Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı	89
Tablo 53. Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı, 2018.....	91
Tablo 54. Sektörlere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	93
Tablo 55. Mahiyetlerine Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	95
Tablo 56. Bölgelere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri.....	96
Tablo 57. Destek Sınıflarına Göre Yatırım Teşvik Belgeleri	97
Tablo 58. Ana Harcama Gruplarına Göre Tüketici Fiyat Endeksi	102
Tablo 59. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyat Endeksi.....	104
Tablo 60. Bölgelere Göre Tüketici Fiyat Endeksi.....	107
Tablo 61. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi	108
Tablo 62. Ana Sanayi Gruplarına Göre Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi	110
Tablo 63. Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi.....	111
Tablo 64. Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi	113
Tablo 65. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Faiz Kararları	115
Tablo 66. Para Arzları	116
Tablo 67. Mevduat Bankalarındaki Mevduat.....	117
Tablo 68. Banka Kredileri.....	119
Tablo 69. Bankacılık Sektörü Tüketici Kredileri	120
Tablo 70. Bireysel Kredi ve Kredi Kartı Borcunu Ödememiş Gerçek Kişi Sayısı.....	121
Tablo 71. Uluslararası Rezervler	121
Tablo 72. TCMB Rezervleri ve İthalatı Karşılama Oranı.....	122
Tablo 73. Türk Bankacılık Sisteminde Banka, Şube ve Personel Bilgileri	123
Tablo 74. Menkul Kıymetler Borsalarında Çeşitli Göstergeler	125
Tablo 75. Borsa İstanbul (BİST) Endeksi ve İşlem Hacmi	126
Tablo 76. Borsa İstanbul'da Yatırım Yapan Yatırımcı Sayısı ve Portföy Değeri... ..	127
Tablo 77. Borsa İstanbul'da Yabancı Yatırımcılarda İlk On Ülke.....	128

Tablo 78. Genel Devlet Gelirleri.....	129
Tablo 79. Genel Devlet Harcamaları.....	130
Tablo 80. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi	131
Tablo 81. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri.....	133
Tablo 82. Vergi Yükü ve Vergi Esnekliği Katsayıları	134
Tablo 83. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri	137
Tablo 84. Fon Dengesi.....	138
Tablo 85. İşletmeci KİT Finansman Dengesi	139
Tablo 86. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği.....	140
Tablo 87. Özelleştirme İşlemleri.....	141
Tablo 88. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku	143
Tablo 89. Merkezi Yönetim İç Borç Stoku.....	144
Tablo 90. İç Borçlanmanın Ortalama Vadesi ve Maliyeti	144
Tablo 91. Merkezi Yönetim Borç Stoku Döviz/Faiz Yapısı.....	145
Tablo 92. İç Borç Stokunun Elinde Bulunduranlara Göre Dağılımı.....	146
Tablo 93. Altın Fiyatları	147
Tablo 94. TCMB Tarafından Yapılan Döviz Alım-Satım Tutarları	149
Tablo 95. Yıllar İtibarıyla Döviz Kurları.....	149
Tablo 96. Döviz Kurları	151
Tablo 97. Reel Efektif Döviz Kuru	152
Tablo 98. Dış Ticaret Göstergeleri	154
Tablo 99. Sektörlere Göre İhracat.....	156
Tablo 100. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İhracat.....	156
Tablo 101. İhracatta İlk On Fasil.....	157
Tablo 102. Sektörlere Göre İthalat.....	158
Tablo 103. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İthalat.....	159
Tablo 104. İthalatta İlk On Fasil.....	159
Tablo 105. En Çok İhracat Yapan İlk On İl.....	160
Tablo 106. En Çok İthalat Yapan İlk On İl.....	161
Tablo 107. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri.....	162
Tablo 108. Seçilmiş Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri.....	166
Tablo 109. En Çok İhracat Yapılan İlk On Ülke.....	167
Tablo 110. En Çok İthalat Yapılan İlk On Ülke	168
Tablo 111. Sınır Komşularımızla Dış Ticaret.....	169
Tablo 112. Ödemeler Dengesi	171
Tablo 113. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Filli Girişler).....	173
Tablo 114. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı	174
Tablo 115. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ükelere Göre Dağılımı	176
Tablo 116. Brüt Dış Borç Stoku.....	177
Tablo 117. Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borçları	180

Tablo 118. Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı	181
Tablo 119. Temel Nüfus Göstergeleri.....	185
Tablo 120. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Nüfusa Yönelik Seçilmiş Göstergeler	187
Tablo 121. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Göç Bilgileri, 2018	189
Tablo 122. 2018 Yılında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu	191
Tablo 123. Cinsiyete Göre Ortanca Yaş	192
Tablo 124. Eğitim Seviyelerine Göre Okullaşma Oranları	193
Tablo 125. Yaş Gruplarına (Doğum Yıllarına) Göre Net Okullaşma Oranı	194
Tablo 126. Okul/Kurum, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı.....	194
Tablo 127. Okul Türü ve Öğretim Yılına Göre Okul/Birim, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Olan Öğrenci Sayısı.....	195
Tablo 128. Dallara Göre Hastane ve Yatak Sayıları	196
Tablo 129. Sağlık Personeli Sayıları.....	197
Tablo 130. Temel İşgücü Göstergeleri	199
Tablo 131. Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu.....	202
Tablo 132. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İşgücü Göstergeleri-1	203
Tablo 133. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İşgücü Göstergeleri-2.....	204
Tablo 134. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı	205
Tablo 135. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı	207
Tablo 136. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu	208
Tablo 137. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu.....	210
Tablo 138. Kayıt Dışı İstihdam Oranı.....	211
Tablo 139. İş Arama Sürelerine Göre İşsizler	212
Tablo 140. Toplu İş Sözleşmelerinin Kapsadığı İşyeri ve İşçi Sayıları	213
Tablo 141. Grev Uygulamaları	213
Tablo 142. Toplu İş Sözleşmesi Kapsamında Kamu Kesimi İşçi Ücretlerinde Gelişmeler	214
Tablo 143. Günlük ve Aylık Asgari Ücretler.....	214
Tablo 144. Asgari Ücretin İşverene Maliyeti.....	215
Tablo 145. Memur Maaşlarındaki Nominal ve Reel Değişimler	215

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Seçilmiş Ülke Grupları GSYH Büyüme Hızları.....	6
Grafik 2. Kişi Başına GSYH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre)	11
Grafik 3. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları	13
Grafik 4. Cari İşlemler Dengesi/GSYH	22
Grafik 5. İşsizlik Oranları	24
Grafik 6. Dönemler İtibarıyla Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Büyüme Hızları	43
Grafik 7. Gayrisafi Yurtiçi Hasılayı Oluşturan Faaliyetlerin Büyüme Hızları (Zincirlenmiş Hacim Endeksi 2009=100)	43
Grafik 8. Sektörlerin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla).....	45
Grafik 9. Bitkisel Üretim Değişim Oranları	51
Grafik 10. Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2015=100)	57
Grafik 11. Sektörlere Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2015=100).....	58
Grafik 12. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2015=100).....	59
Grafik 13. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları (Ağırlık Ortalama, %).....	64
Grafik 14. Çalışan Aralıklarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı	65
Grafik 15. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı	68
Grafik 16. Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı.....	71
Grafik 17. Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi Verilen Yapıların Yüzölçümleri	73
Grafik 18. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi	76
Grafik 19. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayılarının Değişim Oranı	79
Grafik 20. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler	80
Grafik 21. Turizm Gelir ve Giderleri	83
Grafik 22. Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı (2018,%)	86
Grafik 23. Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (Sabit Yatırım).....	94
Grafik 24. Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Dağılımı (Sabit Yatırım)	96
Grafik 25. Enflasyon Hedefleri ve Gerçekleşme.....	99
Grafik 26. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)	101
Grafik 27. Ana Harcama Grupları İtibarıyla Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre).....	103
Grafik 28. TÜFE, B (H) ve C (I) Çekirdek Enflasyonu (Yıllık)	105
Grafik 29. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre).....	105
Grafik 30. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık).....	108
Grafik 31. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)	109
Grafik 32. Ana Sanayi Gruplarına Göre Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre).....	110
Grafik 33. Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık) ...	112

Grafik 34. Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık).....	113
Grafik 35. Para Arzları	116
Grafik 36. Mevduat Bankalarındaki Mevduat.....	118
Grafik 37. Uluslararası Rezervler	122
Grafik 38. Menkul Kıymetler Borsalarında Çeşitli Göstergeler	124
Grafik 39. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi	132
Grafik 40. Vergi Yükü.....	135
Grafik 41. Vergi Esnekliği Katsayıları	135
Grafik 42. Merkezi Yönetim Borç Stoku.....	143
Grafik 43. Döviz Kurları	150
Grafik 44. Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri	153
Grafik 45. Dış Ticaret Göstergeleri	154
Grafik 46. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	155
Grafik 47. Belirli Ülke Gruplarına Göre İhracat.....	161
Grafik 48. Belirli Ülke Gruplarına Göre İthalat	164
Grafik 49. Ödemeler Dengesi	170
Grafik 50. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı ..	175
Grafik 51. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ükelere Göre Dağılımı	176
Grafik 52. Dış Borç Stoku	178
Grafik 53. Dış Borç Stokunun Borçlulara Göre Dağılımı	179
Grafik 54. İl/İlçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusları	185
Grafik 55. Sağlık Personeli Sayıları.....	197
Grafik 56. İşsizlik Oranları	200
Grafik 57. Mevsim Etkilerinden Arındırılmış İşgücü Göstergeleri	201
Grafik 58. Eğitim Durumuna Göre İşgücünün Dağılımı	202
Grafik 59. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı	206
Grafik 60. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu	208
Grafik 61. Kayıtdışı İstihdam Oranı	212

SİMGE VE KISALTMALAR

SİMGELER

-	: Bilgi mevcut değildir.
\$: Amerikan doları
€	: Euro
m ²	: Metrekare
GWh	: Gigawatt saat (GWh = 1 milyar KWh)
KHa	: Küresel hektar
Km ²	: Kilometre kare
KWh	: Kilowatt saat
MW	: Megawatt
bbl	: Varil (1 bbl = 159 lt)
lb	: 1 lb = 0,4536 Kg
log	: Logaritmik değer
MT	: Metrik ton
cts	: Cents
Kişi/Km ²	: Nüfus yoğunluğu
%	: Binde

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ASEAN	: Güneydoğu Asya Milletler Birliği
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİST	: Borsa İstanbul
ÇATAK	: Çevre Amaçlı Tarım Alanlarının Korunması
DHİMİ	: Devlet Hava Meydanları İşletmesi
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senedi
DTH	: Döviz Tevdiat Hesabı
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EİT	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
Fed	: ABD Merkez Bankası
G-7	: ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya ve Kanada
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GLP	: Geç Likidite Penceresi
GSYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

HMB	: Hazine ve Maliye Bakanlığı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IIF	: Uluslararası Finans Enstitüsü
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İSO	: İstanbul Sanayi Odası
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KREE	: Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MKK	: Merkezi Kayıt Kurumu
MTEP	: Milyon Ton Eşdeğer Petrol
NACE	: Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ÖİB	: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
ROM	: Rezerv Opsiyon Mekanizması
SB	: Sağlık Bakanlığı
SBB	: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
SKR	: Sanayi Kapasite Raporu
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
STB	: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
TB	: Ticaret Bakanlığı
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TBBRM	: Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
THY	: Türk Hava Yolları
TKBB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
YD-ÜFE	: Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi
Yİ-ÜFE	: Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi
YF	: Yatırım Fonu
YP	: Yabancı Para

DÜNYA EKONOMİSİ

75.
GENEL KURUL

DÜNYA EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ¹

Dünya ekonomisinde finansal krizden sonra en zayıf performansın gerçekleştiği 2016 yılında % 3,3 büyüme kaydedilmiştir. 2017 yılı başında küresel çapta ekonomik aktivitelerde ve yatırımlarda başlayan iyileşme, yılın ikinci yarısında güçlenerek devam etmiştir. Gelişmiş ülkelerde gözlenen yatırım toparlanmasına, gelişmekte olan Asya'da güçlü büyümeye, gelişmekte olan Avrupa'da ise ekonomik faaliyetlerinde görülen kayda değer iyileşmeye ve birçok emtia ihracatçısında gözlenen toparlanmaya bağlı olarak 2017 yılında dünya büyüme oranı, 2011 yılından sonraki en yüksek değer olan % 3,8'e yükselmiştir.

Küresel ölçekte ülke ekonomilerinde yaşanan yapısal dirençler ve tarife politikalarının ticaret maliyetlerinde yarattığı artışlarla etkin kaynak tahsisi, yatırım ve verimliliğin engellenmesi ve küresel büyümeye yönelik aşağı yönlü risklerin son altı ayda artmasıyla birlikte 2018 yılında küresel büyümede kısmi bir zayıflama görülmüştür. 2018 yılının ikinci yarısında küresel ekonomik genişleme; yaklaşık iki yıl süren döngüsel büyümedeki geniş tabanlı bir yükselişin ardından ABD ile Çin arasındaki tarife artışlarından kaynaklanan ticaret gerilimleri, birçok ekonomide yaşanan ticari iş yapma güvenindeki düşüş, yüksek politika belirsizliği ve finansal koşulların sıkılaştırılmasına bağlı olarak yavaşlamıştır. Bu küresel zemine karşı, ülkeye ve sektöre özgü faktörlerin bir araya gelmesi bu ivmeyi daha da azaltmıştır. Jeopolitik risk ve gerilimler, yükselen ve gelişmekte olan ekonomilerde yaşanan sermaye çıkışları ve finansal koşullardaki daralma da küresel büyümeyi olumsuz şekilde etkilemiştir. Böylece, Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) Nisan 2019 Dünya Ekonomik Görünümü (WEO) tahmininde küresel büyüme hızı 2019 yılı Ocak ayı güncellemesine göre 0,1 puan düşürülerek % 3,6 olarak tahmin edilmiştir.

Küresel büyüme hızının, 2018 yılının ikinci yarısındaki zayıflığın 2019 yılının ilk çeyreğine taşınmasıyla 2019 yılında Ocak ayı güncellemesindeki tahminin altında kalarak % 3,3 ve 2020 yılında % 3,6 olacağı öngörülmektedir.

Uluslararası Para Fonu'nun Nisan 2019 Dünya Ekonomik Görünümü Raporu'nda 2019 yılı küresel büyüme tahmininin, ABD ve Çin'de bu yılın başlarında uygulanan tarife artışlarının ticaret politikalarında oluşturduğu belirsizlikler ve finansal piyasaların zayıflaması gibi olumsuz etkilerle 2019 Ocak ayı Raporuna göre aşağı

¹ Bu bölümün hazırlanmasında IMF'nin "World Economic Outlook, October, 2018", "World Economic Outlook, Update January 2019" ve "World Economic Outlook, April, 2019" raporlarından yararlanılmıştır.

doğru revize edilmesine zemin hazırlamıştır. Bunun yanında yapılan aşağı y6nl6 revizyona; Almanya'da 2018 yılının ikinci yarısında yeni otomobil yakıt emisyonu standartlarının getirilmesi ve İtalya'da ulusal ve finansal risklerle ilgili endişeler ile i talebe ağırlık verilmesi, Japonya'da doğal afetlerin yaşanması, Arjantin ve T6rkiye'deki makro ekonomik gerilim ve daralmaların yanı sıra, ticari faaliyetlerin Çin ve diğer Asya ekonomileri 6zerindeki olumsuz etkilerinin de rol6 olmuştur.

B6y6menin 6n6ndeki riskler birçok nedenle aşağı doğru bir eğilime işaret etmektedir. Ticari gerilimlerin 6nceden tahminlere dahil edilmiş olanların 6tesindeki artışı, 6nemli bir risk kaynağı olmaya devam etmektedir. K6resel finansal koşulların sonbahardan bu yana sıkılaşması, 6zellikle y6ksek d6zeyde kamu ve 6zel sekt6r borçları g6z 6n6ne alındığında artan ticari gerginliklerin 6tesinde bir dizi tetikleyici, olumsuz b6y6me etkileriyle birlikte risk duyarlılığında daha da k6t6leşmeye neden olabilecektir. Bu potansiyel risklerin arasında Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden bir şekilde ayrılma isteği ile ticari faaliyetlerin Çin ve diğer Asya ekonomilerinde oluşturduğu baskı da sayılabilecektir. K6resel yatırım ve b6y6meyi aşağı y6nl6 etkileyen diğer fakt6rler arasında yeni y6netimlerin politika g6ndemindeki belirsizlikler, ABD federal h6k6metinin uzun bir s6re kapalı olması, olağandışı iklim değişiklikleri, yerleşik kurumlara ve siyasi partilere duyulan g6ven kaybı ve jeopolitik gerilimler yer almaktadır.

2018 yılı Ekim ayı D6nya Ekonomik Raporu'nda ve Raporun 2019 yılı Ocak ayı g6ncellemesinde olduğu gibi risk dengesi dezavantajlı olmaya devam etse de, k6resel g6r6n6m6m6n y6n6n6; risklerin kilit kaynaklarını oluşturan ticaret m6zakerelerinin sonucu ve finansal koşulların 6n6m6zdeki aylarda alacağı durum belirleyici olacaktır. 6lkeler çarpık ticaret engellerini artırmadan farklılıklarını 6zerse ve piyasa duyarlılığı d6zelerse, artan g6ven ve daha kolay finansal koşullar, temel tahminlerin 6zerinde b6y6meyi sağlayacak şekilde birbirlerini g6lendirebilecektir.

6lkelerin ortak paylaşılan politika 6nceliği; zararlı ticari engelleri ve korumacılığı daha da y6kseltmek ve halihazırda yavaşlayan k6resel ekonomiyi istikrarsızlaştırmak yerine, ticari anlaşmazlıklarını ve bunun sonucunda ortaya çıkan politika belirsizliklerini iş birliği içinde hızlı bir şekilde 6zmeleridir. B6t6n ekonomiler için borç y6k6n6n y6ksek ve daha sıkı finansal koşulların olduğu bir ortamda, potansiyel

üretim artışı ve kapsayıcılığı artırma, mali ve finansal tamponları güçlendirecek önlemlerin alınmasının zorunlu olduğu değerlendirilmektedir.

Ülkelerin onlarca yıldan beridir kurallara dayalı küresel ticaret entegrasyonundan elde edilen kazancı korumak ve yaymak, kendi sınırlarının ötesine geçen zorluklarla mücadele etmek için birlikte çalışmaları ve işbirliği yapmaları gerekmektedir. Bu kapsamda ülkelerin ticaret maliyetlerini azaltmak, ticari anlaşmazlıkları gidermek, mali düzenleyici reform gündemlerini tamamlamak, uluslararası vergilendirmeyi güçlendirmek, siber güvenliği geliştirmek, yolsuzlukla ve iklim değişikliği ile başa çıkabilmek, verimliliğin ve işgücü arzının artması için yapısal reformları ve büyümeyi destekleyen mali politika önlemlerini almak, gelir seviyelerine bakılmaksızın işgücünü, iş yapma şeklinin doğasını değiştirecek olan yeni teknolojilere hazırlamak üzere işbirliklerini artırmaları, inovasyon, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem vermeleri yerinde olacaktır. Bu itibarla, söz konusu değişen küresel şartlar karşısında küresel büyümenin her zamankinden daha kapsayıcı olmasını sağlamak daha da önemli hale gelmiştir.

Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

2018 yılı Nisan ayında dünyanın hemen hemen tüm bölgelerinde ekonomik aktivitenin hızlanması ve küresel ekonominin 2018 ve 2019 yıllarında % 3,9 oranında büyüyeceği tahmin edilirken ABD-Çin ticaretindeki gerilimler, Arjantin ve Türkiye'deki makroekonomik gerilim, Almanya'da otomobil sektöründeki aksamalar, Çin'de daha sıkı kredi politikaları ve gelişmiş ekonomilerin para politikalarının normalleşmesinin yanı sıra finansal sıkılaştırmanın etkileriyle küresel genişleme, özellikle 2018 yılının ikinci yarısında önemli ölçüde zayıflamıştır.

Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) 2019 yılı Nisan ayı Dünya Ekonomik Görünümü Raporuna göre, yılın ikinci yarısındaki yavaşlamanın etkisiyle 2018'deki küresel büyüme % 3,6 olmuştur. Böylece, 2016 yılında % 3,4 ve 2017 yılında % 3,8 düzeyinde gerçekleşen dünya ekonomisi büyüme hızında 2018 yılında 0,2 puanlık düşüş gerçekleşmiştir (Tablo1, Grafik 1).

Tablo 1. GSYH Büyüme Hızları

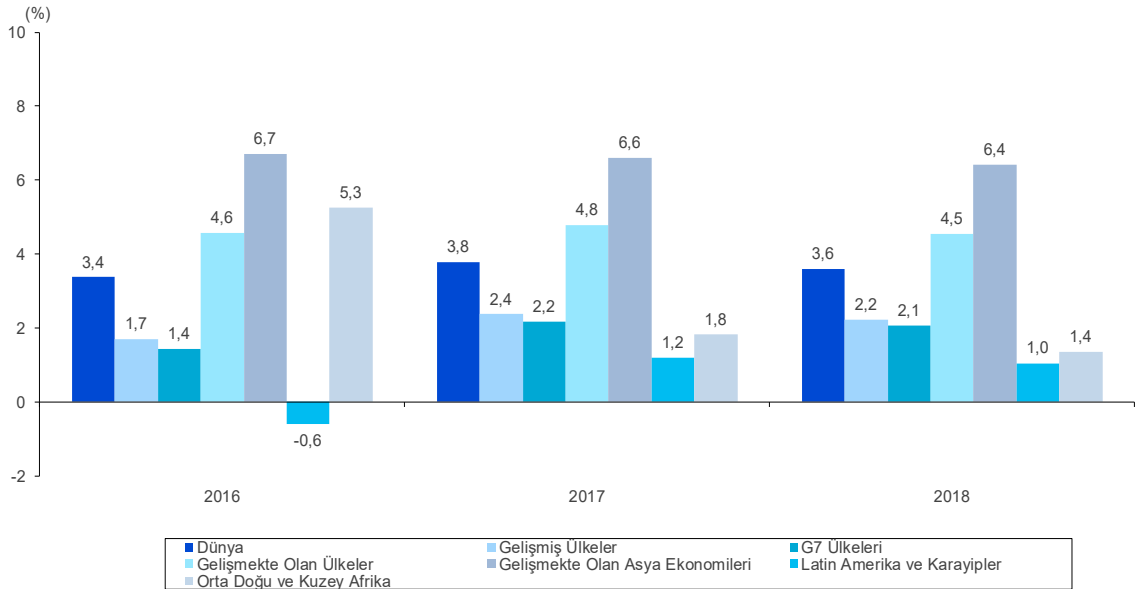
Ülke Grupları/Ülkeler	2016	2017	2018
Dünya	3,4	3,8	3,6
Gelişmiş Ülkeler	1,7	2,4	2,2
ABD	1,6	2,2	2,9
Euro Bölgesi	2,0	2,4	1,8
Almanya	2,2	2,5	1,5
Fransa ⁽¹⁾	1,2	2,2	1,5
İtalya ⁽¹⁾	1,1	1,6	0,9
İspanya	3,2	3,0	2,5
Yunanistan ⁽¹⁾	-0,2	1,5	2,1
Japonya	0,6	1,9	0,8
Kanada	1,1	3,0	1,8
Birleşik Krallık	1,8	1,8	1,4
G7 Ülkeleri	1,4	2,2	2,1
Gelişmekte Olan Ülkeler	4,6	4,8	4,5
Rusya ⁽¹⁾	0,3	1,6	2,3
Türkiye	3,2	7,4	2,6
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	6,7	6,6	6,4
Çin	6,7	6,8	6,6
Hindistan	8,2	7,2	7,1
ASEAN-5 ⁽²⁾	5,0	5,4	5,2
Latin Amerika ve Karayipler	-0,6	1,2	1,0
Brezilya	-3,3	1,1	1,1
Meksika ⁽¹⁾	2,9	2,1	2,0
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	5,3	1,8	1,4

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2019.

(1): 2018 yılı verileri tahminidir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

Grafik 1. Seçilmiş Ülke Grupları GSYH Büyüme Hızları

Kaynak: IMF.

Bu gelişmede ABD, Rusya, Yunanistan'da bir önceki yıla göre daha yüksek oranda gerçekleşen ekonomik büyüme ve Brezilya'daki durağanlığa karşın, diğer ülkeler ve bütün ülke grupları büyüme hızındaki düşüşler etkili olmuştur.

Büyüme hızları ülke gruplarına göre incelendiğinde, gelişmiş ülkelerin büyüme hızının 2017 yılında bir önceki yıla göre yükselme göstermesine karşın, 2018 yılında düşüş eğilimine geçerek % 2,2 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu seviyenin 2019 Ocak ayı güncellemesi Dünya Ekonomik Görünümü Raporundaki tahmine göre 0,1 puan daha düşük olduğu görülmektedir. ABD'deki olumlu büyüme performansına karşın, Euro Bölgesi, Japonya, Kanada ve Birleşik Krallık'ın büyüme hızlarındaki gerileme gelişmiş ülkeler grubunun büyüme hızını çok küçük oranlı da olsa aşağı yönlü hareketlendirmiştir.

Gelişmekte olan ekonomilerin büyüme hızı 2017 yılında bir önceki yıla göre 0,2 puan artış gösterirken, 2018 yılında 0,3 puanlık azalışla % 4,5 seviyesine düşmüştür. G7 ülkelerinde büyüme oranı sınırlı bir azalışla % 2,2'den % 2,1'e, gelişmekte olan Asya ekonomilerinde ise % 6,6'dan % 6,4'e düşmüştür. Latin Amerika ve Karayipler'de yaşanan olumsuz görünüm 2017 yılında tersine dönmüşken 2018 yılında bu ülkelerde büyüme 0,2 puanlık azalışla % 1,0 olarak gerçekleşmiştir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde 2017 yılında % 1,8'e düşen büyüme hızı, 2018 yılında % 1,4 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Dünyanın en büyük ekonomisi olan Amerika Birleşik Devletleri'nde büyüme hızı 2018 yılında mali teşvikler ve uygun finansal koşullar, özel tüketim ve yatırım harcamalarında meydana gelen artış ve yüksek seviyelerde seyreden tüketici güveninin etkisi ile 0,7 puanlık artışla % 2,9'a yükselmiştir. Böylece ABD küresel ekonomide aşağı yönlü hareketlenmenin sınırlı düzeyde kalmasını sağlamıştır.

Mali teşviklerin azalmasıyla birlikte ABD büyüme hızının 2019 yılında % 2,3'e düşmesi ve 2020 yılında % 1,9 seviyesinde olması beklenmektedir. Ekim ayındaki rapora göre 2019 yılı için aşağı doğru revize edilen büyüme oranı öngörüsü hükümet faaliyetlerinin askıya alınmasının (government shutdown) etkisini ve öngörülenden daha düşük gerçekleşen mali harcamayı yansıtırken, 2020 yılındaki yukarı yönlü küçük revize ise Ekim ayındaki öngörüye göre para politikasındaki daha uyumlu tutumun yansımasıdır. Bununla birlikte, her iki yıl için öngörülen genişleme hızı, ABD ekonomisinin her iki yıldaki tahmini potansiyel büyüme hızının üstündedir. Güçlü iç talep artışı, artan ithalatı destekleyecek ve genişleyen ABD cari işlemler açığındaki genişlemeye katkıda bulunacaktır.

Almanya, İtalya ve Fransa ekonomisi başta olmak üzere birçok ülkeyi etkileyen gelişmeler nedeniyle, Euro bölgesi büyüme oranı geçen yıla göre azalarak % 1,8 olmuştur. Bölgenin iki büyük ekonomisi konumunda olan Almanya ve Fransa ekonomileri büyüme hızında ciddi daralma yaşanırken, bölgenin küçük ekonomileri arasında yer alan Yunanistan'ın büyüme hızında 0,6 puanlık artış gerçekleşmiştir. Böylece 2019 yılı büyüme hızının Ocak ayında öngörülen orandan 0,3 puan daha düşük tahmin edilerek % 1,3 seviyesine ineceği ve 2020 yılında % 1,5 seviyesinde olacağı öngörülmüştür. Almanya'da zayıf özel tüketim, otomobil emisyon standartlarının revize edilmesi ve sınırlı dış talebin varlığı ile zayıf endüstriyel üretim, İtalya'da yurt içi talebin zayıf olması, kamu borç faizi yükseldikçe borçlanma maliyetlerinin yükselmesi ve yatırımların zayıflaması, Fransa'da sokak protestolarının ve sanayi faaliyetlerinin olumsuz etkisi bu revizyonlara yol açmıştır.

2016 ve 2017 yıllarında % 1,8 oranında gerçekleşen Birleşik Krallık ekonomisi büyüme hızı Avrupa Birliği'nden ayrılma (Brexit) sürecinin de etkisiyle 2018 yılında % 1,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Birleşik Krallık'da 2019 yılı büyüme hızı; Ocak ayına göre 0,3 puan azalarak % 1,2 seviyesinde öngörülmüştür. Söz konusu öngörüye Brexit'e ilişkin uzun süren belirsizliğin olumsuz etkisi ile 2019 yılı bütçesinde açıklanan mali teşviklerin olumlu etkileri yansıtılmıştır. Bu temel projeksiyon Brexit anlaşmasının 2019'da yapılacağı ve Birleşik Krallık'ın kademeli olarak yeni rejime geçeceği varsayımına dayanmaktadır. Yine de Mart ortası itibarıyla Brexit'in alacağı şekil belirsizliğini korumaktadır.

2018 yılında büyüme hızı % 1,9'dan % 0,8'e gerileyen Japonya'da Ekim 2019'da planlanan tüketim vergisi oranındaki artışın etkilerini hafifletmek amacıyla bu yıl ek mali desteklerin uygulanması gibi hafifletici önlemlerin ardından 2019 ve 2020 yıllarında büyüme hızının sırasıyla % 1,0 ve % 0,5 seviyesinde olacağı tahmin edilmektedir.

Gelişmekte olan ülke grubunda 2018 yılında % 4,5 olan büyüme hızının, 2019 ve 2020 yılları için % 4,4 ve % 4,8 olması beklenmektedir.

Bağımsız Devletler Topluluğu bölgesindeki büyümenin Ekim 2018 projeksiyonundan hafifçe daha düşük bir şekilde % 2,3 olacağı öngörülmektedir. Bu öngörü zayıflayan petrol fiyatlarının Rusya'nın büyümesi üzerindeki olumsuz etkisine dayandırılmaktadır.

2018 ve 2019 yıllarına yönelik İran büyüme hızının, ABD'nin İran üzerindeki yaptırımlarının eski haline getirilmesinin baskısı yansıtılarak keskin bir şekilde düşük olacağı beklenmiştir. Aynı şekilde Türkiye büyüme hızı beklentilerinin de yaşanan piyasa karmaşası, para biriminin keskin bir şekilde değer kaybetmesi ile yatırım ve tüketici talebine ilişkin yüksek belirsizlik nedeniyle keskin bir şekilde düşeceği öngörülmüştür.

Gelişmekte olan Asya ülkelerinde; 2018'de % 6,4 olan büyüme hızının 2019 ve 2020 yıllarında % 6,3'e düşeceği tahmin edilmektedir.

Çin ve bir dizi Asya ekonomisinin büyüme hızları yakın zamanda açıklanan ticari önlemlerin ardından düşmüştür. 2018 yılında Çin ekonomisi büyüme hızı geçen yıla göre 0,2 puan daralarak % 6,6 olmuştur. ABD yüksek tarifelerinin etkisinin bir kısmını telafi eden mali teşviklere rağmen, büyüme hızı % 6,6'ya gerileyen Çin ekonomisinin ABD ile yaşanan ticari geriliminin sürmesi ve ihtiyaç duyulan sıkılaştırıcı mali düzenlemenin yasalaşmasının birlikte yaratacağı etkiyle 2019 ve 2020 yıllarında yavaşlayacağı tahmin edilmektedir.

Hindistan'ın düşük petrol fiyatlarının ve daha önce beklenenden daha düşük hızda gerçekleşen parasal sıkılaştırmanın etkilerinden yararlanması ile enflasyon baskısının hafiflemesi gibi nedenlerle 2019 yılında büyüme hızının yükseleceği öngörülmektedir.

Latin Amerika ve Karayipler'de, büyüme hızı 2018 yılında % 1,0 seviyesi ile daha önce beklenenden 0,1 puan ve 2017 yılında gerçekleşen büyüme oranından 0,2 puan daha düşük olsa da önümüzdeki iki yıl boyunca bölge ekonomisinin daha da iyileşerek 2019 yılında % 1,4, 2020 yılında ise % 2,4 büyümesi öngörülmektedir. Brezilya'da 2018 yılında % 1,1 olan büyüme hızının 2019 ve 2020 yıllarında sırasıyla % 2,1 ve % 2,5'e yükselmesi beklenmektedir. Meksika'daki büyümenin ise 2019 ve 2020 yıllarında % 2'nin altında kalacağı tahmin edilmektedir. Yurtiçi talebi yavaşlatan sıkı politikalar nedeniyle Arjantin ekonomisinin 2019 yılının ilk yarısında daralması beklenmektedir. Diğer taraftan, reel kullanılabilir gelirdeki iyileşme ve geçen yılki kuraklıktan sonra toparlanan tarımsal üretim sayesinde yılın ikinci yarısında Arjantin ekonomisinin büyüme trendine dönmesi öngörülmektedir. Ekim 2018'de yapılan projeksiyona göre daha büyük bir çöküş beklenen Venezuela ekonomisinin 2019 yılında % 25,0, 2020 yılında % 10,0 daralması öngörülmektedir. Anılan ülkedeki küçülme, bölgenin ve gelişmekte olan ülke gruplarının büyüme ortalamalarını her iki yılda da önemli ölçüde sınırlamaktadır.

Orta Doğu, Kuzey Afrika, Afganistan ve Pakistan bölgesinde 2018 yılında % 1,8 olan büyüme hızının 2019 yılında % 1,5'e düşeceği, ancak 2020 yılında % 3,2'ye yükselmesi beklenmektedir. Bölgedeki büyüme oranını etkileyen faktörler; Suudi Arabistan'ın petrol üretiminin kaynaklanan büyümesinin yavaşlaması, Pakistan'da finansman koşullarının sıkılaştırılması, İran üzerindeki ABD yaptırımları ile Irak, Suriye ve Yemen gibi diğer ekonomilerde savaştan kaynaklanan ekonomik çöküşün beklenenden daha yavaş toparlanmasıdır.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika büyüme hızı geçen yıla göre 0,4 puan azalarak % 1,4 seviyesinde gerçekleşmiştir.

1.2 Satın Alma Gücü Paritesine Göre Kişi Başına Düşen GSYH

Satın Alma Gücü Paritesi (SGP), ülkeler arasında fiyat düzeyleri farklılaşmasını ortadan kaldırarak ülkelerin belirli bir dönemde sahip olduğu kişi başına milli gelir değerlerinin kıyaslanabilmesine olanak veren ve daha anlamlı sonuçlar elde edilmesini sağlayan önemli bir göstergedir.

IMF'nin 2019 yılı Nisan ayında yayınlanan Dünya Ekonomik Görünümü Raporuna göre, satın alma gücü paritesi açısından dünya GSYH'sinin yüzde 10'unu oluşturan (Sahraaltı Afrika, Orta Doğu, Kuzey Afrika, Afganistan ve Pakistan bölgelerindeki) 41 ülkenin ekonomisinin önümüzdeki beş yıl içinde kişi başına düşen gelir bakımından gelişmiş ekonomilerden daha az büyüyeceği öngörülmektedir. Bu durum ise bu ülkelerdeki yaşam standartlarının gelişmiş ülkelerin daha da gerisinde kalacağı anlamına gelmektedir.

2018 yılında SGP'ye göre gayrisafi yurtiçi hasıla artışının, ülke grupları itibarıyla en yüksek değerini % 7,8 ile gelişmekte olan Asya ekonomilerinde, en düşük değerini ise % 1,5 ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika ve % 2,4 ile Latin Amerika ve Karayipler'de aldığı görülmektedir. SGP'ye göre kişi başına GSYH'nın en yüksek olduğu ülke grubu 53.148 dolar ile G7 ülkeleri olurken, en düşük olduğu ülke grubu 12.487 dolar ile gelişmekte olan Asya ekonomileri olmuştur (Tablo 2, Grafik 2).

Tablo 2. Kişi Başına GSYH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre)

Ülke Grupları/Ülkeler	2016	2017	2018	(Dolar)	
				Değişim (%)	
				2017	2018
Gelişmiş Ülkeler	47.702	49.548	51.573	3,9	4,1
ABD ⁽¹⁾	57.877	59.895	62.606	3,5	4,5
Euro Bölgesi	-	-	-	-	-
Almanya	48.843	50.804	52.559	4,0	3,5
Fransa ⁽¹⁾	42.525	44.168	45.775	3,9	3,6
İtalya ⁽¹⁾	37.004	38.358	39.637	3,7	3,3
İspanya ⁽¹⁾	36.522	38.320	40.139	4,9	4,7
Yunanistan ⁽¹⁾	26.850	27.812	29.123	3,6	4,7
Japonya ⁽¹⁾	41.155	42.819	44.227	4,0	3,3
Kanada	46.627	48.342	49.651	3,7	2,7
Birleşik Krallık ⁽¹⁾	43.013	44.365	45.705	3,1	3,0
G7 Ülkeleri	49.311	51.129	53.148	3,7	4,0
Gelişmekte Olan Ülkeler	11.270	11.865	12.521	5,3	5,5
Rusya ⁽¹⁾	27.002	27.964	29.267	3,6	4,7
Türkiye	25.014	27.049	27.956	8,1	3,4
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	10.762	11.579	12.487	7,6	7,8
Çin ⁽¹⁾	15.417	16.682	18.110	8,2	8,6
Hindistan ⁽²⁾	6.761	7.287	7.874	7,8	8,0
ASEAN-5 ⁽³⁾	11.694	12.418	13.222	6,2	6,5
Latin Amerika ve Karayipler	15.527	15.840	16.220	2,0	2,4
Brezilya ⁽⁴⁾	15.407	15.739	16.154	2,2	2,6
Meksika ⁽¹⁾	19.375	19.949	20.602	3,0	3,3
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	18.394	18.546	18.821	0,8	1,5

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2019.

(1): 2018 yılı verileri tahmindir.

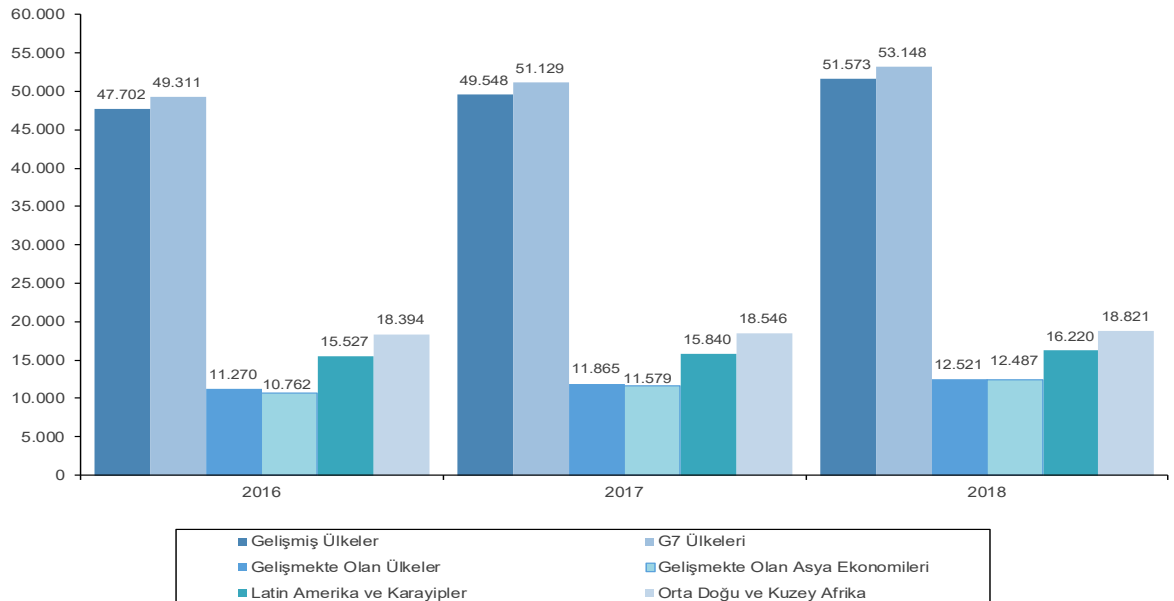
(2): 2016, 2017 ve 2018 yılı verileri tahmindir.

(3): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

(4): 2017 ve 2018 yılı verileri tahmindir.

Grafik 2. Kişi Başına GSYH (Satın Alma Gücü Paritesine Göre)

(Dolar)

Kaynak: IMF.

IMF'nin 2019 yılı Nisan ayında yayımlanan Dünya Ekonomik Görünümü Raporunda yer alan tahmini verilere göre tabloda yer alan ülkeler içinde kişi başına milli geliri en yüksek ülke 62.606 dolar ile ABD olmuştur. ABD'yi 52.559 dolar ile Almanya, 49.651 dolar ile Kanada, 45.775 dolar ile Fransa, 45.705 dolar ile Birleşik Krallık, 44.227 dolar ile Japonya ve 40.139 dolar ile İspanya takip etmiştir. SGP'ye göre kişi başına milli geliri en düşük ülkeler ise 7.874 dolar ile Hindistan, 16.154 dolar ile Brezilya ve 18.110 dolar ile Çin olmuştur.

1.3 Tüketici Fiyat Endeksi

Finansal kriz sonrası küresel ekonomideki durgunluk enflasyon oranlarına da yansımıştır. 2008 yılında yaşanan krizden sonra 2015 yılında en düşük seviyesine gerileyen tüketici fiyat enflasyonunun, 2016 yılında başlayan artış eğilimi 2017 ve 2018 yıllarında giderek artan hızla devam etmiştir.

Tüketici fiyat enflasyonu genel olarak gelişmiş ekonomilerde sınırlı kalmaya devam etmiş, gelişmekte olan piyasa ve ekonomilerde, petrol fiyatlarındaki düşüş ile enflasyonist baskıların hafiflediği ve bazı ülkelerde döviz fiyatlarındaki düşüşün yerel fiyatlara yansımaları ile dengelendiği tespit edilmiştir.

Küresel enflasyon 2018 yılında bir önceki yıla göre 0,4 puanlık artışla % 3,7 düzeyinde gerçekleşmiştir. Enflasyondaki yukarı yönlü hareketlenmede başta enerji ve petrol fiyatları olmak üzere emtia fiyatlarındaki artış baskısı etkili olmuştur.

Ülke grupları itibarıyla yıllık enflasyon önceki yıl olduğu gibi gelişmiş ülkelerde ve G7 ülkelerinde değişmeyerek sırasıyla % 1,7 ve % 1,8 düzeyinde gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde 0,5 puanlık artışla % 5,0 düzeyine yükselmiştir. Gelişmekte olan Asya ekonomilerinde 0,5 puanlık azalışla % 2,3 düzeyine düşmüş, Latin Amerika ve Karayiplerde 1,2 puanlık artışla % 7,1 düzeyine, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da 6,2 puanlık artışla % 13,7 düzeyine yükselmiştir. Tabloya göre enflasyon oranı bir önceki yıla göre ABD, Yunanistan, Birleşik Krallık, Hindistan ve Meksika'da küçülürken diğer ülkelerde artmıştır (Tablo 3, Grafik 3).

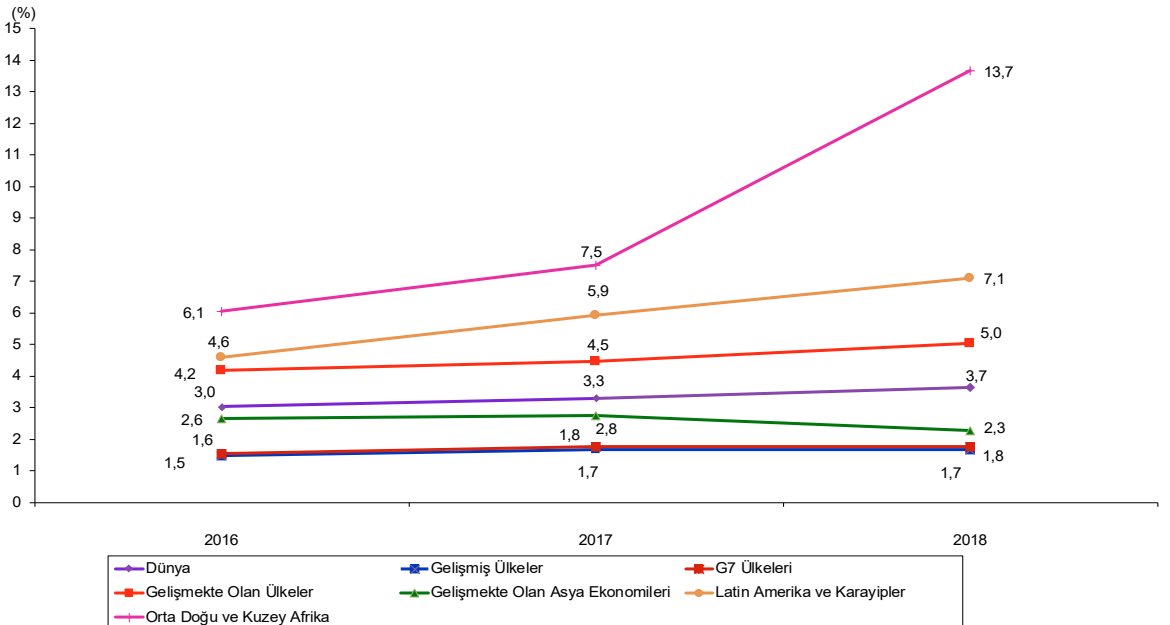
Tablo 3. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları

Ülke Grupları / Ülkeler	2016	2017	2018
Dünya	3,0	3,3	3,7
Gelişmiş Ülkeler	1,5	1,7	1,7
ABD	2,2	2,2	2,0
Euro Bölgesi	1,1	1,3	1,5
Almanya	1,7	1,5	1,8
Fransa	0,8	1,3	2,0
İtalya	0,5	1,0	1,2
İspanya	1,6	1,1	1,2
Yunanistan	0,3	1,0	0,6
Japonya	0,3	0,6	0,8
Kanada	1,4	1,8	2,1
Birleşik Krallık	1,2	3,0	2,3
G7 Ülkeleri	1,6	1,8	1,8
Gelişmekte Olan Ülkeler	4,2	4,5	5,0
Rusya	5,4	2,5	4,3
Türkiye	8,5	11,9	20,3
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	2,6	2,8	2,3
Çin	2,1	1,8	1,9
Hindistan	3,6	4,6	2,7
ASEAN-5 ⁽¹⁾	2,6	2,9	2,5
Latin Amerika ve Karayipler	4,6	5,9	7,1
Brezilya	6,3	2,9	3,7
Meksika	3,4	6,8	4,8
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	6,1	7,5	13,7

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2019.

(1): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

Grafik 3. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları

Kaynak: IMF.

Gelişmiş ülkeler grubunda yer alan ABD’de 2018 yılında enflasyon 0,2 puanlık düşüşle % 2,0 ve Birleşik Krallık’ta 0,7 puanlık düşüşle % 2,3’e gerilemiştir. Japonya’da 0,2 puanlık artışla % 0,8 ve Kanada’da 0,3 puanlık artışla % 2,1 düzeyine yükselmiştir.

Rusya’da enflasyonda 2016 ve 2017 yıllarında ortaya çıkan sert düşüşler sürekliliğini kaybetmiş ve 2018 yılında 1,8 puanlık artışla fiyatlar genel seviyesi artış oranı % 4,3 düzeyinde gerçekleşmiştir. Çin’de enflasyon 0,1 puanlık artışla % 1,9’a yükselmiş, Hindistan’da da 1,9 puanlık düşüşle % 2,7 seviyesine gerilemiştir.

1.4 Uluslararası Mal Piyasaları ve Seçilmiş Malların Fiyatları

Küresel mal piyasalarında 2017 yılında başlayan artış eğilimi 2018 yılında da devam etmiştir. Petrol ve enerji fiyat endekslerindeki değişim oranı bir önceki yıl verilerinin üzerinde gerçekleşirken bunların dışında kalan mallardaki fiyat artışları ise önceki yıl verilerinin altında kalmıştır.

2018 yılında bir önceki yıla göre petrol ve petrol dışı mal fiyat endeksi % 13,0, petrol dışı mal fiyat endeksi % 1,6, sanayi girdileri fiyat endeksi % 5,1, tarımsal hammadde fiyat endeksi % 1,9, metal ürünleri fiyat endeksi % 6,2, enerji fiyat endeksi % 27,3 ve petrol fiyat endeksi % 29,4 artış gösterirken, gıda ve içecek ürünleri fiyat endeksi % 1,1 azalış göstermiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Dünya Mal Fiyat Endeksleri

Bileşenler	Endeks			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018
Petrol ve petrol dışı mal fiyat endeksi	100,0	113,6	128,4	13,6	13,0
Petrol dışı mal fiyat endeksi	100,0	106,4	108,1	6,4	1,6
Gıda ve içecek ürünleri fiyat endeksi	100,0	103,2	102,1	3,2	-1,1
Sanayi girdileri fiyat endeksi	100,0	117,3	123,4	17,3	5,1
Tarımsal hammadde fiyat endeksi	100,0	105,2	107,2	5,2	1,9
Metal ürünleri fiyat endeksi	100,0	122,1	129,8	22,1	6,2
Enerji fiyat endeksi	100,0	123,9	157,7	23,9	27,3
Petrol fiyat endeksi	100,0	123,4	159,6	23,4	29,4

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2019.

30 Kasım 2018 tarihinde NAFTA'yı değiştiren ABD-Meksika-Kanada Serbest Ticaret Anlaşması'nın (USMCA) imzalanması, 1 Aralık 2018 tarihinde ABD-Çin'in tarife konusunda 90 günlük bir "ateşkes" ilan etmesi ve ABD'nin otomobil ithalatına ilişkin Çin tarifelerinde açıklanan düşüş, ticari gerginliklerinin azaltılmasına yönelik atılmış adımlardır. Nihai sonuçlar yine de, ABD-Çin ihtilafı ve USMCA için yerel onay süreçleri durumunda muhtemel zor bir müzakere sürecine tabi olmaya devam etmektedir. Bu nedenle, küresel ticaret, yatırım ve üretim; politika belirsizliğinden ve devam eden diğer ticaret gerilimlerinden dolayı tehdit altında kalmaktadır.

Farklılıkların zlmemesi ve bunun sonucunda tarife engellerindeki artış, ithal ara mal ve sermaye malları maliyetinin artmasına ve tüketiciler için nihai mal fiyatlarının yükselmesine yol açacaktır. Bu doğrudan etkilerin ötesinde, ticari politikaların belirsizliği ile aşırı pahalılanma ve misillemeler ile ilgili endişelerin işletme yatırımlarını azaltacağı, tedarik zincirlerini altüst edeceği ve verimlilik artışını yavaşlatacağı değerlendirilmektedir. Kurumsal krlilik için ortaya çıkan depresif görünümün, finansal piyasa duyarlılığını artırabileceği ve ekonomik büyümeyi daha da kısıtlayabileceği düşünülmektedir.

İran'ın petrol ihracatına yönelik ABD politikası ile küresel talebin gevşeeyeceğine yönelik endişelerin dahil olduğu arz etkilerinin yansımaları olarak ham petrol fiyatları Ağustos ayından beri dalgalı bir seyir izlemiştir. Ocak ayı başı itibarıyla varil başına ham petrol fiyatı yaklaşık olarak 55 ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir ve piyasalarda gelecek 4-5 yıl boyunca fiyatların büyük ölçüde bu seviyelerde kalacağı öngörülmektedir. Metal ve tarım ürünlerinin fiyatları Ağustos ayından bu yana, kısmen Çin'den gelen talebin azalması nedeniyle hafif bir şekilde gevşemiştir.

Enerji tüketimindeki artışın çoğunun enerji talebine gelir esnekliği yüksek olan gelişmekte olan piyasalardan gelmesi beklenirken, gelir esnekliğinin neredeyse sıfır olduğu gelişmiş ekonomilerde belirgin bir enerji talebi beklenmektedir. Bununla birlikte, istikrarlı kazançlar ve verimlilik olduğunda bile gelişmekte olan piyasaların enerji talebinde doyma noktasına ulaşması yakın bir gelecekte mümkün gözükmemektedir.

İklim değişikliği ve piyasa güçleri geleceğin enerji politikalarının oluşturulmasında kilit rol oynayacaktır. Enerji piyasaları, enerji düzenlemeleriyle teknolojik yeniliği teşvik ederek veya sınırlayarak fiyat etkileşimi oluşturacaklardır. Politika yapıcıların bu etkileşimlerden yararlanma rolünü belirleyen etken, ekolojik olarak sürdürülebilir ekonomileri geliştirmektir.

IMF'nin "Nisan 2019 Dünya Ekonomik Görünümü" raporunda yayımlanan verilere göre, 2018 yılında fiyatı en çok artan gıda ürünü % 28,1 ile buğday olurken, onu % 6,8 ile muz, % 6,4 ile mısır, % 5,1 ile yerfıstığı ve % 1,0 ile prinçteki fiyat artışları izlemiştir. Fiyatları en çok düşen gıda ürünlerinin ise % 22,6 ile şeker (serbest piyasa), % 17,7 ile çay, % 15,2 ile kahve (sert aroma), % 13,6 ile zeytinyağı ve % 9,9 ile kahve (yumuşak aroma) olduğu görülmüştür (Tablo 5).

Tablo 5. Uluslararası Piyasalarda Seçilmiş Ürünlerin Fiyatları

Seçilmiş Ürünler	Ölçü ⁽¹⁾	Fiyat			Değişim (%)	
		2016	2017	2018	2017	2018
Buğday	\$/MT	143,2	145,3	186,1	1,5	28,1
Mısır	\$/MT	159,2	154,6	164,5	-2,9	6,4
Pirinç	\$/MT	388,3	399,1	403,1	2,8	1,0
Soya fasulyesi	\$/MT	362,7	358,8	342,5	-1,1	-4,5
Yerfıstığı	\$/MT	1.798,3	1.949,4	2.048,4	8,4	5,1
Ayçiçek yağı	\$/MT	1.009,7	953,0	900,8	-5,6	-5,5
Zeytinyağı	\$/MT	3.978,5	4.529,8	3.911,7	13,9	-13,6
Portakal	\$/MT	1,7	1,5	1,5	-8,6	-2,9
Muz	\$/MT	1.002,4	1.074,2	1.147,7	7,2	6,8
Şeker (Serbest Piyasa)	cts/lb	18,1	15,8	12,3	-12,7	-22,6
Çay	cts/Kg	287,4	362,2	298,3	26,0	-17,7
Kahve (yumuşak aroma)	cts/lb	164,6	152,4	137,4	-7,4	-9,9
Kahve (sert aroma)	cts/lb	94,3	104,1	88,3	10,4	-15,2
Pamuk	cts/lb	74,2	83,6	91,4	12,6	9,3
Yün (23 Mikron)	cts/Kg	1.017,1	1.089,2	1.519,2	7,1	39,5
Kauçuk	cts/lb	74,5	90,8	70,4	21,9	-22,4
Alüminyum	\$/MT	1.604,2	1.967,7	2.108,5	22,7	7,2
Bakır	\$/MT	4.867,9	6.169,9	6.529,8	26,7	5,8
Nikel	\$/MT	9.595,2	10.409,6	13.114,1	8,5	26,0
Çinko	\$/MT	2.090,0	2.890,9	2.922,4	38,3	1,1
Demir	\$/MT	58,6	71,1	70,1	21,5	-1,4
Ham petrol (Brent)	\$/bbl	44,0	54,4	71,1	23,5	30,6
Ham petrol (Batı Teksas)	\$/bbl	43,2	50,9	64,8	17,8	27,2

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2019.

(1): lb=0.4536 Kg, bbl(varil)=159 lt, MT: Metrik Ton

2018 yılında brent ham petrol fiyatı 2017 yılına göre % 30,6 artarak varil başına 54,4 dolardan 71,1 dolara yükselmiştir. Batı Teksas ham petrol fiyatında da 2018 yılında % 27,2'lik bir artış olmuştur. Alüminyum fiyatı % 7,2, bakır fiyatı % 5,8, nikel fiyatı % 26,0, çinko fiyatı % 1,1 artarken, kauçuk fiyatında % 22,4 ve demir fiyatında % 1,4 düşüş kaydedilmiştir.

1.5 Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi

Yükselen piyasa ve gelişmekte olan ekonomiler; ticaret gerilimleri, artan ABD faiz oranları, doların değer kazanması, sermaye çıkışları ve değişken petrol fiyatlarının etkisiyle 2018 yılının ikinci yarısında zorlu dış koşullar tarafından test edilmiştir. Bazı ekonomiler için alınacak politika önlemlerinin, özel borç yükleri ile vade uyumsuzluklarını ele alması, makro ihtiyati çerçevelerini güçlendirmesi gerektiği IMF raporlarında vurgulanmıştır. Döviz kuru esnekliğinin, dış şokları tamponlamaya yardımcı olacak bu politikaları tamamlayabileceği, enflasyon beklentilerinin sağlam olduğu yerlerde, para politikası önlemlerinin gerektiğinde iç faaliyete destek sağlayabileceği değerlendirilmiştir. Maliye politikasının borçlanma oranlarını daha zorlu dış mali koşullar altında sürdürülebilir kılmasını sağlaması önerilmektedir. Sübvansiyon hedeflemesinin iyileştirilmesi ve tekrarlayan harcamaların rasyonelleştirilmesinin, büyümenin kapsayıcılığını artırabileceği, potansiyel büyümeyi ve sosyal harcamaları artırmak için gereken sermaye harcamalarının korunmasına yardımcı olabileceği belirtilmektedir. Düşük gelirli gelişmekte olan ülkeler için bu alanlarda ortak çaba gösterilmesi hususunun; üretim yapılarının çeşitlendirilmesine ve bunların Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine doğru ilerlemelerine yardımcı olacağı vurgulanmıştır.

2018 yılında Almanya, Yunanistan ve Rusya merkezi yönetim bütçeleri fazla verirken bunların dışındaki ülkelerin merkezi yönetim bütçeleri açık vermiştir. 2018 yılında Yunanistan'ın bütçe fazlasının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı 1,6 puan azalırken, Almanya'da 0,4 puanlık artış olmuştur. 2015 yılından itibaren açık vermekte olan Rusya'nın merkezi yönetim bütçesi 2018 yılında GSYH'sinin % 2,8'i oranında fazla vermiştir. 2018 yılında, 2017 yılına göre merkezi bütçe açığının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı Fransa, Japonya, Birleşik Krallık, Hindistan ve Brezilya'da azalma gösterirken, ABD, İtalya, İspanya, Çin ve Meksika'da artış göstermiştir. Kanada merkezi yönetim bütçesi 2017 yılında GSYH'nin % 0,1'i oranında fazla verirken, 2018 yılında % 0,2'si oranında açık vermiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi/GSYH

Ülke Grupları/Ülkeler	2016	2017	2018 (%)
Gelişmiş Ülkeler	-2,4	-2,3	-2,5
ABD ⁽¹⁾	-3,9	-4,0	-4,7
Euro Bölgesi	-0,8	-0,7	-0,7
Almanya	1,0	0,9	1,3
Fransa ⁽¹⁾	-2,8	-2,6	-2,5
İtalya ⁽¹⁾	-1,4	-1,6	-1,7
İspanya ⁽¹⁾	-2,9	-2,6	-2,7
Yunanistan ⁽¹⁾	5,6	4,8	3,2
Japonya ⁽¹⁾	-4,1	-3,4	-3,1
Kanada ⁽¹⁾	0,8	0,1	-0,2
Birleşik Krallık	-2,8	-1,9	-1,4
G7 Ülkeleri	-3,0	-2,9	-3,1
Gelişmekte Olan Ülkeler	-	-	-
Rusya ⁽¹⁾	-3,4	-1,1	2,8
Türkiye ⁽¹⁾	-3,3	-5,0	-5,7
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	-	-	-
Çin	-3,6	-3,9	-4,8
Hindistan	-7,3	-6,7	-6,6
ASEAN-5 ⁽²⁾	-	-	-
Latin Amerika ve Karayipler	-	-	-
Brezilya	-7,5	-6,5	-5,7
Meksika	-4,1	-2,4	-2,5

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2019.

(1): 2018 yılı verileri tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

Merkezi yönetim bütçe açığının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranları 2018 yılında ABD'de % 4,7'ye, İtalya'da % 1,7'ye, % İspanya'da % 2,7'ye, Çin'de % 4,8'e ve Meksika'da % 2,5'e yükselirken, Fransa'da % 2,5'e, Japonya'da % 3,1'e, Birleşik Krallık'ta % 1,4'e, Hindistan'da % 6,6'ya ve Brezilya'da % 5,7'ye düşmüştür.

Ülke grupları itibarıyla da merkezi yönetim bütçe açığının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı gelişmiş ülkelerde % 2,5'e, G7 ülkelerinde % 3,1'e yükselmiş, Euro bölgesinde ise % 0,7 ile bir önceki yıl düzeyinde kalmıştır.

1.6 Dünya Ticaret Hacmi

Dünya ekonomisinin değişim seyri, küresel dış ticarete de yansımaktadır. 2017 yılında ekonomik faaliyetlerdeki artışın da etkisiyle % 5,4 düzeyinde gerçekleşen dış ticaret hacmi büyüme hızı, 2018 yılında ekonomik faaliyetlerdeki durağanlığın ve artan korumacılık eğilimlerinin etkisiyle % 3,8 seviyesinde gerçekleşmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Dünya Ticaret Hacmi (Mal ve Hizmet Ticareti) Değişim Oranları

Ülke Grupları/Ülkeler	2016	2017	2018
			(%)
Dünya Ticaret Hacmi	2,2	5,4	3,8
Dünya İhracat Hacmi	2,2	5,4	3,5
Gelişmiş Ülkeler	1,8	4,4	3,1
ABD	-0,1	3,0	3,9
Euro Bölgesi	2,7	5,1	3,1
Almanya	2,1	5,3	2,2
Fransa ⁽¹⁾	1,5	4,5	3,0
İtalya ⁽¹⁾	2,1	5,9	1,9
İspanya ⁽¹⁾	5,2	5,2	2,2
Yunanistan ⁽¹⁾	-1,8	6,8	8,1
Japonya	1,7	6,8	3,1
Kanada ⁽¹⁾	1,3	1,1	3,3
Birleşik Krallık	1,0	5,6	0,1
G7 Ülkeleri	1,1	4,5	2,8
Gelişmekte Olan Ülkeler	2,9	7,2	4,3
Rusya	1,6	4,8	6,3
Türkiye	-1,2	12,3	9,2
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	2,9	9,8	5,5
Çin	1,1	9,1	4,0
Hindistan	6,7	10,0	9,1
ASEAN-5 ⁽²⁾	4,9	11,8	7,3
Latin Amerika ve Karayipler	3,0	4,9	3,0
Brezilya	3,7	11,4	7,1
Meksika	3,7	3,9	5,7
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	3,9	0,6	-1,0
Dünya İthalat Hacmi	2,3	5,4	4,1
Gelişmiş Ülkeler	2,5	4,3	3,3
ABD	1,9	4,6	4,6
Euro Bölgesi	3,9	3,7	3,0
Almanya	4,0	5,3	3,4
Fransa ⁽¹⁾	3,0	4,0	1,2
İtalya ⁽¹⁾	3,6	5,5	2,3
İspanya ⁽¹⁾	2,9	5,6	3,6
Yunanistan ⁽¹⁾	0,3	7,1	7,1
Japonya	-1,6	3,4	3,2
Kanada ⁽¹⁾	0,0	4,2	2,9
Birleşik Krallık	3,3	3,5	0,7
G7 Ülkeleri	2,1	4,4	3,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	1,8	7,5	5,6
Rusya	-4,3	16,7	3,8
Türkiye	4,7	8,9	-9,2
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	4,8	9,4	8,5
Çin	4,7	7,1	7,9
Hindistan	4,0	13,8	9,6
ASEAN-5 ⁽²⁾	5,2	12,1	9,7
Latin Amerika ve Karayipler	-2,5	4,7	4,3
Brezilya	-8,2	5,1	6,8
Meksika	2,9	6,2	6,2
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	-1,2	2,7	-0,6

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2019.

(1): 2018 yılı verileri tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

Dünya ihracatı artış hızı 2018 yılında 1,9 puanlık düşüş ile % 3,5 olmuştur. Ülke grupları itibarıyla yapılan değerlendirmede; Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ihracat hacimlerinin küçüldüğü, bunun dışında kalan ülke gruplarının ihracat hacimleri büyümekle birlikte, büyüme hızlarında küçülme olduğu görülmektedir.

Gelişmiş ülkelerin ihracat artış hızı % 4,4'ten % 3,1'e düşmüştür. Bu ülkeler içerisinde ABD ihracat artış hızı 0,9 puan yükselerek % 3,9 olmuştur. Euro bölgesi ihracat artış hızı 2,0 puanlık küçülme ile % 3,1 olmuştur. Tabloda yer verilen Yunanistan hariç diğer Euro bölgesi ülkeleri ihracat artış hızı düşmüştür. 2018 yılında ihracat artış hızı Almanya'da 3,1 puanlık gerileme ile % 2,2 olmuştur. Fransa'da 1,5 puanlık gerileme ile % 3,0, İtalya'da 4,0 puanlık gerileme ile % 1,9, İspanya'da 3,0 puanlık gerileme ile % 2,2 oranında ihracat artışı beklenmektedir. Yunanistan'ın 2018 ihracat artış hızının ise 1,3 puan artarak % 8,1 olacağı öngörülmüştür. Diğer gelişmiş ülkelerden Japonya'da ihracat artış hızı 3,7 puan gerileyerek % 3,1 olmuştur. Kanada ihracat artış hızının 2,2 puan artarak % 3,3'e yükseleceği tahmin edilmiştir. Birleşik Krallık'ta ise ihracat artış hızı bir önceki yıla göre 5,5 puan düşüşle % 0,1 olmuştur.

Gelişmekte olan ülkeler ve gelişmekte olan Asya ekonomilerinde 2017 yılında gerçekleşen ihracat canlanması, 2018 yılında gerilemiş ve iki grupta da ihracat artış hızında düşüş kaydedilmiştir. Bu ülkeler içerisinde yer alan Rusya'da % 6,3, Çin'de % 4,0 ve Hindistan'da % 9,1 ihracat artışı olmuştur.

Latin Amerika ve Karayipler'de de ihracat artış hızı bu yıl ivme kaybetmiştir. Bölgenin 2017 yılında % 4,9 artan ihracatı, 2018 yılında % 3,0 artmıştır. 2018 yılında Brezilya ihracat miktarı % 7,1 ve Meksika ihracat miktarı % 5,7 artmıştır.

2018 yılı tahminlerine göre, dünya genelinde ithalat artış hızı 1,3 puanlık gerileme ile % 4,1 olarak gerçekleşmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke gruplarında ithalat büyümeleri sırasıyla % 3,3 ve % 5,6 olarak gerçekleşmiştir. Gelişmiş ülkeler içerisinde yer alan ABD'nin ithalatı geçen yıla aynı oranda % 4,6 artmıştır. Aynı grupta yer alan Birleşik Krallık'ın ithalat hacmi % 0,7, Japonya'nın ithalat hacmi % 3,2 artarken Kanada'nın ithalat hacminin % 2,9 artması beklenmektedir. Gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alan Rusya'nın 2017 yılında % 16,7 ile çok yüksek bir oranda artan ithalat hacminin 2018 yılında % 3,8 arttığı görülmektedir. Çin'in ithalat hacmi genişleyerek % 7,9, Hindistan'ın ithalat hacmi ise yavaşlayarak % 9,6 oranında artış göstermiştir.

2017 yılında % 3,7 seviyesinde gerçekleşen Euro bölgesi ithalat büyümesi, 2018 yılında 0,7 puanlık azalışla % 3,0 olarak gerçekleşmiştir. Bölgeye dahil ülkelerde ithalat büyümesi daralarak Almanya'da % 3,4 düzeyinde gerçekleşirken Fransa'da % 1,2, İtalya'da % 2,3 ve İspanya'da % 3,6 olarak tahmin edilmektedir. Yunanistan'da ise geçen yıllar aynı düzeyde, % 7,1 oranında ithalat hacmi artışı beklenmektedir.

1.7 Cari İşlemler Dengesi

2017 yılında, gelişmiş ülkelerde GSYH'nin % 0,9'u oranında gerçekleşen cari işlemler fazlası, 2018 yılında 0,2 puan azalarak % 0,7 olmuştur. 2018 yılında G7 ülkelerinde GSYH'nin % 0,3'ü, gelişmekte olan ülkeler ile gelişmekte olan Asya ekonomilerinde % 0,1'i ve Latin Amerika ve Karayipler'de % 1,9'u seviyesinde cari açık verilmiştir. Euro bölgesinde GSYH'nin % 3,0'ü oranında fazla verilmiştir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde 2016 ve 2017 yıllarında cari işlemler dengesi açıkları varken 2018 yılında iyileşme kaydedilerek GSYH'nin % 3,1'i oranında cari işlemler fazlası oluşmuştur (Tablo 8, Grafik 4).

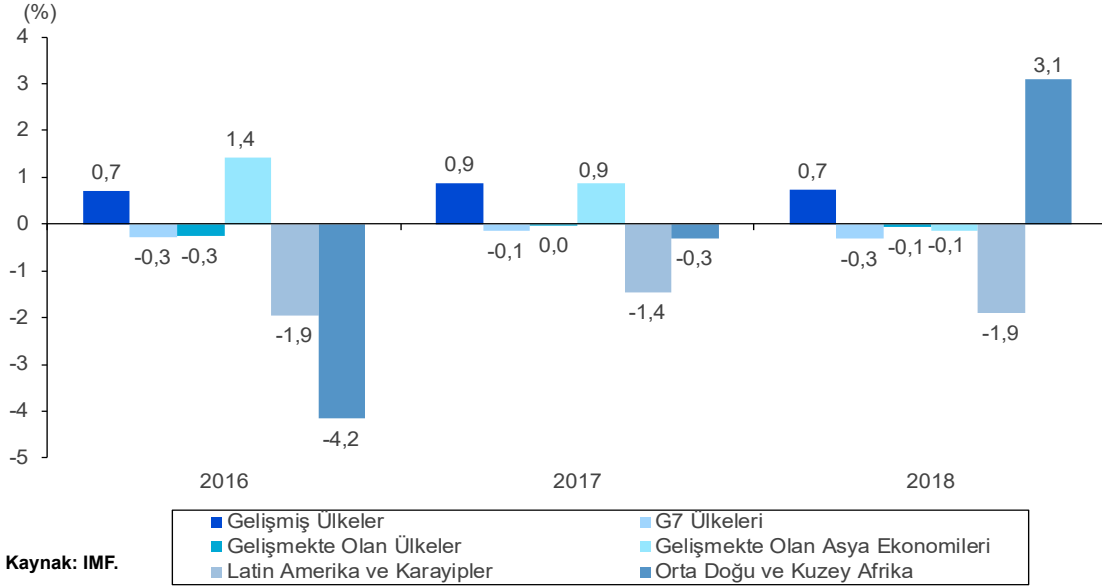
Tablo 8. Cari İşlemler Dengesi/GSYH

Ülke Grupları/Ülkeler	2018 (%)		
	2016	2017	2018
Gelişmiş Ülkeler	0,7	0,9	0,7
ABD ⁽¹⁾	-2,3	-2,3	-2,3
Euro Bölgesi	3,2	3,2	3,0
Almanya	8,5	8,0	7,4
Fransa ⁽¹⁾	-0,8	-0,6	-0,7
İtalya ⁽¹⁾	2,5	2,8	2,6
İspanya ⁽¹⁾	2,3	1,8	0,8
Yunanistan ⁽¹⁾	-2,3	-2,4	-3,4
Japonya	4,0	4,0	3,5
Kanada	-3,2	-2,8	-2,6
Birleşik Krallık	-5,2	-3,3	-3,9
G7 Ülkeleri	-0,3	-0,1	-0,3
Gelişmekte Olan Ülkeler	-0,3	0,0	-0,1
Rusya ⁽¹⁾	1,9	2,1	7,0
Türkiye	-3,8	-5,6	-3,6
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	1,4	0,9	-0,1
Çin	1,8	1,4	0,4
Hindistan	-0,6	-1,8	-2,5
ASEAN-5 ⁽²⁾	2,0	2,1	0,6
Latin Amerika ve Karayipler	-1,9	-1,4	-1,9
Brezilya ⁽¹⁾	-1,3	-0,4	-0,8
Meksika ⁽¹⁾	-2,3	-1,7	-1,8
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	-4,2	-0,3	3,1

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2019.

(1): 2018 yılı verileri tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

Grafik 4. Cari İşlemler Dengesi /GSYH

Cari işlemler dengesi fazla vermeye devam eden Euro bölgesinde 2018 yılında Almanya'nın GSYH'nin % 7,4 ile en çok cari fazla veren ülkelerden biri olduğu görülmektedir. Tabloda yer alan bölge ülkelerinden Fransa ve Yunanistan sırasıyla GSYH'nin % 0,7'si ve % 3,4'ü düzeyinde cari açık verirken, İtalya % 2,6, İspanya ise % 0,8 oranında cari fazla vermiştir.

Gelişmiş ülkeler içinde yer alan Japonya'da cari işlemler dengesi GSYH'nin % 3,5'i oranında fazla verirken, ABD, Kanada ve Birleşik Krallık'da ise sırasıyla % 2,3, % 2,6 ve % 3,9 oranında açık vermiştir.

2018 yılında cari işlemler dengesi GSYH'nin Rusya'da % 7'si, Çin'de % 0,4'ü oranında fazla vermiş, Hindistan'da % 2,5, Brezilya'da % 0,8 ve Meksika'da % 1,8 oranında açık kaydedilmiştir.

1.8 İşsizlik Oranları

IMF'nin 2019 yılı Ocak ayında güncellenen raporunda tüm ülkelerin; yapısal dönüşüme açık olanlar da dahil olmak üzere özellikle kadınların ve bazı durumlarda gençlerin verimliliğini ve işgücüne katılımını artıracak, yeterli sosyal sigorta sağlayacak önlemleri almasının önemi vurgulanmıştır.

2018 yılında gelişmiş ülkeler grubunun genel işsizlik düzeyi 0,5 puanlık azalışla % 5,1 olarak gerçekleşmiştir. ABD'de 2016 yılında % 4,9 olan işsizlik, 2017 yılında % 4,4 seviyesine gerilemiş olup düşüş trendi 2018 yılında da devam ederek % 3,9 seviyesine inmiştir.

Diğer gelişmiş ülkelerden Japonya'da işsizlik oranının geçen yıla göre 0,4 puan düşerek % 2,8 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir. Kanada'da önceki yıla göre 0,5 puan azalarak % 5,8 olarak gerçekleşen işsizlik oranı, aynı dönemde Birleşik Krallık'ta 0,3 puan azalarak % 4,1 seviyesine düşmüştür.

Euro bölgesinde de işsizlik oranı azalış trendini 2018 yılında da koruyarak % 9,1'den % 8,2 seviyesine gerilemiştir. Bölgede nispeten düşük işsizlik verilerine sahip olan Almanya'da işsizlik % 3,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Söz konusu oranlar 2017 yılına göre düşerek Fransa'da % 9,1, İtalya'da % 10,6, İspanya'da % 15,3 ve Yunanistan'da % 19,6 olmuştur.

Gelişmekte olan ülkeler içinde yer alan Rusya ve Çin'de işsizlik oranları sırasıyla % 4,8 ve % 3,8'lik düzeyi ile geçen yılın altında gerçekleşmiştir. Brezilya'da 0,5 puan azalarak % 12,3'e düşen işsizlik oranı, Meksika'da ise 0,1 puan azalarak % 3,3 olmuştur (Tablo 9, Grafik 5).

Tablo 9. İşsizlik Oranları

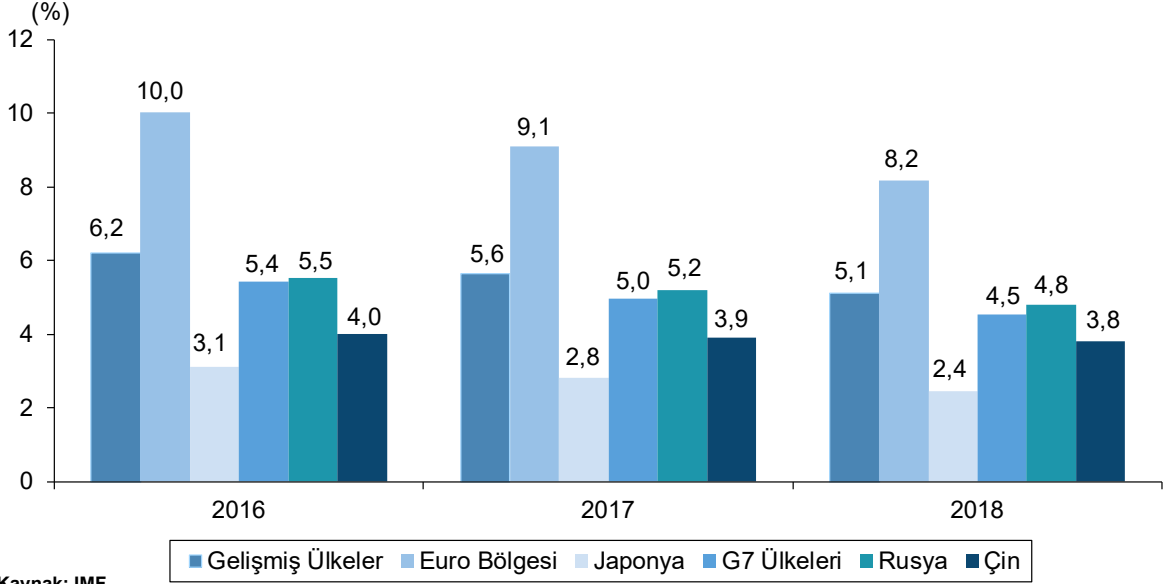
Ülke Grupları/Ülkeler	(%)		
	2016	2017	2018
Gelişmiş Ülkeler	6,2	5,6	5,1
ABD	4,9	4,4	3,9
Euro Bölgesi	10,0	9,1	8,2
Almanya	4,2	3,8	3,4
Fransa	10,1	9,4	9,1
İtalya ⁽¹⁾	11,7	11,3	10,6
İspanya	19,6	17,2	15,3
Yunanistan ⁽¹⁾	23,6	21,5	19,6
Japonya ⁽¹⁾	3,1	2,8	2,4
Kanada	7,0	6,3	5,8
Birleşik Krallık	4,9	4,4	4,1
G7 Ülkeleri	5,4	5,0	4,5
Gelişmekte Olan Ülkeler	-	-	-
Rusya	5,5	5,2	4,8
Türkiye	10,9	10,9	11,0
Gelişmekte Olan Asya Ekonomileri	-	-	-
Çin ⁽¹⁾	4,0	3,9	3,8
Hindistan	-	-	-
ASEAN-5 ⁽²⁾	-	-	-
Latin Amerika ve Karayipler	-	-	-
Brezilya	11,3	12,8	12,3
Meksika	3,9	3,4	3,3
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	-	-	-

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2019.

(1): 2018 yılı verileri tahmindir.

(2): Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland ve Vietnam.

Grafik 5. İşsizlik Oranları

1.9 Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi

Dünya Ekonomik Forumu'nun (DEF) 2018 Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu (KRR) ülkelerin rekabet gücü sıralamalarında ilk kez bu yıl yayınlanan yeni bir endeksi temel almıştır. Raporda, "Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi 4.0 (Global Competitiveness Index 4.0)" adı verilen bu endeksin temel amacı, 2008 krizi ve Dördüncü Endüstri Devrimi döneminin harekete geçirdiği verimlilik ve uzun vadeli büyümenin itici güçleri ve dinamiklerini rekabet gücü tanımına katmak ve böylece politika yapıcıların ve diğer paydaşların ekonomik stratejileri şekillendirmesine ve izlemelerine yardımcı olmak için bir pusula niteliği taşımaktadır.

Endekste Dördüncü Endüstri Devriminin dört ana kavramı olan esneklik (resilience), çeviklik (agility), inovasyon ekosistemleri (innovation ecosystems) ve insan odaklı yaklaşım (human centric approach) doğrultusunda 12 yeni bileşen kullanılmıştır.

Raporda vurgulanan temel bulgular; "Mevcut durumda ülkeler arasında rekabetçilik bakımından büyük uçurumlar vardır ve bu uçurumların daha da büyüme riski yüksektir. 4. Endüstri Devrimi'nde her ekonominin rekabetçiliğe ulaşma olanağı vardır. Ekonomik sıçrama yapabilmek için teknolojiyi bir kaldıraç olarak kullanabilme kabiliyeti çok sayıda ülkede sınırlı kalmıştır. Bunun temel nedeni kurumlar, altyapı ve

becerilerdeki yetersizliktir. İnovasyonu teşvik etmek için bütünsel stratejiler gereklidir. Birçok ülke bu stratejileri hayata geçirmekte yetersiz kalmaktadır. Rekabetçiliğin temellerinin güçlendirilmesi şoklara karşı olan direnci yükseltir. Eşitlik, sürdürülebilir kalkınma ve büyüme hedeflerine ulaşabilmek için proaktif ve ileri görüşlü önderliğe ihtiyaç vardır.” şeklinde açıklanmaktadır.

2018 Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu 4.0'ın rekabet gücü sıralamasında yer alan 140 ülke arasında ilk 10 sırayı ABD, Singapur, Almanya, İsviçre, Japonya, Hollanda, Hong Kong SAR, Birleşik Krallık, İsveç ve Danimarka almıştır (Tablo 10).

Tablo 10. Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi 4.0 (KREE 4.0)

Ülkeler	KREE 2018 4.0			KREE 2017 4.0	
	Sıralama	Skor	Değişim	Sıralama	Skor
ABD	1	85,6	0	1	84,8
Singapur	2	83,5	0	2	83,0
Almanya	3	82,8	0	3	82,6
İsviçre	4	82,6	0	4	82,4
Japonya	5	82,5	3	8	81,6
Hollanda	6	82,4	-1	5	82,2
Hong Kong SAR	7	82,3	0	7	82,0
Birleşik Krallık	8	82,0	-2	6	82,1
İsveç	9	81,7	0	9	81,6
Danimarka	10	80,6	1	11	79,9
Finlandiya	11	80,3	1	12	79,8
Kanada	12	79,9	-2	10	80,0
Tayvan, Çin	13	79,3	0	13	79,2
Avusturalya	14	78,9	1	15	78,2
Kore Cumhuriyeti	15	78,8	2	17	78,0
Norveç	16	78,2	-2	14	79,0
Fransa	17	78,0	1	18	77,4
Yeni Zellanda	18	77,5	-2	16	78,1
Lüksemburg	19	76,6	3	22	76,0
İsrail	19	76,6	0	19	76,2
Belçika	20	76,6	-2	18	76,6
Türkiye	61	61,6	-3	58	61,4

Kaynak: World Ekonomik Forum

Not: İlk defa 2018 yılında 0-100 puan arasında farklılaştırılmış bileşenlerle ölçeklendirilen Küresel Rekabet Edebilirlik 4.0 Endeksi; uzun dönemi etkileyen gelişmeleri kapsadığından son dönem gelişmeleri, ancak uzun vadede etkili olabilecek bir değişken durumundaysa verilere yansıtılmaktadır. 140 ülkenin 2017 yılı göstergelerinin 2018 yılındaki yeni ölçümleme ile karşılaştırılması amacıyla WEF uzmanları KREE 4.0 için bir metod geliştirmiştir.

Türkiye 2018 dönemi Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi 4.0 hesaplamalarına göre, 2018 yılında 140 ülke arasında 58. sıradan 61. sıraya gerilemiştir.

Türkiye'nin göreceli olarak iyi performans gösterdiği bileşenler; altyapı (72,6 puan), halk sağlığı (86,2 puan), inovasyon ve ekosistemi (50,6 puan)dir. Raporda Türkiye'nin güçlü araştırma kurumları ve yayınlama performansı ile inovasyon puanının yüksek olmasına rağmen (19. sıra), girişimcilik ve pazar işleşiğinde var olan sorunlardan dolayı, üretilen fikirlerin değere dönüşmesinde önemli kısıtlarla karşılaştığı vurgusu yapılmıştır.

TÜRKİYE EKONOMİSİ

75.
GENEL KURUL

TÜRKİYE EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

Dünya genelinde etkili olan ekonomik krizin ardından 2009 yılında küçülen Türkiye ekonomisi hızlı bir toparlanma sürecine girerek, 2011 yılında kriz sonrası en yüksek büyüme oranına ulaşmıştır. İzleyen yıllarda büyüme inişli çıkışlı bir seyir izlemekle birlikte pozitif yönlü olmuştur.

2016 yılında küresel iktisadi faaliyetlerde görülen yavaşlama, jeopolitik ve siyasi olumsuzlukların etkisiyle büyüme, kriz sonrası en düşük seviyesine gerilemiştir. Bunun üzerine ekonomiyi tekrar canlandırmaya yönelik ihtiyati tedbirler alınmış; özel sektör işbirliği ile finansmana erişimi kolaylaştırma çalışmaları kapsamında krediler sağlanmış, vergi indirimleri, istihdam ve üretime yönelik teşvikler getirilmiştir. Böylece 2017 yılı sonunda dış konjonktürdeki olumlu gelişmelerin de etkisiyle beklentilerin üzerinde % 7,4 büyüme sağlanmıştır. Bu aynı zamanda 2013 yılı sonrasında kaydedilen en yüksek büyüme hızı olmuştur.

2017 yılında gerçekleşen yüksek oranlı büyüme hızı da dikkate alınarak 2018-2020 Orta Vadeli Programda Türkiye ekonomisinde 2018 yılı için % 5,5 olarak öngörülen büyüme oranı, 2019-2021 Yeni Ekonomi Programında (Orta Vadeli Program) % 3,8 olarak revize edilmiştir.

Türkiye ekonomisi 2018 yılında küresel piyasadaki belirsizlikler, Türk lirasında Ağustos ayında yaşanan sert değer kaybı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Türklirasındaki değer kaybını ve enflasyondaki yükselişi önlemek amacıyla uyguladığı sıkı para politikası ve finansal koşullardaki sıkılaştırmanın iç talep ve yatırımları olumsuz etkilemesi sonucunda 2017 yılına göre yavaşlayarak % 2,6 düzeyinde büyümüştür. Büyümedeki gerilemeyi frenleyen ise ihracat artışı olmuştur. 2018 yılında büyüme hızı öngörülerin altında kalarak 2009 yılından sonraki en düşük düzeyinde gerçekleşmiştir.

2018 yılında tarım sektörü katma değeri % 1,3, sanayi sektörü katma değeri % 1,1 artarken, inşaat sektörü katma değeri % 1,9 küçülmüştür. Ticaret, ulaştırma, konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetlerinin toplamından oluşan hizmetler sektörünün katma değerinde turizm sektöründeki canlanmanın etkisiyle % 5,6 artış olmuştur.

Harcamalar yöntemiyle zincirlenmiş hacim endeksine göre, 2018 yılında hanehalkı nihai tüketim harcamaları % 1,1 ve devletin nihai tüketim harcamaları % 3,6 artmıştır. Böylece toplam tüketim harcamaları büyüme hızı 2017 yılına göre 4,3 puan azalarak % 1,6 olurken, büyüme hızında 9,5 puan düşüş olan toplam sabit sermaye yatırımları % 1,7 küçülmüştür.

2013 yılında 12.480 dolar ile en yüksek düzeyine ulaşan kişi başına GSYH, izleyen yıllarda sürekli olarak düşüş eğilimi sergilemiştir. 2018 yılında bir önceki yıla göre % 9,2'lik düşüşle 9.632 dolara gerilerken, aynı zamanda 2010 yılından sonra ilk kez on bin doların altına inmiştir. Kişi başına GSYH'de yaşanan gerilemede ekonomik büyüme hızında yaşanan küçülme, nüfus artışı ve dolar kurunda ortaya çıkan hızlı artış etkili olmuştur.

2018 yılında faiz ve kurlardaki artışın etkisiyle finansmana erişimin zorlaşması ve Türk lirasında yaşanan değer kaybı, ekonomik faaliyetlerde daralmaya neden olarak sanayi sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Üretici fiyatlarındaki yüksek oranlı artışların maliyetleri yukarı çekmesi, iç ve dış talepte yaşanan aşağı yönlü değişim de sanayi sektörü üretimini yoğun bir şekilde baskılamıştır. 2017 yılında % 8,9 olan sanayi üretimi artış hızı, 2018 yılında % 1,8 düzeyinde kalmıştır.

2018 yılında ihracat artış hızı yavaşlarken, büyük ölçüde kur artışlarının neden olduğu enflasyon oranlarındaki artış, yurtiçi talepte de ciddi bir daralma yaratmıştır. Sanayi sektörü iç ve dış talepte yaşanan düşüşe paralel olarak kapasite kullanımını düşürmüştür. Böylece 2017 yılında % 78,5 seviyesine yükselen imalat sanayi kapasite kullanım oranı 2018 yılında 1,7 puan düşüşle % 76,8 düzeyine gerilemiştir. İmalat sanayi alt sektörlerinde en yüksek kapasite kullanımı % 84,1 ile kağıt ve kağıt ürünleri imalatında olurken, onu sırasıyla % 84,0 ile motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı ve % 83,7 ile ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı sektörleri takip etmiştir. Kapasite kullanım oranının en düşük olduğu alt sektörler ise % 58,8 ile deri ve ilgili ürünlerin imalatı, % 63,7 ile diğer imalatlar ve % 67,5 ile içeceklerin imalatı alt sektörleri olmuştur.

2016 yılında % 6,2 artan ticaret borsaları işlem hacmi, 2017 yılında % 17,3, 2018 yılında % 18,3 artış göstermiştir. Böylece 2017 yılında 250.335 milyon TL olan ticaret borsaları işlem hacmi 2018 yılında 296.157 milyon TL'ye yükselmiştir.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından Resmi İstatistik Programı kapsamında açıklanan sanayi kapasite raporu istatistiklerine göre, 2018 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayısı, 2017 yılı sonuna göre % 13,1 artarak 73.303'e yükselmiştir. Ana faaliyet gruplarına göre 2018 yılında geçerliliği devam eden en çok sanayi kapasite raporu bulunan faaliyet grubu % 10,9 ile fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makina ve teçhizat hariç) sektörü olurken, en az kapasite raporu bulunan faaliyet grubu ise 3 kapasite raporu ile ormancılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi olmuştur.

Ekonomik büyümeyi destekleyen en önemli sektörlerden biri olan inşaat sektörü, doyum noktasına ulaşması, ekonomideki yavaşlama ve kredi faizlerinin yüksekliği gibi nedenlerle 2018 yılında büyük oranda daralma göstermiştir. 2018 yılında sektörün katma değerinde % 1,9 düşüş olurken, yapılması planlanan inşaatlara ilişkin olarak belediyeler tarafından verilen yapı ruhsatları da yüzölçümü cinsinden % 48,9 azalarak 143.820 bin m²'ye gerilemiş, ruhsata bağlanmış ve bitirilmiş inşaatlarla ilgili belediyelerce verilen yapı kullanma izin belgeleri toplam inşaat alanı ise % 5,1 artışla 169.943 bin m²'ye yükselmiştir. Yapı ruhsatlarında meydana gelen yüksek oranlı düşüş, sektörün içinde bulunduğu sıkıntılı durumun devam edeceği izlenimini vermektedir.

Banka kredi faizlerinde yapılan indirimler ve sektöre hız kazandırmak adına başlatılan kampanyaların etkisiyle 2017 yılında artan konut satışları, 2018 yılında kredi faizlerindeki yükselişle birlikte finansmana erişmedeki zorluk ve talepteki daralma nedeniyle düşüş göstermiştir. Konut satışları 2018 yılında % 2,4 azalırken, Türkiye genelinde konutların 276.820'si ipotekli, geri kalan 1.098.578'i diğer yollarla satılmıştır.

TOBB tarafından Resmi İstatistik Programı kapsamında yayınlanan bir başka veri olan kurulan ve kapanan şirket istatistiklerine göre, 2018 yılında 11.996'sı anonim, 73.264'ü limited, 11'i kollektif, 2'si komandit olmak üzere toplam 85.273 şirket kurulmuştur. Bir önceki yıla göre kurulan şirket sayısı % 17,0 ve kooperatif sayısı % 17,6 artarken, gerçek kişi ticari işletme sayısı % 20,6 azalmıştır.

2018 yılında bir önceki yıla göre kapanan anonim şirket sayısı % 5,7, komandit şirket sayısı % 33,3 artarken, limited ve komandit şirket sayıları % 9,4 azalmıştır. Kapanan gerçek kişi ticari işletme sayısı % 11,0, kooperatif sayısı ise % 12,8 azalmıştır.

Ticari hayatın görünümünde en önemli unsurlar arasında yer alan protestolu senet ve karşılıksız çek sayısında 2018 yılında birbirinden farklı yönlü değişim görülmüştür. Protesto edilen senet sayısı % 0,2 azalışla 938 bine gerilerken, karşılıksız çıkan çek sayısı % 35,1 artarak 588 bine yükselmiştir.

Turizm sektöründe 2017 yılında başlayan toparlanma süreci 2018 yılında da devam etmiştir. En önemli turizm pazarlarımızdan Rusya ile olan ilişkilerin giderek iyileşmesinin yanısıra ABD, İsrail ve AB ülkelerinden gelen turist sayısındaki artışın etkisiyle toplam turist sayısında önemli oranda artış gerçekleşmiştir. Yılın ikinci yarısında döviz kurlarında yaşanan yüksek oranlı artışlar yerli turistlerin de yurtiçini tercih etmesine neden olmuştur.

Ülkemizden çıkış yapan ziyaretçi sayısı 2018 yılında bir önceki yıla göre % 18,1 artarak 45.629 bin kişiye yükselirken, giriş yapan vatandaş sayısı % 5,7 azalarak 8.383 bin kişiye gerilemiştir. Ülkemizden çıkış yapan ziyaretçilerin ilk 20'de yer alan milliyetlere göre sıralamasında Rusya Federasyonu birinci sırada yer alırken, onu Almanya, Bulgaristan, Gürcistan ve İngiltere takip etmiştir.

2018 yılında turizm gelirleri, % 12,3 artarak 29.513 milyon dolara yükselirken, turizm giderleri % 4,7 azalarak 4.896 milyon dolara gerilemiştir. Böylece net turizm gelirleri % 16,4 artarak 24.617 milyon dolar olmuştur.

2018 yılında yatırımların artırılmasına katkı sağlamak, yatırımları desteklemek ve yönlendirmek amacıyla teşvik uygulamalarına devam edilmiştir. Yıl içinde 5.914 adet yatırım teşvik belgesi verilmiş ve 157.296 milyon TL tutarında sabit yatırımla 255.007 kişiye istihdam sağlanması amaçlanmıştır. 2018 yılında teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar içinde en büyük payı % 41,2 ile hizmetler sektörü alırken, imalat sanayi sektörü % 40,9, enerji sektörü % 13,9, madencilik sektörü % 2,4 ve tarım sektörü % 1,6'lık paylar ile onu takip etmiştir. 2018 yılında, bir önceki yıla göre enerji sektörünün toplam yatırım teşviklerinden aldığı pay ciddi oranda azalırken, diğer sektörlerin payı artmıştır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (TCMB) temel amacı fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir. TCMB enflasyonu hedefle uyumlu seviyelerde tutmayı amaçlarken, finansal istikrarı da gözetmekte ve enflasyonun düşürülmesine engel olan yapısal unsurları ortadan kaldırmak için diğer kurumlarla işbirliği içinde

çalışmaktadır. Tüketici fiyat endeksinin sene sonundaki yıllık değişim oranı enflasyon hedefi olarak kullanılmakta ve bu hedefin 2 puan üstü ve altı belirsizlik aralığı olarak belirlenmektedir.

Fiyat istikrarına odaklı para politikası çerçevesinde “2018 Yılı Para ve Kur Politikası” metninde TCMB enflasyon hedefini, Hükümet ile varılan mutabakatla uyumlu olarak % 5 seviyesinde korumuştur. 2018-2020 dönemine ilişkin Orta Vadeli Program kapsamında enflasyonun sıkı bir para politikası duruşu ile % 5 hedefine kademeli olarak yakınsayacağı öngörülmüştür.

2018 yılı sonunda enflasyon, hedefin 15,30 puan üzerinde % 20,30 düzeyinde gerçekleşmiş ve belirsizlik aralığı 13,30 puan aşılmıştır. TCMB, 2018 yılında Türk lirasındaki değer kaybı ve buna bağlı olarak fiyatlandırma davranışlarında gözlenen bozulmayı enflasyonun hedefin üzerinde gerçekleşmesinde temel sebep olarak göstermiştir. Yılın ilk yarısında güçlü seyreden talep koşullarının da enflasyondaki yukarı yönlü baskıyı desteklediğini ifade etmiştir.

Ana harcama grupları itibarıyla en yüksek fiyat artışı % 31,36 ile ev eşyası grubunda görülürken, onu % 28,80 ile çeşitli mal ve hizmetler ve % 25,11 ile gıda ve alkolsüz içecekler grubundaki artışlar izlemiştir. En düşük fiyat artışı ise % 2,39 ile alkollü içecekler ve tütün ana harcama grubunda gerçekleşmiş onu, % 9,62 ile haberleşme, % 10,19 ile eğitim grubundaki artışlar takip etmiştir.

TCMB tarafından yakından takip edilen B ve C çekirdek enflasyon göstergeleri 2018 yılında öngörülerin üzerinde seyretmiştir. Enflasyonun geleceğini tahmin etmede ve para politikasının belirlenmesinde etkili olan bu göstergelerde Türk lirasındaki değer kayıplarının temel mal grubu kanalıyla yansımaları ve beklentilerdeki bozulma etkili olmuştur. Yıllık bazda işlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler ve tütün ile altın hariç tutularak hesaplanan B endeksi % 20,15 artış gösterirken, enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç tutularak hesaplanan C endeksindeki artış % 19,53 olmuştur.

Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE), imalat sanayi ve enerji fiyatlarındaki artışın etkisiyle 2018 yılında sert bir yükselişle % 33,64 artarak yüksek seyrini devam ettirmiştir. Türk lirasının değer kaybetmesi ithalat fiyatları üzerinde yukarı yönlü baskı yaparken, petrol fiyatlarındaki artış ile enerji maliyetleri yükselmiştir. Emtia

fiyatlarında (petrol, metal, enerji) yaşanan artış ile elektrik ve doğalgaz üretici fiyatlarında yapılan ayarlamalar sonucunda belirgin olarak yükselen enerji fiyatları, gıda ürünleri imalatında girdi maliyet artışları enflasyon beklentilerini yükseltmiş, tüketici fiyatlarında da güçlü artışlara yol açmıştır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 2018 yılında da fiyat istikrarına odaklı para politikası uygulamıştır. Para politikasının temelini enflasyon hedeflemesi rejimi oluşturmuştur. Para politikasına ilişkin kararlar alınırken, enflasyon beklentileri, fiyatlama davranışları ve enflasyonu etkileyen diğer tüm unsurlardaki gelişmeler göz önünde bulundurulmuştur. Bu uygulamalar sürdürülürken önceki yıllarda olduğu gibi finansal istikrarda gözetilmeye devam edilmiştir. Para politikası uygulamaları enflasyonu % 5 olarak belirlenen hedefe yaklaştıracak şekilde oluşturulmuştur.

TCMB 2018 yılı genelinde fiyat istikrarını desteklemek amacıyla güçlü bir parasal sıkılaştırma uygulamıştır. Yılın ilk çeyreğinde para politikasında sıkı duruşunu korumuş ve geç likidite penceresi (GLP) uygulaması çerçevesinde borç verme faiz oranını % 12,75 seviyesinde sabit tutmuştur. Nisan ayında ölçülü bir parasal sıkılaştırmayapan Merkez Bankası, Mayıs ayında piyasalarda sağlıksız fiyat oluşumları ve enflasyon beklentilerindeki yükselişin genel fiyatlama davranışlarına dair oluşturduğu riskleri dikkate alarak para politikasındaki sıkı duruşunu güçlendirmiştir. GLP uygulaması çerçevesinde borç verme faiz oranını Nisan ayında % 13,5'e, Mayıs ayında da % 16,5'e yükseltmiştir.

TCMB 28 Mayıs 2018 tarihinde para politikasının operasyonel çerçevesinde sadeleşme sürecinin tamamlanmasına karar verildiğini duyurmuş ve bu kapsamda geç likidite penceresi ana politika aracı olmaktan çıkarılmış, TCMB fonlamasının tamamı bir hafta vadeli repo ihaleleri yoluyla sağlanmaya başlanmıştır. Bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı politika faizi olurken, bu oran duyurunun yapıldığı tarihte geç likidite penceresi işlemlerinde uygulanan Merkez Bankası borç verme faizine eşitlenmiştir. Yeni çerçeve ile birlikte para politikasının öngörülebilirliğinin artırılması ve aktarım mekanizmasının güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

TCMB Para Politikası Kurulu; talep koşullarındaki ılımlı görünüme rağmen enflasyon ve enflasyon beklentilerinin yüksek seviyelerinin fiyatlama davranışları üzerinde risk oluşturmaya devam ettiğine vurgu yaparak Haziran ayında parasal sıkılaştırmanın güçlendirilmesine karar vermiştir. Bu çerçevede politika faizi olan bir hafta vadeli repo ihale faiz oranını % 16,5'ten % 17,75'e yükseltmiştir.

Finansal piyasalarda Ağustos ayı başında gözlenen aşırı oynaklık nedeniyle kurlarda görülen ani yükselme üzerine TCMB Türk lirası ve döviz likidite yöntemlerini destekleyen finansal istikrar odaklı bir dizi önlem almıştır.

TCMB Para Politikası Kurulu, Eylül ayında döviz kurlarında dalgalanmanın artması üzerine güçlü bir parasal sıkılaştırma yaparak politika faizini % 17,75'ten % 24,0'a yükseltmiş ve gecelik vadede gerçekleştirilen Merkez Bankası fonlamasının haftalık vadede yapılmaya başlanacağını duyurmuştur. Ayrıca sağlıksız fiyat oluşumları karşısında piyasaların etkin çalışmasını ve aktarım mekanizmasını desteklemek amacıyla sahip olduğu araçları genişletmiş ve etkin bir biçimde kullanmıştır.

Döviz kurundaki hareketlerin etkisiyle fiyatlardaki artışın, üretici kaynaklı maliyet yönlü baskıların güçlenmesinin enflasyon görünümü açısından risk oluşturmaya devam ettiğini değerlendiren Para Politikası Kurulu sıkı parasal duruşu devam ettirerek, yıl sonuna kadar politika faizini % 24,0 düzeyinde sabit tutmuştur.

2018 yılında uygulanan sıkı para politikası uygulamaları sonucunda, bir önceki yıla göre dar tanımlı para arzı M1 % 14,0'lık artışla 512.524 milyon TL, M2 para arzı % 19,4'lük artışla 1.940.590 milyon TL, M3 para arzı % 18,6'lık artışla 1.988.305 milyon TL olmuştur.

2018 yılında mevduat bankalarındaki tasarruf mevduatı % 15,3'lük artışla 626.317 milyon TL, ticari kurumlar mevduatı % 0,4'lük artışla 236.232 milyon TL, diğer kurumlar mevduatı % 7,4'lük artışla 41.220 milyon TL'ye yükselirken, resmi kurumlar mevduatı % 8,7'lik azalışla 66.882 milyon TL, döviz tevdiat hesapları % 33,4'lük artışla 847.660 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Böylece toplam mevduat % 20,0'lik artışla 1.952.951 milyon TL'ye yükselmiştir.

2018 yılının başında kredi büyüme hızında kaydedilen düşüş, yıl genelinde devam etmiş ve banka kredilerindeki artış yıl sonu itibarıyla bir önceki yıla göre 8,8 puanlık düşüşle % 12,3'e gerilemiştir. Kredi büyüme hızında yaşanan düşüşte 2017 yılındaki yüksek baz etkisi, zayıflayan iç talep, ticari kredilerin yanısıra bireysel kredilerde dengelenme sürecine girilmesi, finansal koşulların sıkılaşması ve kredi faiz oranlarındaki artış etkili olmuştur. 2018 yılında bankalar tarafından 2.213.669 milyon TL tutarında kredi kullanılmıştır.

2018 yılı finansal piyasalar açısından önemli kayıpların yaşandığı zor bir yıl olmuştur. Ocak ayında 119.528,8 ile en yüksek seviyesine çıkan Borsa İstanbul endeksi, özellikle yılın ikinci yarısından itibaren sert bir düşüş yaşamıştır. Yurtdışında ABD ve Çin arasında ortaya çıkan ticaret savaşları, Amerikan Merkez Bankasının (Fed) faiz artırımı kararları, kredi derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu düşürmesi, ABD ile yaşanan gerginlikler, erken seçim kararının getirdiği belirsizlikler, döviz kurlarındaki sert dalgalanmalar ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının faiz artırımı kararları 2018 yılında borsadaki gelişmelerde belirleyici olmuştur. Haziran ayında Türkiye'nin kredi notundaki düşüşlerin de etkisiyle 96.520,1 seviyesine kadar gerileyen endeks, Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimlerinin yapılması ve siyasi istikrarın sağlandığı algısıyla Temmuz ayında bir miktar toparlansa da düşmeye devam etmiştir. Ağustos ayı başında döviz kurlarında yaşanan sert dalgalanmalar ve piyasalarda ekonomik kriz beklentilerinin ortaya çıkması borsadaki düşüşü desteklemiştir. Endeks Ekim ayında 90.200,7 ile 2018 yılının en düşük seviyesine gerilerken, Aralık ayında 91.270,5 seviyesinde kapatmıştır. Yılın geri kalan aylarında dalgalı bir seyir izlemekle birlikte oldukça düşük düzeylerde kalmıştır. 2018 yılı sonunda Borsa İstanbul toplam işlem hacmi % 35,1 artarak 1.983.235 milyon TL'ye yükselmiştir.

2018 yılında Borsa İstanbul'da hisse senedi portföyü bulunan yerli yatırımcı sayısı 2017 yılına göre % 8,1 artarak 1.169.188'e, yabancı yatırımcı sayısı % 1,7 artarak 9.731'e yükselmiştir. Böylece 2018 yılında BİST'de yatırım yapan toplam yatırımcı sayısı 2017 yılına göre % 8,1 artarak 1.178.919 olmuştur. 2018 yılında yerli ve yabancı yatırımcı sayıları artmasına rağmen portföy değerleri azalmıştır. Borsa İstanbul'da yatırım yapan toplam yatırımcı sayısı içinde geçen yılda da olduğu gibi yerli yatırımcıların payı % 99,2, yabancı yatırımcıların payı % 0,8 olmuştur.

Orta Vadeli Mali Planda (2018-2020) maliye politikasının; ekonomi politikası temel amacı ve öncelikleri ve para politikası hedefleriyle uyumlu olarak ekonomik istikrarın korunmasına, büyüme potansiyelinin artırılmasına, cari açığın sürdürülebilir seviyede tutulmasına, yurtiçi tasarrufların artırılmasına ve yatırımların teşvikine katkı sağlayacak şekilde uygulanacağı belirtilmiştir. Kamu harcama ve gelirlerinin milli gelire oranının iyileştirilmesi ve etkinliğinin artırılması, vergi gelirlerinin kamu gelirleri içindeki payının artırılarak gelir kaynaklarında sağlık ve sürekliliğin sağlanması, kamu kesimi borçlanma gereğinin kontrol edilmesi ve sürdürülebilir maliye politikaları ile kamu maliyesi alanında elde edilen kazanımların korunması amaçlanmıştır.

Kamu harcamalarının öncelikle büyümeyi destekleyecek altyapı yatırımlarında, teşvik, bölgesel kalkınma ve eğitim alanları ile Ar-Ge desteklerinde kullanılarak kaynakların ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılması hedeflenmiştir. Bunlar yapılırken mali disiplinin korunacağı ve yapısal reformlarla desteklenmeye devam edileceği ifade edilmiştir.

2018 yılı para ve kur politikasında mali disiplinin sürdürülmesinin Türkiye ekonomisinin olumsuz dış şoklara karşı duyarlılığını azaltan unsurlardan biri olduğuna dikkat çekilmiş ve fiyat istikrarına ulaşılabilmesi için maliye politikalarında da disiplinin sürdürüleceği açıklanmıştır. Ancak ekonomiyi canlandırma adına uygulamaya konan teşvikler ve sosyal destekler ile ekonomideki gelişmeler maliye politikası uygulamalarında sapma ve bütçe açığının artmasına neden olmuştur.

2018 yılı sonunda bütçe gelir ve giderleri tahminlerin üzerinde gerçekleşmiştir. 2018 yılı sonunda bütçe gelirleri bir önceki yıla göre % 20,2 artarak 757.834 milyon TL'ye, bütçe giderleri de % 22,4 artarak 830.450 milyon TL'ye, bütçe açığı % 52,0 artarak 72.615 milyon TL'ye yükselmiştir. Faiz dışı fazla % 84,9 azalarak 1.346 milyon TL'ye gerilemiştir. Bütçe gelirlerinin giderleri karşılama oranı % 91,3 olmuştur.

2003 yılından itibaren merkezi yönetim bütçe açığının finansmanına yönelik olarak orta vadeli stratejik ölçütler çerçevesinde yürütülmekte olan borçlanma politikaları ile öngörülebilirlik, şeffaflık ve hesap verebilirliğin artırılması ilkeleri çerçevesinde, maliyetlerin en uygun seviyeye indirilmesi amaçlanmaktadır. Mali disiplin gözetilerek hazırlanan ekonomik programlar ile para ve maliye politikalarıyla uyumlu borç yönetimi politikaları uygulanmaktadır.

Borçlanmanın 2018 yılında da ağırlıklı olarak TL cinsinden ve sabit faizli enstrümanlarla yapılarak toplam borç stoku içerisindeki döviz cinsi borçların payının önemli ölçüde azaltılması, ortalama vadenin uzatılması, nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskine karşı güçlü nakit rezervi tutulması amaçlanmıştır.

Son üç yıllık verilerden merkezi yönetim toplam borç stokundaki artış eğiliminin 2018 yılında da devam ettiği görülmektedir. Merkezi yönetim iç borç stokunun artış eğilimi 2018 yılında yavaşlarken, dış borç stokunun hızlı bir artış gösterdiği dikkati çekmektedir. Kamu finansman ihtiyacı büyük ölçüde iç borçlanma yoluyla karşılanmakla birlikte yıllar itibarıyla toplam borç stoku içindeki payı giderek küçülmekte, dış borçlanmanın payı ise artmaktadır.

2018 yılında merkezi yönetim iç borç stoku % 9,5 artarak 586.142 milyon TL'ye, dış borç stoku % 40,9 artarak 480.644 milyon TL'ye, toplam borç stoku da % 21,7 artarak 1.066.786 milyon TL'ye yükselmiştir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, dalgalı döviz kuru uygulamasına 2018 yılında da devam etmiştir. Uygulanmakta olan kur rejiminde döviz kuru bir politika aracı olarak kullanılmamaktadır. TCMB'nin nominal veya reel bir döviz kuru hedefi bulunmamaktadır. Döviz kurları piyasadaki arz ve talep koşullarınca belirlenmektedir. Döviz arz ve talebi iktisadi temeller, uygulanan para ve maliye politikaları, uluslararası gelişmeler ve beklentilerden etkilenmektedir. Döviz kurunun iktisadi temellerden belirgin bir şekilde kopması ve aşırı oynaklıkların finansal istikrar açısından risk oluşturması durumunda, TCMB para politikası duruşunu değiştirerek tepki vermektedir. Döviz piyasasının etkin bir biçimde işleyebilmesi için döviz kurlarındaki gelişmeler ve risk faktörleri takip edilerek elindeki araçlarla gerekli önlemleri almaktadır. Kur riski iktisadi birimlerce yönetilmektedir. 2018 yılında döviz kuru politikası bu ilkeler çerçevesinde yürütülmüştür.

2018 yılında seçim ortamına girilmesi, enflasyon oranlarındaki yükseliş, iç talebi artırmaya yönelik politikalar, siyasi belirsizlikler, yüksek dış borç ödemeleri ve reel sektörün açık pozisyonlarını kapatma isteği ve dışarıdan yapılan müdahalelerin etkisiyle özellikle ikinci ve üçüncü çeyreklerde döviz kurlarında yüksek oranlı artışlar yaşanmıştır. Yurtdışında da ABD ile yaşanan gerginlik ve bu ülke tarafından demir ve çelik tarifelerine yapılan artış kur artışını üst seviyelere çıkarmıştır. Son çeyrekte ise kur artışlarına karşı uygulamaya konulan politikalar, ekonomik daralmanın döviz ihtiyacını azaltması ve psikolojik baskıların kırılması ile kurlarda dengelenme yönünde düşüş yaşanmıştır.

Yıl sonunda yıllık ortalama değerlere göre nominal olarak Türk lirası karşısında Amerikan doları % 32,4 değer kazanarak 4,82597 TL'ye, Euro % 38,0 değer kazanarak 5,67717 TL'ye, İngiliz sterlini % 36,6 değer kazanarak 6,40203 TL'ye, Japon yeni % 34,2 değer kazanarak 4,35021 TL'ye yükselmiştir.

2017 yılında dünya ihracat ve ithalat hacminde ve böylece ticaret hacminde görülen yüksek oranlı ivmelenmeden Türkiye'nin dış ticareti de olumlu yönde etkilenmiş ve ihracatta iki, ithalatta ise üç yıldır yaşanan düşüş sona ererken yerini çift haneli artışlara bırakmıştır.

İhracatta 2017 yılında kaydedilen büyüme hızı yavaşlamakla birlikte 2018 yılında da devam etmiştir. İç talepteki daralmaya rağmen dış talebin göreceli canlılığını koruması, özellikle yılın üçüncü çeyreğinde olmak üzere kurlardaki hızlı artış ve Türk lirasının değer kaybetmesi ihracat artışını desteklemiştir. Küresel ticarete ABD'nin başlattığı Çin'i de içine alan korumacılık önlemlerinin uygulanmaya başlanması ihracat açısından olumsuz bir gelişme olarak ortaya çıkarken, üretimi ve ihracatı artırmaya yönelik olarak uygulamaya konulan teşvikler olumlu etki yapmıştır.

2018 yılında iktisadi faaliyetlerde yavaşlamanın başlaması ve ekonomide dengelenme sürecine girilmesiyle birlikte iç talepte yaşanan küçülme, ithalat artışını sınırlandırmıştır. 2017 yılında yüksek oranda artan altın ithalatının 2018 yılında yavaşlaması da ithalattaki daralmada etkili olmuştur.

Yıl sonunda ihracat % 7,0 artarak 156.993 milyon dolardan 167.967 milyon dolara yükselirken, ithalat % 4,6 azalarak 233.800 milyon dolardan 223.046 milyon dolara gerilemiştir. İhracat artışına karşın ithalattaki azalmanın etkisiyle dış ticaret açığı 2018 yılında % 28,3 azalarak 55.079 milyon dolar olmuştur. Dış ticaret hacmi ihracatta kaydedilen artışın etkisiyle % 0,1 artarak 391.014 milyon dolara yükselmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2017 yılına göre 8,2 puan artarak % 67,1'den % 75,3'e yükselmiştir.

2017 yılında önemli oranda bozulma görülen cari işlemler dengesi, 2018 yılında uygulamaya konulan bir dizi tedbir ve ekonomideki dengelenme süreci çerçevesinde göreceli olarak iyileşme göstermiştir. Cari işlemler açığı 2017 yılına göre % 41,3 azalarak 27.813 milyon dolar seviyesine gerilerken aynı zamanda 2009 yılından sonra gerçekleşen en düşük cari açık olmuştur. İhracattaki artış ve ithalattaki küçülmenin etkisiyle dış ticaret açığındaki azalış, cari işlemler açığının azalmasındaki en önemli etken olmuştur. Hizmet gelirlerinin en önemli kalemi olan seyahat gelirlerindeki artış ile birincil yatırım kaynaklı gelirlerdeki artış bu azalmaya olumlu katkı yaparken, birincil yatırım kaynaklı giderlerdeki artışlar olumsuz etki yapmıştır.

2016 ve 2017 yıllarında küresel ekonomide süregelen durgunluk, Türkiye'nin bulunduğu coğrafyadaki jeopolitik siyasi gelişmelerin yatırımcıların risk algısı üzerinde yaptığı olumsuz etki ile azalan net uluslararası doğrudan yatırım girişleri 2018 yılında % 9,6 artarak 6.064 milyon dolar düzeyine yükselmiştir. 2018 yılında Türkiye'ye yönelik olarak 6.534 milyon dolar tutarında doğrudan sermaye girişi olurken, 470 milyon dolarlık sermaye çıkışı olmuştur.

2016 yılında % 2,4 ve 2017 yılında % 11,2 artan brüt dış borç stoku 2018 yılında % 2,3 azalışla 444.878 milyon dolara gerilemiştir. Brüt borç stoku içinde kısa vadeli borçların payı % 26,1'e gerilerken, uzun vadeli borçların payı % 73,9'a yükselmiştir. 2018 yılında kamu sektörünün dış borcu artarken, özel sektörün dış borcu azalmıştır.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2018 yılı sonu itibarıyla Türkiye nüfusu bir önceki yıla göre 1.193 bin kişi artarak 82.004 bin kişi olmuştur. Yıllık nüfus artış hızı 2017 yılında ‰ 12,4 iken, 2018 yılında ‰ 14,7'ye yükselmiştir. Nüfus yoğunluğu (bir kilometrekareye düşen insan sayısı) 2017 yılında 105 kişi iken 2018 yılında 2 kişi artarak 107 kişi olmuştur. Nüfusun 75.666 bini il ve ilçe merkezlerinde, 6.337 bini belde ve köylerde yaşamaktadır.

Son yıllarda Türkiye ekonomisinde kaydedilen büyüme, işgücü piyasalarına istenen ölçüde yansımamış, istihdam dostu büyüme temin edilememiştir. 2011-2014 yılları arasında tek haneli seyreden işsizlik oranı, 2015 yılında çift haneye yükselmiştir. İşsizlik oranındaki yükseliş eğilimi küçük ivmeli bir şekilde 2018 yılı sonuna kadar devam etmiştir.

2018 yılında istihdam piyasalarında yaşanan olumsuzlukta; küresel ve ulusal büyüme hızında yaşanan yavaşlama, yurtiçi tüketim ve yatırım harcamaları ile ihracat artışındaki duraksamanın üretim üzerinde oluşturduğu baskı, istihdam artışının işgücü artışının gerisinde kalması ve işgücüne katılma oranındaki artış öne çıkan unsurlar olmuştur.

2016 ve 2017 yıllarında % 10,9 olan işsizlik oranı 2018 yılında 0,1 puan artarak % 11,0 seviyesine çıkmıştır. İşsizlik oranı, kadınlarda 0,2 puan azalışla % 13,9'a gerilerken, erkeklerde 0,1 puan artışla % 9,5'e yükselmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önemli bir sorunu olan genç işsizlik oranı (15-24 yaş) 0,5 puan azalarak % 20,3'e düşmüştür.

2018 yılında bir önceki yıla göre tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısı % 3,1 azalışla 5 milyon 297 bin kişiye gerilerken, sanayi sektöründe istihdam edilenlerin sayısı % 2,5 artışla 7 milyon 666 bin kişiye, hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin sayısı da % 3,5 artışla 15 milyon 774 bin kişiye yükselmiştir. Böylece toplam istihdam edilenler % 3,6 artışla 28 milyon 738 bin kişiye yükselmiştir.

1. EKONOMİK GÖSTERGELER

1.1 Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

Türkiye ekonomisi, ekonomiyi canlandırmaya yönelik alınan ihtiyati tedbirler, özel sektör işbirliği ile finansmana erişimi kolaylaştırma çalışmaları kapsamında sağlanan krediler, vergi indirimleri, istihdam ve üretime yönelik teşvikler ve olumlu dış konjonktürün etkisiyle 2017 yılında % 7,4 büyüme ile güçlü bir performans göstermiştir.

2017 yılında gerçekleşen yüksek oranlı büyüme hızı da dikkate alınarak 2018-2020 Orta Vadeli Programda Türkiye ekonomisinde 2018 yılı için % 5,5 büyüme öngörülmüş ancak, yıl içinde yaşanan gelişmeler dikkate alınarak 2019-2021 Yeni Ekonomi Programında (Orta Vadeli Program) bu oran % 3,8 olarak revize edilmiştir.

2018 yılına bu güçlü büyüme ile başlayan ekonomi, iç talebin desteğiyle yılın ilk çeyreğinde % 7,4, ikinci çeyreğinde % 5,2 ile yüksek oranda büyümüştür. Küresel sermayenin gelişmekte olan ülkelerden çıkış göstermesi, kurlarda başlayan hareketlilik, erken seçim kararı, Ağustos ayında yaşanan diplomatik kriz ile büyüme hızı ivme kaybederek üçüncü çeyrekte % 1,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye ekonomisi, iktisadi faaliyette gözlenen zayıf görünüme ve iç talepteki yavaşlamaya bağlı olarak tüm ana sektörler, özel tüketim ve sabit sermaye yatırım harcamalarının büyüme hızını aşağı çekmesiyle son çeyrekte % 3,0 küçülmüştür.

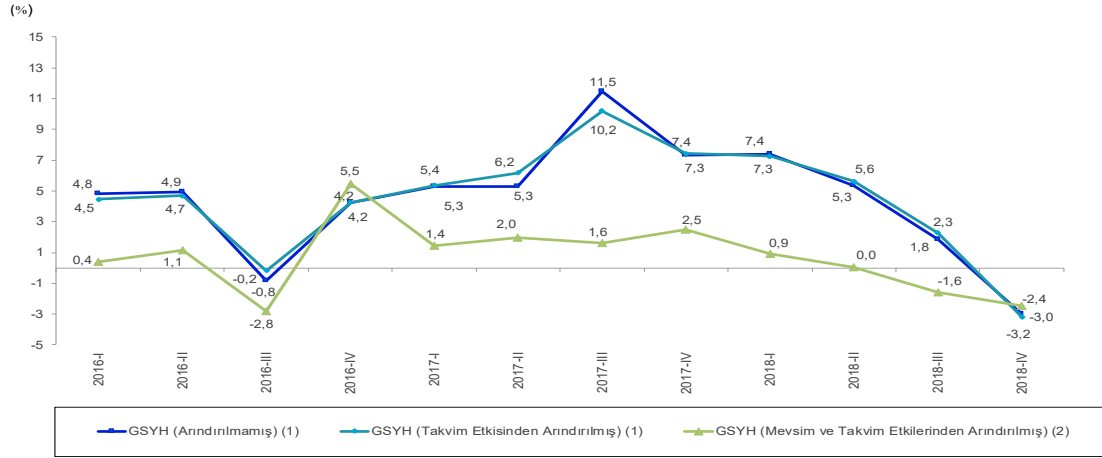
2018 yılının tamamında ise Türkiye ekonomisi, küresel piyasadaki belirsizlikler, Türk lirasında Ağustos ayında yaşanan sert değer kaybı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının Türk lirasındaki değer kaybını ve enflasyondaki yükselişi önlemek amacıyla uyguladığı sıkı para politikası ve finansal koşullardaki sıkılaştırmanın iç talep ve yatırımları olumsuz etkilemesi sonucunda 2017 yılına göre yavaşlayarak % 2,6 düzeyinde büyümüştür. Büyümedeki gerilemeyi frenleyen ise ihracat artışı olmuştur. 2018 yılı büyüme hızı, öngörülerin altında kalarak 2009 yılından sonraki en düşük düzeyinde gerçekleşmiştir (Tablo 11).

Tablo 11. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına (A10) Göre Zincirlenmiş Hacim Endeksi

İktisadi Faaliyet Kolları (Nace Rev 2)	(2009=100)								
	Hacim (Bin TL)			Endeks			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	101.399.804	106.347.301	107.755.640	124,8	130,9	132,6	4,9	1,3	
Sanayi	311.049.784	339.375.244	342.959.067	168,9	184,2	186,2	9,1	1,1	
İmalat sanayi	259.788.258	283.498.084	286.513.860	171,5	187,2	189,2	9,1	1,1	
İnşaat	117.588.337	128.174.791	125.714.135	209,4	228,2	223,9	9,0	-1,9	
Hizmetler	345.207.257	382.683.436	404.168.177	158,8	176,1	185,9	10,9	5,6	
Bilgi ve iletişim	41.036.573	46.392.758	48.506.458	151,1	170,8	178,6	13,1	4,6	
Finans ve sigorta faaliyetleri	69.665.872	72.350.408	73.598.187	186,0	193,1	196,5	3,9	1,7	
Gayrimenkul faaliyetleri	134.171.405	137.586.267	141.264.095	128,0	131,2	134,7	2,5	2,7	
Mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri	85.543.197	94.455.521	92.023.738	192,2	212,2	206,8	10,4	-2,6	
Kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	156.739.215	162.204.658	175.918.717	132,0	136,6	148,2	3,5	8,5	
Diğer hizmet faaliyetleri	28.786.735	30.903.735	31.709.725	148,2	159,1	163,2	7,4	2,6	
Sektörler toplamı	1.388.148.448	1.497.435.396	1.540.880.089	155,8	168,0	172,9	7,9	2,9	
Vergi-sübvansiyon	188.431.092	196.413.462	196.342.104	174,3	181,7	181,6	4,2	0,0	
Gayrisafi yurtiçi hasıla (alıcı fiyatlarıyla)	1.576.365.403	1.693.665.799	1.737.135.816	157,8	169,5	173,9	7,4	2,6	

Kaynak: TÜİK.

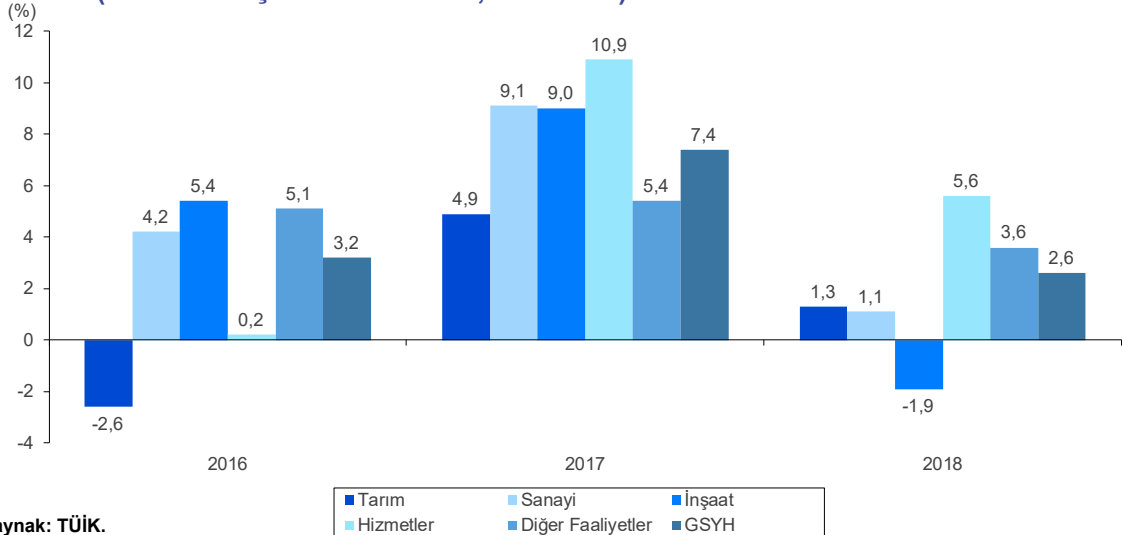
Takvim etkisinden arındırılmış GSYH zincirlenmiş hacim endeksi bir önceki yılın aynı çeyreğine göre giderek azalan bir hızla, birinci çeyrekte % 7,3, ikinci çeyrekte % 5,6, üçüncü çeyrekte % 2,3 büyürken, son çeyrekte % 3,2 küçülmüştür. Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış GSYH bir önceki çeyreğe göre, birinci çeyrekte % 0,9 büyümüş, ikinci çeyrekte değişim göstermemiş, üçüncü çeyrekte % 1,6 ve son çeyrekte % 2,4 küçülme göstermiştir. Çeyrek bazında üst üste iki çeyrek daralan Türkiye ekonomisi 2009'dan bu yana ilk kez teknik resesyon sürecine girmiştir (Grafik 6).

Grafik 6. Dönemler İtibarıyla Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Büyüme Hızları**Kaynak: TÜİK.**

(1): Bir önceki yılın aynı çeyreğine göre değişim.

(2): Bir önceki çeyreğe göre değişim.

2018 yılında tarım sektörü katma değeri % 1,3, sanayi sektörü katma değeri % 1,1 artarken, inşaat sektörü katma değeri % 1,9 küçülmüştür. Ticaret, ulaştırma, konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetlerinin toplamından oluşan hizmetler sektörünün katma değerinde turizm sektöründeki canlanmanın etkisiyle % 5,6 artış olmuştur. Bir önceki yıla göre tarım sektörü büyüme hızında 3,6 puanlık, hizmetler sektörü büyüme hızında 5,3 puanlık, sanayi sektörü büyüme hızında 8,0 puanlık, inşaat sektörü büyüme hızında 10,9 puanlık azalış olmuştur. 2018 yılının Ağustos ayında yaşanan kur artışı sonrasında faizlerdeki yükselişin etkisi ile en çok daralan sektör son yıllarda güçlü büyüme performansı gösteren inşaat sektörü olmuştur (Grafik 7).

Grafik 7. Gayrisafi Yurtiçi Hasılayı Oluşturan Faaliyetlerin Büyüme Hızları (Zincirlenmiş Hacim Endeksi, 2009=100)**Kaynak: TÜİK.**

2018 yılında üretim yöntemiyle GSYH cari fiyatlarla % 19,1 büyüyerek 3.700.989 milyon TL'ye ulaşmıştır. Bunun 213.350 milyon TL'si tarım, 823.310 milyon TL'si sanayi, 266.163 milyon TL'si inşaat, 870.899 milyon TL'si hizmetler, 1.139.217 milyon TL'si diğer sektörler tarafından sağlanırken, 388.050 milyon TL'sini de vergi ve sübvansiyonlar oluşturmuştur (Tablo 12).

Tablo 12. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, İktisadi Faaliyet Kollarına (A10) Göre Cari Fiyatlarla

İktisadi Faaliyet Kolları (Nace Rev 2)	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	161.304.618	189.000.175	213.350.153	6,2	6,1	5,8	17,2	12,9
Sanayi	511.805.709	639.841.826	823.310.347	19,6	20,6	22,2	25,0	28,7
İmalat sanayi	432.979.604	545.380.495	705.318.021	16,6	17,6	19,1	26,0	29,3
İnşaat	223.362.831	265.977.449	266.163.291	8,6	8,6	7,2	19,1	0,1
Hizmetler	560.899.479	690.397.791	870.899.157	21,5	22,2	23,5	23,1	26,1
Bilgi ve iletişim	63.445.420	78.228.377	91.335.135	2,4	2,5	2,5	23,3	16,8
Finans ve sigorta faaliyetleri	87.062.982	100.677.894	114.180.596	3,3	3,2	3,1	15,6	13,4
Gayrimenkul faaliyetleri	201.561.274	222.753.822	252.121.559	7,7	7,2	6,8	10,5	13,2
Mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri	137.294.413	168.888.062	194.016.934	5,3	5,4	5,2	23,0	14,9
Kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	301.625.124	338.350.810	419.403.649	11,6	10,9	11,3	12,2	24,0
Diğer hizmet faaliyetleri	50.534.616	58.525.639	68.158.946	1,9	1,9	1,8	15,8	16,5
Sektörler toplamı	2.298.896.464	2.752.641.846	3.312.939.766	88,1	88,6	89,5	19,7	20,4
Vergi-sübvansiyon	309.629.285	353.894.906	388.049.723	11,9	11,4	10,5	14,3	9,7
Gayrisafi yurtiçi hasıla (alıcı fiyatlarıyla)	2.608.525.749	3.106.536.751	3.700.989.489	100,0	100,0	100,0	19,1	19,1

Kaynak: TÜİK.

2018 yılında bir önceki yıla göre GSYH içinde tarım sektörünün payı 0,3 puan azalarak % 5,8'e, inşaat sektörünün payı 1,4 puan azalarak % 7,2'ye, diğer faaliyetlerin payı 0,3 puan azalarak % 30,8'e gerilerken, sanayi sektörünün payı 1,6 puan artarak % 22,2'ye, hizmetler sektörünün payı 1,3 puan artarak % 23,5'e yükselmiştir (Tablo 13, Grafik 8).

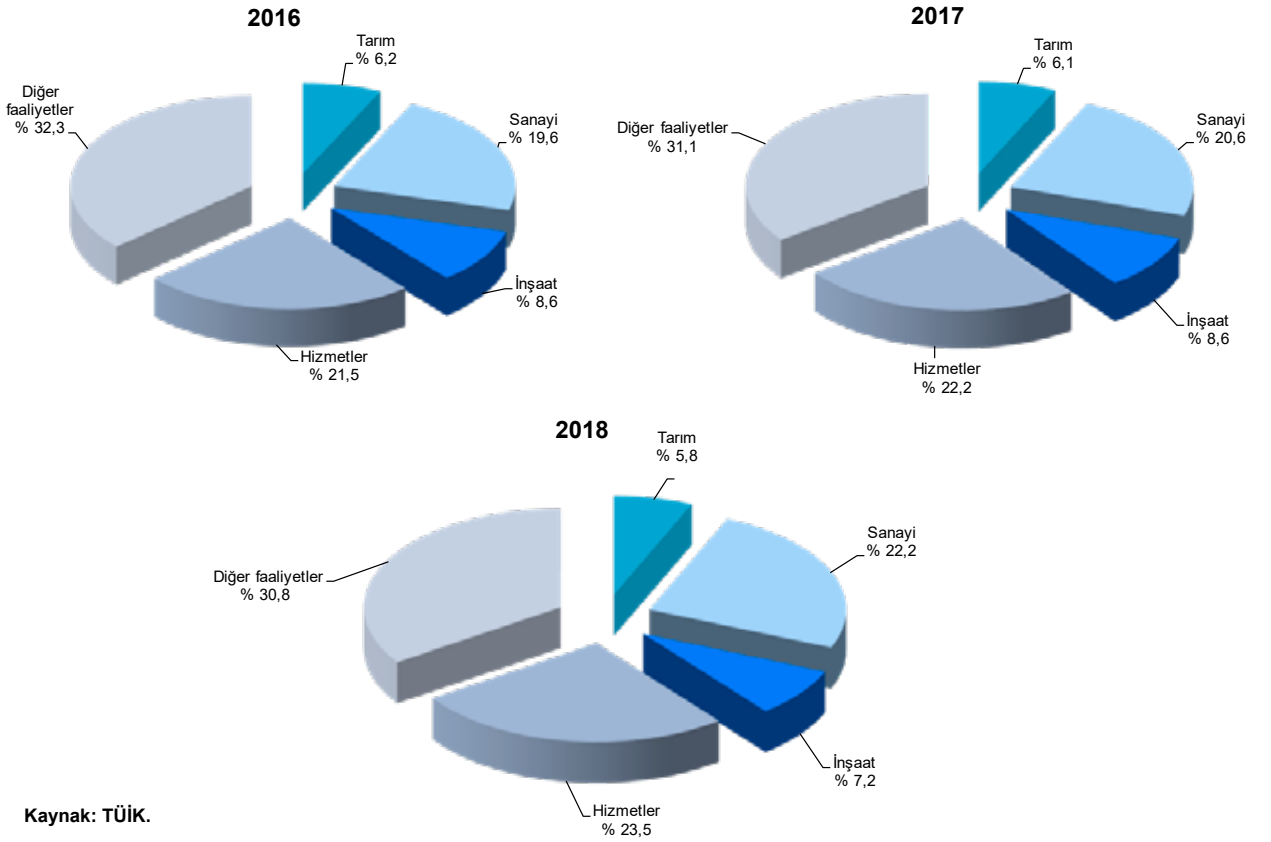
Tablo 13. Sektörlerin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları ⁽¹⁾

İktisadi Faaliyet Kolları	(Cari fiyatlarla, %)		
	2016	2017	2018
Tarım	6,2	6,1	5,8
Sanayi	19,6	20,6	22,2
İnşaat	8,6	8,6	7,2
Hizmetler	21,5	22,2	23,5
Diğer faaliyetler ⁽¹⁾	32,3	31,1	30,8
Sektörler toplamı	88,1	88,6	89,5
Vergi-sübvansiyon	11,9	11,4	10,5
Gayrisafi yurtiçi hasıla	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

(1): Bilgi ve iletişim, finans ve sigorta faaliyetleri, gayrimenkul faaliyetleri, mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri, kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri ve diğer hizmet faaliyetlerini içerir.

Grafik 8. Sektörlerin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları (Cari fiyatlarla)

Kaynak: TÜİK.

Harcamalar yöntemiyle zincirlenmiş hacim endeksine göre, 2018 yılında hanehalkı nihai tüketim harcamaları % 1,1 ve devletin nihai tüketim harcamaları % 3,6 artmıştır. Böylece toplam tüketim harcamaları büyüme hızı 2017 yılına göre 4,3 puan azalarak % 1,6 olurken, büyüme hızında 9,5 puan düşüş olan toplam sabit sermaye yatırımları % 1,7 küçülmüştür (Tablo 14).

Mal ve hizmet ihracatı 2017 yılında % 11,9 artarken, ithalatın yüksek oranlı artışıyla net ihracat büyümeye sınırlı bir katkı yapmıştır. 2018 yılında mal ve hizmet ihracatı Türk lirasındaki zayıf seyrin etkisiyle % 7,5 artarken, kurların artışı iç talepteki yavaşlamayla birlikte ithalat hacminde gerilemeye neden olmuş, mal ve hizmet ithalatı % 7,9 azalırken, net ihracat büyümeye güçlü bir katkı sağlamıştır.

Tablo 14. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Harcama Yöntemiyle Zincirlenmiş Hacim Endeksi

Harcama Bileşenleri	Hacim (Bin TL)			Endeks			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Yerleşik hanehalklarının ve hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların tüketimi	964.776.578	1.023.654.840	1.035.415.138	155,7	165,2	167,1	6,1	1,1
Devletin nihai tüketim harcamaları	219.457.591	230.458.131	238.733.724	139,3	146,3	151,5	5,0	3,6
Gayrisafi sabit sermaye oluşumu	465.757.226	502.134.981	493.427.423	208,3	224,6	220,7	7,8	-1,7
Stoktaki değişiklikler ⁽¹⁾	-	-	-	-	-	-	-	-
Mal ve hizmet ihracatı	334.411.729	374.373.609	402.400.724	148,3	166,0	178,4	11,9	7,5
(Eksi) Mal ve hizmet ithalatı	368.277.492	406.296.017	374.004.373	157,8	174,1	160,2	10,3	-7,9
Gayrisafi yurtiçi hasıla	1.576.365.403	1.693.665.799	1.737.135.816	157,8	169,5	173,9	7,4	2,6

Kaynak: TÜİK.

(1): Stok değişimleri kalıntı yöntemiyle hesaplanmış olup, istatistiki hatayı da içermektedir.

2018 yılında bir önceki yıla göre GSYH içinde cari fiyatlarla hanehalklarının nihai tüketim harcamalarının payı 1,4 puan azalarak % 57,6'ya, devletin nihai tüketim harcamalarının payı 0,1 puan azalarak % 14,4'e, toplam tüketim harcamalarının payı 1,5 puan azalarak % 72,0'a, gayrisafi sabit sermaye oluşumunun payı 0,3 puan azalarak % 29,7'ye gerilemiştir (Tablo 15).

Tablo 15. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, Harcama Yöntemiyle Cari Fiyatlarla

Harcama Bileşenleri	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Yerleşik hanehalklarının ve hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların tüketimi	1.560.518.475	1.834.155.684	2.131.013.061	59,8	59,0	57,6	17,5	16,2
Devletin nihai tüketim harcamaları	386.976.636	450.496.428	533.268.767	14,8	14,5	14,4	16,4	18,4
Gayrisafi sabit sermaye oluşumu	764.661.719	931.869.607	1.098.074.039	29,3	30,0	29,7	21,9	17,8
Stoktaki değişiklikler ⁽¹⁾	-28.362.562	30.230.140	-17.772.902	-1,1	1,0	-0,5	-	-
Mal ve hizmet ihracatı	572.964.838	770.552.594	1.095.952.404	22,0	24,8	29,6	34,5	42,2
(Eksi) Mal ve hizmet ithalatı	648.233.357	910.767.701	1.139.545.881	24,9	29,3	30,8	40,5	25,1
Gayrisafi yurtiçi hasıla	2.608.525.749	3.106.536.751	3.700.989.489	100,0	100,0	100,0	19,1	19,1

Kaynak: TÜİK.

(1): Stok değişimleri kalıntı yöntemiyle hesaplanmış olup, istatistiki hatayı da içermektedir.

Hanehalklarının ve hanehalkına hizmet eden kar amacı olmayan kuruluşların yapmış olduğu harcamaları içeren hanehalklarının nihai tüketim harcamaları içinde 2018 yılında, dayanıksız mallar grubu harcamaları % 5,1 ve hizmetler grubu harcamaları % 3,1 artmıştır. Dayanıklı mallar grubu harcamalarında % 16,2 ve yarı dayanıklı mallar grubu harcamalarında % 2,2 düşüş olmuştur (Tablo 16).

Tablo 16. Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları, Dayanıklılık Türüne Göre Zincirlenmiş Hacim Endeksi

(2009=100)

Dayanıklılık Türü	Endeks			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018
Dayanıklı mallar	221,5	251,8	211,1	13,7	-16,2
Yarı dayanıklı mallar	174,5	185,4	181,4	6,3	-2,2
Dayanıksız mallar	142,7	152,3	160,2	6,7	5,1
Hizmetler	152,0	157,9	162,8	3,9	3,1
Yerleşik hanehalklarının tüketimi	155,8	165,4	167,4	6,1	1,2

Kaynak: TÜİK.

Hanehalklarının nihai tüketim harcamalarının en büyük bölümünü % 42,1'lik pay ile hizmetler grubu oluştururken, onu % 37,2'lik pay ile dayanıksız mallar, % 11,3'lük pay ile yarı dayanıklı mallar ve % 9,4'lük pay ile dayanıklı mallar izlemiştir (Tablo 17).

Tablo 17. Hanehalkı Nihai Tüketim Harcamaları, Dayanıklılık Türüne Göre Cari Fiyatlarla

Dayanıklılık Türü	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Dayanıklı mallar	154.385.842	195.108.456	199.693.416	9,9	10,7	9,4	26,4	2,3
Yarı dayanıklı mallar	172.305.277	204.755.389	238.796.938	11,1	11,2	11,3	18,8	16,6
Dayanıksız mallar	551.219.628	652.661.315	790.135.280	35,5	35,8	37,2	18,4	21,1
Hizmetler	674.065.901	772.396.458	892.642.867	43,4	42,3	42,1	14,6	15,6
Yerleşik hanehalklarının tüketimi	1.551.976.649	1.824.921.618	2.121.268.501	100,0	100,0	100,0	17,6	16,2

Kaynak: TÜİK.

Harcama yöntemiyle zincirlenmiş hacim endeksine göre gayrisafi sabit sermaye oluşumunda inşaat yatırımlarında % 2,5 artış olurken, makine teçhizat yatırımları % 8,9, diğer aktifler % 0,6 azalmıştır (Tablo 18).

Tablo 18. Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu, Zincirlenmiş Hacim Endeksi

Sermaye Sınıflaması	(2009=100)					
	Endeks			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2017	2018	
İnşaat	215,3	241,6	247,6	12,2	2,5	
Makine ve teçhizat	210,9	212,5	193,7	0,8	-8,9	
Diğer aktifler	158,1	174,1	173,1	10,1	-0,6	
Üretilmiş mali olmayan aktifler	208,3	224,6	220,7	7,8	-1,7	

Kaynak: TÜİK.

Harcama yöntemiyle cari fiyatlarla gayrisafi sabit sermaye oluşumunda en fazla payı % 58,8 ile inşaat yatırımları almış, makine teçhizat yatırımlarının payı % 33,9, diğer aktiflerin payı % 7,3 olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre inşaat yatırımlarının payı artarken, makine ve teçhizat yatırımları ile diğer aktiflerin payı azalmıştır (Tablo 19).

Tablo 19. Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu, Cari Fiyatlarla

Sermaye Sınıflaması	Değer (Bin TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
	İnşaat	424.474.920	535.290.868	646.188.967	55,5	57,4	58,8	26,1
Makine ve teçhizat	283.865.721	327.036.646	372.012.780	37,1	35,1	33,9	15,2	13,8
Diğer aktifler	56.321.078	69.542.093	79.872.293	7,4	7,5	7,3	23,5	14,9
Üretilmiş mali olmayan aktifler	764.661.719	931.869.607	1.098.074.039	100,0	100,0	100,0	21,9	17,8

Kaynak: TÜİK.

Kişi başına GSYH 2018 yılında cari fiyatlarla % 17,5 artışla 45.463 TL'ye yükselmiştir. 2017 yılında 10.602 dolar olan kişi başına GSYH, 2018 yılında % 9,2 düşüşle 9.632 dolara gerilemiştir (Tablo 20).

Tablo 20. Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla

Yıllar	Yıl Ortası Nüfus ⁽¹⁾ (Bin Kişi)	Cari Fiyatlarla			
		Türk Lirası (TL)	Değişim (%)	ABD Doları (\$)	Değişim (%)
2016	79.278	32.904	10,0	10.883	-1,2
2017	80.313	38.680	17,6	10.602	-2,6
2018	81.407	45.463	17,5	9.632	-9,2

Kaynak: TÜİK.

(1): Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi yıllık sonuçları kullanılarak hesaplanmıştır.

1.2 Sektörel Gelişmeler

1.2.1 Tarım

Ekonomik ve sosyal alanda geniş bir etki alanına sahip olan tarım sektörü; milli gelir, istihdam, tüketim harcamaları, diğer sektörlerle hammadde temini ve ihracattaki payı sebebiyle stratejik bir öneme sahiptir. Bu önem, küreselleşen ekonominin getirdiği rekabet ve hızla değişen pazar şartlarının da etkisiyle giderek artmaktadır. Türkiye’de tarım sektörünün doğal koşullara bağlı olması, risk ve belirsizlik faktörlerini güçlendirmektedir. İklim şartlarında ortaya çıkan değişimler, arz/talep dengesini bozmakta, verilen desteklere rağmen tarım sektörü bu gelişmelerden olumsuz etkilenmektedir.

2018 yılında tarım sektörü elverişsiz iklim koşulları ve yağışların yetersiz olmasıyla verimsiz bir yıl geçirmiştir. Tarım sektörü katma değeri bir önceki yılın aynı dönemine göre, 2018 yılının birinci çeyreğinde % 7,3 büyüme gösterirken, ikinci çeyreğinde % 1,1 küçülme, üçüncü çeyreğinde % 1,8 büyüme ve dördüncü çeyreğinde tekrar % 0,5 küçülme göstermiştir. Böylece 2018 yılı tarım sektörü katma değerinde % 1,3 büyüme gerçekleşmiştir.

2018 yılında Mart-Nisan yağışlarının yetersiz düzeyde olması, ürün kalitesinin bozulması ve verimdeki düşüşe bağlı olarak üretimde geçen yıla göre düşüşler gözlemlenmiştir. 2017 yılında % 4,7 artan tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretimi, 2018 yılında % 5,8 azalarak 64.404.453 tona gerilemiştir. 2017 yılında olumlu hava koşulların etkisiyle % 2,4 artan tahıl üretimi, 2018 yılında % 4,8 azalmıştır. Tahıl ürünleri grubunda bir önceki yıla göre seçilmiş ürünlerden buğday üretimi % 7,0 ile en fazla düşüş gösteren ürün olurken, mısır üretimi % 3,4 ve arpa üretimi % 1,4 düşüş göstermiş, çeltik üretiminde ise % 4,4 artış olmuştur (Tablo 21, Grafik 9).

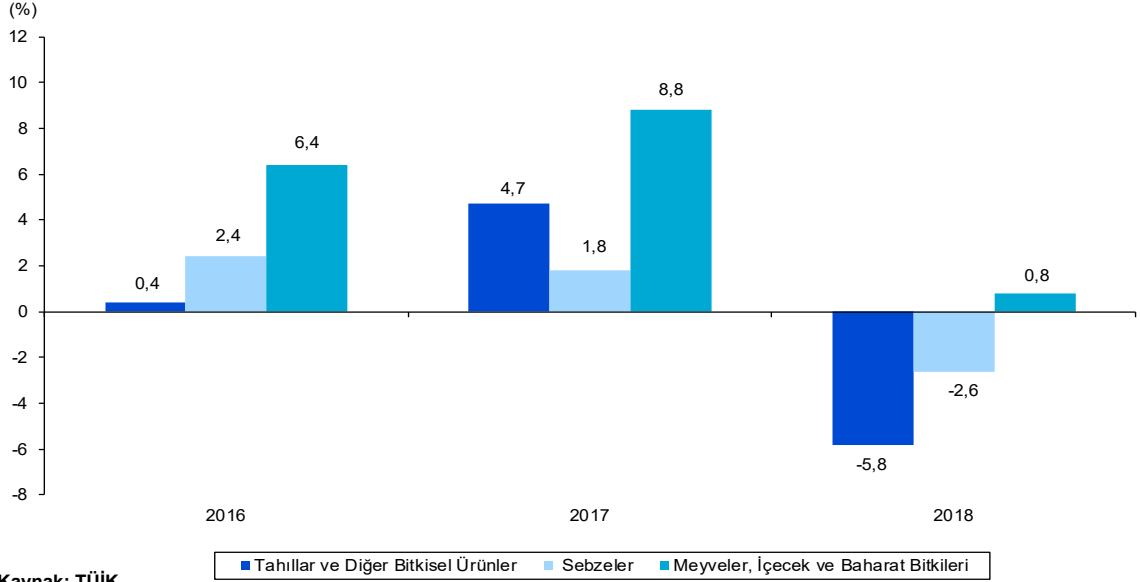
Tablo 21. Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları

Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018
Tahıllar	35.281.164	36.132.767	34.408.699	2,4	-4,8
Buğday	20.600.000	21.500.000	20.000.000	4,4	-7,0
Arpa	6.700.000	7.100.000	7.000.000	6,0	-1,4
Mısır (dane)	6.400.000	5.900.000	5.700.000	-7,8	-3,4
Çeltik	920.000	900.000	940.000	-2,2	4,4
Diğer	661.164	732.767	768.699	10,8	4,9
Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular	5.831.576	5.966.229	5.776.742	2,3	-3,2
Patates	4.750.000	4.800.000	4.550.000	1,1	-5,2
Nohut	455.000	470.000	630.000	3,3	34,0
Mercimek (kırmızı)	345.000	400.000	310.000	15,9	-22,5
Fasulye (kuru)	235.000	239.000	220.000	1,7	-7,9
Mercimek (yeşil)	20.000	30.000	43.000	50,0	43,3
Diğer	26.576	27.229	23.742	2,5	-12,8
Yağlı tohumlar	2.220.629	2.413.370	2.467.495	8,7	2,2
Ayçiçeği	1.670.716	1.964.385	1.949.229	17,6	-0,8
Yerfıstığı	164.186	165.330	173.835	0,7	5,1
Soya	165.000	140.000	140.000	-15,2	0,0
Kolza (kanola)	125.000	60.000	125.000	-52,0	108,3
Aspir	58.000	50.000	35.000	-13,8	-30,0
Diğer	37.727	33.655	44.431	-10,8	32,0
Tütün ⁽¹⁾	74.238	93.666	80.200	26,2	-14,4
Şeker pancarı ⁽¹⁾	19.592.731	21.149.020	18.900.000	7,9	-10,6
Diğer yem bitkileri (tahıl samanı ve kabuklar hariç)	111.974	98.537	92.069	-12,0	-6,6
Hayvan pancarı	111.974	98.537	92.069	-12,0	-6,6
Tekstilde kullanılan ham bitkiler	2.100.008	2.450.009	2.570.010	16,7	4,9
Pamuk (kütü)	2.100.000	2.450.000	2.570.000	16,7	4,9
Kenevir (lif)	7	7	7	0,0	0,0
Keten (lif)	1	2	3	100,0	50,0
Parfümeri, eczacılık ve benzeri alanlarda kullanılan bitkiler, yem bitkileri tohumları	103.341	92.105	109.238	-10,9	18,6
Fığ	66.987	58.423	59.515	-12,8	1,9
Haşhaş (kapsül)	16.550	13.836	26.991	-16,4	95,1
Gül (yağlık)	12.267	13.372	14.773	9,0	10,5
Diğer	7.537	6.474	7.959	-14,1	22,9
Toplam	65.315.661	68.395.703	64.404.453	4,7	-5,8

Kaynak: TÜİK.

(1): 2018 yılı verileri geçicidir.

Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular grubunun üretim miktarı 2017 yılında % 2,3 artış gösterirken, 2018 yılında % 3,2 düşüş göstermiştir. Grup içinde en büyük paya sahip patates üretiminde % 5,2 düşüş olurken, kırmızı mercimek üretiminde % 22,5 düşüş gerçekleşmiş, yeşil mercimek üretiminde % 43,3 artış olmuştur.

Grafik 9. Bitkisel Üretim Değişim Oranları

Kaynak: TÜİK.

Yağlı tohumlar grubu üretiminde 2017 yılında % 8,7, 2018 yılında % 2,2 artış olmuştur. Bu grup içinde en yüksek artışa sahip ayçiçeği üretimi % 0,8 düşüş gösterirken, en fazla artış % 108,3 ile kanola üretiminde görülmüştür.

2017 yılında % 26,2 artan tütün üretimi, 2018 yılında % 14,4 azalarak 80.200 ton olmuştur. 2017 yılında % 7,9 artan şeker pancarı üretimi 2018 yılında % 10,6 düşüş gösterirken, hayvan pancarı üretiminde de % 6,6 düşüş gerçekleşmiştir. 2017 yılında % 16,7 artan kütlü pamuk üretimi, 2018 yılında % 4,9 artış göstermiştir.

Parfümeri, eczacılık ve benzeri alanlarda kullanılan bitkiler, yem bitkileri tohumları üretiminde 2017 yılında görülen % 10,9'luk azalış, 2018 yılında yerini % 18,6'lık artışa bırakmıştır. Bu grup altında en yüksek üretim miktarına sahip fiğ üretimi % 1,9 artarken, en yüksek artış % 95,1 ile haşhaş (kapsül) üretiminde gerçekleşmiştir.

Sebze ürünleri üretiminde 2017 yılında % 1,8 artış olurken, 2018 yılında % 2,6 düzeyinde azalış gerçekleşmiş ve üretim 30.032.827 tona düşmüştür. Yumur ve kök sebzeler grubu üretimi % 2,5 azalırken, grup içinde en yüksek düşüş fiyatının dengesiz olması, üretici tercihleri ve bazı bölgelerde suyun temin edilememesinden dolayı % 9,4 ile kuru soğan üretiminde, en yüksek artış verimin artmasından dolayı % 21,5 ile pırasa üretiminde olmuştur (Tablo 22, Grafik 9).

Tablo 22. Sebze Ürünleri Üretim Miktarları

Sebzeler	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018
Yumur ve kök sebzeler	3.399.810	3.425.820	3.340.787	0,8	-2,5
Soğan (kuru)	2.120.581	2.131.513	1.930.695	0,5	-9,4
Havuç	554.736	569.533	642.837	2,7	12,9
Pırasa	227.172	208.239	252.958	-8,3	21,5
Turp (kırmızı)	179.353	178.344	177.067	-0,6	-0,7
Soğan (taze)	134.479	138.993	142.854	3,4	2,8
Diğer	183.489	199.198	194.376	8,6	-2,4
Meyvesi için yetiştirilen sebzeler	25.955.248	25.430.915	24.696.085	-2,0	-2,9
Domates	12.600.000	12.750.000	12.150.000	1,2	-4,7
Karpuz	3.928.892	4.011.313	4.031.174	2,1	0,5
Hıyar	1.811.681	1.827.782	1.848.273	0,9	1,1
Kavun	1.854.356	1.813.422	1.753.942	-2,2	-3,3
Biber (salçalık, kapya)	957.030	1.107.713	1.128.060	15,7	1,8
Biber (sivri)	967.466	945.361	930.349	-2,3	-1,6
Patlıcan	854.049	883.917	836.284	3,5	-5,4
Fasulye (taze)	638.532	630.347	580.949	-1,3	-7,8
Kabak (sakız)	351.550	449.561	474.527	27,9	5,6
Diğer	1.991.692	1.011.499	962.527	-49,2	-4,8
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeler	1.911.839	1.968.834	1.995.955	3,0	1,4
Lahana (beyaz)	524.976	520.796	516.951	-0,8	-0,7
Ispanak	210.999	222.177	225.174	5,3	1,3
Marul (göbekli)	233.662	223.449	215.725	-4,4	-3,5
Karnabahar	195.248	199.710	225.151	2,3	12,7
Lahana (kırmızı)	186.826	188.316	187.948	0,8	-0,2
Marul (kıvırcık)	179.712	185.070	187.658	3,0	1,4
Marul (aysberg)	65.068	81.904	84.160	25,9	2,8
Maydanoz	58.190	80.304	78.961	38,0	-1,7
Lahana (kara yaprak)	71.018	66.605	57.034	-6,2	-14,4
Diğer	186.140	200.503	217.193	7,7	8,3
Toplam	30.266.897	30.825.569	30.032.827	1,8	-2,6

Kaynak: TÜİK.

Meyvesi için yetiştirilen sebzeler grubu üretim miktarı 2017 yılında % 2,0, 2018 yılında % 2,9 düşüş göstermiştir. Bu grupta yer alan seçilmiş ürünlerde en yüksek üretim artışı % 5,6 ile sakız kabak üretiminde olmuştur. Ekonomik getirisi nedeniyle çiftçilerin bu ürüne yönelmeleri kabak üretimindeki artışta etkili olmuştur. En yüksek azalış ise üreticilerin barbunya fasulyesine yönelmeleri nedeniyle % 7,8 düşen taze fasulye üretiminde görülmüştür.

Başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeler grubu üretim miktarında 2017 yılında % 3,0, 2018 yılında % 1,4 artış olmuştur. En yüksek artış ekim alanlarının artması nedeniyle % 12,7 ile karnabahar üretiminde, en yüksek düşüş üretim alanlarının azalmasıyla % 14,4 ile kara yaprak lahana üretiminde gerçekleşmiştir.

Meyve ürünleri, içecek ve baharat bitkileri üretiminde 2017 yılında kaydedilen % 8,8'lik artış, 2018 yılında % 0,8 düzeyinde kalırken, 22.278.904 ton üretim gerçekleşmiştir. Üzüm üretimi 2018 yılında % 6,4 düşüş göstermiştir. İklimsel koşullar, verimlilik düşüşü, aşırı hormon, girdi kullanımı ve üretimdeki kaymalar bu düşüşte etkili olmuştur. Diğer meyveler ve sert kabuklular grubu üretiminde % 1,1 artış olmuştur. 2018 yılında bu grup altında yer alan muz, incir, avokado ve kivi üretiminde % 18,7 artış kaydedilirken, turunçgiller üretimi % 2,8, diğer meyveler üretimi % 6,4 artmıştır. Muz, incir, avokado, kivi grubunda en yüksek üretim artışı % 35,2 ile muz üretiminde olurken, turunçgiller grubunda % 9,2 ile limon, diğer meyveler grubunda % 19,6 ile elma üretimi en çok artış gösteren meyveler olmuştur (Tablo 23, Grafik 9).

Tablo 23. Meyve Ürünleri, İçecek ve Baharat Bitkileri Üretim Miktarları

Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018
Üzüm	4.000.000	4.200.000	3.933.000	5,0	-6,4
Diğer meyveler ve sert kabuklular	14.693.529	16.380.293	16.561.028	11,5	1,1
Muz, incir, avakado, kivi	657.276	733.627	870.471	11,6	18,7
Muz	305.926	369.009	498.888	20,6	35,2
İncir	305.450	305.689	306.499	0,1	0,3
Diğer	45.900	58.9290	65.084	28,4	10,4
Turunçgiller	4.293.007	4.769.726	4.902.052	11,1	2,8
Portakal	1.850.000	1.950.000	1.900.000	5,4	-2,6
Mandalina	1.337.037	1.550.469	1.650.000	16,0	6,4
Limon	850.600	1.007.133	1.100.000	18,4	9,2
Diğer	255.370	262.1240	252.052	2,6	-3,8
Diğer meyveler	7.078.496	7.661.036	8.154.458	8,2	6,4
Elma	2.925.828	3.032.164	3.625.960	3,6	19,6
Şeftali	674.136	771.459	789.457	14,4	2,3
Kayısı	730.000	985.000	750.000	34,9	-23,9
Kiraz	599.650	627.132	639.564	4,6	2,0
Nar	465.200	502.606	537.847	8,0	7,0
Armut	472.250	503.004	519.451	6,5	3,3
Çilek	415.150	400.167	440.968	-3,6	10,2
Erik	297.589	291.934	296.878	-1,9	1,7
Vişne	192.500	181.874	184.167	-5,5	1,3
Diğer	306.193	365.696	370.166	19,4	1,2
Zeytin ve diğer sert kabuklular	2.664.750	3.215.904	2.634.047	20,7	-18,1
Zeytin	1.730.000	2.100.000	1.500.467	21,4	-28,5
Fındık	420.000	675.000	515.000	60,7	-23,7
Antep fıstığı	170.000	78.000	240.000	-54,1	207,7
Ceviz	195.000	210.000	215.000	7,7	2,4
Diğer	149.750	152.904	163.580	2,1	7,0
Baharat bitkileri	278.248	228.662	284.876	-17,8	24,6
Kırmızı biber	228.531	179.264	227.380	-21,6	26,8
Kimyon	18.586	19.175	24.195	3,2	26,2
Diğer	31.131	30.223	33.301	-2,9	10,2
Çay	1.350.000	1.300.000	1.500.000	-3,7	15,4
Toplam	20.321.777	22.108.955	22.278.904	8,8	0,8

Kaynak: TÜİK.

Diğer meyveler ve sert kabuklular grubunun bir diğer alt bileşeni olan zeytin ve diğer sert kabuklular grubu üretim miktarı 2017 yılında % 20,7 artış gösterirken 2018 yılında % 18,1 düşüş göstermiştir. Seçilmiş sert kabuklulardan zeytin üretiminde 2017 yılında % 21,4 artış olurken, 2018 yılında yok yılı olması ve bazı bölgelerde görülen hastalık sebebiyle % 28,5 üretim düşüşü olmuştur. Antep fıstığı üretiminde 2017 yılında kaydedilen % 54,1'lik düşüş, 2018 yılında yerini % 207,7'lik artışa bırakmıştır. Var yılı olması ve Şanlıurfa gibi üretimin yoğun olduğu bölgelerde sulu sisteme geçilmesinden dolayı verimliliğin artması, bu yüksek oranlı üretim artışında etkili olmuştur.

Baharat bitkileri grubu üretim miktarı 2017 yılında % 17,8 düşüş gösterirken, 2018 yılında verimlilik artışından dolayı % 24,6 artış göstererek 284.876 tona yükselmiştir. Seçilmiş baharat bitkilerinden en yüksek üretim artışı % 26,8 ile kırmızı biber üretiminde gerçekleşmiştir.

Çay üretiminde 2017 yılında bir önceki yıla göre % 3,7 düşüş kaydedilirken, 2018 yılında alanın aynı olmasına rağmen verim artışının etkisiyle % 15,4'lük artış kaydedilmiş ve üretim 1.500.000 ton olmuştur.

Tarımsal Destekleme Ödemeleri

2018 yılında yapılacak olan tarımsal desteklemelere ilişkin 2018/11460 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 26 Şubat 2018 tarihli Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Karar; çevreye duyarlı tarımsal üretimi yaygınlaştırmak, verimi ve kaliteyi yükseltmek, araştırma ve geliştirme projelerini desteklemek, uygulanan politikaların etkinliğini sağlamak, sektörün öncelikli problemlerinin çözümüne katkıda bulunmak, sürdürülebilirliği sağlamak ve tarımsal kayıtların güncel tutulması amacıyla hazırlanmış olup, 2018 yılında uygulanacak olan tarımsal desteklemelere ilişkin hususları içermektedir.

Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli çerçevesinde ilçe düzeyinde üretimi desteklenecek bitkisel ürün listeleri kapsamında destekleme sistemi uygulanmaktadır. Hayvancılıkta destekler il ve bölge bazında ayrıştırılmış, su ürünlerinde kıyı balıkçılığının kayıt altına alınarak desteklenmesine başlanmıştır.

2018 yılında tarımsal destekleme ödemelerinde bitkisel üretimde mazot desteklerinin yükseltilmesiyle önemli miktarda artış gerçekleşmiştir. Tarımsal destekleme ödemeleri 2017 yılında % 10,7 artarken, 2018 yılında % 13,9 artış göstermiştir.

Tarımsal destekleme ödemelerinde en yüksek artış % 116,9 ile kırsal kalkınma amaçlı tarımsal destekleme ödemelerinde olmuştur. Alan bazlı tarımsal destekleme ödemelerinde % 29,5 artış olurken bunun içinde yer alan, mazot destek ödemesi % 171,4, organik tarım, iyi tarım, toprak analizi ve küçük işletmelere verilen alan bazlı ek ödemeler % 15,9 ve fındık destek ödemesi % 1,8 artmış, çevre amaçlı tarım alanlarının korunması destekleri % 50,6, gübre destek ödemesi % 31,3, sertifikalı tohum ve fidan kullanımı destekleri % 20,4 ve telafi edici ödemeler % 2,6 oranında azalmıştır. Fark ödemesi destekleme hizmetleri % 11,1 azalış gösterirken, diğer tarımsal amaçlı destekler % 28,6, tarım sigortası destekleme hizmetleri % 11,4 ve hayvancılık destek ödemeleri % 6,6 artış göstermiştir (Tablo 24).

Tablo 24. Tarımsal Destekleme Ödemeleri ⁽¹⁾

Destekleme Konusu	(Cari Fiyatlarla)							
	Değer (Milyon TL)			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018 ⁽²⁾	2016	2017	2018	2017	2018
Alan bazlı tarımsal destek ödemeleri	3.304	3.006	3.892	28,8	23,6	26,9	-9,0	29,5
Alan bazlı ek ödeme (organik tarım, iyi tarım, toprak analizi, küçük işletme desteği)	321	295	342	2,8	2,3	2,4	-8,1	15,9
Mazot	720	700	1.900	6,3	5,5	13,1	-2,8	171,4
Gübre	880	805	553	7,7	6,3	3,8	-8,5	-31,3
Sertifikalı tohum ve fidan kullanımı	213	211	168	1,9	1,7	1,2	-0,9	-20,4
Çevre amaçlı tarım alanlarının korunması (ÇATAK)	135	160	79	1,2	1,3	0,5	18,5	-50,6
Fındık	850	835	850	7,4	6,6	5,9	-1,8	1,8
Telafi edici ödemeler	186	191	186	1,6	1,5	1,3	2,7	-2,6
Patates siğilli desteği	15	0	0	0,1	0,0	0,0	-	-
Çay budama tazminatı ve masrafları	171	191	186	1,5	1,5	1,3	11,7	-2,6
Fark ödemesi destekleme hizmetleri	3.174	3.888	3.456	27,6	30,6	23,9	22,5	-11,1
Hububat ve bakliyat	800	1.207	998	7,0	9,5	6,9	50,9	-17,3
Çay	170	165	170	1,5	1,3	1,2	-2,9	3,0
Arz açığı olan ürünler ⁽³⁾	2.204	2.516	2.289	19,2	19,8	15,8	14,2	-9,0
Hayvancılık destek ödemeleri	3.031	3.848	4.103	26,4	30,2	28,3	27,0	6,6
Kırsal kalkınma amaçlı tarımsal destekleme ⁽⁴⁾	1.169	795	1.724	10,2	6,2	11,9	-32,0	116,9
Tarım sigortası destekleme hizmetleri	704	860	958	6,1	6,8	6,6	22,2	11,4
Diğer tarımsal amaçlı destekler	107	133	171	0,9	1,0	1,2	24,3	28,6
Toplam	11.489	12.722	14.489	100,0	100,0	100,0	10,7	13,9

Kaynak: SBB.

(1): 2016 ve 2017 yılında ilgili kurum bütçesi kesin hesap verileridir.

(2): Gerçekleşme tahmini.

(3): Kütlü pamuk, zeytinyağı, ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola, aspir ve dane mısıra verilmektedir.

(4): Bütçe tutarının 2016 yılında 210 milyon TL'si, 2017 yılında 216 milyon TL'si ve 2018 yılında 339 milyon TL'si Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu hibe karşılığıdır.

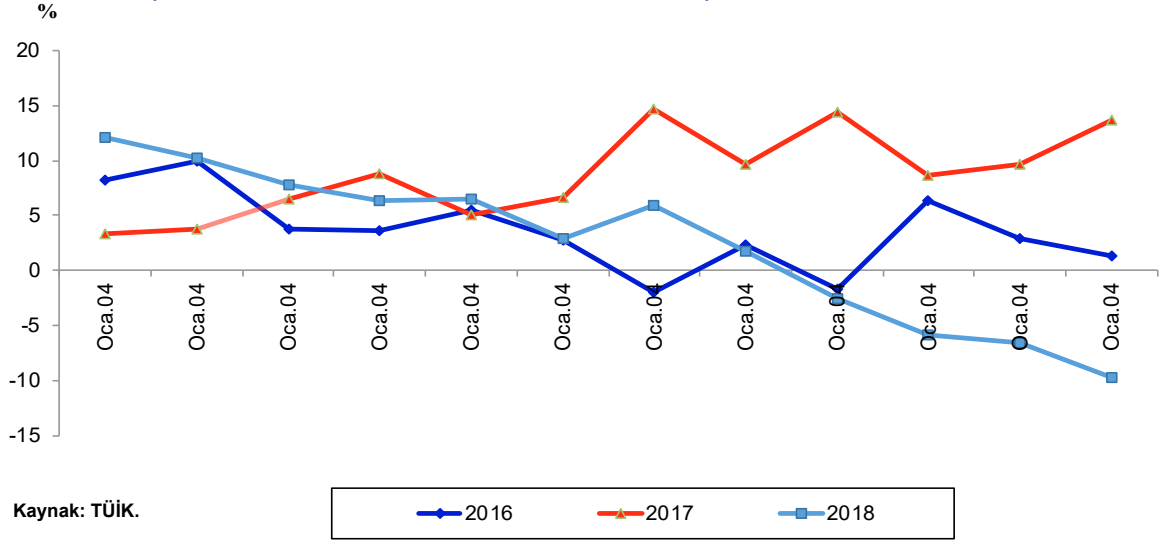
2018 yılında destekleme ödemelerinde en yüksek payı % 28,3 ile hayvancılık destekleme ödemeleri alırken bunu, % 26,9 ile alan bazlı tarımsal destekleme ödemeleri ve % 23,9 ile fark ödemesi destekleme hizmetleri takip etmiştir. Bir önceki yıla göre alan bazlı tarımsal destekleme ödemelerinin payı artış gösterirken, fark ödemesi destekleme hizmetlerinin payı ile hayvancılık destekleme ödemelerinin payı azalış göstermiştir.

1.2.2 Sanayi

2018 yılında faiz ve kurlardaki artışın etkisiyle finansmana erişimin zorlaşması ve Türk lirasında yaşanan değer kaybı, ekonomik faaliyetlerde daralmaya neden olarak sanayi sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Üretici fiyatlarındaki yüksek oranlı artışların maliyetleri yukarı çekmesi, iç ve dış talepte yaşanan aşağı yönlü değişim de sanayi sektörü üretimini yoğun bir şekilde baskılamıştır. 2018 yılında bir önceki yılın aynı dönemine göre olumlu seyreden birinci çeyrekte % 7,9, ikinci çeyrekte % 4,0 artış gösteren sanayi üretimi üçüncü çeyrekte % 0,1 artarken, son çeyrekte sert bir düşüşle % 6,4 azalış göstermiştir. 2018 yılı genelinde sanayi sektörü katma değer artışı yılın ilk yarısındaki artışın olumlu etkisiyle % 1,1 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2017 yılı Aralık ayında bir önceki yılın aynı ayına göre % 13,7 artan takvim etkisinden arındırılmış sanayi üretimi, 2018 yılına % 12,0'lık güçlü bir artışla başlamıştır. Şubat ayında bu artış % 10,2'ye gerilemiş, devam eden aylarda ise artış eğilimi tek hanelere inerek dalgalı bir seyir izlemiş, Eylül ayından itibaren ise yerini azalışa bırakmıştır. Faiz ve kurlarda yaşanan artışla maliyetlerin yükselmesi ve yurtiçi talebin zayıflaması üretim üzerinde negatif etki yaratmıştır. Sanayi üretimi Eylül ayında % 2,5 küçülme göstermiş, bu küçülme artan bir ivmeyle Aralık ayında % 9,8'e kadar yükselmiştir. Böylece 2017 yılında % 8,9 olan sanayi üretimi artış hızı, 2018 yılında % 1,8 düzeyinde kalmıştır. Sanayi üretim hızında meydana gelen sert düşüşte alt sektörler itibarıyla; imalat sanayi üretimi ile elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörü artış hızında yaşanan belirgin düşüşler etkili olmuştur (Grafik 10).

Grafik 10. Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %)
(Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2015=100)

Sanayinin alt sektörleri itibarıyla 2018 yılında, bir önceki yıla göre madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretiminde % 7,9, imalat sanayi sektörü üretiminde % 1,5, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörü üretiminde % 1,8 artış olmuştur. Sanayi sektörü üretim endeksinin göstermiş olduğu değişim oranları bir önceki yılın verileri ile karşılaştırıldığında tüm sektörde düşüş yönünde olduğu görülmektedir. 2018 yılında madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretimi artış hızında 0,6 puanlık, imalat sanayi üretimi artış hızında 7,5 puanlık, elektrik, gaz buhar ve iklimlendirme üretim artış hızında yaşanan 6,0 puanlık düşüş toplam sanayi üretimi artış hızında 7,1 puanlık düşüşe neden olmuştur (Tablo 25, Grafik 11).

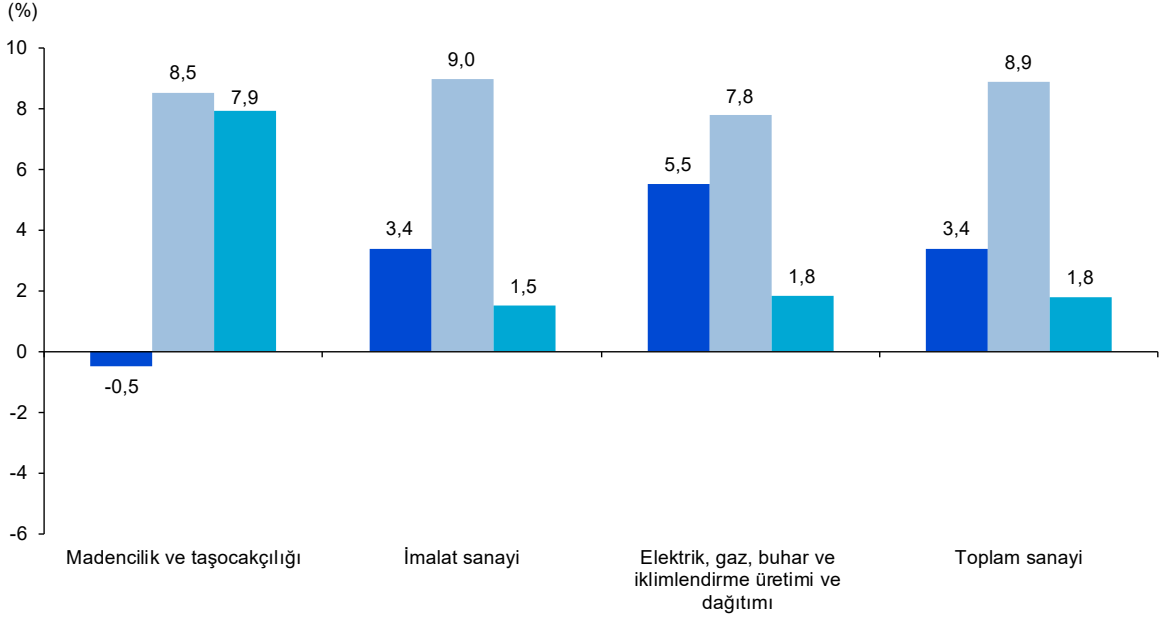
Tablo 25. Sanayi Üretim Endeksi

Sektörler	Üretim Endeksi ⁽¹⁾			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018
Madencilik ve taşocakçılığı	99,5	108,0	116,5	8,5	7,9
İmalat sanayi	103,4	112,7	114,4	9,0	1,5
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım	105,5	113,7	115,8	7,8	1,8
Toplam sanayi	103,4	112,6	114,6	8,9	1,8

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

Grafik 11. Sektörlere Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2015=100)

Kaynak: TÜİK.

Sanayi üretimi artış hızında ana sanayi grupları sınıflamasına göre, 2018 yılında tüm sektörlerde önemli gerileme dikkat çekmektedir. Ara malı imalatı üretiminde % 0,6, dayanıklı tüketim malı imalatı üretiminde % 0,1, dayanıksız tüketim malı üretiminde % 4,6, enerji üretiminde % 2,5 ve sermaye malı imalatı üretiminde % 0,2 artış gerçekleşmiştir (Tablo 26, Grafik 12).

Yeni hesaplanmaya başlanan teknoloji grupları üretim rakamlarına göre ürün grupları içinde en fazla artış % 10,6 ile yüksek teknoloji grubunda gerçekleşmiş onu, % 2,6 ile düşük teknoloji grubu ve % 1,1 ile orta yüksek teknoloji grubu üretimindeki artışlar izlemiştir. Orta düşük teknoloji grubu üretimi ise % 1,5 ile düşüş gösteren tek grup olmuştur.

Tablo 26. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi

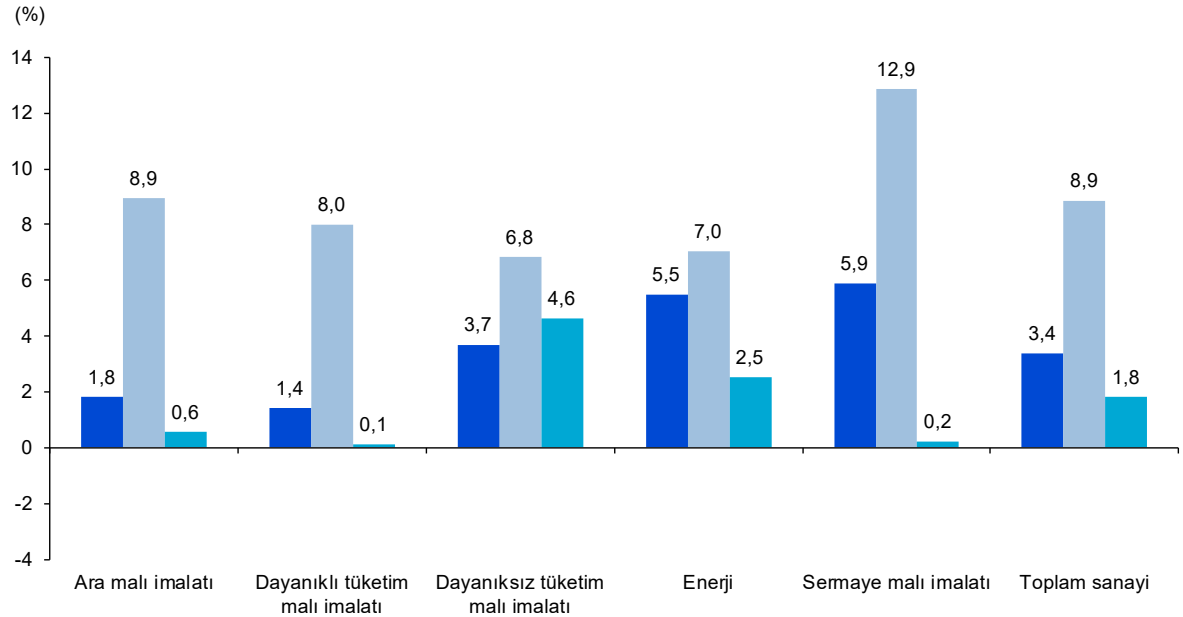
(2015=100)

Ana Sanayi Grupları	Üretim Endeksi ⁽¹⁾			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018
Ara malı imalatı	101,8	110,9	111,5	8,9	0,6
Dayanıklı tüketim malı imalatı	101,4	109,5	109,6	8,0	0,1
Dayanısız tüketim malı imalatı	103,7	110,8	115,9	6,8	4,6
Enerji	105,5	112,9	115,7	7,0	2,5
Sermaye malı imalatı	105,9	119,5	119,8	12,9	0,2
Ürün Grupları					
Düşük teknoloji	103,0	110,2	113,0	7,0	2,6
Orta düşük teknoloji	103,4	113,6	111,9	10,0	-1,5
Orta yüksek teknoloji	103,0	114,0	115,2	10,7	1,1
Yüksek teknoloji	109,7	123,2	136,3	12,3	10,6
Toplam sanayi	103,4	112,6	114,6	8,9	1,8

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

Grafik 12. Ana Sanayi Gruplarına Göre Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (Yıllık Ortalama, %) (Takvim Etkisinden Arındırılmış, 2015=100)

Kaynak: TÜİK.

■ 2016	■ 2017	■ 2018
--------	--------	--------

1.2.2.1 Madencilik ve Taşocakçılığı

Madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretimi artış hızında 2018 yılında yaşanan düşüş, sanayinin diğer sektörlerine göre sınırlı düzeyde kalarak % 8,5'ten % 7,9'a gerilemiştir. Alt sektörler itibarıyla; ham petrol ve doğal gaz üretimi % 14,9, metal cevherleri madenciliği üretimi % 13,4, kömür ve linyit üretimi % 12,1 ve diğer madencilik ve taşocakçılığı üretimi % 2,7 artmıştır. 2018 yılında madencilik ve taşocakçılığı sektörü üretim endeksinin alt sektörler bazında kaydetmiş olduğu değişim oranları, 2017 yılı sonuçları ile kıyaslandığında diğer madencilik ve taşocakçılığı hariç tüm alt sektörlerin üretiminde artış kaydedildiği görülmektedir (Tablo 27).

Tablo 27. Madencilik ve Taşocakçılığı Üretim Endeksi

Alt Sektörler	Üretim Endeksi ⁽¹⁾			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018
Kömür ve linyit çıkarılması	111,5	120,6	135,2	8,2	12,1
Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı	99,6	100,4	115,4	0,9	14,9
Metal cevherleri madenciliği	93,7	99,3	112,6	6,0	13,4
Diğer madencilik ve taşocakçılığı	98,5	109,7	112,7	11,5	2,7
Toplam (madencilik ve taşocakçılığı)	99,5	108,0	116,5	8,5	7,9

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

1.2.2.2 İmalat Sanayi

İmalat sanayi katma değeri, 2018 yılında bir önceki yılın aynı dönemine göre birinci çeyrekte % 8,4, ikinci çeyrekte % 4,4, üçüncü çeyrekte % 0,5 büyürken, yılın ikinci yarısında belirginleşen ekonomik daralmanın etkilerinin artması sonucu dördüncü çeyrekte % 7,4 küçülme ile yılı tamamlamıştır. Yıl sonu itibarıyla bir önceki yıla göre imalat sanayi katma değeri artış hızı 8,0 puanlık düşüşle % 1,1 olmuştur.

İmalat sanayi üretimi 2018 yılına Ocak ayında % 12,3 düzeyinde kaydedilen yılın en yüksek artış oranı ile başlamış, ancak yılın devamında bu artış ivme kaybederek, Eylül ayı itibarıyla yerini küçülmeye bırakmıştır. Döviz piyasalarındaki olumsuz gelişmelerin etkisiyle enflasyonda meydana gelen artış ve talepteki gerileme ile imalat sanayi üretiminde Eylül ayında % 3,0 ile başlayan küçülme ivmelenecek Aralık ayında % 10,8'e kadar çıkmıştır. 2017 yılında yıllık % 9,0 artış gösteren imalat sanayi üretim endeksi, dış talebin desteklemesine rağmen, iç talepte yaşanan düşüşle 2018 yılında % 1,5 artış göstermiştir (Tablo 28).

Tablo 28. İmalat Sanayi Üretim Endeksi

Alt Sektörler	(2015=100)				
	Üretim Endeksi ⁽¹⁾			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018
Gıda ürünleri imalatı	105,5	114,4	120,5	8,5	5,3
İçeceklerin imalatı	100,3	109,2	120,6	8,9	10,5
Tütün ürünleri imalatı	102,6	100,2	110,4	-2,4	10,2
Tekstil ürünleri imalatı	101,3	107,5	110,2	6,1	2,5
Giyim eşyaları imalatı	103,4	108,3	113,4	4,7	4,7
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	108,1	118,6	117,3	9,7	-1,1
Ağaç, ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)	107,9	116,5	106,4	8,0	-8,7
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	104,8	113,8	111,7	8,6	-1,9
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	92,2	96,0	97,8	4,1	1,9
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	99,6	100,2	89,8	0,6	-10,4
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	100,8	107,3	114,1	6,4	6,3
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	106,9	114,2	122,5	6,8	7,3
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	104,3	115,9	117,6	11,2	1,5
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	102,2	112,2	109,5	9,8	-2,4
Ana metal sanayii	98,8	104,7	103,3	6,0	-1,4
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	105,7	118,1	114,1	11,8	-3,4
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	116,6	133,7	142,1	14,7	6,3
Elektrikli teçhizat imalatı	99,0	107,9	105,7	9,1	-2,1
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	100,9	110,6	110,8	9,6	0,2
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	106,9	124,9	121,6	16,8	-2,6
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	111,4	131,0	157,5	17,7	20,2
Mobilya imalatı	98,4	112,0	103,5	13,8	-7,6
Diğer imalatlar	98,6	100,7	101,5	2,1	0,8
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	106,9	119,0	119,1	11,3	0,1
Toplam (imalat sanayi)	103,4	112,7	114,4	9,0	1,5

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

2018 yılında imalat sanayinde alt sektörler itibarıyla ile en yüksek oranlı üretim artışı % 20,2 ile diğer ulaşım araçlarının imalatında olurken, onu % 10,5 ile içeceklerin imalatı ve % 10,2 ile tütün ürünleri imalatındaki artışlar izlemiştir. İmalat sanayinin alt sektörlerinde en yüksek üretim düşüşü % 10,4 ile kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatında gerçekleşmiş, onu % 8,7 ile ağaç, ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç) ve % 7,6 ile mobilya imalatı sektörlerindeki düşüşler takip etmiştir.

2018 yılında büyük ölçüde kur artışlarının neden olduğu enflasyon oranlarındaki artış, yurtiçi talepte ciddi bir daralma yaratmıştır. Sanayi sektörü talepte yaşanan düşüşe paralel olarak kapasite kullanımını düşürmüştür. Böylece 2017 yılında bir önceki yıla göre 1,1 puan artarak % 78,5 seviyesine yükselen imalat sanayi kapasite kullanım oranı 2018 yılında 1,7 puan düşerek % 76,8 düzeyinde gerçekleşmiştir (Tablo 29).

Tablo 29. İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranları

Alt Sektörler (NACE Rev. 2)	Kapasite Kullanım Oranları			Değişim (Puan)	
	2016	2017	2018	2017	2018
Gıda ürünlerinin imalatı	72,8	73,4	73,0	0,6	-0,4
İçeceklerin imalatı	63,1	66,0	67,5	2,9	1,5
Tütün ürünlerinin imalatı	78,3	73,7	74,6	-4,6	0,9
Tekstil ürünlerinin imalatı	77,7	79,8	79,4	2,1	-0,3
Giyim eşyalarının imalatı	78,5	79,4	80,2	0,9	0,8
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	57,4	58,6	58,8	1,2	0,1
Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)	83,9	82,7	83,7	-1,2	1,0
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	85,3	84,6	84,1	-0,7	-0,6
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	71,3	72,8	74,3	1,6	1,5
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	87,3	83,6	78,4	-3,8	-5,2
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	76,0	79,2	76,9	3,2	-2,3
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	72,9	69,4	70,8	-3,5	1,4
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	73,0	75,1	75,0	2,1	-0,1
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	78,0	78,5	75,7	0,4	-2,7
Ana metal sanayii	76,6	79,2	80,1	2,6	0,9
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	72,9	72,2	71,7	-0,7	-0,5
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	80,0	79,6	76,2	-0,5	-3,3
Elektrikli teçhizat imalatı	77,7	78,7	75,0	0,9	-3,7
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	76,3	79,2	74,6	2,8	-4,6
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	83,9	86,3	84,0	2,4	-2,4
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	74,9	79,8	76,5	4,9	-3,3
Mobilya imalatı	71,4	74,3	73,5	2,9	-0,9
Diğer imalatlar	63,1	65,2	63,7	2,1	-1,5
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	67,3	70,2	73,1	2,9	2,9
Toplam (imalat sanayi)	77,4	78,5	76,8	1,1	-1,7

Kaynak: TCMB.

2018 yılında imalat sanayi alt sektörlerinde en yüksek kapasite kullanımı % 84,1 ile kağıt ve kağıt ürünleri imalatında olurken, onu sırasıyla % 84,0 ile motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı ve % 83,7 ile ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı sektörleri takip etmiştir. Kapasite kullanım oranının en düşük olduğu alt sektörler ise % 58,8 ile deri ve ilgili ürünlerin imalatı, % 63,7 ile diğer imalatlar ve % 67,5 ile içeceklerin imalatı alt sektörleri olmuştur.

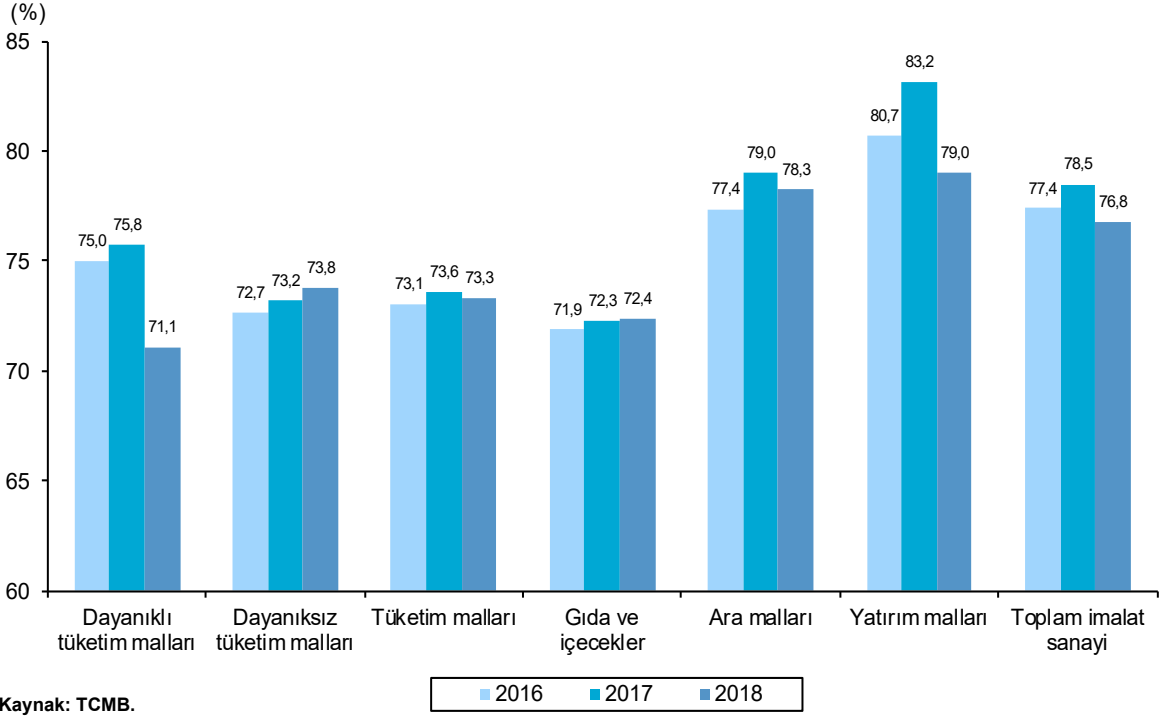
2018 yılında bir önceki yıla göre imalat sanayi kapasite kullanım oranının en yüksek artış gösterdiği alt sektör 2,9 puan ile makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı sektörü olurken, en çok azalış gösterdiği sektör 5,2 puan ile kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı sektörü olmuştur. 2017 yılında 4,9 puan ile en yüksek artışı gösteren diğer ulaşım araçlarının imalatı sektörü kapasite kullanım oranı, 2018 yılında 3,3 puan azalış göstermiştir. 2017 yılında 4,6 puan ile en yüksek düşüş gösteren tütün ürünlerinin imalatı sektörü kapasite kullanım oranı, 2018 yılında 0,9 puan artış göstermiştir.

2018 yılında kapasite kullanım oranlarında mal grupları düzeyinde bir önceki yıla göre dayanıksız tüketim mallarında 0,6 puan, gıda ve içeceklerde 0,1 artış olurken, diğer mal gruplarında azalış olmuştur. Kapasite kullanım oranı dayanıksız tüketim mallarında % 73,8'e, gıda ve içeceklerde % 72,4'e yükselirken, dayanıklı tüketim mallarında % 71,1'e, tüketim mallarında % 73,3'e, ara mallarında % 78,3'e ve yatırım mallarında % 79,0'a gerilemiştir (Tablo 30, Grafik 13).

Tablo 30. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları

Mal Grupları	(Ağırlıklı Ortalama, %)					
	Kapasite Kullanım Oranları			Değişim (Puan)		
	2016	2017	2018	2017	2018	
Dayanıklı tüketim malları	75,0	75,8	71,1	0,7	-4,7	
Dayanıksız tüketim malları	72,7	73,2	73,8	0,5	0,6	
Tüketim malları	73,1	73,6	73,3	0,5	-0,3	
Gıda ve içecekler	71,9	72,3	72,4	0,4	0,1	
Ara malları	77,4	79,0	78,3	1,7	-0,8	
Yatırım malları	80,7	83,2	79,0	2,5	-4,1	
Toplam imalat sanayi	77,4	78,5	76,8	1,1	-1,7	

Kaynak: TCMB.

Grafik 13. Mal Gruplarına Göre Kapasite Kullanım Oranları (Ağırlıklı Ortalama, %)

Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri

Sanayi kapasite raporu, sınai üretim yapan tüm kamu ve özel sektör kuruluşlarının üretim gücünü gösteren ve onay tarihinden itibaren 3 yıl geçerliliği olan bir belgedir. Konu ile ilgili istatistikleri yayımlama sorumluluğu Resmi İstatistik Programı kapsamında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ne (TOBB) verilmiştir. TOBB 2011 yılından itibaren yıllık bazda sanayi kapasite raporu istatistiklerini açıklamaktadır.

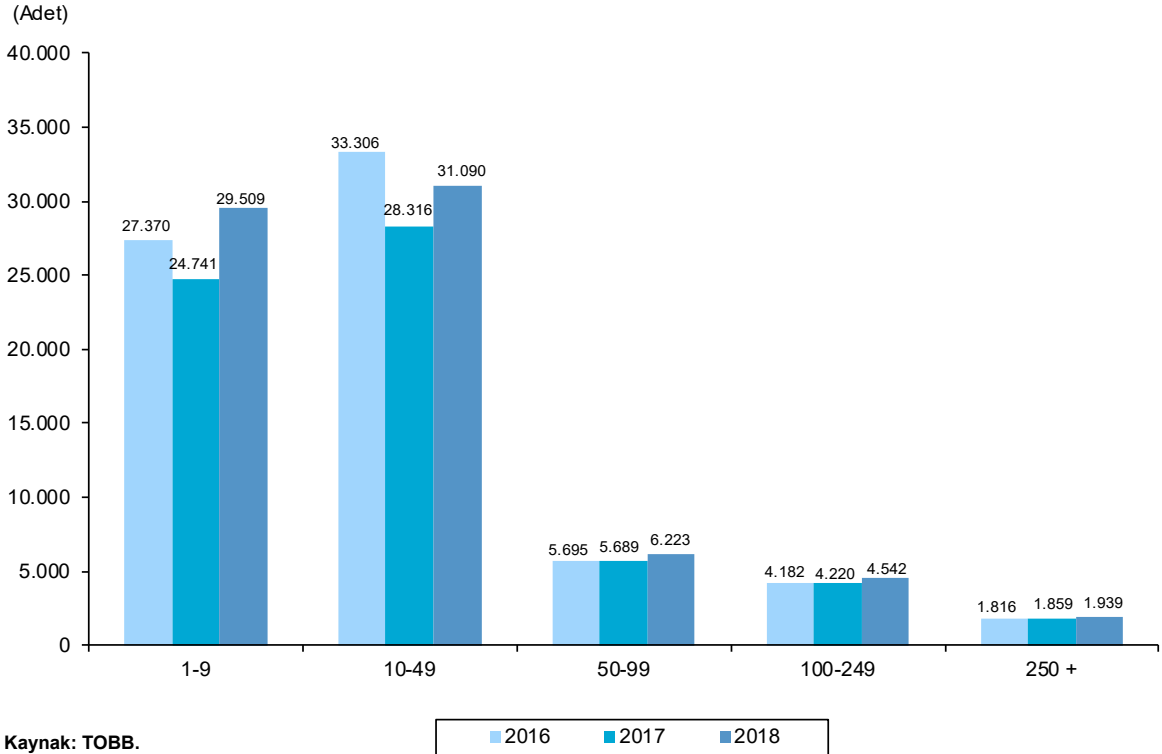
Sanayi kapasite raporu istatistiklerine göre, 2018 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayısı, 2017 yılı sonuna göre % 13,1 artarak 73.303'e, toplam çalışan sayısı % 7,8 artarak 3.133.499'a yükselmiştir (Tablo 31, Grafik 14).

Tablo 31. Çalışan Aralıklarına Göre Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı ⁽¹⁾

Çalışan Aralığı	Kapasite Raporu Sayısı			Toplam Çalışan Sayısı		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018
1-9	27.370	24.741	29.509	144.713	132.607	155.618
10-49	33.306	28.316	31.090	770.270	671.327	732.302
50-99	5.695	5.689	6.223	401.056	399.868	435.865
100-249	4.182	4.220	4.542	641.933	650.478	699.607
250 +	1.816	1.859	1.939	1.036.148	1.051.231	1.110.107
Toplam	72.369	64.825	73.303	2.994.120	2.905.511	3.133.499
	Pay (%)					
1-9	37,8	38,2	40,3	4,8	4,6	5,0
10-49	46,0	43,7	42,4	25,7	23,1	23,4
50-99	7,9	8,8	8,5	13,4	13,8	13,9
100-249	5,8	6,5	6,2	21,4	22,4	22,3
250 +	2,5	2,9	2,6	34,6	36,2	35,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TOBB.

(1): İlgili yıl sonu itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

Grafik 14. Çalışan Aralıklarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı

2018 yılında geçerliliği devam eden kapasite raporlarının % 40,3'ü 1-9 çalışanı olan firmalara, % 42,4'ü 10-49 çalışanı olan firmalara, % 8,5'i 50-99 çalışanı olan firmalara, % 6,2'si 100-249 çalışanı olan firmalara ve % 2,6'sı da 250 ve üzeri çalışanı olan firmalara aittir.

2018 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporlarını almış olan firmaların raporun alındığı dönemdeki çalışan sayılarına göre dağılımına bakıldığında; 1-9 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışan sayısının % 5,0'ünü, 10-49 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışanların % 23,4'ünü, 50-99 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışanların % 13,9'unu, 100-249 çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının toplam çalışanların % 22,3'ünü ve 250 ve üzeri çalışanı olan firmalardaki çalışan sayısının da toplam çalışanların % 35,4'ünü oluşturduğu görülmektedir.

Ana faaliyet gruplarına göre 2018 yılında geçerliliği devam eden en çok sanayi kapasite raporu bulunan faaliyet grubu % 10,9 ile fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makina ve teçhizat hariç) sektörü olurken, onu % 10,3'lük pay ile gıda ürünlerinin imalatı, % 8,8 ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı ve % 7,8 ile tekstil ürünlerinin imalatı sektörleri izlemiştir. Geçerliliği devam eden en az kapasite raporu bulunan faaliyet grupları içinde ise 3 kapasite raporu ile ormancılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi, 7 kapasite raporu ile ham petrol ve doğalgaz çıkarımı ve 20 kapasite raporu ile balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği sektörleri yer almıştır. 2018 yılında geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporu sayıları bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında % 8,0 ile toptan ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç) ve % 1,1 ile taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetleri sektörlerinde azalırken, bunların dışında kalan tüm alt sektörlerde artış olmuştur. En yüksek oranlı artışlar % 184,2 bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler, % 36,4 ile tütün ürünleri imalatı ve % 31,5 ile elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi ve dağıtımı sektörlerinde gerçekleşmiştir (Tablo 32).

Tablo 32. Ana Faaliyet Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı⁽¹⁾

Alt Sektörler (NACE Rev. 2)	Kapasite Raporu Sayısı			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	9.742	8.749	10.105	10,8	10,7	10,9	-10,2	15,5
Gıda ürünlerinin imalatı	10.193	8.863	9.465	11,3	10,8	10,3	-13,0	6,8
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	7.634	7.071	8.136	8,5	8,6	8,8	-7,4	15,1
Tekstil ürünlerinin imalatı	7.113	6.438	7.207	7,9	7,9	7,8	-9,5	11,9
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	6.466	5.866	6.561	7,2	7,2	7,1	-9,3	11,8
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	5.672	5.235	5.745	6,3	6,4	6,2	-7,7	9,7
Giyim eşyalarının imalatı	5.113	4.386	5.130	5,7	5,4	5,6	-14,2	17,0
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	3.504	3.288	3.636	3,9	4,0	3,9	-6,2	10,6
Mobilya imalatı	3.585	3.061	3.505	4,0	3,7	3,8	-14,6	14,5
Elektrikli teçhizat imalatı	3.043	2.889	3.305	3,4	3,5	3,6	-5,1	14,4
Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	3.236	3.005	3.279	3,6	3,7	3,6	-7,1	9,1
Ana metal sanayii	2.653	2.573	2.779	2,9	3,1	3,0	-3,0	8,0
Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	2.049	1.969	2.258	2,3	2,4	2,4	-3,9	14,7
Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı	2.292	1.886	2.142	2,5	2,3	2,3	-17,7	13,6
Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	2.010	1.819	1.993	2,2	2,2	2,2	-9,5	9,6
Diğer imalatlar	1.761	1.602	1.850	2,0	2,0	2,0	-9,0	15,5
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	1.564	1.482	1.684	1,7	1,8	1,8	-5,2	13,6
Büro yönetimi, büro destek ve iş destek faaliyetleri	1.777	1.574	1.632	2,0	1,9	1,8	-11,4	3,7
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	1.350	1.247	1.471	1,5	1,5	1,6	-7,6	18,0
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	1.449	1.236	1.397	1,6	1,5	1,5	-14,7	13,0
Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri	1.414	1.267	1.387	1,6	1,5	1,5	-10,4	9,5
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	1.141	1.131	1.370	1,3	1,4	1,5	-0,9	21,1
Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	668	699	919	0,7	0,9	1,0	4,6	31,5
Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler	281	316	898	0,3	0,4	1,0	12,5	184,2
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	728	683	806	0,8	0,8	0,9	-6,2	18,0
Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri	628	549	596	0,7	0,7	0,6	-12,6	8,6
İçeceklerin imalatı	572	486	547	0,6	0,6	0,6	-15,0	12,6
Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı	496	480	519	0,5	0,6	0,6	-3,2	8,1
Toptan ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	565	547	503	0,6	0,7	0,5	-3,2	-8,0
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	349	323	344	0,4	0,4	0,4	-7,4	6,5
Metal cevherleri madenciliği	235	241	269	0,3	0,3	0,3	2,6	11,6
Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	214	220	237	0,2	0,3	0,3	2,8	7,7
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	174	171	181	0,2	0,2	0,2	-1,7	5,8
Kömür ve linyit çıkartılması	203	179	179	0,2	0,2	0,2	-11,8	0,0
Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler	241	179	177	0,3	0,2	0,2	-25,7	-1,1
Tütün ürünleri imalatı	34	44	60	0,0	0,1	0,1	29,4	36,4
Diğer hizmet faaliyetleri	24	22	25	0,0	0,0	0,0	-8,3	13,6
Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği	15	19	20	0,0	0,0	0,0	26,7	5,3
Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı	6	6	7	0,0	0,0	0,0	0,0	16,7
Ormancılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi	4	3	3	0,0	0,0	0,0	-25,0	0,0
Toplam ⁽²⁾	90.198	81.804	92.327	100,0	100,0	100,0	-9,3	12,9

Kaynak: TOBB.

(1): İlgili yıl sonu itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

(2): Bir kapasite raporunda birden fazla sektörde yer alan ürünler bulunabileceğinden toplam diğer tablo verilerinden farklı olabilir.

2018 yılı sonu itibarıyla geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporlarında teknoloji gruplarına göre yoğunlaşmanın görünümü değişmemiş, toplam kapasite raporu içinde düşük teknolojiye sahip girişimlerden, yüksek teknoloji sınıflarına geçildikçe sanayi kapasite raporlarının payındaki düşüklük devam etmiştir. Ancak yıllar itibarıyla kapasite raporu sayısında düşük teknoloji grubunun payının azaldığı, yüksek teknoloji ve orta-yüksek teknoloji grubunun payının arttığı dikkat çekmektedir. 2018 yılında geçerliliği devam eden sanayi kapasite raporlarının % 40,2'si düşük teknoloji grubunda, % 33,5'i orta-düşük teknoloji grubunda, % 24,1'i orta-yüksek teknoloji grubunda ve % 2,2'si yüksek teknoloji grubunda bulunmaktadır (Tablo 33, Grafik 15).

Tablo 33. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı⁽¹⁾

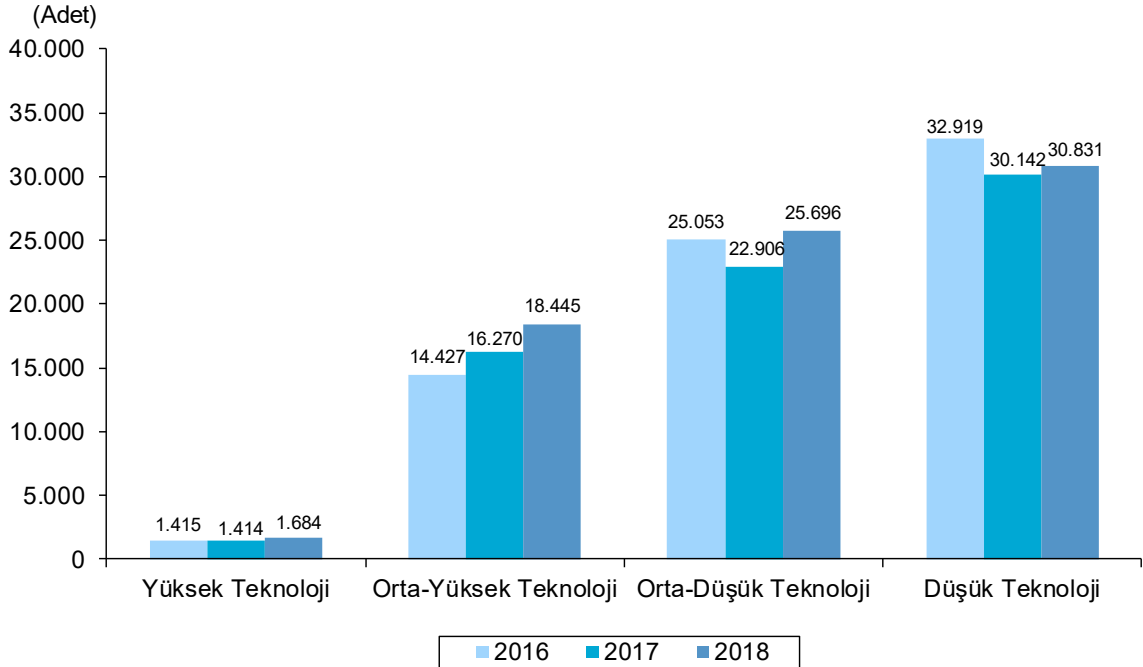
Teknoloji Grupları	Kapasite Raporu Sayısı			Pay (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Yüksek Teknoloji	1.415	1.414	1.684	1,9	2,0	2,2
Orta-Yüksek Teknoloji	14.427	16.270	18.445	19,5	23,0	24,1
Orta-Düşük Teknoloji	25.053	22.906	25.696	33,9	32,4	33,5
Düşük Teknoloji	32.919	30.142	30.831	44,6	42,6	40,2
Toplam⁽²⁾	73.814	70.732	76.656	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TOBB.

(1): İlgili yıl sonu itibarı ile geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

(2): Bir kapasite raporunda birden fazla sektörde yer alan ürünler bulunabileceğinden toplam diğer tablo verilerinden farklı olabilir.

Grafik 15. Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı

Kaynak: TOBB.

2018 yılında da İBBS Düzey-1'e göre bölgeler itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporu sayısı sıralamasında 21.254 kapasite raporu ile İstanbul bölgesi ilk sırada yer alırken, onu 10.843 kapasite raporu ile Ege bölgesi ikinci, 10.439 kapasite raporu ile Doğu Marmara bölgesi üçüncü sırada takip etmiştir (Tablo 34).

Tablo 34. Bölgelere Göre Sanayi Kapasite Raporu Sayısı ve Toplam Çalışan Sayısı⁽¹⁾

Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	Kapasite Raporu Sayısı			Toplam Çalışan Sayısı		
		2016	2017	2018	2016	2017	2018
TR1	İstanbul	20.146	18.429	21.254	658.896	619.046	663.121
TR2	Batı Marmara	3.446	3.199	3.545	222.463	228.453	243.247
TR3	Ege	10.853	9.839	10.843	482.643	466.949	500.994
TR4	Doğu Marmara	10.224	9.281	10.439	637.794	638.133	689.806
TR5	Batı Anadolu	7.693	6.701	7.875	251.032	237.192	261.974
TR6	Akdeniz	6.720	5.798	6.411	237.420	230.453	245.705
TR7	Orta Anadolu	3.053	2.640	2.963	127.489	117.877	126.655
TR8	Batı Karadeniz	2.439	2.128	2.305	123.978	119.420	127.237
TR9	Doğu Karadeniz	1.374	1.229	1.366	50.877	50.735	53.880
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	502	390	472	12.108	12.133	12.840
TRB	Ortadoğu Anadolu	1.419	1.156	1.317	41.770	38.540	44.560
TRC	Güneydoğu Anadolu	4.500	4.031	4.513	147.650	146.528	163.480
TR	Türkiye	72.369	64.821	73.303	2.994.120	2.905.459	3.133.499
Pay (%)							
TR1	İstanbul	27,8	28,4	29,0	22,0	21,3	21,2
TR2	Batı Marmara	4,8	4,9	4,8	7,4	7,9	7,8
TR3	Ege	15,0	15,2	14,8	16,1	16,1	16,0
TR4	Doğu Marmara	14,1	14,3	14,2	21,3	22,0	22,0
TR5	Batı Anadolu	10,6	10,3	10,7	8,4	8,2	8,4
TR6	Akdeniz	9,3	8,9	8,7	7,9	7,9	7,8
TR7	Orta Anadolu	4,2	4,1	4,0	4,3	4,1	4,0
TR8	Batı Karadeniz	3,4	3,3	3,1	4,1	4,1	4,1
TR9	Doğu Karadeniz	1,9	1,9	1,9	1,7	1,7	1,7
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	0,7	0,6	0,6	0,4	0,4	0,4
TRB	Ortadoğu Anadolu	2,0	1,8	1,8	1,4	1,3	1,4
TRC	Güneydoğu Anadolu	6,2	6,2	6,2	4,9	5,0	5,2
TR	Türkiye	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TOBB.

Not: Çalışan sayısının içine diğer çalışanlar (geçici, mevsimlik vb.) da dahil edilmiştir.

(1): İlgili yıl sonu itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

Çalışan sayısı açısından Doğu Marmara bölgesi 689.806 çalışan ile birinci sırada yer alırken, İstanbul bölgesi 663.121 çalışan ile ikinci, Ege bölgesi 500.994 çalışan ile üçüncü sırada yer almıştır.

Sanayi kapasite raporu sayısında bir önceki yıla göre İstanbul ve Batı Anadolu bölgelerinin payı artarken, toplam çalışan sayısında Batı Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin payı artmıştır.

1.2.2.3 Enerji

Ekonomik gelişmedeki en önemli etkenlerden ve girdilerden biri olan enerji, ekonomik büyümeye paralel bir değişim göstermektedir. Bu sektörünün en önemli göstergeleri arasında yer alan enerji sektörü üretim endeksi değişim oranı bir önceki yıla göre 2016 yılında % 5,5, 2017 yılında % 7,8 artış gösterirken, 2018 yılında 6 puan gerileyerek % 1,8 artış göstermiştir. Enerjinin yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarından çok ithal kaynaklara dayanması nedeniyle kurlarda yaşanan artış ve ekonomik aktivitedeki durgunluk enerji üretiminin yavaşlamasında etkili olmuştur (Tablo 35).

Tablo 35. Enerji Sektörü Üretim Endeksi

Yıllar	Üretim Endeksi ⁽¹⁾	(2015=100) Değişim (%)
2016	105,5	5,5
2017	113,7	7,8
2018	115,8	1,8

Kaynak: TÜİK.

(1): Takvim etkisinden arındırılmış yıllık ortalama değerlerdir.

Enerji kaynaklarını ve doğal kaynakları verimli ve çevreye duyarlı şekilde değerlendirerek ülke refahına en yüksek katkıyı sağlamak amacıyla 2017-2023 Uluslararası Enerji Verimliliği Eylem Planı hazırlanarak 2018 yılı başında uygulamaya konulmuştur. Plan ile 2023 yılına kadar Türkiye'nin birincil enerji tüketiminde kümülatif olarak 23,9 MTEP (milyon ton eşdeğer petrol) azaltım sağlanması hedeflenmiştir.

2017 yılında bir önceki yıla göre % 8,3 artan elektrik enerjisi üretiminin, 2018 yılında % 3,4 artarak 297.278 GWh'den 307.489 GWh'ye yükseleceği tahmin edilmektedir. 2018 yılı tahminlerine göre elektrik enerjisi üretiminin kaynaklarına göre dağılımı incelendiğinde, % 31,2'sinin doğal gaz termik santrallerinden, % 22,3'ünün taş kömürü termik santrallerinden, % 18,7'sinin hidrolik santrallerden, % 14,8'inin linyit termik santrallerinden, % 11,5'inin jeotermal, rüzgar ve güneş santrallerinden,

% 1,1'inin biyogaz, atık ve diğer termik santrallerinden ve % 0,4'ünün akaryakıt termik santrallerinden sağlanması beklenmektedir (Tablo 36, Grafik 16).

Tablo 36. Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

(GWh)

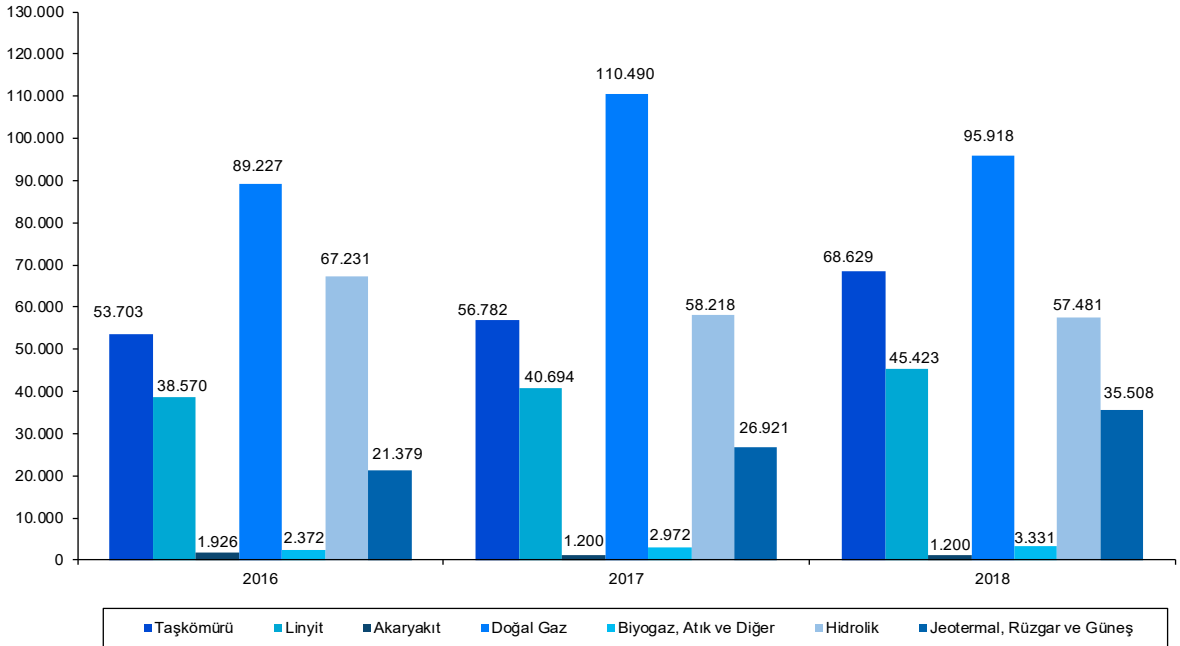
Yıllar	Termik										Hidrolik		Jeotermal, Rüzgar ve Güneş		Genel Toplam			
	Taş Kömürü		Linyit		Akaryakıt		Doğal Gaz		Biyogaz, Atık ve Diğer		Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)		
	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)		
2016	53.703	19,6	38.570	14,1	1.926	0,7	89.227	32,5	2.372	0,9	185.798	67,7	67.231	24,5	21.379	7,8	274.408	100,0
2017	56.782	19,1	40.694	13,7	1.200	0,4	110.490	37,2	2.972	1,0	212.138	71,4	58.218	19,6	26.921	9,1	297.278	100,0
2018 ⁽¹⁾	68.629	22,3	45.423	14,8	1.200	0,4	95.918	31,2	3.331	1,1	214.500	69,8	57.481	18,7	35.508	11,5	307.489	100,0

Kaynak: SBB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

Grafik 16. Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

(GWh)

Kaynak: SBB.

2017 yılında % 8,3 artan elektrik enerjisi tüketiminin, 2018 yılında % 3,4 artarak 307.489 GWh olacağı tahmin edilmektedir. Kişi başına tüketimin ise bir önceki yıla göre % 2,3 artışla 3.672 KWh'den 3.756 KWh'ye yükselmesi beklenmektedir (Tablo 37).

Tablo 37. Elektrik Enerjisi Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler

Yıllar	Elektrik Enerjisi Kurulu Güç (MW)						Üretim (GWh)						İthalat	İhracat	Tüketim (GWh)	Kişi Başına Tüketim (KWh)		
	Termik		Hidrolik		Jeotermal, Rüzgar ve Güneş		Termik		Hidrolik		Jeotermal, Rüzgar ve Güneş							
	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)					Miktar	
2016	44.411	56,6	26.681	34,0	7.405	9,4	78.497	185.798	67,7	67.231	24,5	21.379	7,8	274.408	6.330	1.452	279.286	3.537
2017	46.926	55,1	27.273	32,0	11.001	12,9	85.200	212.138	71,4	58.218	19,6	26.921	9,1	297.278	2.728	3.304	296.702	3.672
2018 ⁽¹⁾	48.544	53,8	28.319	31,4	13.370	14,8	90.233	214.500	69,8	57.481	18,7	35.508	11,5	307.489	2.500	2.500	307.489	3.756

Kaynak: SBB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

Elektrik enerjisi ihracatının % 24,3'lük, ithalatının ise % 8,4'lük azalışla 2.500 GWh düzeyinde gerçekleşmesi öngörülmektedir.

2018 yılında bir önceki yıla göre termik elektrik enerjisi kurulu gücü % 3,4 artışla 48.544 MW'ye, hidrolik elektrik enerjisi kurulu gücü % 3,8 artışla 28.319 MW'ye, jeotermal, rüzgar ve güneş elektrik enerjisi kurulu gücü % 21,5 artışla 13.370 MW'ye yükselmiştir. 2018 yılında toplam elektrik enerjisi kurulu gücü içinde termik santrallerin payı % 53,8, hidrolik santrallerin payı % 31,4 ve jeotermal, rüzgar ve güneş santrallerinin payı % 14,8 olmuştur.

1.2.3 Hizmetler

1.2.3.1 İnşaat

İnşaat sektörü ekonomiye canlılık getiren ve istihdam yaratan yapısı nedeniyle lokomotif sektör olarak her zaman önemini korumaktadır. 2016 ve 2017 yıllarında ekonomik büyümeyi destekleyen en önemli sektörlerden biri inşaat sektörü olurken, sektöre en büyük katkıyı konut üretimi ve konut satışları yapmıştır. Ancak sektörün doygunluk noktasına ulaşmaya başlaması, ekonomideki yavaşlama ve kredi faizlerinin yüksekliği gibi nedenlerle, 2018 yılında sektör büyük oranda daralma göstermiştir.

Yapılması planlanan inşaatlara ilişkin olarak belediyeler tarafından verilen yapı ruhsatları yüzölçümü cinsinden 2017 yılında % 36,1 artarken, 2018 yılında % 48,9 azalarak 281.713 bin m²'den 143.820 bin m²'ye gerilemiştir. Kullanım amacına göre bina inşaatından en yüksek payı 97.099 bin m² ile iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar alırken, en küçük payı 2.114 bin m² ile otel vb. binaları almıştır.

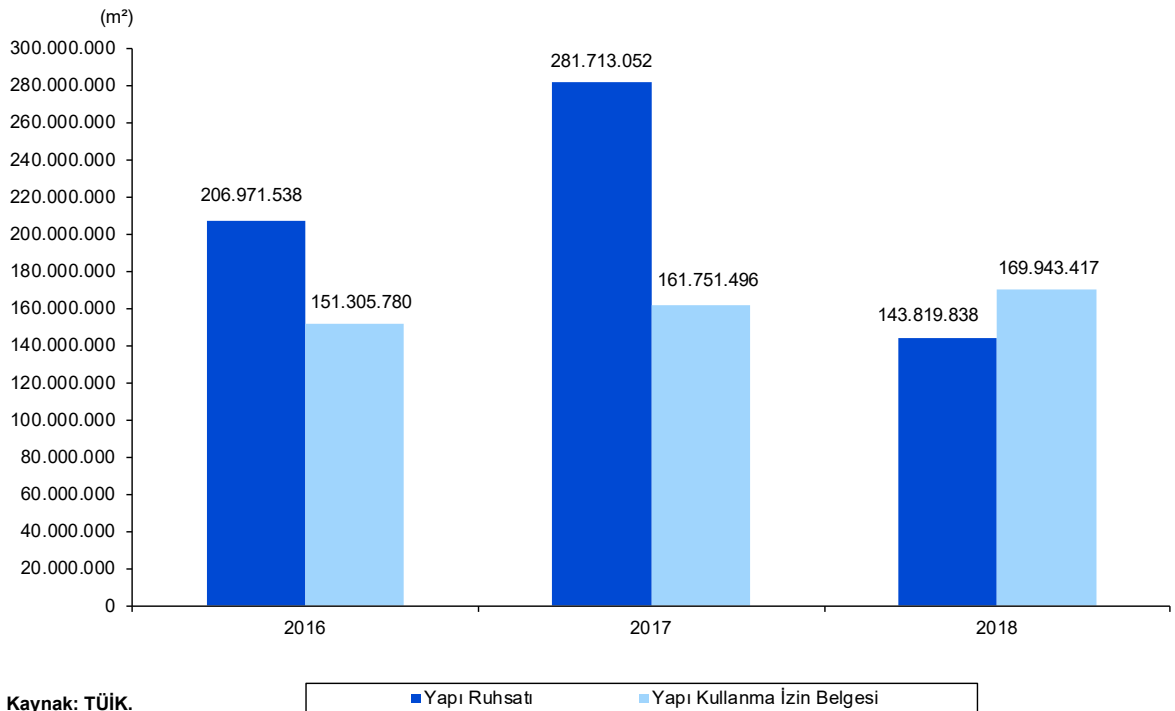
2018 yılında yapı ruhsatına göre sadece toptan ve perakende ticaret binaları inşaatlarında % 10,0 artış olurken diğer inşaatlarda azalış olmuştur. En yüksek oranlı azalış % 81,8 ile ofis (işyeri) binalarında olurken, iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalarda % 55,2, otel vb. binalarda % 43,2 azalış olmuştur (Tablo 38, Grafik 17).

Tablo 38. Yapı Ruhsatına Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri

Kullanma Amacı	(m ²)								
				Pay (%)			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
Bir daireli ikamet amaçlı binalar	4.905.531	5.724.051	4.463.218	2,4	2,0	3,1	16,7	-22,0	
İki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar	154.165.606	216.584.585	97.099.316	74,5	76,9	67,5	40,5	-55,2	
Otel vb. binalar	3.012.747	3.720.919	2.113.742	1,5	1,3	1,5	23,5	-43,2	
Ofis (işyeri) binaları	7.926.729	11.759.683	2.145.764	3,8	4,2	1,5	48,4	-81,8	
Toptan ve perakende ticaret binaları	6.940.232	6.930.763	7.625.326	3,4	2,5	5,3	-0,1	10,0	
Sanayi binaları ve depolar	6.987.008	8.525.421	7.971.994	3,4	3,0	5,5	22,0	-6,5	
Diğerleri	23.033.685	28.467.630	22.400.478	11,1	10,1	15,6	23,6	-21,3	
Toplam	206.971.538	281.713.052	143.819.838	100,0	100,0	100,0	36,1	-48,9	

Kaynak: TÜİK.

Grafik 17. Yapı Ruhsatı ve Yapı Kullanma İzin Belgesi Verilen Yapıların Yüzölçümleri

Kaynak: TÜİK.

2018 yılında yapı ruhsatı verilen yapıların toplam inşaat alanı içerisinde en yüksek payı % 67,5 ile önceki yıllarda olduğu gibi iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar alırken, bunu % 5,5 ile sanayi binaları ve depolar, % 5,3 ile toptan ve perakende ticaret binaları, % 3,1 ile bir daireli ikamet amaçlı binalar, % 1,5 ile otel vb. binalar ve ofis (işyeri) binaları takip etmiştir.

2018 yılında ruhsata bağlanmış ve bitirilmiş inşaatlarla ilgili belediyelerce verilen yapı kullanma izin belgeleri toplam inşaat alanı % 5,1 artışla 161.751 bin m²'den 169.943 bin m²'ye yükselmiştir. Bunun içinde en büyük payı 128.870 bin m² ile iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar alırken, en düşük payı 2.381 bin m² ile otel vb. binalar almıştır (Tablo 39).

Tablo 39. Yapı Kullanma İzin Belgesine Göre Bina İnşaatı Yüzölçümleri

Kullanma Amacı				Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Bir daireli ikamet amaçlı binalar	4.031.238	4.350.294	4.436.244	2,7	2,7	2,6	7,9	2,0
İki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar	111.008.969	121.837.708	128.870.265	73,4	75,3	75,8	9,8	5,8
Otel vb. binalar	3.056.558	2.624.774	2.380.664	2,0	1,6	1,4	-14,1	-9,3
Ofis (işyeri) binaları	6.013.947	6.656.902	4.260.450	4,0	4,1	2,5	10,7	-36,0
Toptan ve perakende ticaret binaları	8.695.063	8.424.300	10.358.522	5,7	5,2	6,1	-3,1	23,0
Sanayi binaları ve depolar	6.264.301	4.922.279	6.931.756	4,1	3,0	4,1	-21,4	40,8
Diğerleri	12.235.704	12.935.239	12.705.516	8,1	8,0	7,5	5,7	-1,8
Toplam	151.305.780	161.751.496	169.943.417	100,0	100,0	100,0	6,9	5,1

Kaynak: TÜİK.

Yapı kullanma izin belgesi verilen yapılarda kullanım amaçlarına göre ofis (işyeri) binalarının inşaat alanı % 36,0, otel vb. binaların inşaat alanı % 9,3 azalırken, sanayi binaları ve depoların inşaat alanı % 40,8, toptan ve perakende ticaret binalarının inşaat alanı % 23,0, iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binaların inşaat alanı % 5,8 ve bir daireli ikamet amaçlı binaların inşaat alanı % 2,0 artmıştır.

2018 yılında yapı kullanma izin belgesi verilen yapıların toplam inşaat alanı içerisinde en yüksek payı önceki yıllarda olduğu gibi, iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binalar almıştır. 2018 yılında verilen toplam yapı kullanma izin belgeleri içerisinde % 75,8 paya sahip olan iki ve daha fazla daireli ikamet amaçlı binaları, % 6,1 ile toptan ve perakende ticaret binaları, % 4,1 ile sanayi binaları ve depolar, % 2,6 ile bir daireli ikamet amaçlı binalar, % 2,5 ile ofis (işyeri) binaları ve % 1,4 ile otel vb. binalar takip etmiştir.

Banka kredi faizlerinde yapılan indirimler ve sektöre hız kazandırmak adına başlatılan kampanyaların etkisiyle 2017 yılında artan konut satışları, 2018 yılında kredi faizlerindeki yükselişle birlikte finansmana erişimdeki zorluk ve talepteki daralma nedeniyle düşüş göstermiştir.

2017 yılında % 5,1 artan konut satışları 2018 yılında % 2,4 azalmıştır. Türkiye genelinde 2018 yılında toplam 1.375.398 konut satış sonucu el değiştirmiştir. Bu konutların 276.820'si ipotekli, geri kalan 1.098.578'i diğer yollarla satılmıştır. Konut satışlarının % 20,1'ini ipotekli satışlar, % 79,9'unu da diğer satışlar oluşturmuştur. 2017 yılına göre ipotekli satışlar % 41,5 azalırken, diğer satışlar % 17,3 artmıştır. Toplam konut satışlarının 651.572'si ilk satış, 723.826'sı ikinci el satış (Tablo 40).

Tablo 40. Konut Satış Sayıları

	2016	2017	2018	Pay (%)			Değişim (%)	
				2016	2017	2018	2017	2018
İpotekli satışlar ⁽¹⁾	449.508	473.099	276.820	33,5	33,6	20,1	5,2	-41,5
İlk satış ⁽³⁾	200.373	206.723	125.389	14,9	14,7	9,1	3,2	-39,3
İkinci el satış ⁽⁴⁾	249.135	266.376	151.431	18,6	18,9	11,0	6,9	-43,2
Diğer satışlar ⁽²⁾	891.945	936.215	1.098.578	66,5	66,4	79,9	5,0	17,3
İlk satış ⁽³⁾	431.313	452.975	526.183	32,2	32,1	38,3	5,0	16,2
İkinci el satış ⁽⁴⁾	460.632	483.240	572.395	34,3	34,3	41,6	4,9	18,4
Toplam satışlar	1.341.453	1.409.314	1.375.398	100,0	100,0	100,0	5,1	-2,4

Kaynak: TÜİK.

(1): İpotekli satış, borçlanarak satın alınan konutun kredi teminatını oluşturmak için, yine aynı konutun teminat olarak gösterilmesidir.

(2): Diğer konut satışları ipotekli konut satışı dışında kalan satış türlerini kapsamaktadır.

(3): İlk satış, kat irtifakı/kat mülkiyeti almış bir konutun ev sahibi firma ya da kişi tarafından ilk defa satılmasıdır.

(4): İkinci el satış, ilk satıştan ev alan kişinin bu konutu tekrar başka bir kişiye satmasıdır.

1.2.3.2 Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

2016 yılında % 6,2 artan ticaret borsaları işlem hacmi, 2017 yılında % 17,6, 2018 yılında % 18,3 artış göstermiştir. Böylece 2017 yılında 250.335 milyon TL olan ticaret borsaları işlem hacmi 2018 yılında 296.157 milyon TL'ye yükselmiştir. Reel olarak ise 2017 yılında % 5,1 artan ticaret borsaları işlem hacminde 2018 yılında % 1,7 azalış meydana gelmiştir (Tablo 41, Grafik 18).

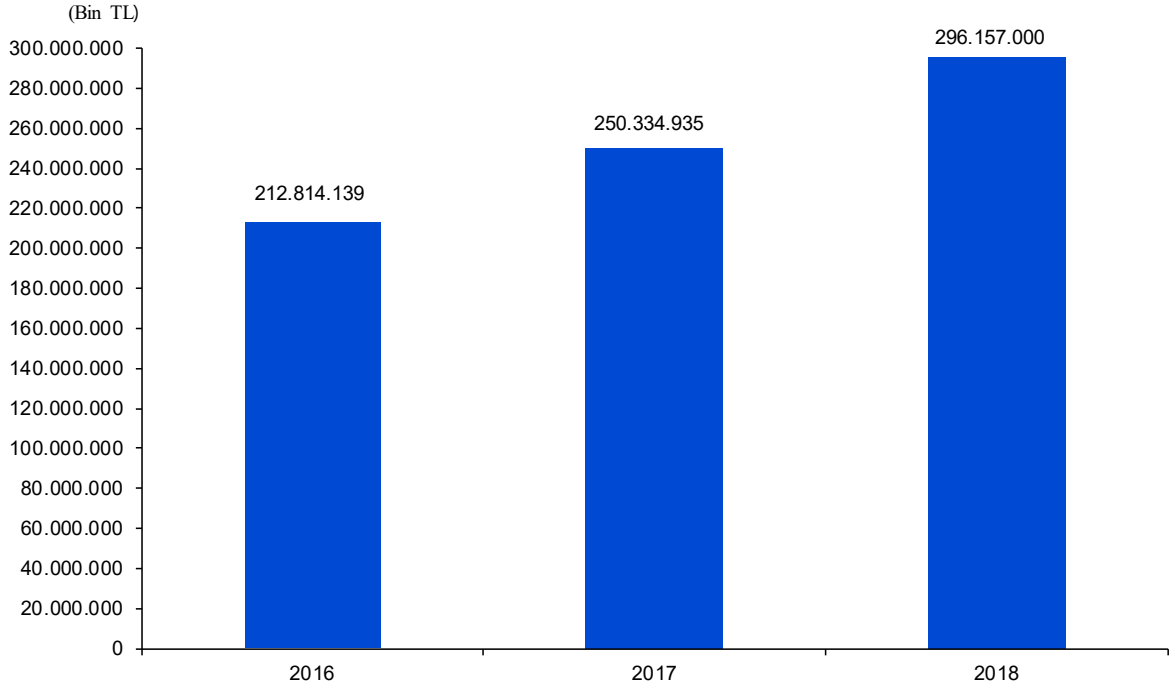
Tablo 41. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

(Bin TL)

Yıllar	İşlem Hacmi		TÜFE (2003=100) Yıllık Değişim (%)	İşlem Hacmi Reel Değişim (%)
	Değer	Değişim (%)		
2016	212.814.139	6,2	8,5	-2,1
2017	250.334.935	17,6	11,9	5,1
2018	296.157.000	18,3	20,3	-1,7

Kaynak: TOBB.

Grafik 18. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

Kaynak: TOBB.

2018 yılı borsa işlem hacmine göre ilk 20'de yer alan ticaret borsaları sıralamasında, önceki yıllarda olduğu gibi İstanbul Ticaret Borsası'nın liderliği devam etmiştir. 2017 yılında bir önceki yıla göre % 20,3 artan İstanbul Ticaret Borsası işlem hacmi, 2018 yılında % 23,9 artarak 35.396 milyon TL ile ilk sırada yer almıştır. İstanbul Ticaret Borsası'nı 16.436 milyon TL ile İzmir, 14.618 milyon TL ile Şanlıurfa ve 13.354 milyon TL ile de Konya Ticaret Borsaları takip etmiştir. 2018 yılında ticaret borsaları toplam işlem hacmi içinde İstanbul Ticaret Borsası'nın payı % 12,0, İzmir Ticaret Borsası'nın payı % 5,5, Şanlıurfa Ticaret Borsası'nın payı % 4,9 ve Konya Ticaret Borsası'nın payı % 4,5 olmuştur (Tablo 42).

Tablo 42. İşlem Hacmine Göre İlk 20 Ticaret Borsası

Borsalar ⁽¹⁾	(Bin TL)							
	İşlem Hacmi			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
İstanbul	23.739.099	28.562.029	35.395.848	11,2	11,4	12,0	20,3	23,9
İzmir	9.562.055	13.190.263	16.435.938	4,5	5,3	5,5	37,9	24,6
Şanlıurfa	10.434.354	12.334.391	14.617.800	4,9	4,9	4,9	18,2	18,5
Konya	8.452.841	10.725.117	13.353.804	4,0	4,3	4,5	26,9	24,5
Ankara	6.791.697	8.646.264	12.448.423	3,2	3,5	4,2	27,3	44,0
Sakarya	7.301.413	8.270.580	9.491.898	3,4	3,3	3,2	13,3	14,8
Gaziantep	8.096.480	7.626.894	9.349.859	3,8	3,0	3,2	-5,8	22,6
Adana	6.008.320	9.351.997	9.312.946	2,8	3,7	3,1	55,7	-0,4
Mersin	5.684.064	5.986.216	7.415.642	2,7	2,4	2,5	5,3	23,9
Diyarbakır	5.408.399	5.395.852	5.443.560	2,5	2,2	1,8	-0,2	0,9
Ordu	3.030.047	3.784.602	4.836.049	1,4	1,5	1,6	24,9	27,8
Bandırma	3.239.076	4.337.516	4.747.895	1,5	1,7	1,6	33,9	9,5
Düzce	3.861.189	3.916.749	4.607.853	1,8	1,6	1,6	1,4	17,6
Aydın	2.687.765	3.687.155	4.581.324	1,3	1,5	1,5	37,2	24,3
Samsun	4.240.486	4.788.190	4.531.785	2,0	1,9	1,5	12,9	-5,4
Afyonkarahisar	3.086.031	3.481.899	4.217.830	1,5	1,4	1,4	12,8	21,1
Tekirdağ	2.829.842	3.136.550	4.152.300	1,3	1,3	1,4	10,8	32,4
Balıkesir	2.685.742	3.111.635	4.103.929	1,3	1,2	1,4	15,9	31,9
Kızıltepe	4.103.306	4.045.373	3.930.199	1,9	1,6	1,3	-1,4	-2,8
Bursa	2.636.489	3.083.120	3.769.260	1,2	1,2	1,3	16,9	22,3
Toplam ⁽²⁾	212.814.139	250.334.935	296.157.000	100,0	100,0	100,0	17,6	18,3

Kaynak: TOBB.

(1): 2018 yılı işlem hacmine göre ilk 20'de yer alan ticaret borsalarıdır.

(2): Tüm borsalardaki işlem hacmi toplamıdır.

2018 yılında 2017 yılına göre ilk 20 borsa arasında işlem hacmi en çok artan ticaret borsası % 44,0 ile Ankara olurken onu, % 32,4 ile Tekirdağ, % 31,9 ile Balıkesir ve % 27,8 ile Ordu Ticaret Borsaları takip etmiştir.

2018 yılında işlem hacmi sıralamasına göre ilk 20'de yer alan ticaret borsaları içinde, 2017 yılına göre işlem hacmi en çok azalan borsa % 5,4 düşüş ile Samsun Ticaret Borsası olurken onu, % 2,8 düşüş ile Kızıltepe Ticaret Borsası ve % 0,4 düşüş ile Adana Ticaret Borsası izlemiştir. 2018 yılında 2017 yılına göre 113 borsa içinde işlem hacminde en fazla artış % 177,9 ile Nizip Ticaret Borsasında, en fazla azalış % 53,6 ile İskenderun Ticaret Borsasında kaydedilmiştir.

1.2.3.3 Kurulan ve Kapanan Şirketler

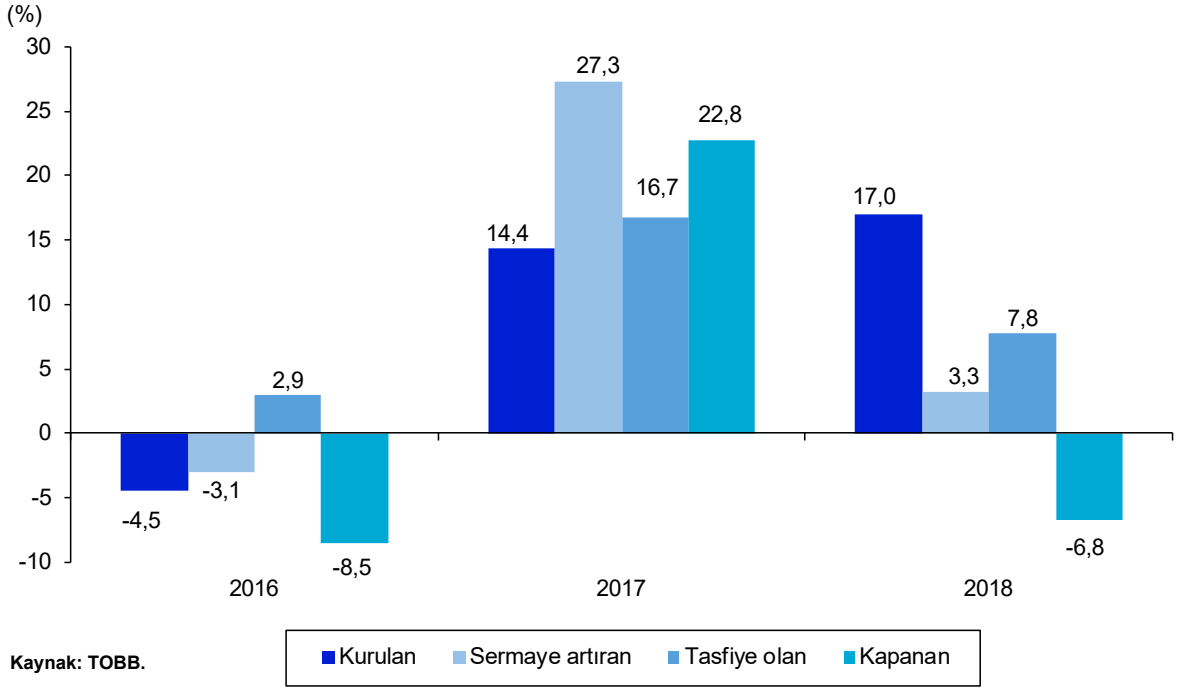
2018 yılında 11.996'sı anonim, 73.264'ü limited, 11'i kolektif, 2'si komandit olmak üzere toplam 85.273 şirket kurulmuştur. Kurulan anonim şirket sayısı % 6,4, kolektif şirket sayısı % 15,4 azalırken, limited şirket sayısı % 22,1 ve komandit şirket sayısı % 100,0 artmıştır. Böylece 2018 yılında toplam kurulan şirket sayısında % 17,0 artış gerçekleşmiştir. Kurulan gerçek kişi ticari işletme sayısında % 20,6 azalış, kurulan kooperatif sayısında ise % 17,6 artış gerçekleşmiştir (Tablo 43, Grafik 19).

Tablo 43. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket ve Kooperatif Sayıları

Şirket Türü		2016	2017	2018	Değişim (%)	
					2017	2018
Anonim şirket	Kurulan	12.249	12.823	11.996	4,7	-6,4
	Sermaye artıran	6.152	7.200	7.743	17,0	7,5
	Tasfiye olan	1.330	1.713	1.865	28,8	8,9
	Kapanan	2.261	2.317	2.450	2,5	5,7
Limited şirket	Kurulan	51.453	60.023	73.264	16,7	22,1
	Sermaye artıran	17.398	22.789	23.227	31,0	1,9
	Tasfiye olan	8.513	9.779	10.528	14,9	7,7
	Kapanan	8.645	11.116	10.075	28,6	-9,4
Kolektif şirket	Kurulan	14	13	11	-7,1	-15,4
	Tasfiye olan	47	45	48	-4,3	6,7
	Kapanan	82	64	58	-22,0	-9,4
Komandit şirket	Kurulan	0	1	2	-	100,0
	Tasfiye olan	2	5	2	150,0	-60,0
	Kapanan	4	3	4	-25,0	33,3
Gerçek kişi ticari işletme	Kurulan	41.975	44.241	35.112	5,4	-20,6
	Kapanan	29.530	27.786	24.728	-5,9	-11,0
Toplam	Kurulan	105.691	117.101	120.385	10,8	2,8
	Sermaye artıran	23.550	29.989	30.970	27,3	3,3
	Tasfiye olan	9.892	11.542	12.443	16,7	7,8
	Kapanan	40.522	41.286	37.315	1,9	-9,6
Kooperatif	Kurulan	778	911	1.071	17,1	17,6
	Tasfiye olan	1.048	1.002	815	-4,4	-18,7
	Kapanan	1.296	1.185	1.033	-8,6	-12,8

Kaynak: TOBB.

Grafik 19. Kurulan, Kapanan, Sermaye Artıran ve Tasfiye Olan Şirket Sayılarının Değişim Oranı

2018 yılında bir önceki yıla göre kapanan anonim şirket sayısı % 5,7, komandit şirket sayısı % 33,3 artarken, limited ve kollektif şirket sayıları % 9,4 azalmıştır. Kapanan gerçek kişi ticari işletme sayısı % 11,0, kooperatif sayısı ise % 12,8 azalmıştır.

1.2.3.4 Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

2017 yılında % 7,6 azalan protesto edilen senet sayısı, 2018 yılında % 0,2 azalışla 940 binden 938 bine düşmüştür. Protesto edilen senetlerin tutarı ise % 47,7 artarak 12.686 milyon TL'den 18.737 milyon TL'ye yükselmiştir.

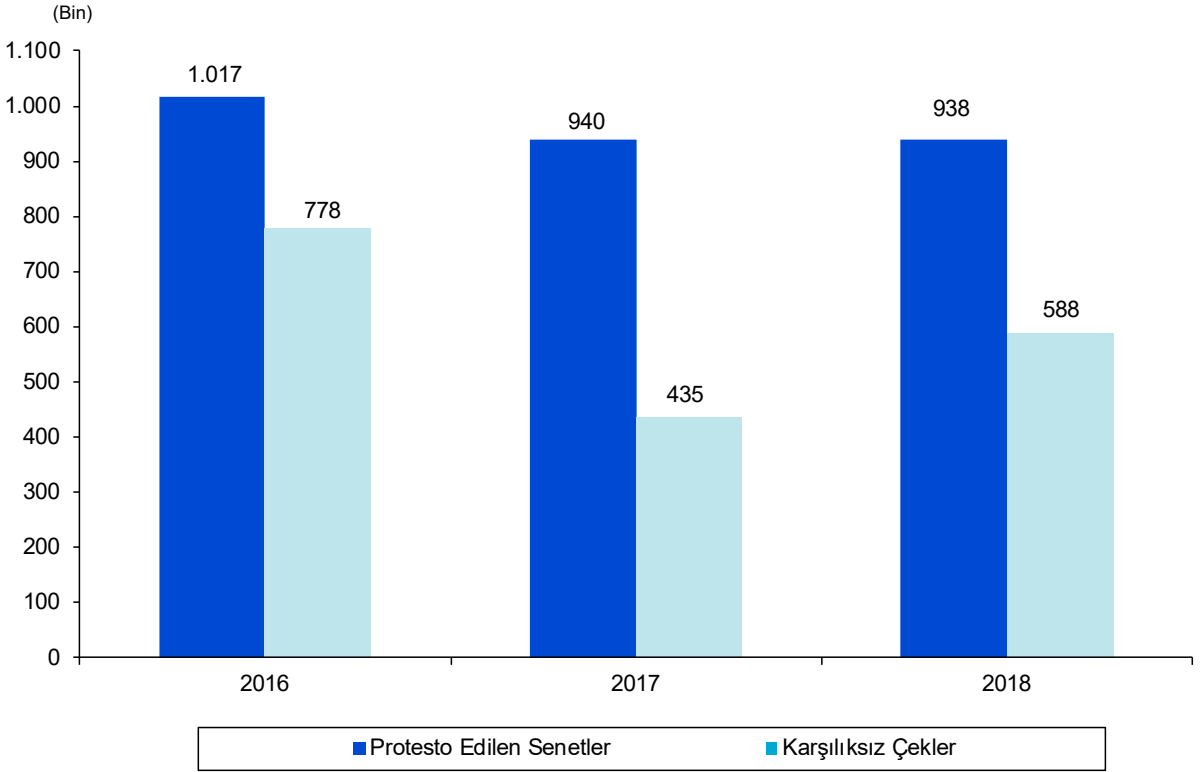
2017 yılında önemli oranda düşüş gösteren karşılıksız çıkan çeklerin sayısı, 2018 yılında artışa geçmiştir. Karşılıksız çıkan çek sayısı 2018 yılında % 35,1 artarak 435 binden 588 bine, karşılıksız çıkan çeklerin tutarı da % 72,1 artarak 17.077 milyon TL'den 29.381 milyon TL'ye yükselmiştir (Tablo 44, Grafik 20).

Tablo 44. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

Yıllar	Protesto Edilen Senetler				Karşılıksız Çekler			
	Sayı (Bin)	Değişim (%)	Tutar (Milyon TL)	Değişim (%)	Sayı (Bin)	Değişim (%)	Tutar (Milyon TL)	Değişim (%)
2016	1.017	1,7	12.288	21,9	778	0,3	27.438	0,5
2017	940	-7,6	12.686	3,2	435	-44,1	17.077	-37,8
2018	938	-0,2	18.737	47,7	588	35,1	29.381	72,1

Kaynak: TBBRM.

Grafik 20. Protesto Edilen Senetler ve Karşılıksız Çekler

Kaynak: TBBRM.

1.2.3.5 Turizm

Türkiye eşsiz doğası, coğrafi konumu ve iklimi, sahip olduğu kültürel miras ve tarihi geçmişinin yanı sıra, uygun fiyata sunulan sayıda farklı tatil seçenekleri ile turizm açısından cazip bir ülke konumundadır. Turizm sektörü ülke ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır.

Güvenlik sorunları, jeopolitik sorunlar ve dış politikada yaşanan gerginlikler sonucu 2016 yılında büyük bir düşüş yaşayan turizm sektöründe, 2017 yılında önemli iyileşmeler kaydedilerek sektör hızla toparlanmıştır. Uluslararası turizm hareketlerindeki artışa paralel olarak ülkemizde de turizm aktiviteleri artış göstermiştir.

2018 yılı da 2017 yılı gibi turizm açısından olumlu bir yıl olmuştur. En önemli turizm pazarlarımızdan Rusya ile olan ilişkilerin giderek iyileşmesinin yanı sıra, ABD, İsrail ve AB ülkelerinden gelen turist sayısındaki artışın etkisiyle toplam turist sayısında önemli oranda artış gerçekleşmiştir. Yılın ikinci yarısında döviz kurlarında yaşanan yüksek oranlı artışlar yerli turistlerin de yurtiçini tercih etmesine neden olmuştur.

Ülkemizden çıkış yapan ziyaretçi sayısı 2018 yılında bir önceki yıla göre % 18,1 artarak 38.620 bin kişiden 45.629 bin kişiye yükselirken, giriş yapan vatandaş sayısı % 5,7 azalarak 8.887 bin kişiden 8.383 bin kişiye gerilemiştir (Tablo 45).

Tablo 45. Çıkış Yapan Ziyaretçi ve Giriş Yapan Vatandaş Sayısı

Yıllar	Çıkış Yapan Ziyaretçi Sayısı		Giriş Yapan Vatandaş Sayısı	
	Sayı	Değişim (%)	Sayı	Değişim (%)
2016	31.365	-24,6	7.892	-9,8
2017	38.620	23,1	8.887	12,6
2018	45.629	18,1	8.383	-5,7

Kaynak: TÜİK.

2018 yılında ülkemizden çıkış yapan ziyaretçilerin ilk 20’de yer alan milliyetlere göre sıralamasında Rusya Federasyonu 4.500 bin kişi ile birinci sırada yer alırken, onu 3.679 bin kişi ile Almanya, 2.296 bin kişi ile Bulgaristan, 2.077 bin kişi ile Gürcistan, 1.884 bin kişi ile İngiltere, 1.866 bin kişi ile İran ve 1.133 kişi ile Ukrayna takip etmiştir.

2018 yılında ülkemizden çıkış yapan ziyaretçiler sıralamasında ilk 20’de bulunan ülkelerden 2017 yılına göre en fazla artış % 65,5 ile listeye 20’nci sıradan giren İspanya olurken onu, % 34,2 artış ile İngiltere, % 32,4 artış ile İtalya ve % 31,2 artış ile ABD izlemiştir. 2018 yılında ülkemizden çıkış yapan İran uyruklu yabancı sayısında % 19,4 ve Gürcistan uyruklu yabancı sayısında % 14,2 azalış gerçekleşmiştir (Tablo 46).

Tablo 46. Milliyetlere Göre Türkiye’den Çıkış Yapan Yabancı Sayısı

Milliyetler ⁽¹⁾	2016	2017	2018	(Bin Kişi)	
				Değişim (%)	
				2017	2018
Rusya Federasyonu	683	3.524	4.500	415,7	27,7
Almanya	3.301	2.992	3.679	-9,4	23,0
Bulgaristan	1.598	1.779	2.296	11,3	29,0
Gürcistan	2.178	2.420	2.077	11,1	-14,2
İngiltere	1.417	1.404	1.884	-0,9	34,2
İran	1.574	2.314	1.866	47,0	-19,4
Ukrayna	812	1.023	1.133	26,0	10,7
Hollanda	718	632	802	-11,9	26,8
Azerbaycan	542	692	793	27,6	14,6
Yunanistan	569	595	665	4,6	11,8
Fransa	478	471	590	-1,4	25,1
ABD	439	314	412	-28,4	31,2
İsrail	241	316	397	31,6	25,4
Belçika	314	322	382	2,5	18,9
İsveç	260	230	297	-11,5	29,3
Avusturya	256	235	273	-8,4	16,5
İtalya	209	200	264	-4,3	32,4
Danimarka	284	210	242	-26,2	15,3
İsviçre	187	177	222	-5,3	25,6
İspanya	102	105	173	2,5	65,5

Kaynak: TÜİK.

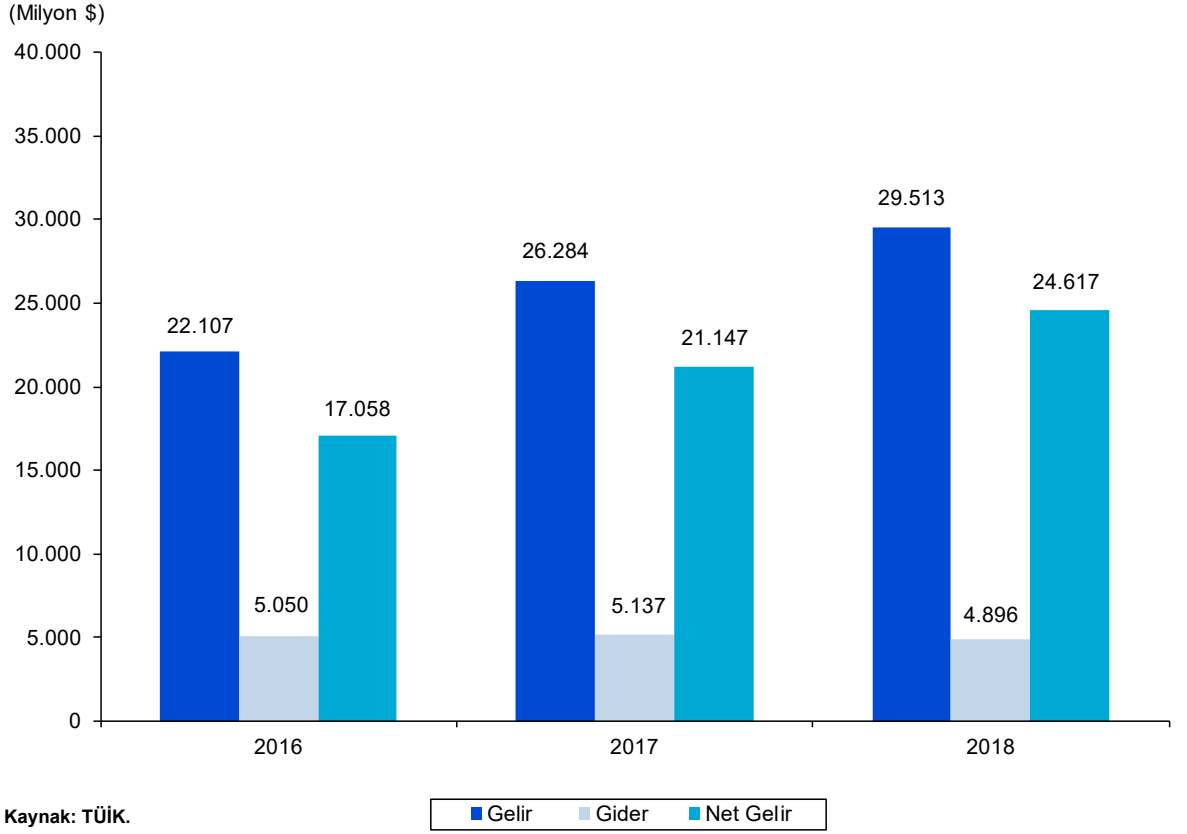
(1): 2018 yılına göre ilk 20’de yer alan milliyetler verilmiştir.

2017 yılında % 18,9 artan turizm gelirleri, 2018 yılında da % 12,3 artış göstermiş ve 29.513 milyon dolar olmuştur. 2017 yılında % 1,7 artan turizm giderleri ise, 2018 yılında % 4,7 azalarak 4.896 milyon dolara gerilemiştir. Böylece net turizm gelirleri % 16,4 artarak 24.617 milyon dolar olmuştur (Tablo 47, Grafik 21).

Tablo 47. Turizm Gelir-Gider Dengesi ve Ortalama Harcamalar

Yıllar	Gelir (Milyon Dolar)	Gider (Milyon Dolar)	Net Gelir (Milyon Dolar)	Çıkış Yapan Ziyaretçi Başına Ortalama Harcama (Dolar)	Vatandaş Başına Ortalama Harcama (Dolar)
2016	22.107	5.050	17.058	705	640
2017	26.284	5.137	21.147	681	578
2018	29.513	4.896	24.617	647	584

Kaynak: TÜİK.

Grafik 21. Turizm Gelir ve Giderleri

Gelen turist sayısında ve toplam turizm gelirinde bir önceki yıla göre artış olsa da döviz kurlarındaki artışın da etkisiyle ziyaretçi başına düşen harcamalarda azalma olmuştur. 2017 yılında çıkış yapan ziyaretçi başına 681 dolar olan ortalama harcama 2018 yılında 647 dolara gerilemiş, vatandaş başına ortalama harcama ise 578 dolardan 584 dolara yükselmiştir.

1.2.3.6 Ulaştırma

2018 yılında geçen yıla göre yurt içi yolcu taşımada % 4,5, yurt dışı yolcu taşımada % 8,6 artış olurken, yurt içi yük taşımada % 4,0 ve yurt dışı yük taşımada % 10,6 artış gerçekleşmiştir (Tablo 48).

Tablo 48. Ulaştırma İstatistikleri

Ulaşım Yolları	Yolcu Taşıma							
	(Milyon Yolcu-Km)			Değişim (%)		Pay (%)		
	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	2017	2018	2016	2017	2018
Yurt içi								
Kara yolu ⁽²⁾	300.852	314.734	327.585	4,6	4,1	89,6	89,3	89,0
Demir yolu	3.268	3.644	4.055	11,5	11,3	1,0	1,0	1,1
Hava yolu	31.730	34.018	36.487	7,2	7,3	9,4	9,7	9,9
Toplam	335.850	352.396	368.127	4,9	4,5	100,0	100,0	100,0
Yurt dışı								
Hava yolu ⁽³⁾	109.768	118.148	128.273	7,6	8,6	100,0	100,0	100,0
Toplam	109.768	118.148	128.273	7,6	8,6	100,0	100,0	100,0
Ulaşım Yolları	Yük Taşıma							
	(Milyon Ton-Km)			Değişim (%)		Pay (%)		
	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	2017	2018	2016	2017	2018
Yurt içi								
Kara yolu ⁽²⁾	253.139	262.739	273.414	3,8	4,1	89,3	88,4	88,5
Demir yolu	10.971	12.290	12.370	12,0	0,7	3,9	4,1	4,0
Deniz yolu	19.492	22.087	23.156	13,3	4,8	6,9	7,4	7,5
Toplam	283.602	297.1160	308.940	4,8	4,0	100,0	100,0	100,0
Yurt dışı								
Demir yolu	453	416	460	-8,2	10,6	100,0	100,0	100,0
Toplam	453	416	460	-8,2	10,6	100,0	100,0	100,0

Kaynak: SBB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

(2): Karayolları Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altındaki yol ağında yapılan taşımalardır.

(3): Yalnız THY tarafından yapılan taşımalardır.

Yurt içi yolcu ve yük taşımalarında kara yolu, yurt dışı yolcu taşımalarında hava yolu, yurt dışı yük taşımalarında demiryolu ağırlık göstermiştir. Demir yolu ulaşımının standardının düşük ve altyapısının ağırlıklı olarak tek hat olması, deniz yolu ulaşımında fiziki altyapının yeterli olmamasına bağlı olarak, 2018 yılında da yurtiçi yük ve yolcu taşımalarında ağırlıklı olarak kara yolu ağı kullanılmıştır.

2018 yılında yurt içi yolcu taşımalarının % 89,0'u kara yolu, % 1,1'i demir yolu ve % 9,9'u hava yolu ile yapılırken, yurt dışı yolcu taşımalarının tamamı hava yolu ile yapılmıştır. Yurt içi yolcu taşımalarında bir önceki yıla göre kara yolunun payı 0,3 puan azalırken, hava yolunun payı 0,2, demir yolunun payı ise 0,1 puan artış göstermiştir.

Yurt içi yük taşımalarında kara yolu % 88,5, demir yolu % 4,0, deniz yolu % 7,5 pay almıştır. Yurt dışı yük taşımalarının tamamı demiryolu ile yapılmıştır.

Türkiye genelinde 2018 yılında hava yolu ile 112.758 bini yurt içinde, 97.231 bini yurt dışına olmak üzere toplam 209.989 bin yolcu taşınmıştır. Devlet Hava Meydanları İşletmesi tarafından hava yolu ile taşınan yolcu sayısı 174.319 bin olurken, bunun 89.567 bini yurt içi, 84.752 bini de yurt dışı yolculuk yapmıştır. 2018 yılında Türkiye genelinde yurt içi yolculuklarda hava yolunu kullanan yolcu sayısı % 3,0, yurt dışı yolculuklarda hava yolunu kullanan yolcu sayısı ise % 16,4 artmıştır (Tablo 49).

Tablo 49. Türkiye Geneli ve Devlet Hava Meydanları İşletmesi Tarafından Hava Yolu ile Yapılan Yolcu ve Yük Taşımacılığı

Bileşenler	Yolcu Taşıma ⁽²⁾			Değişim (%)		Yük Taşıma (Ton) ⁽³⁾			Değişim (%)	
	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	2017	2018	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	2017	2018
DHMI										
Yurt içi	81.823.288	87.872.971	89.566.992	7,4	1,9	713.351	739.724	760.897	3,7	2,9
Yurt dışı	61.367.405	72.757.605	84.751.903	18,6	16,5	2.011.888	2.381.450	2.711.678	18,4	13,9
DHMI Toplamı	143.190.693	160.630.576	174.318.895	12,2	8,5	2.725.239	3.121.174	3.472.575	14,5	11,3
Türkiye Geneli										
Yurt içi	102.499.358	109.511.390	112.758.017	6,8	3,0	857.335	884.811	915.790	3,2	3,5
Yurt dışı	71.244.179	83.533.953	97.231.289	17,3	16,4	2.219.579	2.596.400	2.906.104	17,0	11,9
Türkiye Genel Toplamı	173.743.537	193.045.343	209.989.306	11,1	8,8	3.076.914	3.481.211	3.821.894	13,1	9,8

Kaynak: DHMI.

(1): Geçici.

(2): Türkiye direkt transit hariç.

(3): Hava yolu ile taşınan bagaj, kargo ve posta toplamıdır.

Türkiye genelinde 2018 yılında 916 bin tonu yurt içine, 2.906 bin tonu yurt dışına olmak üzere toplam 3.822 bin ton yük hava yolu ile taşınmıştır. Devlet Hava Meydanları İşletmesi tarafından taşınan yük miktarı 3.473 bin ton olmuş, bunun 761 bin tonu yurt içi, 2.712 bin tonu da yurt dışı taşımalarından oluşmuştur.

1.3 Yatırımlar

2018 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarının % 22,2 artışla 156.763 milyon TL'ye, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının ise % 18,7 artışla 946.507 milyon TL'ye yükseleceği tahmin edilmektedir. Böylece 2017 yılında % 22,0 artan toplam sabit sermaye yatırımlarının, kamu ve özel sektör sabit sermaye yatırımları artış hızında yaşanan düşüşün etkisi ile 2018 yılında % 19,2 artışla 1.103.270 milyon TL olacağı öngörülmüştür (Tablo 50, Grafik 22).

Tablo 50. Sabit Sermaye Yatırımları

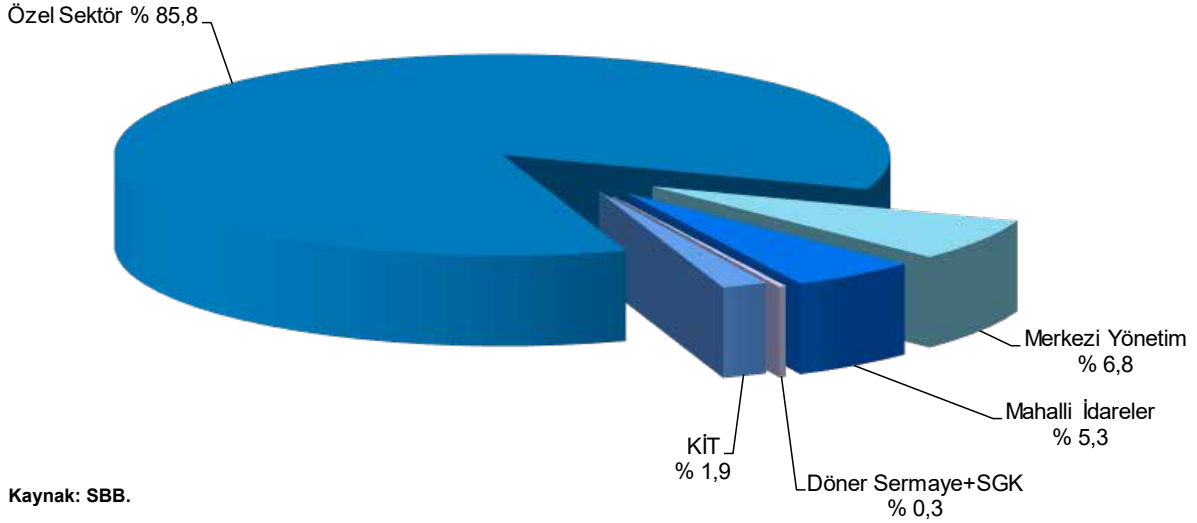
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)							
	2016	2017	2018 ⁽²⁾	Pay (%)			Değişim (%)	
				2016	2017	2018	2017	2018
Merkezi Yönetim ⁽¹⁾	55.348	66.735	75.102	7,3	7,2	6,8	20,6	12,5
KİT	8.802	13.536	20.825	1,2	1,5	1,9	53,8	53,8
İşletmeci	8.700	13.442	20.701	1,1	1,5	1,9	54,5	54,0
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar	102	94	124	0,0	0,0	0,0	-7,8	31,9
İller Bankası	0	0	0	0,0	0,0	0,0	-	-
Döner Sermaye+SGK	2.129	1.050	2.876	0,3	0,1	0,3	-50,7	173,9
Mahalli İdareler	33.712	46.935	57.960	4,4	5,1	5,3	39,2	23,5
Kamu Sektörü	99.991	128.256	156.763	13,2	13,9	14,2	28,3	22,2
Özel Sektör	658.839	797.407	946.507	86,8	86,1	85,8	21,0	18,7
Toplam Sabit Sermaye Yatırımı	758.830	925.663	1.103.270	100,0	100,0	100,0	22,0	19,2

Kaynak: SBB.

(1): Yatırım işçiliği hariç.

(2): Gerçekleşme tahmini.

Grafik 22. Sabit Sermaye Yatırımlarının Dağılımı (2018, %)

Kaynak: SBB.

2017 yılına göre kamu sabit sermaye yatırımları içinde en yüksek oranlı artış % 173,9 ile döner sermaye ve sosyal güvenlik kuruluşlarının yatırımlarında beklenirken, KİT'lerin yatırımlarında % 53,8, mahalli idarelerin yatırımlarında % 23,5 ve merkezi yönetim yatırımlarında % 12,5 artış öngörülmektedir.

2017 yılında toplam sabit sermaye yatırımları içinde % 13,9 olan kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarının payının 2018 yılında % 14,2'ye yükseleceği, % 86,1 olan özel sektör sabit sermaye yatırımlarının payının % 85,8'e gerileyeceği tahmin edilmiştir.

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının % 47,9'u merkezi yönetim, % 37,0'ı mahalli idareler, % 13,3'ü KİT'ler, % 1,8'i döner sermaye ve sosyal güvenlik kuruluşları tarafından gerçekleştirilecektir.

Özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde bir önceki yıla göre imalat, turizm, eğitim ve diğer hizmetler sektörlerinin payı artarken, enerji, ulaştırma ve konut sektörlerinin payı azalmış, tarım, madencilik ve sağlık sektörlerinin payı ise değişim göstermemiştir. 2018 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde en ağırlıklı sektör % 32,1'lik pay ile konut sektörü olurken, bunu % 31,9'luk pay ile ulaştırma sektörü ve % 22,8'lik pay ile imalat sektörü izlemiştir. Özel sektör sabit sermaye yatırımları içinde en az payı yine % 0,9 ile tarım sektörü alırken onu, % 1,2 ile enerji sektörü ve % 1,7 ile madencilik sektörü izlemiştir (Tablo 51).

Tablo 51. Sektörler İtibarıyla Sabit Sermaye Yatırımları ⁽¹⁾

Sektörler	(Cari Fiyatlarla, Yüzde Dağılım)		
	2016	2017	2018 ⁽²⁾
	Özel Sektör		
Tarım	0,9	0,9	0,9
Madencilik	1,6	1,7	1,7
İmalat	20,9	22,6	22,8
Enerji	1,2	1,3	1,2
Ulaştırma	32,8	32,0	31,9
Turizm	2,0	1,8	2,0
Konut	33,6	32,5	32,1
Eğitim	1,9	2,0	2,1
Sağlık	2,5	2,6	2,6
Diğer Hizmetler	2,5	2,6	2,7
Özel Sektör	100,0	100,0	100,0
	Kamu Sektörü		
Tarım	8,6	8,9	8,4
Madencilik	0,9	1,0	1,8
İmalat	0,6	0,5	0,7
Enerji	3,6	3,7	3,9
Ulaştırma	35,3	35,9	34,8
Turizm	0,6	0,5	0,4
Konut	0,9	1,3	1,4
Eğitim	12,0	10,8	11,1
Sağlık	5,4	5,3	6,4
Diğer Hizmetler	32,2	32,1	31,2
Kamu Sektörü	100,0	100,0	100,0
	Toplam		
Tarım	2,0	2,1	2,0
Madencilik	1,5	1,6	1,7
İmalat	18,1	19,4	19,5
Enerji	1,5	1,6	1,6
Ulaştırma	33,2	32,6	32,3
Turizm	1,8	1,6	1,8
Konut	29,1	28,0	27,6
Eğitim	3,3	3,3	3,4
Sağlık	2,9	3,0	3,2
Diğer Hizmetler	6,6	6,9	6,9
Toplam	100,0	100,0	100,0

Kaynak: SBB.

(1): Merkezi yönetim bütçesinde yatırım işçiliği dahildir.

(2): Gerçekleşme tahmini.

2018 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımları içinde bir önceki yıla göre madencilik, imalat, enerji, konut, eğitim ve sağlık sektörlerinin payı artarken, tarım, ulaştırma, turizm ve diğer hizmetler sektörlerinin payı azalmıştır.

Kamu sektörü toplam sabit sermaye yatırımları içinde ulaştırma sektörü % 34,8, diğer hizmetler sektörü % 31,2 ve eğitim sektörü % 11,1'lik pay ile en ağırlıklı sektörler olurken, turizm sektörü % 0,4, imalat sektörü % 0,7 ve konut sektörü % 1,4 ile en düşük paya sahip sektörler olmuştur.

Bölgesel Düzeyde Kamu Yatırımları

2018 Yılı Yatırım Programı, Onuncu Kalkınma Planı 2018-2020 Orta Vadeli Program ve 2018 Yılı Programında öngörülen hedefler doğrultusunda hazırlanarak kamu yatırımları bu program dahilinde gerçekleştirilmiştir. Kamu yatırımlarında sektörel, bölgesel ve proje bazındaki öncelikler dikkate alınarak ekonomik ve sosyal altyapıyı geliştirecek nitelikteki yatırımlara ağırlık verilmeye devam edilmiştir.

2018 yılında 94.954 milyon TL'lik kamu yatırımı yapılması öngörülmüştür. Kamu yatırımlarının % 61,8'i birden fazla ili kapsayan muhtelif illere yapılırken, % 38,2'si münferiden 81 ile dağılmıştır. 2018 yılında kamu yatırımlarından en çok pay alan il % 10,8 ile İstanbul olurken, onu % 5,4 ile Ankara, % 2,2 ile İzmir ve % 1,3 ile Aksaray illeri izlemiştir (Tablo 52).

2018 yılında illere ve sektörler göre yapılan değerlendirmede kamu yatırımlarının ulaştırma-haberleşme sektöründe yoğunlaştığı, bunu diğer kamu hizmetleri, eğitim, tarım, sağlık, enerji ve madencilik sektörlerine yapılan yatırımların takip ettiği görülmektedir. İmalat, konut ve turizm sektörleri ise en az kamu yatırımı yapılan sektörler olarak dikkat çekmektedir (Tablo 53).

2018 yılında tüm illere eğitim yatırımı yapılırken, diğer sektörlerde ise kamu yatırımı yapılmayan iller bulunmaktadır. En yüksek tutarlı tarım yatırımı 648.300 bin TL ile Diyarbakır, madencilik yatırımı 495.745 bin TL ile Ankara, imalat yatırımı 97.860 bin TL ile Kırıkkale, enerji yatırımı 857.123 bin TL ile Mardin, ulaştırma-haberleşme yatırımı 8.905.122 bin TL ile İstanbul, turizm yatırımı 11.776 bin TL ile Ankara, konut yatırımı 10.600 bin TL ile Diyarbakır, eğitim yatırımı 355.585 bin TL ile İstanbul ve sağlık yatırımı 486.936 bin TL ile Ankara ilinde yapılmıştır.

Tablo 52. Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı

(Bin TL)

İller	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	Pay (%)		
				2016	2017	2018
Adana	642.957	1.011.186	341.337	0,8	1,1	0,4
Adıyaman	286.759	289.752	171.313	0,4	0,3	0,2
Afyonkarahisar	329.974	683.622	257.207	0,4	0,7	0,3
Ağrı	267.702	204.985	84.006	0,3	0,2	0,1
Aksaray	347.733	702.829	1.270.172	0,5	0,7	1,3
Amasya	189.614	186.163	41.032	0,2	0,2	0,0
Ankara	4.534.169	5.840.055	5.111.814	5,9	6,2	5,4
Antalya	923.840	1.049.602	1.013.510	1,2	1,1	1,1
Ardahan	79.214	96.210	20.887	0,1	0,1	0,0
Artvin	464.031	680.762	556.198	0,6	0,7	0,6
Aydın	287.519	402.348	174.066	0,4	0,4	0,2
Balıkesir	444.793	521.338	279.163	0,6	0,6	0,3
Bartın	143.089	169.477	109.000	0,2	0,2	0,1
Batman	341.350	327.318	73.937	0,4	0,3	0,1
Bayburt	106.604	112.080	57.400	0,1	0,1	0,1
Bilecik	100.168	163.122	86.879	0,1	0,2	0,1
Bingöl	326.191	213.549	70.004	0,4	0,2	0,1
Bitlis	136.714	158.780	85.423	0,2	0,2	0,1
Bolu	148.332	188.491	67.093	0,2	0,2	0,1
Burdur	174.020	255.662	104.387	0,2	0,3	0,1
Bursa	768.695	1.132.286	646.038	1,0	1,2	0,7
Çanakkale	404.117	449.353	378.544	0,5	0,5	0,4
Çankırı	145.634	191.553	111.249	0,2	0,2	0,1
Çorum	261.853	307.278	75.850	0,3	0,3	0,1
Denizli	467.467	388.971	268.474	0,6	0,4	0,3
Diyarbakır	1.369.143	1.556.929	1.042.845	1,8	1,6	1,1
Düzce	117.807	143.911	55.280	0,2	0,2	0,1
Edirne	349.401	379.291	172.162	0,5	0,4	0,2
Elazığ	328.492	369.506	233.046	0,4	0,4	0,2
Erzincan	226.644	218.395	214.460	0,3	0,2	0,2
Erzurum	698.318	756.022	299.475	0,9	0,8	0,3
Eskişehir	468.626	563.869	310.858	0,6	0,6	0,3
Gaziantep	517.949	795.618	451.540	0,7	0,8	0,5
Giresun	227.439	327.025	82.800	0,3	0,3	0,1
Gümüşhane	121.868	130.930	53.750	0,2	0,1	0,1
Hakkari	230.649	165.715	44.846	0,3	0,2	0,0
Hatay	398.597	614.250	550.500	0,5	0,6	0,6
İğdır	111.859	124.901	103.300	0,1	0,1	0,1
Isparta	169.783	231.426	60.390	0,2	0,2	0,1
İstanbul	8.220.294	12.022.983	10.258.357	10,7	12,7	10,8
İzmir	1.762.975	2.751.278	2.083.263	2,3	2,9	2,2
Kahramanmaraş	448.470	608.397	423.926	0,6	0,6	0,4
Karabük	123.356	152.558	33.010	0,2	0,2	0,0

Tablo 52. Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı (Devam)

(Bin TL)

İller	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	Pay (%)		
				2016	2017	2018
Karaman	164.921	223.042	53.333	0,2	0,2	0,1
Kars	232.159	256.140	102.506	0,3	0,3	0,1
Kastamonu	176.003	214.452	235.328	0,2	0,2	0,2
Kayseri	486.796	481.886	214.854	0,6	0,5	0,2
Kırıkkale	289.716	278.342	122.650	0,4	0,3	0,1
Kırklareli	212.650	242.307	97.510	0,3	0,3	0,1
Kırşehir	107.085	153.575	73.207	0,1	0,2	0,1
Kilis	93.577	130.853	58.314	0,1	0,1	0,1
Kocaeli	589.576	725.481	451.617	0,8	0,8	0,5
Konya	1.225.040	1.462.063	953.381	1,6	1,5	1,0
Kütahya	313.885	430.833	205.472	0,4	0,5	0,2
Malatya	369.808	570.733	381.006	0,5	0,6	0,4
Manisa	307.095	506.766	155.476	0,4	0,5	0,2
Mardin	1.120.459	1.191.761	929.635	1,5	1,3	1,0
Mersin	546.150	701.995	567.788	0,7	0,7	0,6
Muğla	244.904	412.450	390.829	0,3	0,4	0,4
Muş	125.654	164.256	73.232	0,2	0,2	0,1
Nevşehir	125.661	122.380	49.650	0,2	0,1	0,1
Niğde	154.912	150.385	47.650	0,2	0,2	0,1
Ordu	314.305	364.837	93.952	0,4	0,4	0,1
Osmaniye	142.023	166.823	74.823	0,2	0,2	0,1
Rize	331.449	564.404	228.410	0,4	0,6	0,2
Sakarya	305.892	504.523	327.935	0,4	0,5	0,3
Samsun	408.019	511.698	223.000	0,5	0,5	0,2
Siirt	132.872	144.192	61.010	0,2	0,2	0,1
Sinop	147.463	197.725	115.815	0,2	0,2	0,1
Sivas	347.115	509.557	255.672	0,5	0,5	0,3
Şanlıurfa	655.129	611.736	184.326	0,9	0,6	0,2
Şırnak	287.537	575.207	169.133	0,4	0,6	0,2
Tekirdağ	501.320	595.744	158.349	0,7	0,6	0,2
Tokat	197.015	326.192	159.440	0,3	0,3	0,2
Trabzon	306.217	372.553	169.120	0,4	0,4	0,2
Tunceli	116.572	125.427	29.012	0,2	0,1	0,0
Uşak	146.656	180.724	57.680	0,2	0,2	0,1
Van	404.310	564.245	259.832	0,5	0,6	0,3
Yalova	68.298	85.837	52.750	0,1	0,1	0,1
Yozgat	280.356	291.666	104.714	0,4	0,3	0,1
Zonguldak	464.489	619.966	485.117	0,6	0,7	0,5
Muhtelif İller	35.948.917	41.145.815	58.651.322	46,9	43,5	61,8
Toplam	76.606.214	94.518.347	94.953.641	100,0	100,0	100,0

Kaynak: SBB.

(1): Toplu ve toplulaştırılmış proje detayları kuruluşlar tarafından bilahare belirlenecektir. Geçmiş yıllarla kıyaslanabilir değildir.

Tablo 53. Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı (2018)

İller	(Bin TL)										İl Toplamı
	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Ulaştırma- Haberleşme	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	Diğer Kamu Hizmetleri	
Adana	75.000	0	3.000	0	30.552	0	0	60.150	71.500	101.135	341.337
Adıyaman	43.200	0	0	0	53.000	3.500	4.202	22.550	26.455	18.406	171.313
Afyonkarahisar	20.000	51.000	50.350	0	27.275	0	0	25.000	27.192	56.390	257.207
Ağrı	20.000	0	0	0	40.602	0	3.652	11.752	0	8.000	84.006
Aksaray	10.000	0	0	0	1.212.850	6.320	0	16.002	10.000	15.000	1.270.172
Amasya	12.000	0	0	0	7.850	0	0	20.702	0	480	41.032
Ankara	14.190	495.745	43.080	69.475	1.185.913	11.776	6.285	230.035	486.936	2.568.379	5.111.814
Antalya	101.001	0	0	20.000	673.359	0	1.050	48.500	60.000	109.600	1.013.510
Ardahan	0	0	0	0	2	0	0	19.885	0	1.000	20.887
Artvin	5.000	0	0	473.617	40.002	0	0	16.004	0	21.575	556.198
Aydın	75.000	0	0	0	2.000	0	0	19.200	33.260	44.606	174.066
Balıkesir	82.000	67.500	39.101	0	31.002	0	0	39.160	20.400	0	279.163
Bartın	39.000	0	0	15.000	5.000	0	0	15.000	35.000	0	109.000
Batman	0	0	0	0	6.000	0	2.400	16.502	40.000	9.035	73.937
Bayburt	0	0	0	0	0	0	0	22.400	35.000	0	57.400
Bilecik	0	0	0	0	700	0	0	21.700	60.000	4.479	86.879
Bingöl	13.000	0	0	10.000	1.000	0	500	20.500	25.000	4	70.004
Bitlis	0	0	0	17.000	47.850	0	4.073	16.500	0	0	85.423
Bolu	10.000	0	0	2	19.814	0	0	23.498	2.296	11.483	67.093
Burdur	5.000	0	0	0	50.000	0	0	14.195	25.000	10.192	104.387
Bursa	52.000	3.000	3.500	35.000	3.500	4.001	0	32.352	155.057	357.628	646.038
Çanakkale	12.500	0	0	160.533	114.472	9.050	388	39.500	21.739	20.362	378.544
Çankırı	60.000	0	0	0	15.000	5.249	0	13.000	17.000	1.000	111.249
Çorum	20.000	0	0	0	20.000	0	1.750	29.000	0	5.100	75.850
Denizli	35.000	0	2.000	5.000	27.002	0	0	33.400	12.500	153.572	268.474
Diyarbakır	648.300	0	0	5.000	201.704	0	10.600	29.000	45.002	103.239	1.042.845
Düzce	0	0	0	0	15.000	0	0	14.000	15.000	11.280	55.280
Edirne	91.000	0	2.000	100	34.860	0	0	26.012	10.000	8.190	172.162
Elazığ	31.000	0	2.060	31.000	20.116	0	420	35.500	16.500	96.450	233.046
Erzincan	15.800	0	0	0	97.750	0	700	25.110	75.000	100	214.460
Erzurum	73.300	0	2.000	0	58.250	4.500	350	45.350	68.545	47.180	299.475
Eskişehir	22.000	25.167	45.334	0	102	0	0	37.702	30.000	150.553	310.858
Gaziantep	22.100	0	0	8.200	166.065	0	1.050	14.200	90.002	149.923	451.540
Giresun	10.000	0	0	0	0	0	0	22.800	50.000	0	82.800
Gümüşhane	20.000	0	0	15.000	10.000	0	2.000	6.750	0	0	53.750
Hakkari	10.000	0	0	1	4.500	0	8.295	6.200	0	15.850	44.846
Hatay	70.100	0	0	0	256.710	0	0	45.100	45.202	133.388	550.500
İğdır	17.000	0	0	0	30.000	0	0	17.300	0	39.000	103.300
İsparta	13.600	0	0	0	10.000	0	2.000	29.410	4.000	1.380	60.390
İstanbul	30	0	11.500	176.110	8.905.122	0	0	355.585	432.452	377.558	10.258.357
İzmir	77.001	0	20.330	31.602	1.366.942	3.300	0	84.121	188.000	311.967	2.083.263
Kahramanmaraş	31.000	46.000	0	63.200	157.862	0	0	22.010	45.000	58.854	423.926
Karabük	5.000	0	0	0	2	0	0	23.008	0	5.000	33.010

Tablo 53. Kamu Yatırımlarının İllere Göre Sektörel Dağılımı (2018) (Devam)

İller	Ulaştırma-										İl Toplamı
	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Haberleşme	Turizm	Konut	Eğitim	Sağlık	Diğer Kamu Hizmetleri	
Karaman	0	0	0	10.264	12.000	464	0	17.000	0	13.605	53.333
Kars	60.000	0	0	0	8.050	1	1.700	20.200	11.055	1.500	102.506
Kastamonu	43.100	0	0	2	160.750	0	0	21.098	10	10.368	235.328
Kayseri	61.000	0	0	0	47.000	0	0	38.404	60.000	8.450	214.854
Kırıkkale	6.000	0	97.860	0	0	0	0	15.420	0	3.370	122.650
Kırklareli	18.500	1.000	0	10.000	0	0	0	18.010	50.000	0	97.510
Kırşehir	0	0	0	0	2	0	0	31.499	28.400	13.306	73.207
Kilis	15.000	0	0	0	0	0	4.225	15.000	2	24.087	58.314
Kocaeli	0	0	0	22.500	50.000	0	0	31.200	122.023	225.894	451.617
Konya	253.100	0	0	24.502	397.597	3.105	0	76.400	70.500	128.177	953.381
Kütahya	20.000	67.000	72.100	0	13.000	0	342	23.600	1.000	8.430	205.472
Malatya	55.000	0	0	0	110.222	0	6.223	19.400	73.000	117.161	381.006
Manisa	52.800	0	0	0	16.176	0	0	26.010	58.000	2.490	155.476
Mardin	0	0	0	857.123	23.500	0	0	16.000	25.012	8.000	929.635
Mersin	76.100	0	0	6.502	266.902	1.337	0	43.945	90.215	82.787	567.788
Muğla	37.000	0	0	0	56.700	9.000	0	23.500	71.000	193.629	390.829
Muş	13.000	0	0	0	21.000	10.000	5.000	22.000	0	2.232	73.232
Nevşehir	0	0	0	20.000	20.000	0	0	7.500	0	2.150	49.650
Niğde	0	0	0	0	950	200	0	18.000	25.000	3.500	47.650
Ordu	0	0	0	0	82.184	0	0	11.500	0	268	93.952
Osmaniye	10.000	0	0	0	0	0	0	13.100	25.000	26.723	74.823
Rize	0	0	91.200	0	76.510	8.000	8.200	24.000	0	20.500	228.410
Sakarya	0	0	51.112	0	241.496	10.000	0	14.500	2	10.825	327.935
Samsun	83.000	0	0	0	29.000	0	0	30.450	44.770	35.780	223.000
Siirt	0	0	0	0	41.500	0	2.000	17.510	0	0	61.010
Sinop	11.000	0	0	2	40.000	0	0	20.000	36.813	8.000	115.815
Sivas	45.000	0	9.300	0	88.454	1	0	21.020	78.000	13.897	255.672
Şanlıurfa	60.000	0	0	0	25.060	1.000	2.360	14.000	0	81.906	184.326
Şırnak	30.000	0	0	0	75.504	0	7.617	24.002	20.000	12.010	169.133
Tekirdağ	0	0	4.500	8.002	92.874	0	0	21.730	0	31.243	158.349
Tokat	27.000	0	0	0	37.002	0	0	14.725	62.305	18.408	159.440
Trabzon	5.000	0	0	0	69.500	1.000	1.500	15.100	25.000	52.020	169.120
Tunceli	3.100	0	0	0	0	0	2.300	23.602	0	10	29.012
Uşak	0	0	0	0	15.000	0	0	17.600	25.000	80	57.680
Van	15.000	0	6.000	50.000	130.000	0	0	35.500	10.002	13.330	259.832
Yalova	5.500	0	0	7.000	1.000	3.000	0	11.250	25.000	0	52.750
Yozgat	16.500	0	0	5.000	22.700	0	1.000	43.350	15.064	1.100	104.714
Zonguldak	10.000	27.400	0	0	362.601	0	4.800	9.002	45.000	26.314	485.117
Muhtelif İller	7.362.566	1.230.972	220.270	3.367.300	18.441.335	281.252	329.222	10.977.083	5.187.971	11.253.351	58.651.322
Toplam	10.255.388	2.014.784	776.597	5.524.037	36.025.299	376.056	426.204	13.508.855	8.564.182	17.482.239	94.953.641

Kaynak: SBB.

Devlet, 2018 yılında da yatırımların artırılmasına katkı sağlamak, yatırımcıları desteklemek ve yönlendirmek amacıyla teşvik uygulamalarına devam etmiştir.

2017 yılında % 100,9 artan yatırım teşvik belgesine bağlanan sabit yatırım tutarı, 2018 yılında enerji sektörüne verilen teşviklerdeki yüksek oranlı düşüğe bağlı olarak % 13,1 azalış göstermiştir. Böylece 2017 yılında 180.972 milyon TL olan teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar, 2018 yılında 157.296 milyon TL'ye gerilemiştir (Tablo 54).

Tablo 54. Sektörlere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

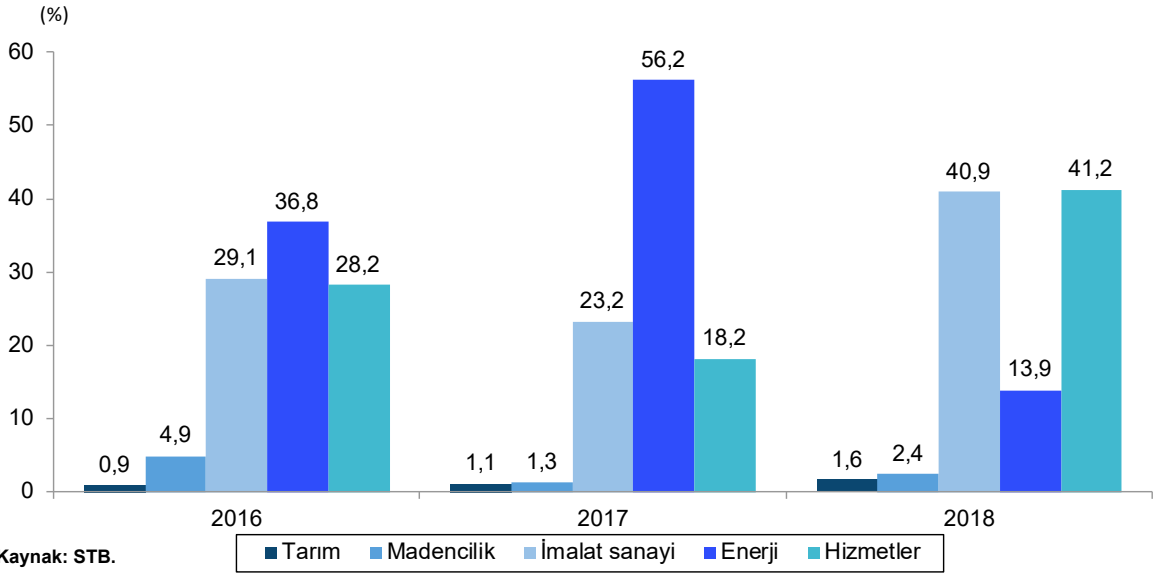
Sektörler	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (Milyon TL)			İstihdam (Kişi)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Tarım	133	243	281	829	1.988	2.528	2.877	6.639	5.272
Madencilik	94	173	166	4.416	2.314	3.785	2.368	3.961	3.545
İmalat sanayi	1.773	2.869	3.250	26.234	42.061	64.285	62.596	101.779	126.629
Enerji	1.844	2.255	619	33.175	101.709	21.833	4.525	7.284	4.317
Hizmetler	1.223	1.866	1.598	25.415	32.900	64.865	61.290	107.010	115.244
Toplam	5.067	7.406	5.914	90.069	180.972	157.296	133.656	226.673	255.007
Değişim (%)									
Tarım	-9,5	82,7	15,6	15,3	139,9	27,2	9,9	130,8	-20,6
Madencilik	-26,6	84,0	-4,0	38,8	-47,6	63,6	5,2	67,3	-10,5
İmalat sanayi	-3,0	61,8	13,3	-0,9	60,3	52,8	-2,3	62,6	24,4
Enerji	120,6	22,3	-72,5	-6,8	206,6	-78,5	17,1	61,0	-40,7
Hizmetler	-17,8	52,6	-14,4	-26,8	29,4	97,2	-14,0	74,6	7,7
Toplam	14,5	46,2	-20,1	-10,6	100,9	-13,1	-7,3	69,6	12,5
Pay (%)									
Tarım	2,6	3,3	4,8	0,9	1,1	1,6	2,2	2,9	2,1
Madencilik	1,9	2,3	2,8	4,9	1,3	2,4	1,8	1,7	1,4
İmalat sanayi	35,0	38,7	55,0	29,1	23,2	40,9	46,8	44,9	49,7
Enerji	36,4	30,4	10,5	36,8	56,2	13,9	3,4	3,2	1,7
Hizmetler	24,1	25,2	27,0	28,2	18,2	41,2	45,9	47,2	45,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: STB.

2018 yılında bir önceki yıla göre enerji sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı % 78,5 azalarak 21.833 milyon TL'ye düşerken, diğer sektörlerde verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarları artış göstermiştir. Hizmetler sektörüne verilen teşvik belgelerinin tutarı % 97,2 artışla 64.865 milyon TL'ye, madencilik sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı % 63,6 artışla 3.785 milyon TL'ye, imalat sanayi sektörüne verilen teşvik belgelerinin tutarı % 52,8 artışla 64.285 milyon TL'ye, tarım sektörüne verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı % 27,2 artışla 2.528 milyon TL'ye yükselmiştir.

2017 yılında teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımlar içinde en büyük payı % 56,2 ile enerji sektörü alırken, 2018 yılında % 41,2 ile hizmetler sektörü almıştır. İmalat sanayi sektörü % 40,9, enerji sektörü % 13,9, madencilik sektörü % 2,4 ve tarım sektörü % 1,6'lık paylar ile onu takip etmiştir. 2018 yılında, bir önceki yıla göre enerji sektörünün toplam yatırım teşviklerinden aldığı pay azalırken, diğer sektörlerin payı artmıştır (Grafik 23).

Grafik 23. Yatırım Teşviklerinin Sektörel Dağılımı (Sabit Yatırım)

2018 yılında toplam 5.914 teşvik belgeli yatırım ile 255.007 kişiye istihdam sağlanması amaçlanmıştır. Bunların % 49,7'sini oluşturan 126.629 kişinin imalat sanayi, % 45,2'sini oluşturan 115.244 kişinin hizmetler, % 2,1'ini oluşturan 5.272 kişinin tarım, % 1,7'sini oluşturan 4.317 kişinin enerji ve % 1,4'ünü oluşturan 3.545 kişinin madencilik sektöründe istihdam edilmesi hedeflenmiştir.

2018 yılında komple yeni yatırımlar için verilen 3.662 teşvik belgesinin tutarı 80.821 milyon TL, tevsi yatırımlarına verilen 1.733 teşvik belgesinin tutarı 59.615 milyon TL ve bunların dışında kalan yatırımlar için verilen 519 teşvik belgesinin tutarı da 16.860 milyon TL olmuştur. Teşvik belgesine bağlanan sabit yatırımların % 51,4'ünü komple yeni yatırımlar, % 37,9'unu tevsi yatırımlar ve % 10,7'sini de bunların dışında kalan yatırımlar oluşturmuştur (Tablo 55).

Tablo 55. Mahiyetlerine Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Yatırımın Mahiyeti	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (Milyon TL)			İstihdam (Kişi)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Komple yeni yatırım	3.790	5.345	3.662	59.771	144.465	80.821	103.064	177.547	182.063
Tevsi	932	1.533	1.733	20.405	26.515	59.615	25.046	40.874	66.105
Diğer	345	528	519	9.893	9.992	16.860	5.546	8.252	6.839
Toplam	5.067	7.406	5.914	90.069	180.972	157.296	133.656	226.673	255.007
Değişim (%)									
Komple yeni yatırım	21,7	41,0	-31,5	-19,7	141,7	-44,1	-5,0	72,3	2,5
Tevsi	-1,9	64,5	13,0	4,4	29,9	124,8	-15,5	63,2	61,7
Diğer	-5,2	53,0	-1,7	47,8	1,0	68,7	-7,8	48,8	-17,1
Toplam	14,5	46,2	-20,1	-10,6	100,9	-13,1	-7,3	69,6	12,5
Pay (%)									
Komple yeni yatırım	74,8	72,2	61,9	66,4	79,8	51,4	77,1	78,3	71,4
Tevsi	18,4	20,7	29,3	22,7	14,7	37,9	18,7	18,0	25,9
Diğer	6,8	7,1	8,8	11,0	5,5	10,7	4,1	3,6	2,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: STB.

2018 yılında yatırım teşvik belgesine bağlanan yatırımlarla istihdam edilmesi planlanan 255.007 kişinin % 71,4'ünün komple yeni yatırımlarda, % 25,9'unun tevsi yatırımlarında ve % 2,7'sinin de diğer yatırımlarda istihdam edilmesi öngörülmüştür.

Yatırım teşvik belgelerin bölgelere göre dağılımında, 2018 yılında verilen toplam 157.296 milyon TL tutarındaki teşvik belgeli sabit yatırımlar içinde ilk sırayı % 56,7'lik pay ve 89.247 milyon TL ile 1. bölge alırken, onu % 17,0'lık pay ve 26.732 milyon TL ile 2. bölge, % 9,9'luk pay ve 15.607 milyon TL ile 3. bölge izlerken, muhtelif bölge olarak adlandırılan birden fazla ili kapsayan yatırımlar 3.995 milyon TL yatırım tutarı ile teşviklerden % 2,5'lik en küçük payı alabilmiştir (Tablo 56, Grafik 24).

2018 yılında verilen yatırım teşvik belgelerinin tutarı geçen yıla göre en yüksek oranda % 116,6 ile 1. bölgede artarken, onu % 115,3 ile muhtelif bölge ve % 34,3 ile 2. bölge izlemiştir. Teşvik belgeli yatırımlar ile 1. bölgede 99.662, 2. bölgede 35.669, 3. bölgede 21.586, 4. bölgede 24.059, 5. bölgede 20.753, 6. bölgede 52.013 kişiye istihdam sağlanması öngörülmüştür.

Tablo 56. Bölgelere Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Bölgeler ⁽¹⁾	Belge Sayısı		Sabit Yatırım (Milyon TL)					İstihdam (Kişi)				
			2017		2018		2017		2018		Değişim (%)	
	2017	2018	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değişim (%)	Kişi Sayısı	Pay (%)	Kişi Sayısı		Pay (%)
1. Bölge	2.395	2.295	41.212	22,8	89.247	56,7	116,6	85.134	37,6	99.662	39,1	17,1
2. Bölge	1.215	957	19.905	11,0	26.732	17,0	34,3	32.734	14,4	35.669	14,0	9,0
3. Bölge	1.027	809	89.164	49,3	15.607	9,9	-82,5	24.009	10,6	21.586	8,5	-10,1
4. Bölge	1.109	608	13.825	7,6	9.241	5,9	-33,2	20.478	9,0	24.059	9,4	17,5
5. Bölge	792	409	6.551	3,6	5.782	3,7	-11,8	21.170	9,3	20.753	8,1	-2,0
6. Bölge	844	821	8.460	4,7	6.693	4,3	-20,9	42.608	18,8	52.013	20,4	22,1
Muhtelif Bölge ⁽²⁾	24	15	1.855	1,0	3.995	2,5	115,3	540	0,2	1.265	0,5	134,3
Toplam	7.406	5.914	180.972	100,0	157.296	100,0	-13,1	226.673	100,0	255.007	100,0	12,5

Kaynak: STB.

(1): 1. Bölge: Ankara, Antalya, Bursa, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Muğla,

2. Bölge: Adana, Aydın, Bolu, Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri hariç), Denizli, Edirne, Isparta, Kayseri, Kırklareli, Konya, Sakarya, Tekirdağ, Yalova,

3. Bölge: Balıkesir, Bilecik, Burdur, Gaziantep, Karabük, Karaman, Manisa, Mersin, Samsun, Trabzon, Uşak, Zonguldak,

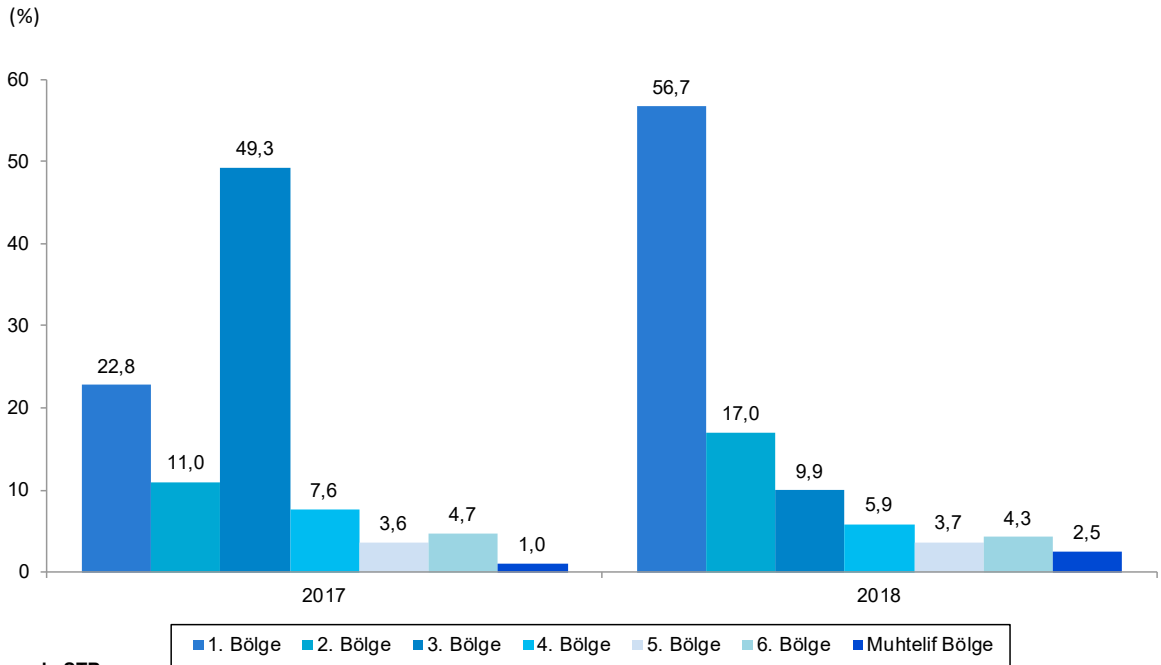
4. Bölge: Afyonkarahisar, Amasya, Artvin, Bartın, Çorum, Düzce, Elazığ, Erzincan, Hatay, Kastamonu, Kırıkkale, Kırşehir, Kütahya, Malatya, Nevşehir, Rize, Sivas,

5. Bölge: Adıyaman, Aksaray, Bayburt, Çankırı, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Kilis, Niğde, Ordu, Osmaniye, Sinop, Tokat, Tunceli, Yozgat,

6. Bölge: Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van, Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri.

(2): Birden fazla ili kapsayan yatırımlar.

Grafik 24. Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Dağılımı (Sabit Yatırım)

Kaynak: STB.

2017 yılında yüksek oranda artan yabancı sermayeli yatırımcılara verilen teşvikler, 2018 yılında azalış göstermiştir. 2018 yılında toplam 5.914 yatırım teşvik belgesinin, 333'ü yabancı sermayeli ve 5.581'i yerli sermayeli yatırımlara verilmiştir. Yatırım teşvik belgelerinin sabit yatırım tutarının % 27,0'ı olan 42.521 milyon TL'si yabancı sermayeli ve % 73,0'ı olan 114.776 milyon TL'si yerli sermayeli yatırımlara verilmiştir (Tablo 57).

Tablo 57. Destek Sınıflarına Göre Yatırım Teşvik Belgeleri

Destek Sınıfı	Belge Sayısı			Sabit Yatırım (Milyon TL)			İstihdam (Kişi)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Yabancı Sermaye									
Bölgesel	120	228	231	7.966	10.684	33.702	8.965	16.966	19.177
Büyük Ölçekli	2	4	5	327	821	1.894	300	567	630
Genel	95	106	93	15.186	6.441	2.578	1.552	1.702	1.943
Stratejik Yatırım	0	2	4	0	76.070	4.347	0	2.778	690
Toplam	217	340	333	23.479	94.017	42.521	10.817	22.013	22.440
Yerli Sermaye									
Bölgesel	1.930	3.571	3.689	25.326	49.490	65.817	89.348	174.130	187.312
Büyük Ölçekli	5	4	13	4.716	1.968	5.673	6.916	1.070	10.303
Genel	2.911	3.482	1.875	32.262	28.739	38.934	24.968	27.481	33.746
Stratejik Yatırım	4	9	4	4.287	6.757	4.352	1.607	1.979	1.206
Toplam	4.850	7.066	5.581	66.590	86.955	114.776	122.839	204.660	232.567
Genel Toplam	5.067	7.406	5.914	90.069	180.972	157.296	133.656	226.673	255.007
Yabancı Sermaye Değişim (%)									
Bölgesel	0,8	90,0	1,3	102,1	34,1	215,4	53,9	89,2	13,0
Büyük Ölçekli	-77,8	100,0	25,0	-98,7	151,2	130,7	-83,5	89,0	11,1
Genel	-10,4	11,6	-12,3	346,5	-57,6	-60,0	-48,7	9,7	14,2
Stratejik Yatırım	-	-	100,0	-	-	-94,3	-	-	-75,2
Toplam	-8,8	56,7	-2,1	-33,3	300,4	-54,8	-4,6	103,5	1,9
Yerli Sermaye Değişim (%)									
Bölgesel	-8,9	85,0	3,3	-6,9	95,4	33,0	-12,9	94,9	7,6
Büyük Ölçekli	-66,7	-20,0	225,0	38,9	-58,3	188,3	163,7	-84,5	862,9
Genel	42,0	19,6	-46,2	41,9	-10,9	35,5	-3,4	10,1	22,8
Stratejik Yatırım	-33,3	125,0	-55,6	-64,8	57,6	-35,6	-7,9	23,1	-39,1
Toplam	15,8	45,7	-21,0	1,7	30,6	32,0	-7,5	66,6	13,6
Genel Toplam	14,5	46,2	-20,1	-10,6	100,9	-13,1	-7,3	69,6	12,5
Yabancı Sermaye Pay (%)									
Bölgesel	2,4	3,1	3,9	8,8	5,9	21,4	6,7	7,5	7,5
Büyük Ölçekli	0,0	0,1	0,1	0,4	0,5	1,2	0,2	0,3	0,2
Genel	1,9	1,4	1,6	16,9	3,6	1,6	1,2	0,8	0,8
Stratejik Yatırım	0,0	0,0	0,1	0,0	42,0	2,8	0,0	1,2	0,3
Toplam	4,3	4,6	5,6	26,1	52,0	27,0	8,1	9,7	8,8
Yerli Sermaye Pay (%)									
Bölgesel	38,1	48,2	62,4	28,1	27,3	41,8	66,8	76,8	73,5
Büyük Ölçekli	0,1	0,1	0,2	5,2	1,1	3,6	5,2	0,5	4,0
Genel	57,5	47,0	31,7	35,8	15,9	24,8	18,7	12,1	13,2
Stratejik Yatırım	0,1	0,1	0,1	4,8	3,7	2,8	1,2	0,9	0,5
Toplam	95,7	95,4	94,4	73,9	48,0	73,0	91,9	90,3	91,2
Genel Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: STB.

Yabancı sermayeli yatırımlara verilen teşviklerin 33.702 milyon TL'si bölgesel, 1.894 milyon TL'si büyük ölçekli, 2.578 milyon TL'si genel teşvik uygulamaları ve 4.347 milyon TL'si stratejik yatırım kapsamındadır. Yabancı sermayeli yatırım teşvikleri içinde geçen yıla göre bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlara verilen teşviklerin payının arttığı, genel ve stratejik yatırımlara verilen teşviklerin payının azaldığı görülmektedir. Yerli sermayeli teşviklerin ise 65.817 milyon TL'si bölgesel, 5.673 milyon TL'si büyük ölçekli, 38.934 milyon TL'si genel ve 4.352 milyon TL'si stratejik yatırım kapsamındadır. Yerli sermayeli teşvikler içinde stratejik yatırımlara verilen teşviklerin payı azalırken, diğer teşviklerin payı artmıştır.

2018 yılında teşvik belgeli yatırımlarla sağlanması öngörülen istihdamın % 7,5'i bölgesel, % 0,2'si büyük ölçekli, % 0,8'i genel, % 0,3'ü de stratejik yatırım sınıfında olmak üzere % 8,8'inin yabancı sermaye yatırımlarıyla, % 73,5'inin bölgesel, % 4,0'ünün büyük ölçekli, % 13,2'sinin genel ve % 0,5'inin de stratejik yatırım sınıfında olmak üzere % 91,2'sinin de yerli sermaye yatırımlarıyla oluşturulması planlanmıştır.

1.4 Parasal ve Mali Gelişmeler

1.4.1 Enflasyon

1.4.1.1 Tüketici Fiyat Endeksi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının (TCMB) temel amacı fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmektir. TCMB enflasyonu hedefle uyumlu seviyelerde tutmayı amaçlarken, finansal istikrarı da gözetmekte ve enflasyonun düşürülmesine engel olan yapısal unsurları ortadan kaldırmak için diğer kurumlarla işbirliği içinde çalışmaktadır.

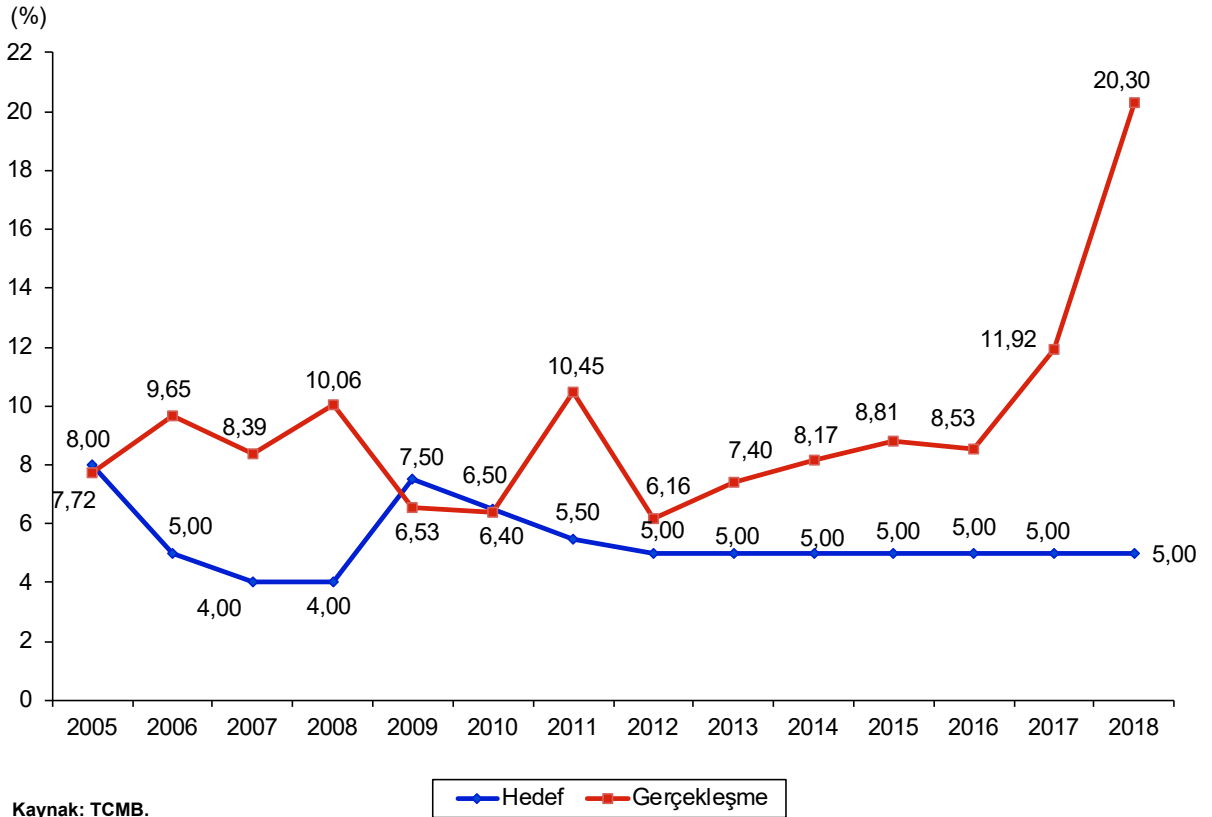
Tüketici fiyat endeksinin sene sonundaki yıllık değişim oranı enflasyon hedefi olarak kullanılmaktadır. Enflasyon hedefleri Hükümet ile birlikte 3'er yıllık dönemler halinde belirlenmektedir. Enflasyon hedefinin 2 puan üstü ve altı belirsizlik aralığı olarak belirlenmekte ve yıl sonunda enflasyonun belirsizlik aralığı dışında olması durumunda TCMB hesap verme yükümlülüğü nedeniyle Hükümete açık mektup yazmaktadır.

Fiyat istikrarına odaklı para politikası çerçevesinde "2018 Yılı Para ve Kur Politikası" metninde TCMB enflasyon hedefini, Hükümet ile varılan mutabakatla uyumlu olarak

% 5 seviyesinde korumuştur. 2018-2020 dönemine ilişkin Orta Vadeli Program kapsamında enflasyonun sıkı bir para politikası duruşu ile % 5 hedefine kademeli olarak yakınsayacağı öngörülmüştür. Yıl sonunda enflasyonun hedefinin etrafında her iki yönde 2 yüzde puan olarak belirlenen belirsizlik aralığı, TCMB'nin hesap verme yükümlülüğünün bir unsuru olmaya devam etmiştir. Yıl sonunda gerçekleşen enflasyonun belirsizlik aralığının dışında kalması durumunda Hükümete açık mektup yazılacağı ifade edilmiştir.

Enflasyon, 2005, 2009 ve 2010 yıllarında hedefin altında kalırken, 2012 yılında belirsizlik aralığı sınırında, diğer yıllarda ise belirsizlik aralığının üzerinde kalmıştır. 2018 yılı sonunda enflasyon, hedefin 15,30 puan üzerinde % 20,30 düzeyinde gerçekleşmiş ve belirsizlik aralığı 13,30 puan aşılmıştır. Bu düzey aynı zamanda önceki yıl enflasyon oranının 8,38 puan üzerindedir (Grafik 25).

Grafik 25. Enflasyon Hedefleri ve Gerçekleşme

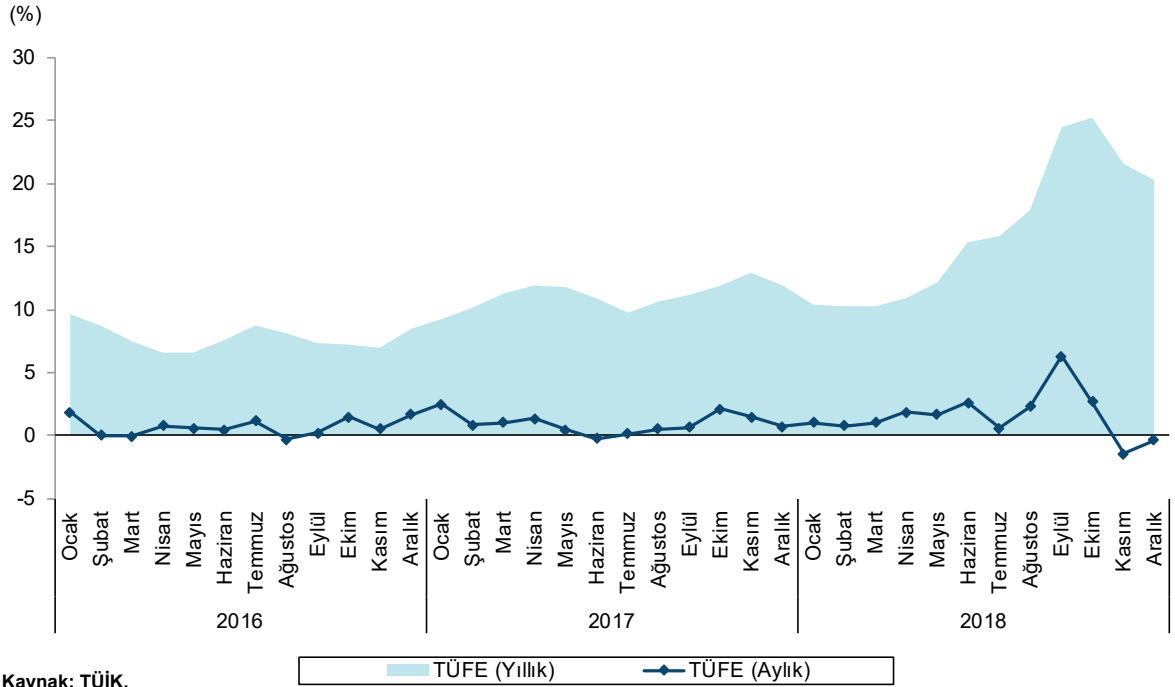
2018 yılında enflasyonun belirsizlik aralığının üzerinde gerçekleşmesiyle TCMB'nin hesap verme sorumluluğu doğmuştur. TCMB 30 Ocak 2019 tarihinde Hükümete yazdığı açık mektupta; enflasyonun hedeften sapmasının nedenlerini ve hedefe ulaşmak için alınan ve alınması gereken önlemleri açıklamıştır. TCMB, 2018 yılında Türk lirasındaki değer kaybı ve buna bağlı olarak fiyatlama davranışlarında gözlenen bozulmayı, enflasyonun hedefin üzerinde gerçekleşmesinde temel sebep olarak göstermiştir. Yılın ilk yarısında güçlü seyreden talep koşullarının da enflasyondaki yukarı yönlü baskıyı desteklediği ifade edilmiştir.

TÜFE'ye göre yıllık enflasyon 2018 yılına son altı ayın en iyi düzeyi olan % 10,35 ile başlamış, Şubat ayında % 10,26'ya, Mart ayında % 10,23 ile yılın en düşük seviyesine gerilemiştir. Bu gerilemede yüksek baz etkisi etkili olurken, birikimli maliyet baskıları, güçlü seyreden talep koşulları ve beklentilerdeki bozulma enflasyon üzerindeki etkisini sürdürmüştür. Enflasyonda görülen gerileme eğilimi Nisan ayında gerçekleşen % 10,85 artış ile sona ermiş, yılın devamında tarihi artışlar gerçekleşmiştir. Talep koşullarının enflasyonu yükseltici etkisi bir miktar zayıflamakla birlikte devam etmiş, Haziran ayında % 15,39 artış ile ilk altı ayın en yüksek seviyesine çıkmıştır. Türk lirasındaki değer kaybının yanı sıra, petrol ve emtia fiyatlarındaki artış ile maliyet yönlü gelişmeler, gıda fiyatlarındaki oynaklık ve fiyatlama davranışlarındaki bozulma enflasyon üzerinde artış yönlü baskı oluşturmuştur. İzleyen aylarda enflasyon yükseliş trendini sürdürerek Eylül ayında % 24,52 olmuştur. Yılın üçüncü çeyreğinde Türk lirasındaki değer kaybı enflasyondaki yüksek oranlı artışın en önemli belirleyicisi olmuştur.

Ekim ayında % 25,24 ile 2002 yılından sonra gerçekleşen tarihi artışın ardından enflasyon ana eğiliminde düşüş gerçekleşmiş, Nisan ayında başlayan enflasyondaki yukarı yönlü artış eğilimi Kasım ayında % 21,62'ye gerilemiştir. TÜFE Aralık ayında aylık bazda yaşanan 1,32 puanlık düşüşle yılı % 20,30 düzeyinde kapatmıştır. Enflasyonda yılın son iki ayında gerçekleşen bu düşüşte TCMB'nin uyguladığı sıkı para politikası ile birlikte Türk lirasındaki değerlenme, ham petrol fiyatlarındaki

düşüş, iç talepteki zayıf seyir, Türk lirası cinsinden ithalat fiyatlarındaki gerileme ve Kasım ayından itibaren otomobil, mobilya ve beyaz eşyada yapılan vergi indirimleri önemli rol oynamıştır. Tüketici fiyatları enflasyonunda aylık bazda en yüksek düzeye % 6,30 artış ile Eylül ayında ulaşılırken, Kasım ve Aralık aylarında sırasıyla % 1,44 ve % 0,40 seviyesinde düşüşler gerçekleşmiştir (Grafik 26).

Grafik 26. Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)

Kaynak: TÜİK.

2018 yılı sonu itibarıyla gıda ve alkolsüz içecekler, konut, ev eşyası, eğlence ve kültür ile çeşitli mal ve hizmetler ana harcama grupları endekslerinin değişim oranları Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) genel endeks değişim oranının üzerinde kalmıştır. Bunların dışında kalan; alkollü içecekler ve tütün, giyim ve ayakkabı, sağlık, ulaştırma, haberleşme, eğitim, lokanta ve oteller ana harcama gruplarındaki fiyat endeksi değişim oranları ise TÜFE genel endeks değişim oranının altında gerçekleşmiştir. Enflasyondaki yükselişe en büyük katkı ise ana harcama grubunda en fazla ağırlığı olan gıda ve alkolsüz içecekler grubundan gelmiştir (Tablo 58, Grafik 27).

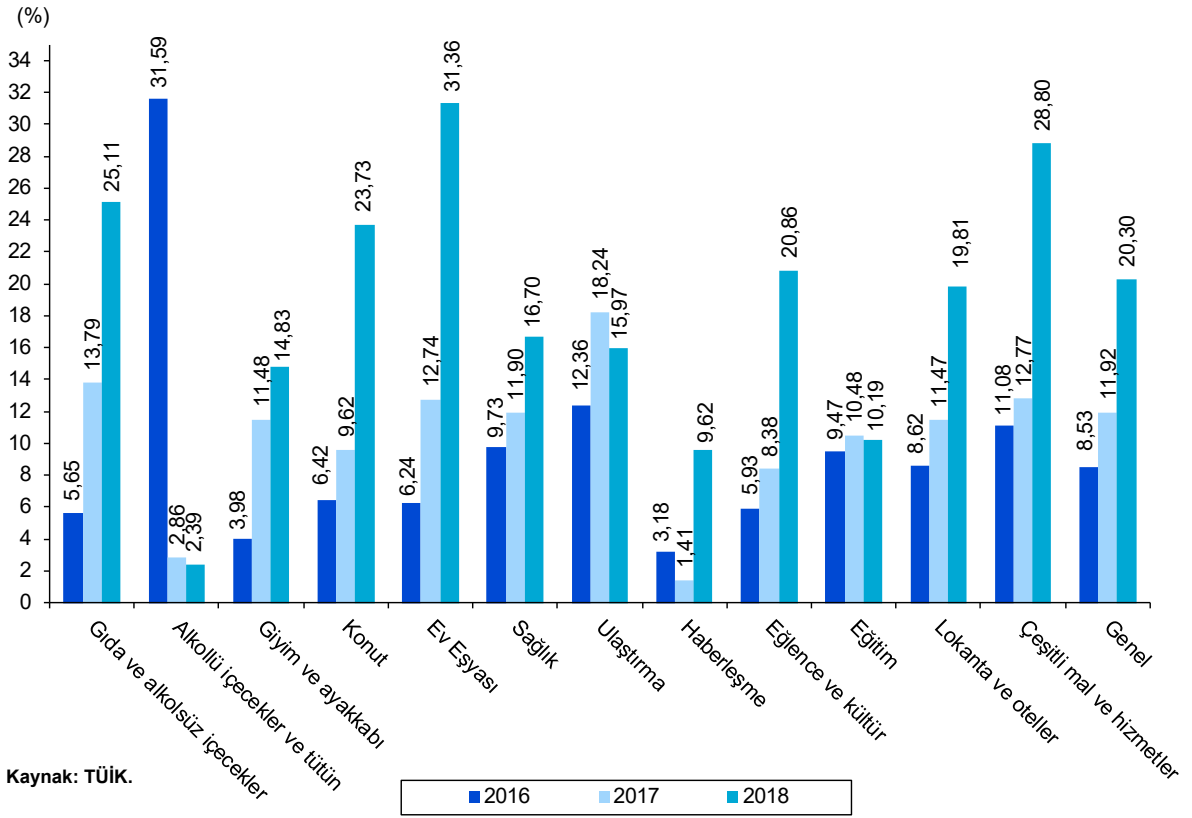
Tablo 58. Ana Harcama Gruplarına Göre Tüketici Fiyat Endeksi

(2003=100)

Ana Harcama Grupları	2016		2017		2018	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
	Oniki Aylık Ortalama					
Gıda ve alkolsüz içecekler	309,81	5,79	349,16	12,70	411,87	17,96
Alkollü içecekler ve tütün	511,04	18,13	589,94	15,44	598,55	1,46
Giyim ve ayakkabı	188,17	7,38	201,44	7,05	228,93	13,64
Konut	318,66	6,57	344,28	8,04	398,69	15,80
Ev Eşyası	224,40	8,59	242,74	8,17	300,13	23,64
Sağlık	170,39	9,57	191,56	12,42	215,27	12,38
Ulaştırma	258,75	7,44	302,21	16,80	367,99	21,77
Haberleşme	130,68	2,76	134,26	2,74	140,40	4,57
Eğlence ve kültür	201,05	7,11	220,74	9,79	249,29	12,94
Eğitim	280,97	8,23	309,00	9,98	341,38	10,48
Lokanta ve oteller	418,02	10,18	460,94	10,27	530,58	15,11
Çeşitli mal ve hizmetler	336,63	11,31	378,01	12,29	453,11	19,87
Genel	280,85	7,78	312,14	11,14	363,13	16,33
	Yıl Sonu					
Gıda ve alkolsüz içecekler	319,35	5,65	363,38	13,79	454,64	25,11
Alkollü içecekler ve tütün	574,89	31,59	591,36	2,86	605,52	2,39
Giyim ve ayakkabı	198,34	3,98	221,10	11,48	253,89	14,83
Konut	327,01	6,42	358,47	9,62	443,54	23,73
Ev Eşyası	229,43	6,24	258,65	12,74	339,77	31,36
Sağlık	174,67	9,73	195,46	11,90	228,10	16,70
Ulaştırma	276,27	12,36	326,65	18,24	378,82	15,97
Haberleşme	132,90	3,18	134,77	1,41	147,74	9,62
Eğlence ve kültür	205,86	5,93	223,11	8,38	269,64	20,86
Eğitim	293,62	9,47	324,39	10,48	357,45	10,19
Lokanta ve oteller	432,87	8,62	482,50	11,47	578,07	19,81
Çeşitli mal ve hizmetler	349,12	11,08	393,72	12,77	507,12	28,80
Genel	292,54	8,53	327,41	11,92	393,88	20,30

Kaynak: TÜİK.

Grafik 27. Ana Harcama Grupları İtibarıyla Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

Ana harcama grupları itibarıyla en yüksek fiyat artışı % 31,36 ile ev eşyası grubunda görülürken, onu % 28,80 ile çeşitli mal ve hizmetler ve % 25,11 ile gıda ve alkolsüz içecekler grubundaki artışlar izlemiştir. En düşük fiyat artışı ise % 2,39 ile alkollü içecekler ve tütün ana harcama grubunda gerçekleşmiş onu, % 9,62 ile haberleşme, % 10,19 ile eğitim grubundaki artışlar takip etmiştir.

TCMB tarafından yakından takip edilen B ve C çekirdek enflasyon göstergeleri 2018 yılında öngörülerin üzerinde seyretmiştir. Enflasyonun geleceğini tahmin etmede ve para politikasının belirlenmesinde etkili olan bu göstergelerde Türk lirasındaki değer kayıplarının temel mal grubu kanalıyla yansımaları ve beklentilerdeki bozulma etkili olmuştur. Yıllık bazda işlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler ve tütün ile altın hariç tutularak hesaplanan B endeksi % 20,15 artış gösterirken, enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç tutularak hesaplanan C endeksindeki artış % 19,53 olmuştur (Tablo 59, Grafik 28).

Tablo 59. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyat Endeksi

(2003=100)

Grup/Kapsam	2016		2017		2018	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
			Oniki Aylık Ortalama			
1. Özel kapsamlı TÜFE göstergeleri						
A Mevsimlik ürünler hariç TÜFE	289,31	8,03	321,34	11,07	373,74	16,31
B(1) İşlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler ve tütün ile altın hariç TÜFE	252,91	8,32	278,06	9,94	324,26	16,61
C(2) Enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç TÜFE	244,31	8,47	268,95	10,09	313,23	16,46
D İşlenmemiş gıda, alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç TÜFE	263,21	7,73	290,03	10,19	339,29	16,98
2. Mallar	272,30	7,48	305,11	12,05	361,05	18,33
Enerji	284,28	3,71	314,28	10,55	369,56	17,59
Gıda ve alkolsüz içecekler	309,81	5,79	349,16	12,70	411,87	17,96
İşlenmemiş gıda	327,27	3,39	381,35	16,52	452,05	18,54
İşlenmiş gıda	292,60	7,97	319,90	9,33	375,36	17,34
Enerji ve gıda dışı mallar	236,72	10,25	265,84	12,30	315,90	18,83
Temel mallar ⁽³⁾	191,45	8,44	212,90	11,20	259,17	21,73
Giyim ve ayakkabı ⁽⁴⁾	187,14	7,35	200,29	7,03	227,58	13,63
Dayanıkl mallar (Altın hariç)	173,27	9,42	194,31	12,14	244,09	25,62
Diğer temel mallar	212,75	8,16	241,19	13,37	295,43	22,49
Alkollü içecekler, tütün ve altın	526,07	18,25	615,51	17,00	658,30	6,95
3. Hizmet	304,45	8,45	332,20	9,11	370,68	11,58
Kira	382,53	8,67	417,45	9,13	457,81	9,67
Lokanta ve oteller	418,02	10,18	460,94	10,27	530,58	15,11
Ulaştırma hizmetleri ⁽⁵⁾	311,25	6,21	344,43	10,66	381,35	10,72
Haberleşme hizmetleri ⁽⁵⁾	147,85	3,65	152,57	3,19	160,31	5,08
Diğer hizmetler	297,79	9,82	326,47	9,63	366,83	12,36
			Yıl Sonu			
1. Özel kapsamlı TÜFE göstergeleri						
A Mevsimlik ürünler hariç TÜFE	301,76	9,46	336,00	11,35	404,12	20,27
B(1) İşlenmemiş gıda ürünleri, enerji, alkollü içkiler ve tütün ile altın hariç TÜFE	261,24	7,29	293,33	12,28	352,44	20,15
C(2) Enerji, gıda ve alkolsüz içecekler, alkollü içkiler ile tütün ürünleri ve altın hariç TÜFE	252,81	7,48	283,90	12,30	339,34	19,53
D İşlenmemiş gıda, alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç TÜFE	272,83	7,70	305,86	12,11	368,51	20,48
2. Mallar	284,91	8,72	321,93	12,99	394,95	22,68
Enerji	299,59	8,67	330,79	10,41	399,66	20,82
Gıda ve alkolsüz içecekler	319,35	5,65	363,38	13,79	454,64	25,11
İşlenmemiş gıda	339,70	4,52	392,54	15,55	498,86	27,09
İşlenmiş gıda	299,78	6,67	336,36	12,20	414,45	23,22
Enerji ve gıda dışı mallar	249,58	10,97	283,25	13,49	344,93	21,78
Temel mallar ⁽³⁾	198,93	6,77	229,67	15,45	286,32	24,67
Giyim ve ayakkabı ⁽⁴⁾	197,34	3,92	220,05	11,51	252,51	14,75
Dayanıkl mallar (Altın hariç)	178,68	7,93	210,99	18,08	256,51	21,57
Diğer temel mallar	220,56	7,68	253,94	15,13	349,49	37,63
Alkollü içecekler, tütün ve altın	588,57	31,25	623,62	5,96	677,59	8,65
3. Hizmet	313,94	8,11	343,68	9,47	393,39	14,46
Kira	398,85	9,30	435,60	9,21	477,48	9,61
Lokanta ve oteller	432,87	8,62	482,50	11,47	578,07	19,81
Ulaştırma hizmetleri ⁽⁵⁾	318,41	6,63	358,09	12,46	399,98	11,70
Haberleşme hizmetleri ⁽⁵⁾	150,94	4,29	153,76	1,87	169,08	9,96
Diğer hizmetler	306,45	9,15	335,22	9,39	387,37	15,56

Kaynak: TÜİK.

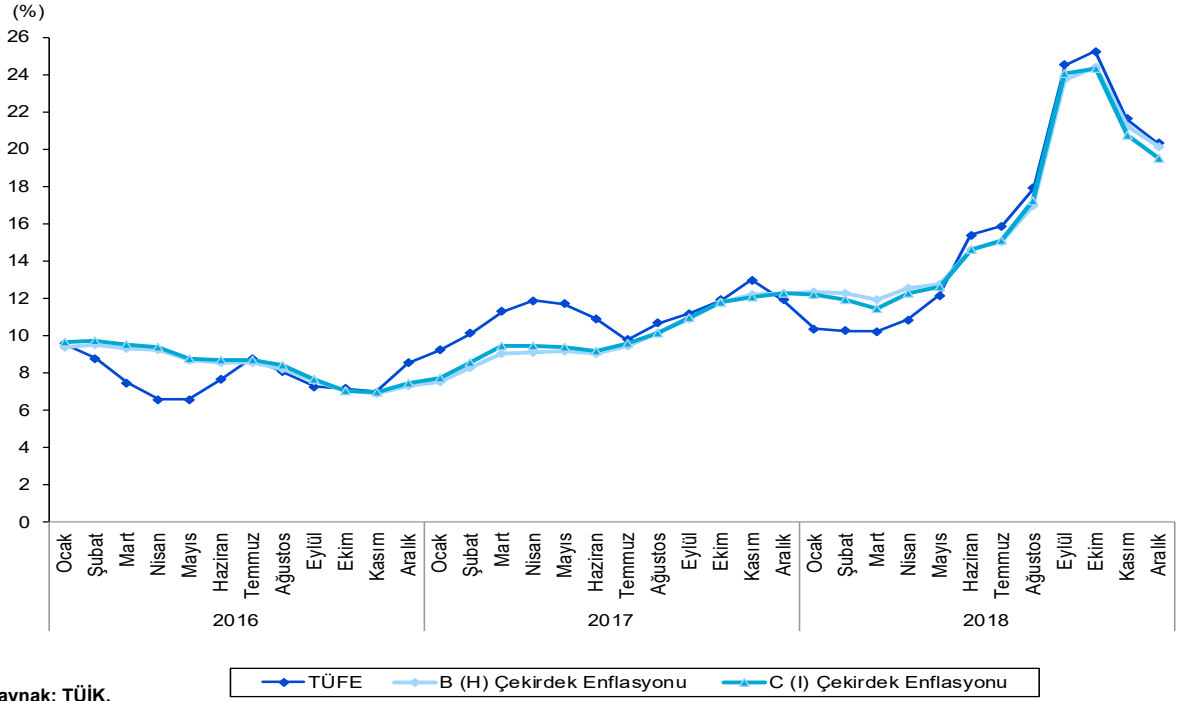
(1) Eski özel kapsamlı H göstergesinin devamıdır.

(2) Eski özel kapsamlı I göstergesinin devamıdır.

(3) Temel mallar özel kapsamlı C göstergesinden hizmet kapsamı çıkartıldığında geriye kalan mallardan oluşmaktadır.

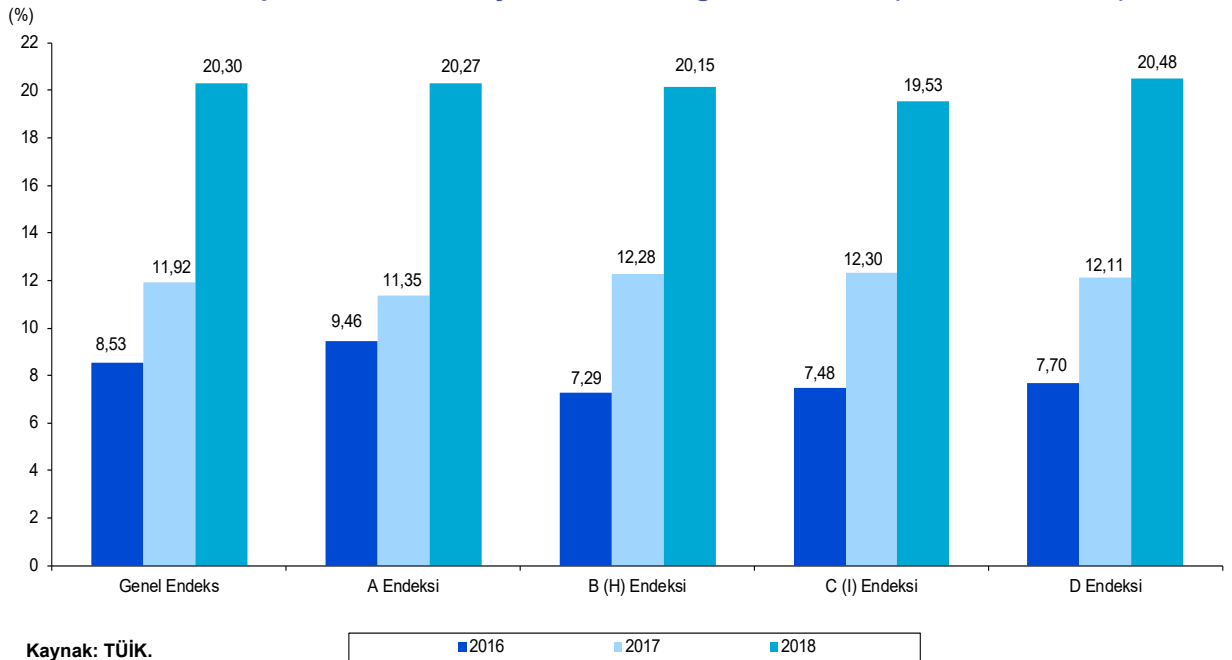
(4) Giyim ve ayakkabı grubunda sadece mallar kapsanmaktadır.

(5) Sadece hizmetler kapsanmaktadır.

Grafik 28. TÜFE, B (H) ve C (I) Çekirdek Enflasyonu (Yıllık)

Kaynak: TÜİK.

Mevsimlik ürünler hariç A fiyat göstergesi % 20,27 artış gösterirken işlenmemiş gıda, alkollü içecekler ve tütün ürünleri hariç tutulan D fiyat göstergesi % 20,48 artış göstermiştir (Grafik 29).

Grafik 29. Özel Kapsamlı Tüketici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

Kaynak: TÜİK.

Mal grubu enflasyonu yıl sonu itibarıyla % 22,68'e yükselirken, fiyatlar alt grubu olan enerjide % 20,82, gıda ve alkolsüz içeceklerde % 25,11, enerji ve gıda dışı mallarda % 21,78 artmıştır.

Hizmet grubu yıllık enflasyonu, Türk lirasındaki değer kaybı ve bu kayba bağlı olarak maliyet kaynaklı artışlar, turizm sektöründeki canlı talep, akaryakıt fiyatlarındaki artışların etkileri ve beklentilerdeki bozulma neticesinde % 14,46'ya yükselmiştir. Grup enflasyonunda özellikle lokanta ve oteller ve ulaştırma hizmetlerindeki fiyat artışları etkili olmuştur.

Bölgesel Düzeyde TÜFE

2018 yılı TÜFE rakamlarının İBBS Düzey-2'ye göre yıllık artış oranları incelendiğinde, en yüksek artışın % 23,53 ile Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan illerini kapsayan TRA2 bölgesinde olduğu, ardından ikinci sırada % 23,32 ile Mardin, Batman, Şırnak, Siirt illerini kapsayan TRC3 bölgesinin, üçüncü sırada % 23,20 ile Şanlıurfa, Diyarbakır illerini kapsayan TRC2 bölgesinin geldiği görülmektedir. İBBS Düzey-2'ye göre en düşük fiyat artışı ise % 18,23 ile Ankara TR51 bölgesinde gerçekleşirken, onu ikinci sırada % 18,96 ile İstanbul TR10 bölgesi ve üçüncü sırada % 19,66 ile Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illerini kapsayan TR21 bölgesi izlemiştir (Tablo 60).

Tablo 60. Bölgelere Göre Tüketici Fiyat Endeksi

(2003=100)

Bölge Kodu	İBBS Düzey-2	2016		2017		2018	
		Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
		Oniki Aylık Ortalama					
TR10	İstanbul	287,01	7,26	317,84	10,74	367,16	15,52
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	282,29	7,58	313,01	10,88	363,66	16,18
TR22	Balıkesir, Çanakkale	295,49	8,30	330,03	11,69	380,70	15,35
TR31	İzmir	287,45	8,46	321,63	11,89	375,80	16,84
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	284,31	8,12	318,07	11,88	374,89	17,86
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	279,47	8,18	310,11	10,96	363,22	17,13
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	281,71	8,18	312,12	10,79	361,97	15,97
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	286,85	7,60	318,75	11,12	371,44	16,53
TR51	Ankara	293,08	8,28	324,02	10,56	372,40	14,93
TR52	Konya, Karaman	281,62	7,77	315,82	12,14	369,82	17,10
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	272,10	7,90	302,44	11,15	355,29	17,47
TR62	Adana, Mersin	288,53	9,31	322,83	11,89	378,67	17,30
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	277,97	7,63	311,03	11,90	367,84	18,26
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	285,02	7,58	318,96	11,91	369,23	15,76
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	290,02	7,66	324,72	11,97	378,35	16,51
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	277,13	8,28	312,10	12,62	365,74	17,19
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	275,97	7,94	307,53	11,44	358,43	16,55
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	281,01	7,71	313,90	11,70	368,17	17,29
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	280,16	8,25	312,85	11,67	368,52	17,80
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	282,61	7,41	314,94	11,44	368,28	16,94
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	289,69	7,91	324,28	11,94	378,63	16,76
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	278,52	7,98	310,64	11,53	365,01	17,50
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	282,88	7,32	316,80	11,99	370,82	17,05
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	287,10	7,79	323,82	12,79	379,01	17,05
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	287,85	8,08	321,27	11,61	375,80	16,97
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	259,54	7,88	289,57	11,57	339,70	17,31
TR	Türkiye	280,85	7,78	312,14	11,14	363,13	16,33
Yıl Sonu							
TR10	İstanbul	298,67	8,00	333,20	11,56	396,37	18,96
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	293,92	8,71	329,16	11,99	393,88	19,66
TR22	Balıkesir, Çanakkale	309,18	9,74	344,45	11,41	413,02	19,91
TR31	İzmir	300,09	8,93	339,35	13,08	408,73	20,44
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	296,89	9,31	333,89	12,46	408,73	22,41
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	290,80	8,93	325,22	11,84	396,61	21,95
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	293,54	8,80	327,35	11,52	393,29	20,14
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	297,95	7,83	335,62	12,64	402,54	19,94
TR51	Ankara	304,02	8,72	337,77	11,10	399,34	18,23
TR52	Konya, Karaman	293,44	8,51	332,13	13,18	401,55	20,90
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	283,13	8,61	317,16	12,02	385,07	21,41
TR62	Adana, Mersin	301,84	9,86	338,66	12,20	412,97	21,94
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	290,79	8,76	328,25	12,88	400,75	22,09
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	297,96	8,69	332,62	11,63	401,88	20,82
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	304,65	9,74	340,55	11,78	410,70	20,60
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	291,54	9,88	327,75	12,42	396,70	21,04
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	289,45	10,09	321,86	11,20	392,04	21,80
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	292,78	8,34	329,06	12,39	402,56	22,34
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	292,21	9,34	328,21	12,32	401,08	22,20
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	295,81	9,12	331,81	12,17	399,49	20,40
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	303,54	9,79	338,15	11,40	417,70	23,53
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	291,64	8,78	327,42	12,27	396,35	21,05
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	294,23	8,28	334,23	13,59	410,77	22,90
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	300,40	8,15	339,11	12,89	415,83	22,62
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	301,60	9,47	339,21	12,47	417,89	23,20
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	271,80	9,08	305,01	12,22	376,14	23,32
TR	Türkiye	292,54	8,53	327,41	11,92	393,88	20,30

Kaynak: TÜİK.

1.4.1.2 Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi

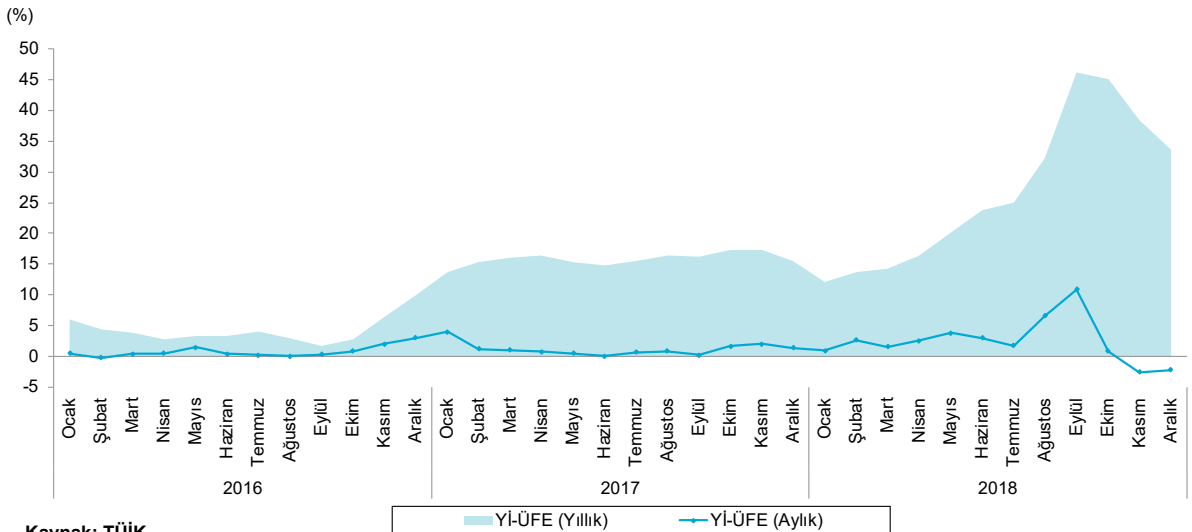
Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi (Yİ-ÜFE), imalat sanayi ve enerji fiyatlarındaki artışın etkisiyle 2018 yılında sert bir yükselişle % 33,64 artarak yüksek seyrini devam ettirmiştir. Türk lirasının değer kaybetmesi ithalat fiyatları üzerinde yukarı yönlü baskı yaparken, petrol fiyatlarındaki artış ile enerji maliyetleri yükselmiştir. Emtia fiyatlarında (petrol, metal, enerji) yaşanan artış ile elektrik ve doğalgaz üretici fiyatlarında yapılan ayarlamalar sonucunda belirgin olarak yükselen enerji fiyatları, gıda ürünleri imalatında girdi maliyet artışları enflasyon beklentilerini yükseltmiş, tüketici fiyatlarında da güçlü artışlara yol açmıştır (Tablo 61, Grafik 30).

Tablo 61. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi

Sektörler	(2003=100)					
	2016		2017		2018	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
	Oniki Aylık Ortalama					
Madencilik ve taşocakçılığı	344,19	1,98	393,20	14,24	485,92	23,58
İmalat	257,54	5,57	302,65	17,52	383,30	26,65
Elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı	218,44	-8,56	212,10	-2,90	285,59	34,65
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	265,94	8,35	294,99	10,92	315,56	6,97
Genel	257,81	4,30	298,60	15,82	379,25	27,01
	Yıl Sonu					
Madencilik ve taşocakçılığı	359,32	8,01	417,29	16,13	518,87	24,34
İmalat	276,42	12,07	322,43	16,64	422,74	31,11
Elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı	208,55	-11,79	209,40	0,41	366,50	75,02
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	272,55	7,21	303,34	11,30	331,04	9,13
Genel	274,09	9,94	316,48	15,47	422,94	33,64

Kaynak: TÜİK.

Grafik 30. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)

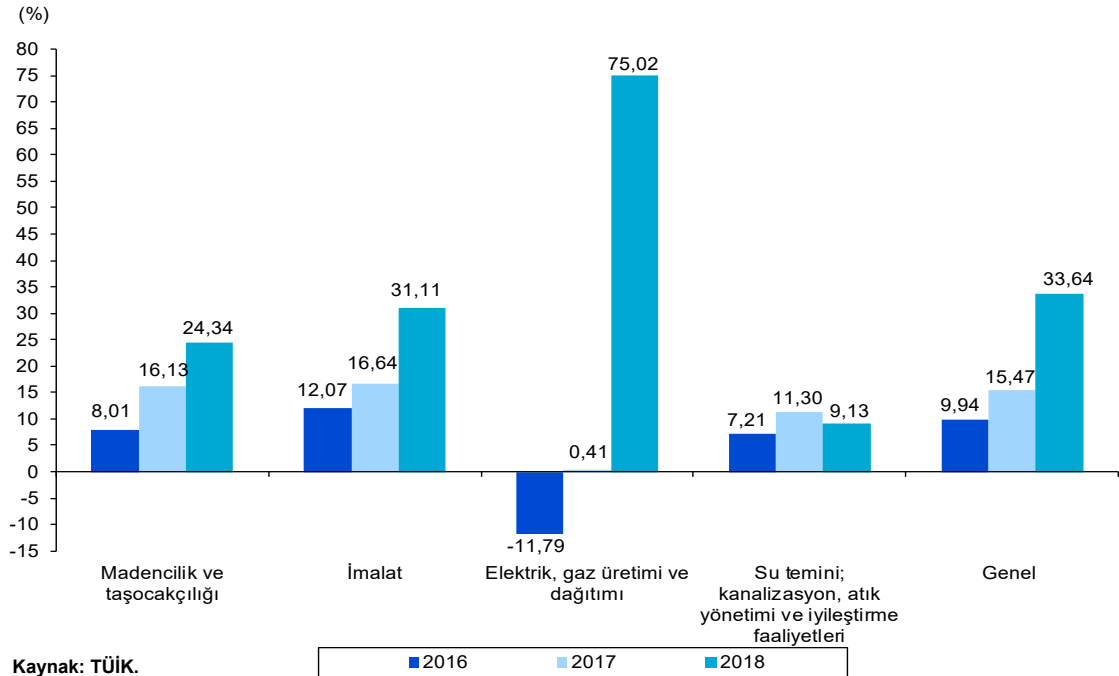

Kaynak: TÜİK.

2017 yılı sonunda % 15,47 artan Yİ-ÜFE, 2018 yılı ilk ayına yüksek baz etkisi nedeniyle gerileyerek yıllık % 12,14'lük artış ile başlamıştır. Madencilik ile elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı fiyatlarındaki artışın yansımalarıyla Mart ayında % 14,28 olarak gerçekleşen Yİ-ÜFE yıllık artış oranı, Haziran ayında elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı ile imalat alt sektörlerinin etkisiyle % 23,71'e yükselmiştir. Yurt içi üretici fiyatlarındaki artış, yılın üçüncü çeyreğinde güçlenerek devam etmiştir. Özellikle enerji ve ara malları kanalıyla maliyet baskılarının artmasıyla Yİ-ÜFE yıllık enflasyonu Eylül ayında % 46,15 ve Ekim ayında % 45,01 artış ile tarihi seviyelere çıkmıştır. Yılın son aylarında Yİ-ÜFE artış hızı, Türk lirasındaki değer kazancının yanı sıra petrol ve metal başta olmak üzere uluslararası emtia fiyatlarındaki olumlu gelişmelerin etkisiyle Kasım ayında % 38,54'e gerilemiş, Aralık ayında bir önceki yıl sonuna göre 18,17 puan artarak yılı % 33,64 seviyesinde tamamlamıştır. Döviz kuru gelişmeleri ve petrol başta olmak üzere emtia fiyatlarındaki artış Yİ-ÜFE'nin yıl içinde güçlü seyretmesinde önemli rol oynamıştır. Aylık bazda en yüksek düzeye % 10,88 artış ile Eylül ayında ulaşırken, Kasım ve Aralık aylarında sırasıyla % 2,53 ve % 2,22 seviyesinde düşüşler gerçekleşmiştir.

2018 yılında sanayinin alt sektörlerinden elektrik, gaz üretimi ve dağıtım sektörü fiyatları % 75,02, imalat sanayi sektörü fiyatları % 31,11, madencilik ve taşocakçılığı sektörü fiyatları % 24,34 ve su temini sektörü fiyatları % 9,13 artış göstermiştir (Grafik 31).

Grafik 31. Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

Yİ-ÜFE’de ana sanayi grupları sınıflamasına göre 2018 yılı sonunda en yüksek artış % 57,13 ile enerji fiyatlarında gerçekleşmiştir. Onu % 34,14 ile ara malı fiyatları, % 32,92 ile sermaye malı fiyatları ve % 25,49 ile dayanıksız tüketim malı fiyatlarındaki artışlar izlemiştir. En az artış gösteren grup ise % 24,92 ile dayanıklı tüketim malı fiyatları olmuştur (Tablo 62, Grafik 32).

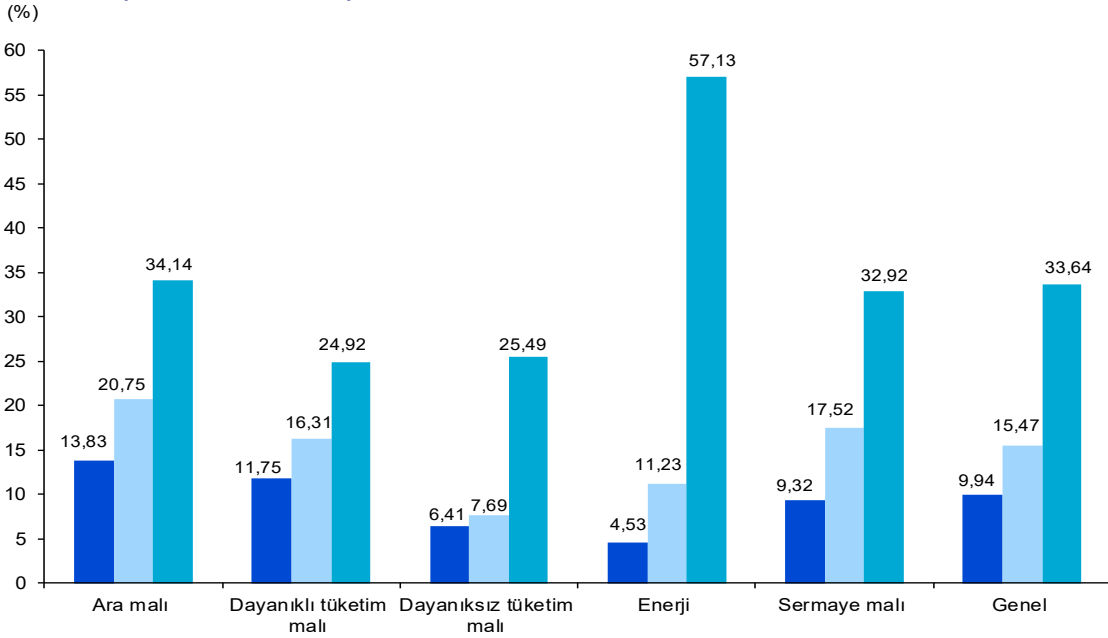
Tablo 62. Ana Sanayi Gruplarına Göre Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi

(2003=100)

Ana Sanayi Grupları	2016		2017		2018	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
	Oniki Aylık Ortalama					
Ara malı	259,93	5,65	315,32	21,31	413,08	31,00
Dayanıklı tüketim malı	198,58	11,46	226,65	14,14	272,33	20,15
Dayanıksız tüketim malı	242,25	4,33	265,11	9,44	307,73	16,08
Enerji	312,41	-5,82	351,29	12,45	492,97	40,33
Sermaye malı	223,80	7,78	257,74	15,16	330,62	28,28
Genel	257,81	4,30	298,60	15,82	379,25	27,01
	Yıl Sonu					
Ara malı	283,38	13,83	342,17	20,75	458,98	34,14
Dayanıklı tüketim malı	205,67	11,75	239,22	16,31	298,83	24,92
Dayanıksız tüketim malı	249,59	6,41	268,78	7,69	337,29	25,49
Enerji	332,61	4,53	369,96	11,23	581,33	57,13
Sermaye malı	235,92	9,32	277,25	17,52	368,52	32,92
Genel	274,09	9,94	316,48	15,47	422,94	33,64

Kaynak: TÜİK.

Grafik 32. Ana Sanayi Gruplarına Göre Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Yıl Sonuna Göre)

Kaynak: TÜİK.

1.4.1.3 Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi

2017 yılında % 16,47 olan tarım ürünleri yıllık enflasyonu, 2018 yılı sonu itibarıyla 0,58 puan azalarak % 15,89 düzeyinde gerçekleşmiştir. Yıl genelinde tarım sektörü fiyatlarının artmasında; Türk lirasındaki değer kaybı, ithalata dayalı tarım yapılması, gübre, ilaç ve enerji (mazot) gibi temel girdi ve hammadde maliyetlerinin yüksek olması etkili olmuştur. Tarım ÜFE alt sektörlerinden balıkçılıkta % 25,31, ormancılık ürünlerinde % 15,69, tarım ve avcılık ürünlerinde % 15,64 artış gerçekleşmiştir. (Tablo 63).

Tablo 63. Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi

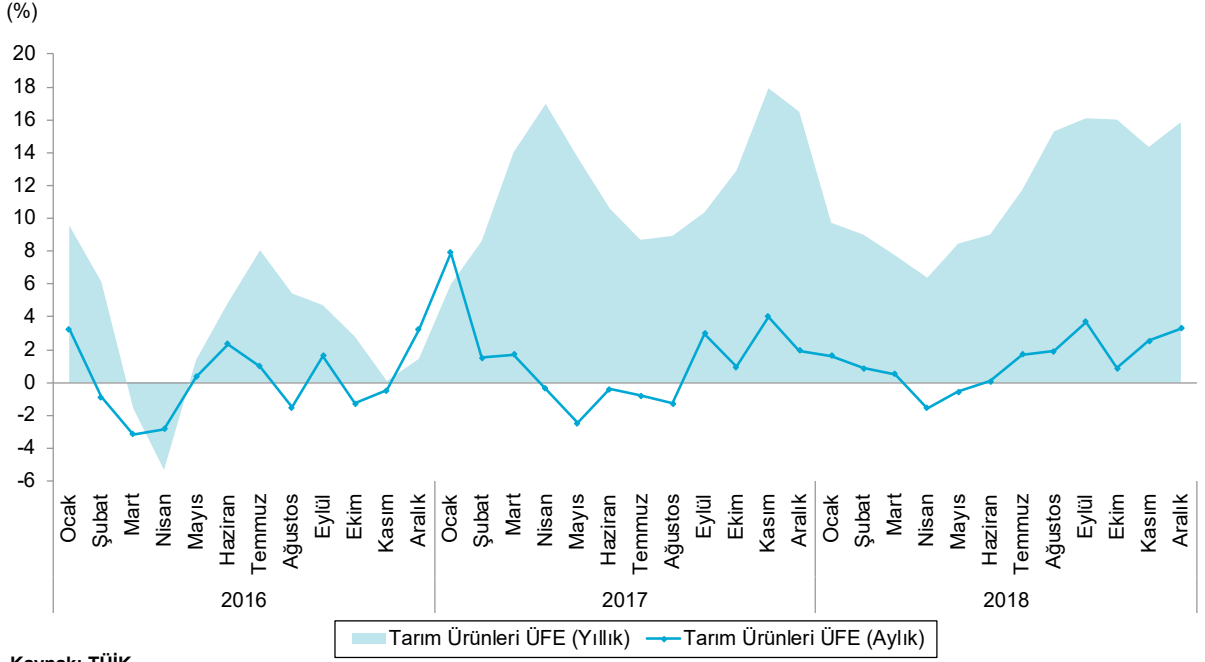
Sektörler	(2015=100)					
	2016		2017		2018	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
	Oniki Aylık Ortalama					
Tarım ve avcılık ürünleri	103,03	3,03	115,18	11,79	128,14	11,25
Ormancılık ürünleri	98,54	-1,46	116,75	18,48	143,06	22,54
Balıkçılık	106,87	6,87	125,07	17,03	146,65	17,25
Genel	103,04	3,04	115,47	12,06	128,92	11,65
	Yıl Sonu					
Tarım ve avcılık ürünleri	105,26	1,34	122,51	16,39	141,67	15,64
Ormancılık ürünleri	95,35	-0,71	117,89	23,64	136,39	15,69
Balıkçılık	107,23	7,52	122,62	14,35	153,66	25,31
Genel	105,11	1,46	122,42	16,47	141,87	15,89

Kaynak: TÜİK.

2018 yılı başlarında hava koşulları kaynaklı olarak olumlu seyreden arz koşulları, tarım fiyatlarında aşağı yönlü baskı oluştururken, yılın devamında sel ve dolu gibi hava koşulları arz üzerinde sınırlayıcı etki yapmıştır. 2018 yılında tarım ÜFE yıllık bazda ilk kez Temmuz ayında % 11,72 artış ile çift haneye çıkarken, en yüksek düzeyine % 16,09 ile Eylül ayında ulaşmıştır. Tarım ÜFE aylık değişimde Nisan ve Mayıs aylarında sırasıyla % 1,56 ve % 0,55 düşüş gösterirken, en yüksek düzeyine % 3,68 ile Eylül ayında ulaşmıştır (Grafik 33).

2018 yılında tarım ÜFE artışlarının tüketici gıda enflasyonuna yansımaları paralel seyretmemiş, tarım ÜFE ile TÜFE gıda fiyatlarının artış oranında belirgin bir farklılaşma gözlenmiştir. Üretici ve tüketici fiyatları görünümündeki bu ayrışmada büyük ölçüde depolanabilir ürünlerdeki piyasa aksaklıkları etkili olmuştur.

Grafik 33. Tarım Ürünleri Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)

Kaynak: TÜİK.

1.4.1.4 Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi

2017 yılı sonunda % 19,75 artış gösteren Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi (YD-ÜFE), 2018 yılında yıl sonu itibarıyla 13,7 puanlık yükselişle % 33,45 artış göstermiştir. YD-ÜFE’de sanayi alt sektörlerinden madencilik ve taşocakçılığı sektöründe % 38,05, imalat sanayi sektöründe % 33,36 artış gerçekleşmiştir. Ana sanayi grupları sınıflamasına göre ara malı fiyatları % 36,29 ile en yüksek artışı gösterirken, sermaye malı fiyatları % 33,49, dayanıklı tüketim malı fiyatları % 31,66, dayanıksız tüketim malı fiyatları % 31,31 ve enerji fiyatları % 15,99 artış göstermiştir (Tablo 64).

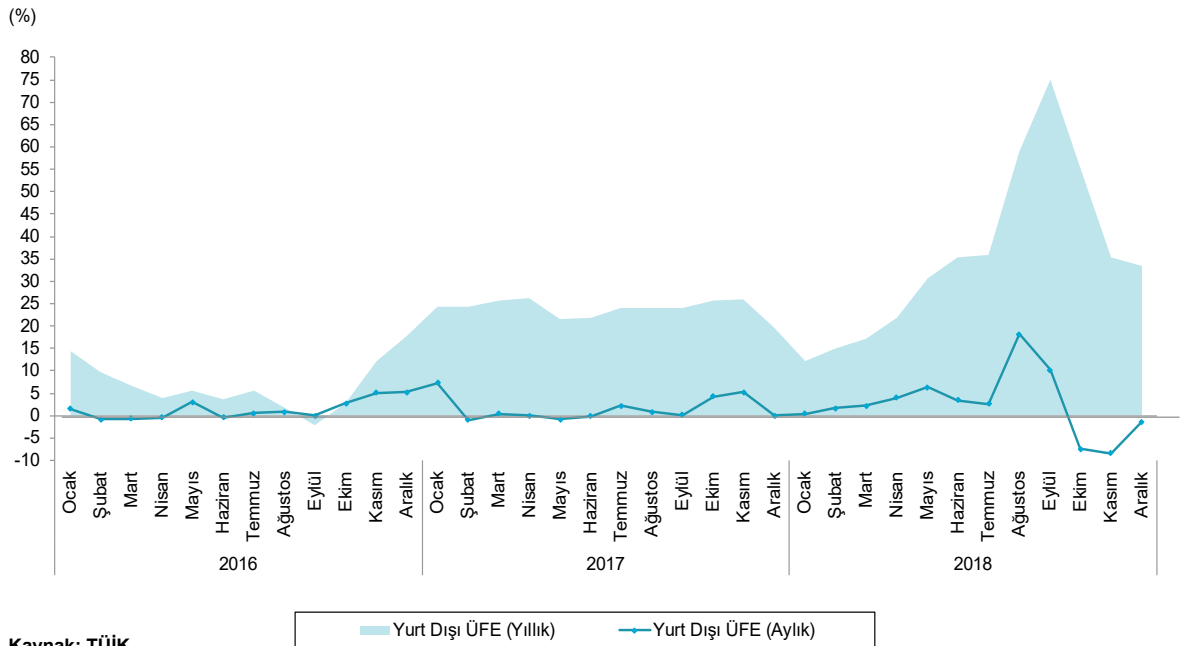
YD-ÜFE yıllık değişimde en düşük düzeyine % 12,09 ile Ocak ayında, en yüksek düzeyine % 75,04 ile Eylül ayında ulaşmıştır. Aylık değişimde en yüksek düzeyine % 18,16 ile Ağustos ayında ulaşırken, Ekim, Kasım, Aralık olmak üzere son üç ayda sırasıyla % 7,45, % 8,44 ve % 1,32 düşüş göstermiştir (Grafik 34).

Tablo 64. Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi

	(2010=100)					
	2016		2017		2018	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
	Oniki Aylık Ortalama					
Sektörler						
Madencilik ve taşocakçılığı	166,31	8,43	203,93	22,62	273,23	33,98
İmalat Sanayi	163,46	6,64	202,65	23,98	275,08	35,74
Ana Sanayi Grupları						
Ara malı	167,74	7,08	212,67	26,78	294,85	38,65
Dayanıklı tüketim malı	147,92	6,69	179,71	21,50	235,76	31,19
Dayanısız tüketim malı	170,90	5,79	202,07	18,24	263,95	30,62
Enerji	144,80	-5,83	214,07	47,84	338,28	58,02
Sermaye malı	156,09	8,80	189,44	21,37	258,04	36,21
Genel	163,51	6,68	202,67	23,95	275,02	35,70
	Yıl Sonu					
Sektörler						
Madencilik ve taşocakçılığı	190,04	22,61	214,92	13,09	296,69	38,05
İmalat Sanayi	184,38	17,63	221,05	19,89	294,79	33,36
Ana Sanayi Grupları						
Ara malı	190,62	19,20	233,46	22,47	318,19	36,29
Dayanıklı tüketim malı	165,10	16,44	194,39	17,74	255,93	31,66
Dayanısız tüketim malı	187,66	12,16	217,04	15,66	284,99	31,31
Enerji	202,20	58,29	241,63	19,50	280,27	15,99
Sermaye malı	171,76	14,62	207,01	20,52	276,34	33,49
Genel	184,48	17,73	220,92	19,75	294,81	33,45

Kaynak: TÜİK.

Grafik 34. Yurt Dışı Üretici Fiyat Endeksi Değişim Oranları (Aylık ve Yıllık)

Kaynak: TÜİK.

1.4.2 Para, Banka

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) 2018 yılında da fiyat istikrarına odaklı para politikası uygulamıştır. Para politikasının temelini enflasyon hedeflemesi rejimi oluşturmuştur. Para politikasına ilişkin kararlar alınırken, enflasyon beklentileri, fiyatlama davranışları ve enflasyonu etkileyen diğer tüm unsurlardaki gelişmeler göz önünde bulundurulmuştur. Bu uygulamalar sürdürülürken önceki yıllarda olduğu gibi finansal istikrar da gözetilmeye devam edilmiştir.

2018-2020 dönemini kapsayan Orta Vadeli Program'da 2018 yılı enflasyon hedefi Hükümet ile varılan mutabakatla % 5 olarak öngörülmüştür. Para politikası uygulamaları enflasyonu bu hedefe yaklaştıracak şekilde oluşturulmuştur.

TCMB 2018 yılı genelinde fiyat istikrarını desteklemek amacıyla güçlü bir parasal sıkılaştırma uygulamıştır. Yılın ilk çeyreğinde para politikasında sıkı duruşunu korumuş ve geç likidite penceresi (GLP) uygulaması çerçevesinde borç verme faiz oranını % 12,75 seviyesinde sabit tutmuştur. Nisan ayında ölçülü bir parasal sıkılaştırma yapan Merkez Bankası, Mayıs ayında piyasalarda sağlıksız fiyat oluşumları ve enflasyon beklentilerindeki yükselişin genel fiyatlama davranışlarına dair oluşturduğu riskleri dikkate alarak para politikasındaki sıkı duruşunu güçlendirmiştir.¹ Geç likidite penceresi uygulaması çerçevesinde borç verme faiz oranı Nisan ayında % 13,5'e, Mayıs ayında da % 16,5'e yükseltmiştir.

TCMB 28 Mayıs 2018 tarihinde para politikasının operasyonel çerçevesinde sadeleşme sürecinin tamamlanmasına karar verildiğini duyurmuş ve bu kapsamda geç likidite penceresi ana politika aracı olmaktan çıkarılmış, TCMB fonlamasının tamamı bir hafta vadeli repo ihaleleri yoluyla sağlanmaya başlanmıştır. Bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı politika faizi olurken, bu oran duyurunun yapıldığı tarihte geç likidite penceresi işlemlerinde uygulanan Merkez Bankası borç verme faizine eşitlenmiştir.² Yeni çerçeve ile birlikte para politikasının öngörülebilirliğinin artırılması ve aktarım mekanizmasının güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

TCMB Para Politikası Kurulu; talep koşullarındaki ılımlı görünüme rağmen enflasyon ve enflasyon beklentilerinin yüksek seviyelerinin fiyatlama davranışları üzerinde risk oluşturmaya devam ettiğine vurgu yaparak Haziran ayında parasal sıkılaştırmanın

² TCMB, "2019 Yılı Para ve Kur Politikası"

³ TCMB, "14 Haziran 2018-Para Politikası Kurulu Toplantı Özeti"

güçlendirilmesine karar vermiştir. Bu çerçevede politika faizi olan bir hafta vadeli repo ihale faiz oranını % 16,5'ten % 17,75'e yükseltmiştir.

Finansal piyasalarda Ağustos ayı başında gözlenen aşırı oynaklık nedeniyle kurlarda görülen ani yükselme üzerine TCMB Türk lirası ve döviz likidite yöntemlerini destekleyen finansal istikrar odaklı bir dizi önlem almıştır.

TCMB Para Politikası Kurulu, Eylül ayında döviz kurlarında dalgalanmanın artması üzerine güçlü bir parasal sıkılaştırma yaparak politika faizini % 17,75'ten % 24,0'a yükseltmiş ve gecelik vadede gerçekleştirilen Merkez Bankası fonlamasının haftalık vadede yapılmasına başlanacağını duyurmuştur. Ayrıca sağlıksız fiyat oluşumları karşısında piyasaların etkin çalışmasını ve aktarım mekanizmasını desteklemek amacıyla sahip olduğu araçları genişletmiş ve etkin bir biçimde kullanmıştır.

Döviz kurundaki hareketlerin etkisiyle fiyatlardaki artışın, üretici kaynaklı maliyet yönlü baskıların güçlenmesinin enflasyon görünümü açısından risk oluşturmaya devam ettiğini değerlendiren Para Politikası Kurulu sıkı parasal duruşu devam ettirerek, yıl sonuna kadar politika faizini % 24,0 düzeyinde sabit tutmuştur (Tablo 65).

Tablo 65. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Faiz Oranları

Tarih	Bir Hafta Vadeli Repo İhale Faiz Oranı	Gecelik Borçlanma Faiz Oranı	Gecelik Borç Verme Faiz Oranı	Geç Likidite Penceresi (GLP) Borç Verme Faiz Oranı
18 Ocak 2018	8,00	7,25	9,25	12,75
7 Mart 2018	8,00	7,25	9,25	12,75
25 Nisan 2018	8,00	7,25	9,25	13,50
24 Mayıs 2018	8,00	7,25	9,25	16,50
1 Haziran 2018	16,50	15,00	16,50	16,50
8 Haziran 2018	17,75	16,25	19,25	20,75
14 Eylül 2018	24,00	22,50	24,00	27,00
21 Eylül 2018	24,00	22,50	25,50	27,00

Kaynak: TCMB.

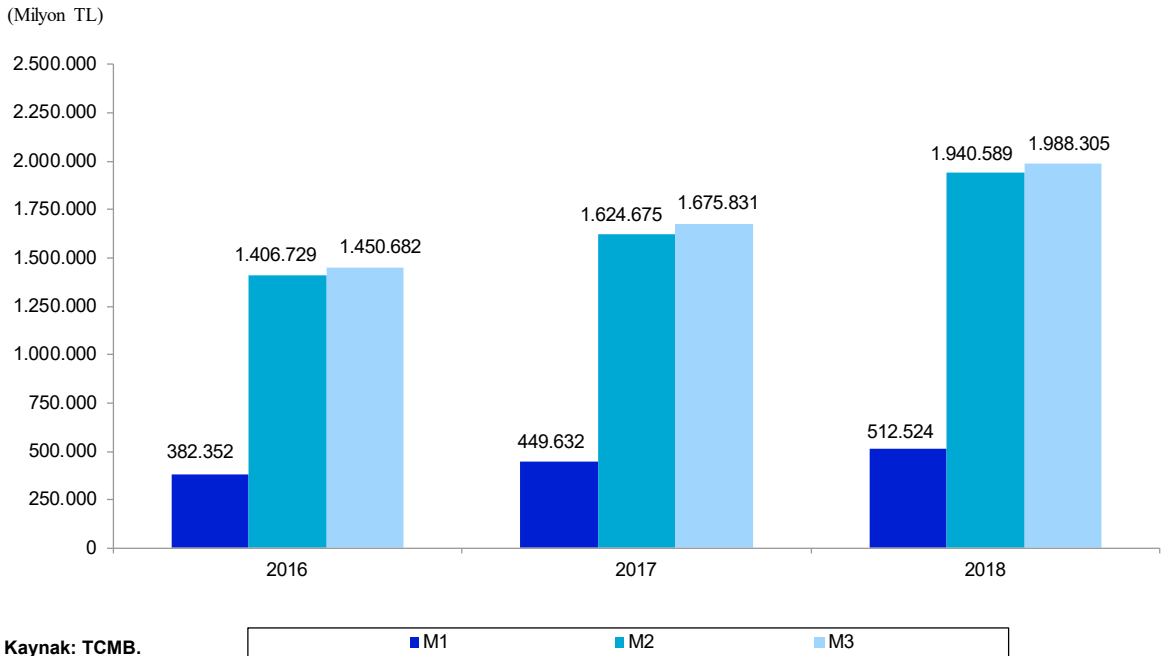
2018 yılında uygulanan sıkı para politikası uygulamaları sonucunda, bir önceki yıla göre M1 para arzının alt kalemi olan dolaşımdaki para % 3,5'lik artışla 123.371 milyon TL'ye, vadesiz yabancı para cinsinden mevduat % 39,9'luk artışla 213.411 milyon TL'ye yükselirken, vadesiz TL mevduat % 1,2'lik azalışla 175.743 milyon TL'ye gerilemiştir. TÜFE'nin 2018 yılında % 20,30 arttığı dikkate alındığında reel olarak dolaşımdaki paranın % 14,0, vadesiz TL mevduatın % 17,9 azaldığı, vadesiz yabancı para cinsinden mevduatın % 16,3 arttığı görülmektedir. Böylece dar tanımlı para arzı M1 nominal olarak % 14,0'lık artışla 512.524 milyon TL'ye yükselirken, reel olarak % 5,2 azalış kaydetmiştir (Tablo 66, Grafik 35).

Tablo 66. Para Arzları

Para Arzları	2016	2017	2018	Değişim (%)	
				2017	2018
M1	382.351.496	449.631.796	512.524.057	17,6	14,0
Dolaşımdaki para	111.762.364	119.198.420	123.370.553	6,7	3,5
Vadesiz mevduat (TL)	158.143.756	177.874.445	175.742.871	12,5	-1,2
Vadesiz mevduat (YP)	112.445.377	152.558.931	213.410.632	35,7	39,9
M2	1.406.729.188	1.624.675.300	1.940.589.523	15,5	19,4
Vadeli mevduat (TL)	628.527.559	703.071.573	797.310.452	11,9	13,4
Vadeli mevduat (YP)	395.850.133	471.971.930	630.755.014	19,2	33,6
M3	1.450.681.529	1.675.831.303	1.988.304.795	15,5	18,6
Repo	6.935.989	5.376.687	8.353.176	-22,5	55,4
Para piyasası fonları	12.634.902	13.875.478	13.052.992	9,8	-5,9
İhraç edilen menkul değerler	24.381.451	31.903.838	26.309.105	30,9	-17,5

Kaynak: TCMB.
YP: Yabancı para.

Grafik 35. Para Arzları

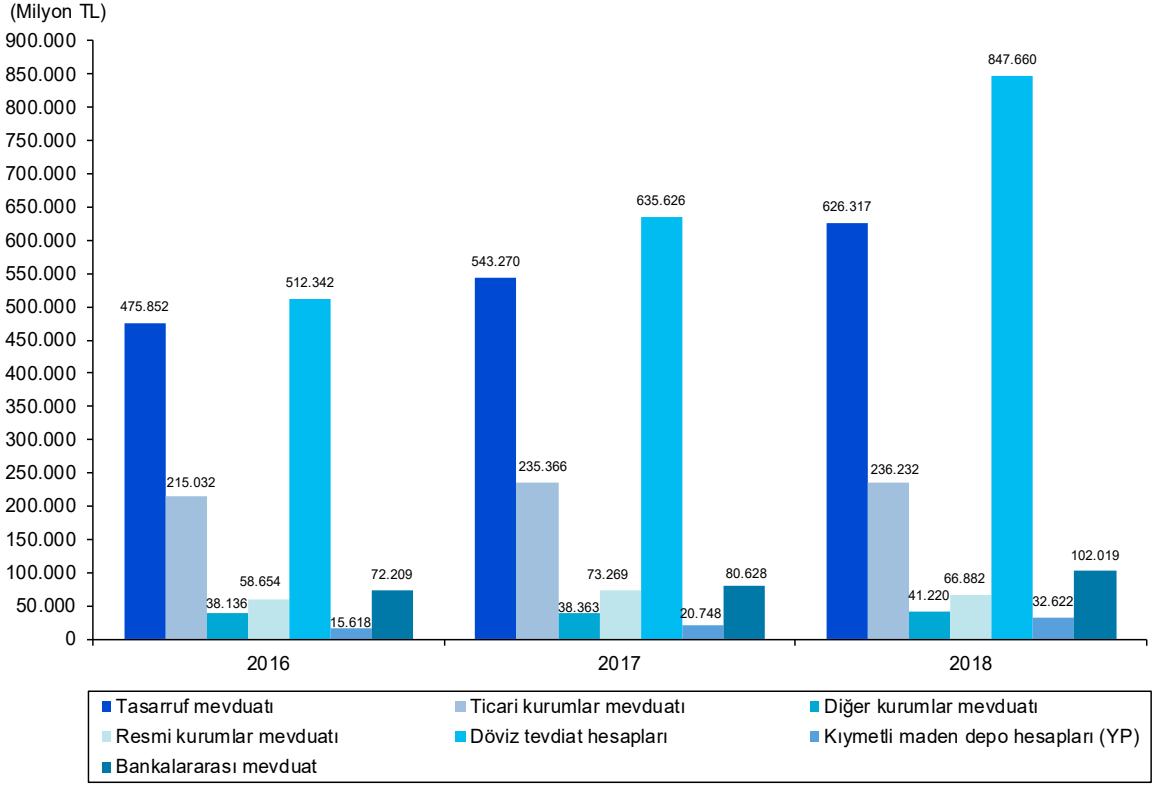
M2 para arzının alt kalemi olan TL cinsinden vadeli mevduat 2018 yılında % 13,4'lük artışla 797.310 milyon TL'ye, yabancı para cinsinden vadeli mevduat da % 33,6'luk artışla 630.755 milyon TL'ye yükselmiştir. Böylece M2 para arzı % 19,4 artarak 1.940.590 milyon TL olmuştur. M2 para arzında reel olarak % 0,7'lik azalış meydana gelmiştir. M3 para arzı % 18,6'luk artışla 1.988.305 milyon TL'ye yükselirken, reel olarak da % 1,4 azalış göstermiştir.

2018 yılında mevduat bankalarındaki toplam mevduat % 20,0'lük artışla 1.952.951 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam mevduat içinde önemli bir yer tutan tasarruf mevduatı % 15,3'lük artışla 626.317 milyon TL, ticari kurumlar mevduatı % 0,4'lük artışla 236.232 milyon TL, diğer kurumlar mevduatı % 7,4'lük artışla 41.220 milyon TL'ye yükselirken, resmi kurumlar mevduatı % 8,7'lik azalışla 66.882 milyon TL olmuştur. Döviz tevdiat hesapları % 33,4'lük artışla 847.660 milyon TL'ye, yabancı para cinsinden kıymetli maden depo hesapları % 57,2'lik artışla 32.622 milyon TL'ye, bankalararası mevduat % 26,5'lik artışla 102.019 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam mevduat içinde en yüksek payı % 43,4 ile geçen yılda olduğu gibi döviz tevdiat hesapları alırken, bu hesapların önemli bir kısmını vadeli döviz tevdiat hesapları oluşturmuştur. Döviz tevdiat hesabını % 32,1'lik pay ile tasarruf mevduatı takip ederken, bunun altında yer alan vadeli mevduatın payı % 27,8 düzeyinde gerçekleşmiştir. Toplam mevduat bir önceki yıla göre reel olarak % 0,2 azalış göstermiştir (Tablo 67, Grafik 36).

Tablo 67. Mevduat Bankalarındaki Mevduat

Mevduat Türleri				Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Tasarruf mevduatı	475.851.788	543.270.359	626.317.133	34,3	33,4	32,1	14,2	15,3
Vadesiz	77.706.790	87.026.815	83.400.534	5,6	5,3	4,3	12,0	-4,2
Vadeli	398.144.998	456.243.544	542.916.599	28,7	28,0	27,8	14,6	19,0
Ticari kurumlar mevduatı	215.032.378	235.365.508	236.231.516	15,5	14,5	12,1	9,5	0,4
Vadesiz	54.615.019	64.999.365	55.412.076	3,9	4,0	2,8	19,0	-14,7
Vadeli	160.417.359	170.366.143	180.819.440	11,6	10,5	9,3	6,2	6,1
Diğer kurumlar mevduatı	38.136.395	38.362.538	41.220.063	2,7	2,4	2,1	0,6	7,4
Vadesiz	7.509.466	7.080.781	7.571.321	0,5	0,4	0,4	-5,7	6,9
Vadeli	30.626.929	31.281.757	33.648.742	2,2	1,9	1,7	2,1	7,6
Resmi kurumlar mevduatı	58.653.965	73.268.540	66.881.919	4,2	4,5	3,4	24,9	-8,7
Vadesiz	16.616.426	18.400.297	25.511.532	1,2	1,1	1,3	10,7	38,6
Vadeli	42.037.539	54.868.243	41.370.387	3,0	3,4	2,1	30,5	-24,6
Döviz tevdiat hesapları	512.342.333	635.626.101	847.660.201	36,9	39,1	43,4	24,1	33,4
Vadesiz	100.908.333	134.506.650	186.123.832	7,3	8,3	9,5	33,3	38,4
Vadeli	411.434.000	501.119.451	661.536.369	29,6	30,8	33,9	21,8	32,0
Kıymetli maden depo hesapları (YP)	15.617.790	20.747.749	32.621.746	1,1	1,3	1,7	32,8	57,2
Vadesiz	12.238.569	16.046.313	26.873.795	0,9	1,0	1,4	31,1	67,5
Vadeli	3.379.221	4.701.436	5.747.951	0,2	0,3	0,3	39,1	22,3
Bankalararası mevduat	72.209.312	80.627.819	102.018.501	5,2	5,0	5,2	11,7	26,5
Toplam mevduat	1.387.843.961	1.627.268.614	1.952.951.079	100,0	100,0	100,0	17,3	20,0

Kaynak: TCMB.

Grafik 36. Mevduat Bankalarındaki Mevduat

Kaynak: TCMB.

2017 yılında bir önceki yıla göre 5 puanlık artışla % 21,1 düzeyinde artan toplam banka kredileri 2018 yılının ilk çeyreğinden itibaren yavaşlama sürecine girmiştir. 2018 yılının başında kredi büyüme hızında kaydedilen düşüş yıl genelinde devam etmiş ve yıl sonu itibarıyla bir önceki yıla göre 8,8 puanlık düşüşle % 12,3'e gerilemiştir. Kredi büyüme hızında yaşanan düşüşte 2017 yılındaki yüksek baz etkisi, zayıflayan iç talep, ticari kredilerin yanısıra bireysel kredilerde dengelenme sürecine girilmesi, finansal koşulların sıkışması ve kredi faiz oranlarındaki artış etkili olmuştur.

Toplam banka kredileri 2018 yılında nominal olarak % 12,3 artmış, reel olarak % 6,7 azalmıştır. Böylece 2017 yılında 1.971.683 milyon TL olan kredi hacmi 2018 yılında 2.213.669 milyon TL'ye yükselmiştir (Tablo 68).

Tablo 68. Banka Kredileri ⁽¹⁾

Banka Kredileri	2016	2017	2018	Değişim (%)	
				2017	2018
Mevduat bankaları kredileri	1.458.303.679	1.751.207.327	1.920.138.685	20,1	9,6
TL	1.019.745.717	1.272.060.087	1.298.198.709	24,7	2,1
Ticari ve bireysel krediler	938.617.825	1.175.900.935	1.182.347.396	25,3	0,5
İhtisas kredileri	81.127.892	96.159.152	115.851.313	18,5	20,5
Tarımsal krediler	47.457.809	55.329.228	64.384.405	16,6	16,4
Küçük esnaf ve sanatkar kredileri	23.657.801	27.863.351	37.367.806	17,8	34,1
Konut kredileri	61.189	53.591	46.711	-12,4	-12,8
Diğer	9.951.093	12.912.982	14.052.391	29,8	8,8
Yabancı para	438.557.962	479.147.240	621.939.976	9,3	29,8
Ticari ve bireysel krediler	433.897.158	473.172.463	615.369.193	9,1	30,1
İhtisas kredileri	4.660.804	5.974.777	6.570.783	28,2	10,0
Tarımsal krediler	0	0	0	-	-
Küçük esnaf ve sanatkar kredileri	4.307.337	5.548.352	5.937.898	28,8	7,0
Konut kredileri	0	0	0	-	-
Diğer	353.467	426.425	632.885	20,6	48,4
Kalkınma ve yatırım bankaları kredileri	95.741.522	124.679.147	183.112.187	30,2	46,9
TL	26.691.586	35.145.292	35.893.572	31,7	2,1
Türkiye İhracat Kredi Bankası	5.502.404	6.313.859	2.956.672	14,7	-53,2
Diğer	21.189.182	28.831.433	32.936.900	36,1	14,2
Yabancı para	69.049.936	89.533.855	147.218.615	29,7	64,4
Türkiye İhracat Kredi Bankası	47.321.724	62.926.137	110.035.529	33,0	74,9
Diğer	21.728.212	26.607.718	37.183.086	22,5	39,7
Katılım bankaları kredileri	74.230.440	95.796.943	110.418.117	29,1	15,3
TL	63.313.618	80.867.316	78.913.511	27,7	-2,4
Yabancı para	10.916.822	14.929.627	31.504.606	36,8	111,0
Toplam	1.628.275.641	1.971.683.417	2.213.668.989	21,1	12,3

Kaynak: TCMB.

(1): Yurt içi kredileri içermektedir.

Toplam krediler içinde, mevduat bankaları kredileri % 9,6'lık artışla 1.920.139 milyon TL, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri % 46,9'luk artışla 183.112 milyon TL, katılım bankaları kredileri % 15,3'lük artışla 110.418 milyon TL olmuştur. Türk lirası cinsinden mevduat bankaları kredileri % 2,1'lik artışla 1.298.199 milyon TL olurken, bunun alt kalemlerinden ticari ve bireysel krediler % 0,5'lik artışla 1.182.347 milyon TL'ye, tarımsal krediler % 16,4'lük artışla 64.384 milyon TL'ye, küçük esnaf ve sanatkar kredileri % 34,1'lik artışla 37.368 milyon TL'ye yükselmiş, konut kredileri % 12,8'lik azalışla 47 milyon TL'ye gerilemiştir. Yabancı para cinsinden mevduat bankaları kredileri % 29,8 artarak 621.940 milyon TL ve bunun önemli bir kısmını oluşturan yabancı para cinsinden ticari ve bireysel krediler % 30,1'lik artışla 615.369 milyon TL, küçük esnaf ve sanatkar kredileri ise % 7,0'lik artışla 5.938 milyon TL olmuştur.

2018 yılında Türk lirası cinsinden kalkınma ve yatırım bankaları kredileri % 2,1'lik artışla 35.894 milyon TL'ye, yabancı para cinsinden kalkınma ve yatırım bankaları kredileri de % 64,4'lük artışla 147.219 milyon TL'ye yükselmiştir.

Türk lirası cinsinden katılım bankaları kredileri % 2,4'lük azalışla 78.914 milyon TL'ye gerilerken, yabancı para cinsinden katılım bankaları kredileri % 111,0'lık artışla 31.505 milyon TL olmuştur.

2018 yılında bankacılık sektörü tüketici kredileri büyüme hızlarında yüksek oranlı düşüşler görülmüştür. Mevduat bankaları tüketici kredileri 2017 yılına göre % 0,7 artarak 383.413 milyon TL'ye yükselmiş, kalkınma ve yatırım bankaları tüketici kredileri % 10,2 azalarak 1.832 milyon TL'ye, katılım bankaları tüketici kredileri % 3,7 azalarak 14.369 milyon TL'ye düşmüştür. Mevduat bankaları tarafından verilen konut kredileri % 1,4 azalarak 175.956 milyon TL, taşıt kredileri % 11,2 azalarak 5.544 milyon TL'ye gerilemiştir. Dövizle endeksli kredilerde görülen yüksek oranlı azalış 2018 yılında da devam etmiştir (Tablo 69).

Tablo 69. Bankacılık Sektörü Tüketici Kredileri

			(Bin TL)		
			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2017	2018
Mevduat Bankaları	322.564.969	380.711.430	383.413.264	18,0	0,7
Konut	152.395.520	178.459.560	175.955.849	17,1	-1,4
Taşıt	6.015.072	6.241.832	5.544.184	3,8	-11,2
Diğer	164.154.377	196.010.038	201.913.231	19,4	3,0
Dövizle Endeksli					
Konut	161.603	107.267	76.716	-33,6	-28,5
Taşıt	1	0	0	-100,0	-
Diğer	3.186	1.636	851	-48,7	-48,0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	1.741.474	2.040.608	1.831.702	17,2	-10,2
Konut	1.892	350	1.125	-81,5	221,4
Taşıt	49.836	213.288	150.652	-	-29,4
Diğer	1.689.746	1.826.970	1.679.925	8,1	-8,0
Dövizle Endeksli					
Konut	1.411	208	87	-85,3	-58,2
Taşıt	0	0	0	-	-
Diğer	65	0	0	-100,0	-
Katılım Bankaları	13.507.519	14.918.780	14.368.537	10,4	-3,7
Konut	11.659.398	13.138.644	12.546.600	12,7	-4,5
Taşıt	653.480	738.368	817.112	13,0	10,7
Diğer	1.194.641	1.041.768	1.004.825	-12,8	-3,5
Dövizle Endeksli					
Konut	2.140	676	13	-68,4	-98,1
Taşıt	0	0	0	-	-
Diğer	33.037	24.470	16.883	-25,9	-31,0

Kaynak: TCMB.

2018 yılında bireysel kredi kartı borcunu ödememiş gerçek kişi sayısı bir önceki yıla göre % 7,9 azalarak 806.709'a gerilerken, bireysel kredi borcunu ödememiş gerçek kişi sayısı % 20,4 gibi yüksek bir oranda artarak 902.918, bireysel kredi veya bireysel kredi kartı borcunu ödememiş gerçek kişi sayısı % 7,4 artarak 1.388.673 olmuştur (Tablo 70).

Tablo 70. Bireysel Kredi ve Kredi Kartı Borcunu Ödememiş Gerçek Kişi Sayısı

Yıllar	Bireysel Kredi Borcunu Ödememiş Gerçek Kişi Sayısı ⁽¹⁾	Bireysel Kredi Kartı Borcunu Ödememiş Gerçek Kişi Sayısı ⁽¹⁾	Bireysel Kredi veya Bireysel Kredi Kartı Borcunu Ödememiş Gerçek Kişi Sayısı ⁽²⁾
2016	727.268	975.015	1.321.053
2017	750.201	875.465	1.293.314
2018	902.918	806.709	1.388.673
Değişim (%)			
2016	0,3	-2,7	-0,8
2017	3,2	-10,2	-2,1
2018	20,4	-7,9	7,4

Kaynak: TBBRM.

(1); İlgili yıl içinde bireysel kredisi ve kredi kartından dolayı yasal takibe intikal etmiş tekil kişi sayısıdır.

(2); İlgili yıl içinde sadece bireysel kredisi, sadece kredi kartı ile hem bireysel kredisi hem de kredi kartı dolayısıyla, yasal takibe intikal etmiş tekil kişi sayısıdır.

2017 yılında % 2,5 azalan brüt döviz rezervleri, 2018 yılında da % 2,1 azalarak 110.258 milyon dolara gerilemiştir. Altın rezervi % 14,5 azalarak 20.130 milyon dolar olmuştur. Bu değişikliklere bağlı olarak brüt uluslararası rezervler % 4,2 azalarak 136.170 milyon dolardan 130.388 milyon dolara gerilemiştir (Tablo 71, Grafik 37).

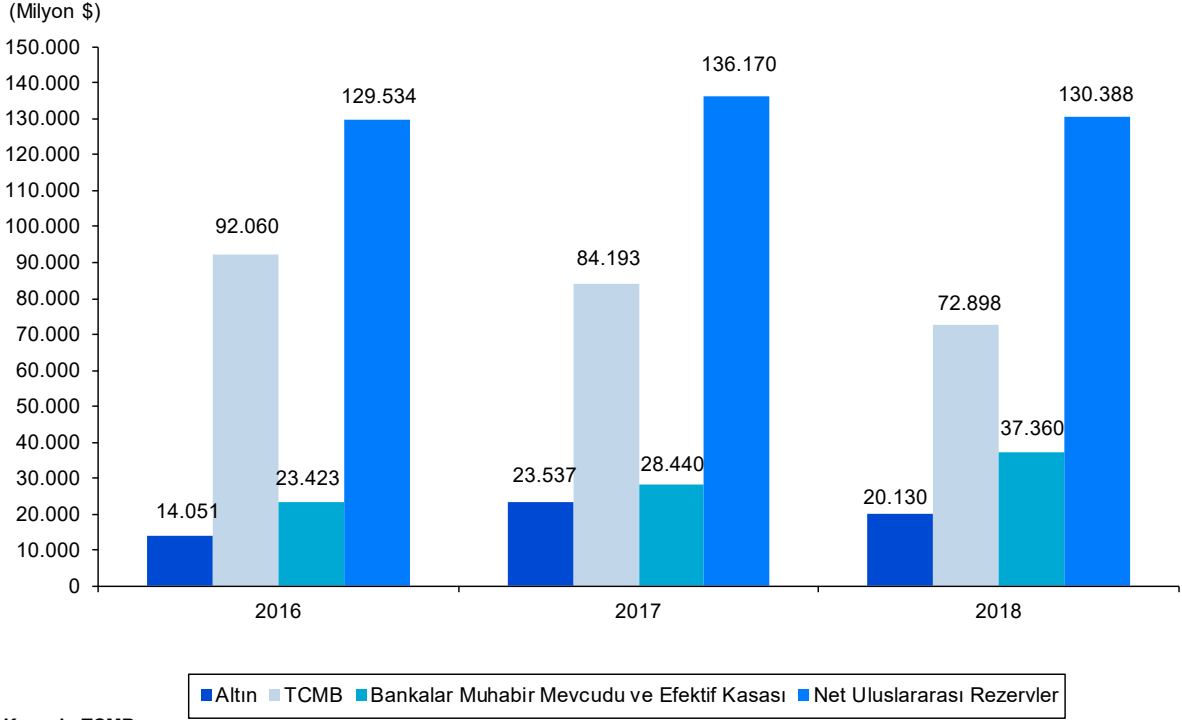
Tablo 71. Uluslararası Rezervler

(Milyon Dolar)

Yıllar	Brüt Döviz Rezervleri				Brüt Uluslararası Rezervler	Muhabir Açıkları	Net Uluslararası Rezervler
	Altın	TCMB	Bankalar Muhabir Mevcudu ve Efektif Kasası	Toplam			
2016	14.051	92.060	23.423	115.483	129.534	0	129.534
2017	23.537	84.193	28.440	112.633	136.170	0	136.170
2018	20.130	72.898	37.360	110.258	130.388	0	130.388

Kaynak: TCMB.

Grafik 37. Uluslararası Rezervler

Kaynak: TCMB.

2017 yılında 4,3 ay olan TCMB döviz rezervlerinin aylık ortalama ithalatı karşılama oranı, 2018 yılında 3,9 ay düzeyine gerilemiştir. Bu gerilemede, TCMB döviz mevcudundaki azalmanın ithalattaki düşüştan daha yüksek oranlı olması etkili olmuştur (Tablo 72).

Tablo 72. TCMB Rezervleri ve İthalatı Karşılama Oranı

(Milyon Dolar)

Yıllar	TCMB Döviz Mevcudu	İthalat	Ortalama Aylık İthalat	Döviz Mevcudunun Aylık Ortalama İthalatı Karşılama Oranı
2016	92.060	198.618	16.552	5,6
2017	84.193	233.800	19.483	4,3
2018	72.898	223.046	18.587	3,9

Kaynak: TCMB, TÜİK.

2018 yılı itibarıyla mevduat bankacılığı ağırlıklı olan bankacılık sektöründe 34 mevduat, 13 kalkınma ve yatırım bankası ve 5 katılım bankası olmak üzere toplam 52 banka faaliyet göstermektedir. Mevduat bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 9'u özel sermayeli, 21'i yabancı sermayeli ve 1'i de Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamında bulunan bankalardır. Kalkınma ve yatırım bankalarının 3'ü kamu sermayeli, 6'sı özel sermayeli ve 4'ü yabancı sermayelidir. Katılım bankalarının da 2'si kamu sermayeli, 3'ü yabancı sermayelidir. Türk bankacılık sisteminde bankaların % 65,4'ünü mevduat bankaları, % 25,0'ünü kalkınma ve yatırım bankaları, % 9,6'sını katılım bankaları oluşturmuştur (Tablo 73).

Tablo 73. Türk Bankacılık Sisteminde Banka, Şube ve Personel Bilgileri

Bankalar	Banka Sayısı			Şube Sayısı			Personel Sayısı		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Mevduat bankaları	34	34	34	10.740	10.500	10.400	191.363	188.266	186.918
Kamu sermayeli bankalar	3	3	3	3.702	3.677	3.718	57.586	58.502	60.195
Özel sermayeli bankalar	9	9	9	4.132	4.013	3.963	73.742	73.460	72.025
TMSF'ye devredilen bankalar	1	1	1	1	1	1	231	225	220
Yabancı sermayeli bankalar	21	21	21	2.905	2.809	2.718	59.804	56.079	54.478
Kalkınma ve yatırım bankaları	13	13	13	41	50	54	5.336	5.238	5.395
Kamu sermayeli bankalar	3	3	3	23	31	32	3.766	3.627	3.770
Özel sermayeli bankalar	6	6	6	14	15	18	1.373	1.411	1.433
Yabancı sermayeli bankalar	4	4	4	4	4	4	197	200	192
Katılım bankaları	5	5	5	967	1.034	1.122	14.532	15.031	15.654
Kamu sermayeli bankalar	2	2	2	81	126	171	1.165	1.616	2.134
Yabancı sermayeli bankalar	3	3	3	886	908	951	13.367	13.415	13.520
Toplam	52	52	52	11.748	11.584	11.576	211.231	208.535	207.967
	Pay (%)								
Bankalar	Banka Sayısı			Şube Sayısı			Personel Sayısı		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Mevduat bankaları	65,4	65,4	65,4	91,4	90,6	89,8	90,6	90,3	89,9
Kamu sermayeli bankalar	5,8	5,8	5,8	31,5	31,7	32,1	27,3	28,1	28,9
Özel sermayeli bankalar	17,3	17,3	17,3	35,2	34,6	34,2	34,9	35,2	34,6
TMSF'ye devredilen bankalar	1,9	1,9	1,9	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Yabancı sermayeli bankalar	40,4	40,4	40,4	24,7	24,2	23,5	28,3	26,9	26,2
Kalkınma ve yatırım bankaları	25,0	25,0	25,0	0,3	0,4	0,5	2,5	2,5	2,6
Kamu sermayeli bankalar	5,8	5,8	5,8	0,2	0,3	0,3	1,8	1,7	1,8
Özel sermayeli bankalar	11,5	11,5	11,5	0,1	0,1	0,2	0,6	0,7	0,7
Yabancı sermayeli bankalar	7,7	7,7	7,7	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Katılım bankaları	9,6	9,6	9,6	8,2	8,9	9,7	6,9	7,2	7,5
Kamu sermayeli bankalar	3,8	3,8	3,8	0,7	1,1	1,5	0,6	0,8	1,0
Özel sermayeli bankalar	5,8	5,8	5,8	7,5	7,8	8,2	6,3	6,4	6,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TBB, TKBB.

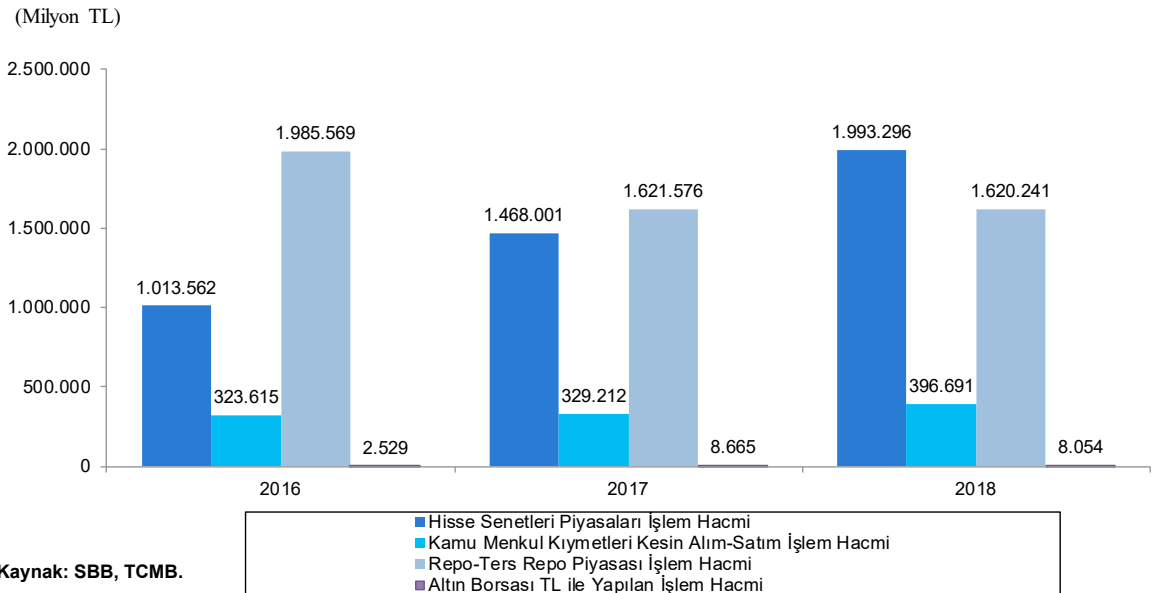
Bankacılık sektöründeki toplam şube sayısı 2018 yılında 8 adet azalarak 11.576'ya gerilemiştir. Kamu sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı 41 adet artarak 3.718'e yükselirken, özel sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı 50 adet azalarak 3.963'e, yabancı sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı 91 adet azalarak 2.718'e gerilemiştir. Böylece mevduat bankalarının şube sayısı 100 adet azalarak 10.400'e gerilemiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının şube sayısı 4 adet artarak 54'e, katılım bankalarının şube sayısı ise 88 adet artarak 1.122'ye yükselmiştir.

Bankacılık sisteminde 2017 yılında 208.535 olan toplam çalışan sayısı, 2018 yılında 568 kişi azalarak 207.967'ye düşmüştür. Sektörde çalışan personelin % 89,9'u mevduat bankalarında, % 2,6'sı kalkınma ve yatırım bankalarında, % 7,5'i katılım bankalarında istihdam edilmektedir.

1.4.3 Sermaye Piyasası

2018 yılında menkul kıymetler borsalarında hisse senetleri piyasaları işlem hacmi bir önceki yıla göre % 35,8 artarak 1.993,296 milyon TL'ye, kamu menkul kıymetleri kesin alım-satım işlem hacmi % 20,5 artarak 396.691 milyon TL'ye yükselirken, repo-ters repo piyasası işlem hacmi ise % 0,1 azalarak 1.620.241 milyon TL'ye, altın borsası TL ile yapılan işlem hacmi % 7,1 azalarak 8.054 milyon TL'ye gerilemiştir (Tablo 74, Grafik 38).

Grafik 38. Menkul Kıymetler Borsalarında Çeşitli Göstergeler

Tablo 74. Menkul Kıymetler Borsalarında Çeşitli Göstergeler

Yıllar	Aylar	(Milyon TL)			
		Hisse Senetleri Piyasaları İşlem Hacmi	Kamu Menkul Kıymetleri Kesin Alım-Satım İşlem Hacmi	Repo-Ters Repo Piyasası İşlem Hacmi	Altın Borsası TL ile Yapılan İşlem Hacmi
2016	Ocak	84.253	32.646	185.521	49
	Şubat	95.581	30.899	189.938	240
	Mart	108.159	30.582	214.411	146
	Nisan	101.720	26.288	189.101	162
	Mayıs	90.475	3.152	190.200	467
	Haziran	75.190	32.661	164.952	204
	Temmuz	73.664	27.233	149.493	264
	Ağustos	75.789	23.536	172.221	228
	Eylül	64.659	26.980	127.446	157
	Ekim	84.696	28.140	137.625	185
	Kasım	86.088	36.209	129.471	211
	Aralık	73.286	25.289	135.190	215
	Toplam	1.013.562	323.615	1.985.569	2.529
2017	Ocak	111.191	38.572	159.157	488
	Şubat	99.686	29.316	144.094	605
	Mart	104.397	38.946	170.524	875
	Nisan	94.090	32.004	153.832	902
	Mayıs	126.122	25.467	131.689	763
	Haziran	102.568	26.231	109.810	772
	Temmuz	119.892	2.517	120.612	922
	Ağustos	136.944	23.445	120.799	507
	Eylül	117.490	20.724	105.820	739
	Ekim	140.841	27.583	125.854	694
	Kasım	177.209	31.217	136.989	652
	Aralık	137.571	33.189	142.396	746
	Toplam	1.468.001	329.212	1.621.576	8.665
2018	Ocak	190.750	36.796	125.048	803
	Şubat	149.256	32.738	119.770	594
	Mart	165.474	35.507	121.980	900
	Nisan	160.231	33.380	105.916	1.576
	Mayıs	161.881	31.832	113.485	682
	Haziran	144.699	33.939	98.228	487
	Temmuz	211.030	32.034	148.061	397
	Ağustos	170.633	26.994	168.359	588
	Eylül	172.574	35.744	141.311	864
	Ekim	185.564	37.093	138.462	550
	Kasım	166.684	41.463	159.044	279
	Aralık	114.522	19.171	180.577	334
	Toplam	1.993.296	396.691	1.620.241	8.054

Kaynak: SBB, TCMB.

Hisse senetleri piyasaları işlem hacminin en yüksek olduğu ay Temmuz, kamu menkul kıymetleri kesin alım-satım işlem hacminin en yüksek olduğu ay Kasım, repo-ters repo piyasası işlem hacminin en yüksek olduğu ay Aralık ve altın borsası TL ile yapılan işlem hacminin en yüksek olduğu ay Nisan olmuştur.

Borsa İstanbul (BIST)

2018 yılı finansal piyasalar açısından önemli kayıpların yaşandığı zor bir yıl olmuştur. Ocak ayında 119.528,8 ile en yüksek seviyesine çıkan Borsa İstanbul endeksi, özellikle yılın ikinci yarısından itibaren sert bir düşüş yaşamıştır. Yurtdışında ABD ve Çin arasında ortaya çıkan ticaret savaşları, Amerikan Merkez Bankasının (Fed) faiz artırım kararları, kredi derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu düşürmesi, ABD ile yaşanan gerginlikler, erken seçim kararının getirdiği belirsizlikler, döviz kurlarındaki sert dalgalanmalar ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının faiz artırım kararları 2018 yılında borsadaki gelişmelerde belirleyici olmuştur.

BIST 100 Endeksi Ocak ayındaki hızlı yükselişin ardından, Şubat ayından itibaren gerilemeye başlamıştır. Haziran ayında Türkiye'nin kredi notundaki düşüşlerin de etkisiyle 96.520,1 seviyesine kadar gerileyen endeks, Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili seçimlerinin yapılması ve siyasi istikrarın sağlandığı algısıyla Temmuz ayında bir miktar toparlansa da düşmeye devam etmiştir. Ağustos ayı başında döviz kurlarında yaşanan sert dalgalanmalar ve piyasalarda ekonomik kriz beklentilerinin ortaya çıkması borsadaki düşüşü desteklemiştir. Yılın geri kalan aylarında dalgalı bir seyir izlemekle birlikte oldukça düşük düzeylerde kalmıştır. Endeks Ekim ayında 90.200,7 ile 2018 yılının en düşük seviyesine gerilerken, Aralık ayında 91.270,5 seviyesinde kapatmıştır (Tablo 75).

Tablo 75. Borsa İstanbul (BİST) Endeksi ve İşlem Hacmi

Yıllar	Aylar	İşlem Hacmi (Bin TL)	BIST 100 Endeksi (Ocak 1986=1)	Tüketici Fiyat Endeksi (2003=100)		İşlem Hacmi	
				Endeks	Değişim (%)	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%)
2016	Ocak	84.253.201	73.481,1	274,4	1,8	-6,4	-8,1
	Şubat	95.581.225	75.814,4	274,4	0,0	13,4	13,5
	Mart	108.159.342	83.268,0	274,3	0,0	13,2	13,2
	Nisan	101.720.209	85.327,8	276,4	0,8	-6,0	-6,7
	Mayıs	90.475.189	77.803,4	278,0	0,6	-11,1	-11,6
	Haziran	75.190.204	76.817,2	279,3	0,5	-16,9	-17,3
	Temmuz	73.664.074	75.405,5	282,6	1,2	-2,0	-3,2
	Ağustos	75.789.465	75.967,6	281,8	-0,3	2,9	3,2
	Eylül	64.658.885	76.488,4	282,3	0,2	-14,7	-14,8
	Ekim	84.696.188	78.536,2	286,3	1,4	31,0	29,1
	Kasım	86.087.916	73.995,2	287,8	0,5	1,6	1,1
Aralık	73.286.449	78.138,7	292,5	1,6	-14,9	-16,2	
2017	Ocak	111.190.544	86.295,7	299,7	2,5	51,7	48,1
	Şubat	99.686.405	87.478,3	302,2	0,8	-10,3	-11,1
	Mart	104.396.518	88.947,4	305,2	1,0	4,7	3,7
	Nisan	94.089.820	94.655,3	309,2	1,3	-9,9	-11,0
	Mayıs	126.121.755	97.541,6	310,6	0,4	34,0	33,4
	Haziran	102.567.546	100.440,4	309,8	-0,3	-18,7	-18,5
	Temmuz	119.891.963	107.531,4	310,2	0,1	16,9	16,7
	Ağustos	136.944.325	110.010,5	311,9	0,5	14,2	13,6
	Eylül	117.490.220	102.907,7	313,9	0,7	-14,2	-14,8
	Ekim	140.841.308	110.142,6	320,4	2,1	19,9	17,4
	Kasım	177.209.467	103.984,4	325,2	1,5	25,8	24,0
Aralık	137.571.310	115.333,0	327,4	0,7	-22,4	-22,9	
2018	Ocak	183.141.633	119.528,8	330,8	1,0	33,1	31,8
	Şubat	149.255.853	118.950,8	333,2	0,7	-18,5	-19,1
	Mart	165.473.570	114.930,2	336,5	1,0	10,9	9,8
	Nisan	160.230.938	104.282,8	342,8	1,9	-3,2	-4,9
	Mayıs	161.880.635	100.652,3	348,3	1,6	1,0	-0,6
	Haziran	144.699.242	96.520,1	357,4	2,6	-10,6	-12,9
	Temmuz	211.029.787	96.952,2	359,4	0,6	45,8	45,0
	Ağustos	170.632.696	92.723,4	367,7	2,3	-19,1	-21,0
	Eylül	172.574.437	99.956,9	390,8	6,3	1,1	-4,9
	Ekim	185.563.843	90.200,7	401,3	2,7	7,5	4,7
	Kasım	166.683.813	95.416,0	395,5	-1,4	-10,2	-8,9
Aralık	112.068.113	91.270,5	393,9	-0,4	-32,8	-32,5	

Kaynak: BİST, SPK, TÜİK.

2017 yılında % 44,8 artan Borsa İstanbul toplam işlem hacmi, 2018 yılında % 35,1 artarak 1.468.001 milyon TL'den 1.983.235 milyon TL'ye yükselmiştir. Aylar itibarıyla en yüksek işlem hacmi 211.030 milyon TL ile Temmuz ayında, en düşük işlem hacmi ise 112.068 milyon TL ile Aralık ayında gerçekleşmiştir.

2018 yılında Borsa İstanbul'da toplam işlem hacminde reel artışın en yüksek oranda gerçekleştiği ay % 45,0 ile Temmuz olmuş, onu % 31,8 ile Ocak ve % 9,8 ile Mart takip etmiştir. Toplam işlem hacminin reel olarak en yüksek oranda düşüş gösterdiği aylar ise % 32,5 ile Aralık, % 21,0 ile Ağustos ve % 19,1 ile Şubat olmuştur.

2018 yılında Borsa İstanbul'da hisse senedi portföyü bulunan yerli yatırımcı sayısı 2017 yılına göre % 8,1 artarak 1.169.188'e, yabancı yatırımcı sayısı % 1,7 artarak 9.731'e yükselmiştir. Böylece 2018 yılında Borsa İstanbul'da yatırım yapan toplam yatırımcı sayısı 2017 yılına göre % 8,1 artarak 1.178.919 olmuştur. 2018 yılında yerli ve yabancı yatırımcı sayıları artmasına rağmen portföy değerleri azalmıştır. Yerli yatırımcıların Borsa İstanbul'daki portföy değeri % 9,4 azalarak 111.117 milyon TL, yabancı yatırımcıların portföy değeri % 12,1 azalarak 204.225 milyon TL, toplam portföy değeri de % 11,1 azalarak 315.342 milyon TL olmuştur. Borsa İstanbul'da yatırım yapan toplam yatırımcı sayısı içinde geçen yılda olduğu gibi yerli yatırımcıların payı % 99,2, yabancı yatırımcıların payı % 0,8 olurken, portföy değerine göre yerli yatırımcıların payı % 35,2, yabancı yatırımcıların payı % 64,8 olmuştur (Tablo 76).

Tablo 76. Borsa İstanbul'da Yatırım Yapan Yatırımcı Sayısı ve Portföy Değeri

Yatırımcı Uyuşu	Yatırımcı Sayısı			Değişim (%)		Portföy Değeri (Milyon TL)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Yerli	1.031.309	1.081.334	1.169.188	4,9	8,1	90.321	122.614	111.117	35,8	-9,4
Yabancı	9.485	9.569	9.731	0,9	1,7	156.511	232.261	204.225	48,4	-12,1
Toplam	1.040.794	1.090.903	1.178.919	4,8	8,1	246.832	354.875	315.342	43,8	-11,1

Kaynak: MKK.

2018 yılında Borsa İstanbul'da yatırım yapan yabancı yatırımcılar içinde portföy değerine göre ilk onda yer alan ülkeler arasında 1.219 yatırımcı ve 59.905 milyon TL'lik portföy ile ABD ilk sırada yer alırken, ikinci sırada 388 yatırımcı ve 27.293

milyon TL'lik portföy ile İngiltere, üçüncü sırada 5 yatırımcı ve 15.741 milyon TL'lik portföy ile Rusya Federasyonu bulunmaktadır. 2018 yılında ülkemizdeki yabancı yatırımcılar içinde ilk 10'da yer alan ülkeler, 159.959 milyon TL'lik portföy değeri ile 204.225 milyon TL'lik toplam yabancı yatırımcı portföy değerinin % 78,3'ünü oluşturmaktadır (Tablo 77).

Tablo 77. Borsa İstanbul'da Yabancı Yatırımcılarda İlk On Ülke ⁽¹⁾

Ülkeler	Yatırımcı Sayısı	Pay (%)	Portföy Değeri (Milyon TL)	(2018 Yılı)
				Pay (%)
Amerika Birleşik Devletleri	1.219	12,5	59.905	29,3
İngiltere	388	4,0	27.293	13,4
Rusya Federasyonu	5	0,1	15.741	7,7
Katar	6	0,1	14.745	7,2
Lüksemburg	256	2,6	14.669	7,2
İrlanda	154	1,6	7.879	3,9
Singapur	9	0,1	5.514	2,7
Hollanda	125	1,3	5.491	2,7
Cayman Adaları	111	1,1	4.936	2,4
Kanada	163	1,7	3.786	1,9
10 ülke toplamı	2.436	25,0	159.959	78,3
Toplam yabancı yatırımcı	9.731	100,0	204.225	100,0

Kaynak: MKK.

(1): Portföy değerine göre BİST'de yatırım yapan yabancı yatırımcılarda ilk on ülke alınmıştır.

1.4.4 Kamu Maliyesi

Orta Vadeli Mali Planda (2018-2020) maliye politikasının; ekonomi politikası temel amacı ve öncelikleri ve para politikası hedefleriyle uyumlu olarak ekonomik istikrarın korunmasına, büyüme potansiyelinin artırılmasına, cari açığın sürdürülebilir seviyede tutulmasına, yurtiçi tasarrufların artırılmasına ve yatırımların teşvikine katkı sağlayacak şekilde uygulanacağı belirtilmiştir. Kamu harcama ve gelirlerinin milli gelire oranının iyileştirilmesi ve etkinliğinin artırılması, vergi gelirlerinin kamu gelirleri içindeki payının artırılarak gelir kaynaklarında sağlık ve sürekliliğin sağlanması, kamu kesimi borçlanma gereğinin kontrol edilmesi ve sürdürülebilir maliye politikaları ile kamu maliyesi alanında elde edilen kazanımların korunması amaçlanmıştır.

Kamu harcamalarının öncelikle büyümeyi destekleyecek altyapı yatırımlarında, teşvik, bölgesel kalkınma ve eğitim alanları ile Ar-Ge desteklerinde kullanılarak

kaynakların ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılması hedeflenmiştir. Bunlar yapılırken mali disiplinin korunacağı ve yapısal reformlarla desteklenmeye devam edileceği ifade edilmiştir.

Orta Vadeli Programda (2018-2020) kamu kesimi genel dengesinin GSYH'ya oranının 2018 yılında % 1,0 açık vermesi öngörülerek, 2018 yılı maliye politikası bu çerçevede uygulanmaya çalışılmıştır.

Genel devlet gelirleri artış hızında 2018 yılında yukarı yönlü değişim olacağı, böylece 2017 yılında % 13,7 artan genel devlet gelirlerinin, 2018 yılında % 19,1 artışla 1.224.324 milyon TL düzeyince gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (Tablo 78).

Tablo 78. Genel Devlet Gelirleri ⁽¹⁾

Gelirler	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)							
				Değişim (%)		Pay (%)		
	2016	2017	2018 ⁽²⁾	2017	2018	2016	2017	2018
Vergiler	470.431	549.775	644.752	16,9	17,3	52,0	53,5	52,7
Vasıtasız	138.106	164.314	205.104	19,0	24,8	15,3	16,0	16,8
Vasıtalı	315.094	367.247	416.784	16,6	13,5	34,8	35,7	34,0
Servet	17.231	18.213	22.865	5,7	25,5	1,9	1,8	1,9
Vergi dışı normal gelirler	46.273	47.823	71.370	3,3	49,2	5,1	4,7	5,8
Faktör gelirleri	129.576	144.839	168.303	11,8	16,2	14,3	14,1	13,7
Sosyal fonlar	248.442	280.738	331.899	13,0	18,2	27,5	27,3	27,1
Toplam	894.722	1.023.175	1.216.324	14,4	18,9	98,9	99,5	99,3
Özelleştirme gelirleri	9.583	4.995	8.000	-47,9	60,2	1,1	0,5	0,7
Toplam gelir	904.305	1.028.170	1.224.324	13,7	19,1	100,0	100,0	100,0

Kaynak: SBB, TÜİK.

(1): Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.

(2): Gerçekleşme tahmini.

Genel devlet gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturan vergi gelirlerinin, 2018 yılında % 17,3 artışla 644.752 milyon TL olacağı öngörülmektedir. Vergi dışı normal gelirlerin % 49,2 artışla 71.370 milyon TL'ye, faktör gelirlerinin % 16,2 artışla 168.303 milyon TL'ye, sosyal fonların % 18,2 artışla 331.899 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. 2017 yılında % 47,9 azalan özelleştirme gelirlerinin 2018 yılında % 60,2 artarak 8.000 milyon TL olacağı tahmin edilmektedir.

Genel devlet gelirleri içinde gelir bileşenlerinin payının vergilerde % 52,7, vergi dışı normal gelirlerde % 5,8, faktör gelirlerinde % 13,7, sosyal fonlarda % 27,1 ve özelleştirme gelirlerinde % 0,7 olması beklenmektedir.

2017 yılında % 15,4 artan genel devlet harcamalarının, 2018 yılında % 20,9 artarak 1.312.629 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. Cari harcamaların % 22,7

artışla 589.188 milyon TL'ye, yatırım harcamalarının alt kalemlerinden sabit sermaye yatırımlarının % 18,5 artışla 135.938 milyon TL'ye yükselirken, kamu stoklarının 478 milyon TL açık vereceği tahmin edilmektedir. Böylece 2017 yılında % 25,9 artan genel devlet yatırım harcamaları, 2018 yılında % 18,6 artışla 136.416 milyon TL olacaktır. 2017 yılında % 16,0 artan genel devlet transfer harcamalarının, 2018 yılında % 19,7 artışla 587.025 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. Transfer harcamalarının çok büyük bir kısmını oluşturan cari transferler % 20,3 artışla 560.891 milyon TL'ye, sermaye transferleri % 9,2 artışla 26.134 milyon TL'ye yükselecektir. Bu dönemde faiz dışı harcamaların da % 20,1 artışla 1.231.187 milyon TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir (Tablo 79).

Tablo 79. Genel Devlet Harcamaları ⁽¹⁾

Harcamalar	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)							
	2016	2017	2018 ⁽²⁾	Değişim (%)		Pay (%)		
				2017	2018	2016	2017	2018
Cari harcamalar	426.499	480.106	589.188	12,6	22,7	45,3	44,2	44,9
Yatırım harcamaları	91.416	115.056	136.416	25,9	18,6	9,7	10,6	10,4
Sabit sermaye	91.189	114.719	135.938	25,8	18,5	9,7	10,6	10,4
Stok değişmesi	226	336	478	48,7	42,3	0,0	0,0	0,0
Transfer harcamaları	422.554	490.331	587.025	16,0	19,7	44,9	45,2	44,7
Cari transferler	399.883	466.408	560.891	16,6	20,3	42,5	43,0	42,7
Sermaye transferleri	22.671	23.923	26.134	5,5	9,2	2,4	2,2	2,0
Faiz dışı harcamalar	887.732	1.025.208	1.231.187	15,5	20,1	94,4	94,4	93,8
Toplam harcama	940.469	1.085.493	1.312.629	15,4	20,9	100,0	100,0	100,0

Kaynak: SBB, TÜİK.

(1): Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.

(2): Gerçekleşme tahmini.

2018 yılında genel devlet harcamaları içinde cari harcamaların payı % 44,9, yatırım harcamalarının payı % 10,4 ve transfer harcamalarının payı % 44,7 olmuştur.

1.4.4.1 Merkezi Yönetim Bütçesi

2018 yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununda merkezi yönetim bütçe giderlerinin 762.753 milyon TL, bütçe gelirlerinin 696.829 milyon TL olması hedeflenmiştir. Bu hedeflere göre bütçe dengesinin 65.924 milyon TL açık, faiz dışı dengenin ise 5.776 milyon TL fazla vermesi öngörülmüştür. Bütçe açığının GSYH'ye oranının da % 1,9 olması hedeflenmiştir.

Sıkı para politikasına paralel olarak sürdürülen sıkı maliye politikası uygulaması 2017 yılında bırakılmış ve ekonomik faaliyetlerde yaşanan yavaşlamanın giderilerek ekonominin canlanmasının sağlanması amacıyla yıl boyunca genişletici maliye politikası yürütülmüştür. Uygulamaya konulan yeni vergi teşvikleri, destekleri ve vergi indirimleri yoluyla üretim, yatırım ve istihdamın artırılması hedeflenmiştir.

2018 yılı para ve kur politikasında mali disiplinin sürdürülmesinin Türkiye ekonomisinin olumsuz dış şoklara karşı duyarlılığını azaltan unsurlardan biri olduğuna dikkat çekilmiş ve fiyat istikrarına ulaşılabilmesi için maliye politikalarında da disiplinin sürdürüleceği açıklanmıştır. Ancak ekonomiyi canlandırma adına uygulamaya konan teşvikler ve sosyal destekler ile ekonomideki gelişmeler maliye politikası uygulamalarında sapma ve bütçe açığının artmasına neden olmuştur.

20 Eylül 2018 tarihinde açıklanan Yeni Ekonomi Programında mali disiplin ekonomik dengelenme sürecinin en temel destekleyicisi olarak belirlenmiş, yeni kurulacak olan Kamu Maliyesi Dönüşüm ve Değişim Ofisi tarafından Tasarruf ve Gelir Dönüşüm Programı hazırlanması ve kamu maliyesinde kalıcı iyileştirmeler sağlanması hedeflenmiştir.

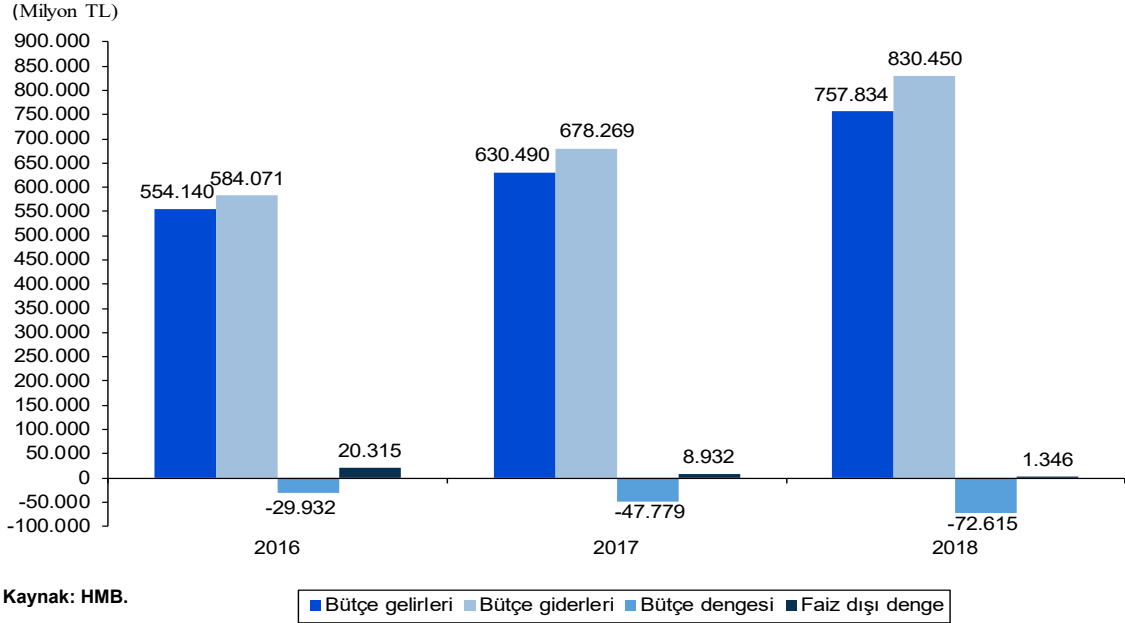
2018 yılı sonunda bütçe gelir ve giderleri tahminlerin üzerinde gerçekleşmiştir. Bütçe giderleri hedefin 67.697 milyon TL, bütçe gelirleri de 61.005 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir. Bütçe açığı 72.615 milyon TL ile hedeflenen değerin 6.691 milyon TL üzerinde gerçekleşirken, faiz dışı fazla 1.346 milyon TL ile hedeflenen değerin 4.430 milyon TL gerisinde kalmıştır. Faizlerin yükselmesine paralel olarak faiz harcamalarındaki yüksek oranlı artış ile personel giderleri ve cari transferlerdeki artışın devam etmesi bütçe gerçekleştirmelerini olumsuz etkilerken, vergi gelirleri ve vergi dışı gelirlerdeki artış olumlu yönde etkilemiştir.

2018 yılı sonunda bütçe gelirleri bir önceki yıla göre % 20,2 artarak 630.490 milyon TL'den 757.834 milyon TL'ye, bütçe giderleri de % 22,4 artarak 678.269 milyon TL'den 830.450 milyon TL'ye yükselmiştir. Bütçe gelirlerine kıyasla daha yüksek artış gösteren bütçe harcamalarının etkisiyle bütçe açığı % 52,0 artarak 47.779 milyon TL'den 72.615 milyon TL'ye yükselmiştir. Faiz dışı fazla % 84,9 azalarak 8.932 milyon TL'den 1.346 milyon TL'ye gerilemiştir. Bütçe gelirlerinin giderleri karşılama oranı % 91,3 olmuştur (Tablo 80, Grafik 39).

Tablo 80. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi

Bileşenler	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)							
	2016	2017	2018	Değişim (%)		GSYH'ye Oranı		
				2017	2018	2016	2017	2018
Bütçe giderleri	584.071	678.269	830.450	16,1	22,4	22,4	21,8	22,4
Faiz hariç giderler	533.825	621.557	756.488	16,4	21,7	20,5	20,0	20,4
Faiz harcamaları	50.247	56.712	73.961	12,9	30,4	1,9	1,8	2,0
Bütçe gelirleri	554.140	630.490	757.834	13,8	20,2	21,2	20,3	20,5
Bütçe dengesi	-29.932	-47.779	-72.615	59,6	52,0	-1,1	-1,5	-2,0
Faiz dışı denge	20.315	8.932	1.346	-56,0	-84,9	0,8	0,3	0,0

Kaynak: HMB, TÜİK.

Grafik 39. Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmesi

2018 yılı merkezi yönetim bütçe gelirlerinin cari fiyatlarla GSYH'ye oranı % 20,3'ten % 20,5'e, merkezi yönetim bütçe giderlerinin GSYH'ye oranı % 21,8'den % 22,4'e yükselmiştir. Merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ye oranı % 1,5'ten % 2,0'a yükselirken, faiz dışı merkezi yönetim bütçe fazlasının GSYH'ye oranı ise % 0,3'ten % 0,0'a gerilemiştir.

1.4.4.1.1 Gelirler

2018-2020 döneminde izlenecek kamu gelir politikalarının; kamu mali sisteminin ihtiyaç duyduğu gelirlerin sağlıklı ve sürekli kaynaklardan temin edilmesi temel amacı ve vergi sisteminde adalet ve etkinliğin sağlanması hedefleri doğrultusunda ekonominin uluslararası düzeyde rekabet gücünü artıracak, istihdam ve yatırımları teşvik edecek, vergi tabanını genişletecek ve kayıt dışılığı azaltacak, yurt içi tasarrufları artıracak, Türkiye'nin bölgesel ve küresel bir finans merkezi olmasına katkı sağlayacak şekilde yürütülmesi hedeflenmiştir³. 2018 yılında gelir politikaları bu kapsamda uygulanırken, kamu gelirlerinin artırılabilmesi için yıl boyunca çeşitli düzenlemeler yürürlüğe konulmuştur. Eylül ayında açıklanan Yeni Ekonomi Programında da gelirlerin artırılması temel hedeflerden biri olarak açıklanmıştır.

Bütçe gelir gerçekleştirmeleri üzerinde uygulanan sektörel vergi teşvikleri olumsuz etki yaparken, gelir artırıcı vergisel düzenlemeler ile vergi ve prim borçlarının yeniden

⁴ Hazine ve Maliye Bakanlığı, "Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporu-2018"

yapılandırılması, imar barışı ve bedelli askerlik gibi düzenlemelerden elde edilen vergi dışı gelirler olumlu etki yapmıştır.

2017 yılında % 13,8 artan merkezi yönetim bütçe gelirleri, 2018 yılında % 20,2'lik artışla 757.834 milyon TL'ye yükselirken, hedeflenen miktarın 61.005 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir (Tablo 81).

Tablo 81. Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri

Bileşenler	(Milyon TL)									
				Değişim (%)		Pay (%)				
	2016	2017	2018	2017	2018	2016	2017	2018		
A- Genel bütçe gelirleri	533.203	607.138	729.117	13,9	20,1	96,2	96,3	96,2		
1- Vergi gelirleri	459.002	536.617	621.311	16,9	15,8	82,8	85,1	82,0		
Gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler	139.574	165.306	217.658	18,4	31,7	25,2	26,2	28,7		
Gelir vergisi	96.605	112.401	138.986	16,4	23,7	17,4	17,8	18,3		
Beyana dayanan gelir vergisi	4.522	5.038	7.115	11,4	41,2	0,8	0,8	0,9		
Basit usulde gelir vergisi	375	226	206	-39,8	-8,9	0,1	0,0	0,0		
Gelir vergisi tevkifatı	89.752	104.847	129.097	16,8	23,1	16,2	16,6	17,0		
Gelir geçici vergisi	1.956	2.289	2.569	17,0	12,2	0,4	0,4	0,3		
Kurumlar vergisi	42.970	52.906	78.672	23,1	48,7	7,8	8,4	10,4		
Beyana dayanan kurumlar vergisi	2.820	2.280	4.238	-19,2	85,9	0,5	0,4	0,6		
Kurumlar vergisi tevkifatı	278	239	259	-14,0	8,5	0,1	0,0	0,0		
Kurumlar geçici vergisi	39.872	50.387	74.175	26,4	47,2	7,2	8,0	9,8		
Mülkiyet üzerinden alınan vergiler	10.606	11.543	13.766	8,8	19,3	1,9	1,8	1,8		
Veraset ve intikal vergisi	619	718	921	15,9	28,4	0,1	0,1	0,1		
Motorlu taşıtlar vergisi	9.986	10.825	12.844	8,4	18,7	1,8	1,7	1,7		
Dahilde alınan mal ve hizmet vergileri	191.329	212.001	213.031	10,8	0,5	34,5	33,6	28,1		
Dahilde alınan katma değer vergisi	53.987	55.584	56.353	3,0	1,4	9,7	8,8	7,4		
Özel tüketim vergisi	120.402	138.339	133.901	14,9	-3,2	21,7	21,9	17,7		
Banka ve sigorta muameleleri vergisi	11.068	13.270	18.184	19,9	37,0	2,0	2,1	2,4		
Şans oyunları vergisi	900	993	1.155	10,3	16,3	0,2	0,2	2,4		
Özel iletişim vergisi	4.976	3.817	3.440	-23,3	-9,9	0,9	0,6	0,2		
Dahilde alınan diğer mal ve hizmet vergileri	-3	-1	-2	-64,1	152,2	0,0	0,0	0,5		
Uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler	86.248	112.932	138.041	30,9	22,2	15,6	17,9	0,5		
Gümrük vergileri	9.065	12.329	15.245	36,0	23,7	1,6	2,0	18,2		
İthalde alınan katma değer vergisi	76.836	100.096	122.114	30,3	22,0	13,9	15,9	2,0		
Diğer dış ticaret gelirleri	348	508	683	46,1	34,4	0,1	0,1	16,1		
Damga vergisi	13.419	15.596	16.959	16,2	8,7	2,4	2,5	0,1		
Harçlar	17.822	19.237	21.659	7,9	12,6	3,2	3,1	2,2		
Başka yerde sınıflandırılmayan diğer vergiler	2	1	197	-50,0	19.551,8	0,0	0,0	2,9		
2- Vergi dışı diğer gelirler	74.201	70.520	107.806	-5,0	52,9	13,4	11,2	14,2		
B- Özel bütçeli idarelerin gelirleri	17.012	19.148	23.543	12,6	22,9	3,1	3,0	3,1		
C- Düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri	3.925	4.204	5.175	7,1	23,1	0,7	0,7	0,7		
Toplam	554.140	630.490	757.834	13,8	20,2	100,0	100,0	100,0		

Kaynak:HMB.

Merkezi yönetim bütçe gelirleri içinde en büyük paya sahip olan vergi gelirleri 2018 yılında % 15,8 artmış ve 621.311 milyon TL olmuştur. Böylece vergi gelirleri 599.425 milyon TL olarak hedeflenen değer 21.886 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir. 2018 yılında vergi gelirlerinin toplam merkezi yönetim bütçesi içinde % 85,1 olan payı 2018 yılında % 82,0'a gerilemiştir.

Gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler 2018 yılında bir önceki yıla göre % 31,7 artış göstermiş ve toplam gelirler içindeki payı % 28,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu vergilerin 138.986 milyon TL'sini gelir vergisi, 78.672 milyon TL'sini de kurumlar vergisi oluşturmuştur. 2017 yılına göre gelir vergisi tahsilatı % 23,7 kurumlar vergisi tahsilatı ise % 48,7 artmıştır. Gelir vergisi kalemleri içinde % 41,2 ile beyana dayanan gelir vergisi ve % 23,1 ile gelir vergisi tevkifatı en yüksek artış gösteren kalemler olurken, kurumlar vergisindeki artışı, beyana dayanan kurumlar vergisindeki % 85,9'luk ve kurumlar geçici vergisindeki % 47,2'lik artış desteklemiştir. Toplam merkezi yönetim bütçe gelirleri içinde gelir vergisinin payı % 18,3, kurumlar vergisinin payı % 10,4 olmuştur.

Mülkiyet üzerinden alınan vergiler, 2017 yılına göre % 19,3 artarak 13.766 milyon TL olmuştur. Dahilde alınan mal ve hizmet vergileri % 0,5 artarak 213.031 milyon TL'ye yükselirken, merkezi yönetim toplam bütçe gelirleri içindeki payı % 33,6'dan % 28,1'e gerilemiştir. 2018 yılında dahilde alınan katma değer vergisi % 1,4 artarak 56.353 milyon TL'ye yükselirken, özel tüketim vergisi % 3,2 azalarak 133.901 milyon TL'ye gerilemiştir.

Vergi gelirleri içinde gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler, mülkiyet üzerinden alınan vergiler ve başka yerde sınıflandırılmayan diğer vergiler toplamından oluşan dolaysız vergiler % 31,0'lık artışla 231.621 milyon TL'ye yükselirken, dahilde alınan mal ve hizmet vergileri, uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergiler, damga vergisi ve harçlardan oluşan dolaylı vergiler % 8,3'lük artışla 389.690 milyon TL'ye yükselmiştir. Toplam vergi gelirleri içinde dolaysız vergilerin payı % 37,2, dolaylı vergilerin payı % 62,7 olmuştur.

2017 yılında % 5,0 azalan vergi dışı gelirler, 2018 yılında % 52,9 artışla merkezi yönetim bütçe gelirlerindeki artışı destekleyen en önemli kalemlerden biri olmuştur. Vergi dışı gelirler 107.806 milyon TL olarak gerçekleşirken, toplam merkezi yönetim bütçe gelirleri içindeki payı % 14,2'ye yükselmiştir.

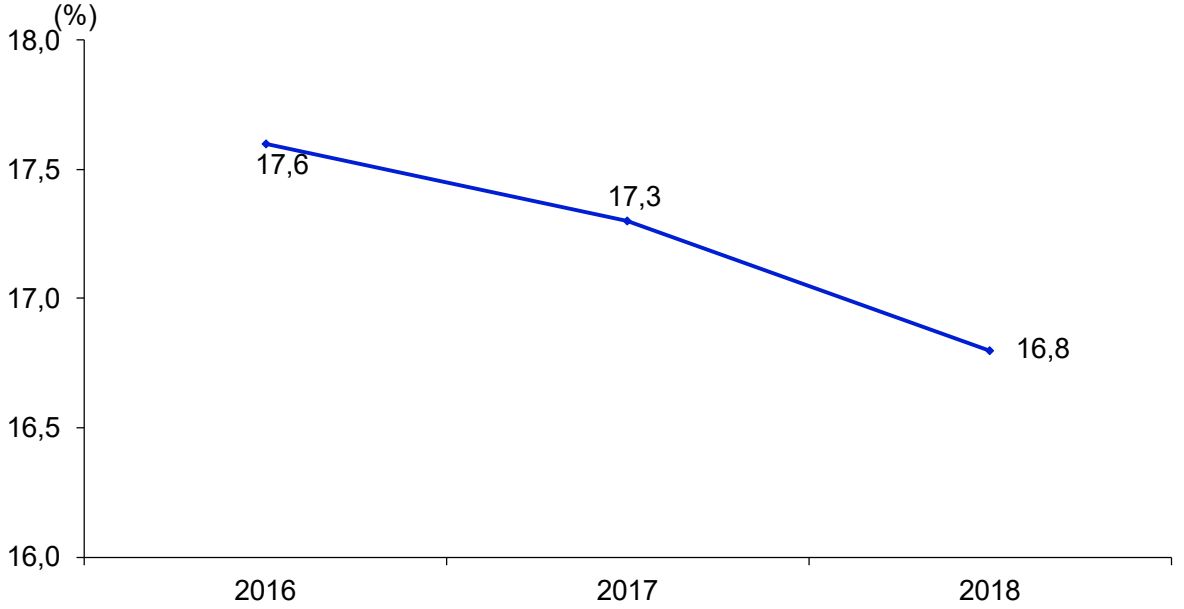
Özel bütçeli idarelerin gelirleri % 22,9 artarak 23.543 milyon TL'ye, düzenleyici ve denetleyici kurumların gelirleri de % 23,1 artarak 5.175 milyon TL'ye yükselmiştir.

Toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı olarak tanımlanan vergi yükü, 2018 yılında 0,5 puanlık azalış ile % 17,3'ten % 16,8'e düşmüştür (Tablo 82, Grafik 40).

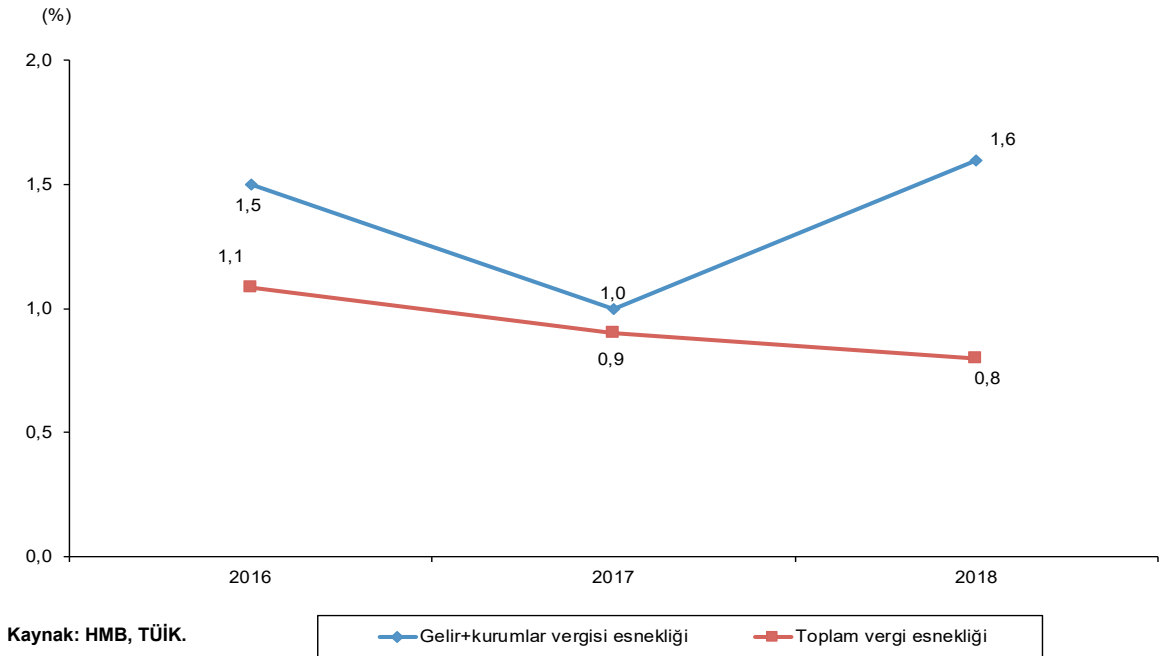
Tablo 82. Vergi Yükü ve Vergi Esnekliği Katsayıları

Gösterge	2016	2017	2018
Toplam vergi yükü	17,6	17,3	16,8
Toplam vergi esnekliği	1,1	0,9	0,8
Gelir+kurumlar vergisi esnekliği	1,5	1,0	1,6

Kaynak: HMB, TÜİK.

Grafik 40. Vergi Yüğü

2016 yılında % 1,1 olan vergi gelirlerinin GSYH'deki değişmelere karşı duyarlılığını gösteren vergi esnekliği katsayısı 2017 yılında % 0,9'a, 2018 yılında da % 0,8'e gerilemiştir. 2016 yılında % 1,5 olan gelir ve kurumlar vergisi esnekliği, 2017 yılında % 1,0'a gerilemiş, 2018 yılında tekrar artarak % 1,6'ya yükselmiştir (Grafik 41).

Grafik 41. Vergi Esnekliği Katsayıları

1.4.4.1.2 Giderler

2018 yılında ekonomik büyümeyi desteklemek, yatırım, istihdam ve ihracatı artırmak üzere uygulamaya konulan mali tedbir ve teşvikler kapsamında yapılan harcamalar, cari transferler ve personel giderlerindeki artışların devam etmesi bütçe giderlerinde artışa neden olmuştur. Faiz oranlarındaki artış ile birlikte borçlanma maliyetlerinin artmasıyla yükselen faiz giderleri de gider kalemindeki artışın en önemli nedenlerinden biri olmuştur.

Asgari ücret desteğinin sürdürülmesi, hızlandırılan yatırım giderleri, turizm desteklerinin artırılması, üniversite hastanelerinin borçları, emeklilere ödenen bayram ikramiyeleri, kamu görevlileri ve işçilere ödenen enflasyon farkları, ilave personel atamaları ve taşeron işçilerin kamuda istihdam edilmesi⁵ gider artışını destekleyen en önemli unsurlar olmuştur.

Eylül ayında kamuoyuna sunulan Yeni Ekonomi Programında mali disiplinin artırılması, mal ve hizmet, sermaye, ana yatırım, cari transfer ve faiz giderlerinin azaltılması kamu maliyesinin en temel hedefi olarak açıklanmıştır.

2018 yılında bütçe giderleri bir önceki yıla göre % 22,4 artarak 678.269 milyon TL'den 830.450 milyon TL'ye yükselmiş ve bütçe hedefinin 67.697 milyon TL üzerinde gerçekleşmiştir (Tablo 83).

Faiz dışı harcamalar % 21,7 artarak 756.488 milyon TL'ye yükselmiştir. Bu gelişmede personel giderleri, mal ve hizmet alım giderleri, cari transferler ve sermaye giderlerindeki artışların daha etkili olduğu değerlendirilmektedir.

2017 yılında % 8,9 artan personel giderleri, 2018 yılında % 23,9 artışla 200.889 milyon TL'ye, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri % 26,0 artışla 34.369 milyon TL'ye, mal ve hizmet alım giderleri % 12,8 artışla 71.728 milyon TL'ye, cari transferler % 19,3 artışla 323.099 milyon TL'ye, sermaye giderleri % 24,0 artışla 87.986 milyon TL'ye, sermaye transferleri % 63,1 artışla 21.672 milyon TL'ye, borç verme % 25,5 artışla 16.746 milyon TL'ye yükselmiştir.

⁵ Hazine ve Maliye Bakanlığı, "Yıllık Ekonomik Rapor 2018"

Tablo 83. Merkezi Yönetim Bütçe Giderleri

Bileşenler	(Milyon TL)								
	2016	2017	2018	Değişim (%)		Pay (%)			
				2017	2018	2016	2017	2018	
A-Faiz hariç giderler	533.825	621.557	756.488	16,4	21,7	91,4	91,6	91,1	
Personel giderleri	148.864	162.146	200.889	8,9	23,9	25,5	23,9	24,2	
SGK'ya devlet primi giderleri	24.699	27.272	34.369	10,4	26,0	4,2	4,0	4,1	
Mal ve hizmet alım giderleri	54.100	63.600	71.728	17,6	12,8	9,3	9,4	8,6	
Savunma ve güvenlik	14.141	18.222	23.442	28,9	28,6	2,4	2,7	2,8	
Sağlık giderleri	378	345	505	-8,7	46,5	0,1	0,1	0,1	
Borçlanma genel giderleri	275	370	419	34,3	13,3	0,0	0,1	0,1	
Diğer mal ve hizmet alım giderleri	39.306	44.663	47.362	13,6	6,0	6,7	6,6	5,7	
Cari transferler	224.847	270.924	323.099	20,5	19,3	38,5	39,9	38,9	
Görev zararları	5.832	7.371	7.407	26,4	0,5	1,0	1,1	0,9	
Hazine yardımları	116.763	143.525	161.035	22,9	12,2	20,0	21,2	19,4	
Kar amacı gütmeyen kuruluşlara yapılan transferler	2.465	3.401	3.475	37,9	2,2	0,4	0,5	0,4	
Hanehalkına yapılan transferler	5.432	6.279	7.264	15,6	15,7	0,9	0,9	0,9	
Tarımsal destekleme ödemeleri	11.489	12.722	14.552	10,7	14,4	2,0	1,9	1,8	
Hanehalkına yapılan diğer transferler	7.202	10.173	16.238	41,3	59,6	1,2	1,5	2,0	
Sosyal amaçlı transferler	10.814	12.226	13.781	13,0	12,7	1,9	1,8	1,7	
Yurt dışına yapılan transferler	2.239	2.633	3.238	17,6	23,0	0,4	0,4	0,4	
Gelirden ayrılan paylar	62.609	72.594	96.109	15,9	32,4	10,7	10,7	11,6	
Sermaye giderleri	59.677	70.983	87.986	18,9	24,0	10,2	10,5	10,6	
Sermaye transferleri	8.881	13.342	16.746	50,2	25,5	1,5	2,0	2,0	
Borç verme	12.756	13.291	21.672	4,2	63,1	2,2	2,0	2,6	
B-Faiz giderleri	50.247	56.712	73.961	12,9	30,4	8,6	8,4	8,9	
Toplam	584.071	678.269	830.450	16,1	22,4	100,0	100,0	100,0	

Kaynak: HMB.

2018 yılında da merkezi yönetim bütçe giderlerinin önemli bir kısmını oluşturan cari transferlerin toplam bütçe giderleri içindeki payı % 38,9 olurken, personel giderlerinin payı % 24,2, SGK'ya devlet primi giderlerinin payı % 4,1, mal ve hizmet alım giderlerinin payı % 8,6, sermaye giderlerinin payı % 10,6, sermaye transferlerinin payı % 2,0 ve borç vermenin payı % 2,6 olmuştur.

2017 yılında artışa geçen faiz harcamaları 2018 yılında da bu eğilimini sürdürmüş ve % 30,4 artarak 56.712 milyon TL'den 73.961 milyon TL'ye yükselmiştir. Faiz giderlerinin merkezi yönetim bütçe giderleri içindeki payı 0,5 puanlık artışla % 8,9 olmuştur.

1.4.4.2 Fonlar

2018 yılında fon dengesi kapsamında, bütçe içi Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ile bütçe dışı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Savunma Sanayii Destekleme Fonu ve Özelleştirme Fonu olmak üzere 4 fonun takip edilmesine devam edilmiştir.

2018 yılında kamu kesimi genel dengesinde yer alan fonların gelirlerinin 22.747 milyon TL, giderlerinin 27.300 milyon TL olarak gerçekleşmesi, böylece fon dengesinin 4.552 milyon TL açık vermesi beklenmektedir (Tablo 84).

Tablo 84. Fon Dengesi ⁽¹⁾

Bileşenler	2016	2017	2018 ⁽²⁾	Değişim (%)	
				2017	2018
A. Fon Gelirleri	11.131	13.368	22.747	20,1	70,2
Vergi gelirleri	8.935	10.575	17.695	18,4	67,3
Vergi dışı normal gelirler	1.919	1.800	2.172	-6,2	20,7
Faktör gelirleri (Net)	276	993	509	259,8	-48,7
Cari transferler (Net)	0	0	0	-	-
Sermaye transferleri (Net)	0	0	2.371	-	-
B. Fon Giderleri	15.311	22.148	27.300	44,7	23,3
Cari giderler	8.811	12.085	20.305	37,2	68,0
Faktör Giderleri (Net)	0	0	0	-	-
Sabit sermaye yatırımları	0	0	0	-	-
Cari transferler (Net)	4.719	5.755	6.995	22,0	21,5
Sermaye transferleri (Net)	1.781	4.308	0	141,9	-
C. Gelir-gider farkı	-4.181	-8.780	-4.552	110,0	-48,2
D. Finansman	4.181	8.780	4.552	110,0	-48,2
Dış borç kullanımı	0	0	0	-	-
Dış borç ödemesi	0	0	0	-	-
İç borç-alacak ilişkisi (Net)	-233	-39	30	-83,3	-176,9
Kasa-banka değişimi	4.413	8.819	4.523	99,8	-48,7

Kaynak: SBB.

(1): İşsizlik Sigortası Fonu hariçtir.

(2): Gerçekleşme tahmini.

1.4.4.3 Kamu İktisadi Teşebbüsleri

2019 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında yer aldığı şekliyle, 2018 yılı Ekim ayı itibarıyla 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kapsamında faaliyet gösteren 18 Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) ve özelleştirme kapsamında bulunan ve % 50'den fazla kamu payı olan Türkiye Denizcilik İşletmeleri A.Ş., TÜRKŞEKER A.Ş. ve Sümer Holding A.Ş. KİT dengesi kapsamında izlenmektedir. 2018 yılında işletmecî KİT gelirlerinin % 22,4'lük artışla 170.380 milyon TL'ye, giderlerinin de % 34,0'lık artışla 183.395 milyon TL'ye yükselmesi beklenmektedir. (Tablo 85).

Tablo 85. İşletmecî KİT Finansman Dengesi

Bileşenler	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	Değişim (%)	
				2017	2018
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)					
A. Toplam gelirler	119.928	139.204	170.380	16,1	22,4
I. İşletme gelirleri	104.927	119.647	147.744	14,0	23,5
1. Mal ve hizmet satış hasılatı	87.517	100.969	126.825	15,4	25,6
2. Diğer gelirler	17.410	18.678	20.919	7,3	12,0
II. Kurum bünyesinde kalan fonlar	4.826	7.760	6.999	60,8	-9,8
1. Amortismanlar	4.242	4.932	5.526	16,3	12,0
2. Karşılıklar	584	2.828	1.473	384,2	-47,9
III. Bütçe ve fonlar	10.175	11.797	15.637	15,9	32,6
IV. Diğer gelirler	0	0	0	-	-
B. Toplam giderler	110.942	136.880	183.395	23,4	34,0
I. İşletme giderleri	90.466	114.340	151.444	26,4	32,5
1. Mal ve hizmet satış maliyeti	71.143	93.934	127.940	32,0	36,2
2. Diğer giderler	19.323	20.405	23.504	5,6	15,2
II. Yatırım harcamaları	8.700	13.442	20.701	54,5	54,0
III. Stok artışı	224	-305	912	-236,2	-399,0
IV. Sabit kıymet artışı	4.311	2.654	2.695	-38,4	1,5
V. Dolaysız vergiler	3.848	3.130	3.045	-18,7	-2,7
VI. Temettü ödemeleri	1.999	2.199	3.249	10,0	47,7
VII. Diğer giderler	1.394	1.420	1.349	1,9	-5,0
C. Gelir-gider farkı	8.986	2.324	-13.015	-74,1	-660,0
D. Finansman	-8.986	-2.324	13.015	-74,1	-660,0
I. Kasa banka değişimi	-2.535	1.346	3.406	-153,1	153,0
II. İç borçlanma (net)	-6.174	-3.227	5.798	-47,7	-279,7
III. Dış borçlanma (net)	-278	-444	3.812	59,7	-958,6

Kaynak: SBB.

(1): Gerçekleşme tahmini.

1.4.4.4 Kamu Finansman Açığı

2017 yılında 56.168 milyon TL açık veren kamu kesimi dengesinin, 2018 yılında 101.618 milyon TL açık vereceği, 2017 yılında 544 milyon TL fazla veren bütçe faiz ödemeleri hariç kamu kesimi finansman dengesinin, 2018 yılında 27.657 milyon TL açık vereceği tahmin edilmektedir (Tablo 86).

Tablo 86. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği

Bileşenler	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)		
				GSYH'ye Oranı		
				2016	2017	2018
Merkezi yönetim bütçesi	29.932	47.779	72.615	1,1	1,5	2,0
KİT	-8.448	-1.155	12.834	-0,3	0,0	0,3
İşletmeci	-8.986	-2.324	13.015	-0,3	-0,1	0,4
Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar	539	1.169	-181	0,0	0,0	0,0
Mahalli idareler	10.413	15.963	21.957	0,4	0,5	0,6
Döner sermaye	890	-70	666	0,0	0,0	0,0
Sosyal güvenlik kuruluşları	878	-1.611	0	0,0	-0,1	0,0
İşsizlik Sigortası Fonu	-10.128	-13.518	-11.006	-0,4	-0,4	-0,3
Fonlar	4.181	8.780	4.552	0,2	0,3	0,1
Borçlanma gereği	27.718	56.168	101.618	1,1	1,8	2,7
Bütçe faiz ödemeleri	50.247	56.712	73.961	1,9	1,8	2,0
Faiz dışı borçlanma gereği	-22.529	-544	27.657	-0,9	0,0	0,7

Kaynak: SBB, HMB.

Not: (-) İşareti fazlalığı göstermektedir.

(1): Gerçekleşme tahmini.

2018 yılında kamu kesimi açığı içinde en yüksek paya sahip olan merkezi yönetim bütçe açığı bir önceki yıla göre % 52,0 artışla 72.615 milyon TL'ye yükselmiştir. İşletmeci KİT'lerin 12.834 milyon TL, mahalli idarelerin 21.957 milyon TL, döner sermayeli kuruluşların 666 milyon TL ve fonların 4.552 milyon TL açık vermesi, İşsizlik Sigortası Fonunun 11.006 milyon TL fazla vermesi beklenmektedir.

Merkezi yönetim bütçe açığının GSYH'ye oranı % 1,5'ten % 2,0'a, bütçe faiz ödemelerinin GSYH'ye oranı faiz oranlarındaki artışın etkisiyle % 1,8'den % 2,0'a yükselmiştir. 2018 yılında GSYH'nin % 0,7'si oranında açık verilmiştir.

1.4.4.5 Özelleştirme

Özelleştirme İdaresi tarafından 1984 yılından buyana sürdürülen özelleştirme çalışmaları, son yıllarda özelleştirme kapsamındaki kuruluşların büyük bölümünde özelleştirme çalışmalarının tamamlanmasıyla birlikte oldukça yavaşlamıştır.

2016 yılında 1.293 milyon dolar olan özelleştirme işlemi tutarı, 2017 yılında 751 milyon dolara düşmüş, 2018 yılında ise 1.359 milyon dolara yükselmiştir. 2018 yılındaki özelleştirme tutarının 5 bin dolarını özelleştirme programındaki kuruluşlara ait bağlı ortaklık ve iştiraklerinde bulunan kamu hisselerinin blok satışı, 1.210 milyon dolarını özelleştirme programındaki kuruluşlara ait tesis ve varlıklar ile özelleştirme programına alınan tesis ve varlıkların satışları, 144 bin dolarını da özelleştirme programındaki kuruluşlarda bulunan kamu hisseleri ile programdaki kuruluşlara kuruluşlara ait olan veya ayrıca özelleştirme programına alınan tesis ve varlıkların kamu kuruluşlarına bedelli devirleri oluşturmuştur. 1986 yılından bu yana toplam 70.244 milyon dolar tutarında özelleştirme uygulaması gerçekleştirilmiştir (Tablo 87).

Tablo 87. Özelleştirme İşlemleri

İşlemler	(Bin Dolar)				Birikimli Toplam 1986-2018
	1986-2015	2016	2017	2018	
Özelleştirme programındaki kuruluşlar ile bunların bağlı ortaklık ve iştiraklerinde bulunan kamu hisselerinin blok satışı	35.086.548	0	141.486	4.534	35.232.568
Özelleştirme programındaki kuruluşlarda bulunan kamu hisselerinin halka arzı	9.572.900	0	0	0	9.572.900
Özelleştirme programındaki kuruluşlar ile bunların iştiraklerinde bulunan kamu hisselerinin Borsa'da satışı	1.288.019	0	6.378	0	1.294.397
Özelleştirme programındaki kuruluşlara ait tesis ve varlıklar ile ayrıca özelleştirme programına alınan tesis ve varlıkların satışı	19.714.053	1.286.277	507.976	1.210.073	22.718.379
Özelleştirme programındaki kuruluşlarda bulunan kamu hisseleri ile programdaki kuruluşlara ait olan veya ayrıca özelleştirme programına alınan tesis ve varlıkların kamu kuruluşlarına bedelli devri	1.180.598	6.255	95.025	143.962	1.425.840
Toplam	66.842.118	1.292.532	750.865	1.358.569	70.244.084

Kaynak: ÖiB.

1986-2018 yıllarını kapsayan birikimli sonuçlara göre toplam özelleştirme gelirlerinin % 50,2'si blok satışından, % 32,3'ü tesis ve varlık satışından, % 13,6'sı halka arzdan, % 1,8'i BİST'te satıştan ve % 2,0'ı bedelli devirlerden elde edilmiştir.

1.4.4.6 Merkezi Yönetim Borç Stoku

2003 yılından itibaren merkezi yönetim bütçe açığının finansmanına yönelik olarak orta vadeli stratejik ölçütler çerçevesinde yürütülmekte olan borçlanma politikaları ile öngörülebilirlik, şeffaflık ve hesap verebilirliğin artırılması ilkeleri çerçevesinde, maliyetlerin en uygun seviyeye indirilmesi amaçlanmaktadır. Mali disiplin gözetilerek hazırlanan ekonomik programlar ile para ve maliye politikalarıyla uyumlu borç yönetimi politikaları uygulanmaktadır.⁶

Borçlanmanın 2018 yılında da ağırlıklı olarak TL cinsinden ve sabit faizli enstrümanlarla yapılarak toplam borç stoku içerisindeki döviz cinsi borçların payının önemli ölçüde azaltılması, ortalama vadenin uzatılması, nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskine karşı güçlü nakit rezervi tutulması amaçlanmıştır.

Raporda yer alan son üç yıllık verilerden merkezi yönetim toplam borç stokundaki artış eğiliminin 2018 yılında da devam ettiği görülmektedir. Merkezi yönetim iç borç stokunun artış eğilimi 2018 yılında yavaşlarken, dış borç stokunun hızlı bir artış gösterdiği dikkati çekmektedir. Kamu finansman ihtiyacı büyük ölçüde iç borçlanma yoluyla karşılanmakla birlikte yıllar itibarıyla toplam borç stoku içindeki payı giderek küçülmekte, dış borçlanmanın payı ise artmaktadır.

2017 yılında 876.493 milyon TL olan merkezi yönetim toplam borç stoku, 2018 yılında % 21,7 artarak 1.066.786 milyon TL'ye yükselmiştir. 2017 yılında % 14,3 artan merkezi yönetim iç borç stoku 2018 yılında % 9,5 artışla 586.142 milyon TL'ye yükselmiştir. Dış borç stoku da 2017 yılındaki % 17,1'lik artışın ardından 2018 yılında % 40,9 artışla 480.644 milyon TL olmuştur.

2017 yılında % 7,6 artış gösteren dolar cinsinden merkezi yönetim toplam borç stoku 2018 yılında % 12,7 azalarak 202.397 milyon dolara gerilemiştir. Dolar cinsinden iç borç stoku % 21,5 azalarak 111.214 milyon dolara düşerken, dış borç stoku % 1,0 artarak 91.183 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 88, Grafik 42).

⁶ Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018 Yılı Bütçe Gerekçesi

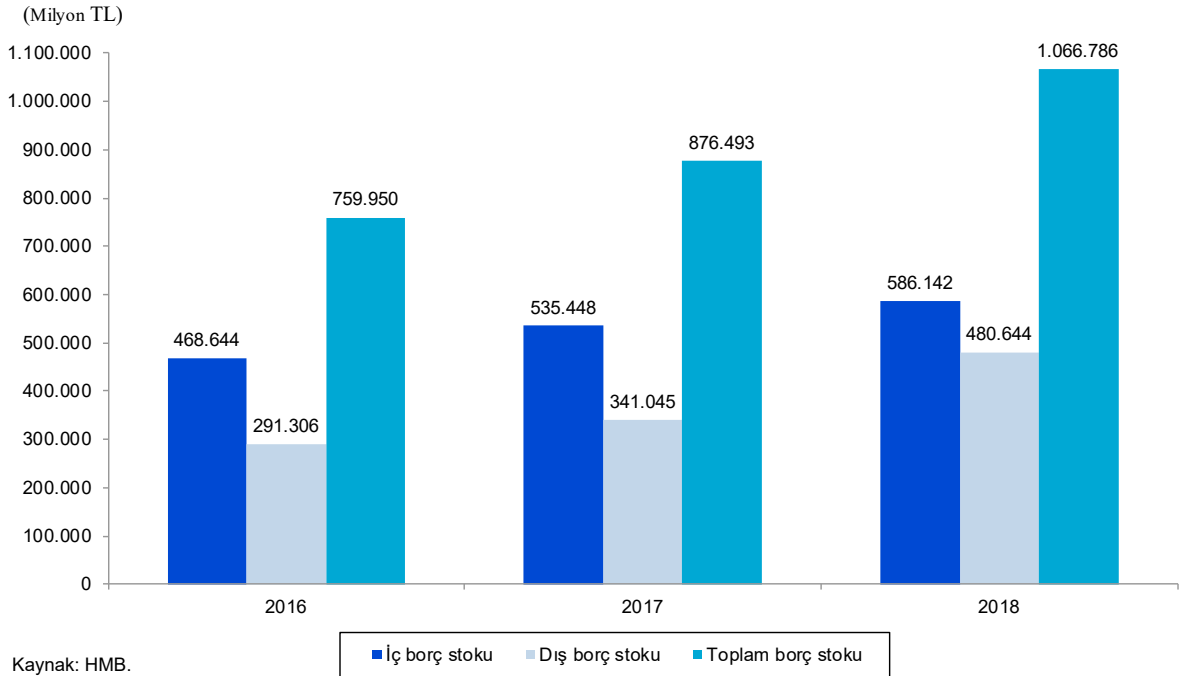
Tablo 88. Merkezi Yönetim Toplam Borç Stoku

Bileşenler	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	Değişim (%)	
				2017	2018
	(Milyon TL)				
İç borç stoku	468.644	535.448	586.142	14,3	9,5
Dış borç stoku	291.306	341.045	480.644	17,1	40,9
Toplam borç stoku	759.950	876.493	1.066.786	15,3	21,7
	(Milyon \$)				
İç borç stoku	132.930	141.702	111.214	6,6	-21,5
Dış borç stoku	82.615	90.241	91.183	9,2	1,0
Toplam borç stoku	215.545	231.943	202.397	7,6	-12,7
	Pay (%)				
İç borç stoku	61,7	61,1	54,9		
Dış borç stoku	38,3	38,9	45,1		
Toplam borç stoku	100,0	100,0	100,0		
	GSYH'ye Oranı				
İç borç stoku	18,0	17,2	15,8		
Dış borç stoku	11,2	11,0	13,0		
Toplam borç stoku	29,1	28,2	28,8		

Kaynak: HMB.

(1): Geçici.

Grafik 42. Merkezi Yönetim Borç Stoku

2018 yılında merkezi yönetim borç stoku içinde iç borç stokunun payı 2017 yılına göre % 61,1'den % 54,9'a gerilerken, dış borç stokunun payı % 38,9'dan % 45,1'e yükselmiştir.

2018 yılında iç borç stokunun GSYH'ye oranı 1,4 puan azalarak % 15,8'e gerilerken, dış borç stokunun GSYH'ye oranı 2,0 puan artarak % 13,0'a, merkezi yönetim toplam borç stokunun GSYH'ye oranı 0,6 puan artarak % 28,8'e yükselmiştir.

2018 yılında toplam 122.760 milyon TL tutarında iç borç ödemesi yapılmıştır. Bunun % 59,9'u olan 73.558 milyon TL'lik kısmını ana para, % 40,1'i olan 49.202 milyon TL'lik kısmını ise faiz ödemeleri oluşturmuştur. 2018 yılında 50.488 milyon TL'lik net iç borçlanma gerçekleştirilmiştir. Net borçlanma 2017 yılına göre % 24,4 azalırken, toplam ödeme % 23,1 artmıştır (Tablo 89).

Tablo 89. Merkezi Yönetim İç Borç Stoku

(Milyon TL)

Yıllar	Ödemeler			Borçlanma			Değişim (%)	
	Anapara	Faiz	Toplam	Satış	Ödeme	Net Borçlanma		
2016	63.547	36.746	100.293	92.067	63.548	28.519	468.644	6,5
2017	60.443	39.310	99.753	127.248	60.443	66.805	535.448	14,3
2018 ⁽¹⁾	73.558	49.202	122.760	124.047	73.559	50.488	586.142	9,5

Kaynak: HMB.

(1): Geçici.

2016 yılında % 10,1 olan iç borçlanmanın ağırlıklı ortalama maliyeti, 2017 yılında % 11,4, 2018 yılında da % 17,5 seviyesine yükselmiştir. İç borç stokunun vade yapısında da 2017 yılına göre bir miktar bozulma olmuş ve 71,2 ay olan iç borçlanmanın ortalama vadesi, 59,3 aya gerilemiştir (Tablo 90).

Tablo 90. İç Borçlanmanın Ortalama Vadesi ve Maliyeti

Bileşenler	2016	2017	2018 ⁽¹⁾
Birikimli Vade (Ay) ⁽²⁾	67,4	71,2	59,3
Bileşik Faiz (%) ⁽³⁾	10,1	11,4	17,5

Kaynak: HM.

(1): Geçici.

(2): Nakit iç borçlanmayı içermektedir.

(3): TL cinsi sabit getirili iç borçlanmanın ağırlıklı ortalama maliyetidir.

2018 yılında 1.066.786 milyon TL olan toplam merkezi yönetim borç stokunun % 54,5'i olan 581.496 milyon TL'lik kısmını Türk lirası cinsinden borç senetleri, % 45,5'i olan 485.290 milyon TL'lik kısmını döviz cinsinden borç senetleri oluşturmuştur.

Toplam borç stokunun % 75,3'ünü sabit faizli, % 12,0'ını değişken faizli ve % 12,7'sini TÜFE'ye endeksli senetler oluşturmuştur. Toplam borç stoku içinde Türk lirasına endeksli sabit faizli senetlerin payı % 34,7, değişken faizli senetlerin payı % 7,1 ve TÜFE'ye endeksli senetlerin payı % 12,7 olurken, dövize endeksli sabit faizli senetlerin payı % 40,6, değişken faizli senetlerin payı % 4,9 olmuştur (Tablo 91).

Tablo 91. Merkezi Yönetim Borç Stoku Döviz/Faiz Yapısı ⁽¹⁾

Bileşenler	Stok Değeri (Milyon TL)			Pay (%)		
	2016	2017	2018 ⁽²⁾	2016	2017	2018
Bileşenler						
Sabit	530.436	646.729	803.753	69,8	73,8	75,3
Değişken	122.697	110.200	127.656	16,1	12,6	12,0
TÜFE'ye endeksli	106.817	119.564	135.377	14,1	13,6	12,7
Toplam borç stoku	759.950	876.493	1.066.786	100,0	100,0	100,0
Türk Lirası cinsinden						
Sabit	278.945	348.401	370.567	36,7	39,7	34,7
Değişken	82.882	67.482	75.552	10,9	7,7	7,1
TÜFE'ye endeksli	106.817	119.564	135.377	14,1	13,6	12,7
Türk Lirası cinsinden	468.644	535.447	581.496	61,7	61,1	54,5
Döviz						
Sabit	251.491	298.328	433.186	33,1	34,0	40,6
Değişken	39.815	42.717	52.104	5,2	4,9	4,9
Döviz	291.306	341.045	485.290	38,3	38,9	45,5
İç borç stoku						
Sabit	278.945	348.401	375.213	36,7	39,7	35,2
Değişken	82.882	67.482	75.552	10,9	7,7	7,1
TÜFE'ye endeksli	106.817	119.564	135.377	14,1	13,6	12,7
İç borç stoku	468.644	535.447	586.142	61,7	61,1	54,9
Dış borç stoku						
Sabit	251.491	298.328	428.540	33,1	34,0	40,2
Değişken	39.815	42.717	52.104	5,2	4,9	4,9
Dış borç stoku	291.306	341.045	480.644	38,3	38,9	45,1

Kaynak: HMB.

(1): İç ve dış borç stoku ana para yükümlülüklerinden oluşmaktadır.

(2): Geçici.

2018 yılında bir önceki yıla göre iç borç stokunun elinde bulunduranlara göre dağılımında; bankacılık kesiminin payı % 47,1'den % 53,6'ya yükselirken, banka dışı kesimin payı % 31,0'dan % 30,2'ye, TCMB'nin payı % 2,5'ten % 2,1'e gerilemiştir. Toplam iç borç stoku içinde bankacılık kesimi altında yer alan kamu bankalarının payı % 22,3, özel bankaların payı % 19,1, yabancı bankaların payı % 9,7 ve kalkınma ve yatırım bankalarının payı % 1,1, katılım bankalarının payı

% 1,4 olmuştur. Toplam borç stoku içinde banka dışı kesimde yer alan gerçek kişilerin payı % 0,6, tüzel kişilerin payı % 24,3 ve menkul kıymet yatırım fonlarının payı % 5,4 olmuştur. Böylece iç borç stoku içinde yerli yatırımcıların payı % 80,6'dan % 86,0'a yükselirken, yabancı yatırımcıların payı % 19,4'den % 14,0'a gerilemiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda 2018 yılı sonunda borçlanma için belirlenmiş stratejik ölçüt ve göstergelerden sapma olduğu görülmektedir (Tablo 92).

Tablo 92. İç Borç Stokunun Elinde Bulunduranlara Göre Dağılımı ⁽¹⁾

Bileşenler	Stok Değeri (Milyon TL)			Pay (%)		
	2016	2017	2018 ⁽³⁾	2016	2017	2018
Bankacılık kesimi	236.368	270.359	339.488	47,6	47,1	53,6
Kamu bankaları	93.279	101.631	141.093	18,8	17,7	22,3
Özel bankalar	84.194	102.240	120.676	16,9	17,8	19,1
Yabancı bankalar	48.947	55.884	61.480	9,9	9,7	9,7
Kalkınma ve yatırım bankaları	3.908	4.326	7.202	0,8	0,8	1,1
Katılım bankaları	6.040	6.279	9.037	1,2	1,1	1,4
Banka dışı kesim	160.562	178.003	191.342	32,3	31,0	30,2
Gerçek kişiler	898	1.300	3.498	0,2	0,2	0,6
Tüzel kişiler	127.961	143.247	153.603	25,8	24,9	24,3
Menkul kıymet yatırım fonları	31.704	33.456	34.241	6,4	5,8	5,4
TCMB ⁽²⁾	13.879	14.481	13.603	2,8	2,5	2,1
Yurt içi yerleşikler toplamı	410.809	462.843	544.433	82,7	80,6	86,0
Yurt dışı yerleşikler	85.987	111.307	88.920	17,3	19,4	14,0
Toplam	496.796	574.150	633.353	100,0	100,0	100,0

Kaynak: HMB.

(1): Stok verileri Resmi Gazete fiyatlarıyla değerlendirilmiştir. Repo vb. teminat işlemlerinde kullanılan DİBS'ler, teminatı veren tarafın bulunduğu alt sektörün verisi içerisinde gösterilmektedir.

(2): Açık piyasa işlemlerinden kaynaklanan tutarları kapsamaktadır.

(3): Geçici.

1.4.5 Altın Fiyatları

Yatırım araçları içinde güvenli liman olarak görülmesi ve uzun vadede kazandırması nedeniyle hemen hemen her yatırımcının portföyünde yer alan altında 2018 yılında yüksek oranlı fiyat artışları gerçekleşmiştir.

ABD Merkez Bankası'nın (Fed) izlediği faiz politikaları, jeopolitik risklerin devam edeceği beklentisi, ticaret savaşlarının olumsuz etkileri ve dolar kurundaki yükselişlerin devam etmesi altın fiyatlarındaki yükselişleri etkileyen en önemli unsurlar olmuştur.

2016 yılı ortalaması 1.249 Amerikan doları olan altının ons fiyatı, 2017 yılında 1.258 Amerikan dolarına, 2018 yılında da 1.270 Amerikan dolarına yükselmiştir. İç piyasalarda Cumhuriyet altını fiyatları 2018 yılında rekor düzeyde artış göstermiş ve

yatırımcısına nominal olarak % 37,2, reel olarak % 17,9 kazanç sağlamıştır. Külçe altın ise nominal olarak % 33,4, reel olarak da % 14,7 değer kazanmıştır (Tablo 93).

Tablo 93. Altın Fiyatları

Yıllar	Aylar	Cumhuriyet Altını ⁽¹⁾ (TL/Adet)	Külçe Altın ⁽¹⁾ (TL/Gr)	1 Ons Altın ⁽²⁾ (ABD \$/Ons)	TÜFE (2003=100)		Cumhuriyet Altını		Külçe Altın	
					Endeks Değeri	Değişim (%)	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%)	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%)
2016	Ocak	704	106	1.101	274,4	1,8	4,0	2,1	5,0	3,1
	Şubat	755	114	1.212	274,4	0,0	7,2	7,3	7,5	7,6
	Mart	767	116	1.254	274,3	0,0	1,6	1,6	1,8	1,8
	Nisan	752	113	1.242	276,4	0,8	-2,0	-2,7	-2,6	-3,3
	Mayıs	791	120	1.256	278,0	0,6	5,2	4,6	6,2	5,6
	Haziran	794	120	1.281	279,3	0,5	0,4	-0,1	0,0	-0,5
	Temmuz	836	126	1.337	282,6	1,2	5,3	4,1	5,0	3,8
	Ağustos	847	128	1.339	281,8	-0,3	1,3	1,6	1,6	1,9
	Eylül	842	127	1.325	282,3	0,2	-0,6	-0,8	-0,8	-1,0
	Ekim	842	126	1.262	286,3	1,4	0,0	-1,4	-0,8	-2,2
	Kasım	877	132	1.234	287,8	0,5	4,2	3,6	4,8	4,2
	Aralık	875	131	1.150	292,5	1,6	-0,2	-1,8	-0,8	-2,4
	Yıllık	807	122	1.249	280,8	7,8	19,9	11,3	19,9	11,2
2017	Ocak	957	145	1.188	299,7	2,5	9,4	6,8	10,4	7,7
	Şubat	975	146	1.235	302,2	0,8	1,9	1,1	0,8	0,0
	Mart	975	146	1.230	305,2	1,0	0,0	-1,1	-0,1	-1,1
	Nisan	998	150	1.274	309,2	1,3	2,4	1,1	3,1	1,7
	Mayıs	962	143	1.244	310,6	0,4	-3,7	-4,1	-4,4	-4,8
	Haziran	959	143	1.259	309,8	-0,3	-0,3	-0,1	-0,3	0,0
	Temmuz	953	142	1.240	310,2	0,1	-0,6	-0,8	-0,5	-0,7
	Ağustos	969	145	1.281	311,9	0,5	1,7	1,2	2,1	1,6
	Eylül	980	147	1.312	313,9	0,7	1,1	0,5	1,5	0,8
	Ekim	1.008	152	1.277	320,4	2,1	2,9	0,8	2,9	0,8
	Kasım	1.067	160	1.282	325,2	1,5	5,8	4,2	5,7	4,2
	Aralık	1.092	158	1.271	327,4	0,7	2,4	1,7	-1,2	-1,9
	Yıllık	991	148	1.258	312,1	11,1	22,8	10,5	21,9	9,6
2018	Ocak	1.115	162	1.333	330,8	1,0	2,1	1,1	2,3	1,2
	Şubat	1.119	163	1.331	333,2	0,7	0,4	-0,3	0,4	-0,4
	Mart	1.141	166	1.325	336,5	1,0	2,0	1,0	2,2	1,2
	Nisan	1.197	175	1.333	342,8	1,9	4,9	3,0	5,1	3,1
	Mayıs	1.281	187	1.306	348,3	1,6	7,0	5,3	7,2	5,5
	Haziran	1.304	191	1.279	357,4	2,6	1,8	-0,8	1,8	-0,8
	Temmuz	1.306	192	1.237	359,4	0,6	0,2	-0,4	0,6	0,0
	Ağustos	1.600	234	1.203	367,7	2,3	22,5	19,8	21,9	19,1
	Eylül	1.674	242	1.197	390,8	6,3	4,6	-1,6	3,7	-2,5
	Ekim	1.600	231	1.221	401,3	2,7	-4,4	-6,9	-4,5	-7,0
	Kasım	1.478	213	1.221	395,5	-1,4	-7,6	-6,2	-7,9	-6,6
	Aralık	1.502	217	1.254	393,9	-0,4	1,6	2,0	1,7	2,1
	Yıllık	1.360	198	1.270	363,1	16,3	37,2	17,9	33,4	14,7

Kaynak: TCMB.

(1): Satış fiyatlarıdır.

(2): Londra satış fiyatıdır.

1.4.6 Döviz Kurları

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), dalgalı döviz kuru uygulamasına 2018 yılında da devam etmiştir. Uygulanmakta olan kur rejiminde döviz kuru bir politika aracı olarak kullanılmamaktadır. TCMB'nin nominal veya reel bir döviz kuru hedefi bulunmamaktadır. Döviz kurları piyasadaki arz ve talep koşullarınca belirlenmektedir. Döviz arz ve talebi iktisadi temeller, uygulanan para ve maliye politikaları, uluslararası gelişmeler ve beklentilerden etkilenmektedir. Döviz kurunun iktisadi temellerden belirgin bir şekilde kopması ve aşırı oynaklıkların finansal istikrar açısından risk oluşturması durumunda, TCMB para politikası duruşunu değiştirerek tepki vermektedir. Döviz piyasasının etkin bir biçimde işleyebilmesi için döviz kurlarındaki gelişmeler ve risk faktörleri takip edilerek elindeki araçlarla gerekli önlemleri almaktadır. Kur riski iktisadi birimlerce yönetilmektedir.

TCMB 2018 yılında döviz likiditesi yönetiminde; Merkez Bankası rezervlerinin etkin kullanımını esas alarak ürün çeşitliliğini artırmış, bankaların döviz likidite yönetimlerine katkı sağlamıştır. Zorunlu karşılık oranları ve Rezerv Opsiyonu Mekanizması (ROM) yoluyla sisteme döviz likiditesi sağlanmıştır. Bu kapsamda yabancı para ve TL zorunlu karşılık oranları indirilmiş, ROM kapsamında döviz imkan oranı üst sınırı düşürülmüş, Türk lirası depoları karşılığı döviz depoları ihalelerine devam edilmiştir. Ayrıca 20 Kasım 2017 tarihinden itibaren başlanan Türk lirası uzlaşmalı vadeli döviz satım ihalelerine 2018 yılın da da devam edilmiştir. 31 Ağustos 2018 tarihinden itibaren Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasasında TL uzlaşmalı vadeli döviz işlemleri de gerçekleştirilmeye başlanmıştır.⁷

1 Kasım 2018 tarihinde bankaların Türk lirası ve döviz likidite yönetimindeki etkinliğinin artırılması amacıyla döviz karşılığı Türk lirası swap piyasası işlemlerine başlanmış, yurt içindeki altın cinsi tasarrufların finansal sisteme dahil edilebilmesini sağlamak üzere döviz karşılığı altın piyasası işlemlerine başlanmıştır.

2018 yılında da reeskont kredisi uygulamasına devam edilmiştir. Döviz kazandırıcı faaliyet ve hizmetlerde bulunan firmalara Türk lirası olarak kullandırılan reeskont kredileri, vade sonunda döviz olarak geri ödenmesi nedeniyle TCMB döviz rezervlerine en fazla katkı sağlayan araç olmaya devam etmiştir. İhracat reeskont kredisi yoluyla TCMB döviz rezervlerine 2018 yılında 14.902 milyon dolar katkıda

⁷ TCMB, Para ve Kur Politikası, 2019

bulunulmuştur. Enerji ithalatçısı kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT) 7.699 milyon dolarlık döviz talebi TCMB tarafından karşılanırken, döviz piyasalarına döviz alım ve satım ihaleleri yoluyla veya doğrudan döviz satışı yapılmamıştır. Böylece 2018 yılında TCMB tarafından 7.203 milyon dolar net döviz alımı yapılmıştır (Tablo 94).

Tablo 94. TCMB Tarafından Yapılan Döviz Alım-Satım Tutarları

(Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat Reeskont Kredileri	Döviz Alım İhaleleri	Döviz Satım İhaleleri	Döviz Alım Müdahaleleri	Döviz Satım Müdahaleleri	Enerji İthalatçısı KİT'lere Döviz Satışı	Toplam Net Döviz Alımları
2016	15.022	0	3.400	0	0	5.084	6.538
2017	12.490	0	0	0	0	7.851	4.639
2018	14.902	0	0	0	0	7.699	7.203

Kaynak: TCMB.

2018 yılında seçim ortamına girilmesi, enflasyon oranlarındaki yükseliş, iç talebi artırmaya yönelik politikalar, siyasi belirsizlikler, yüksek dış borç ödemeleri ve reel sektörün açık pozisyonlarını kapatma isteği ve dışarıdan yapılan müdahalelerin etkisiyle özellikle ikinci ve üçüncü çeyreklerde döviz kurlarında yüksek oranlı artışlar yaşanmıştır. Yurtdışında da ABD ile yaşanan gerginlik ve bu ülke tarafından demir ve çelik tarifelerine yapılan artış kur artışını üst seviyelere çıkarmıştır. Son çeyrekte ise kur artışlarına karşı uygulamaya konulan politikalar, ekonomik daralmanın döviz ihtiyacını azaltması ve psikolojik baskıların kırılması ile kurlarda dengelenme yönünde düşüş yaşanmıştır.

Yıl sonunda yıllık ortalama değerlere göre nominal olarak Türk lirası karşısında Amerikan doları % 32,4 değer kazanarak 4,82597 TL'ye, Euro % 38,0 değer kazanarak 5,67717 TL'ye, İngiliz sterlini % 36,6 değer kazanarak 6,40203 TL'ye, Japon yeni % 34,2 değer kazanarak 4,35021 TL'ye yükselmiştir (Tablo 95).

Tablo 95. Yıllar İtibariyle Döviz Kurları

(Döviz Alış Kuru, Yıllık Ortalama)

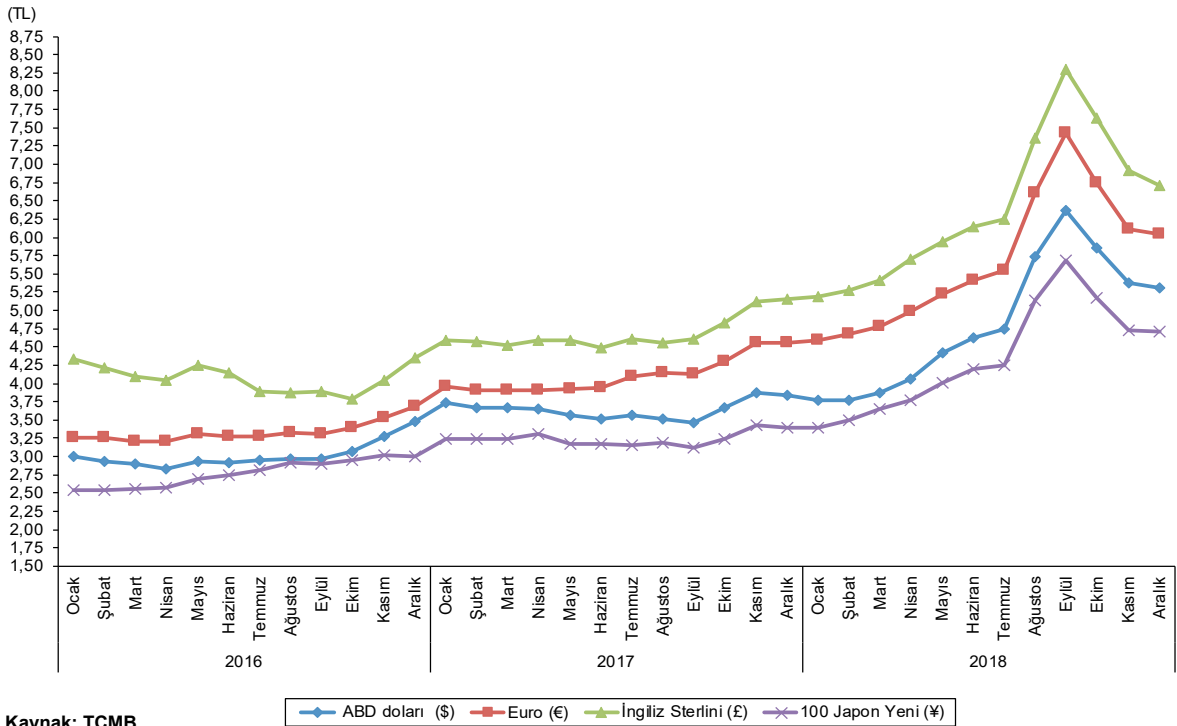
Yıllar	ABD Doları	Değişim (%)	Euro	Değişim (%)	İngiliz Sterlini	Değişim (%)	Japon Yeni	Değişim (%)
2016	3,01854	11,0	3,33768	10,6	4,07741	-1,8	2,77296	23,7
2017	3,64494	20,8	4,11388	23,3	4,68748	15,0	3,24099	16,9
2018	4,82597	32,4	5,67717	38,0	6,40203	36,6	4,35021	34,2

Kaynak: TCMB.

Aylık ortalama kurlara göre 2017 yılı Aralık ayında 3,84770 TL seviyesinde olan Amerikan doları 2018 yılına % 2,0 azalışla başlamış ve Ocak ayında 3,77233 TL seviyesine gerilemiştir. Sonraki aylarda Ağustos ayına kadar olan dönemde sürekli % 0,2-8,9 bandında tek haneli artış sergileyen dolar kuru değişim oranı Ağustos ayında % 20,7 artış ile tavan yapmıştır. Dolar kuru Ağustos ayında 5,73019 TL, Eylül ayında da % 11,1 artış ile 6,36687 TL seviyelerine yükselmiştir. Yılın son üç ayında ise düşüş eğilimi içinde olmuştur. Böylece 2018 yılı sonunda ortalama dolar kuru bir önceki yıla göre % 32,4 artışla 4,82597 TL olmuştur. Euro da aylık bazda 2018 yılına % 0,9 yükselerek başlamış, Ağustos ve Eylül aylarında en yüksek seviyelerine çıkmıştır, sonraki aylarda düşmeye başlamıştır. Böylece 2018 yılı sonunda ortalama Euro değeri bir önceki yıla göre % 38,0'lık artışla 5,67717 TL olmuştur.

Reel olarak tüketici fiyat endeksine göre Türk lirası karşısında 2018 yılında Amerikan doları % 13,8, Euro % 18,6 değer kazanmıştır. 2018 yılında aylık reel değişimlere bakıldığında, Amerikan doları en büyük değer kaybını % 10,4 ile Ekim ayında ve en yüksek değer artışını da % 18,0 ile Ağustos ayında yaşamıştır. Euro'nun ise en yüksek değer kaybını % 11,6 ile Ekim ayında, en yüksek değer artışını da % 16,5 ile Ağustos ayında yaşadığı görülmektedir (Tablo 96, Grafik 43).

Grafik 43. Döviz Kurları

Kaynak: TCMB.

— ABD doları (\$) — Euro (€) — İngiliz Sterlini (£) — 100 Japon Yeni (¥)

Tablo 96. Döviz Kurları

		(Döviz Alış Kuru, Aylık Ortalama)							
Yıllar	Aylar	ABD Doları (\$)	Euro (€)	TÜFE (2003=100)		Nominal Değişim (%)		Reel Değişim (%)	
				Endeks Değeri	Değişim (%)	\$	€	\$	€
2016	Ocak	3,00695	3,26692	274,4	1,8	3,1	3,1	1,2	1,2
	Şubat	2,94066	3,26280	274,4	0,0	-2,2	-0,1	-2,2	-0,1
	Mart	2,89174	3,20635	274,3	0,0	-1,7	-1,7	-1,6	-1,7
	Nisan	2,83474	3,21340	276,4	0,8	-2,0	0,2	-2,7	-0,6
	Mayıs	2,92660	3,31473	278,0	0,6	3,2	3,2	2,6	2,6
	Haziran	2,91699	3,27736	279,3	0,5	-0,3	-1,1	-0,8	-1,6
	Temmuz	2,95756	3,27097	282,6	1,2	1,4	-0,2	0,2	-1,3
	Ağustos	2,96286	3,32075	281,8	-0,3	0,2	1,5	0,5	1,8
	Eylül	2,96010	3,31651	282,3	0,2	-0,1	-0,1	-0,3	-0,3
	Ekim	3,06794	3,38664	286,3	1,4	3,6	2,1	2,2	0,7
	Kasım	3,26745	3,53439	287,8	0,5	6,5	4,4	6,0	3,8
	Aralık	3,48893	3,68128	292,5	1,6	6,8	4,2	5,1	2,5
	Yıllık	3,01854	3,33768	280,8	7,8	11,0	10,6	3,0	2,6
2017	Ocak	3,73489	3,96549	299,7	2,5	7,0	7,7	4,5	5,1
	Şubat	3,67236	3,91099	302,2	0,8	-1,7	-1,4	-2,5	-2,2
	Mart	3,66594	3,91577	305,2	1,0	-0,2	0,1	-1,2	-0,9
	Nisan	3,65384	3,91010	309,2	1,3	-0,3	-0,1	-1,6	-1,4
	Mayıs	3,56386	3,93239	310,6	0,4	-2,5	0,6	-2,9	0,1
	Haziran	3,51899	3,94866	309,8	-0,3	-1,3	0,4	-1,0	0,7
	Temmuz	3,55987	4,09142	310,2	0,1	1,2	3,6	1,0	3,5
	Ağustos	3,51248	4,14362	311,9	0,5	-1,3	1,3	-1,8	0,8
	Eylül	3,46805	4,13769	313,9	0,7	-1,3	-0,1	-1,9	-0,8
	Ekim	3,66226	4,30829	320,4	2,1	5,6	4,1	3,5	2,0
	Kasım	3,87905	4,54963	325,2	1,5	5,9	5,6	4,4	4,0
	Aralık	3,84770	4,55252	327,4	0,7	-0,8	0,1	-1,5	-0,6
	Yıllık	3,64494	4,11388	312,1	11,1	20,8	23,3	8,6	10,9
2018	Ocak	3,77233	4,59128	330,8	1,0	-2,0	0,9	-2,9	-0,2
	Şubat	3,77802	4,67317	333,2	0,7	0,2	1,8	-0,6	1,0
	Mart	3,88088	4,78546	336,5	1,0	2,7	2,4	1,7	1,4
	Nisan	4,05403	4,98381	342,8	1,9	4,5	4,1	2,5	2,2
	Mayıs	4,41415	5,22230	348,3	1,6	8,9	4,8	7,1	3,1
	Haziran	4,62822	5,40696	357,4	2,6	4,8	3,5	2,2	0,9
	Temmuz	4,74801	5,54531	359,4	0,6	2,6	2,6	2,0	2,0
	Ağustos	5,73019	6,60658	367,7	2,3	20,7	19,1	18,0	16,5
	Eylül	6,36687	7,42468	390,8	6,3	11,1	12,4	4,5	5,7
	Ekim	5,85937	6,74170	401,3	2,7	-8,0	-9,2	-10,4	-11,6
	Kasım	5,37349	6,10608	395,5	-1,4	-8,3	-9,4	-6,9	-8,1
	Aralık	5,30612	6,03868	393,9	-0,4	-1,3	-1,1	-0,9	-0,7
	Yıllık	4,82597	5,67717	363,1	16,3	32,4	38,0	13,8	18,6

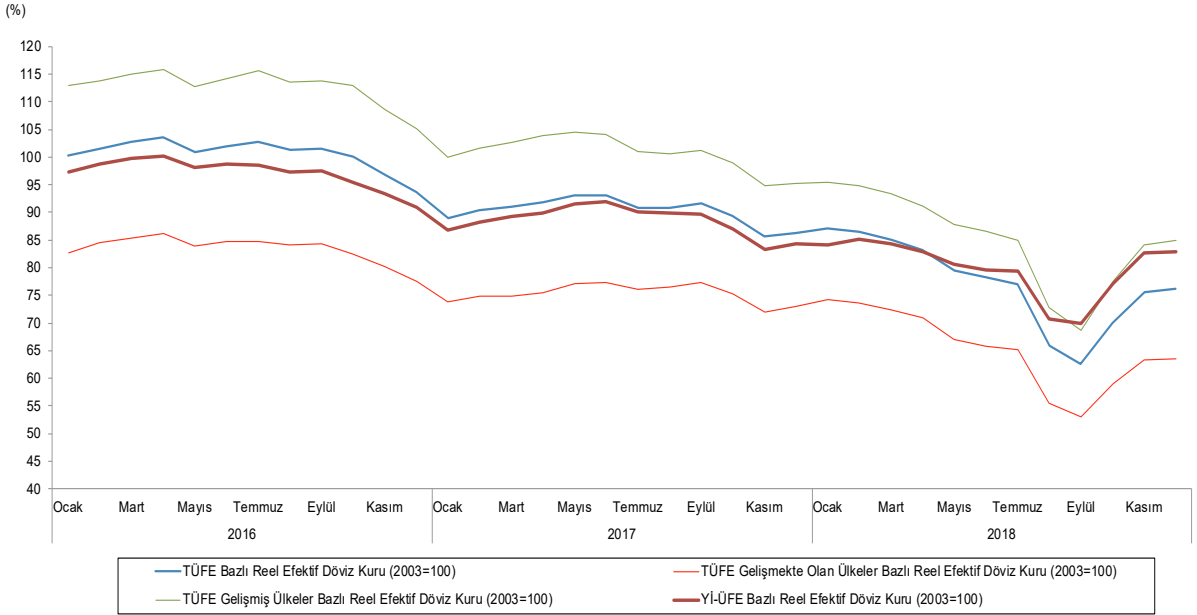
Kaynak: TCMB, TÜİK.

Reel efektif döviz kuru ülkelerin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü gösteren en önemli göstergelerden biridir. 2018 yılında reel efektif döviz kurları TÜFE bazında % 14,4 değer kaybetmiş ve endeks yıllık ortalama 77,23, Yİ-ÜFE bazında da % 9,7 değer kaybetmiş ve 79,95 seviyesinde gerçekleşmiştir (Tablo 97, Grafik 44).

Tablo 97. Reel Efektif Döviz Kuru

Yıllar	Aylar	TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru (2003=100)	TÜFE Gelişmekte Olan Ülkeler Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru (2003=100)	TÜFE Gelişmiş Ülkeler Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru (2003=100)	Yİ-ÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru (2003=100)
2016	Ocak	100,26	82,77	112,93	97,31
	Şubat	101,64	84,57	113,70	98,71
	Mart	102,71	85,27	115,11	99,85
	Nisan	103,61	86,22	115,89	100,14
	Mayıs	100,83	83,86	112,82	98,05
	Haziran	101,97	84,66	114,27	98,79
	Temmuz	102,71	84,80	115,68	98,50
	Ağustos	101,41	84,21	113,65	97,36
	Eylül	101,58	84,32	113,85	97,58
	Ekim	100,13	82,44	113,05	95,44
	Kasım	96,75	80,18	108,60	93,32
	Aralık	93,63	77,48	105,24	91,02
	Yıllık	100,60	83,40	112,90	97,17
2017	Ocak	89,01	73,77	99,92	86,82
	Şubat	90,39	74,78	101,61	88,32
	Mart	90,97	74,91	102,70	89,34
	Nisan	91,79	75,44	103,81	89,98
	Mayıs	93,07	77,14	104,47	91,53
	Haziran	92,99	77,32	104,07	92,04
	Temmuz	90,76	76,01	100,93	90,18
	Ağustos	90,90	76,57	100,57	89,83
	Eylül	91,71	77,40	101,30	89,66
	Ekim	89,40	75,19	99,05	86,98
	Kasım	85,57	71,94	94,82	83,34
	Aralık	86,37	72,95	95,32	84,34
	Yıllık	90,24	75,29	100,71	88,53
2018	Ocak	87,12	74,15	95,49	84,17
	Şubat	86,49	73,67	94,74	85,07
	Mart	85,13	72,43	93,34	84,27
	Nisan	83,24	70,95	91,13	82,83
	Mayıs	79,42	67,00	87,74	80,67
	Haziran	78,21	65,77	86,65	79,69
	Temmuz	77,04	65,07	85,02	79,43
	Ağustos	65,83	55,52	72,75	70,73
	Eylül	62,50	52,99	68,73	69,94
	Ekim	70,00	58,95	77,46	77,02
	Kasım	75,67	63,39	84,13	82,72
	Aralık	76,15	63,51	85,00	82,88
	Yıllık	77,23	65,28	85,18	79,95

Kaynak: TCMB.

Grafik 44. Reel Efektif Döviz Kuru Endeksleri

Kaynak: TÜİK.

1.5 Dış Ekonomik Gelişmeler

1.5.1 Dış Ticaret Göstergeleri

2017 yılında dünya ekonomisinde yaşanan büyüme, dünya ticaretine olumlu yönde yansımıştır. Dünya ihracat ve ithalat hacminde ve böylece ticaret hacminde görülen yüksek oranlı ivmelenmeden Türkiye'nin dış ticareti de olumlu yönde etkilenmiş ve ihracatta iki, ithalatta ise üç yıldır yaşanan düşüş sona ererken yerini çift haneli artışlara bırakmıştır.

İhracatta 2017 yılında kaydedilen büyüme hızı yavaşlamakla birlikte 2018 yılında da devam etmiştir. İç talepteki daralmaya rağmen dış talebin canlılığını koruması, özellikle yılın üçüncü çeyreğinde olmak üzere kurlardaki hızlı artış ve Türk lirasının değer kaybetmesi ihracat artışını desteklemiştir. Küresel ticarete ABD'nin başlattığı Çin'i de içine alan korumacılık önlemlerinin uygulanmaya başlanması, ihracat açısından olumsuz bir gelişme olarak ortaya çıkarken, üretimi ve ihracatı artırmaya yönelik olarak uygulamaya konulan teşvikler olumlu etki yapmıştır. Yıl sonunda ihracat bir önceki yıla göre % 7,0 artış göstermiştir.

2018 yılında iktisadi faaliyetlerde yavaşlamanın başlaması ve ekonomide dengelenme sürecine girilmesiyle birlikte iç talepte yaşanan küçülme, ithalat artışını sınırlandırmıştır. 2017 yılında yüksek oranda artan altın ithalatının 2018 yılında yavaşlaması da ithalattaki daralmada etkili olmuştur. 2017 yılında yüksek oranlı artış gösteren ithalat, 2018 yılında % 4,6 düşüş göstermiştir.

Böylece ihracat 156.993 milyon dolardan 167.967 milyon dolara yükselirken, ithalat 233.800 milyon dolardan 223.046 milyon dolara gerilemiştir.

İhracat artışına karşın ithalattaki azalmanın etkisiyle 2017 yılında % 36,9 artan dış ticaret açığı, 2018 yılında % 28,3 azalarak 55.079 milyon dolar olmuştur. Dış ticaret hacmi ihracatta kaydedilen artışın etkisiyle % 0,1 artarak 391.014 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 98, Grafik 45).

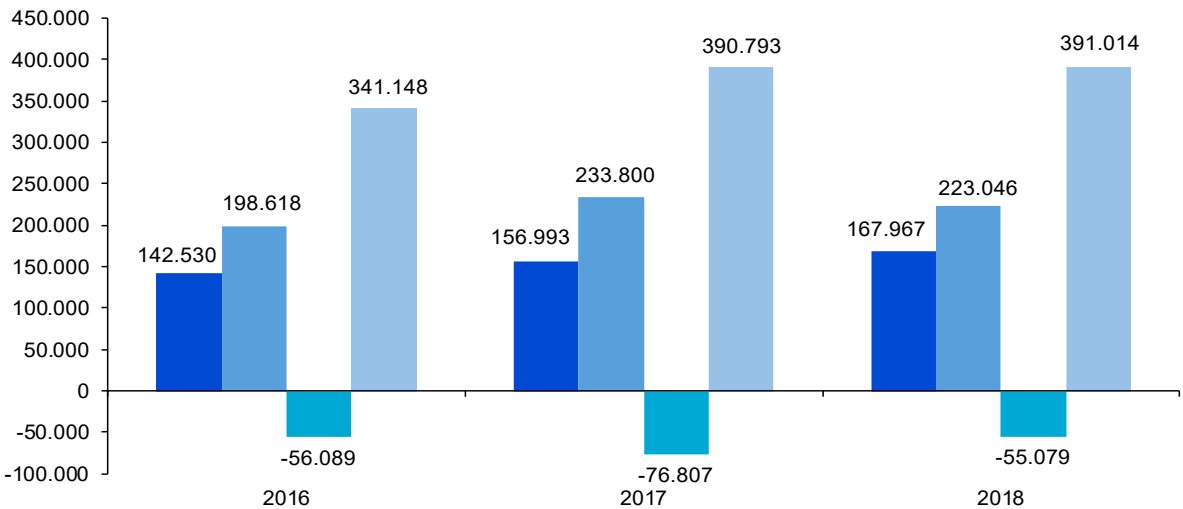
Tablo 98. Dış Ticaret Göstergeleri

Göstergeler	(Milyon Dolar)				
	Değer			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018
İhracat	142.530	156.993	167.967	10,1	7,0
İthalat	198.618	233.800	223.046	17,7	-4,6
Dış ticaret hacmi	341.148	390.793	391.014	14,6	0,1
Dış ticaret dengesi	-56.089	-76.807	-55.079	36,9	-28,3
İhracatın ithalatı karşılama oranı (%)	71,8	67,1	75,3	-	-

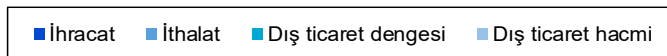
Kaynak: TÜİK.

Grafik 45. Dış Ticaret Göstergeleri

(Milyon Dolar)

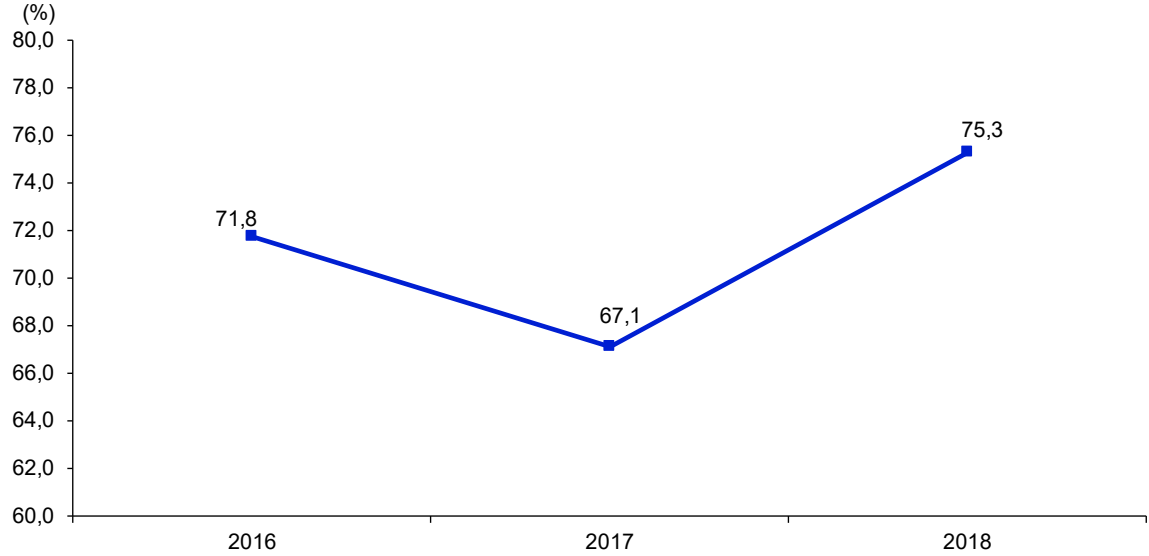

Kaynak: TÜİK.

İthalatta azalış ihracatta ise artış olması nedeniyle ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2018 yılında 2017 yılına göre 8,2 puan artarak % 67,1'den % 75,3'e yükselmiştir (Grafik 46).

Grafik 46. İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Kaynak: TÜİK.

1.5.1.1 İhracat

2017 yılında % 10,1 artan ihracat 2018 yılında % 7,0 artmıştır. Dış talepte özellikle en önemli ticaret ortağımız konumundaki Avrupa Birliği ülkelerinin ticaret talebindeki canlanma, Türk lirasının değer kaybetmesinin sağladığı rekabet avantajı, iç talepteki daralma karşısında firmaların dış piyasalara ve yeni pazarlara yönelmesi ihracatın artmasında etkili olmuştur. 2018 yılı sonunda ihracat 156.993 milyon dolardan 167.967 milyona yükselmiştir.

2018 yılında madencilik ve taşocakçılığı sektörü ihracatı % 3,1 azalışla 3.400 milyon dolara gerilerken diğer sektörlerin ihracatında artış olmuştur. Tarım ve ormancılık sektörü ihracatı % 5,1 artışla 5.557 milyon dolar, balıkçılık sektörü ihracatı % 7,7 artışla 486 milyon dolar, imalat sektörü ihracatı % 7,2 artışla 157.750 milyon dolar olmuştur (Tablo 99).

Tablo 99. Sektörlere Göre İhracat

Sektörler	(Milyon Dolar)							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Tarım ve ormancılık	5.397	5.287	5.557	3,8	3,4	3,3	-2,0	5,1
Balıkçılık	414	451	486	0,3	0,3	0,3	8,9	7,7
Madencilik ve taşocakçılığı	2.677	3.509	3.400	1,9	2,2	2,0	31,1	-3,1
İmalat	133.596	147.138	157.750	93,7	93,7	93,9	10,1	7,2
Diğer	446	608	774	0,3	0,4	0,5	36,3	27,4
Toplam	142.530	156.993	167.967	100,0	100,0	100,0	10,1	7,0

Kaynak: TÜİK.

Toplam ihracat içinde sektörlerin payları kıyaslandığında, imalat sektörünün % 93,9 ile en büyük payı aldığı, onu % 3,3 ile tarım ve ormancılık sektörünün, % 2,0 ile madencilik ve taşocakçılığı sektörünün, % 0,3 ile balıkçılık sektörünün izlediği görülmektedir.

2018 yılında geniş ekonomik grup sınıflamasına göre bir önceki yıla göre sermaye (yatırım) malları ihracatı % 8,1 artış ile 19.845 milyon dolara, ara malları ihracatı % 8,5 artış ile 79.288 milyon dolara, tüketim malları ihracatı % 4,9 artış ile 68.052 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 100).

Tablo 100. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İhracat

Geniş Ekonomik Grup Sınıflaması	(Milyon Dolar)							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Sermaye (yatırım) malları	15.891	18.352	19.845	11,1	11,7	11,8	15,5	8,1
Ara (hammadde) malları	66.890	73.063	79.288	46,9	46,5	47,2	9,2	8,5
Tüketim malları	58.877	64.878	68.052	41,3	41,3	40,5	10,2	4,9
Diğerleri	871	700	783	0,6	0,4	0,5	-19,7	11,9
Toplam	142.530	156.993	167.967	100,0	100,0	100,0	10,1	7,0

Kaynak: TÜİK.

Toplam ihracat içinde ana mal gruplarının payları bir önceki yıl ile kıyaslandığında sermaye (yatırım) ve ara (hammadde) mallarının payının arttığı, tüketim mallarının payının ise azaldığı görülmektedir. 2018 yılında ihracatın % 11,8'ini sermaye (yatırım) malları, % 47,2'sini ara (hammadde) malları ve % 40,5'ini tüketim malları ihracatı oluşturmuştur.

2018 yılı ihracatında ilk onda yer alan fasıllar içinde motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam ve parçaları ihracatı 26.759 milyon dolar ile yine ilk sırada yer almıştır. Bu grubun toplam ihracat içindeki payı bir önceki yıla göre 0,7 puan artış göstererek % 15,9'a yükselmiştir. Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları ihracatı 15.830 milyon dolarlık değer ve % 9,4'lük pay ile ikinci sırada, demir ve çelik ihracatı 11.551 milyon dolarlık değer ve % 6,9'luk pay ile üçüncü sırada yer almıştır (Tablo 101).

Tablo 101. İhracatta On Fasıl

Fasıllar ⁽¹⁾	(Milyon Dolar)								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	19.802	23.941	26.759	13,9	15,2	15,9	20,9	11,8	
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	12.339	13.825	15.830	8,7	8,8	9,4	12,0	14,5	
Demir ve çelik	6.180	8.230	11.551	4,3	5,2	6,9	33,2	40,3	
Örme giyim eşyası ve aksesuarı	8.849	8.840	9.052	6,2	5,6	5,4	-0,1	2,4	
Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	7.828	8.090	8.724	5,5	5,2	5,2	3,3	7,8	
Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	12.176	10.879	7.171	8,5	6,9	4,3	-10,7	-34,1	
Demir veya çelikten eşya	4.964	5.599	6.543	3,5	3,6	3,9	12,8	16,9	
Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	5.925	5.948	6.268	4,2	3,8	3,7	0,4	5,4	
Plastikler ve mamulleri	5.026	5.474	6.045	3,5	3,5	3,6	8,9	10,4	
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	3.211	4.327	4.411	2,3	2,8	2,6	34,7	1,9	
Toplam ihracat	142.530	156.993	167.967	100,0	100,0	100,0	10,1	7,0	

Kaynak: TÜİK.

(1): 2018 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan fasıllardır.

Bu fasıllar içinde 2018 yılında en yüksek ihracat artışı % 40,3 ile demir ve çelik ihracatında olurken, azalış gösteren tek sektör % 34,1 ile kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, taklit mücevherci eşyası ve metal paralar olmuştur.

1.5.1.2 İthalat

İthalat 2017 yılında % 17,7 artarken 2018 yılında % 4,6 azalmıştır. Ekonomideki daralmayla birlikte üretim ve tüketim talebindeki azalış ile Türk lirasındaki değer kaybı ithalattaki düşüşü destekleyen en önemli neden olmuştur. 2018 yılı sonunda ithalat 233.800 milyon dolardan 223.046 milyon dolara gerilemiştir (Tablo 102).

Tablo 102. Sektörlere Göre İthalat

Sektörler	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Tarım ve ormancılık	7.041	8.987	9.284	3,5	3,8	4,2	27,6	3,3
Balıkçılık	56	58	51	0,0	0,0	0,0	3,6	-12,2
Madencilik ve taşocakçılığı	19.009	26.079	28.968	9,6	11,2	13,0	37,2	11,1
İmalat	167.243	190.748	175.978	84,2	81,6	78,9	14,1	-7,7
Diğer	5.269	7.928	8.765	2,7	3,4	3,9	50,5	10,6
Toplam	198.618	233.800	223.046	100,0	100,0	100,0	17,7	-4,6

Kaynak: TÜİK.

2018 yılında sektörler itibarıyla bir önceki yıla göre madencilik ve taşocakçılığı sektörü ithalatı % 11,1 artış ile 28.968 milyon dolara, tarım ve ormancılık sektörü ithalatı % 3,3 artış ile 9.284 milyon dolara yükselmiştir. Balıkçılık sektörü ithalatı % 12,2 azalış ile 51 milyon dolara ve imalat sektörü ithalatı % 7,7 azalış ile 175.978 milyon dolara gerilemiştir.

Toplam ithalat içinde sektörlerin payları kıyaslandığında, imalat sanayi sektörünün payının % 78,9, madencilik ve taşocakçılığı sektörünün payının % 13,0, tarım ve ormancılık sektörünün payının % 4,2, balıkçılık sektörünün payının ise yüzde ile ifade edilemeyecek kadar küçük olduğu görülmektedir.

Geniş ekonomik grup sınıflamasına göre 2018 yılında sermaye (yatırım) malları ithalatı % 11,5 azalışla 29.303 milyon dolara, ara (hammadde) malları ithalatı % 0,8 azalışla 170.049 milyon dolara, tüketim malları ithalatı % 19,7'lik azalışla 22.877 milyon dolara düşmüştür (Tablo 103).

Tablo 103. Geniş Ekonomik Grup Sınıflamasına Göre İthalat

Geniş Ekonomik Grup Sınıflaması	(Milyon Dolar)							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Sermaye (yatırım) malları	35.919	33.116	29.303	18,1	14,2	13,1	-7,8	-11,5
Ara (hammadde) malları	134.315	171.462	170.049	67,6	73,3	76,2	27,7	-0,8
Tüketim malları	27.947	28.488	22.877	14,1	12,2	10,3	1,9	-19,7
Diğer	437	734	817	0,2	0,3	0,4	68,1	11,3
Toplam	198.618	233.800	223.046	100,0	100,0	100,0	17,7	-4,6

Kaynak: TÜİK.

Toplam ithalatın % 76,2'sini ara (hammadde) malları, % 13,1'ini sermaye (yatırım) malları ve % 10,3'ünü tüketim malları oluşturmuştur.

2018 yılında toplam ithalat içinde en yüksek paya sahip olan ilk 10 fasıl içinde 43.004 milyon dolar ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar ithalatı ilk sırayı almıştır. Bu grubun toplam ithalat içindeki payı bir önceki yıla göre 3,4 puan artış göstererek % 19,3'e yükselmiştir. Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları ithalatı 25.770 milyon dolarlık değer ve % 11,6'lık pay ile ikinci sırada, demir ve çelik ithalatı 18.401 milyon dolarlık değer ve % 8,3'lük pay ile üçüncü sırada yer almıştır (Tablo 104).

Tablo 104. İthalatta İlk On Fasıl

Fasıllar ⁽¹⁾	(Milyon Dolar)							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	27.169	37.205	43.004	13,7	15,9	19,3	36,9	15,6
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	27.297	27.164	25.770	13,7	11,6	11,6	-0,5	-5,1
Demir ve çelik	12.575	16.762	18.401	6,3	7,2	8,3	33,3	9,8
Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	20.135	21.152	16.569	10,1	9,0	7,4	5,1	-21,7
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	17.841	17.428	13.895	9,0	7,5	6,2	-2,3	-20,3
Plastikler ve mamulleri	11.628	13.265	12.938	5,9	5,7	5,8	14,1	-2,5
Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar	7.204	17.444	12.557	3,6	7,5	5,6	142,1	-28,0
Organik kimyasal ürünler	4.360	5.388	5.973	2,2	2,3	2,7	23,6	10,9
Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar, bunların aksam, parça ve aksesuarı	4.633	4.999	4.684	2,3	2,1	2,1	7,9	-6,3
Eczacılık ürünleri	4.217	4.449	4.363	2,1	1,9	2,0	5,5	-1,9
Toplam ithalat	198.618	233.800	223.046	100,0	100,0	100,0	17,7	-4,6

Kaynak: TÜİK.

(1): 2018 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan fasıllardır.

Bu fasıllar içinde 2018 yılında en yüksek ithalat artışı % 15,6 ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar ithalatında olurken, en yüksek azalış % 28,0 ile kıymetli veya yarı kıymetli taşlar, kıymetli metaller, inciler, taklit mücevherci eşyası, metal paralar ithalatında gerçekleşmiştir.

1.5.1.3 İllere Göre Dış Ticaret

2018 yılında iller itibarıyla en yüksek ihracat değerine 85.060 milyon dolar ile önceki yıllarda olduğu gibi İstanbul sahip olmuştur. İstanbul'un ihracatı Türkiye toplam ihracatının % 50,6'sını oluşturmuştur. İstanbul'u 11.150 milyon dolar ile toplam ihracatın % 6,6'sını gerçekleştiren Bursa ve 10.236 milyon dolar ile toplam ihracatın % 6,1'ini gerçekleştiren İzmir izlemiştir. 2018 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada ilk 10'da yer alan iller içinde önceki yıla göre ihracatı en çok artan il % 22,5 ile Hatay olmuştur (Tablo 105).

Tablo 105. En Çok İhracat Yapan İlk On İl

İller ^{(1), (2)}	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
İstanbul	76.072	81.297	85.060	53,4	51,8	50,6	6,9	4,6
Bursa	9.766	10.536	11.150	6,9	6,7	6,6	7,9	5,8
İzmir	8.330	9.254	10.236	5,8	5,9	6,1	11,1	10,6
Kocaeli	6.528	8.180	8.904	4,6	5,2	5,3	25,3	8,9
Ankara	6.463	6.742	7.613	4,5	4,3	4,5	4,3	12,9
Gaziantep	6.419	6.581	6.865	4,5	4,2	4,1	2,5	4,3
Sakarya	2.554	5.255	5.639	1,8	3,3	3,4	105,7	7,3
Denizli	2.403	2.779	3.109	1,7	1,8	1,9	15,6	11,9
Hatay	1.745	2.333	2.857	1,2	1,5	1,7	33,7	22,5
Manisa	1.874	1.994	2.217	1,3	1,3	1,3	6,4	11,2
İlk on il toplamı	122.154	134.950	143.651	85,7	86,0	85,5	10,5	6,4
Toplam ihracat	142.530	156.993	167.967	100,0	100,0	100,0	10,1	7,0

Kaynak: TÜİK.

(1): 2018 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan illerdir.

(2): İl verileri girişim merkezlerinin bulunduğu ile göre oluşturulmaktadır.

En yüksek ithalat değerine de 120.579 milyon dolar ile Türkiye toplam ithalatının % 54,1'ini oluşturan İstanbul sahiptir. İstanbul'u 13.977 milyon dolar ile toplam ithalatın % 6,3'ünü oluşturan Kocaeli ve 13.454 milyon dolar ile toplam ithalatın % 6,0'ını oluşturan Ankara takip etmiştir. 2018 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada ilk 10'da yer alan iller içinde 2017 yılına göre ithalatın en çok arttığı il % 20,1 ile Kocaeli olurken, Manisa % 12,4 ile ithalatın en çok azaldığı il olmuştur (Tablo 106).

Tablo 106. En Çok İthalat Yapan İlk On İl

İller ^{(1), (2)}	(Milyon Dolar)							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
İstanbul	116.097	134.213	120.579	58,5	57,4	54,1	15,6	-10,2
Kocaeli	8.064	11.637	13.977	4,1	5,0	6,3	44,3	20,1
Ankara	10.838	12.446	13.454	5,5	5,3	6,0	14,8	8,1
İzmir	8.811	9.833	9.118	4,4	4,2	4,1	11,6	-7,3
Bursa	8.710	9.124	8.517	4,4	3,9	3,8	4,7	-6,6
Gaziantep	4.817	5.236	5.015	2,4	2,2	2,2	8,7	-4,2
Hatay	2.571	3.852	4.071	1,3	1,6	1,8	49,8	5,7
Sakarya	2.113	3.086	3.183	1,1	1,3	1,4	46,0	3,1
Manisa	2.702	3.170	2.776	1,4	1,4	1,2	17,3	-12,4
Adana	1.803	2.169	2.258	0,9	0,9	1,0	20,3	4,1
İlk on il toplamı	166.526	194.765	182.949	83,8	83,3	82,0	17,0	-6,1
Toplam ithalat	198.618	233.800	223.046	100,0	100,0	100,0	17,7	-4,6

Kaynak: TÜİK.

(1): 2018 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan illerdir.

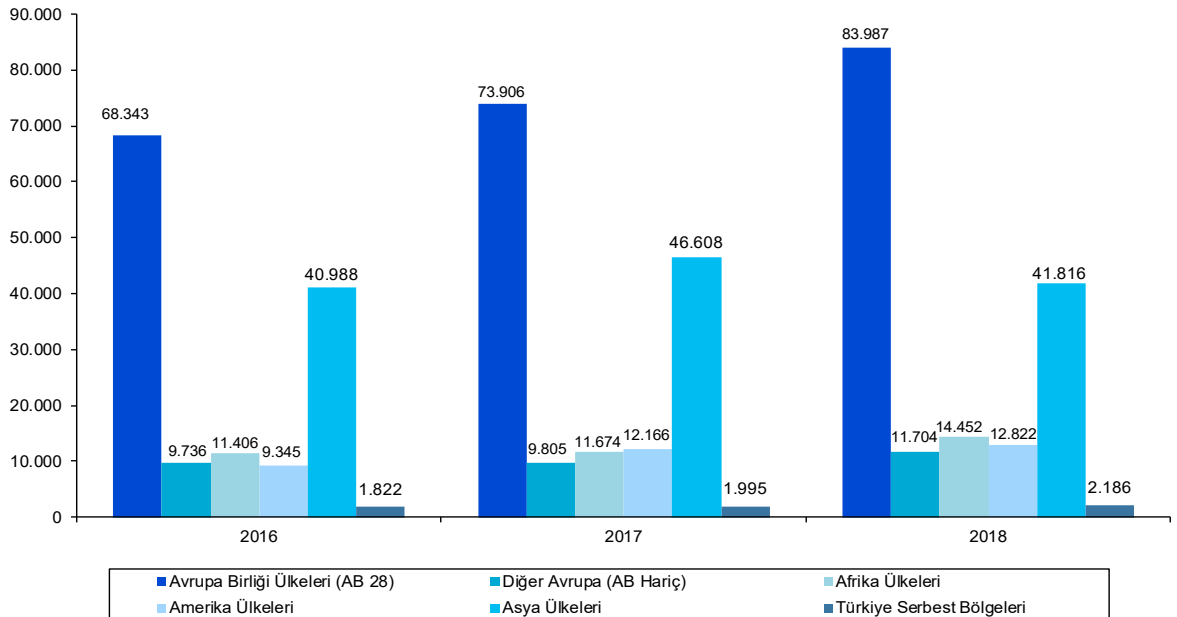
(2): İl verileri girişim merkezlerinin bulunduğu ile göre oluşturulmaktadır.

1.5.1.4 Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret

Toplam dış ticaretimizin büyük bir bölümünü gerçekleştirdiğimiz AB ülkelerine olan ihracat 2018 yılında % 13,6 artarak 83.987 milyon dolara, Türkiye Serbest Bölgelerine yapılan ihracat % 9,6 artarak 2.186 milyon dolara, diğer ülkeler grubuna yapılan ihracat % 0,9 artarak 81.794 milyon dolara yükselmiştir (Tablo 107, Grafik 47).

Grafik 47. Belirli Ülke Gruplarına Göre İhracat

(Milyon Dolar)

Kaynak: TÜİK.

Tablo 107. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri

(Milyon Dolar)

Ülke Grupları	İhracat								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
A- Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 28)	68.343	73.906	83.987	48,0	47,1	50,0	8,1	13,6	
B- Türkiye Serbest Bölgeleri	1.822	1.995	2.186	1,3	1,3	1,3	9,5	9,6	
C- Diğer Ülkeler	72.365	81.092	81.794	50,8	51,7	48,7	12,1	0,9	
1- Diğer Avrupa (AB Hariç)	9.736	9.805	11.704	6,8	6,2	7,0	0,7	19,4	
2- Afrika Ülkeleri	11.406	11.674	14.452	8,0	7,4	8,6	2,3	23,8	
Kuzey Afrika	7.755	7.525	9.479	5,4	4,8	5,6	-3,0	26,0	
Diğer Afrika	3.651	4.149	4.973	2,6	2,6	3,0	13,6	19,9	
3- Amerika Ülkeleri	9.345	12.166	12.822	6,6	7,7	7,6	30,2	5,4	
Kuzey Amerika	7.404	9.700	9.577	5,2	6,2	5,7	31,0	-1,3	
Orta Amerika ve Karayipler	846	1.171	1.473	0,6	0,7	0,9	38,4	25,8	
Güney Amerika	1.095	1.295	1.772	0,8	0,8	1,1	18,3	36,8	
4- Asya Ülkeleri	40.988	46.608	41.816	28,8	29,7	24,9	13,7	-10,3	
Yakın ve Orta Doğu	31.304	35.337	29.463	22,0	22,5	17,5	12,9	-16,6	
Diğer Asya	9.684	11.271	12.353	6,8	7,2	7,4	16,4	9,6	
5- Avustralya ve Yeni Zelanda	736	648	805	0,5	0,4	0,5	-12,0	24,3	
6- Diğer Ülke ve Bölgeler	153	192	195	0,1	0,1	0,1	25,7	1,3	
Toplam	142.530	156.993	167.967	100,0	100,0	100,0	10,1	7,0	
Ülke Grupları	İthalat								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
A- Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 28)	77.501	85.205	80.812	39,0	36,4	36,2	9,9	-5,2	
B- Türkiye Serbest Bölgeleri	1.435	1.564	1.327	0,7	0,7	0,6	9,0	-15,2	
C- Diğer Ülkeler	119.682	147.030	140.907	60,3	62,9	63,2	22,9	-4,2	
1- Diğer Avrupa (AB Hariç)	21.907	31.381	29.391	11,0	13,4	13,2	43,2	-6,3	
2- Afrika Ülkeleri	5.356	7.177	7.048	2,7	3,1	3,2	34,0	-1,8	
Kuzey Afrika	3.201	4.143	4.594	1,6	1,8	2,1	29,4	10,9	
Diğer Afrika	2.155	3.034	2.454	1,1	1,3	1,1	40,8	-19,1	
3- Amerika Ülkeleri	16.990	21.009	22.919	8,6	9,0	10,3	23,7	9,1	
Kuzey Amerika	11.931	14.119	14.358	6,0	6,0	6,4	18,3	1,7	
Orta Amerika ve Karayipler	967	960	786	0,5	0,4	0,4	-0,7	-18,1	
Güney Amerika	4.092	5.930	7.775	2,1	2,5	3,5	44,9	31,1	
4- Asya Ülkeleri	68.018	76.954	69.377	34,2	32,9	31,1	13,1	-9,8	
Yakın ve Orta Doğu	13.761	19.786	17.858	6,9	8,5	8,0	43,8	-9,7	
Diğer Asya	54.257	57.168	51.519	27,3	24,5	23,1	5,4	-9,9	
5- Avustralya ve Yeni Zelanda	655	2.236	1.108	0,3	1,0	0,5	241,6	-50,4	
6- Diğer Ülke ve Bölgeler	6.758	8.274	11.064	3,4	3,5	5,0	22,4	33,7	
Toplam	198.618	233.800	223.046	100,0	100,0	100,0	17,7	-4,6	

Kaynak: TÜİK.

Tablo 107. Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri (Devam)

(Milyon Dolar)

Ülke Grupları	Dış Ticaret Hacmi							
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
A- Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 28)	145.844	159.111	164.799	42,8	40,7	42,1	9,1	3,6
B- Türkiye Serbest Bölgeleri	3.256	3.559	3.513	1,0	0,9	0,9	9,3	-1,3
C- Diğer Ülkeler	192.047	228.122	222.701	56,3	58,4	57,0	18,8	-2,4
1- Diğer Avrupa (AB Hariç)	31.643	41.185	41.095	9,3	10,5	10,5	30,2	-0,2
2- Afrika Ülkeleri	16.762	18.850	21.500	4,9	4,8	5,5	12,5	14,1
Kuzey Afrika	10.956	11.668	14.073	3,2	3,0	3,6	6,5	20,6
Diğer Afrika	5.806	7.183	7.427	1,7	1,8	1,9	23,7	3,4
3- Amerika Ülkeleri	26.335	33.175	35.741	7,7	8,5	9,1	26,0	7,7
Kuzey Amerika	19.335	23.819	23.935	5,7	6,1	6,1	23,2	0,5
Orta Amerika ve Karayipler	1.813	2.131	2.260	0,5	0,5	0,6	17,5	6,0
Güney Amerika	5.187	7.226	9.547	1,5	1,8	2,4	39,3	32,1
4- Asya Ülkeleri	109.006	123.562	111.192	32,0	31,6	28,4	13,4	-10,0
Yakın ve Orta Doğu	45.065	55.123	47.321	13,2	14,1	12,1	22,3	-14,2
Diğer Asya	63.941	68.439	63.872	18,7	17,5	16,3	7,0	-6,7
5- Avustralya ve Yeni Zelanda	1.391	2.884	1.913	0,4	0,7	0,5	107,4	-33,7
6- Diğer Ülke ve Bölgeler	6.911	8.466	11.259	2,0	2,2	2,9	22,5	33,0
Toplam	341.148	390.793	391.014	100,0	100,0	100,0	14,6	0,1

Kaynak: TÜİK.

2018 yılında toplam ihracat içinde AB ülkelerine yapılan ihracatın payı artarken, Türkiye Serbest Bölgelerine yapılan ihracatın payı değişmemiş, diğer ülkelere yapılan ihracatın payı azalmıştır. 2018 yılında toplam ihracat içinde AB ülkelerine yapılan ihracatın payı % 50,0, Türkiye Serbest Bölgelerine yapılan ihracatın payı % 1,3, diğer ülkeler grubuna yapılan ihracatın payı % 48,7 olmuştur.

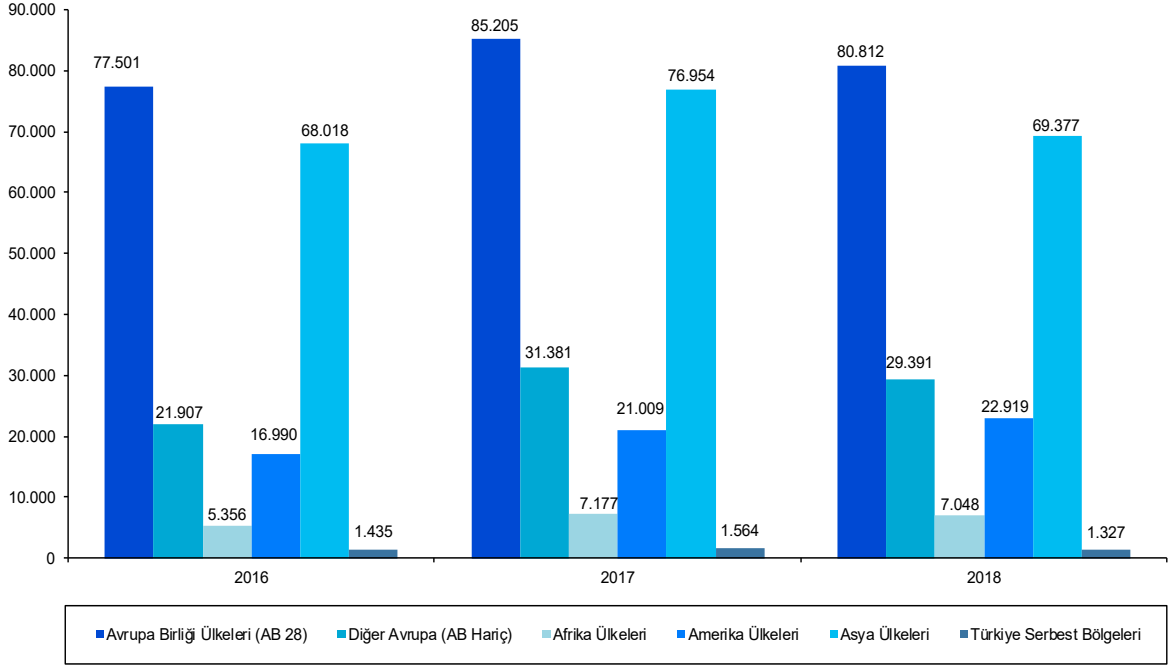
2018 yılında diğer ülkeler grubuna yapılan ihracatın, 11.704 milyon doları AB ülkeleri dışında kalan Avrupa ülkelerine, 14.452 milyon doları Afrika ülkelerine, 12.822 milyon doları Amerika ülkelerine, 41.816 milyon doları Asya ülkelerine, 805 milyon doları Avustralya ve Yeni Zelanda'ya ve 195 milyon doları da bunların dışında kalan ülke ve bölgelere yapılan ihracattan oluşmuştur.

Toplam ihracat içinde AB dışındaki Avrupa ülkelerine yapılan ihracatın payı % 7,0, Afrika ülkelerine yapılan ihracatın payı % 8,6, Amerika ülkelerine yapılan ihracatın payı % 7,6, Asya ülkelerine yapılan ihracatın payı % 24,9, Avustralya ve Yeni Zelanda'ya yapılan ihracatın payı % 0,5, diğer ülke ve bölgelere yapılan ihracatın payı da % 0,1 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2018 yılında AB ülkelerinden yapılan ithalat % 5,2 azalarak 80.812 milyon dolara, Türkiye Serbest Bölgelerinden yapılan ithalat % 15,2 azalarak 1.327 milyon dolara, diğer ülkeler grubundan yapılan ithalat % 4,2 azalarak 140.907 milyon dolara gerilemiştir (Grafik 48).

Grafik 48. Belirli Ülke Gruplarına Göre İthalat

(Milyon Dolar)

Kaynak: TÜİK.

Toplam ithalat içinde AB ülkeleri ile Türkiye Serbest Bölgelerinden yapılan ithalatın payı azalırken, diğer ülkelerden yapılan ithalatın payı artmıştır. Toplam ithalat içinde AB ülkelerinden yapılan ithalatın payı % 36,2, Türkiye Serbest Bölgelerinden yapılan ithalatın payı % 0,6 ve diğer ülkeler grubundan yapılan ithalatın payı % 63,2 olarak gerçekleşmiştir.

2018 yılında diğer ülkeler başlığı altında yer alan ülkelerden yapılan 140.907 milyon dolarlık ithalatın 29.391 milyon doları AB haricindeki diğer Avrupa ülkelerinden, 7.048 milyon doları Afrika ülkelerinden, 22.919 milyon doları Amerika ülkelerinden, 69.377 milyon doları Asya ülkelerinden, 1.108 milyon doları Avustralya ve Yeni Zelanda'dan ve 11.064 milyon doları da diğer ülke ve bölgelerden yapılmıştır.

Toplam ithalat içinde AB dışındaki Avrupa ülkelerinden yapılan ithalat % 13,2, Afrika ülkelerinden yapılan ithalat % 3,2, Amerika ülkelerinden yapılan ithalat % 10,3, Asya ülkelerinden yapılan ithalat % 31,1, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan yapılan ithalat % 0,5, diğer ülke ve bölgelerden yapılan ithalat % 5,0 paya sahiptir.

2017 yılında % 14,6 artan dış ticaret hacmi, 2018 yılında yavaşlayarak % 0,1 artmış ve 391.014 milyon dolar olmuştur. AB ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi % 3,6 artarak 164.799 milyon dolara yükselirken, Türkiye Serbest Bölgeleri ile olan dış ticaret hacmi % 1,3 azalarak 3.513 milyon dolara, diğer ülkeler grubu altında yer alan ülkelerle olan dış ticaret hacmi de % 2,4 azalarak 222.701 milyon dolara gerilemiştir.

Diğer ülkeler grubu altında yer alan AB haricindeki diğer Avrupa ülkeleri ile olan dış ticaret % 0,2, Asya ülkeleri ile olan dış ticaret % 10,0, Avustralya ve Yeni Zelanda ile olan dış ticaret % 33,7 azalmış, Afrika ülkeleri ile olan dış ticaret % 14,1, Amerika ülkeleri ile olan dış ticaret % 7,7 ve diğer ülke ve bölgelerle olan dış ticaret % 33,0 artmıştır.

Seçilmiş ülke grupları itibarıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerine 93.787 milyon dolar, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ülkelerine 41.181 milyon dolar, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) ülkelerine 17.834 milyon dolar, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine 9.716 milyon dolar, Gelişen Sekiz Ülkeye (D-8) 7.265 milyon dolar, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) ülkelerine 7.144 milyon dolar, Türk Cumhuriyetlerine 3.966 milyon dolar, Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkelerine 2.276 milyon dolar ihracat gerçekleştirilmiştir (Tablo 108).

2018 yılında seçilmiş ülke gruplarına ihracatta bir önceki yıla göre en yüksek artış % 38,9 ile EFTA ülkelerinde olurken, en yüksek düşüş % 11,9 ile EİT ülkelerinde kaydedilmiştir.

Toplam ihracat içinde OECD ülkelerine yapılan ihracat % 55,8, İİT ülkelerine yapılan ihracat % 24,5, KEİ ülkelerine yapılan ihracat % 10,6, BDT ülkelerine yapılan ihracat % 5,8, EİT ülkelerine ve D-8 ülkelerine yapılan ihracat % 4,3, Türk Cumhuriyetlerine yapılan ihracat % 2,4 ve EFTA ülkelerine yapılan ihracat % 1,4 paya sahiptir.

Tablo 108. Seçilmiş Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret Göstergeleri

(Milyon Dolar)

Seçilmiş Ülke Grupları	İhracat								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	77.420	82.726	93.787	54,3	52,7	55,8	6,9	13,4	
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	3.267	1.638	2.276	2,3	1,0	1,4	-49,8	38,9	
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	13.078	15.635	17.834	9,2	10,0	10,6	19,5	14,1	
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	9.603	8.105	7.144	6,7	5,2	4,3	-15,6	-11,9	
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	7.750	9.102	9.716	5,4	5,8	5,8	17,5	6,7	
Türk Cumhuriyetleri	3.992	4.165	3.966	2,8	2,7	2,4	4,3	-4,8	
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	41.232	45.133	41.181	28,9	28,7	24,5	9,5	-8,8	
D-8 Gelişen Sekiz Ülke ⁽¹⁾	9.127	7.125	7.265	6,4	4,5	4,3	-21,9	2,0	
Genel Toplam	142.530	156.993	167.967	100,0	100,0	100,0	10,1	7,0	
Seçilmiş Ülke Grupları	İthalat								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	100.923	116.368	107.172	50,8	49,8	48,0	15,3	-7,9	
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	3.162	7.776	3.611	1,6	3,3	1,6	145,9	-53,6	
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	24.183	30.605	32.812	12,2	13,1	14,7	26,6	7,2	
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	7.740	11.206	10.428	3,9	4,8	4,7	44,8	-6,9	
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	20.729	26.079	28.145	10,4	11,2	12,6	25,8	7,9	
Türk Cumhuriyetleri	2.605	3.185	2.953	1,3	1,4	1,3	22,3	-7,3	
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	23.178	31.957	28.416	11,7	13,7	12,7	37,9	-11,1	
D-8 Gelişen Sekiz Ülke ⁽¹⁾	10.867	15.351	13.548	5,5	6,6	6,1	41,3	-11,7	
Genel Toplam	198.618	233.800	223.046	100,0	100,0	100,0	17,7	-4,6	
Seçilmiş Ülke Grupları	Dış Ticaret Hacmi								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)	178.343	199.094	200.959	52,3	50,9	51,4	11,6	0,9	
Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA)	6.428	9.414	5.887	1,9	2,4	1,5	46,5	-37,5	
Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)	37.262	46.240	50.645	10,9	11,8	13,0	24,1	9,5	
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	17.342	19.311	17.572	5,1	4,9	4,5	11,4	-9,0	
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	28.479	35.182	37.862	8,3	9,0	9,7	23,5	7,6	
Türk Cumhuriyetleri	6.597	7.350	6.919	1,9	1,9	1,8	11,4	-5,9	
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	64.411	77.090	69.597	18,9	19,7	17,8	19,7	-9,7	
D-8 Gelişen Sekiz Ülke ⁽¹⁾	19.994	22.477	20.813	5,9	5,8	5,3	12,4	-7,4	
Genel Toplam	341.148	390.793	391.013	100,0	100,0	100,0	14,6	0,1	

Kaynak: TÜİK.

(1): Türkiye, İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır, Nijerya.

2018 yılında en fazla ithalat 107.172 milyon dolar ile OECD ülkelerinden yapılırken, onu 32.812 milyon dolar ile KEİ ülkeleri, 28.416 milyon dolar ile İİT ülkeleri, 28.145 milyon dolar ile BDT ülkeleri, 13.548 milyon dolar ile D-8 ülkeleri, 10.428 milyon dolar ile EİT ülkeleri, 3.611 milyon dolar ile EFTA ülkeleri ve 2.953 milyon dolar ile Türk Cumhuriyetlerinden yapılan ithalat izlemiştir. 2018 yılında bir önceki yıla göre bu başlık altındaki bütün ülke gruplarından yapılan ithalatta sadece % 7,2 ile KEİ ülkeleri ve % 7,9 ile BDT ülkelerinde artış olmuş, diğer ülke gruplarından yapılan ithalat azalmıştır. En yüksek oranlı azalış % 53,6 ile EFTA ülkelerinden yapılan ithalatta olmuştur.

2018 yılında seçilmiş ülke grupları dış ticaret hacminin % 51,4'ü olan 200.959 milyon doları OECD ülkeleriyle, % 17,8'i olan 69.597 milyon doları İT ülkeleriyle, % 13,0'ı olan 50.645 milyon doları KEİ ülkeleriyle, % 9,7'si olan 37.862 milyon doları BDT ülkeleriyle, % 5,3'ü olan 20.813 milyon doları D-8 ülkeleriyle, % 4,5'i olan 17.572 milyon doları EİT ülkeleriyle, % 1,8'i olan 6.919 milyon doları Türk Cumhuriyetleri ile % 1,5'i olan 5.887 milyon doları EFTA ülkeleriyle yapılmıştır.

En çok ihracat yapılan ilk on ülke içinde Almanya 16.143 milyon dolar ile toplam ihracatın % 9,6'sını alarak ilk sırada yer alırken, bu ülkeye yapılan ihracat 2017 yılına göre % 6,8 artış göstermiştir. Onu 11.111 milyon dolar ile toplam ihracatın % 6,6'sını alan Birleşik Krallık ikinci sırada izlerken, bu ülkeye yapılan ihracat 2017 yılına göre % 15,7 artış göstermiştir. İtalya 9.563 milyon dolar ile toplam ihracatın % 5,7'sini alarak üçüncü sırada yer almış, 2017 yılına göre bu ülkeye yapılan ihracatta % 12,9'luk artış olmuştur. Bir önceki yıla ilk onda yer alan ülkeler içinde ihracatımızın en çok artış gösterdiği ülke % 25,4 ile Belçika olurken, en çok azaldığı ülke ise % 7,8 ile Irak olmuştur. İlk onda yer alan ülkelere 2018 yılında toplam ihracatın % 48,3'ü gerçekleştirilmiştir (Tablo 109).

Tablo 109. En Çok İhracat Yapılan İlk On Ülke

Ülkeler ⁽¹⁾	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Almanya	13.999	15.119	16.143	9,8	9,6	9,6	8,0	6,8
Birleşik Krallık	11.686	9.603	11.111	8,2	6,1	6,6	-17,8	15,7
İtalya	7.581	8.473	9.563	5,3	5,4	5,7	11,8	12,9
Irak	7.637	9.055	8.350	5,4	5,8	5,0	18,6	-7,8
ABD	6.623	8.654	8.304	4,6	5,5	4,9	30,7	-4,0
İspanya	4.988	6.302	7.712	3,5	4,0	4,6	26,3	22,4
Fransa	6.022	6.584	7.289	4,2	4,2	4,3	9,3	10,7
Hollanda	3.589	3.864	4.762	2,5	2,5	2,8	7,7	23,2
Belçika	2.548	3.151	3.952	1,8	2,0	2,4	23,7	25,4
İsrail	2.956	3.407	3.895	2,1	2,2	2,3	15,3	14,3
İlk on ülke toplamı	67.629	74.214	81.079	47,4	47,3	48,3	9,7	9,3
Toplam ihracat	142.530	156.993	167.967	100,0	100,0	100,0	10,1	7,0

Kaynak: TÜİK.

(1): 2018 yılı ihracat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan ülkelerdir.

En fazla ithalat yapılan ilk on ülke içinde ilk sırayı 21.990 milyon dolar ve % 9,9'luk pay ile Rusya Federasyonu alırken, bu ülkeden yapılan ithalat 2017 yılına göre % 12,7 artış göstermiştir. İkinci sırayı 20.719 milyon dolar ile toplam ithalatın

% 9,3'ünü yapan Çin izlerken, Çin'den yapılan ithalat 2017 yılına göre % 11,3 azalış göstermiştir. Üçüncü sırayı 20.407 milyon dolar ile toplam ithalatın % 9,1'ini yapan Almanya almış, bu ülkeden yapılan ithalat gerilemeye devam etmiş ve 2017 yılında % 4,2 azalış göstermiştir. 2018 yılında ithalatımızda ilk onda yer alan ülkeler içinde ithalatımızın en çok artış gösterdiği ülke % 21,2 ile Hindistan olurken, en çok azaldığı ülke ise % 11,3 ile Çin olmuştur. 2018 yılında ithalatta ilk onda yer alan ülkelerin toplam ithalat içindeki payı % 54,4 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 110).

Tablo 110. En Çok İthalat Yapılan İlk On Ülke

Ülkeler ⁽¹⁾	Değer			Pay (%)			(Milyon Dolar) Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Rusya Federasyonu	15.162	19.514	21.990	7,6	8,3	9,9	28,7	12,7
Çin	25.441	23.371	20.719	12,8	10,0	9,3	-8,1	-11,3
Almanya	21.475	21.302	20.407	10,8	9,1	9,1	-0,8	-4,2
ABD	10.868	11.952	12.378	5,5	5,1	5,5	10,0	3,6
İtalya	10.218	11.305	10.155	5,1	4,8	4,6	10,6	-10,2
Hindistan	5.757	6.217	7.536	2,9	2,7	3,4	8,0	21,2
Birleşik Krallık	5.320	6.549	7.446	2,7	2,8	3,3	23,1	13,7
Fransa	7.365	8.071	7.413	3,7	3,5	3,3	9,6	-8,2
İran	4.700	7.492	6.931	2,4	3,2	3,1	59,4	-7,5
Güney Kore	6.384	6.609	6.343	3,2	2,8	2,8	3,5	-4,0
İlk on ülke toplamı	112.691	122.380	121.317	56,7	52,3	54,4	8,6	-0,9
Toplam ithalat	198.618	233.800	223.046	100,0	100,0	100,0	17,7	-4,6

Kaynak: TÜİK.

(1): 2018 yılı ithalat değerlerine göre yapılan sıralamada, ilk 10'da yer alan ülkelerdir.

1.5.1.5 Komşu Ülkelerle Dış Ticaret

Komşu ülkelere yapılan ihracat 2018 yılında % 5,2 azalarak 19.637 milyon dolara düşmüştür. Toplam ihracat içinde komşu ülkelerin payı bir önceki yıla göre 1,5 puan azalarak % 13,2'den % 11,7'ye gerilemiştir.

Komşu ülkeler içinde en fazla ihracat yapılan ülke 8.350 milyon dolar ile Irak olurken, onu 2.670 milyon dolar ile Bulgaristan ve 2.393 milyon dolar ile İran izlemiştir. 2018 yılında bir önceki yıla göre Irak'a yapılan ihracat % 7,8, Bulgaristan'a yapılan ihracat % 4,7 ve İran'a yapılan ihracat % 26,6 azalmıştır. İhracatta en yüksek oranlı artış % 25,6 ile Yunanistan'a yapılan ihracatta kaydedilmiştir (Tablo 111).

Tablo 111. Sınır Komşularımızla Dış Ticaret

(Milyon Dolar)

	İhracat								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
Komşu Ülkeler	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
Azerbaycan- Nahçıvan	1.285	1.357	1.475	0,9	0,9	0,9	5,6	8,7	
Bulgaristan	2.384	2.803	2.670	1,7	1,8	1,6	17,6	-4,7	
Ermenistan	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Gürcistan	1.177	1.209	1.315	0,8	0,8	0,8	2,8	8,8	
Irak	7.637	9.055	8.350	5,4	5,8	5,0	18,6	-7,8	
İran	4.966	3.259	2.393	3,5	2,1	1,4	-34,4	-26,6	
Suriye	1.322	1.363	1.345	0,9	0,9	0,8	3,1	-1,3	
Yunanistan	1.427	1.663	2.089	1,0	1,1	1,2	16,5	25,6	
Komşu ülkeler toplamı	20.198	20.709	19.637	14,2	13,2	11,7	2,5	-5,2	
Genel toplam	142.530	156.993	167.967	100,0	100,0	100,0	10,1	7,0	
	İthalat								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
Komşu Ülkeler	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
Azerbaycan- Nahçıvan	278	351	379	0,1	0,2	0,2	26,3	8,0	
Bulgaristan	2.142	2.773	2.501	1,1	1,2	1,1	29,5	-9,8	
Ermenistan	1	2	2	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	
Gürcistan	212	215	234	0,1	0,1	0,1	1,4	8,8	
Irak	836	1.528	1.420	0,4	0,7	0,6	82,8	-7,1	
İran	4.700	7.492	6.931	2,4	3,2	3,1	59,4	-7,5	
Suriye	65	71	69	0,0	0,0	0,0	9,2	-2,8	
Yunanistan	1.187	1.833	2.104	0,6	0,8	0,9	54,4	14,8	
Komşu ülkeler toplamı	9.421	14.265	13.640	4,7	6,1	6,1	51,4	-4,4	
Genel toplam	198.618	233.800	223.046	100,0	100,0	100,0	17,7	-4,6	
	Dış Ticaret Hacmi								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
Komşu Ülkeler	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
Azerbaycan- Nahçıvan	1.563	1.708	1.854	0,5	0,4	0,5	9,3	8,5	
Bulgaristan	4.526	5.576	5.171	1,3	1,4	1,3	23,2	-7,3	
Ermenistan	1	2	2	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	
Gürcistan	1.389	1.424	1.549	0,4	0,4	0,4	2,5	8,8	
Irak	8.473	10.583	9.770	2,5	2,7	2,5	24,9	-7,7	
İran	9.666	10.751	9.324	2,8	2,8	2,4	11,2	-13,3	
Suriye	1.387	1.434	1.414	0,4	0,4	0,4	3,4	-1,4	
Yunanistan	2.614	3.496	4.193	0,8	0,9	1,1	33,7	20,0	
Komşu ülkeler toplamı	29.619	34.974	33.278	8,7	8,9	8,5	18,1	-4,8	
Genel toplam	341.148	390.793	391.014	100,0	100,0	100,0	14,6	0,1	

Kaynak: TÜİK.

Komşu ülkelerden yapılan ithalat 2018 yılında % 4,4 azalarak 13.640 milyon dolara gerilemiştir. Komşu ülkelerin toplam ithalat içindeki payı bir önceki yıla göre değişmeyerek % 6,1 seviyesinde gerçekleşmiştir.

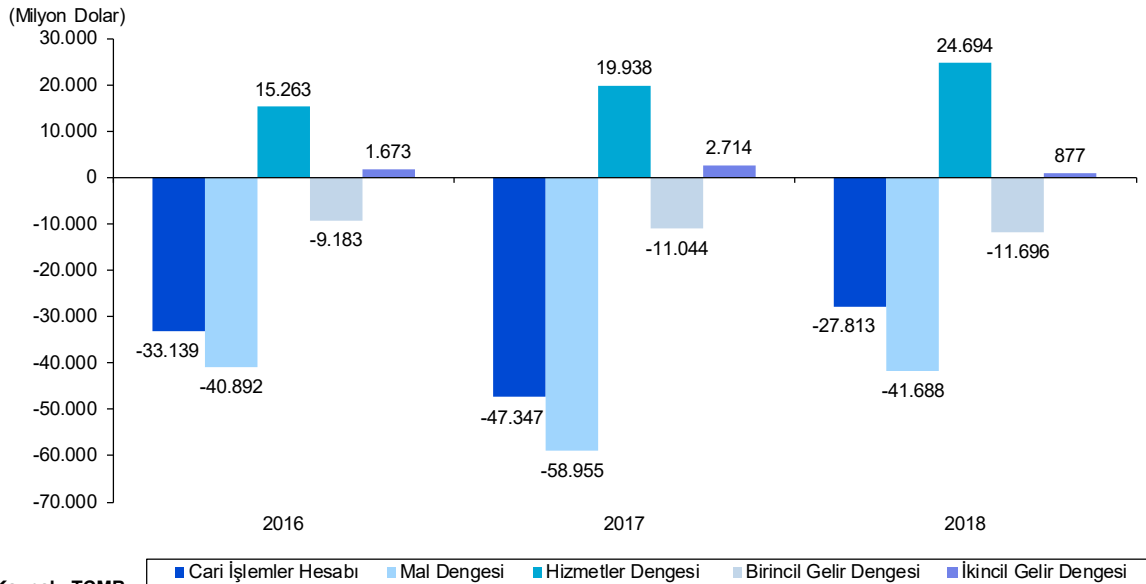
Komşu ülkeler içinde en fazla ithalat yapılan ülke 6.931 milyon dolar ile İran olurken, onu 2.501 milyon dolar ile Bulgaristan ve 2.104 milyon dolar ile Yunanistan takip etmiştir. 2018 yılında bir önceki yıla göre İran'dan yapılan ithalat % 7,5, Bulgaristan'dan yapılan ithalat % 9,8 azalırken, Yunanistan'dan yapılan ithalat % 14,8 artmıştır.

Ülkemizin komşu ülkelerle olan dış ticaret hacmi 2017 yılında % 18,1 artarken, 2018 yılında % 4,8 azalarak 34.974 milyon dolardan, 33.278 milyon dolara düşmüştür. Komşu ülkelerle yapılan dış ticaret hacminin, toplam dış ticaret hacmi içindeki payı 2017 yılına göre 0,4 puan azalarak % 8,9'dan % 8,5'e gerilemiştir.

1.5.2 Ödemeler Dengesi

2017 yılında önemli oranda bozulma görülen cari işlemler dengesi, 2018 yılında uygulamaya konulan bir dizi tedbir ve ekonomideki dengelenme süreci çerçevesinde göreceli olarak iyileşme göstermiştir. Cari işlemler açığı 2017 yılına göre % 41,3 azalarak 27.813 milyon dolar seviyesine gerilerken aynı zamanda 2009 yılından sonra gerçekleşen en düşük cari açık olmuştur. İhracattaki artış ve ithalattaki küçülmenin etkisiyle dış ticaret açığındaki azalış, cari işlemler açığının azalmasındaki en önemli etken olmuştur. Hizmet gelirlerinin en önemli kalemi olan seyahat gelirlerindeki artış ile birincil yatırım kaynaklı gelirlerdeki artış bu azalmaya olumlu katkı yaparken, birincil yatırım kaynaklı giderlerdeki artışlar olumsuz etki yapmıştır (Tablo 112, Grafik 49).

Grafik 49. Ödemeler Dengesi

Tablo 112. Ödemeler Dengesi

Bileşenler	(Milyon Dolar)				
	2016	2017	2018	Değişim (%)	
				2017	2018
Cari İşlemler Hesabı	-33.139	-47.347	-27.813	42,9	-41,3
İhracat	150.161	166.159	174.645	10,7	5,1
İthalat	191.053	225.114	216.333	17,8	-3,9
Mal Dengesi	-40.892	-58.955	-41.688	44,2	-29,3
Hizmet Gelirleri	37.391	43.667	47.761	16,8	9,4
Seyahat Gelirleri	18.743	22.478	25.220	19,9	12,2
Diğer Gelirler	18.648	21.189	22.541	13,6	6,4
Hizmet Giderleri	22.128	23.729	23.067	7,2	-2,8
Seyahat Giderleri	4.783	4.823	4.595	0,8	-4,7
Diğer Giderler	17.345	18.906	18.472	9,0	-2,3
Mal ve Hizmet Dengesi	-25.629	-39.017	-16.994	52,2	-56,4
Birincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	5.362	4.959	6.132	-7,5	23,7
Faiz Gelirleri	2.142	2.355	2.743	9,9	16,5
Diğer Gelirler	3.220	2.604	3.389	-19,1	30,1
Birincil Yatırım Kaynaklı Giderler	14.545	16.003	17.828	10,0	11,4
Faiz Giderleri	5.595	6.314	7.703	12,9	22,0
Diğer Giderler	8.950	9.689	10.125	8,3	4,5
Mal, Hizmet ve Birincil Gelir Dengesi	-34.812	-50.061	-28.690	43,8	-42,7
İkincil Yatırım Kaynaklı Gelirler	1.673	2.714	877	62,2	-67,7
İşçi Gelirleri	575	413	378	-28,2	-8,5
Diğer Transferler	1.098	2.301	499	109,6	-78,3
Sermaye Hesabı	23	17	58	-26,1	241,2
Finans Hesabı	-22.825	-38.509	3.639	68,7	-109,4
Doğrudan Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	3.138	2.701	3.648	-13,9	35,1
Doğrudan Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	13.950	11.546	13.160	-17,2	14,0
Portföy Yatırımları: Net Varlık Edinimi	1.511	-394	3.119	-126,1	-891,6
Portföy Yatırımları: Net Yükümlülük Oluşumu	7.850	24.082	255	206,8	-98,9
Hisse Senetleri	823	3.192	-908	287,8	-128,4
Borç Senetleri	7.027	20.890	1.163	197,3	-94,4
Diğer Yatırımlar: Net Varlık Edinimi	6.144	8.095	10.903	31,8	34,7
Merkez Bankası	0	0	0	-	-
Genel Hükümet	-236	-322	110	36,4	-134,2
Bankalar	7.646	6.663	7.306	-12,9	9,7
Diğer Sektörler	-1.266	1.754	3.487	-238,5	98,8
Diğer Yatırımlar: Net Yükümlülük Oluşumu	11.818	13.283	616	12,4	-95,4
Merkez Bankası	-122	550	4.366	-550,8	693,8
Genel Hükümet	-925	-1.367	-835	47,8	-38,9
Bankalar	810	4.092	-12.124	405,2	-396,3
Diğer Sektörler	12.055	10.008	9.209	-17,0	-8,0
Cari, Sermaye ve Finans Hesapları	-10.291	-8.821	-31.394	-14,3	255,9
Net Hata ve Noksan	11.104	614	21.017	-94,5	3.323,0
Genel Denge	-813	8.207	10.377	-1.109,5	26,4
Rezerv Varlıklar	813	-8.207	-10.377	-1.109,5	26,4
Resmi Rezervler	813	-8.207	-10.377	-1.109,5	26,4
Uluslararası Para Fonu Kredileri	0	0	0	-	-
Ödemeler Dengesi Finansmanı	0	0	0	-	-

Kaynak: TCMB.

Ödemeler dengesinde gösterildiği şekilde 2018 yılında ihracat % 5,1 artarken, ithalat % 3,9 azalış göstermiştir. Böylece mal dengesi açığı % 29,3 azalış ile 41.688 milyon dolara gerilemiştir.

2018 yılında turizm sektöründe yaşanan iyileşme, seyahat gelirlerine de yansımıştır. Seyahat gelirleri % 12,2 artarak 25.220 milyon dolara yükselirken, seyahat giderleri % 4,7 azalarak 4.595 milyon dolara gerilemiştir. Böylece net seyahat gelirleri % 16,8 artarak 20.625 milyon dolar olmuştur. Taşımacılık kaleminden kaynaklanan net gelirler % 37,7 artarak 7.433 milyon dolara yükselirken, inşaat kaleminden kaynaklanan net gelirler % 30,8 azalarak 303 milyon dolara gerilemiştir. 2018 yılında net hizmet gelirleri 2017 yılına göre % 23,9 artarak 24.694 milyon dolar olmuştur.

Ücret ödemeleri ve yatırım geliri kalemlerinden oluşan birincil gelir dengesindeki net çıkış 2018 yılında da devam etmiş ve % 5,9'luk artış ile 11.696 milyon dolar olmuştur. Bu gelişmede büyük ölçüde, faiz giderleri kaynaklı olmak üzere diğer yatırımlar kalemindeki net çıkışların 1.001 milyon dolar artarak 4.960 milyon dolara, yatırım gelirlerinden kaynaklanan net çıkışların da 459 milyon dolar atarak 10.744 milyon dolara yükselmesi etkili olmuştur.

Genel Hükümet ve diğer sektörlerin cari transferlerinden oluşan ikincil gelir dengesinden kaynaklanan net girişler % 67,7 azalarak 877 milyon dolar olmuştur.

2017 yılında doğrudan yatırımlardan kaynaklanan net girişler bir önceki yıla göre % 7,5 artarak 8.846 milyondan 9.512 milyon dolara yükselmiştir.

Portföy yatırımlarında 2.864 milyon dolar, diğer yatırımlarda 10.287 milyon dolarlık net çıkış gerçekleşmiştir.

2017 yılında 8.207 milyon dolar azalan resmi rezervler, 2018 yılında da 10.377 milyon dolar azalmıştır.

Cari işlemler ile net hata ve noksan kalemleri toplamı olarak tanımlanan dış finansman ihtiyacı, 2018 yılında 6.796 milyon dolar olmuştur.

1.5.3 Uluslararası Doğrudan Yatırımlar

2016 ve 2017 yıllarında küresel ekonomide süregelen durgunluk, Türkiye'nin bulunduğu coğrafyadaki jeopolitik siyasi gelişmelerin yatırımcıların risk algısı üzerinde yaptığı olumsuz etki ile azalan net uluslararası doğrudan yatırım girişleri 2018 yılında % 9,6 artarak 6.064 milyon dolar düzeyine yükselmiştir (Tablo 113).

Tablo 113. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Fili Girişler)

Yıllar	Uluslararası Doğrudan Sermaye						(Milyon Dolar)	
	Sermaye			Diğer Sermaye (Net) ⁽¹⁾	Toplam (Net)	Gayrimenkul (Net)	Toplam Yatırım (Net Yükümlülük Oluşumu)	
	Yatırım	Tasfiye	Net					
2016	7.525	621	6.904	3.156	10.060	3.890	13.950	
2017	7.401	1.869	5.532	1.371	6.903	4.643	11.546	
2018 ⁽²⁾	6.534	470	6.064	1.184	7.248	5.915	13.163	
Değişim (%)								
2016	-37,8	70,6	-41,1	-6,9	-33,5	-6,4	-27,6	
2017	-1,6	201,0	-19,9	-56,6	-31,4	19,4	-17,2	
2018	-11,7	-74,9	9,6	-13,6	5,0	27,4	14,0	

Kaynak: TCMB.

(1): Uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarından aldıkları kredi değeridir.

(2): Geçici.

2018 yılında Türkiye'ye yönelik olarak 6.534 milyon dolar tutarında doğrudan sermaye girişi olurken, 470 milyon dolarlık sermaye çıkışı olmuştur. Böylece 6.064 milyon dolarlık net sermaye girişi, uluslararası sermayeli firmaların yabancı ortaklarıyla olan 1.184 milyon dolarlık net diğer sermaye girişi ve 5.915 milyon dolarlık net gayrimenkul satışı ile birlikte 2018 yılında toplam net yatırım tutarı bir önceki yıla göre % 14,0 artarak 13.163 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

2017 yılında net toplam yatırım girişleri içinde uluslararası doğrudan sermayenin % 59,8 olan payı 2018 yılında % 55,1'e gerilerken, net gayrimenkul satışlarının % 40,2 olan payı % 44,9'a yükselmiştir.

2018 yılında uluslararası doğrudan yatırım girişleri içinde en yüksek payı hizmetler sektörü almıştır. Hizmetler sektörüne yönelik yatırım girişleri içinde en büyük payı ise toptan ve perakende ticaret faaliyetleri kalemi alırken, sanayi sektöründeki yatırım girişinin büyük bölümü de imalat sanayi sektöründen kaynaklanmıştır. Tarım sektörü 2018 yılında da yabancı yatırımcıların en az ilgi gösterdiği sektör olmuştur. Uluslararası doğrudan yatırım sermaye girişinin % 0,7'si olan 44 milyon doları tarım sektöründe, % 42,2'si olan 2.757 milyon doları sanayi sektöründe ve % 57,1'i olan 3.733 milyon doları da hizmetler sektöründe gerçekleştirmiştir (Tablo 114, Grafik 50).

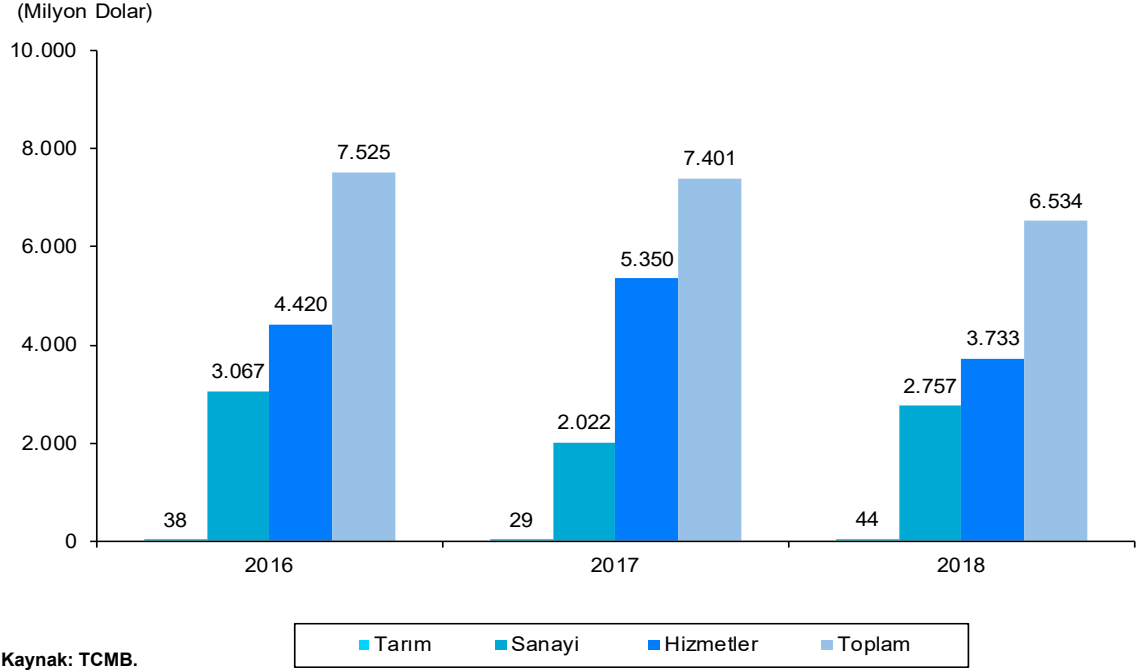
Tablo 114. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı

(Milyon Dolar)

Sektörler	Değer			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	2016	2017	2018	2017	2018
Tarım Sektörü	38	29	44	0,5	0,4	0,7	-23,7	51,7
Tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık	38	29	44	0,5	0,4	0,7	-23,7	51,7
Sanayi Sektörü	3.067	2.022	2.757	40,8	27,3	42,2	-34,1	36,4
Madencilik ve taşocakçılığı	148	448	73	2,0	6,1	1,1	202,7	-83,7
İmalat sanayi	2.240	1.202	2.000	29,8	16,2	30,6	-46,3	66,4
Gıda, içecek ve tütün ürünleri imalatı	706	198	505	9,4	2,7	7,7	-72,0	155,1
Tekstil ve giyim eşyası imalatı	35	66	62	0,5	0,9	0,9	88,6	-6,1
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	11	0	0	0,1	0,0	0,0	-100,0	-
Ağaç ve ağaç ürünleri imalatı	1	0	0	0,0	0,0	0,0	-100,0	-
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı ve kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	73	93	108	1,0	1,3	1,7	27,4	16,1
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	0	0	164	0,0	0,0	2,5	-	-
Kimyasalların, kimyasal ürünlerin ve temel eczacılık ürünleri ile malzemelerinin imalatı	288	142	321	3,8	1,9	4,9	-50,7	126,1
Kauçuk ve plastik ürünleri imalatı	93	253	27	1,2	3,4	0,4	172,0	-89,3
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	24	64	330	0,3	0,9	5,1	166,7	415,6
Ana metal sanayi ve fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine teçhizat hariç)	628	126	47	8,3	1,7	0,7	-79,9	-62,7
Makine ve teçhizat (Başka yerde sınıflandırılmamış) imalatı	23	35	22	0,3	0,5	0,3	52,2	-37,1
Bilgisayarların, elektrik-elektronik ve optik ürünlerin imalatı	242	157	149	3,2	2,1	2,3	-35,1	-5,1
Ulaşım araçları imalatı	59	38	188	0,8	0,5	2,9	-35,6	394,7
Mobilya imalatı ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalat sanayii	57	30	77	0,8	0,4	1,2	-47,4	156,7
Elektrik, gaz ve su	679	372	684	9,0	5,0	10,5	-45,2	83,9
Hizmetler Sektörü	4.420	5.350	3.733	58,7	72,3	57,1	21,0	-30,2
İnşaat	293	626	214	3,9	8,5	3,3	113,7	-65,8
Toptan ve perakende ticaret	688	1.077	1.117	9,1	14,6	17,1	56,5	3,7
Ulaştırma ve depolama	635	1.333	598	8,4	18,0	9,2	109,9	-55,1
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	250	82	238	3,3	1,1	3,6	-67,2	190,2
Bilgi ve iletişim	92	565	179	1,2	7,6	2,7	514,1	-68,3
Finans ve sigorta faaliyetleri	1.765	1.464	1.041	23,5	19,8	15,9	-17,1	-28,9
Gayrimenkul faaliyetleri	283	21	48	3,8	0,3	0,7	-92,6	128,6
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	73	52	59	1,0	0,7	0,9	-28,8	13,5
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	23	27	20	0,3	0,4	0,3	17,4	-25,9
Eğitim	13	0	0	0,2	0,0	0,0	-100,0	-
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	274	65	103	3,6	0,9	1,6	-76,3	58,5
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor faaliyetleri	18	9	20	0,2	0,1	0,3	-50,0	122,2
Diğer hizmet faaliyetleri	13	29	94	0,2	0,4	1,4	123,1	224,1
Hanehalklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri; Hanehalkları Tarafından Kendi Kullanımlarına Yönelik Olarak Ayrım Yapılmamış Mal ve Hizmet Üretim Faaliyetleri	0	0	1	0,0	0,0	0,0	-	-
Uluslar Arası Örgütler ve Temsilciliklerinin Faaliyetleri	0	0	1	0,0	0,0	0,0	-	-
Toplam	7.525	7.401	6.534	100,0	100,0	100,0	-1,6	-11,7

Kaynak: TCMB.

(1): Geçici.

Grafik 50. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Sektörel Dağılımı

Alt sektörler itibarıyla imalat sanayi 2.000 milyon dolar, toptan ve perakende ticaret 1.117 milyon dolar, finans ve sigorta faaliyetleri 1.041 milyon dolar, elektrik, gaz ve su faaliyetleri 684 milyon dolar ile yabancı sermaye girişlerinin en yoğun olduğu faaliyetler olmuştur.

2018 yılında gerçekleşen doğrudan uluslararası sermaye girişlerinin % 59,1'i olan 3.863 milyon dolarlık kısmı AB ülkeleri, % 26,8'i olan 1.750 milyon dolarlık kısmı Asya ülkeleri, % 6,8'i olan 446 milyon dolarlık kısmı ABD, % 5,7'si olan 371 milyon dolarlık kısmı da AB hariç diğer Avrupa ülkeleri, % 1,2'si olan 80 milyon dolarlık kısmı diğer ülkeler ve % 0,4'ü olan 24 milyon dolarlık kısmı Afrika ülkeleri ve kaynaklı sermayeden oluşmaktadır.

2017 yılında % 27,4 artan AB ülkelerinden uluslararası doğrudan sermaye girişi, 2018 yılında % 19,7 azalmıştır. AB ülkeleri içinde yer alan İtalya, Lüksemburg ve Fransa'dan olan sermaye girişleri yüksek oranda artarken, İspanya, Hollanda ve Belçika'dan olan sermaye girişleri azalmıştır. AB hariç diğer Avrupa ülkelerinden olan sermaye girişleri % 214,4, ABD'den olan sermaye girişleri % 147,8, Asya ülkelerinden olan sermaye girişleri % 2,9 artış gösterirken, Afrika ülkelerinden olan sermaye girişleri % 44,2 ve bunların dışında kalan diğer ülkelere olan sermaye girişleri ise % 85,5 azalış göstermiştir (Tablo 115, Grafik 51).

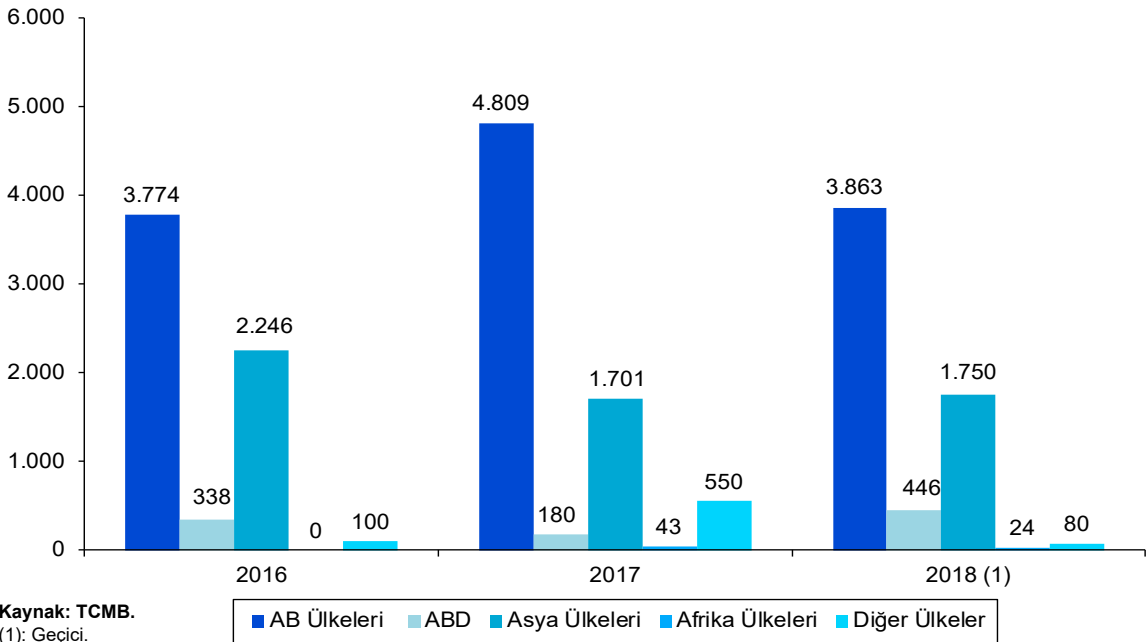
Tablo 115. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke Grupları	(Milyon Dolar)								
	Değer			Pay (%)			Değişim (%)		
	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	2016	2017	2018	2017	2018	
AB Ülkeleri	3.774	4.809	3.863	50,2	65,0	59,1	27,4	-19,7	
Almanya	440	312	349	5,8	4,2	5,3	-29,1	11,9	
Avusturya	344	320	465	4,6	4,3	7,1	-7,0	45,3	
Belçika	13	223	212	0,2	3,0	3,2	1.615,4	-4,9	
Fransa	90	107	293	1,2	1,4	4,5	18,9	173,8	
Hollanda	1.016	1.727	833	13,5	23,3	12,7	70,0	-51,8	
İngiltere	974	328	409	12,9	4,4	6,3	-66,3	24,7	
İspanya	318	1.460	233	4,2	19,7	3,6	359,1	-84,0	
İtalya	87	128	509	1,2	1,7	7,8	47,1	297,7	
Lüksemburg	335	96	329	4,5	1,3	5,0	-71,3	242,7	
Diğer AB Ülkeleri	157	108	231	2,1	1,5	3,5	-31,2	113,9	
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB hariç)	1.067	118	371	14,2	1,6	5,7	-88,9	214,4	
Afrika Ülkeleri	0	43	24	0,0	0,6	0,4	-	-44,2	
ABD	338	180	446	4,5	2,4	6,8	-46,7	147,8	
Asya Ülkeleri	2.246	1.701	1.750	29,8	23,0	26,8	-24,3	2,9	
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	1.358	1.260	887	18,0	17,0	13,6	-7,2	-29,6	
Körfez Ülkeleri	540	252	356	7,2	3,4	5,4	-53,3	41,3	
Diğer Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri	818	1.008	531	10,9	13,6	8,1	23,2	-47,3	
Diğer Asya Ülkeleri	888	441	863	11,8	6,0	13,2	-50,3	95,7	
Çin	301	115	23	4,0	1,6	0,4	-61,8	-80,0	
Diğer Ülkeler	100	550	80	1,3	7,4	1,2	450,0	-85,5	
Toplam	7.525	7.401	6.534	100,0	100,0	100,0	-1,6	-11,7	

Kaynak: TCMB.
(1): Geçici.

Grafik 51. Uluslararası Doğrudan Yatırım Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

(Milyon Dolar)

Kaynak: TCMB.
(1): Geçici.

1.5.4 Dış Borçlar

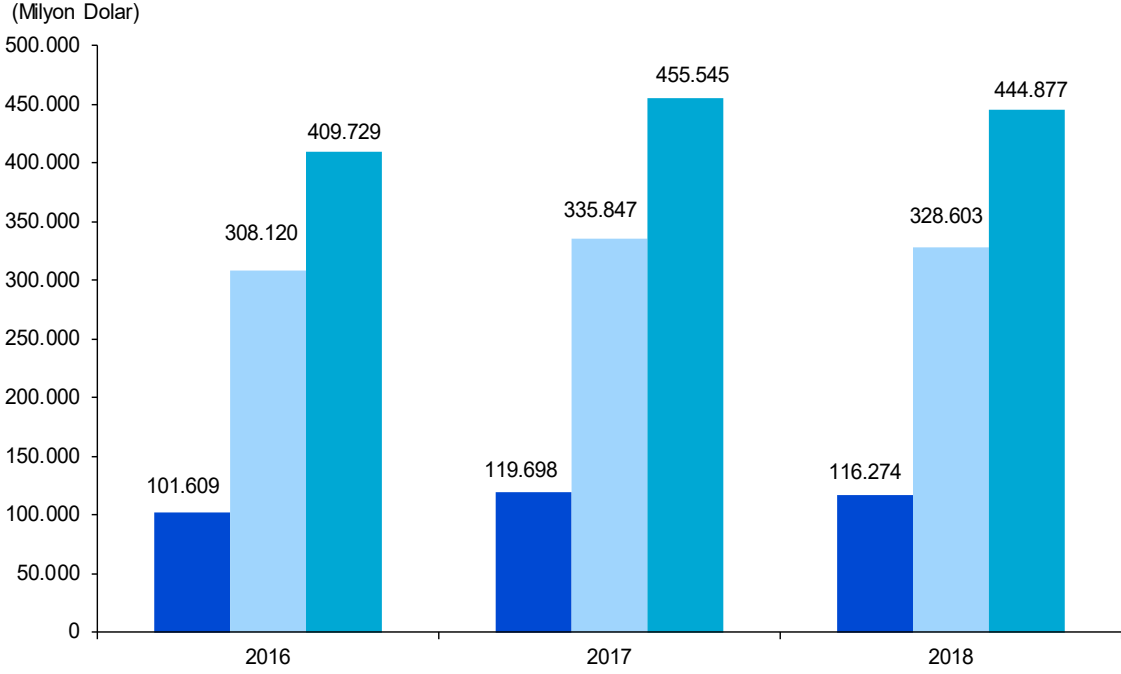
2016 yılında % 2,4, 2017 yılında % 11,2 artan brüt dış borç stoku 2018 yılında % 2,3 azalış göstermiştir. Böylece 2017 yılında 455.545 milyon dolar olan brüt dış borç stoku, 2018 yılında 444.877 milyon dolara gerilemiştir.

2017 yılında hızlı bir yükseliş gösteren kısa vadeli borçlar, 2018 yılında bir önceki yıla göre % 2,9 azalarak 116.274 milyon dolara düşmüştür. Uzun vadeli borçlar da % 2,2 azalarak 328.603 milyon dolar olmuştur. Bu değişimlere bağlı olarak 2018 yılında dış borç stokunun vade yapısı da değişmiştir. Brüt borç stoku içinde kısa vadeli borçların payı % 26,3'ten % 26,1'e gerilerken, uzun vadeli borçların payı % 73,7'den % 73,9'a yükselmiştir (Tablo 116, Grafik 52).

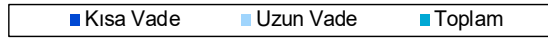
Tablo 116. Brüt Dış Borç Stoku

	(Milyon Dolar)		
Göstergeler	2016	2017	2018
Dış borç stoku	409.729	455.545	444.877
Değişim (%)	2,4	11,2	-2,3
Kısa vade	101.609	119.698	116.274
Değişim (%)	-3,6	17,8	-2,9
Borç stoku içindeki payı (%)	24,8	26,3	26,1
Uzun vade	308.120	335.847	328.603
Değişim (%)	4,5	9,0	-2,2
Borç stoku içindeki payı (%)	75,2	73,7	73,9
	Borçlulara Göre		
Kısa vade	101.609	119.698	116.274
Kamu	19.720	22.111	22.483
TCMB	399	1.753	5.914
Özel	81.490	95.834	87.877
Uzun vade	308.120	335.847	328.603
Kamu	103.654	114.466	118.079
TCMB	711	8	8
Özel	203.755	221.373	210.516
Kamu toplam	123.374	136.577	140.562
Değişim (%)	5,8	10,7	2,9
Borç stoku içindeki payı (%)	30,1	30,0	31,6
TCMB toplam	1.110	1.761	5.922
Değişim (%)	-16,4	58,6	236,3
Borç stoku içindeki payı (%)	0,3	0,4	1,3
Özel toplam	285.245	317.207	298.393
Değişim (%)	1,0	11,2	-5,9
Borç stoku içindeki payı (%)	69,6	69,6	67,1

Kaynak: HMB.

Grafik 52. Dış Borç Stoku

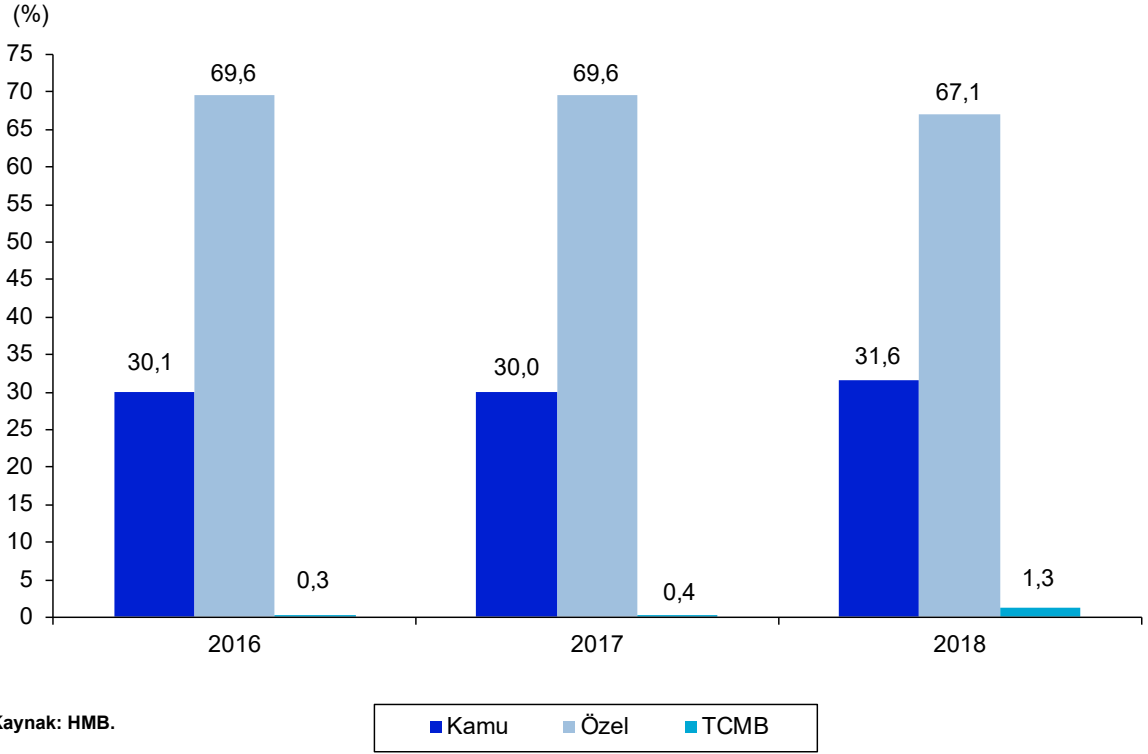
Kaynak: HMB.

2018 yılında kamu sektörünün dış borcu artarken, özel sektörün dış borcunun azaldığı dikkati çekmektedir. Kamu sektörünün dış borcu % 2,9 artarak 140.562 milyon dolara yükselirken, özel sektörün dış borcu % 5,9 azalarak 298.393 milyon dolara gerilemiştir. TCMB'nin dış borcu da hızlı bir artış göstermiş ve 1.761 milyon dolardan 5.922 milyon dolara yükselmiştir.

2018 yılında kamu kesimi dış borcunun 118.079 milyon dolarlık kısmı uzun vadeli, 22.483 milyon dolarlık kısmı kısa vadeli borçlardan oluşurken, özel sektör dış borcunun 210.516 milyon dolarlık kısmı uzun vadeli ve 87.877 milyon dolarlık kısmı kısa vadeli borçlardan oluşmuştur.

Toplam dış borç stoku içinde kamu sektörünün payı % 30,0'dan % 31,6'ya ve TCMB'nin payı % 0,4'ten % 1,3'e yükselirken, özel sektörün payı % 69,6'dan % 67,1'e düşmüştür (Grafik 53).

Grafik 53. Dış Borç Stokunun Borçlulara Göre Dağılımı

Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcu

Özel sektörün yurtdışından sağladığı toplam kredi borcu 2018 yılı sonu itibarıyla 2017 yılı sonuna göre % 5,9 azalarak 225.814 milyon dolara gerilemiştir. 2018 yılında özel sektörün yurtdışından sağladığı kısa ve uzun vadeli kredi borçları azalış göstermiştir. 2017 yılında toplam borcun % 7,7'sini kısa vadeli kredi borçları oluştururken, 2018 yılında bu oran % 6,8'e gerilemiştir. 2017 yılında toplam borcun % 92,3'ünü uzun vadeli kredi borçları oluştururken, 2018 yılında ise bu oran % 93,2'ye yükselmiştir (Tablo 117).

2018 yılı sonunda özel sektörün yurt dışından sağladığı kısa vadeli kredi borcu, bir önceki yıl sonuna göre % 17,6 azalarak 15.298 milyon dolar olmuştur. Kısa vadeli özel sektör kredi borcunun % 74,7'si olan 11.426 milyon doları finansal kesime, % 25,3'ü olan 3.871 milyon doları finansal olmayan özel sektöre aittir.

Finansal kesime ait kısa vadeli özel sektör borcunun 9.481 milyon doları bankalara, 1.945 milyon doları ise bankacılık dışı finansal kuruluşlara aittir. Finansal olmayan özel sektörün kısa vadeli kredi borcunun 3.228 milyon doları kredilerden, 643 milyon doları yabancı sermaye sayılan kredilerden oluşmaktadır.

Tablo 117. Özel Sektörün Yurtdışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borçları

Borçluya Göre	Değer (Milyon Dolar)			Pay (%)			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
	Kısa Vadeli ⁽¹⁾								
Finansal	12.023	15.367	11.426	84,5	82,8	74,7	27,8	-25,6	
Bankalar ⁽²⁾	10.434	12.726	9.481	73,3	68,5	62,0	22,0	-25,5	
Bankacılık dışı finansal kuruluşlar	1.588	2.641	1.945	11,2	14,2	12,7	66,2	-26,3	
Finansal olmayan	2.213	3.199	3.871	15,5	17,2	25,3	44,6	21,0	
Krediler	2.117	3.056	3.228	14,9	16,5	21,1	44,3	5,6	
Yabancı sermaye sayılan krediler	95	132	643	0,7	0,7	4,2	38,3	388,6	
Tahvil	0	11	0	0,0	0,1	0,0	-	-100,0	
Toplam	14.235	18.566	15.298	100,0	100,0	100,0	30,4	-17,6	
	Uzun Vadeli								
Finansal	106.047	114.413	102.866	52,0	51,7	48,9	7,9	-10,1	
Bankalar	86.972	95.744	84.878	42,7	43,3	40,3	10,1	-11,3	
Bankacılık dışı finansal kuruluşlar	19.075	18.669	17.988	9,4	8,4	8,5	-2,1	-3,7	
Finansal Olmayan	97.708	106.959	107.651	48,0	48,3	51,1	9,5	0,6	
Krediler	79.239	85.668	87.670	38,9	38,7	41,6	8,1	2,3	
Yabancı Sermaye Sayılan Krediler	12.319	13.902	13.077	6,0	6,3	6,2	12,9	-5,9	
Ticari Krediler	419	421	436	0,2	0,2	0,2	0,4	3,6	
Tahvil	5.730	6.968	6.468	2,8	3,1	3,1	21,6	-7,2	
Toplam	203.755	221.373	210.516	100,0	100,0	100,0	8,6	-4,9	
	Toplam								
Kısa Vadeli	14.235	18.566	15.298	6,5	7,7	6,8	30,4	-17,6	
Uzun Vadeli	203.755	221.373	210.516	93,5	92,3	93,2	8,6	-4,9	
Kısa Vadeli + Uzun Vadeli	217.990	239.938	225.814	100,0	100,0	100,0	10,1	-5,9	

Kaynak: TCMB.

(1): Ticari krediler dahil değildir.

(2): Repo işlemlerinden doğan borçlar dahil değildir.

Özel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli kredi borcu 2018 yılı sonunda, bir önceki yıl sonuna göre % 4,9 azalarak 210.516 milyon dolar olmuştur. Toplam uzun vadeli kredi borcunun % 48,9'u olan 102.866 milyon doları finansal kesime, % 51,1'i olan 107.651 milyon doları finansal olmayan özel sektöre aittir.

Finansal kesime ait uzun vadeli özel sektör borcunun 84.878 milyon doları bankaların, 17.988 milyon doları ise bankacılık dışı finansal kuruluşların borçlarından oluşmaktadır. Finansal olmayan kesime ait uzun vadeli özel sektör borcunun 87.670 milyon doları kredilerden, 13.077 milyon doları yabancı sermaye sayılan kredilerden, 436 milyon doları ticari kredilerden ve 6.468 milyon doları da tahvillerden oluşmaktadır.

Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı

2018 yılında sektörler bazında finansal olmayan özel sektörün yurt dışından sağladığı kısa vadeli kredi borcunun % 70,6'sı olan 2.732 milyon doları sanayi, % 28,1'i olan 1.088 milyon doları hizmetler ve % 1,3'ü olan 51 milyon doları tarım sektörü tarafından kullanılmıştır (Tablo 118).

Finansal olmayan özel sektörün yurt dışından sağladığı uzun vadeli kredi borcunun % 62,7'si olan 67.498 milyon doları hizmetler, % 36,8'i olan 39.590 milyon doları sanayi ve % 0,5'i olan 563 milyon doları tarım sektörü tarafından kullanılmıştır.

Tablo 118. Finansal Olmayan Özel Sektörün Yurt Dışından Sağladığı Kısa ve Uzun Vadeli Kredi Borcunun Sektörel Dağılımı (1)

Sektörler	Kısa Vadeli (2)						Uzun Vadeli					
	Değer (Milyon Dolar)			Pay (%)			Değer (Milyon Dolar)			Pay (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Tarım sektörü	84	142	51	3,8	4,5	1,3	445	565	563	0,5	0,5	0,5
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	84	142	51	3,8	4,5	1,3	445	565	563	0,5	0,5	0,5
Sanayi sektörü	1.009	1.849	2.732	45,6	57,8	70,6	39.993	43.482	39.590	40,9	40,7	36,8
Madencilik ve taşocakçılığı	145	317	58	6,5	9,9	1,5	1.130	1.315	1.500	1,2	1,2	1,4
İmalat	847	1.504	2.618	38,3	47,0	67,6	27.287	28.949	26.015	27,9	27,1	24,2
Gıda, içecek ve tütün ürünleri imalatı	57	119	262	2,6	3,7	6,8	4.117	5.109	4.062	4,2	4,8	3,8
Tekstil ve giyim eşyaları imalatı	56	58	78	2,5	1,8	2,0	2.906	3.013	2.729	3,0	2,8	2,5
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	2	2	0	0,1	0,1	0,0	56	31	22	0,1	0,0	0,0
Ağaç ve ağaç ürünleri imalatı	0	0	0	0,0	0,0	0,0	419	430	434	0,4	0,4	0,4
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı ve kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	4	4	10	0,2	0,1	0,3	566	510	554	0,6	0,5	0,5
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	121	669	1.231	5,5	20,9	31,8	4.456	5.645	4.909	4,6	5,3	4,6
Kimyasalların, kimyasal ürünlerin ve temel eczacılık ürünleri ile malzemelerinin imalatı	16	57	137	0,7	1,8	3,5	2.459	2.640	2.711	2,5	2,5	2,5
Kauçuk ve plastik ürünleri imalatı	18	7	7	0,8	0,2	0,2	980	723	756	1,0	0,7	0,7
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	58	21	36	2,6	0,6	0,9	1.442	1.476	1.381	1,5	1,4	1,3
Ana metal sanayi ve fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine teçhizat hariç)	64	107	99	2,9	3,4	2,5	2.727	2.691	2.735	2,8	2,5	2,5
Makina ve teçhizat (başka yerde sınıflandırılmamış) imalatı	3	2	1	0,1	0,1	0,0	374	413	417	0,4	0,4	0,4
Bilgisayarların, elektrik-elektronik ve optik ürünlerin imalatı	266	213	296	12,0	6,7	7,7	3.467	3.080	2.665	3,5	2,9	2,5
Ulaşım araçları imalatı	170	132	339	7,7	4,1	8,8	3.140	2.907	2.457	3,2	2,7	2,3
Mobilya imalatı ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalat sanayi	15	113	121	0,7	3,5	3,1	177	281	181	0,2	0,3	0,2
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	15	28	56	0,7	0,9	1,4	11.490	13.125	11.985	11,8	12,3	11,1
Su temini, kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	0	0	0	0,0	0,0	0,0	86	93	91	0,1	0,1	0,1
Hizmetler sektörü	1.120	1.208	1.088	50,6	37,8	28,1	57.270	62.913	67.498	58,6	58,8	62,7
İnşaat	110	133	100	5,0	4,1	2,6	13.155	16.159	20.616	13,5	15,1	19,2
Toptan ve perakende ticaret	743	401	546	33,6	12,5	14,1	4.522	5.791	5.646	4,6	5,4	5,2
Ulaştırma ve depolama	25	20	13	1,1	0,6	0,3	15.982	16.360	17.374	16,4	15,3	16,1
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	12	9	12	0,6	0,3	0,3	2.387	2.201	1.715	2,4	2,1	1,6
Bilgi ve iletişim	125	121	154	5,6	3,8	4,0	10.051	9.930	9.572	10,3	9,3	8,9
Gayrimenkul faaliyetleri	22	21	15	1,0	0,6	0,4	5.490	5.578	6.048	5,6	5,2	5,6
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	65	256	163	2,9	8,0	4,2	1.227	1.188	876	1,3	1,1	0,8
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	10	69	76	0,5	2,1	2,0	1.661	2.046	2.050	1,7	1,9	1,9
Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik	0	0	0	0,0	0,0	0,0	16	1	0	0,0	0,0	0,0
Eğitim	0	0	0	0,0	0,0	0,0	226	214	152	0,2	0,2	0,1
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	6	34	6	0,3	1,1	0,1	1.870	2.863	2.917	1,9	2,7	2,7
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	0	0	0	0,0	0,0	0,0	320	335	300	0,3	0,3	0,3
Diğer hizmet faaliyetleri	3	145	5	0,1	4,5	0,1	362	244	230	0,4	0,2	0,2
Hanehalklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0	2	1	0,0	0,0	0,0
Uluslar Arası Örgütler ve Temsilciliklerinin Faaliyetleri	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Toplam	2.213	3.199	3.871	100,0	100,0	100,0	97.708	106.959	107.651	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TCMB.

(1): Özel sektörün yurtdışından sağladığı kredi borcu sektörel dağılımı, NACE Rev 2'ye göre yayımlanmaktadır.

(2): Ticari krediler dahil değildir.

SOSYAL GÖSTERGELER

75.
GENEL KURUL

2. SOSYAL GÖSTERGELER

2.1 Nüfus

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2018 yılı sonu itibarıyla Türkiye nüfusu bir önceki yıla göre 1.193 bin kişi artarak 82.004 bin kişi olmuştur. Yıllık nüfus artış hızı 2017 yılında % 12,4 iken, 2018 yılında % 14,7'ye yükselmiştir. Nüfus yoğunluğu (bir kilometrekareye düşen insan sayısı) 2017 yılında 105 kişi iken 2018 yılında 2 kişi artarak 107 kişi olmuştur.

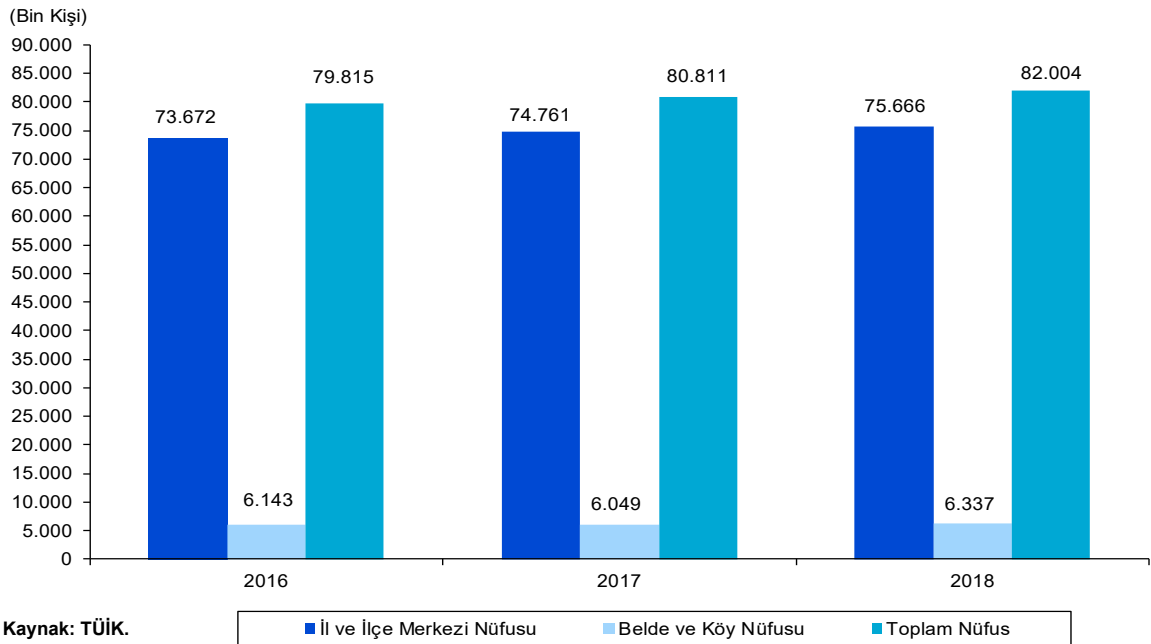
Nüfusun 75.666 bini il ve ilçe merkezlerinde, 6.337 bini belde ve köylerde yaşamaktadır. İl ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı 2017 yılında % 92,5 iken, 2018 yılında % 92,3'e gerilemiştir. Belde ve köylerde ikamet edenlerin oranı 2017 yılında % 7,5 iken, 2018 yılında % 7,7'ye yükselmiştir (Tablo 119, Grafik 54).

Tablo 119. Temel Nüfus Göstergeleri

Yıllar	Toplam Nüfus (Bin Kişi)			İl ve İlçe Merkezi (Bin Kişi)			Belde ve Köyler (Bin Kişi)			Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Nüfus Yoğunluğu
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın		
2016	79.815	40.044	39.771	73.672	36.936	36.736	6.143	3.108	3.035	13,5	104
2017	80.811	40.535	40.275	74.761	37.470	37.291	6.049	3.065	2.984	12,4	105
2018	82.004	41.140	40.864	75.666	37.912	37.754	6.337	3.228	3.110	14,7	107

Kaynak: TÜİK.

Grafik 54. İl/İlçe Merkezi ve Belde/Köy Nüfusları

2018 yılında toplam nüfusun 41.140 binini erkekler, 40.864 binini kadınlar oluşturmuştur. Bir önceki yıl olduğu gibi erkek nüfusun oranı % 50,2, kadın nüfusun oranı % 49,8 olarak gerçekleşmiştir.

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e göre 2018 yılında toplam nüfusta 15.068 bin kişi ile İstanbul bölgesi birinci, 10.514 bin kişi ile Ege bölgesi ikinci, 10.461 bin kişi ile Akdeniz bölgesi üçüncü sırada yer almıştır. Erkek ve kadın ayırımına göre yapılan değerlendirmede de sıralama değişmemiştir. Erkek nüfusa göre 7.542 bin kişi ile İstanbul bölgesi birinci, 5.252 bin kişi ile Ege bölgesi ikinci, 5.249 bin kişi ile Akdeniz bölgesi üçüncü sırada yer alırken, kadın nüfusa göre yine İstanbul bölgesi 7.525 bin kişi ile birinci, Ege bölgesi 5.262 bin kişi ile ikinci, Akdeniz bölgesi 5.212 bin kişi ile üçüncü sırada yer almıştır. Kuzeydoğu Anadolu bölgesi toplam nüfusa göre 2.211 bin kişi, erkek nüfusa göre 1.129 bin kişi ve kadın nüfusa göre 1.082 bin kişi ile son sırada yer almıştır (Tablo 120).

Türkiye genelinde 2017 yılında 100,6 olan cinsiyet oranı, 2017 yılında 100,7'ye yükselmiştir. Erkek nüfusun kadın nüfusa oranının yüzde ifadesi olan bu oranın, en yüksek olduğu bölgeler 104,5 ile Ortadoğu Anadolu, 104,4 ile Kuzeydoğu Anadolu ve 102,7 ile Batı Marmara bölgeleridir. Cinsiyet oranının en düşük olduğu bölge ise 98,4 ile Batı Anadolu bölgesidir. Cinsiyet oranı 2018 yılında bir önceki yıla göre İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde azalmış, Orta Anadolu, Batı Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde artmıştır.

İstanbul bölgesinin 2017 yılında 2.892 olan nüfus yoğunluğu, 2018 yılında 8 kişi artarak 2.900'e yükselmiştir. İstanbul bölgesini km²'ye düşen 163 kişi ile Doğu Marmara bölgesi, 118 kişi ile Ege, Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri izlemiştir. Nüfus yoğunluğunun en düşük seviyede olduğu bölge, 31 kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir.

Tablo 120. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre Nüfusa Yönelik Seçilmiş Göstergeler

Yıllar	Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	Nüfus (Bin Kişi)			Cinsiyet Oranı	Göç ⁽¹⁾ (Bin Kişi)			Net Göç Hızı (%)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Nüfus Yoğunluğu	Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	Genç Bağımlılık Oranı (0-14 Yaş)	Yaşlı Bağımlılık Oranı (65+Yaş)
			Toplam	Erkek	Kadın		Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç						
2016	TR1	İstanbul	14.804	7.424	7.380	100,6	370	441	-71	-4,8	10,0	2.849	40,2	31,3	8,9
	TR2	Batı Marmara	3.442	1.742	1.700	102,4	138	100	37	10,9	16,0	80	42,5	25,3	17,2
	TR3	Ege	10.265	5.127	5.138	99,8	228	185	43	4,2	12,5	115	43,3	28,0	15,3
	TR4	Doğu Marmara	7.684	3.863	3.821	101,1	257	179	78	10,2	24,4	158	43,2	30,8	12,4
	TR5	Batı Anadolu	7.753	3.849	3.904	98,6	223	204	19	2,4	14,3	107	43,6	31,9	11,7
	TR6	Akdeniz	10.183	5.116	5.067	101,0	223	224	0	0,0	14,1	115	48,7	37,0	11,6
	TR7	Orta Anadolu	3.948	1.973	1.975	99,9	116	117	0	-0,1	13,8	43	49,5	34,8	14,6
	TR8	Batı Karadeniz	4.551	2.257	2.294	98,4	171	165	6	1,4	10,8	62	47,3	28,6	18,8
	TR9	Doğu Karadeniz	2.646	1.319	1.327	99,4	138	98	39	15,0	27,9	75	47,0	28,3	18,7
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2.201	1.123	1.078	104,2	83	109	-26	-11,9	2,7	31	57,0	45,2	11,8
	TRB	Ortadoğu Anadolu	3.828	1.949	1.879	103,7	97	148	-51	-13,1	0,7	49	56,7	47,1	9,7
	TRC	Güneydoğu Anadolu	8.509	4.302	4.207	102,3	149	223	-74	-8,7	14,6	113	66,7	58,9	7,8
	TR	Türkiye	79.815	40.044	39.771	100,7	2.193	2.193	0	0,0	13,6	104	47,2	34,9	12,3
2017	TR1	İstanbul	15.029	7.529	7.500	100,4	417	423	-6	-0,4	15,1	2.892	40,3	31,0	9,2
	TR2	Batı Marmara	3.504	1.776	1.727	102,8	139	104	35	10,1	17,7	82	42,9	25,4	17,5
	TR3	Ege	10.384	5.189	5.195	99,9	238	195	44	4,2	11,5	116	43,8	28,0	15,8
	TR4	Doğu Marmara	7.825	3.930	3.894	100,9	262	184	79	10,1	18,1	161	43,6	30,8	12,8
	TR5	Batı Anadolu	7.872	3.908	3.964	98,6	230	203	27	3,4	15,2	109	43,8	31,8	12,1
	TR6	Akdeniz	10.304	5.177	5.127	101,0	225	234	-9	-0,9	11,8	116	48,9	36,9	12,0
	TR7	Orta Anadolu	3.977	1.987	1.991	99,8	115	127	-12	-3,1	7,4	44	49,3	34,5	14,8
	TR8	Batı Karadeniz	4.574	2.269	2.305	98,4	168	177	-9	-2,0	5,0	62	47,5	28,3	19,2
	TR9	Doğu Karadeniz	2.633	1.312	1.322	99,2	106	139	-33	-12,6	-4,6	75	46,8	27,9	18,9
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2.188	1.117	1.071	104,2	76	123	-47	-21,1	-6,0	31	56,1	44,2	11,9
	TRB	Ortadoğu Anadolu	3.855	1.962	1.893	103,7	110	145	-35	-9,0	7,1	50	55,9	46,1	9,8
	TRC	Güneydoğu Anadolu	8.665	4.379	4.287	102,2	170	203	-32	-3,7	18,2	115	66,2	58,3	7,9
	TR	Türkiye	80.811	40.535	40.275	100,6	2.256	2.256	0	0,0	12,4	105	47,3	34,7	12,6
2018	TR1	İstanbul	15.068	7.542	7.525	100,2	385	596	-210	-13,9	2,6	2.900	40,4	31,1	9,4
	TR2	Batı Marmara	3.570	1.808	1.761	102,7	152	111	40	11,4	18,7	83	43,7	25,5	18,2
	TR3	Ege	10.514	5.252	5.262	99,8	260	212	48	4,6	12,5	118	44,3	28,0	16,3
	TR4	Doğu Marmara	7.968	3.998	3.970	100,7	250	230	20	2,5	18,2	163	44,0	31,0	13,1
	TR5	Batı Anadolu	7.962	3.949	4.012	98,4	233	271	-37	-4,7	11,3	110	44,2	31,8	12,4
	TR6	Akdeniz	10.461	5.249	5.212	100,7	251	256	-5	-0,4	15,2	118	49,1	36,7	12,4
	TR7	Orta Anadolu	4.065	2.031	2.034	99,9	163	131	33	8,1	21,8	45	49,4	34,0	15,4
	TR8	Batı Karadeniz	4.689	2.335	2.354	99,2	252	183	69	14,9	24,7	64	47,4	27,8	19,6
	TR9	Doğu Karadeniz	2.719	1.356	1.363	99,5	194	112	82	30,5	32,0	77	46,5	27,1	19,4
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2.211	1.129	1.082	104,4	100	111	-11	-4,8	10,4	31	55,2	43,0	12,3
	TRB	Ortadoğu Anadolu	3.930	2.008	1.922	104,5	144	140	4	1,0	19,2	51	54,9	44,8	10,0
	TRC	Güneydoğu Anadolu	8.848	4.481	4.367	102,6	183	216	-33	-3,7	20,9	118	65,6	57,6	8,1
	TR	Türkiye	82.004	41.140	40.864	100,7	2.569	2.569	0	0,0	14,7	107	47,4	34,5	12,9

Kaynak: TÜİK.

(1): Bölge içindeki illerin birbirleri arasındaki göç kapsamıdır.

İBBS Düzey-1 bazında 2018 yılında en fazla net göç alan bölge, 82 bin kişi ile Doğu Karadeniz bölgesi olmuştur. Doğu Karadeniz bölgesinin 2017 yılında ‰ -12,6 olan net göç hızı, 2018 yılında ‰ 30,5'e yükselmiştir. Net göç değerine göre ikinci sırayı 69 bin kişi ile Batı Karadeniz bölgesi almıştır. Batı Karadeniz bölgesinin net göç hızı ‰ -2,0'dan ‰14,9'a yükselmiştir. Ege bölgesi 48 bin kişi ile üçüncü sırada yer alırken, net göç hızı ‰ 4,2'den ‰ 4,6'ya yükselmiştir. 2018 yılında en çok net göç veren bölge 210 bin kişi ile İstanbul bölgesidir. İstanbul bölgesinin 2017 yılında ‰ 15,1 olan net göç hızı 2018 yılında ‰ 2,6 olmuştur.

İBBS Düzey-1'e göre 2018 yılında bütün bölgelerde nüfus artışı yaşanırken, yıllık nüfus artış hızının en yüksek olduğu bölge ‰ 32,0 ile Doğu Karadeniz bölgesi olup, onu ‰ 24,7 ile Batı Karadeniz ve ‰ 21,8 ile Orta Anadolu bölgesi takip etmiştir.

"15-64" yaş grubundaki her yüz kişi için "0-14" ve "65 ve daha yukarı yaş" gruplarındaki kişi sayısı olan toplam yaş bağımlılık oranı 2018 yılında bir önceki yıla göre 0,1 puan artarak % 47,4 olmuştur. İBBS Düzey-1'e göre toplam yaş bağımlılık oranı en yüksek değerini % 65,6 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde, en düşük değerini ise % 40,4 ile İstanbul bölgesinde almıştır. "15-64" yaş grubundaki her 100 kişi için "0-14" yaş grubundaki kişi sayısı olan genç bağımlılık oranı en yüksek değerini % 57,6 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde alırken, en düşük değerini % 25,5 ile Batı Marmara bölgesinde almıştır. Yaşlı bağımlılık oranında en yüksek değer % 19,6 ile Batı Karadeniz bölgesinde, en düşük değer ise % 8,1 ile Güneydoğu Anadolu bölgesinde gerçekleşmiştir.

İBBS Düzey-3'e göre 2018 yılında en fazla net göç alan iller içinde ilk sırayı 28.027 kişi ile Çankırı alırken, 24.661 kişi ile Ordu ikinci sırayı, 18.340 kişi ile Muğla üçüncü sırayı almıştır. 2018 yılında en fazla net göç veren il 210.321 kişi ile İstanbul olup, ardından 37.365 kişi ile Ankara ve 18.978 kişi ile Adana takip etmektedir. Net göç hızı en yüksek il ‰ 138,5 ile Çankırı, en düşük il ise ‰ -17,3 ile Ağrı olmuştur (Tablo 121).

Tablo 121. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Göç Bilgileri, 2018

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)	Aldığı Göçe Göre Sıra No	Verdiği Göçe Göre Sıra No
TR621	Adana	2.220.125	51.660	70.638	-18.978	-8,5	14	7
TRC12	Adıyaman	624.513	22.034	22.897	-863	-1,4	48	38
TR332	Afyonkarahisar	725.568	26.976	25.049	1.927	2,7	41	35
TRA21	Ağrı	539.657	20.091	29.482	-9.391	-17,3	51	31
TR712	Aksaray	412.172	16.680	14.441	2.239	5,4	62	62
TR834	Amasya	337.508	16.760	15.237	1.523	4,5	61	58
TR510	Ankara	5.503.985	184.382	221.747	-37.365	-6,8	2	2
TR611	Antalya	2.426.356	95.920	80.349	15.571	6,4	4	4
TRA24	Ardahan	98.907	7.342	6.376	966	9,8	81	80
TR905	Artvin	174.010	15.934	8.876	7.058	41,4	64	76
TR321	Aydın	1.097.746	47.005	36.462	10.543	9,7	15	21
TR221	Balıkesir	1.226.575	55.238	40.028	15.210	12,5	9	19
TR813	Bartın	198.999	13.399	8.813	4.586	23,3	72	77
TRC32	Batman	599.103	23.099	22.525	574	1,0	45	40
TRA13	Bayburt	82.274	9.450	7.772	1.678	20,6	78	78
TR413	Bilecik	223.448	11.956	12.597	-641	-2,9	76	66
TRB13	Bingöl	281.205	15.770	12.216	3.554	12,7	66	70
TRB23	Bitlis	349.396	17.602	17.398	204	0,6	58	51
TR424	Bolu	311.810	18.307	14.827	3.480	11,2	57	60
TR613	Burdur	269.926	15.417	12.537	2.880	10,7	68	67
TR411	Bursa	2.994.521	80.940	80.086	854	0,3	5	5
TR222	Çanakkale	540.662	29.473	21.068	8.405	15,7	37	42
TR822	Çankırı	216.362	40.460	12.433	28.027	138,5	23	68
TR833	Çorum	536.483	24.363	20.212	4.151	7,8	43	46
TR322	Denizli	1.027.782	28.047	28.906	-859	-0,8	39	32
TRC22	Diyarbakır	1.732.396	43.836	50.822	-6.986	-4,0	21	12
TR423	Düzce	387.844	17.445	12.790	4.655	12,1	59	65
TR212	Edirne	411.528	18.792	17.162	1.630	4,0	55	52
TRB12	Elazığ	595.638	30.152	24.358	5.794	9,8	36	36
TRA12	Erzincan	236.034	19.727	17.511	2.216	9,4	54	49
TRA11	Erzurum	767.848	32.501	35.431	-2.930	-3,8	32	22
TR412	Eskişehir	871.187	35.995	32.946	3.049	3,5	29	27
TRC11	Gaziantep	2.028.563	44.704	62.206	-17.502	-8,6	19	8
TR903	Giresun	453.912	40.358	25.953	14.405	32,2	24	34
TR906	Gümüşhane	162.748	30.333	22.764	7.569	47,6	34	39
TRB24	Hakkari	286.470	12.756	10.156	2.600	9,1	75	73
TR631	Hatay	1.609.856	36.499	42.655	-6.156	-3,8	28	16
TRA23	İğdır	197.456	9.225	10.122	-897	-4,5	79	74
TR612	Isparta	441.412	28.789	19.584	9.205	21,1	38	47
TR100	İstanbul	15.067.724	385.482	595.803	-210.321	-13,9	1	1
TR310	İzmir	4.320.519	130.092	117.113	12.979	3,0	3	3

Kaynak: TÜİK.

Tablo 121. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e göre Göç Bilgileri, 2018 (Devam)

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)	Aldığı Göçe Göre Sıra No	Verdiği Göçe Göre Sıra No
TR632	Kahramanmaraş	1.144.851	33.619	33.661	-42	0,0	31	25
TR812	Karabük	248.014	18.384	17.433	951	3,8	56	50
TR522	Karaman	251.913	12.777	10.448	2.329	9,3	74	72
TRA22	Kars	288.878	14.441	16.620	-2.179	-7,5	70	53
TR821	Kastamonu	383.373	27.175	18.397	8.778	23,2	40	48
TR721	Kayseri	1.389.680	38.690	48.047	-9.357	-6,7	25	14
TR711	Kırıkkale	286.602	20.575	15.076	5.499	19,4	50	59
TR213	Kırklareli	360.860	16.936	14.745	2.191	6,1	60	61
TR715	Kırşehir	241.868	15.835	12.144	3.691	15,4	65	71
TRC13	Kilis	142.541	8.861	6.929	1.932	13,6	80	79
TR421	Kocaeli	1.906.391	80.457	79.970	487	0,3	6	6
TR521	Konya	2.205.609	58.300	60.571	-2.271	-1,0	7	10
TR333	Kütahya	577.941	22.582	20.392	2.190	3,8	47	45
TRB11	Malatya	797.036	36.901	35.234	1.667	2,1	27	23
TR331	Manisa	1.429.643	41.189	39.056	2.133	1,5	22	20
TRC31	Mardin	829.195	30.216	31.738	-1.522	-1,8	35	29
TR622	Mersin	1.814.468	55.779	61.917	-6.138	-3,4	8	9
TR323	Muğla	967.487	52.642	34.302	18.340	19,1	13	24
TRB22	Muş	407.992	15.742	20.789	-5.047	-12,3	67	44
TR714	Nevşehir	298.339	13.120	12.315	805	2,7	73	69
TR713	Niğde	364.707	22.654	15.676	6.978	19,3	46	56
TR902	Ordu	771.932	54.813	30.152	24.661	32,5	10	30
TR633	Osmaniye	534.415	19.965	20.900	-935	-1,7	52	43
TR904	Rize	348.608	31.266	16.413	14.853	43,5	33	54
TR422	Sakarya	1.010.700	37.659	32.704	4.955	4,9	26	28
TR831	Samsun	1.335.716	53.228	48.543	4.685	3,5	12	13
TRC34	Siirt	331.670	15.017	15.726	-709	-2,1	69	55
TR823	Sinop	219.733	20.922	9.793	11.129	52,0	49	75
TR722	Sivas	646.608	45.861	26.271	19.590	30,8	18	33
TRC21	Şanlıurfa	2.035.809	44.448	56.748	-12.300	-6,0	20	11
TRC33	Şırnak	524.190	19.779	15.485	4.294	8,2	53	57
TR211	Tekirdağ	1.029.927	53.895	41.010	12.885	12,6	11	18
TR832	Tokat	612.646	46.391	41.326	5.065	8,3	17	17
TR901	Trabzon	807.903	46.593	33.344	13.249	16,5	16	26
TRB11	Tunceli	88.198	11.211	5.884	5.327	62,3	77	81
TR334	Uşak	367.514	13.691	13.011	680	1,9	71	63
TRB21	Van	1.123.784	34.691	44.954	-10.263	-9,1	30	15
TR425	Yalova	262.234	16.232	12.905	3.327	12,8	63	64
TR723	Yozgat	424.981	25.715	22.524	3.191	7,5	42	41
TRB11	Zonguldak	599.698	24.363	24.105	258	0,4	44	37
TR	Türkiye	82.003.882	3.057.606	3.057.606	0	0,0	-	-

Kaynak: TÜİK.

2018 yılında İBBS Düzey-3'e göre yıllık nüfus artış hızları incelendiğinde ‰ 150,8 ile Çankırı, ‰ 66,8 ile Tunceli ve ‰ 57,6 ile Sinop'un nüfus artış hızı en yüksek ilk üç il olduğu görülmektedir. Gümüşhane ‰ -44,6 ile nüfusunda düşüş olan tek il olurken, ‰ 1,6 ile Adana ve ‰ 2,6 ile İstanbul nüfusları en küçük oranlı artan iller olmuştur (Tablo 122).

Tablo 122. 2018 Yılında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-3'e Göre Yıllık Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu

İl Kodu	İBBS Düzey-3	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%) ⁽¹⁾	Nüfus Artış Hızı Sıra No	Nüfus Yoğunluğu	Nüfus Yoğunluğu Sıra No	İl Kodu	İBBS Düzey-3	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%) ⁽¹⁾	Nüfus Artış Hızı Sıra No	Nüfus Yoğunluğu	Nüfus Yoğunluğu Sıra No
TR621	Adana	1,6	80	160	14	TR632	Kahramanmaraş	15,2	50	80	33
TRC12	Adıyaman	15,2	49	89	29	TR812	Karabük	14,5	54	60	45
TR332	Afyonkarahisar	13,7	55	51	56	TR522	Karaman	21,0	34	28	74
TRA21	Ağrı	6,3	76	47	61	TRA22	Kars	4,2	78	29	73
TR712	Aksaray	24,0	26	54	52	TR821	Kastamonu	29,1	16	29	71
TR834	Amasya	22,8	30	59	46	TR721	Kayseri	9,4	71	82	32
TR510	Ankara	10,8	67	224	8	TR711	Kırıkkale	27,8	19	63	41
TR611	Antalya	25,9	23	117	21	TR213	Kırklareli	13,4	57	57	48
TRA24	Ardahan	18,5	43	20	79	TR715	Kırşehir	30,8	14	38	65
TR905	Artvin	46,3	5	24	76	TRC13	Kilis	44,6	6	100	25
TR321	Aydın	15,5	48	140	17	TR421	Kocaeli	12,2	61	528	2
TR221	Balıkesir	17,9	44	86	31	TR521	Konya	11,6	63	57	49
TR813	Bartın	27,6	20	96	26	TR333	Kütahya	9,9	68	48	60
TRC32	Batman	23,4	28	129	19	TRB11	Malatya	13,1	58	68	39
TRA13	Bayburt	22,8	31	22	78	TR331	Manisa	11,7	62	109	23
TR413	Bilecik	7,9	74	52	55	TRC31	Mardin	23,8	27	94	27
TRB13	Bingöl	28,3	17	34	68	TR622	Mersin	11,4	66	117	20
TRB23	Bitlis	22,9	29	50	58	TR323	Muğla	30,2	15	75	34
TR424	Bolu	28,1	18	37	67	TRB22	Muş	8,5	73	51	57
TR613	Burdur	19,3	40	39	64	TR714	Nevşehir	20,2	37	55	50
TR411	Bursa	19,5	38	287	6	TR713	Niğde	33,4	13	50	59
TR222	Çanakkale	19,1	41	54	53	TR902	Ordu	39,1	10	130	18
TR822	Çankırı	150,8	1	29	72	TR633	Osmaniye	12,6	59	171	12
TR833	Çorum	15,1	52	42	62	TR904	Rize	51,7	4	89	28
TR322	Denizli	8,8	72	88	30	TR422	Sakarya	20,5	35	209	9
TRC22	Diyarbakır	18,9	42	115	22	TR831	Samsun	17,2	47	147	16
TR423	Düzce	26,7	22	151	15	TRC34	Siirt	22,2	32	61	44
TR212	Edirne	11,4	65	68	38	TR823	Sinop	57,6	3	38	66
TRB12	Elazığ	20,3	36	70	36	TR722	Sivas	39,9	9	23	77
TRA12	Erzincan	19,3	39	20	80	TRC21	Şanlıurfa	24,9	24	108	24
TRA11	Erzurum	9,6	69	30	69	TRC33	Şırnak	40,8	8	73	35
TR412	Eskişehir	12,2	60	63	42	TR211	Tekirdağ	24,0	25	163	13
TRC11	Gaziantep	11,4	64	297	5	TR832	Tokat	17,4	45	62	43
TR903	Giresun	37,1	12	66	40	TR901	Trabzon	27,1	21	173	11
TR906	Gümüşhane	-44,6	81	25	75	TRB11	Tunceli	66,8	2	12	81
TRB24	Hakkari	38,1	11	40	63	TR334	Uşak	6,9	75	69	37
TR631	Hatay	21,7	33	276	7	TRB21	Van	15,1	51	58	47
TRA23	Iğdır	13,7	56	55	51	TR425	Yalova	43,0	7	310	4
TR612	Isparta	17,3	46	53	54	TR723	Yozgat	15,0	53	30	70
TR100	İstanbul	2,6	79	2.900	1	TR811	Zonguldak	4,7	77	182	10
TR310	İzmir	9,5	70	360	3	TR	Türkiye	14,7	-	107	-

Kaynak: TÜİK.

(1): Yıllık nüfus artış hızları ve nüfus yoğunlukları hesaplanırken, son yıl idari bölünüş yapısı dikkate alınmıştır.

2018 yılında İBBS Düzey-3'e göre, nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu ilk üç il km²'ye 2.900 kişi ile İstanbul, 528 kişi ile Kocaeli ve 360 kişi ile İzmir, en düşük olduğu ilk üç il ise km²'ye 12 kişi ile Tunceli, 20 kişi ile Ardahan ve Erzincan illeridir.

Ortanca Yaş

Nüfusun yaşlanmasının en anlaşılır işareti olan ortanca yaşın yükselmesi yaşlı nüfusun genç nüfusa göre daha hızlı arttığını göstermektedir. 2016 yılında erkek nüfus için 30,8 yıl olan ortanca yaş, 2017 yılında 3 aylık bir artış ile 31,1 yıla ve 2018 yılında da 3 aylık bir artış ile 31,4 yıla ulaşmıştır. Kadın nüfus için, 2016 yılında 32,0 yıl olan ortanca yaş 2017 yılında 4 ay artarak 32,4 yıla ve 2018 yılında da 3 ay artarak 32,7 yıla çıkmıştır (Tablo 123).

Tablo 123. Cinsiyete Göre Ortanca Yaş

Yıllar	Erkek	Değişim (%)	Kadın	Değişim (%)	Toplam	Değişim (%)
2016	30,8	1,3	32,0	1,3	31,4	1,3
2017	31,1	1,0	32,4	1,3	31,7	1,0
2018	31,4	1,0	32,7	0,9	32,0	0,9

Kaynak: TÜİK.

Toplam nüfus için 2016 yılında 31,4 yıl olan ortanca yaş değeri, 2017 yılında 3 ay artarak 31,7 yıla ve 2018 yılında da 3 ay artarak 32,0 yıla yükselmiştir.

Buna göre 2016-2018 yılları arasında ortanca yaş değerine göre Türkiye'de, erkek nüfus 6 ay, kadın nüfus 7 ay yaşlanırken, toplam nüfus 6 ay yaşlanmıştır.

2.2 Eğitim

2.2.1 Okullaşma Oranları

İlkokulda net okullaşma oranı 2017/'18 eğitim öğretim yılında 2016/'17 yılına göre toplamda 0,38 puan artarak % 91,16'dan % 91,54'e, erkek öğrencilerde 0,34 puan artarak % 91,08'den % 91,42'ye, kız öğrencilerde 0,44 puan artarak % 91,24'ten % 91,68'e yükselmiştir (Tablo 124).

Tablo 124. Eğitim Seviyelerine Göre Okullaşma Oranları ⁽¹⁾

Öğretim Yılı	Okullaşma Oranı	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim			Yükseköğretim		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2015/'16	Brüt	99,19	98,91	99,48	107,13	105,49	108,87	109,85	112,28	107,29	95,91	100,55	91,04
	Net	94,87	94,54	95,22	94,39	94,36	94,43	79,79	79,36	80,24	40,87	39,21	42,62
2016/'17	Brüt	95,97	95,93	96,01	105,29	104,49	106,14	106,94	109,99	103,73	103,28	102,19	98,52
	Net	91,16	91,08	91,24	95,68	95,60	95,76	82,54	82,69	82,38	42,43	40,53	44,41
2017/'18	Brüt	96,86	96,93	96,78	102,46	101,59	103,37	108,39	112,07	104,50	107,40	111,05	103,59
	Net	91,54	91,42	91,68	94,47	94,26	94,69	83,58	83,77	83,39	45,64	43,99	47,36

Kaynak: MEB.

(1): Okullaşma oranları Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, Nüfus Sayımı sonuçlarına göre hesaplanmıştır.

Ortaokulda net okullaşma oranı 2017/'18 eğitim öğretim yılında 2016/'17 yılına göre toplamda 1,21 puan azalarak % 95,68'den % 94,47'ye, erkek öğrencilerde 1,34 puan azalarak % 95,60'tan % 94,26'ya, kız öğrencilerde 1,07 puan azalarak % 95,76'dan % 94,69'a gerilemiştir.

Ortaöğretimde net okullaşma oranı 2017/'18 eğitim öğretim yılında 2016/'17 yılına göre, toplamda 1,04 puan artarak % 82,54'den % 83,58'e, erkek öğrencilerde 1,08 puan artarak % 82,69'dan % 83,77'ye, kız öğrencilerde 1,01 puan artarak % 82,38'den % 83,39'a yükselmiştir.

Yükseköğretim net okullaşma oranı 2017/'18 eğitim öğretim yılında 2016/'17 yılına göre, toplamda 3,21 puan artarak % 42,43'ten % 45,64'e, erkek öğrencilerde 3,46 puan artarak % 40,53'ten % 43,99'a, kız öğrencilerde 2,95 puan artarak % 44,41'den % 47,36'ya çıkmıştır.

Yaş gruplarına göre 2017/'18 eğitim öğretim yılında en yüksek toplam net okullaşma oranı % 98,62 ile 10-13 yaş grubundadır (Tablo 125).

Tablo 125. Yaş Gruplarına (Doğum Yıllarına) Göre Net Okullaşma Oranı⁽¹⁾

Öğretim Yılı	Cinsiyet	(%)							
		3 Yaş	4 Yaş	5 Yaş	3-5 Yaş	4-5 Yaş	6-9 Yaş	10-13 Yaş	14-17 Yaş
2015/16	Toplam	11,74	33,56	67,17	39,54	50,46	98,81	99,05	85,31
	Erkek	11,67	33,62	67,42	39,63	50,61	98,72	99,11	85,14
	Kadın	11,81	33,50	66,91	39,45	50,30	98,90	98,98	85,49
2016/17	Toplam	12,48	36,15	70,43	41,68	53,01	98,13	99,23	87,43
	Erkek	12,48	36,13	70,81	41,81	53,20	98,08	99,33	87,85
	Kadın	12,48	36,17	70,02	41,54	52,81	98,19	99,12	86,99
2017/18	Toplam	12,37	38,11	75,14	44,02	56,62	98,35	98,62	87,64
	Erkek	12,43	38,11	75,48	44,15	56,78	98,28	98,71	88,10
	Kadın	12,31	38,11	74,79	43,89	56,46	98,42	98,53	87,15

Kaynak: MEB.

((1) : Yaş gruplarına (Doğum yılları) göre net okullaşma oranları; öğrencinin ait olduğu eğitim kademesine (öğrenim türüne) bakılmaksızın, ilgili yaş grubunda bulunan toplam öğrencilerin, ilgili yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilmiştir.

2.2.2 Okul, Öğrenci, Öğretmen, Mezun Olan Öğrenci ve Derslik Sayısı

2017/18 eğitim öğretim yılında örgün eğitimde öğrenci sayısı 2016/17 eğitim öğretim yılına göre % 1,0 artarak 17.885.248 olurken, bunun 9.231.077'si erkek, 8.654.171'i kız öğrencilerden oluşmuştur. Öğrencilerin 14.946.713'ü resmi okullarda, 1.351.712'si özel okullarda, 1.586.823'ü de açık öğretimde eğitim görmektedir (Tablo 126).

Tablo 126. Okul/Kurum, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı

Öğretim Yılı	Okul Türü	Okul/Kurum	Öğrenci Sayısı ⁽¹⁾			Öğretmen Sayısı ⁽²⁾	Derslik
			Toplam	Erkek	Kadın		
2015/16	Örgün Eğitim Toplamı	61.203	17.588.958	9.059.597	8.529.361	993.794	651.828
	Örgün Eğitim (Resmi)	51.620	14.540.339	7.439.698	7.100.641	863.126	553.066
	Örgün Eğitim (Özel)	9.581	1.174.409	623.309	551.100	130.668	98.762
	Örgün Eğitim (Açık Öğretim)	2	1.874.210	996.590	877.620	-	-
2016/17	Örgün Eğitim Toplamı	63.153	17.702.938	9.197.938	8.505.000	989.231	654.434
	Örgün Eğitim (Resmi)	53.098	14.731.376	7.557.567	7.173.809	868.289	554.405
	Örgün Eğitim (Özel)	10.053	1.217.755	661.121	556.634	120.962	100.029
	Örgün Eğitim (Açık Öğretim)	2	1.753.807	979.250	774.557	-	-
2017/18	Örgün Eğitim Toplamı	65.568	17.885.248	9.231.077	8.654.171	1.030.130	686.800
	Örgün Eğitim (Resmi)	53.870	14.946.713	7.604.228	7.342.485	880.673	568.645
	Örgün Eğitim (Özel)	11.694	1.351.712	739.791	611.921	149.457	118.155
	Örgün Eğitim (Açık Öğretim)	4	1.586.823	887.058	699.765	-	-

Kaynak: MEB.

(1): Açıköğretim öğrenci sayıları, 1., 2. ve 3. dönem yeni kayıt yaptıran ve kayıt yenileyen aktif öğrencileri kapsar.

(2): Öğretmen sayıları, sadece MEB'e bağlı okullardaki öğretmenleri kapsamaktadır.

Örgün eğitim kurumlarında görev yapan öğretmen sayısı 2017/18 eğitim öğretim yılında 2016/17 eğitim öğretim yılına göre % 4,1 artarak 1.030.130 olmuştur. Bu öğretmenlerin 880.673'ü resmi okullarda, 149.457'si özel okullarda bulunmaktadır.

2017/18 eğitim öğretim yılında örgün eğitimdeki okul sayısı 2016/17 eğitim öğretim yılına göre % 3,8 artarak 65.568 olmuştur. Bu okulların 53.870'i resmi, 11.694'ü özel, 4'ü açık öğretim okuludur. Resmi ve özel okulların tamamındaki derslik sayısı % 4,9 artarak 686.800'e yükselmiştir.

2017/18 eğitim öğretim yılında 2016/17 eğitim öğretim yılına göre ilkokulda okul sayısı % 2,0 azalarak 24.967'ye gerilerken, öğretmen sayısı % 1,5 artarak 297.176'ya, öğrenci sayısı % 2,7 artarak 5.104.599'a yükselmiştir. Ortaokulda okul sayısı % 4,8 artarak 18.745'e, öğretmen sayısı % 4,8 artarak 339.850'ye, öğrenci sayısı % 0,6 artarak 5.590.134'e yükselmiştir (Tablo 127).

Tablo 127. Okul Türü ve Öğretim Yılına Göre Okul/Birim, Öğretmen, Öğrenci ve Mezun Olan Öğrenci Sayısı

Okul Türü	Öğretim Yılı	Okul /Birim ⁽³⁾	Öğretmen ⁽⁴⁾	Öğrenci ⁽¹⁾⁽²⁾	Mezun
İlkokul	2015/16	26.522	302.961	5.360.703	-
	2016/17	25.479	292.878	4.972.430	-
	2017/18	24.967	297.176	5.104.599	-
Ortaokul	2015/16	17.343	322.680	5.211.506	1.161.901
	2016/17	17.879	324.350	5.554.415	1.192.799
	2017/18	18.745	339.850	5.590.134	-
Genel ortaöğretim	2015/16	5.311	151.458	3.047.503	472.169
	2016/17	5.225	147.052	3.136.440	495.727
	2017/18	5.717	159.579	3.074.642	-
Mesleki ve teknik ortaöğretim	2015/16	5.239	184.232	2.760.140	515.465
	2016/17	5.851	185.988	2.713.530	505.261
	2017/18	6.066	188.390	2.614.785	-
Fakülte ve yüksekokul	2015/16	3.735	156.168	6.186.007	753.480
	2016/17	3.729	151.763	6.627.505	749.707
	2017/18	3.827	158.098	7.010.598	-

Kaynak: MEB.

(1): Açık ilköğretim ve açık lise öğrencilerini de kapsar.

(2): Önlisans ve lisans düzeyindeki öğrenci sayılarını kapsar.

(3): Faal olan okullar kapsamıştır.

(4): Toplam öğretmen, kadrolu ve sözleşmeli öğretmenleri kapsar.

Genel ortaöğretimde okul sayısı % 9,4 artarak 5.717'ye, öğretmen sayısı % 8,5 artarak 159.579'a yükselirken, öğrenci sayısı % 2,0 azalarak 3.074.642'ye gerilemiştir. Mesleki ve teknik ortaöğretimde okul sayısı % 3,7 artarak 6.066'ya, öğretmen sayısı % 1,3 artarak 188.390'a yükselirken, öğrenci sayısı % 3,6 azalarak 2.614.785'e düşmüştür.

2017/18 eğitim öğretim yılında fakülte ve yükseköğretim sayısı % 2,6 artarak 3.827'ye, öğretmen sayısı % 4,2 artarak 158.098'e, öğrenci sayısı % 5,8 artarak 7.010.598'e yükselmiştir.

2.3 Sağlık

Sağlık İstatistikleri Yıllığı uluslararası standartlar kullanılarak hesaplanmaya başlamış olup geçmişe yönelik veriler bu standartlar doğrultusunda revize edilmiştir. Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan son istatistiklere göre 2017 yılında toplam hastane sayısı bir önceki yıla göre 8 adet artarak 1.518 olurken, yatak sayısı 8.092 adet artarak 225.863 olmuştur. Sıralamada diğer yıllarda olduğu gibi ilk sırada yer alan genel hastane sayısı bir önceki yıla göre 19 adet ve yatak sayısı 9.907 adet artmış, 2'inci sırada yer alan kadın doğum ve çocuk hastalıkları hastanesi sayısı 5 adet, yatak sayısı 821 adet, üçüncü sırada yer alan göz hastalıkları hastanesi 2 adet, yatak sayısı 20 adet azalmıştır. 2017 yılında ülkemizde bulunan 1.518 hastanenin 1.404'ü genel hastane, 26'sı kadın doğum ve çocuk hastalıkları hastanesi, 25'i göz hastalıkları hastanesi, bunların dışında kalan 63'ü diğer dallarda hizmet veren hastanelerdir (Tablo 128).

Tablo 128. Dallara Göre Hastane ve Yatak Sayıları ⁽¹⁾

Dallar	Hasta Sayısı			Yatak Sayısı		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Genel hastane	1.406	1.385	1.404	188.849	196.951	206.858
Kadın doğum ve çocuk hastalıkları hastanesi	36	31	26	6.433	5.549	4.728
Göz hastalıkları hastanesi	27	27	25	580	623	603
Fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanesi	16	20	18	2.038	2.943	2.477
Göğüs hastalıkları hastanesi	15	14	14	3.660	3.668	3.643
Psikiyatri hastanesi	11	12	11	4.231	4.352	4.019
Kalp ve damar cerrahisi hastanesi	5	5	4	609	632	599
Çocuk hastalıkları hastanesi	5	4	4	1.759	1.307	1.294
Kemik hastalıkları hastanesi	3	3	3	436	436	436
Meslek hastalıkları hastanesi	2	3	3	156	298	298
Onkoloji hastanesi	2	2	2	696	816	712
Cerrahi hastanesi	1	-	-	70	-	-
Ortopedi ve travmatoloji hastanesi	1	1	1	29	33	33
Lepra hastanesi	1	1	1	34	34	34
Lösemili çocuklar hastanesi	1	1	1	14	75	75
Spastik çocuklar hastanesi ve rahabilite merkezi	1	1	1	54	54	54
Toplam	1.533	1.510	1.518	209.648	217.771	225.863

Kaynak: SB.

(1): 2018 yılı verileri Raporun basım tarihi itibarıyla yayımlanmamıştır.

Toplam sağlık personeli sayısında her yıl artış görülmektedir. 2016 yılında % 1,7 artan sağlık personeli sayısı, 2017 yılında % 5,7 artarak 920.939 olmuştur. 2017 yılında uzman hekim sayısı bir önceki yıla göre % 3,0 artarak 80.951'e, pratisyen

hekim sayısı % 3,7 artarak 44.649'a, asistan hekim sayısı % 5,4 artarak 24.397'ye yükselmiştir. Böylece toplam hekim sayısı % 3,6 artarak 149.997'ye ulaşmıştır. Diş hekimi sayısı % 4,6 artarak 27.889, eczacı sayısı % 2,3 artarak 28.512 olmuştur. Hemşire sayısı % 8,6 artarak 166.142, ebe sayısı % 2,4 artarak 53.741, diğer sağlık personeli sayısı % 7,5 artarak 155.417, diğer personel ve hizmet alımı kapsamında çalıştırılan sayısı % 5,4 artarak 339.241'e yükselmiştir (Tablo 129, Grafik 55).

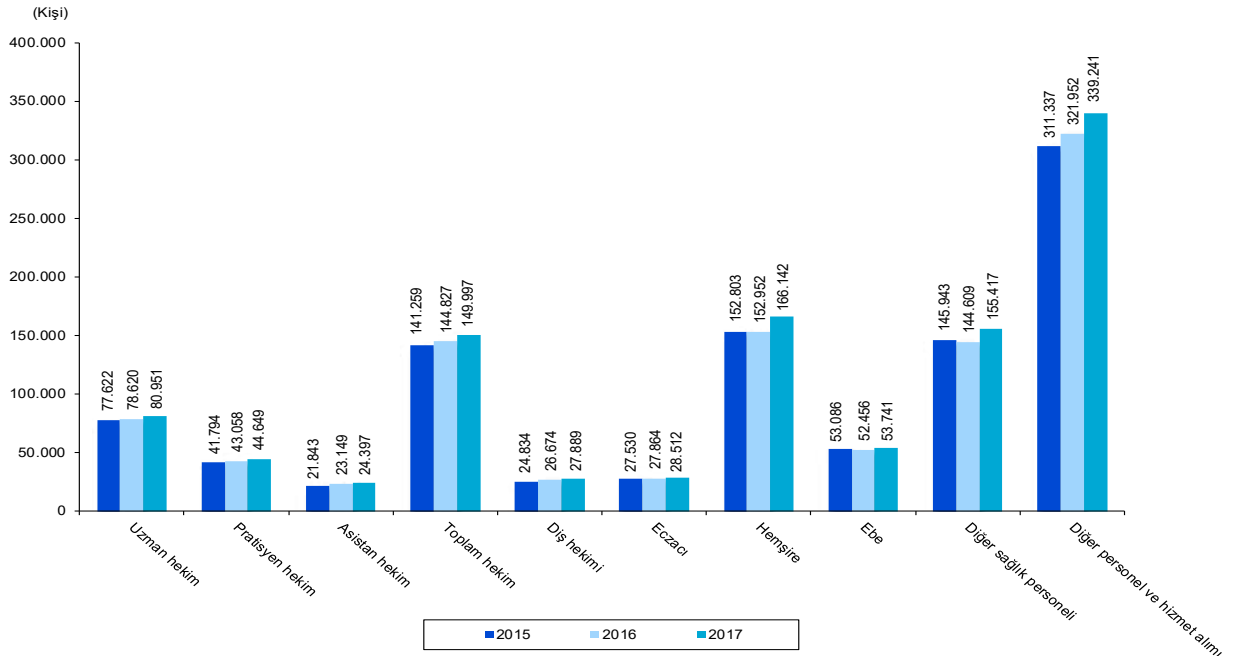
Tablo 129. Sağlık Personeli Sayıları (Tüm Sektörler) ⁽¹⁾

Sağlık Personeli	2015	2016	2017	Değişim (%)	
				2016	2017
Uzman hekim	77.622	78.620	80.951	1,3	3,0
Pratisyen hekim	41.794	43.058	44.649	3,0	3,7
Asistan hekim	21.843	23.149	24.397	6,0	5,4
Toplam hekim	141.259	144.827	149.997	2,5	3,6
Diş hekimi	24.834	26.674	27.889	7,4	4,6
Eczacı	27.530	27.864	28.512	1,2	2,3
Hemşire	152.803	152.952	166.142	0,1	8,6
Ebe	53.086	52.456	53.741	-1,2	2,4
Diğer sağlık personeli	145.943	144.609	155.417	-0,9	7,5
Diğer personel ve hizmet alımı	311.337	321.952	339.241	3,4	5,4
Toplam personel sayısı	856.792	871.334	920.939	1,7	5,7

Kaynak: SB.

(1): 2018 yılı verileri Raporun basım tarihi itibarıyla yayımlanmamıştır.

Grafik 55. Sağlık Personeli Sayıları (Tüm Sektörler)

Kaynak: SB.

2.4 Çalışma Hayatı

2.4.1 İşgücü

2.4.1.1 Temel İşgücü Göstergeleri

Son yıllarda Türkiye ekonomisinde kaydedilen büyüme, işgücü piyasalarına istenen ölçüde yansımamış, istihdam dostu büyüme temin edilememiştir. 2011-2014 yılları arasında tek haneli seyreden işsizlik oranı, 2015 yılında çift haneye yükselmiştir. İşsizlik oranındaki yükseliş eğilimi küçük oranlarla 2018 yılı sonuna kadar devam etmiştir.

2018 yılında istihdam piyasalarında yaşanan olumsuzlukta; küresel ve ulusal büyüme hızında yaşanan yavaşlama, yurtiçi tüketim ve yatırım harcamaları ile ihracat artışındaki duraksamanın üretim üzerinde oluşturduğu baskı, istihdam artışının işgücü artışının gerisinde kalması ve işgücüne katılma oranındaki artış öne çıkan unsurlar olmuştur.

2017 yılında % 10,9 olan işsizlik oranı 2018 yılında 0,1 puan artarak % 11,0 olurken, kadınlarda 0,2 puan azalışla % 13,9'a gerilemiş, erkeklerde 0,1 puan artışla % 9,5'e yükselmiştir. Böylece işsizlik oranı; 2018 Yılı Program hedefi % 10,5'in 0,5 puan üzerinde ve 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Program ve Yeni Ekonomi Programı 2019-2021 (Orta Vadeli Programı) gerçekleşme tahmini % 11,3'ün 0,2 puan altında gerçekleşmiştir (Tablo 130).

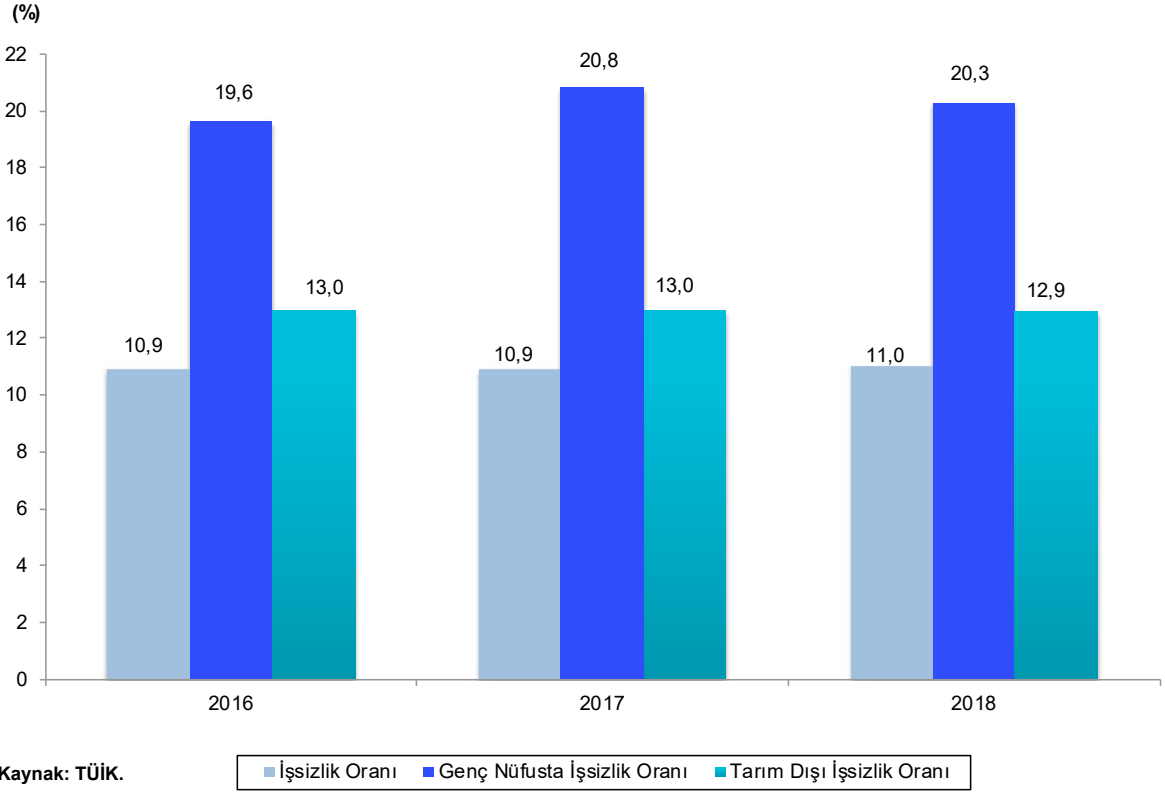
2018 yılında tarım dışı işsizlik oranı bir önceki yıla göre 0,1 puan azalışla % 12,9 seviyesinde gerçekleşirken; erkeklerde 0,1 puan artmış, kadınlarda 0,7 puan azalmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önemli bir sorunu olan genç işsizlik oranı (15-24 yaş) 0,5 puan azalarak % 20,3'e düşmüştür. Toplam işsizlik oranının oldukça üzerinde seyreden genç nüfusta işsizlik oranı; erkeklerde 0,2 puan, kadınlarda 0,8 puan azalmıştır (Grafik 56).

Ekonominin potansiyeli açısından önemli bir gösterge olan 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun işgücüne katılma oranı, 2018 yılında 0,4 puan artışla % 53,2'ye yükselmiştir. İşgücüne katılma oranı; erkeklerde 0,2 puan artışla % 72,7, kadınlarda 0,6 puan artışla % 34,2 olmuştur.

Tablo 130. Temel İşgücü Göstergeleri

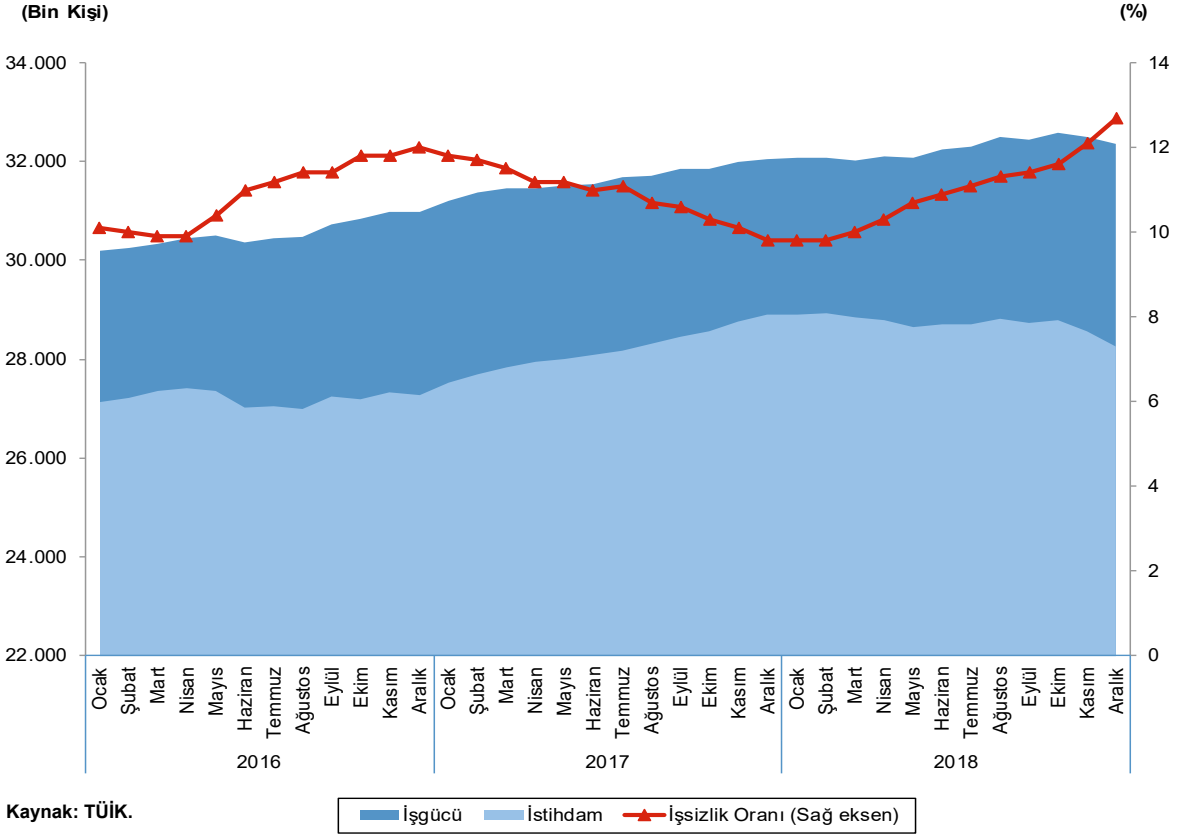
Göstergeler	(15+ Yaş, Bin Kişi)				
	2016	2017	2018	2017	2018
	Toplam			Değişim (%)	
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	58.720	59.894	60.654	2,0	1,3
İşgücü	30.535	31.643	32.274	3,6	2,0
İstihdam edilenler	27.205	28.189	28.738	3,6	1,9
İşsiz	3.330	3.454	3.537	3,7	2,4
İşgücüne dahil olmayan nüfus	28.185	28.251	28.380	0,2	0,5
				Fark (Puan)	
İşgücüne katılma oranı (%)	52,0	52,8	53,2	0,8	0,4
İstihdam oranı (%)	46,3	47,1	47,4	0,8	0,3
İşsizlik oranı (%)	10,9	10,9	11,0	0,0	0,1
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	13,0	13,0	12,9	0,0	-0,1
Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı (%)	19,6	20,8	20,3	1,2	-0,5
	Erkek			Değişim (%)	
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	29.031	29.649	30.007	2,1	1,2
İşgücü	20.899	21.484	21.801	2,8	1,5
İstihdam edilenler	18.893	19.460	19.720	3,0	1,3
İşsiz	2.006	2.024	2.082	0,9	2,9
İşgücüne dahil olmayan nüfus	8.133	8.166	8.206	0,4	0,5
				Fark (Puan)	
İşgücüne katılma oranı (%)	72,0	72,5	72,7	0,5	0,2
İstihdam oranı (%)	65,1	65,6	65,7	0,5	0,1
İşsizlik oranı (%)	9,6	9,4	9,5	-0,2	0,1
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	10,9	10,7	10,8	-0,2	0,1
Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı (%)	17,4	17,8	17,6	0,4	-0,2
	Kadın			Değişim (%)	
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	29.689	30.244	30.647	1,9	1,3
İşgücü	9.637	10.159	10.473	5,4	3,1
İstihdam edilenler	8.312	8.729	9.018	5,0	3,3
İşsiz	1.324	1.431	1.455	8,1	1,7
İşgücüne dahil olmayan nüfus	20.052	20.085	20.174	0,2	0,4
				Fark (Puan)	
İşgücüne katılma oranı (%)	32,5	33,6	34,2	1,1	0,6
İstihdam oranı (%)	28,0	28,9	29,4	0,9	0,5
İşsizlik oranı (%)	13,7	14,1	13,9	0,4	-0,2
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	18,1	18,5	17,8	0,4	-0,7
Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı (%)	23,7	26,1	25,3	2,4	-0,8

Kaynak: TÜİK.

Grafik 56. İşsizlik Oranları

2018 yılında işgücü 631 bin kişi artarak 32 milyon 274 bin kişiye yükselmiştir. İşgücünün 21 milyon 801 binini erkekler, 10 milyon 473 binini de kadınlar oluşturmuştur. 2018 yılında istihdam edilen 28 milyon 738 bin kişinin 19 milyon 720 binini erkekler, 9 milyon 18 binini kadınlar oluşturmuştur. İşsiz sayısı ise 83 bin kişi artarak 3 milyon 454 binden 3 milyon 537 bine yükselirken, işsiz erkek sayısı 2 milyon 82 bin, işsiz kadın sayısı da 1 milyon 455 bin olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında bir önceki yıla göre istihdam oranı 0,3 puanlık artışla % 47,4'e yükselmiştir. İstihdam oranı; erkeklerde 0,1 puanlık artışla % 65,7, kadınlarda 0,5 puan artışla % 29,4 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Ocak ve Şubat aylarında % 9,8 olan mevsim etkilerinden arındırılmış işsizlik oranı, ekonomik aktivite ve istihdam piyasasında yaşanan daralmaya paralel olarak Mart ayından itibaren kesintisiz artış eğilimine girerek 2018 Aralık ayında % 12,7 seviyesine kadar yükselmiştir (Grafik 57).

Grafik 57. Mevsim Etkilerinden Arındırılmış İşgücü Göstergeleri

2.4.1.2 Eğitim Durumuna Göre İşgücü

İstihdam edilenler ve işsizlerin toplamı olan işgücünün, yarıdan fazlası lise altı eğitim seviyesindekilerden oluşmaktadır. 2018 yılında toplam işgücünün % 51,8'ini lise altı eğitilmişler oluştururken onu, % 23,8 ile yükseköğretim mezunları, % 10,9 ile mesleki veya teknik lise mezunları, % 10,3 ile lise mezunları ve % 3,2 ile okur-yazar olmayanlar izlemiştir (Tablo 131, Grafik 58).

2018 yılında istihdam edilenlerin % 52,3'ü lise altı eğitilmiş, % 23,4'ü yükseköğretim mezunu, % 10,8'i mesleki veya teknik lise mezunu, % 10,0'ı lise mezunu ve % 3,4'ü de okur-yazar olmayanlardan oluşmaktadır.

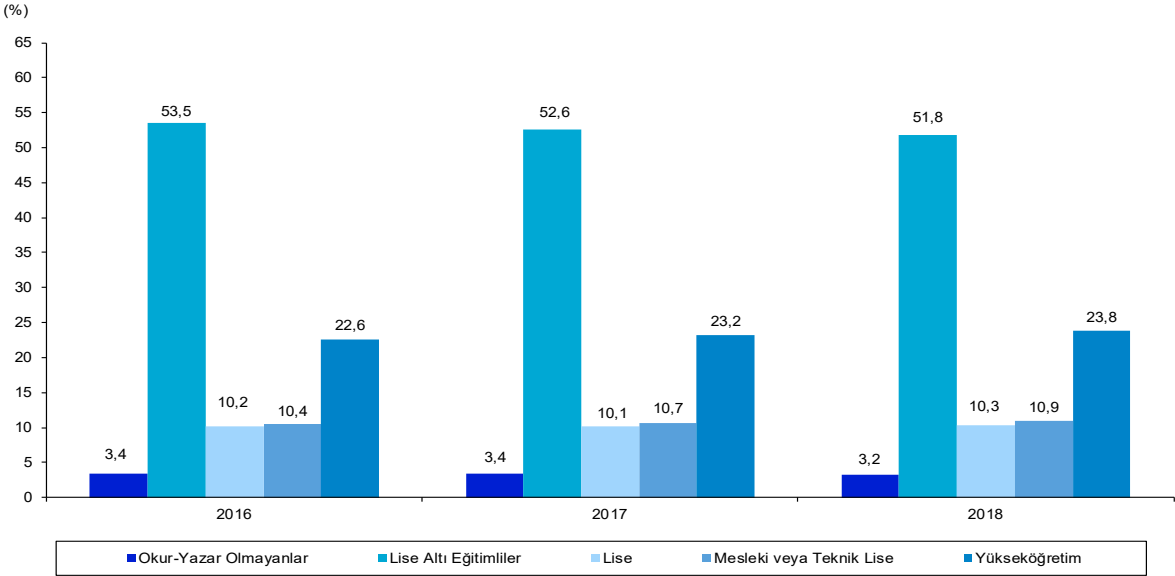
İşsizlerin eğitim durumuna bakıldığında ise % 47,9'unu lise altı eğitilmişler, % 26,9'unu yükseköğretim mezunları, % 12,2'sini lise mezunları, % 11,3'ünü mesleki veya teknik lise mezunları ve % 1,7'sini okur-yazar olmayanlar oluşturmaktadır.

Tablo 131. Eğitim Durumuna Göre İşgücü Durumu

Eğitim Durumu	İşgücü Durumu				Pay (%)			(15+ Yaş, Bin Kişi)	
		2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Okur-yazar olmayanlar	İşgücü	1.038	1.076	1.045	3,4	3,4	3,2	3,7	-2,9
	İstihdam	978	1.013	985	3,6	3,6	3,4	3,6	-2,8
	İşsiz	60	63	60	1,8	1,8	1,7	5,0	-4,8
Lise altı eğitimliler	İşgücü	16.328	16.644	16.734	53,5	52,6	51,8	1,9	0,5
	İstihdam	14.670	15.009	15.040	53,9	53,2	52,3	2,3	0,2
	İşsiz	1.658	1.636	1.694	49,8	47,4	47,9	-1,3	3,5
Lise	İşgücü	3.100	3.202	3.311	10,2	10,1	10,3	3,3	3,4
	İstihdam	2.685	2.777	2.879	9,9	9,9	10,0	3,4	3,7
	İşsiz	415	425	433	12,5	12,3	12,2	2,4	1,9
Mesleki veya teknik lise	İşgücü	3.177	3.371	3.508	10,4	10,7	10,9	6,1	4,1
	İstihdam	2.808	2.970	3.109	10,3	10,5	10,8	5,8	4,7
	İşsiz	369	401	399	11,1	11,6	11,3	8,7	-0,5
Yükseköğretim	İşgücü	6.892	7.350	7.676	22,6	23,2	23,8	6,6	4,4
	İstihdam	6.064	6.420	6.725	22,3	22,8	23,4	5,9	4,8
	İşsiz	828	930	951	24,9	26,9	26,9	12,3	2,3
Toplam işgücü		30.535	31.643	32.274	100,0	100,0	100,0	3,6	2,0
Toplam istihdam		27.205	28.189	28.738	100,0	100,0	100,0	3,6	1,9
Toplam işsiz		3.330	3.454	3.537	100,0	100,0	100,0	3,7	2,4

Kaynak: TÜİK.

Grafik 58. Eğitim Durumuna Göre İşgücünün Dağılımı

Kaynak: TÜİK.

Toplam işsizler içinde okur-yazar olmayanlar, lise mezunları ile mesleki veya teknik lise mezunlarının payı azalırken, lise altı eğitimlilerin payı artmış, yükseköğretim mezunlarının payında ise değişiklik olmamıştır. Toplam işgücü içinde lise mezunları, mesleki veya teknik lise ve yüksek öğretim mezunlarının payı artarken, okur-yazar olmayanlar ile lise altı eğitimlilerin payı azalmıştır. Bu durum işgücünün eğitim seviyesinin yükseldiğini göstermektedir.

2.4.1.3 Bölgesel Düzeyde İşgücü Göstergeleri

İBBS Düzey-1'e göre işgücü göstergeleri incelendiğinde 2018 yılında da İstanbul bölgesinin bütün göstergelerde ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İstanbul bölgesinde 2018 yılında 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus 11 milyon 741 bin kişiye, işgücü 6 milyon 738 bin kişiye, istihdam edilenler 5 milyon 899 bin kişiye, işgücüne dahil olmayanlar 5 milyon 3 bin kişiye yükselirken, işsizler 839 bin kişiye düşmüştür. Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde bütün göstergeler en düşük değerlerini almıştır. Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde 15 ve daha yukarı yaştaki nüfus 1 milyon 500 bin kişiye, işgücü 738 bin kişiye, istihdam edilenler 691 bin kişiye gerilerken, işsizler 47 bin kişiye ve işgücüne dahil olmayanlar 761 bin kişiye yükselmiştir (Tablo 132).

Tablo 132. İktisadi Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İşgücü Göstergeleri-1

		(15+ Yaş, Bin Kişi, %)														
		2016					2017					2018				
Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus
		TR1	İstanbul	11.416	6.427	5.558	869	4.988	11.457	6.578	5.664	914	4.879	11.741	6.738	5.899
TR2	Batı Marmara	2.660	1.415	1.314	101	1.244	2.723	1.483	1.375	108	1.240	2.780	1.513	1.412	101	1.267
TR3	Ege	7.906	4.272	3.876	396	3.634	8.127	4.439	4.007	433	3.688	8.163	4.552	4.108	445	3.610
TR4	Doğu Marmara	5.755	2.978	2.683	295	2.776	5.950	3.164	2.838	326	2.786	6.035	3.252	2.941	312	2.782
TR5	Batı Anadolu	5.736	2.998	2.702	296	2.738	5.876	3.089	2.787	302	2.787	6.016	3.125	2.847	278	2.890
TR6	Akdeniz	7.364	3.745	3.302	443	3.619	7.593	3.901	3.456	445	3.692	7.611	3.958	3.477	481	3.653
TR7	Orta Anadolu	2.863	1.453	1.301	151	1.410	2.927	1.459	1.289	171	1.468	2.964	1.463	1.284	179	1.502
TR8	Batı Karadeniz	3.414	1.807	1.668	138	1.608	3.510	1.851	1.732	119	1.659	3.526	1.911	1.787	124	1.615
TR9	Doğu Karadeniz	2.001	1.089	1.040	49	911	2.054	1.112	1.072	40	943	2.038	1.113	1.045	69	925
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	1.533	772	734	38	761	1.511	756	714	41	756	1.500	738	691	47	761
TRB	Ortadoğu Anadolu	2.623	1.197	1.089	108	1.426	2.638	1.307	1.178	129	1.331	2.668	1.346	1.147	199	1.322
TRC	Güneydoğu Anadolu	5.450	2.381	1.937	444	3.069	5.527	2.504	2.078	426	3.023	5.613	2.563	2.100	464	3.049
TR	Türkiye	58.720	30.535	27.205	3.330	28.185	59.894	31.643	28.189	3.454	28.251	60.654	32.274	28.738	3.537	28.380
Pay (%)																
TR1	İstanbul	19,4	21,0	20,4	26,1	17,7	19,1	20,8	20,1	26,5	17,3	19,4	20,9	20,5	23,7	17,6
TR2	Batı Marmara	4,5	4,6	4,8	3,0	4,4	4,5	4,7	4,9	3,1	4,4	4,6	4,7	4,9	2,9	4,5
TR3	Ege	13,5	14,0	14,2	11,9	12,9	13,6	14,0	14,2	12,5	13,1	13,5	14,1	14,3	12,6	12,7
TR4	Doğu Marmara	9,8	9,8	9,9	8,9	9,8	9,9	10,0	10,1	9,4	9,9	9,9	10,1	10,2	8,8	9,8
TR5	Batı Anadolu	9,8	9,8	9,9	8,9	9,7	9,8	9,8	9,9	8,7	9,9	9,9	9,7	9,9	7,9	10,2
TR6	Akdeniz	12,5	12,3	12,1	13,3	12,8	12,7	12,3	12,3	12,9	13,1	12,5	12,3	12,1	13,6	12,9
TR7	Orta Anadolu	4,9	4,8	4,8	4,5	5,0	4,9	4,6	4,6	5,0	5,2	4,9	4,5	4,5	5,1	5,3
TR8	Batı Karadeniz	5,8	5,9	6,1	4,1	5,7	5,9	5,8	6,1	3,4	5,9	5,8	5,9	6,2	3,5	5,7
TR9	Doğu Karadeniz	3,4	3,6	3,8	1,5	3,2	3,4	3,5	3,8	1,2	3,3	3,4	3,4	3,6	2,0	3,3
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2,6	2,5	2,7	1,1	2,7	2,5	2,4	2,5	1,2	2,7	2,5	2,3	2,4	1,3	2,7
TRB	Ortadoğu Anadolu	4,5	3,9	4,0	3,2	5,1	4,4	4,1	4,2	3,7	4,7	4,4	4,2	4,0	5,6	4,7
TRC	Güneydoğu Anadolu	9,3	7,8	7,1	13,3	10,9	9,2	7,9	7,4	12,3	10,7	9,3	7,9	7,3	13,1	10,7
TR	Türkiye	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

2018 yılında, İBBS Düzey-1'e göre işgücüne katılma oranının en yüksek olduğu bölge % 57,4 ile bir önceki yıl ile aynı seviyede olan İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge ise % 45,7 ile 0,4 puan artış gösteren Güneydoğu Anadolu bölgesi olmuştur. İşgücüne katılma oranında en fazla artış 1,5 puan ile Batı Karadeniz bölgesinde gerçekleşirken, en fazla azalış 0,8 puan ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde olmuştur (Tablo 133).

Tablo 133. İktisadi Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İşgücü Göstergeleri-2

		2016			2017			2018		
Bölge	İBBS Düzey-1	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
TR1	İstanbul	56,3	13,5	48,7	57,4	13,9	49,4	57,4	12,5	50,2
TR2	Batı Marmara	53,2	7,1	49,4	54,5	7,3	50,5	54,4	6,7	50,8
TR3	Ege	54,0	9,3	49,0	54,6	9,8	49,3	55,8	9,8	50,3
TR4	Doğu Marmara	51,8	9,9	46,6	53,2	10,3	47,7	53,9	9,6	48,7
TR5	Batı Anadolu	52,3	9,9	47,1	52,6	9,8	47,4	52,0	8,9	47,3
TR6	Akdeniz	50,9	11,8	44,8	51,4	11,4	45,5	52,0	12,2	45,7
TR7	Orta Anadolu	50,8	10,4	45,5	49,9	11,7	44,0	49,3	12,2	43,3
TR8	Batı Karadeniz	52,9	7,7	48,9	52,7	6,4	49,3	54,2	6,5	50,7
TR9	Doğu Karadeniz	54,4	4,5	52,0	54,1	3,6	52,2	54,6	6,2	51,3
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	50,4	4,9	47,9	50,0	5,5	47,3	49,2	6,4	46,1
TRB	Ortadoğu Anadolu	45,6	9,0	41,5	49,5	9,9	44,7	50,4	14,8	43,0
TRC	Güneydoğu Anadolu	43,7	18,7	35,5	45,3	17,0	37,6	45,7	18,1	37,4
TR	Türkiye	52,0	10,9	46,3	52,8	10,9	47,1	53,2	11,0	47,4

Kaynak: TÜİK.

İşsizlik oranının 2018 yılında en yüksek olduğu bölge % 18,1 ile bir önceki yıla göre 1,1 puan artış gösteren Güneydoğu Anadolu bölgesi, en düşük olduğu bölge ise % 6,2 ile bir önceki yıla göre 2,6 puan artış gösteren Doğu Karadeniz bölgesi olmuştur. İşsizlik oranında en fazla artış 4,9 puan ile Ortadoğu Anadolu bölgesinde gerçekleşirken, en fazla azalış 1,4 puan ile İstanbul bölgesinde görülmüştür.

2018 yılında istihdam oranı en yüksek değerini % 51,3 ile bir önceki yıla göre 0,9 puan azalış gösteren Doğu Karadeniz bölgesinde, en düşük değerini ise % 37,4 ile bir önceki yıla göre 0,2 puan azalış gösteren Güneydoğu Anadolu bölgesinde almıştır. İstihdam oranında en fazla artış 1,4 puan ile Batı Karadeniz bölgesinde gerçekleşirken, en fazla azalış 1,7 puan ile Ortadoğu Anadolu bölgesinde olmuştur.

2.4.2 İstihdam

2.4.2.1 İstihdamın Sektörel Dağılımı

2018 yılında bir önceki yıla göre tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısı % 3,1 azalışla 5 milyon 297 bin kişiye gerilerken, sanayi sektöründe istihdam edilenlerin sayısı % 2,5 artışla 7 milyon 666 bin kişiye, hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin

sayısı da % 3,5 artışla 15 milyon 774 bin kişiye yükselmiştir. Böylece toplam istihdam edilenler % 1,9 artışla 28 milyon 738 bin kişiye yükselmiştir.

2018 yılında toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı bir önceki yıla göre 1,0 puan azalarak % 18,4'e gerilemiş, sanayi sektörünün payı 0,2 puan artarak % 26,7'ye ve hizmetler sektörünün payı 0,8 puan artarak % 54,9'a yükselmiştir.

Hizmetler sektörü 528 bin kişiye ek istihdam sağlayarak istihdama en büyük katkısı vermiş, bu katkıda en fazla kamu yönetimi ve savunma sektörü ile insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri alt sektörleri etkili olmuştur. İstihdam tarım sektöründe 167 bin kişi azalırken, sanayi sektöründe 188 bin kişi artış göstermiştir. Sanayi alt sektöründen imalat sektöründe 263 bin kişiye ek istihdam sağlanırken, inşaat sektöründe sektörde yaşanan küçülmenin etkisiyle istihdam 103 bin kişi azalmıştır (Tablo 134, Grafik 59).

Tablo 134. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

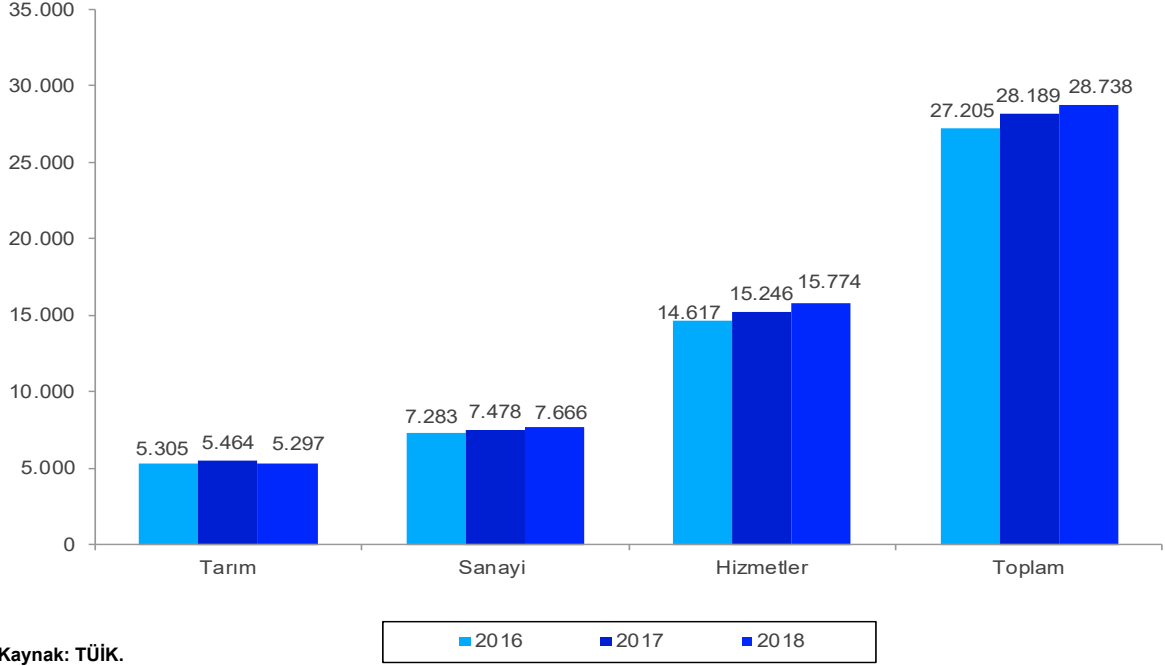
Sektörler	(15+ Yaş, Bin Kişi)							
				Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Tarım	5.305	5.464	5.297	19,5	19,4	18,4	3,0	-3,1
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	5.305	5.464	5.297	19,5	19,4	18,4	3,0	-3,1
Sanayi	7.283	7.478	7.666	26,8	26,5	26,7	2,7	2,5
Madencilik ve taş ocakçılığı	125	137	151	0,5	0,5	0,5	9,6	10,2
İmalat	4.915	4.969	5.232	18,1	17,6	18,2	1,1	5,3
Elektrik, gaz, buhar, su temini ve kanalizasyon	257	277	292	0,9	1,0	1,0	7,8	5,4
İnşaat	1.987	2.095	1.992	7,3	7,4	6,9	5,4	-4,9
Hizmetler	14.617	15.246	15.774	53,7	54,1	54,9	4,3	3,5
Toptan ve perakende ticaret	3.758	3.934	4.038	13,8	14,0	14,1	4,7	2,6
Ulaştırma ve depolama	1.185	1.235	1.255	4,4	4,4	4,4	4,2	1,6
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	1.471	1.523	1.630	5,4	5,4	5,7	3,5	7,0
Bilgi ve iletişim	248	258	231	0,9	0,9	0,8	4,0	-10,5
Finans ve sigorta faaliyetleri	301	271	255	1,1	1,0	0,9	-10,0	-5,9
Gayrimenkul faaliyetleri	242	286	293	0,9	1,0	1,0	18,2	2,4
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	846	895	912	3,1	3,2	3,2	5,8	1,9
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	1.397	1.551	1.127	5,1	5,5	3,9	11,0	-27,3
Kamu yönetimi ve savunma	1.453	1.462	1.811	5,3	5,2	6,3	0,6	23,9
Eğitim	1.607	1.608	1.689	5,9	5,7	5,9	0,1	5,0
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	1.123	1.187	1.428	4,1	4,2	5,0	5,7	20,3
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	141	154	183	0,5	0,5	0,6	9,2	18,8
Diğer hizmet faaliyetleri	844	883	925	3,1	3,1	3,2	4,6	4,8
Toplam	27.205	28.189	28.738	100,0	100,0	100,0	3,6	1,9

Kaynak: TÜİK.

(Not): Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Grafik 59. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

(Bin Kişi)

Kaynak: TÜİK.

2.4.2.2 Bölgesel Düzeyde İstihdam Göstergeleri

2018 yılında İBBS Düzey-1'e göre istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında tarım sektörünün en büyük değeri 834 bin kişi ile Ege bölgesinde, en küçük değeri de 70 bin kişi ile İstanbul bölgesinde aldığı görülmektedir. Sanayi sektörü en büyük değeri 1 milyon 900 bin kişi ile İstanbul bölgesinde, en küçük değeri de 88 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde almaktadır. Hizmetler sektörü ise sanayi sektöründe olduğu gibi en büyük değeri 3 milyon 929 bin kişi ile İstanbul bölgesinde, en küçük değeri de 295 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde almıştır (Tablo 135).

İstihdam edilenler içinde tarım sektörünün payının en yüksek olduğu bölge % 44,7 ile Kuzeydoğu Anadolu, en düşük olduğu bölge % 1,2 ile İstanbul bölgesi olmuştur.

Sanayi sektörünün istihdam edilenler içindeki payının en yüksek olduğu bölge % 38,4 ile Doğu Marmara, en düşük olduğu bölge % 12,7 ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesi olmuştur.

Hizmetler sektörünün istihdam edilenler içindeki payının en yüksek olduğu bölge % 66,6 ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge % 41,3 ile Batı Karadeniz olmuştur.

Tablo 135. İktisadi Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

Yıllar	Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	Sektörler				(15+ Yaş, Bin Kişi) Pay (%)		
			Tarım	Sanayi ⁽¹⁾	Hizmetler	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmetler
2016	TR1	İstanbul	51	1.822	3.685	5.558	0,9	32,8	66,3
	TR2	Batı Marmara	298	399	617	1.314	22,7	30,4	47,0
	TR3	Ege	894	1.081	1.901	3.876	23,1	27,9	49,0
	TR4	Doğu Marmara	320	1.049	1.315	2.683	11,9	39,1	49,0
	TR5	Batı Anadolu	272	693	1.736	2.702	10,1	25,6	64,2
	TR6	Akdeniz	771	695	1.836	3.302	23,3	21,0	55,6
	TR7	Orta Anadolu	396	309	596	1.301	30,4	23,8	45,8
	TR8	Batı Karadeniz	666	311	691	1.668	39,9	18,6	41,4
	TR9	Doğu Karadeniz	439	162	439	1.040	42,2	15,6	42,2
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	373	87	274	734	50,8	11,9	37,3
	TRB	Ortadoğu Anadolu	384	200	505	1.089	35,3	18,4	46,4
	TRC	Güneydoğu Anadolu	439	475	1.022	1.937	22,7	24,5	52,8
		TR	Türkiye	5.305	7.283	14.617	27.205	19,5	26,8
2017	TR1	İstanbul	66	1.800	3.799	5.664	1,2	31,8	67,1
	TR2	Batı Marmara	323	397	655	1.375	23,5	28,9	47,6
	TR3	Ege	872	1.097	2.037	4.007	21,8	27,4	50,8
	TR4	Doğu Marmara	363	1.117	1.358	2.838	12,8	39,4	47,9
	TR5	Batı Anadolu	281	702	1.804	2.787	10,1	25,2	64,7
	TR6	Akdeniz	761	712	1.983	3.456	22,0	20,6	57,4
	TR7	Orta Anadolu	346	331	611	1.289	26,8	25,7	47,4
	TR8	Batı Karadeniz	691	333	707	1.732	39,9	19,2	40,8
	TR9	Doğu Karadeniz	463	162	447	1.072	43,2	15,1	41,7
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	337	91	286	714	47,2	12,7	40,1
	TRB	Ortadoğu Anadolu	444	241	493	1.178	37,7	20,5	41,9
	TRC	Güneydoğu Anadolu	516	496	1.067	2.078	24,8	23,9	51,3
		TR	Türkiye	5.464	7.478	15.246	28.189	19,4	26,5
2018	TR1	İstanbul	70	1.900	3.929	5.899	1,2	32,2	66,6
	TR2	Batı Marmara	312	411	690	1.412	22,1	29,1	48,9
	TR3	Ege	834	1.153	2.122	4.108	20,3	28,1	51,7
	TR4	Doğu Marmara	385	1.128	1.427	2.941	13,1	38,4	48,5
	TR5	Batı Anadolu	295	715	1.838	2.847	10,4	25,1	64,6
	TR6	Akdeniz	717	721	2.039	3.477	20,6	20,7	58,6
	TR7	Orta Anadolu	323	321	640	1.284	25,2	25,0	49,8
	TR8	Batı Karadeniz	722	327	738	1.787	40,4	18,3	41,3
	TR9	Doğu Karadeniz	424	170	450	1.045	40,6	16,3	43,1
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	309	88	295	691	44,7	12,7	42,7
	TRB	Ortadoğu Anadolu	404	236	507	1.147	35,2	20,6	44,2
	TRC	Güneydoğu Anadolu	503	497	1.100	2.100	24,0	23,7	52,4
		TR	Türkiye	5.297	7.667	15.774	28.738	18,4	26,7

Kaynak: TÜİK.

(1): İnşaat sektörü, sanayi içinde değerlendirilmiştir.

2.4.2.3 İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu

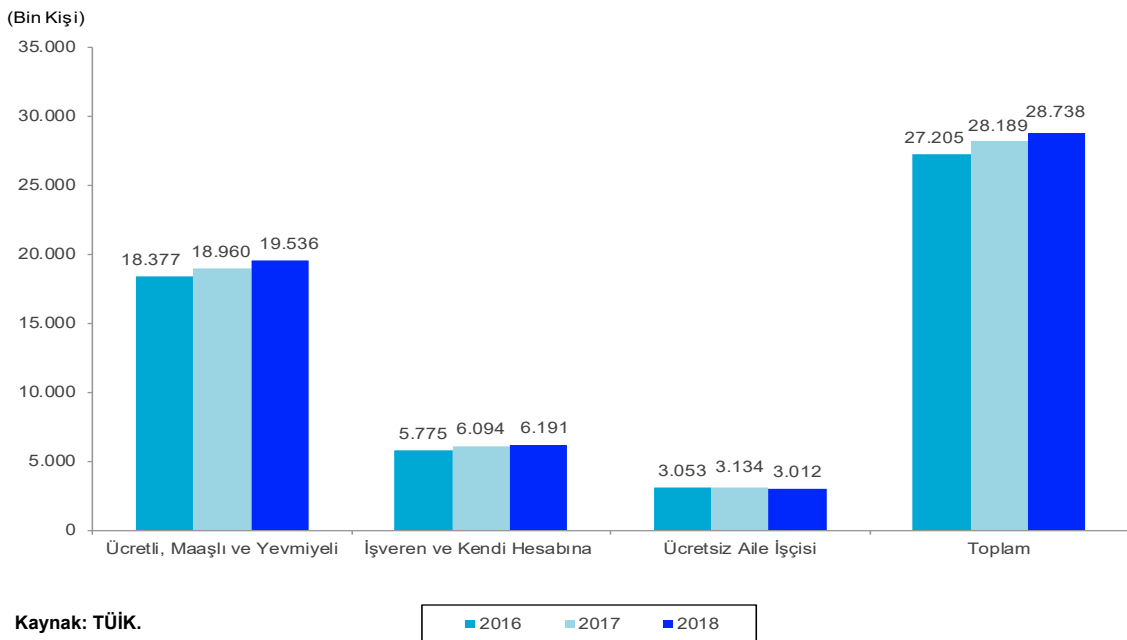
2018 yılında 15 ve daha yukarı yaşta toplam 28 milyon 738 bin kişi olan çalışan nüfusun 19 milyon 536 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 6 milyon 191 bin kişisi işveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak ve 3 milyon 12 bin kişisi de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmıştır. 2018 yılında bir önceki yıla göre ücretli, maaşlı ve yevmiyeli çalışanlar % 3,0, işveren ve kendi hesabına çalışanlar % 1,6 artarken, ücretsiz aile işçisi olanlar % 3,9 azalmıştır (Tablo 136, Grafik 60).

Tablo 136. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu

İşteki Durum	(15+ Yaş, Bin Kişi)								
				Pay (%)			Değişim (%)		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018	
Tarım	5.305	5.464	5.297	19,5	19,4	18,4	3,0	-3,1	
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	548	570	544	3,0	3,0	2,8	4,0	-4,6	
İşveren ve kendi hesabına	2.243	2.324	2.313	38,8	38,1	37,4	3,6	-0,5	
Ücretsiz aile işçisi	2.514	2.571	2.440	82,3	82,0	81,0	2,3	-5,1	
Tarım dışı	21.901	22.724	23.441	80,5	80,6	81,6	3,8	3,2	
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	17.830	18.391	18.991	97,0	97,0	97,2	3,1	3,3	
İşveren ve kendi hesabına	3.532	3.770	3.877	61,2	61,9	62,6	6,7	2,8	
Ücretsiz aile işçisi	539	563	572	17,7	18,0	19,0	4,5	1,6	
Toplam	27.205	28.189	28.738	100,0	100,0	100,0	3,6	1,9	
Ücretli, maaşlı ve yevmiyeli	18.377	18.960	19.536	100,0	100,0	100,0	3,2	3,0	
İşveren ve kendi hesabına	5.775	6.094	6.191	100,0	100,0	100,0	5,5	1,6	
Ücretsiz aile işçisi	3.053	3.134	3.012	100,0	100,0	100,0	2,7	-3,9	

Kaynak: TÜİK.

Grafik 60. İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu

Kaynak: TÜİK.

2018 yılında istihdam edilenlerin % 18,4'ünü oluşturan 5 milyon 297 bin kişisi tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarımda çalışan nüfusun 544 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 2 milyon 313 bin kişisi işveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak ve 2 milyon 440 bin kişisi de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

İstihdam edilenlerin % 81,6'sını oluşturan 23 milyon 441 bin kişi ise tarım dışı sektörlerde çalışmaktadır. Tarım dışı sektörlerde çalışan nüfusun 18 milyon 991 bin kişisi ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak istihdam edilirken, 3 milyon 877 bin kişisi işveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak ve 572 bin kişisi de ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

2018 yılında İBBS Düzey-1'e göre toplam istihdamın işteki durumu itibarıyla yapılan değerlendirmelerde; ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 4 milyon 765 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge 330 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. İşveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 1 milyon 41 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük bölge ise 181 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. Ücretsiz aile işçilerinin en yüksek olduğu bölge 476 bin kişi ile Ege bölgesi, en düşük olduğu bölge 92 bin kişi ile İstanbul bölgesidir (Tablo 137).

Tarım sektöründe ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 142 bin kişi ile Akdeniz bölgesi, en düşük olduğu bölge 6 bin kişi ile Doğu Karadeniz bölgesidir. İşveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 352 bin kişi ile Ege bölgesi, en düşük olduğu bölge ise 51 bin kişi ile İstanbul bölgesidir. Ücretsiz aile işçilerinin en yüksek olduğu bölge 412 bin kişi ile Batı Karadeniz bölgesi, en düşük olduğu bölge 11 bin kişi ile İstanbul bölgesi olmuştur.

Tarım dışı sektörlerde çalışan ücretli, maaşlı ve yevmiyeli olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 4 milyon 758 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge 320 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. İşveren ve kendi hesabına müteşebbis olarak çalışanların en yüksek olduğu bölge 990 bin kişi ile İstanbul bölgesi, en düşük olduğu bölge ise 57 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesidir. Ücretsiz aile işçileri ise en yüksek değerini 108 bin kişi ile Ege bölgesinde, en küçük değerini de 6 bin kişi ile Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde almaktadır.

Tablo 137. İktisadi Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey-1'e Göre İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu

(15+ Yaş, Bin Kişi)

Yıllar	Bölge Kodu	İBBS Düzey-1	Toplam				Tarım				Tarım Dışı			
			Ücretli, maaşlı ve işveren ve kendi hesabına		Ücretsiz aile işçisi		Ücretli, maaşlı ve işveren ve kendi hesabına		Ücretsiz aile işçisi		Ücretli, maaşlı ve işveren ve kendi hesabına		Ücretsiz aile işçisi	
			Toplam	yevmiyeli	hesabına		Toplam	yevmiyeli	hesabına		Toplam	yevmiyeli	hesabına	
2016	TR1	İstanbul	5.558	4.551	920	87	51	1	42	8	5.508	4.550	878	80
	TR2	Batı Marmara	1.314	845	307	163	298	33	139	126	1.016	811	168	37
	TR3	Ege	3.876	2.466	891	519	894	110	370	415	2.982	2.356	522	104
	TR4	Doğu Marmara	2.683	2.034	469	180	320	27	162	131	2.363	2.008	307	48
	TR5	Batı Anadolu	2.702	2.043	483	176	272	31	118	124	2.429	2.012	365	52
	TR6	Akdeniz	3.302	2.155	757	390	771	168	303	300	2.531	1.987	454	90
	TR7	Orta Anadolu	1.301	747	308	247	396	14	156	226	905	733	151	21
	TR8	Batı Karadeniz	1.668	814	428	426	666	21	256	389	1.002	793	171	38
	TR9	Doğu Karadeniz	1.040	488	374	179	439	8	262	170	601	480	112	9
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	734	300	207	228	373	7	147	218	361	292	59	9
	TRB	Ortadoğu Anadolu	1.089	603	246	240	384	17	138	229	705	586	107	11
	TRC	Güneydoğu Anadolu	1.937	1.331	387	218	439	111	149	179	1.497	1.220	238	39
	TR	Türkiye	27.205	18.377	5.775	3.053	5.305	548	2.243	2.514	21.901	17.830	3.532	539
2017	TR1	İstanbul	5.664	4.556	1.012	97	66	4	49	13	5.598	4.552	962	84
	TR2	Batı Marmara	1.375	858	341	175	323	31	155	137	1.052	827	187	38
	TR3	Ege	4.007	2.606	904	496	872	116	361	396	3.134	2.490	544	100
	TR4	Doğu Marmara	2.838	2.146	485	207	363	41	167	154	2.474	2.105	318	52
	TR5	Batı Anadolu	2.787	2.082	512	193	281	23	124	135	2.505	2.059	388	58
	TR6	Akdeniz	3.456	2.286	791	380	761	170	302	289	2.696	2.115	489	91
	TR7	Orta Anadolu	1.289	778	301	209	346	13	150	183	942	766	151	26
	TR8	Batı Karadeniz	1.732	850	452	430	691	23	274	394	1.041	827	178	35
	TR9	Doğu Karadeniz	1.072	495	383	193	463	9	271	183	608	487	112	10
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	714	321	197	196	337	8	140	190	377	313	57	6
	TRB	Ortadoğu Anadolu	1.178	617	281	280	444	15	164	265	734	602	117	15
	TRC	Güneydoğu Anadolu	2.078	1.364	435	279	516	117	168	231	1.562	1.247	267	48
	TR	Türkiye	28.189	18.960	6.094	3.134	5.464	570	2.324	2.571	22.724	18.391	3.771	563
2018	TR1	İstanbul	5.899	4.765	1.041	92	70	8	51	11	5.829	4.758	990	81
	TR2	Batı Marmara	1.412	876	364	172	312	30	154	127	1.101	846	210	45
	TR3	Ege	4.108	2.706	926	476	834	113	352	368	3.274	2.592	574	108
	TR4	Doğu Marmara	2.941	2.224	518	199	385	48	187	151	2.555	2.176	331	48
	TR5	Batı Anadolu	2.847	2.101	540	207	295	24	124	146	2.553	2.076	415	61
	TR6	Akdeniz	3.477	2.313	785	379	717	142	292	283	2.759	2.170	493	96
	TR7	Orta Anadolu	1.284	790	303	191	323	15	147	161	961	776	156	30
	TR8	Batı Karadeniz	1.787	865	473	449	722	20	290	412	1.065	845	183	37
	TR9	Doğu Karadeniz	1.045	508	373	164	424	6	262	156	620	501	111	8
	TRA	Kuzeydoğu Anadolu	691	330	181	180	309	10	124	174	383	320	57	6
	TRB	Ortadoğu Anadolu	1.147	637	266	244	404	15	160	228	743	621	106	16
	TRC	Güneydoğu Anadolu	2.100	1.422	420	258	503	112	169	222	1.597	1.310	252	36
	TR	Türkiye	28.738	19.536	6.190	3.012	5.297	544	2.313	2.440	23.441	18.991	3.878	572

Kaynak: TÜİK.

2.4.2.4 Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olmayanların Sektör ve İşteki Durumu

Kayıt dışı istihdam düşüş göstermekle birlikte, sosyo-ekonomik bir sorun olarak ülke gündemindeki önemini korumaktadır. 2018 yılında herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı, bir önceki yıla göre 0,6 puan azalarak % 33,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran bir önceki yıla göre erkeklerde 0,2 puan artarak % 29,4'e yükselirken, kadınlarda 2,5 puan azalarak % 42,1'e düşmüştür.

Tarım sektöründe kayıt dışı çalışanların oranı 2018 yılında bir önceki yıla göre 0,6 puan azalarak % 82,7'ye düşmüştür. Kayıt dışı istihdam oranının en yüksek tarım sektöründe çalışan kadınlarda olduğu görülmektedir. Tarım sektöründe kayıt dışı istihdam oranı erkeklerde 1,8 puan artarak % 76,2'ye yükselirken, kadınlarda 3,3 puan azalarak % 90,9'a gerilemiştir.

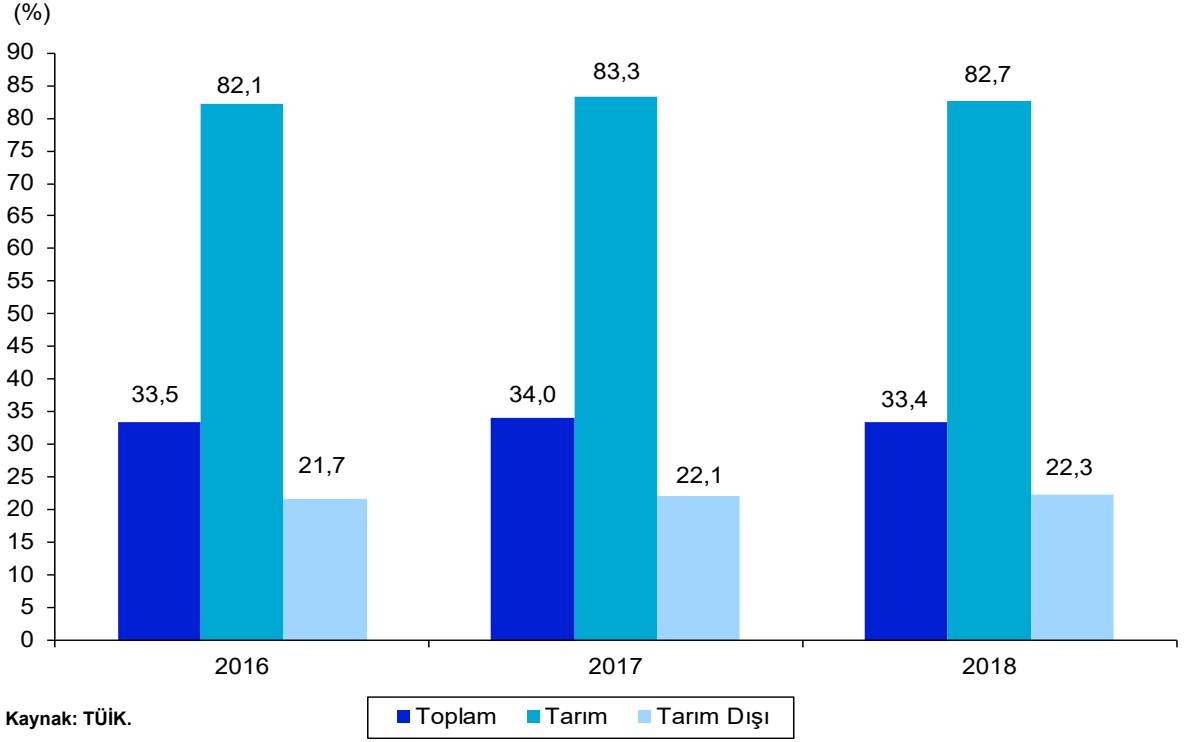
Tarım dışı sektörlerde kayıtdışı çalışanların oranı bir önceki yıla göre 0,2 puan artarak % 22,3'e yükselmiştir. Bu oran erkeklerde 0,2 puan artarak % 21,2'ye yükselmiş, kadınlarda değişmeyerek % 24,9 seviyesinde kalmıştır (Tablo 138, Grafik 61).

Tablo 138. Kayıt Dışı İstihdam Oranı

Sektör	Pay (%)		
	2016	2017	2018
	Genel Toplam		
Toplam	33,5	34,0	33,4
Tarım	82,1	83,3	82,7
Tarım dışı	21,7	22,1	22,3
Erkek			
Toplam	28,8	29,2	29,4
Tarım	72,2	74,4	76,2
Tarım dışı	20,8	21,0	21,2
Kadın			
Toplam	44,3	44,6	42,1
Tarım	94,3	94,2	90,9
Tarım dışı	24,2	24,9	24,9

Kaynak: TÜİK.

Grafik 61. Kayıt Dışı İstihdam Oranı

2.4.2.5 İş Arama Sürelerine Göre İşsizler

2018 yılında iş arama sürelerine göre işsizlerin % 77,6'sının 1 yıldan az süredir işsiz olduğu, % 22,4'ünün ise 1 yıl ve daha fazla süredir işsiz olduğu görülmektedir. İşsizlerin en fazla yoğunlaştıkları iş arama süresinin 1-2 ay olduğu gözlenmiştir. İş arama sürelerine göre de en fazla artış % 20,8 ile 3 yıl ve daha fazla süredir işsiz olanlardadır (Tablo 139).

Tablo 139. İş Arama Sürelerine Göre İşsizler

İş Arama (işsizlik) Süresi				Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2017	2018
Bir yıldan az süreli işsizler	2.644	2.699	2.745	79,4	78,1	77,6	2,1	1,7
1-2 ay	1.380	1.382	1.463	41,4	40,0	41,4	0,1	5,9
3-5 ay	792	792	780	23,8	22,9	22,1	0,0	-1,5
6-8 ay	353	390	359	10,6	11,3	10,1	10,5	-7,9
9-11 ay	118	134	143	3,5	3,9	4,0	13,6	6,7
Bir yıl ve daha fazla süreli işsizler (Uzun süreli işsizler)	686	756	792	20,6	21,9	22,4	10,2	4,8
1 yıl ve daha fazla, 2 yıldan az	492	534	546	14,8	15,5	15,4	8,5	2,2
2 yıl ve daha fazla, 3 yıldan az	124	150	158	3,7	4,3	4,5	21,0	5,3
3 yıl ve daha fazla	70	72	87	2,1	2,1	2,5	2,9	20,8
İşsiz	3.330	3.454	3.537	100,0	100,0	100,0	3,7	2,4

Kaynak: TÜİK.

2.4.3 Toplu İş Sözleşmesi ve Ücretler

2018 yılında toplu iş sözleşmesi sayısında bir önceki yıla göre % 21,5, bu sözleşmelerin kapsadığı işyeri ve işçi sayılarında sırası ile % 50,0 ve % 22,6 oranlarında azalış olmuştur. 2018 yılında 11.515 işyerinde 3.510 toplu iş sözleşmesi yapılmıştır. Toplu iş sözleşmelerinin kapsadığı toplam 619.664 işçinin % 11,3'ü olan 69.812 kişisi kamu kesiminde, % 88,7'si olan 549.852 kişisi ise özel sektörde çalışmaktadır (Tablo 140).

Tablo 140. Toplu İş Sözleşmelerinin Kapsadığı İşyeri ve İşçi Sayıları

Değişken	Sayı			Pay (%)			Değişim (%)	
	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	2016	2017	2018	2017	2018
Yapılan sözleşme sayısı	2.725	4.472	3.510	-	-	-	64,1	-21,5
İşyeri sayısı	9.731	23.051	11.515	-	-	-	136,9	-50,0
İşçi sayısı								
Kamu	60.552	235.720	69.812	12,6	29,5	11,3	289,3	-70,4
Özel	421.685	564.568	549.852	87,4	70,5	88,7	33,9	-2,6
Toplam	482.237	800.288	619.664	100,0	100,0	100,0	66,0	-22,6

Kaynak: AÇSHB.

(1): Geçici.

2018 yılında kamu sektöründe 1 adet grev kararı alınmış, ancak bu greve katılan işçi ve kaybolan işgünü sayısı hakkında veri temin edilememiştir. Özel sektördeki 11 adet greve 979 işçi katılmış, 54.019 işgünü kaybı olmuştur. Toplamda 12 adet greve 979 işçi katılmış, 54.019 işgünü kaybı gerçekleşmiştir (Tablo 141).

Tablo 141. Grev Uygulamaları

Sektör	Uygulanan Grev Sayısı			Greve Katılan İşçi Sayısı			Kaybolan İşgünü Sayısı			Kaybolan İşgünü Sayısı Değişim (%)	
	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	2016	2017	2018 ⁽¹⁾	2017	2018
Kamu	2	2	1	299	839	0	1.794	5.034	0	180,6	-
Özel	19	24	11	2.219	2.894	979	96.610	131.907	54.019	36,5	-59,0
Toplam	21	26	12	2.518	3.733	979	98.404	136.941	54.019	39,2	-60,6

Kaynak: AÇSHB.

(1): Geçici.

2018 yılında kamu kesiminde toplu iş sözleşmesi kapsamındaki net işçi ücretleri nominal olarak bir önceki yıla göre % 11,7 artışla 4.853,83 TL/aya, işgücü maliyeti de % 11,2 artışla 9.090,08 TL/aya yükselirken, reel olarak işçi ücretlerinde % 4,0, işgücü maliyetinde de % 12,4 azalış gerçekleşmiştir (Tablo 142).

Tablo 142. Toplu İş Sözleşmesi Kapsamında Kamu Kesimi İşçi Ücretlerinde Gelişmeler⁽¹⁾
(TL/Ay)

Yıllar	Net Ele Geçen Ücret ⁽²⁾	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) ⁽³⁾	İşgücü Maliyeti	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) ⁽⁴⁾
2016	3.705,04	7,6	-0,1	6.849,80	7,7	3,3
2017	4.346,60	17,3	5,6	8.175,83	19,4	3,1
2018	4.853,83	11,7	-4,0	9.090,08	11,2	-12,4

Kaynak: SBB, TÜİK.

(1): Belediyeler kapsam dışı bırakılmıştır.

(2): Bekar çalışanlar için net ele geçen ücret rakamının içine asgari geçim indirimi dahildir.

(3): Net ele geçen ücretteki reel artışın hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllık Tüketici Fiyat Endeksi on iki aylık ortalamalara göre değişimi kullanılmıştır.

(4): İşgücü maliyetindeki reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllık Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi on iki aylık ortalamalara göre değişimi kullanılmıştır.

2018 yılında günlük kanuni brüt asgari ücret 67,65 TL, aylık brüt asgari ücret 2.029,50 TL, aylık net asgari ücret 1.603,12 TL olarak belirlenmiştir. 2018 yılında aylık brüt asgari ücret bir önceki yıl sonuna göre % 14,2 oranında artmıştır (Tablo 143).

Tablo 143. Günlük ve Aylık Asgari Ücretler

Yürürlük Tarihleri	Brüt Asgari Ücret			Net Asgari Ücret ⁽¹⁾	
	Günlük	Aylık	Değişim (%)	Aylık	Değişim (%)
01.01.2016 - 31.12.2016	54,90	1.647,00	-	1.300,99	-
01.01.2017 - 31.12.2017	59,25	1.777,50	7,9	1.404,06	7,9
01.01.2018 - 31.12.2018	67,65	2.029,50	14,2	1.603,12	14,2

Kaynak: AÇSHB.

(1): Net asgari ücrete 2016 yılı için 123,53 TL, 2017 yılı için 133,31 TL, 2018 yılı için 152,21 TL asgari geçim indirimi ilave edilmiştir.

2018 yılında asgari ücretin işverene maliyeti 2.384,66 TL olurken, bunun 314,57 TL'lik kısmı SGK primi işveren payı, 40,59 TL'lik kısmı İşveren İşsizlik Sigorta Fonu kesintisidir (Tablo 144).

Tablo 144 . Asgari Ücretin İşverene Maliyeti

	(TL/Ay)
	01.01.2016 - 31.12.2016
Asgari Ücret	1.647,00
SGK primi % 15,5 (işveren payı) ⁽¹⁾	255,29
İşveren İşsizlik Sigorta Fonu % 2	32,94
İşverene toplam maliyet ⁽²⁾	1.935,23
	01.01.2017 - 31.12.2017
Asgari Ücret	1.777,50
SGK primi % 15,5 (işveren payı) ⁽¹⁾	275,51
İşveren İşsizlik Sigorta Fonu % 2	35,55
İşverene toplam maliyet ⁽²⁾	2.088,56
	01.01.2018 - 31.12.2018
Asgari Ücret	2.029,50
SGK primi % 15,5 (işveren payı) ⁽¹⁾	314,57
İşveren İşsizlik Sigorta Fonu % 2	40,59
İşverene toplam maliyet ⁽²⁾	2.384,66

Kaynak: AÇŞHB.

(1): 5510 sayılı Kanununun 81. maddesinin (ı) bendine göre, bentde belirtilen şartları sağlayan işverenlere, SGK primi işveren payında 5 puanlık indirim öngörüldüğünden hesaplamalar buna göre yapılmıştır. Gerekli şartları sağlamayan işverenler için, SGK primi işveren payı % 20,5'dir. 6385 sayılı Kanununun 9. maddesiyle yapılan düzenleme ile 01.09.2013 tarihinde itibaren geçerli olmak üzere 5510 sayılı Kanununun 81. maddesi: Kısa vadeli sigorta kolları prim oranı, sigortalının prime esas kazancının % 2'sidir.

(2): 2016, 2017 ve 2018 yıllarında işverene toplam maliyetin günlük 3,33 TL'si Hazine tarafından karşılanmıştır.

2018 yılında net ele geçen ortalama memur maaşı nominal olarak % 15,4 artışla aylık 3.505,90 TL'ye yükselmiş, ortalama maaş maliyeti de % 15,2 artışla aylık 4.639,13 TL olmuştur. Reel olarak net ortalama memur maaşı % 0,8, ortalama maaş maliyeti % 9,3 oranında azalış göstermiştir (Tablo 145).

Tablo 145. Memur Maaşlarında Nominal ve Reel Değişimler

	(TL/Ay)						
Yıllar	Ağırlıklı Ortalama Maaş ^{(1) (2)}	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) ⁽³⁾	Ortalama Maaş Maliyeti	Nominal Değişim (%)	Reel Değişim (%) ⁽⁴⁾	
2016	2.780,89	14,5	6,2	3.684,83	14,3	9,6	
2017	3.038,53	9,3	-1,7	4.026,91	9,3	-5,6	
2018	3.505,90	15,4	-0,8	4.639,13	15,2	-9,3	

Kaynak: SBB, HMB, TÜİK.

(1): Bekar çalışanlar için ortalama net maaşa asgari geçim indirimi dahildir.

(2): Aile yardımı, olağanüstü hal tazminatı, kalkınmada öncelikli yörelerde ödenen ek tazminat, en yüksek devlet memuru aylığı üzerinden ödenen maktu fazla çalışma ücretleri ve Gelir İdaresi Geliştirme Fonu'ndan yapılan ödemeler hariç, lojman tazminatı dahildir. Tüm sınıfların ağırlıklı ortalaması alınmıştır.

(3): Ağırlıklı ortalama maaşlardaki reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllık Tüketici Fiyat Endeksi on iki aylık ortalamalara göre değişimi kullanılmıştır.

(4): Ortalama maaş maliyetlerindeki reel artışların hesaplanmasında, TÜİK'in 2003 temel yıllık Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi on iki aylık ortalamalara göre değişimi kullanılmıştır.

EK-1
TEMEL EKONOMİK VE SOSYAL
GÖSTERGELER (2014-2018)

TEMEL EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER (2014-2018)

I. EKONOMİK GÖSTERGELER	2014	2015	2016	2017	2018
GAYRİ SAFİ YURTİÇİ HASILA					
Cari fiyatlarla (Milyon TL)	2.044.466	2.338.647	2.608.526	3.106.537	3.700.989
Cari fiyatlarla (Milyon \$)	934.855	861.879	862.744	851.490	784.087
Cari fiyatlarla kişi başına GSYH (\$)	12.112	11.019	10.883	10.602	9.632
BÜYÜME HIZI (Zincirlenmiş Hacim Endeksi, 2009=100, %)					
GSYH büyüme hızı (%)	5,2	6,1	3,2	7,4	2,6
Tarım	0,6	9,4	-2,6	4,9	1,3
Sanayi	5,6	5,1	4,2	9,1	1,1
İnşaat	5,0	4,9	5,4	9,0	-1,9
Hizmetler	6,8	6,6	0,2	10,9	5,6
Diğer faaliyetler	6,0	4,7	5,1	5,4	3,6
GSYH-SEKTÖREL DAĞILIM (Cari fiyatlarla, %)					
Tarım	6,6	6,9	6,2	6,1	5,8
Sanayi	20,1	19,8	19,6	20,6	22,2
İnşaat	8,1	8,2	8,6	8,6	7,2
Hizmetler	22,3	22,2	21,5	22,2	23,5
Diğer faaliyetler	31,4	31,1	32,3	31,1	30,8
ÜRETİM					
Tarım katma değeri (Zincirlenmiş Hacim Endeksi, Milyon TL)	95.165	104.085	101.400	106.347	107.756
Sanayi katma değeri (Zincirlenmiş Hacim Endeksi, Milyon TL)	284.016	298.382	311.050	339.375	342.959
Sanayi üretim endeksi (Takvim etkisinden arındırılmış)	94,5	100,0	103,4	112,7	114,1
İmalat sanayi üretim endeksi (Takvim etkisinden arındırılmış)	94,1	100,0	103,4	112,7	114,4
İmalat sanayi kapasite kullanım oranı (%)	75,0	76,8	77,4	78,5	76,8
YATIRIM					
Sabit sermaye yatırımları (Cari fiyatlarla, Milyon TL)	351.724	398.611	758.830	925.663	1.103.270
Kamu (yatırım işçiliği hariç)	75.509	89.776	99.991	128.256	156.763
Özel	276.215	308.835	658.839	797.407	946.507
Yatırım teşvik belgeleri (Adet)	3.771	4.427	5.067	7.406	5.914
Tarım	92	147	133	243	281
Madencilik	154	128	94	173	166
İmalat	2.013	1.828	1.773	2.869	3.250
Enerji	263	836	1.844	2.255	619
Hizmetler	1.249	1.488	1.223	1.866	1.598
ENFLASYON					
Yıllık ortalama yüzde değişim					
TÜFE	8,85	7,67	7,78	11,14	16,33
Yİ-ÜFE	10,25	5,28	4,30	15,82	27,01
Yıl sonu yüzde değişim					
TÜFE	8,17	8,81	8,53	11,92	20,30
Yİ-ÜFE	6,36	5,71	9,94	15,47	33,64
PARA-BANKA (Milyon TL)					
M1	251.992	312.006	382.351	449.632	512.524
M2	1.018.546	1.195.810	1.406.729	1.624.675	1.940.590
M3	1.063.152	1.238.083	1.450.682	1.675.831	1.988.305
Kredi stoku	1.172.731	1.402.616	1.628.276	1.971.683	2.213.669
Mevduat	992.074	1.170.462	1.387.844	1.627.269	1.952.951

TEMEL EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER (2014-2018)

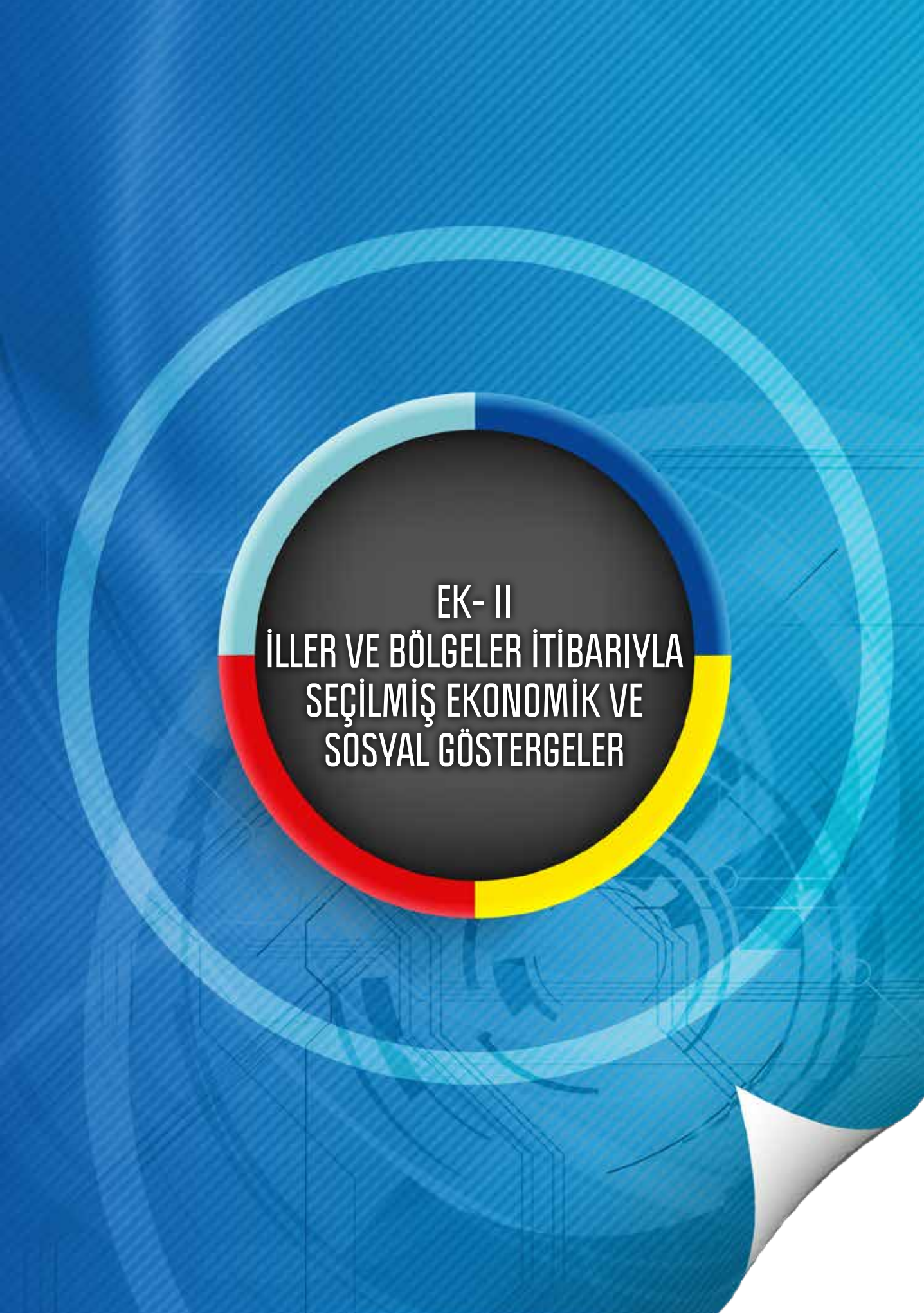
I. EKONOMİK GÖSTERGELER	2014	2015	2016	2017	2018
SERMAYE PİYASASI					
Borsa İstanbul işlem hacmi	872.931	1.025.874	1.013.562	1.468.001	1.983.235
BİST 100 endeksi	85.721	71.727	78.139	115.333	91.271
KAMU FİNANSMANI					
Merkezi yönetim bütçesi (Milyon TL)					
Gelirler	425.383	482.780	554.140	630.490	757.834
Giderler	448.752	506.305	584.071	678.269	830.450
Bütçe dengesi	-23.370	-23.525	-29.932	-47.779	-72.615
Faiz dışı denge	26.544	29.479	20.315	8.932	1.346
Merkezi yönetim borç stoku	612.517	678.245	759.950	876.493	1.066.786
İç borç stoku (Milyon TL)	414.649	440.124	468.644	535.448	586.142
Dış borç stoku (Milyon TL)	197.868	238.121	291.306	341.045	480.644
Özelleştirme işlemleri (Milyon \$)	6.279	1.996	1.293	751	1.359
DÖVİZ KURLARI (Yıllık ortalama)					
TL/Dolar (Alış)	2,18679	2,71865	3,01854	3,64494	4,82597
TL/Euro (Alış)	2,90597	3,01807	3,33768	4,11388	5,67717
DIŞ TİCARET (Milyon \$)					
İhracat	157.610	143.839	142.530	156.993	167.967
İthalat	242.177	207.234	198.618	233.800	223.046
Dış ticaret dengesi	-84.567	-63.395	-56.089	-76.807	-55.079
Dış ticaret hacmi	399.787	351.073	341.148	390.793	391.013
İhracatın ithalatı karşılama oranı (%)	65,1	69,4	71,8	67,1	75,3
ÖDEMELER DENGESİ (Milyon \$)					
Mal dengesi	-63.593	-48.128	-40.892	-58.955	-41.668
İhracat	168.926	151.970	150.161	166.159	174.645
İthalat	232.519	200.098	191.053	225.114	216.333
Cari işlemler dengesi	-43.610	-32.145	-33.139	-47.347	-27.813
İşçi gelirleri	838	714	575	413	378
Seyahat gelirleri	29.552	26.616	18.743	22.478	25.220
ULUSLARARASI REZERVLER (Brüt, Milyon \$)					
	141.830	128.052	129.534	136.170	130.388
ULUSLARARASI DOĞRUDAN YATIRIMLAR (Milyon \$)					
Uluslararası doğrudan sermaye (Net)	9.016	15.118	10.060	6.903	7.248
Sermaye	8.371	11.729	6.904	5.532	6.064
Diğer sermaye (Net)	645	3.389	3.156	1.371	1.184
Gayrimenkul (Net)	4.321	4.156	3.890	4.643	5.915
Uluslararası doğrudan yatırımlar (Net yükümlülük oluşumu)	13.337	19.274	13.950	11.546	13.163
DIŞ BORÇ STOKU (Milyon \$)					
Kısa vade	135.148	105.370	101.609	119.698	116.274
Uzun vade	270.746	294.922	308.120	335.847	328.603
Toplam	405.894	400.292	409.729	455.545	444.877
Kamu	121.268	116.638	123.374	136.577	140.562
TCMB	2.484	1.327	1.110	1.761	5.922
Özel	282.132	282.327	285.245	317.207	298.393

TEMEL EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER (2014-2018)

II. SOSYAL GÖSTERGELER	2014	2015	2016	2017	2018
NÜFUS (Bin Kişi)					
Toplam nüfus	77.696	78.741	79.815	80.811	82.004
Erkek	38.984	39.511	40.044	40.535	41.140
Kadın	38.712	39.230	39.771	40.275	40.864
Yıllık nüfus artış hızı (‰)	13,3	13,4	13,5	12,4	14,7
İl ve ilçe merkezleri nüfusu	71.286	72.523	73.672	74.761	75.666
İl ve ilçe merkezleri nüfusunun toplam nüfus içindeki payı (%)	91,7	92,1	92,3	92,5	92,3
Belde ve köy nüfusu	6.410	6.218	6.143	6.049	6.337
Belde ve köy nüfusunun toplam nüfus içindeki payı (%)	8,3	7,9	7,7	7,5	7,7
Nüfus yoğunluğu	101	102	104	105	107
Toplam yaş bağımlılık oranı	47,6	47,6	47,2	47,3	47,4
Genç bağımlılık oranı (0-14 yaş)	35,8	35,4	34,9	34,7	34,5
Yaşlı bağımlılık oranı (65+ yaş)	11,8	12,2	12,3	12,6	12,9
Ortanca yaş	30,7	31,0	31,4	31,7	32,0
EĞİTİM	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
İlkokul net okullaşma oranı (Toplam)	99,6	96,3	94,9	91,2	91,5
Ortaokul net okullaşma oranı (Toplam)	94,5	94,4	94,4	95,7	94,5
Ortaöğretimde net okullaşma oranı (Toplam)	76,7	79,4	79,8	82,5	83,6
Yükseköğretimde net okullaşma oranı (Toplam)	39,9	39,5	40,9	42,4	45,6
İSTİHDAM					
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (Bin kişi)	56.986	57.854	58.720	59.894	60.654
İşgücü (Bin kişi)	28.786	29.678	30.535	31.643	32.274
İstihdam edilenler (Bin kişi)	25.933	26.621	27.205	28.189	28.738
Tarım	5.470	5.483	5.305	5.464	5.297
Sanayi ⁽¹⁾	7.228	7.246	7.283	7.478	7.666
Hizmetler	13.235	13.891	14.617	15.246	15.774
İşsiz (Bin kişi)	2.853	3.057	3.330	3.454	3.537
İşgücüne dahil olmayan nüfus (Bin kişi)	28.200	28.176	28.185	28.251	28.380
İstihdamın sektörel dağılımı (%)					
Tarım	21,1	20,6	19,5	19,4	18,4
Sanayi ⁽¹⁾	27,9	27,2	26,8	26,5	26,7
Hizmetler	51,0	52,2	53,7	54,1	54,9
İşgücüne katılma oranı (%)	50,5	51,3	52,0	52,8	53,2
İstihdam oranı (%)	45,5	46,0	46,3	47,1	47,4
İşsizlik Oranı (%)	9,9	10,3	10,9	10,9	11,0
Tarım dışı işsizlik oranı	12,0	12,4	13,0	13,0	12,9
Genç nüfusta işsizlik oranı	17,9	18,5	19,6	20,8	20,3

(1): İnşaat sektörü, sanayi sektörünün içinde değerlendirilmiştir.

EK- II
İLLER VE BÖLGELER İTİBARIYLA
SEÇİLMİŞ EKONOMİK VE
SOSYAL GÖSTERGELER

- Tablo 1. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, Cari Fiyatlarla
Tablo 2. Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
Tablo 3. Sanayi Kapasite Raporu Sayısı
Tablo 4. Sanayi Kapasite Raporu Olan Tesislerde Çalışan Sayısı
Tablo 5. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi
Tablo 6. Tüketici Fiyat Endeksi
Tablo 7. Kurulan ve Kapanan Şirket Sayıları
Tablo 8. Türkiye'nin 1000 Büyük Sanayi Kuruluşu (İSO 1000)
Tablo 9. Protesto Edilen Senet Sayıları
Tablo 10. Protesto Edilen Senet Tutarları
Tablo 11. Karşılıksız İşlemi Yapılan Çek Sayıları
Tablo 12. Karşılıksız İşlemi Yapılan Çek Tutarları
Tablo 13. Mevduat Miktarları
Tablo 14. Banka Grupları İtibarıyla Kredi Miktarları
Tablo 15. Mevduatın Krediyeye Dönüşüm Oranı ve Sorunlu Kredi Oranı
Tablo 16. Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayıları
Tablo 17. Kurumlar Vergisi Faal Mükellef Sayıları
Tablo 18. İç Ticaret Hacmi
Tablo 19. Dış Ticaret Göstergeleri
Tablo 20. İhracatçı Firma Sayıları
Tablo 21. İl/İlçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı
Tablo 22. Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Nüfus Yoğunluğu
Tablo 23. Göç İstatistikleri
Tablo 24. Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranları
Tablo 25. Nüfusun İşgücü Durumu
Tablo 26. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı
Tablo 27. 4/a Kapsamındaki Zorunlu Sigortalı Sayıları
Tablo 28. 4/a Kapsamındaki İşyeri Sayıları
Harita 1. İstihdam Oranı, İBBS 2. Düzey
Harita 2. İşsizlik Oranı, İBBS 2. Düzey

Tablo 1. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, Cari Fiyatlarla ⁽¹⁾

İller	Değer (Bin TL)			Pay (%)		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Adana	47.145.799	52.962.478	62.341.484	2,0	2,0	2,0
Adıyaman	8.979.132	9.888.180	11.462.927	0,4	0,4	0,4
Afyon	14.556.182	16.210.370	18.396.477	0,6	0,6	0,6
Ağrı	5.295.361	6.060.146	6.864.248	0,2	0,2	0,2
Aksaray	8.174.323	8.878.570	10.636.326	0,3	0,3	0,3
Amasya	7.202.969	7.934.400	9.124.840	0,3	0,3	0,3
Ankara	211.949.666	240.197.198	280.580.928	9,1	9,2	9,0
Antalya	74.493.829	75.987.775	90.123.458	3,2	2,9	2,9
Ardahan	1.771.003	1.952.775	2.275.965	0,1	0,1	0,1
Artvin	4.213.226	4.623.096	5.428.573	0,2	0,2	0,2
Aydın	22.308.132	25.032.004	30.164.852	1,0	1,0	1,0
Balıkesir	28.713.009	32.675.168	38.568.113	1,2	1,3	1,2
Bartın	3.650.650	4.065.529	4.667.830	0,2	0,2	0,2
Batman	7.068.369	8.013.325	9.844.878	0,3	0,3	0,3
Bayburt	1.428.560	1.639.191	1.812.028	0,1	0,1	0,1
Bilecik	7.497.365	8.241.498	9.510.480	0,3	0,3	0,3
Bingöl	3.915.008	4.486.954	5.213.336	0,2	0,2	0,2
Bitlis	4.464.907	4.821.119	5.303.289	0,2	0,2	0,2
Bolu	9.674.905	10.464.493	12.122.650	0,4	0,4	0,4
Burdur	6.737.473	7.395.191	8.338.245	0,3	0,3	0,3
Bursa	94.307.320	105.631.178	127.583.972	4,0	4,0	4,1
Çanakkale	14.985.511	16.970.442	20.107.429	0,6	0,7	0,6
Çankırı	4.008.902	4.526.837	5.017.882	0,2	0,2	0,2
Çorum	10.217.731	11.365.987	13.149.077	0,4	0,4	0,4
Denizli	26.462.081	30.185.494	36.181.089	1,1	1,2	1,2
Diyarbakır	23.534.372	26.305.464	30.781.062	1,0	1,0	1,0
Düzce	10.081.325	10.873.578	12.662.300	0,4	0,4	0,4
Edirne	10.194.183	11.179.992	12.755.222	0,4	0,4	0,4
Elazığ	10.925.299	12.160.103	14.151.577	0,5	0,5	0,5
Erzincan	5.453.591	6.107.003	7.318.411	0,2	0,2	0,2
Erzurum	13.333.639	15.110.155	17.601.924	0,6	0,6	0,6
Eskişehir	26.293.309	29.425.535	34.654.513	1,1	1,1	1,1
Gaziantep	41.519.648	46.461.540	55.583.482	1,8	1,8	1,8
Giresun	8.292.800	8.262.953	9.805.481	0,4	0,3	0,3
Gümüşhane	2.907.414	3.155.580	3.580.023	0,1	0,1	0,1
Hakkari	3.565.017	4.124.741	4.839.212	0,2	0,2	0,2
Hatay	28.992.347	33.067.675	40.454.193	1,2	1,3	1,3
İğdır	3.112.499	3.371.900	4.311.204	0,1	0,1	0,1
Isparta	9.539.399	11.227.125	12.830.111	0,4	0,4	0,4
İçel	41.891.412	47.281.412	55.569.151	1,8	1,8	1,8
İstanbul	722.567.040	809.206.842	970.188.957	30,9	31,0	31,2

Tablo 1. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, Cari Fiyatlarla (Devam)

İller	Değer (Bin TL)			Pay (%)		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
İzmir	141.865.413	158.679.974	191.467.959	6,1	6,1	6,2
Kahramanmaraş	19.576.465	21.599.981	25.726.998	0,8	0,8	0,8
Karabük	5.446.783	6.150.249	7.462.251	0,2	0,2	0,2
Karaman	6.692.917	7.163.257	8.699.535	0,3	0,3	0,3
Kars	4.492.609	4.887.743	5.854.108	0,2	0,2	0,2
Kastamonu	8.179.864	9.090.307	10.561.050	0,3	0,3	0,3
Kayseri	33.958.097	38.051.098	45.176.638	1,5	1,5	1,5
Kırıkkale	6.019.947	6.620.757	8.873.912	0,3	0,3	0,3
Kırklareli	10.495.761	11.632.481	13.666.040	0,4	0,4	0,4
Kırşehir	4.463.669	5.159.177	6.381.291	0,2	0,2	0,2
Kilis	2.268.679	2.428.785	2.947.172	0,1	0,1	0,1
Kocaeli	85.480.670	96.168.842	120.073.662	3,7	3,7	3,9
Konya	50.148.816	55.703.817	66.122.142	2,1	2,1	2,1
Kütahya	12.631.627	13.949.989	16.312.701	0,5	0,5	0,5
Malatya	13.812.526	15.262.464	17.675.478	0,6	0,6	0,6
Manisa	37.556.721	42.134.824	49.689.856	1,6	1,6	1,6
Mardin	12.097.121	13.279.195	15.865.104	0,5	0,5	0,5
Muğla	27.021.948	29.338.301	34.886.252	1,2	1,1	1,1
Muş	5.312.100	5.807.569	6.541.556	0,2	0,2	0,2
Nevşehir	6.238.433	6.619.324	7.561.833	0,3	0,3	0,2
Niğde	7.123.893	7.544.915	8.804.380	0,3	0,3	0,3
Ordu	13.998.148	13.635.903	16.323.302	0,6	0,5	0,5
Osmaniye	8.892.417	10.225.284	12.472.906	0,4	0,4	0,4
Rize	8.233.291	9.080.767	10.642.817	0,4	0,3	0,3
Sakarya	26.408.292	29.427.768	35.718.138	1,1	1,1	1,1
Samsun	28.081.838	30.681.173	35.575.071	1,2	1,2	1,1
Siirt	4.171.344	4.642.088	5.372.742	0,2	0,2	0,2
Sinop	3.856.246	4.341.359	4.878.365	0,2	0,2	0,2
Sivas	12.933.178	14.354.075	16.687.585	0,6	0,6	0,5
Şanlıurfa	21.037.001	23.306.682	27.847.279	0,9	0,9	0,9
Şırnak	6.809.836	7.663.767	9.316.657	0,3	0,3	0,3
Tekirdağ	33.585.052	38.295.122	46.964.486	1,4	1,5	1,5
Tokat	9.891.687	10.701.612	12.150.560	0,4	0,4	0,4
Trabzon	19.141.894	21.071.519	24.103.158	0,8	0,8	0,8
Tunceli	2.137.496	2.407.308	2.787.034	0,1	0,1	0,1
Uşak	8.291.981	9.441.855	11.393.572	0,4	0,4	0,4
Van	11.507.236	13.594.625	15.538.170	0,5	0,5	0,5
Yalova	7.415.950	8.515.766	10.379.164	0,3	0,3	0,3
Yozgat	7.738.300	8.566.791	9.608.761	0,3	0,3	0,3
Zonguldak	12.207.540	13.768.242	16.519.867	0,5	0,5	0,5
Türkiye	2.338.647.494	2.608.525.749	3.106.536.751	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK.

(1): 2018 yılı verileri 20 Aralık 2019 tarihinde açıklanacaktır.

Tablo 2. Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla ⁽¹⁾

İller	Kişi Başına GSYH (TL)						Kişi Başına GSYH (\$)					
	2015	Sıra No	2016	Sıra No	2017	Sıra No	2015	Sıra No	2016	Sıra No	2017	Sıra No
Adana	21.682	42	24.157	38	28.221	36	7.991	42	7.990	38	7.735	36
Adıyaman	14.958	70	16.300	71	18.706	72	5.512	70	5.391	71	5.127	72
Afyon	20.568	47	22.775	46	25.725	49	7.580	47	7.533	46	7.051	49
Ağrı	9.657	81	11.125	81	12.729	81	3.559	81	3.679	81	3.489	81
Aksaray	21.211	44	22.673	47	26.622	46	7.817	44	7.499	47	7.297	46
Amasya	22.367	34	24.469	35	27.810	40	8.243	34	8.093	35	7.623	40
Ankara	40.679	3	45.247	3	52.000	3	14.992	3	14.965	3	14.253	3
Antalya	33.028	9	32.916	12	38.408	12	12.172	9	10.887	12	10.528	12
Ardahan	17.703	62	19.765	57	23.292	56	6.524	62	6.537	57	6.384	56
Artvin	24.927	25	27.483	25	32.486	22	9.187	25	9.090	25	8.904	22
Aydın	21.292	43	23.595	42	28.072	38	7.847	43	7.804	42	7.694	38
Balıkesir	24.172	28	27.425	26	32.127	24	8.908	28	9.071	26	8.806	24
Bartın	19.208	54	21.225	52	24.188	53	7.079	54	7.020	52	6.630	53
Batman	12.575	78	14.015	78	16.943	75	4.634	78	4.635	78	4.644	75
Bayburt	17.952	59	19.433	62	21.247	65	6.616	59	6.427	62	5.824	65
Bilecik	35.508	5	38.274	5	43.230	7	13.086	5	12.659	5	11.849	7
Bingöl	14.685	71	16.719	69	19.205	70	5.412	71	5.530	69	5.264	70
Bitlis	13.162	74	14.145	77	15.536	78	4.851	74	4.678	77	4.258	78
Bolu	33.600	7	35.413	9	40.202	10	12.383	7	11.713	9	11.019	10
Burdur	26.153	20	28.457	21	31.694	27	9.638	20	9.412	21	8.687	27
Bursa	33.501	8	36.780	7	43.707	6	12.346	8	12.165	7	11.980	6
Çanakkale	29.236	14	32.852	13	38.292	13	10.775	14	10.866	13	10.496	13
Çankırı	21.997	39	24.816	34	27.127	44	8.107	39	8.208	34	7.435	44
Çorum	19.418	51	21.587	50	24.897	51	7.156	51	7.140	50	6.824	51
Denizli	26.836	19	30.199	17	35.745	16	9.890	19	9.988	17	9.797	16
Diyarbakır	14.310	72	15.812	72	18.251	73	5.274	72	5.230	72	5.003	73
Düzce	28.163	15	29.760	18	33.857	19	10.379	15	9.843	18	9.280	19
Edirne	25.396	22	27.803	23	31.551	28	9.359	22	9.195	23	8.648	28
Elazığ	19.116	55	21.091	54	24.348	52	7.045	55	6.976	54	6.674	52
Erzincan	24.425	27	27.206	28	31.990	25	9.002	27	8.998	28	8.768	25
Erzurum	17.479	64	19.825	56	23.122	57	6.442	64	6.557	56	6.338	57
Eskişehir	32.084	11	35.207	10	40.639	9	11.824	11	11.644	10	11.139	9
Gaziantep	21.731	41	23.789	41	27.933	39	8.009	41	7.868	41	7.656	39
Giresun	19.361	52	18.970	63	22.238	62	7.135	52	6.274	63	6.095	62
Gümüşhane	19.526	50	19.510	61	20.923	66	7.196	50	6.453	61	5.735	66
Hakkari	12.845	77	15.093	74	17.805	74	4.734	77	4.992	74	4.880	74
Hatay	18.991	56	21.412	51	25.846	48	6.999	56	7.082	51	7.084	48
İğdir	16.190	67	17.506	67	22.248	61	5.967	67	5.790	67	6.098	61
İsparta	22.698	33	26.445	31	29.797	34	8.365	33	8.746	31	8.167	34
İçel	24.128	29	26.872	29	31.151	30	8.892	29	8.888	29	8.538	30
İstanbul	49.773	1	54.933	1	65.041	1	18.343	1	18.169	1	17.827	1

Tablo 2. Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla ⁽¹⁾ (Devam)

İller	Kişi Başına GSYH (TL)						Kişi Başına GSYH (\$)					
	2015	Sıra No	2016	Sıra No	2017	Sıra No	2015	Sıra No	2016	Sıra No	2017	Sıra No
İzmir	34.261	6	37.817	6	45.034	5	12.626	6	12.508	6	12.344	5
Kahramanmaraş	17.914	60	19.554	60	22.968	58	6.602	60	6.467	60	6.295	58
Karabük	23.261	32	25.662	33	30.658	32	8.573	32	8.488	33	8.403	32
Karaman	27.739	17	29.369	19	35.344	18	10.223	17	9.714	19	9.688	18
Kars	15.252	69	16.784	68	20.276	67	5.621	69	5.551	68	5.558	67
Kastamonu	22.062	37	24.254	37	28.188	37	8.131	37	8.022	37	7.726	37
Kayseri	25.500	21	28.186	22	33.027	21	9.398	21	9.322	22	9.053	21
Kırıkkale	22.240	35	24.152	39	31.879	26	8.196	35	7.988	39	8.738	26
Kırklareli	30.392	12	33.300	11	38.619	11	11.201	12	11.014	11	10.585	11
Kırşehir	19.915	49	22.651	48	27.476	42	7.339	49	7.492	48	7.531	42
Kilis	17.489	63	18.577	64	22.064	63	6.445	63	6.144	64	6.048	63
Kocaeli	48.806	2	53.267	2	64.659	2	17.987	2	17.618	2	17.723	2
Konya	23.659	30	25.958	32	30.461	33	8.719	30	8.585	32	8.349	33
Kütahya	22.102	36	24.365	36	28.471	35	8.146	36	8.058	36	7.804	35
Malatya	17.910	61	19.640	59	22.546	60	6.600	61	6.496	59	6.180	60
Manisa	27.331	18	30.342	16	35.367	17	10.073	18	10.035	16	9.694	17
Mardin	15.259	68	16.674	70	19.758	69	5.623	68	5.515	70	5.416	69
Muğla	29.968	13	32.017	14	37.461	14	11.044	13	10.589	14	10.268	14
Muş	12.957	76	14.248	76	16.131	77	4.775	76	4.712	76	4.422	77
Nevşehir	21.774	40	22.918	45	25.930	47	8.025	40	7.580	45	7.107	47
Niğde	20.649	46	21.632	49	25.006	50	7.610	46	7.154	49	6.854	50
Ordu	19.265	53	18.433	65	21.867	64	7.100	53	6.096	65	5.994	64
Osmaniye	17.442	65	19.758	58	23.760	54	6.428	65	6.535	58	6.513	54
Rize	24.996	23	27.516	24	32.149	23	9.212	23	9.101	24	8.812	23
Sakarya	28.006	16	30.493	15	36.314	15	10.321	16	10.085	15	9.954	15
Samsun	22.026	38	23.823	40	27.272	43	8.117	38	7.879	40	7.475	43
Siirt	13.062	75	14.439	75	16.607	76	4.814	75	4.775	75	4.552	76
Sinop	18.873	57	21.197	53	23.629	55	6.955	57	7.011	53	6.477	55
Sivas	20.831	45	23.155	43	26.861	45	7.677	45	7.658	43	7.362	45
Şanlıurfa	11.256	79	12.161	80	14.185	79	4.148	79	4.022	80	3.888	79
Şırnak	13.910	73	15.737	73	18.878	71	5.126	73	5.205	73	5.174	71
Tekirdağ	36.414	4	40.083	4	47.479	4	13.420	4	13.257	4	13.014	4
Tokat	16.598	66	17.886	66	20.171	68	6.117	66	5.916	66	5.529	68
Trabzon	24.937	24	27.228	27	30.789	31	9.190	24	9.005	27	8.439	31
Tunceli	24.768	26	28.613	20	33.846	20	9.128	26	9.463	20	9.277	20
Uşak	23.607	31	26.530	30	31.487	29	8.700	31	8.775	30	8.630	29
Van	10.548	80	12.378	79	14.080	80	3.887	80	4.094	79	3.859	80
Yalova	32.277	10	35.880	8	42.117	8	11.895	10	11.867	8	11.544	8
Yozgat	18.165	58	20.385	55	22.886	59	6.694	58	6.742	55	6.273	59
Zonguldak	20.436	48	23.073	44	27.662	41	7.531	48	7.631	44	7.582	41
Türkiye	29.899		32.904		38.680		11.019		10.883		10.602	

Kaynak: TÜİK.

(1): 2018 yılı verileri 20 Aralık 2019 tarihinde açıklanacaktır.

Tablo 3. Sanayi Kapasite Raporu Sayısı ⁽¹⁾

İller				Değişim (%)		İller				Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018		2016	2017	2018	2017	2018
Adana	1.654	1.405	1.557	-15,1	10,8	Kahramanmaraş	792	659	717	-16,8	8,8
Adıyaman	254	224	231	-11,8	3,1	Karabük	147	136	156	-7,5	14,7
Afyonkarahisar	903	807	873	-10,6	8,2	Karaman	218	184	221	-15,6	20,1
Ağrı	50	36	37	-28,0	2,8	Kars	82	72	99	-12,2	37,5
Aksaray	261	249	280	-4,6	12,4	Kastamonu	252	234	246	-7,1	5,1
Amasya	176	154	172	-12,5	11,7	Kayseri	1.571	1.347	1.544	-14,3	14,6
Ankara	4.780	4.123	4.963	-13,7	20,4	Kırıkkale	141	149	160	5,7	7,4
Antalya	1.277	1.109	1.289	-13,2	16,2	Kırklareli	331	321	354	-3,0	10,3
Ardahan	27	23	31	-14,8	34,8	Kırşehir	108	92	107	-14,8	16,3
Artvin	84	67	70	-20,2	4,5	Kilis	90	67	69	-25,6	3,0
Aydın	845	676	731	-20,0	8,1	Kocaeli	2.398	2.305	2.588	-3,9	12,3
Balıkesir	902	780	892	-13,5	14,4	Konya	2.695	2.394	2.691	-11,2	12,4
Bartın	126	107	113	-15,1	5,6	Kütahya	394	362	397	-8,1	9,7
Batman	250	211	259	-15,6	22,7	Malatya	541	468	525	-13,5	12,2
Bayburt	24	17	16	-29,2	-5,9	Manisa	1.497	1.402	1.557	-6,3	11,1
Bilecik	319	310	299	-2,8	-3,5	Mardin	324	253	266	-21,9	5,1
Bingöl	90	65	79	-27,8	21,5	Mersin	1.260	1.127	1.228	-10,6	9,0
Bitlis	55	49	61	-10,9	24,5	Muğla	627	563	598	-10,2	6,2
Bolu	268	243	259	-9,3	6,6	Muş	85	62	67	-27,1	8,1
Burdur	399	344	347	-13,8	0,9	Nevşehir	279	222	250	-20,4	12,6
Bursa	5.004	4.358	4.955	-12,9	13,7	Niğde	178	173	172	-2,8	-0,6
Çanakkale	368	346	392	-6,0	13,3	Ordu	290	268	309	-7,6	15,3
Çankırı	108	88	93	-18,5	5,7	Osmaniye	253	231	246	-8,7	6,5
Çorum	401	334	366	-16,7	9,6	Rize	249	226	251	-9,2	11,1
Denizli	1.549	1.319	1.479	-14,8	12,1	Sakarya	947	863	989	-8,9	14,6
Diyarbakır	460	360	416	-21,7	15,6	Samsun	578	529	564	-8,5	6,6
Düzce	370	360	414	-2,7	15,0	Siirt	52	36	43	-30,8	19,4
Edirne	273	255	283	-6,6	11,0	Sinop	112	107	114	-4,5	6,5
Elazığ	308	249	304	-19,2	22,1	Sivas	355	272	290	-23,4	6,6
Erzincan	133	105	116	-21,1	10,5	Şanlıurfa	700	634	720	-9,4	13,6
Erzurum	142	105	133	-26,1	26,7	Şırnak	73	87	97	19,2	11,5
Eskişehir	714	685	775	-4,1	13,1	Tekirdağ	1.572	1.497	1.624	-4,8	8,5
Gaziantep	2.297	2.159	2.412	-6,0	11,7	Tokat	244	192	209	-21,3	8,9
Giresun	158	157	167	-0,6	6,4	Trabzon	520	440	495	-15,4	12,5
Gümüşhane	73	71	74	-2,7	4,2	Tunceli	49	28	34	-42,9	21,4
Hakkari	51	36	35	-29,4	-2,8	Uşak	514	483	547	-6,0	13,3
Hatay	711	640	710	-10,0	10,9	Van	240	199	212	-17,1	6,5
Iğdır	44	32	40	-27,3	25,0	Yalova	204	157	160	-23,0	1,9
Isparta	374	283	317	-24,3	12,0	Yozgat	160	136	160	-15,0	17,6
İstanbul	20.146	18.429	21.260	-8,5	15,4	Zonguldak	295	247	272	-16,3	10,1
İzmir	4.524	4.227	4.661	-6,6	10,3	Toplam	72.369	64.821	73.309	-10,4	13,1

Kaynak: TOBB.

(1): Yıl sonları itibarıyla geçerliliği devam eden kapasite raporu sayılarıdır.

Tablo 4. Sanayi Kapasite Raporu Olan Tesislerde Çalışan Sayısı ⁽¹⁾

İller				Değişim (%)		İller				Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018		2016	2017	2018	2017	2018
Adana	59.806	58.270	61.203	-2,6	5,0	Kahramanmaraş	44.767	44.386	45.967	-0,9	3,6
Adıyaman	9.051	8.689	9.250	-4,0	6,5	Karabük	10.106	9.854	10.961	-2,5	11,2
Afyonkarahisar	20.847	20.209	21.978	-3,1	8,8	Karaman	18.378	16.792	16.859	-8,6	0,4
Ağrı	1.393	1.445	1.117	3,7	-22,7	Kars	1.143	1.347	1.728	17,8	28,3
Aksaray	10.529	11.310	12.694	7,4	12,2	Kastamonu	10.764	9.910	10.891	-7,9	9,9
Amasya	8.557	8.718	9.287	1,9	6,5	Kayseri	73.676	65.870	70.303	-10,6	6,7
Ankara	161.199	151.947	169.878	-5,7	11,8	Kırıkkale	6.919	7.185	7.587	3,8	5,6
Antalya	34.028	32.803	35.807	-3,6	9,2	Kırklareli	28.814	32.155	33.680	11,6	4,7
Ardahan	261	146	237	-44,1	62,3	Kırşehir	4.835	5.346	5.924	10,6	10,8
Artvin	2.852	2.706	2.945	-5,1	8,8	Kilis	1.668	1.444	1.221	-13,4	-15,4
Aydın	30.343	28.473	29.263	-6,2	2,8	Kocaeli	186.881	188.183	201.736	0,7	7,2
Balıkesir	35.507	33.897	35.728	-4,5	5,4	Konya	71.455	68.453	75.237	-4,2	9,9
Bartın	8.334	8.928	9.277	7,1	3,9	Kütahya	27.574	26.326	28.729	-4,5	9,1
Batman	8.349	7.904	11.357	-5,3	43,7	Malatya	21.525	19.854	22.294	-7,8	12,3
Bayburt	322	230	253	-28,6	10,0	Manisa	101.846	95.231	102.715	-6,5	7,9
Bilecik	22.781	23.661	24.477	3,9	3,4	Mardin	5.831	6.235	7.380	6,9	18,4
Bingöl	1.942	1.964	2.339	1,1	19,1	Mersin	36.347	35.243	38.753	-3,0	10,0
Bitlis	1.189	1.012	1.793	-14,9	77,2	Muğla	15.242	14.264	15.235	-6,4	6,8
Bolu	18.277	18.253	19.278	-0,1	5,6	Muş	2.487	1.933	2.660	-22,3	37,6
Burdur	10.183	9.096	10.381	-10,7	14,1	Nevşehir	6.380	5.268	5.835	-17,4	10,8
Bursa	264.297	258.638	284.142	-2,1	9,9	Niğde	7.885	7.123	6.653	-9,7	-6,6
Çanakkale	13.523	16.174	17.328	19,6	7,1	Ordu	12.005	12.488	14.285	4,0	14,4
Çankırı	7.927	7.799	8.942	-1,6	14,7	Osmaniye	11.357	11.919	13.026	4,9	9,3
Çorum	15.300	14.528	14.978	-5,0	3,1	Rize	14.287	14.537	14.105	1,7	-3,0
Denizli	69.169	66.259	70.885	-4,2	7,0	Sakarya	57.133	60.317	66.080	5,6	9,6
Diyarbakır	10.331	8.401	10.721	-18,7	27,6	Samsun	20.312	20.349	21.729	0,2	6,8
Düzce	26.470	24.568	25.678	-7,2	4,5	Siirt	1.390	1.183	1.644	-14,9	39,0
Edirne	14.908	13.721	14.227	-8,0	3,7	Sinop	5.046	5.094	5.272	1,0	3,5
Elazığ	8.822	8.299	8.547	-5,9	3,0	Sivas	11.534	10.983	11.170	-4,8	1,7
Erzincan	4.292	4.794	4.623	11,7	-3,6	Şanlıurfa	14.271	14.550	17.343	2,0	19,2
Erzurum	3.852	3.452	4.158	-10,4	20,5	Şırnak	1.548	2.405	2.547	55,4	5,9
Eskişehir	53.419	55.898	57.441	4,6	2,8	Tekirdağ	129.711	132.506	142.284	2,2	7,4
Gaziantep	95.211	95.717	102.017	0,5	6,6	Tokat	8.160	8.701	10.210	6,6	17,3
Giresun	6.640	6.699	6.985	0,9	4,3	Trabzon	13.372	12.371	13.636	-7,5	10,2
Gümüşhane	1.721	1.934	1.924	12,4	-0,5	Tunceli	694	734	906	5,8	23,4
Hakkari	565	508	599	-10,1	17,9	Uşak	19.683	19.897	22.292	1,1	12,0
Hatay	30.028	28.792	29.158	-4,1	1,3	Van	4.546	4.236	5.422	-6,8	28,0
Iğdır	845	719	724	-14,9	0,7	Yalova	8.536	8.615	10.974	0,9	27,4
Isparta	10.904	9.944	11.410	-8,8	14,7	Yozgat	5.731	4.792	6.489	-16,4	35,4
İstanbul	658.896	619.046	663.121	-6,0	7,1	Zonguldak	29.472	25.539	25.690	-13,3	0,6
İzmir	197.939	196.290	209.897	-0,8	6,9	Toplam	2.994.120	2.905.459	3.133.499	-3,0	7,8

Kaynak: TOBB.

(1): Çalışan sayısına diğer çalışanlar da (geçici, mevsimlik vb.) dahil edilmiştir.

Tablo 5. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi

Borsalar	İşlem Hacmi (Bin TL)						Değişim (%)	
	2016	Sıra No	2017	Sıra No	2018	Sıra No	2017	2018
Adana	6.008.320	8	9.351.997	5	9.312.946	8	55,7	-0,4
Adıyaman	473.732	93	526.037	91	687.345	85	11,0	30,7
Afyonkarahisar	3.086.031	15	3.481.899	17	4.217.830	16	12,8	21,1
Akhisar	1.499.022	36	1.679.868	39	1.797.412	42	12,1	7,0
Aksaray	1.416.270	39	1.773.852	37	2.189.067	37	25,2	23,4
Akşehir	352.497	98	444.189	96	503.886	96	26,0	13,4
Akyazı	343.991	100	384.605	98	377.627	105	11,8	-1,8
Alaca	479.161	92	503.460	93	523.204	95	5,1	3,9
Alaşehir	1.152.384	48	1.606.981	42	2.186.965	38	39,4	36,1
Ankara	6.791.697	7	8.646.264	6	12.448.423	5	27,3	44,0
Antakya	1.409.257	40	1.573.370	43	1.910.431	41	11,6	21,4
Antalya	1.349.344	42	1.786.947	36	2.474.742	32	32,4	38,5
Aydın	2.687.765	20	3.687.155	16	4.581.324	14	37,2	24,3
Babaeski	344.864	99	358.360	101	433.564	101	3,9	21,0
Bafra	406.116	96	555.584	89	664.836	88	36,8	19,7
Balıkesir	2.685.742	21	3.111.635	20	4.103.929	18	15,9	31,9
Bandırma	3.239.076	14	4.337.516	12	4.747.895	12	33,9	9,5
Batman	1.019.413	55	1.098.404	57	1.204.916	60	7,7	9,7
Biga	659.767	78	732.647	80	858.232	80	11,0	17,1
Boğazlıyan	388.161	97	483.965	95	582.945	94	24,7	20,5
Bolvadin	148.829	111	218.628	110	300.199	110	46,9	37,3
Burdur	706.671	76	801.186	72	1.057.930	68	13,4	32,0
Bursa	2.636.489	22	3.083.120	22	3.769.260	20	16,9	22,3
Ceyhan	2.003.399	28	2.514.490	28	3.117.118	25	25,5	24,0
Cihanbeyli	284.688	102	311.669	104	338.045	107	9,5	8,5
Çanakkale	774.014	71	976.550	63	1.294.555	55	26,2	32,6
Çankırı	820.992	68	782.607	75	875.491	79	-4,7	11,9
Çarşamba	2.221.054	25	2.002.049	34	2.245.167	35	-9,9	12,1
Çorlu	1.021.255	54	1.290.648	51	1.429.085	50	26,4	10,7
Çorum	1.390.155	41	1.248.368	53	1.429.113	49	-10,2	14,5
Çubuk	288.955	101	373.463	99	602.078	92	29,2	61,2
Denizli	2.100.284	26	2.783.562	24	3.474.338	22	32,5	24,8
Diyarbakır	5.408.399	10	5.395.852	10	5.443.560	10	-0,2	0,9
Düzce	3.861.189	13	3.916.749	14	4.607.853	13	1,4	17,6
Edirne	1.815.319	32	2.222.801	29	2.617.069	29	22,4	17,7
Edremit	853.802	63	944.552	65	1.353.013	54	10,6	43,2
Elazığ	437.174	95	488.759	94	633.327	91	11,8	29,6
Ereğli/Konya	1.175.176	46	1.300.330	50	1.740.973	44	10,6	33,9
Erzincan	202.148	108	306.161	106	393.055	103	51,5	28,4
Erzurum	724.250	75	692.153	81	713.728	83	-4,4	3,1
Eskişehir	1.493.711	38	1.903.597	35	2.092.677	39	27,4	9,9
Fatsa	517.897	90	537.774	90	494.443	97	3,8	-8,1
Gaziantep	8.096.480	5	7.626.894	8	9.349.859	7	-5,8	22,6
Gemlik	1.063.935	53	961.962	64	891.217	77	-9,6	-7,4
Giresun	2.689.984	19	3.136.911	18	3.069.549	26	16,6	-2,1
Gönen	1.086.841	51	1.312.258	49	1.527.959	47	20,7	16,4
Haymana	110.311	113	135.735	113	205.123	113	23,0	51,1
Hayrabolu	761.681	72	752.459	79	683.426	86	-1,2	-9,2
İğdır	141.114	112	232.430	109	422.709	102	64,7	81,9
İlgın	538.985	86	782.762	74	914.886	74	45,2	16,9
İsparta	846.520	66	1.039.826	60	1.226.571	59	22,8	18,0
İpsala	533.368	88	579.678	88	599.820	93	8,7	3,5
İskenderun	1.132.093	49	2.742.265	25	1.272.247	56	142,2	-53,6
İstanbul	23.739.099	1	28.562.029	1	35.395.848	1	20,3	23,9
İzmir	9.562.055	3	13.190.263	2	16.435.938	2	37,9	24,6
Kadirli	567.715	83	647.256	84	655.768	89	14,0	1,3
Kahramanmaraş	1.495.073	37	2.037.774	33	2.577.308	30	36,3	26,5

Tablo 5. Ticaret Borsaları İşlem Hacmi (Devam)

Borsalar	İşlem Hacmi (Bin TL)						Değişim (%)	
	2016	Sıra No	2017	Sıra No	2018	Sıra No	2017	2018
Karacabey	1.154.522	47	1.373.878	47	2.200.654	36	19,0	60,2
Karaman	1.081.169	52	1.371.836	48	1.639.227	45	26,9	19,5
Karapınar	798.789	70	985.113	61	1.178.044	64	23,3	19,6
Kars	177.067	109	142.451	112	279.353	112	-19,6	96,1
Kastamonu	265.368	104	265.469	108	337.921	108	0,0	27,3
Kayseri	2.465.069	23	2.549.259	27	2.821.620	27	3,4	10,7
Keşan	540.596	85	652.663	83	675.143	87	20,7	3,4
Kırıkkale	624.062	81	585.037	87	726.810	82	-6,3	24,2
Kırklareli	680.586	77	780.291	77	888.196	78	14,6	13,8
Kırşehir	946.416	60	1.183.547	54	1.239.166	58	25,1	4,7
Kızıltepe	4.103.306	12	4.045.373	13	3.930.199	19	-1,4	-2,8
Konya	8.452.841	4	10.725.117	4	13.353.804	4	26,9	24,5
Kozan	813.299	69	923.319	66	1.033.475	70	13,5	11,9
Kumluca	214.971	107	315.788	103	457.486	100	46,9	44,9
Kütahya	538.860	87	613.106	85	637.382	90	13,8	4,0
Lüleburgaz	1.248.193	43	1.643.708	40	1.753.947	43	31,7	6,7
Malatya	1.852.922	30	1.772.835	38	2.383.514	33	-4,3	34,4
Malkara	752.112	73	782.375	76	899.550	76	4,0	15,0
Manisa	1.885.833	29	2.631.804	26	3.504.832	21	39,6	33,2
Mersin	5.684.064	9	5.986.216	9	7.415.642	9	5,3	23,9
Muğla	573.145	82	782.917	73	1.003.513	71	36,6	28,2
Mustafakemalpaşa	456.653	94	366.393	100	486.311	98	-19,8	32,7
Nazilli	961.201	58	1.400.828	45	1.375.245	52	45,7	-1,8
Nevşehir	982.356	57	1.071.759	59	1.188.836	62	9,1	10,9
Niğde	542.178	84	777.268	78	910.495	75	43,4	17,1
Nizip	957.978	59	519.737	92	1.444.246	48	-45,7	177,9
Nusaybin	2.389.273	24	3.047.137	23	1.423.398	51	27,5	-53,3
Ordu	3.030.047	16	3.784.602	15	4.836.049	11	24,9	27,8
Osmaniye	998.762	56	1.077.888	58	1.098.215	67	7,9	1,9
Ödemiş	859.115	62	1.179.916	55	1.558.910	46	37,3	32,1
Polatlı	1.696.679	34	1.632.413	41	2.348.531	34	-3,8	43,9
Reyhanlı	634.693	79	840.076	70	702.871	84	32,4	-16,3
Rize	1.844.721	31	2.171.373	31	2.736.187	28	17,7	26,0
Sakarya	7.301.413	6	8.270.580	7	9.491.898	6	13,3	14,8
Salihli	630.663	80	836.691	71	1.142.989	66	32,7	36,6
Samsun	4.240.486	11	4.788.190	11	4.531.785	15	12,9	-5,4
Sandıklı	157.993	110	188.571	111	347.311	106	19,4	84,2
Sivas	849.047	64	846.786	69	985.615	72	-0,3	16,4
Söke	1.117.351	50	1.399.319	46	1.932.624	40	25,2	38,1
Sungurlu	256.243	105	310.442	105	383.637	104	21,2	23,6
Susurluk	848.232	65	979.193	62	1.360.762	53	15,4	39,0
Şanlıurfa	10.434.354	2	12.334.391	3	14.617.800	3	18,2	18,5
Tarsus	1.738.937	33	2.216.218	30	2.552.210	31	27,4	15,2
Tekirdağ	2.829.842	18	3.136.550	19	4.152.300	17	10,8	32,4
Terme	1.610.480	35	1.431.959	44	1.199.259	61	-11,1	-16,3
Tokat	515.934	91	597.436	86	822.899	81	15,8	37,7
Trabzon	3.029.033	17	3.096.213	21	3.168.441	24	2,2	2,3
Turgutlu	527.081	89	679.080	82	947.634	73	28,8	39,5
Uşak	735.302	74	914.436	67	1.271.970	57	24,4	39,1
Uzunköprü	911.351	61	1.102.722	56	1.151.544	65	21,0	4,4
Ünye	2.052.921	27	2.060.891	32	3.254.750	23	0,4	57,9
Van	1.202.916	45	415.624	97	474.006	99	-65,4	14,0
Yenişehir	821.437	67	895.438	68	1.039.649	69	9,0	16,1
Yerköy	275.789	103	335.514	102	282.907	111	21,7	-15,7
Yozgat	1.222.350	44	1.281.826	52	1.183.792	63	4,9	-7,6
Zile	254.421	106	275.064	107	334.620	109	8,1	21,7
Toplam	212.814.139	-	250.334.935	-	296.157.000	-	17,6	18,3

Kaynak: TOBB.

Tablo 6. Tüketici Fiyat Endeksi

(2003=100)

İBBS Düzey-2	2016		2017		2018	
	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)	Endeks	Değişim (%)
	Oniki Aylık Ortalama					
İstanbul	287,01	7,26	317,84	10,74	367,16	15,52
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	282,29	7,58	313,01	10,88	363,66	16,18
Balıkesir, Çanakkale	295,49	8,30	330,03	11,69	380,70	15,35
İzmir	287,45	8,46	321,63	11,89	375,80	16,84
Aydın, Denizli, Muğla	284,31	8,12	318,07	11,88	374,89	17,86
Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	279,47	8,18	310,11	10,96	363,22	17,13
Bursa, Eskişehir, Bilecik	281,71	8,18	312,12	10,79	361,97	15,97
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	286,85	7,60	318,75	11,12	371,44	16,53
Ankara	293,08	8,28	324,02	10,56	372,40	14,93
Konya, Karaman	281,62	7,77	315,82	12,14	369,82	17,10
Antalya, Isparta, Burdur	272,10	7,90	302,44	11,15	355,29	17,47
Adana, Mersin	288,53	9,31	322,83	11,89	378,67	17,30
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	277,97	7,63	311,03	11,90	367,84	18,26
Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	285,02	7,58	318,96	11,91	369,23	15,76
Kayseri, Sivas, Yozgat	290,02	7,66	324,72	11,97	378,35	16,51
Zonguldak, Karabük, Bartın	277,13	8,28	312,10	12,62	365,74	17,19
Kastamonu, Çankırı, Sinop	275,97	7,94	307,53	11,44	358,43	16,55
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	281,01	7,71	313,90	11,70	368,17	17,29
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	280,16	8,25	312,85	11,67	368,52	17,80
Erzurum, Erzincan, Bayburt	282,61	7,41	314,94	11,44	368,28	16,94
Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	289,69	7,91	324,28	11,94	378,63	16,76
Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	278,52	7,98	310,64	11,53	365,01	17,50
Van, Muş, Bitlis, Hakkari	282,88	7,32	316,80	11,99	370,82	17,05
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	287,10	7,79	323,82	12,79	379,01	17,05
Şanlıurfa, Diyarbakır	287,85	8,08	321,27	11,61	375,80	16,97
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	259,54	7,88	289,57	11,57	339,70	17,31
Türkiye	280,85	7,78	312,14	11,14	363,13	16,33
	Yıl Sonu					
İstanbul	298,67	8,00	333,20	11,56	396,37	18,96
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	293,92	8,71	329,16	11,99	393,88	19,66
Balıkesir, Çanakkale	309,18	9,74	344,45	11,41	413,02	19,91
İzmir	300,09	8,93	339,35	13,08	408,73	20,44
Aydın, Denizli, Muğla	296,89	9,31	333,89	12,46	408,73	22,41
Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	290,80	8,93	325,22	11,84	396,61	21,95
Bursa, Eskişehir, Bilecik	293,54	8,80	327,35	11,52	393,29	20,14
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	297,95	7,83	335,62	12,64	402,54	19,94
Ankara	304,02	8,72	337,77	11,10	399,34	18,23
Konya, Karaman	293,44	8,51	332,13	13,18	401,55	20,90
Antalya, Isparta, Burdur	283,13	8,61	317,16	12,02	385,07	21,41
Adana, Mersin	301,84	9,86	338,66	12,20	412,97	21,94
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	290,79	8,76	328,25	12,88	400,75	22,09
Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	297,96	8,69	332,62	11,63	401,88	20,82
Kayseri, Sivas, Yozgat	304,65	9,74	340,55	11,78	410,70	20,60
Zonguldak, Karabük, Bartın	291,54	9,88	327,75	12,42	396,70	21,04
Kastamonu, Çankırı, Sinop	289,45	10,09	321,86	11,20	392,04	21,80
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	292,78	8,34	329,06	12,39	402,56	22,34
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	292,21	9,34	328,21	12,32	401,08	22,20
Erzurum, Erzincan, Bayburt	295,81	9,12	331,81	12,17	399,49	20,40
Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	303,54	9,79	338,15	11,40	417,70	23,53
Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	291,64	8,78	327,42	12,27	396,35	21,05
Van, Muş, Bitlis, Hakkari	294,23	8,28	334,23	13,59	410,77	22,90
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	300,40	8,15	339,11	12,89	415,83	22,62
Şanlıurfa, Diyarbakır	301,60	9,47	339,21	12,47	417,89	23,20
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	271,80	9,08	305,01	12,22	376,14	23,32
Türkiye	292,54	8,53	327,41	11,92	393,88	20,30

Kaynak: TÜİK.

Tablo 7. Kurulan ve Kapanan Şirket Sayıları

İller	2017									2018								
	KURULAN			TASFİYE			KAPANAN			KURULAN			TASFİYE			KAPANAN		
	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme	Şirket	Kooperatif	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme	Şirket	Kooperatif	Şirket	Kooperatif	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme
Adana	1.565	10	543	237	15	218	13	321	1.597	10	495	298	13	260	11	278		
Adıyaman	192	8	108	19	3	38	0	34	197	7	93	50	8	17	1	44		
Afyonkarahisar	334	11	298	37	8	59	7	90	322	12	206	39	7	45	8	142		
Ağrı	111	2	136	2	1	5	2	16	98	2	98	4	0	2	1	21		
Amasya	117	3	98	13	2	16	4	36	117	3	61	14	2	20	4	40		
Ankara	8.066	171	2.434	957	101	1.314	135	1.849	8.538	225	1.540	1.307	78	1.032	108	1.839		
Antalya	2.910	27	1.077	274	35	339	44	740	3.443	25	945	323	41	341	44	675		
Artvin	64	4	54	3	2	6	2	25	91	6	46	0	3	3	2	48		
Aydın	640	6	817	66	22	113	37	455	600	19	578	95	20	89	31	416		
Balıkesir	514	15	481	56	27	74	42	255	616	16	328	65	24	76	44	271		
Bilecik	86	2	70	8	6	20	2	48	101	5	68	10	0	17	6	72		
Bingöl	129	5	84	7	4	9	5	22	110	3	64	6	0	7	4	25		
Bitlis	116	1	89	9	3	11	1	25	100	2	74	10	2	7	3	39		
Bolu	145	5	79	20	1	21	4	35	149	1	83	25	4	21	7	43		
Burdur	142	3	111	12	7	10	7	63	175	2	62	13	5	16	6	40		
Bursa	2.873	48	870	270	31	373	50	391	3.387	35	800	361	29	360	42	474		
Çanakkale	310	56	162	31	10	36	6	104	341	23	124	33	11	33	11	113		
Çankırı	65	6	26	2	9	6	11	40	71	4	17	8	7	7	6	16		
Çorum	238	21	190	20	8	25	6	106	248	39	136	34	13	46	12	123		
Denizli	702	6	731	71	24	83	23	271	661	13	586	95	15	98	25	289		
Diyarbakır	917	9	474	54	8	81	9	55	969	13	307	85	3	60	9	52		
Edirne	194	17	118	15	7	22	16	112	204	13	107	21	7	18	13	80		
Elazığ	205	5	173	51	5	53	7	70	251	11	145	46	5	60	6	137		
Erzincan	83	1	141	15	2	12	6	88	111	1	108	10	2	20	3	70		
Erzurum	206	5	96	22	6	20	22	46	213	6	104	38	9	30	18	58		
Eskişehir	544	6	928	57	9	104	9	413	627	9	647	86	5	81	12	491		
Gaziantep	1.811	8	835	128	5	180	8	180	2.123	9	670	167	4	141	5	190		
Giresun	136	5	106	12	6	22	12	42	169	5	103	25	4	13	4	49		
Gümüşhane	31	6	56	4	4	5	5	28	36	4	47	5	6	5	4	22		
Hakkari	71	1	64	1	3	2	1	19	91	1	68	1	0	2	1	17		
Hatay	1.060	6	480	81	10	107	6	381	1.335	6	406	121	15	116	12	184		
Isparta	251	2	100	40	14	42	18	62	219	9	105	48	18	45	19	94		
Mersin	1.762	17	738	161	11	223	17	419	2.026	20	558	176	8	181	9	284		
İstanbul	26.972	61	18.171	5.433	92	7.046	115	6.258	34.690	47	15.418	6.056	70	6.689	98	6.519		
İzmir	4.627	57	2.383	614	51	832	59	775	4.977	133	1.815	777	48	799	66	972		
Kars	58	1	78	4	2	3	0	20	52	1	58	4	3	5	0	30		
Kastamonu	131	10	100	17	4	22	13	59	157	17	84	26	4	17	5	60		
Kayseri	1.019	18	980	117	16	186	23	187	1.075	16	375	192	24	161	17	326		
Kırklareli	202	2	166	14	4	22	3	109	194	4	162	19	4	20	3	167		
Kırşehir	74	8	108	16	1	11	2	60	72	13	66	16	5	13	3	49		

Tablo 7. Kurulan ve Kapanan Şirket Sayıları (Devam)

İller	2017									2018								
	KURULAN			TASFİYE			KAPANAN			KURULAN			TASFİYE			KAPANAN		
	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme	Şirket	Kooperatif	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme	Şirket	Kooperatif	Şirket	Kooperatif	Gerçek Kişi Ticari İşletme		
Kocaeli	1.694	7	1.009	219	6	224	17	183	1.734	8	680	264	9	227	11	207		
Konya	1.438	30	772	147	35	202	58	325	1.677	49	730	182	39	237	46	429		
Kütahya	177	8	234	16	9	22	18	107	224	2	169	28	12	26	13	125		
Malatya	322	6	246	31	6	45	6	81	383	8	262	44	3	30	9	79		
Manisa	531	14	615	56	16	66	19	273	599	12	432	56	19	59	21	289		
K.maraş	442	8	402	42	2	50	21	125	500	7	219	64	11	71	10	175		
Mardin	428	10	165	12	12	14	23	29	483	4	138	15	13	9	17	42		
Muğla	860	12	591	123	17	207	20	352	1.071	17	509	153	12	135	15	299		
Muş	92	3	57	5	9	17	11	12	91	4	38	15	11	8	8	14		
Nevşehir	144	18	112	14	48	22	39	65	223	14	78	29	41	26	47	58		
Niğde	100	3	71	17	6	32	6	32	155	3	77	20	4	22	6	31		
Ordu	238	4	172	33	3	24	10	102	223	2	133	20	3	35	3	154		
Rize	107	6	105	19	7	31	6	51	134	7	81	21	7	24	12	63		
Sakarya	608	3	325	56	12	79	20	118	692	8	246	84	4	75	8	126		
Samsun	636	13	545	54	8	93	8	204	611	5	309	86	5	79	5	198		
Siirt	100	6	49	9	1	3	0	10	93	1	52	9	0	8	0	7		
Sinop	37	6	56	4	4	9	6	21	73	6	52	4	7	5	6	35		
Sivas	250	6	179	23	3	47	8	93	292	11	111	49	4	37	5	108		
Tekirdağ	674	7	777	66	11	74	13	413	722	9	536	78	7	80	13	377		
Tokat	175	4	209	17	8	24	15	107	165	7	168	28	4	15	11	83		
Trabzon	445	3	143	17	4	29	12	84	463	6	128	26	10	27	6	80		
Tunceli	21	2	21	0	0	6	0	8	28	4	21	3	0	1	2	37		
Ş.Urfa	816	10	420	47	2	83	1	53	849	8	415	90	4	65	4	77		
Uşak	191	2	219	29	3	30	5	61	184	4	143	27	3	26	4	70		
Van	375	5	326	41	14	72	15	106	427	10	291	64	7	56	12	139		
Yozgat	116	12	188	6	7	13	6	63	148	9	83	17	9	10	5	75		
Zonguldak	195	5	147	16	4	34	3	109	203	3	153	18	5	24	11	130		
Aksaray	256	5	129	28	4	28	9	36	287	6	117	39	4	35	3	29		
Bayburt	22	1	16	1	2	0	2	11	19	4	15	4	0	1	0	12		
Karaman	120	9	173	4	4	15	4	29	125	12	145	14	5	8	3	65		
Kırıkkale	91	2	64	6	2	6	9	15	97	2	31	13	4	7	1	29		
Batman	299	5	143	19	2	27	1	27	339	5	131	31	1	14	2	40		
Şirnak	243	6	113	8	0	14	1	10	221	5	59	14	1	5	2	17		
Bartın	47	0	62	3	1	11	3	98	41	2	35	6	2	3	1	92		
Ardahan	30	1	33	3	0	1	1	24	24	1	22	0	0	1	1	14		
İğdır	54	2	71	2	0	7	1	78	71	5	100	4	1	4	0	57		
Yalova	253	6	154	20	2	24	8	27	311	4	109	33	2	32	1	48		
Karabük	108	2	67	9	10	11	18	51	92	2	52	11	14	10	14	81		
Kilis	74	0	63	3	2	3	0	22	197	0	82	3	0	8	0	17		
Osmaniye	185	4	137	15	2	18	4	34	194	2	114	36	1	23	5	64		
Düzce	204	1	105	18	4	29	5	47	261	2	88	32	1	23	3	45		
Toplam	72.871	912	44.238	10.228	871	13.517	1.184	18.005	85.279	1.070	35.111	12.443	815	12.564	1.029	18.976		

Kaynak: TOBB.

Tablo 8. Türkiye'nin 1000 Büyük Sanayi Kuruluşu (İSO 1000)

İller	2016	2017	İller	2016	2017
Adana	23	25	Konya	21	21
Adıyaman	0	0	Kütahya	6	6
Afyonkarahisar	3	2	Malatya	1	1
Ağrı	0	0	Manisa	20	22
Amasya	1	1	Kahramanmaraş	23	25
Ankara	57	58	Mardin	1	1
Antalya	6	7	Muğla	2	2
Artvin	0	0	Muş	1	0
Aydın	5	5	Nevşehir	1	1
Balıkesir	15	13	Niğde	0	0
Bilecik	5	4	Ordu	8	8
Bingöl	0	0	Rize	2	2
Bitlis	0	0	Sakarya	14	13
Bolu	4	4	Samsun	10	9
Burdur	2	2	Siirt	1	1
Bursa	66	66	Sinop	0	0
Çanakkale	4	4	Sivas	2	2
Çankırı	0	0	Tekirdağ	20	20
Çorum	0	0	Tokat	2	1
Denizli	24	22	Trabzon	4	4
Diyarbakır	1	1	Tunceli	0	0
Edirne	4	2	Şanlıurfa	0	0
Elazığ	1	1	Uşak	4	4
Erzincan	0	0	Van	0	0
Erzurum	1	1	Yozgat	0	0
Eskişehir	9	10	Zonguldak	3	3
Gaziantep	58	57	Aksaray	0	0
Giresun	3	3	Bayburt	0	0
Gümüşhane	0	0	Karaman	3	4
Hakkari	0	0	Kırıkkale	0	0
Hatay	12	15	Batman	0	0
Isparta	2	2	Şırnak	0	1
Mersin	10	10	Bartın	0	0
İstanbul	346	331	Ardahan	0	0
İzmir	74	80	Iğdır	0	0
Kars	0	0	Yalova	4	2
Kastamonu	1	1	Karabük	5	5
Kayseri	30	30	Kilis	0	0
Kırklareli	1	2	Osmaniye	3	4
Kırşehir	1	1	Düzce	4	4
Kocaeli	64	74			

Kaynak: İSO, TEPAV.

Tablo 9. Protesto Edilen Senet Sayıları ⁽¹⁾ (2.000 TL ve Üzeri Senetler)

(Adet)

İller	2016	2017	2018	Değişim (%)	
				2017	2018
İstanbul	155.167	147.571	150.120	-4,9	1,7
Ankara	79.419	77.323	78.580	-2,6	1,6
Konya	44.113	43.699	51.425	-0,9	17,7
İzmir	47.497	45.646	46.690	-3,9	2,3
Bursa	32.554	31.897	33.092	-2,0	3,7
Antalya	38.074	32.742	29.511	-14,0	-9,9
Gaziantep	17.738	17.192	16.582	-3,1	-3,5
Samsun	14.657	15.392	16.531	5,0	7,4
Kayseri	16.637	15.844	16.308	-4,8	2,9
Kocaeli	15.111	14.848	15.859	-1,7	6,8
Adana	17.528	15.003	15.270	-14,4	1,8
Manisa	13.929	13.767	14.208	-1,2	3,2
Mersin	14.513	13.361	13.771	-7,9	3,1
Balıkesir	13.660	12.882	13.513	-5,7	4,9
Muğla	14.411	13.217	12.591	-8,3	-4,7
Denizli	10.432	10.361	12.171	-0,7	17,5
Aydın	10.914	10.853	11.771	-0,6	8,5
Sakarya	9.560	10.054	9.919	5,2	-1,3
Ordu	7.869	7.812	8.766	-0,7	12,2
Trabzon	8.225	8.359	8.725	1,6	4,4
Hatay	9.837	8.243	8.635	-16,2	4,8
Şanlıurfa	8.463	7.954	8.439	-6,0	6,1
Kahramanmaraş	7.547	7.506	7.908	-0,5	5,4
Tekirdağ	7.231	7.527	7.611	4,1	1,1
Afyonkarahisar	6.792	6.767	6.739	-0,4	-0,4
Eskişehir	6.757	6.721	6.710	-0,5	-0,2
Çorum	5.356	5.346	5.641	-0,2	5,5
Diyarbakır	5.858	5.002	5.611	-14,6	12,2
Malatya	5.050	5.103	5.432	1,0	6,4
Erzurum	5.196	4.652	5.348	-10,5	15,0
Çanakkale	5.317	4.826	5.245	-9,2	8,7
Zonguldak	5.000	4.761	5.056	-4,8	6,2
Tokat	4.237	4.500	5.007	6,2	11,3
Düzce	4.481	4.578	4.791	2,2	4,7
Sivas	4.190	4.494	4.618	7,3	2,8
Van	4.443	4.358	4.609	-1,9	5,8
Isparta	4.977	4.365	4.403	-12,3	0,9
Aksaray	3.793	3.447	4.180	-9,1	21,3
Kütahya	3.981	3.911	4.178	-1,8	6,8
Giresun	4.255	4.060	4.120	-4,6	1,5
Uşak	4.256	4.246	4.018	-0,2	-5,4
Edirne	4.020	3.716	3.960	-7,6	6,6
Amasya	4.144	3.760	3.885	-9,3	3,3
Bolu	3.476	3.542	3.311	1,9	-6,5
Osmaniye	4.174	3.498	3.249	-16,2	-7,1
Rize	3.332	2.825	3.217	-15,2	13,9
Kastamonu	2.692	2.689	3.188	-0,1	18,6
Nevşehir	3.133	3.141	3.080	0,3	-1,9
Elazığ	3.369	3.072	3.037	-8,8	-1,1
Karaman	3.074	2.790	3.020	-9,2	8,2

Tablo 9. Protesto Edilen Senet Sayıları ⁽¹⁾ (2.000 TL ve Üzeri Senetler) (Devam)

(Adet)

İller	2016	2017	2018	Değişim (%)	
				2017	2018
Adıyaman	2.483	2.401	3.016	-3,3	25,6
Burdur	2.716	2.875	2.841	5,9	-1,2
Yozgat	2.971	2.797	2.710	-5,9	-3,1
Kırklareli	3.089	2.760	2.662	-10,7	-3,6
Mardin	2.358	2.230	2.607	-5,4	16,9
Niğde	2.951	3.211	2.596	8,8	-19,2
Kırşehir	2.363	2.376	2.443	0,6	2,8
Kırıkkale	2.436	2.186	2.183	-10,3	-0,1
Karabük	1.841	1.878	2.133	2,0	13,6
Yalova	2.084	1.857	2.130	-10,9	14,7
Batman	1.798	1.847	2.019	2,7	9,3
Artvin	2.333	1.961	1.987	-15,9	1,3
Ağrı	1.623	1.744	1.813	7,5	4,0
Muş	1.625	1.859	1.781	14,4	-4,2
Bartın	1.666	1.663	1.762	-0,2	6,0
Sinop	1.808	1.650	1.708	-8,7	3,5
Bilecik	1.740	1.512	1.616	-13,1	6,9
Kars	1.449	1.453	1.521	0,3	4,7
Çankırı	1.195	1.310	1.453	9,6	10,9
Erzincan	1.445	1.471	1.435	1,8	-2,4
İğdır	944	1.351	1.305	43,1	-3,4
Bitlis	1.091	1.315	1.269	20,5	-3,5
Ardahan	1.135	926	1.269	-18,4	37,0
Gümüşhane	925	975	1.085	5,4	11,3
Bingöl	921	935	1.041	1,5	11,3
Hakkari	630	735	932	16,7	26,8
Şırnak	703	841	919	19,6	9,3
Bayburt	523	401	507	-23,3	26,4
Kilis	697	484	491	-30,6	1,4
Siirt	390	477	484	22,3	1,5
Tunceli	197	169	179	-14,2	5,9
Toplam	780.569	748.873	775.546	-4,1	3,6
2.000 TL Altı Toplamı ⁽²⁾	236.409	190.914	162.652	-19,2	-14,8
Genel Toplam	1.016.978	939.787	938.198	-7,6	-0,2

Kaynak: TBMM.

(1): İller 2018 yılı değerlerine göre sıralanmıştır.

(2): Senet bazı asgari bildirim limiti 2.000 TL olup, bunun altındaki tutarlar toplu olarak bildirilmektedir.

Tablo 10. Protesto Edilen Senet Tutarları ⁽¹⁾ (2.000 TL ve Üzeri Senetler)

İller	2016	2017	2018	Değişim (%)	
				2017	2018
İstanbul	3.296.488	3.721.848	5.960.840	12,9	60,2
Ankara	1.649.481	1.206.905	1.867.739	-26,8	54,8
İzmir	774.580	740.304	984.805	-4,4	33,0
Konya	451.934	508.728	792.985	12,6	55,9
Antalya	562.657	610.982	741.144	8,6	21,3
Bursa	413.847	498.522	528.034	20,5	5,9
Muğla	142.697	223.830	497.996	56,9	122,5
Gaziantep	489.329	284.209	452.299	-41,9	59,1
Adana	295.457	259.270	393.971	-12,2	52,0
Kayseri	204.707	208.153	390.751	1,7	87,7
Mersin	168.778	182.136	365.574	7,9	100,7
Kocaeli	241.810	393.484	331.174	62,7	-15,8
Şanlıurfa	224.791	207.505	317.065	-7,7	52,8
Manisa	135.025	211.270	266.828	56,5	26,3
Samsun	169.447	190.488	230.198	12,4	20,8
Denizli	151.402	135.208	217.437	-10,7	60,8
Diyarbakır	86.794	98.805	204.749	13,8	107,2
Aydın	120.216	115.480	188.465	-3,9	63,2
Sakarya	110.857	134.435	185.140	21,3	37,7
Kahramanmaraş	94.242	123.357	164.470	30,9	33,3
Hatay	96.684	176.204	163.968	82,2	-6,9
Eskişehir	75.079	92.389	161.882	23,1	75,2
Balıkesir	115.551	123.935	156.945	7,3	26,6
Tekirdağ	77.252	81.557	141.468	5,6	73,5
Trabzon	102.585	115.815	133.002	12,9	14,8
Ordu	72.864	73.096	97.988	0,3	34,1
Osmaniye	64.692	57.421	95.374	-11,2	66,1
Çanakkale	64.699	46.308	93.101	-28,4	101,0
Malatya	43.662	51.071	92.173	17,0	80,5
Sivas	32.949	53.506	90.291	62,4	68,7
Mardin	30.974	37.309	86.988	20,5	133,2
Amasya	34.439	31.614	86.106	-8,2	172,4
Afyonkarahisar	104.363	80.097	85.784	-23,3	7,1
Düzce	48.485	43.594	83.114	-10,1	90,7
Çorum	71.109	43.065	77.031	-39,4	78,9
Zonguldak	51.447	46.411	76.130	-9,8	64,0
Van	64.856	54.219	75.836	-16,4	39,9
Nevşehir	27.602	32.249	69.302	16,8	114,9
Erzurum	67.062	59.825	69.077	-10,8	15,5
Uşak	52.295	52.514	67.677	0,4	28,9
İğdır	15.880	80.283	66.542	405,6	-17,1
Tokat	38.318	73.927	63.560	92,9	-14,0
Kırıkkale	26.602	21.100	61.012	-20,7	189,2
Aksaray	32.365	32.687	60.540	1,0	85,2
Batman	56.279	69.554	57.418	23,6	-17,4
Edirne	35.594	43.604	56.069	22,5	28,6
Şırnak	13.613	12.502	54.988	-8,2	339,8
Isparta	42.527	50.785	53.993	19,4	6,3
Giresun	30.086	33.294	52.713	10,7	58,3
Kütahya	37.728	37.985	50.038	0,7	31,7

Tablo 10. Protesto Edilen Senet Tutarları ⁽¹⁾ (2.000 TL ve Üzeri Senetler) (Devam)

(Bin TL)

İller	2016	2017	2018	Değişim (%)	
				2017	2018
Elazığ	30.285	37.478	49.263	23,8	31,4
Artvin	43.039	23.667	49.096	-45,0	107,4
Burdur	31.585	33.991	45.834	7,6	34,8
Adıyaman	32.011	32.308	45.259	0,9	40,1
Kırşehir	26.105	24.657	43.354	-5,5	75,8
Kastamonu	27.718	27.064	43.019	-2,4	59,0
Bolu	33.034	42.164	42.638	27,6	1,1
Rize	23.162	22.906	40.648	-1,1	77,5
Bingöl	10.631	9.041	38.425	-15,0	325,0
Niğde	32.756	31.382	38.161	-4,2	21,6
Yalova	23.769	26.419	38.147	11,1	44,4
Kırklareli	39.357	28.910	37.252	-26,5	28,9
Muş	21.361	24.018	36.372	12,4	51,4
Karaman	31.095	26.234	35.419	-15,6	35,0
Yozgat	26.011	26.761	31.856	2,9	19,0
Ardahan	12.168	10.251	25.603	-15,8	149,8
Gümüşhane	10.186	9.050	25.523	-11,1	182,0
Ağrı	20.184	20.177	24.959	0,0	23,7
Karabük	14.580	14.930	24.362	2,4	63,2
Bilecik	18.742	14.979	22.359	-20,1	49,3
Erzincan	10.805	12.368	21.212	14,5	71,5
Kars	16.837	14.270	20.434	-15,2	43,2
Bitlis	12.438	17.926	17.890	44,1	-0,2
Çankırı	14.456	16.553	17.865	14,5	7,9
Bartın	12.359	14.708	15.262	19,0	3,8
Sinop	10.878	14.492	15.112	33,2	4,3
Siirt	4.987	5.174	10.336	3,7	99,8
Kilis	6.421	7.711	9.359	20,1	21,4
Hakkari	7.637	7.699	9.019	0,8	17,1
Bayburt	5.263	3.859	6.064	-26,7	57,1
Tunceli	1.507	1.980	3.108	31,4	56,9
Toplam	12.023.549	12.465.967	18.544.987	3,7	48,8
2.000 TL Altı Toplamı ⁽²⁾	264.584	220.291	192.132	-16,7	-12,8
Genel Toplam	12.288.133	12.686.258	18.737.119	3,2	47,7

Kaynak: TBMM.

(1): İller 2018 yılı değerlerine göre sıralanmıştır.

(2): Senet bazı asgari bildirim limiti 2.000 TL olup, bunun altındaki tutarlar toplu olarak bildirilmektedir.

Tablo 11. Karşılıksız İşlemi Yapılan Çek Sayıları ⁽¹⁾

İller ve Bölgeler ⁽²⁾	2016	2017	2018	Değişim (%)	
				2017	2018
İstanbul	212.747	119.584	169.931	-43,8	42,1
Batı Marmara	24.887	13.663	20.540	-45,1	50,3
Balıkesir	8.722	4.163	4.403	-52,3	5,8
Çanakkale	2.965	1.750	3.844	-41,0	119,7
Edirne	2.719	1.228	1.443	-54,8	17,5
Kırklareli	2.627	1.912	2.064	-27,2	7,9
Tekirdağ	7.854	4.610	8.786	-41,3	90,6
Ege	85.929	45.358	62.720	-47,2	38,3
Afyonkarahisar	4.502	2.423	2.444	-46,2	0,9
Aydın	8.271	5.158	4.882	-37,6	-5,4
Denizli	9.505	4.110	6.374	-56,8	55,1
İzmir	39.661	21.373	33.410	-46,1	56,3
Kütahya	3.525	1.805	2.194	-48,8	21,6
Manisa	8.846	4.379	5.914	-50,5	35,1
Muğla	8.454	4.530	5.688	-46,4	25,6
Uşak	3.165	1.580	1.814	-50,1	14,8
Doğu Marmara	89.446	45.747	66.512	-48,9	45,4
Bilecik	2.229	952	726	-57,3	-23,7
Bolu	2.995	1.381	1.370	-53,9	-0,8
Bursa	38.083	20.721	24.368	-45,6	17,6
Düzce	4.433	2.466	3.784	-44,4	53,4
Eskişehir	9.408	3.618	5.129	-61,5	41,8
Kocaeli	20.315	9.494	18.331	-53,3	93,1
Sakarya	9.428	5.596	10.236	-40,6	82,9
Yalova	2.555	1.519	2.568	-40,5	69,1
Batı Anadolu	73.151	43.578	64.391	-40,4	47,8
Ankara	55.825	32.766	49.962	-41,3	52,5
Karaman	1.717	955	1.473	-44,4	54,2
Konya	15.609	9.857	12.956	-36,9	31,4
Akdeniz	109.615	56.086	64.600	-48,8	15,2
Adana	24.875	13.862	14.390	-44,3	3,8
Antalya	45.012	20.146	19.900	-55,2	-1,2
Burdur	1.935	820	1.013	-57,6	23,5
Hatay	9.463	5.493	5.762	-42,0	4,9
Isparta	1.977	1.179	1.616	-40,4	37,1
Mersin	15.469	8.269	13.287	-46,5	60,7
Kahramanmaraş	6.462	3.952	5.404	-38,8	36,7
Osmaniye	4.422	2.365	3.228	-46,5	36,5
Orta Anadolu	29.168	16.070	17.523	-44,9	9,0
Aksaray	1.776	1.133	1.210	-36,2	6,8
Kayseri	11.263	7.263	7.902	-35,5	8,8
Kırıkkale	2.226	1.091	925	-51,0	-15,2
Kırşehir	1.601	727	701	-54,6	-3,6
Nevşehir	2.117	907	958	-57,2	5,6
Niğde	2.573	1.101	1.015	-57,2	-7,8
Sivas	4.899	2.543	3.285	-48,1	29,2
Yozgat	2.713	1.305	1.527	-51,9	17,0

Tablo 11. Karşılıksız İşlemi Yapılan Çek Sayıları (Devam)

İller ve Bölgeler ⁽²⁾	2016	2017	2018	Değişim (%)	
				2017	2018
Batı Karadeniz	34.409	19.815	22.105	-42,4	11,6
Amasya	3.864	2.128	1.400	-44,9	-34,2
Bartın	1.385	619	903	-55,3	45,9
Çankırı	721	602	953	-16,5	58,3
Çorum	4.275	1.664	2.545	-61,1	52,9
Karabük	1.821	939	1.176	-48,4	25,2
Kastamonu	1.288	1.001	1.736	-22,3	73,4
Samsun	11.797	6.945	7.547	-41,1	8,7
Sinop	686	523	470	-23,8	-10,1
Tokat	3.270	2.360	1.664	-27,8	-29,5
Zonguldak	5.302	3.034	3.711	-42,8	22,3
Doğu Karadeniz	17.272	12.411	19.704	-28,1	58,8
Artvin	950	634	1.262	-33,3	99,1
Giresun	2.365	1.477	3.236	-37,5	119,1
Gümüşhane	670	388	705	-42,1	81,7
Ordu	3.431	2.367	3.688	-31,0	55,8
Rize	2.754	1.796	2.174	-34,8	21,0
Trabzon	7.102	5.749	8.639	-19,1	50,3
Kuzeydoğu Anadolu	13.539	9.840	11.936	-27,3	21,3
Ağrı	3.372	3.730	2.899	10,6	-22,3
Ardahan	646	254	519	-60,7	104,3
Bayburt	514	266	365	-48,2	37,2
Erzincan	1.503	637	784	-57,6	23,1
Erzurum	4.183	2.663	5.351	-36,3	100,9
İğdır	1.902	1.495	1.082	-21,4	-27,6
Kars	1.419	795	936	-44,0	17,7
Ortadoğu Anadolu	26.611	16.202	21.496	-39,1	32,7
Bingöl	1.819	1.176	2.274	-35,3	93,4
Bitlis	2.675	1.991	2.386	-25,6	19,8
Elazığ	6.760	3.148	3.215	-53,4	2,1
Hakkari	2.038	789	1.219	-61,3	54,5
Malatya	4.902	3.250	4.215	-33,7	29,7
Muş	2.033	1.947	2.571	-4,2	32,0
Tunceli	306	302	278	-1,3	-7,9
Van	6.078	3.599	5.338	-40,8	48,3
Güneydoğu Anadolu	61.147	36.758	46.838	-39,9	27,4
Adıyaman	2.887	1.825	2.969	-36,8	62,7
Batman	4.170	3.507	4.258	-15,9	21,4
Diyarbakır	12.284	7.031	9.644	-42,8	37,2
Gaziantep	19.097	10.866	12.653	-43,1	16,4
Kilis	808	342	368	-57,7	7,6
Mardin	6.044	3.406	4.701	-43,6	38,0
Siirt	1.473	941	1.228	-36,1	30,5
Şanlıurfa	10.926	7.759	9.089	-29,0	17,1
Şırnak	3.458	1.081	1.928	-68,7	78,4
Diğer⁽³⁾	25	2	1	-92,0	-50,0
Toplam	777.946	435.114	588.297	-44,1	35,2

Kaynak: TBBRM.

(1): 1.000.000.000 TL ve üstü tutara sahip karşılıksız işlemi yapılan çekler rapora dahil edilmemiştir.

(2): 22.09.2002 tarih ve 24884 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'ndaki İstatistik Bölge Birimleri sınıflandırılması kullanılmıştır.

(3): Bankaların Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve yurt dışı şubelerine ait bildirimlerdir.

Tablo 12. Karşılıksız İşlemi Yapılan Çek Tutarları ⁽¹⁾

(Bin TL)

İller ve Bölgeler ⁽²⁾	2016	2017	2018	Değişim (%)	
				2017	2018
İstanbul	9.673.582	5.970.509	10.427.740	-38,3	74,7
Batı Marmara	703.519	391.941	734.473	-44,3	87,4
Balıkesir	248.843	111.330	141.675	-55,3	27,3
Çanakkale	71.052	43.062	144.861	-39,4	236,4
Edirne	63.538	32.376	58.840	-49,0	81,7
Kırklareli	82.472	59.353	55.192	-28,0	-7,0
Tekirdağ	237.614	145.820	333.906	-38,6	129,0
Ege	2.559.580	1.553.383	2.991.107	-39,3	92,6
Afyonkarahisar	118.915	51.396	86.589	-56,8	68,5
Aydın	231.583	208.222	209.809	-10,1	0,8
Denizli	326.428	129.297	364.466	-60,4	181,9
İzmir	1.279.646	784.997	1.754.337	-38,7	123,5
Kütahya	73.136	43.478	61.957	-40,6	42,5
Manisa	216.571	133.272	218.574	-38,5	64,0
Muğla	230.020	155.757	242.668	-32,3	55,8
Uşak	83.281	46.965	52.706	-43,6	12,2
Doğu Marmara	2.935.470	1.624.314	2.877.076	-44,7	77,1
Bilecik	68.808	26.935	16.968	-60,9	-37,0
Bolu	61.629	34.404	60.512	-44,2	75,9
Bursa	1.212.602	778.489	1.091.484	-35,8	40,2
Düzce	112.631	56.072	140.773	-50,2	151,1
Eskişehir	348.586	129.801	217.020	-62,8	67,2
Kocaeli	814.049	380.319	857.913	-53,3	125,6
Sakarya	258.265	183.019	387.182	-29,1	111,6
Yalova	58.900	35.275	105.224	-40,1	198,3
Batı Anadolu	2.913.908	2.106.858	3.836.032	-27,7	82,1
Ankara	2.397.077	1.749.221	3.269.618	-27,0	86,9
Karaman	39.123	18.300	29.241	-53,2	59,8
Konya	477.708	339.336	537.173	-29,0	58,3
Akdeniz	3.472.096	1.819.083	2.900.192	-47,6	59,4
Adana	811.683	542.275	676.833	-33,2	24,8
Antalya	1.487.839	632.146	915.343	-57,5	44,8
Burdur	54.946	24.878	35.146	-54,7	41,3
Hatay	267.250	134.296	213.256	-49,7	58,8
Isparta	57.542	34.966	57.009	-39,2	63,0
Mersin	520.883	258.773	662.122	-50,3	155,9
Kahramanmaraş	166.709	117.978	178.872	-29,2	51,6
Osmaniye	105.244	73.772	161.611	-29,9	119,1
Orta Anadolu	818.661	479.506	666.102	-41,4	38,9
Aksaray	51.005	24.718	44.399	-51,5	79,6
Kayseri	357.010	238.419	312.895	-33,2	31,2
Kırıkkale	56.111	25.786	27.079	-54,0	5,0
Kırşehir	38.483	19.238	28.537	-50,0	48,3
Nevşehir	62.889	29.223	26.111	-53,5	-10,6
Niğde	69.204	23.746	62.652	-65,7	163,8
Sivas	139.784	91.004	126.988	-34,9	39,5
Yozgat	44.175	27.371	37.439	-38,0	36,8

Tablo 12. Karşılıksız İşlemi Yapılan Çek Tutarları (Devam) ⁽¹⁾

(Bin TL)

İller ve Bölgeler ⁽²⁾	2016	2017	2018	Değişim (%)	
				2017	2018
Batı Karadeniz	773.876	537.564	712.855	-30,5	32,6
Amasya	78.734	45.240	46.825	-42,5	3,5
Bartın	27.213	13.157	27.426	-51,7	108,5
Çankırı	17.246	12.290	24.957	-28,7	103,1
Çorum	78.187	47.476	98.178	-39,3	106,8
Karabük	48.256	36.594	38.670	-24,2	5,7
Kastamonu	31.428	20.109	63.570	-36,0	216,1
Samsun	307.251	239.031	233.086	-22,2	-2,5
Sinop	12.937	8.672	16.785	-33,0	93,5
Tokat	72.768	63.225	47.208	-13,1	-25,3
Zonguldak	99.857	51.770	116.151	-48,2	124,4
Doğu Karadeniz	373.163	353.450	733.024	-5,3	107,4
Artvin	15.413	11.709	45.812	-24,0	291,3
Giresun	38.038	37.647	96.898	-1,0	157,4
Gümüşhane	13.940	8.753	24.489	-37,2	179,8
Ordu	74.544	55.278	125.358	-25,8	126,8
Rize	55.706	47.264	78.230	-15,2	65,5
Trabzon	175.522	192.800	362.236	9,8	87,9
Kuzeydoğu Anadolu	319.350	266.054	392.933	-16,7	47,7
Ağrı	75.438	97.446	82.332	29,2	-15,5
Ardahan	16.736	7.118	17.119	-57,5	140,5
Bayburt	7.652	6.050	11.743	-20,9	94,1
Erzincan	37.946	12.736	22.681	-66,4	78,1
Erzurum	96.341	73.970	199.232	-23,2	169,3
İğdır	47.163	39.425	26.909	-16,4	-31,7
Kars	38.074	29.309	32.917	-23,0	12,3
Ortadoğu Anadolu	707.060	457.161	836.707	-35,3	83,0
Bingöl	54.115	36.079	75.812	-33,3	110,1
Bitlis	52.454	45.188	68.752	-13,9	52,1
Elazığ	187.032	90.399	156.536	-51,7	73,2
Hakkari	34.055	17.527	47.617	-48,5	171,7
Malatya	139.077	80.770	161.829	-41,9	100,4
Muş	59.479	69.366	113.449	16,6	63,6
Tunceli	6.459	6.501	7.783	0,7	19,7
Van	174.389	111.332	204.929	-36,2	84,1
Güneydoğu Anadolu	2.161.929	1.495.133	2.272.235	-30,8	52,0
Adıyaman	89.459	55.496	106.581	-38,0	92,1
Batman	136.787	136.751	193.483	0,0	41,5
Diyarbakır	438.384	270.405	524.394	-38,3	93,9
Gaziantep	753.227	448.255	619.452	-40,5	38,2
Kilis	15.773	6.900	13.412	-56,3	94,4
Mardin	196.952	177.231	240.849	-10,0	35,9
Siirt	29.297	20.095	41.232	-31,4	105,2
Şanlıurfa	435.148	341.344	434.289	-21,6	27,2
Şırnak	66.901	38.657	98.543	-42,2	154,9
Diğer⁽³⁾	36	28	75	-21,0	163,8
Toplam	27.412.231	17.054.983	29.380.552	-37,8	72,3

Kaynak: TBMM.

(1): 1.000.000.000 TL ve üstü tutara sahip karşılıksız işlemi yapılan çekler rapora dahil edilmemiştir.

(2): 22.09.2002 tarih ve 24884 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'ndaki İstatistikî Bölge Birimleri sınıflandırılması kullanılmıştır.

(3): Bankaların Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve yurt dışı şubelerine ait bildirimlerdir.

Tablo 13. Mevduat Miktarları (2018)

(Bin TL)

İller	Tasarruf Mevduatı	Tasarruf Mevduatı (TL)	Tasarruf Mevduatı (DTH)	Diğer Mevduat	Diğer Mevduat (TL)	Diğer Mevduat (DTH)	Toplam Mevduat
Adana	20.827.067	15.083.020	5.744.047	5.763.948	3.815.844	1.948.104	26.591.015
Adıyaman	1.895.703	1.258.645	637.058	546.714	488.639	58.075	2.442.417
Afyonkarahisar	4.685.190	2.777.496	1.907.694	1.086.246	664.968	421.278	5.771.436
Ağrı	822.024	541.615	280.409	402.260	337.811	64.449	1.224.284
Aksaray	3.343.845	1.445.898	1.897.947	485.673	361.847	123.826	3.829.518
Amasya	1.906.539	1.234.459	672.080	325.909	278.013	47.896	2.232.448
Ankara	108.343.317	61.860.185	46.483.132	141.373.465	90.067.568	51.305.897	249.716.782
Antalya	35.632.108	22.119.597	13.512.511	12.242.022	4.655.882	7.586.140	47.874.130
Ardahan	377.864	297.178	80.686	94.317	88.277	6.040	472.181
Artvin	1.270.634	913.776	356.858	339.189	275.899	63.290	1.609.823
Aydın	13.321.207	9.095.168	4.226.039	2.660.136	1.688.394	971.742	15.981.343
Balıkesir	14.918.465	9.755.798	5.162.667	2.308.198	1.691.018	617.180	17.226.663
Bartın	1.747.630	1.168.917	578.713	250.802	208.719	42.083	1.998.432
Batman	1.371.881	867.206	504.675	1.145.664	558.663	587.001	2.517.545
Bayburt	324.167	167.077	157.090	159.011	145.841	13.170	483.178
Bilecik	1.298.575	901.805	396.770	370.945	314.813	56.132	1.669.520
Bingöl	951.235	498.337	452.898	275.589	250.473	25.116	1.226.824
Bitlis	610.134	450.171	159.963	341.293	326.332	14.961	951.427
Bolu	2.349.670	1.602.789	746.881	607.151	372.695	234.456	2.956.821
Burdur	2.399.841	1.542.336	857.505	526.181	307.671	218.510	2.926.022
Bursa	31.992.610	19.840.004	12.152.606	14.706.131	6.689.619	8.016.512	46.698.741
Çanakkale	6.355.820	4.437.146	1.918.674	1.156.637	971.610	185.027	7.512.457
Çankırı	1.138.895	796.009	342.886	246.907	217.698	29.209	1.385.802
Çorum	3.548.359	2.010.656	1.537.703	613.492	433.049	180.443	4.161.851
Denizli	12.379.894	7.663.971	4.715.923	4.255.470	1.952.379	2.303.091	16.635.364
Diyarbakır	4.916.318	3.202.345	1.713.973	1.726.298	1.474.571	251.727	6.642.616
Düzce	1.879.673	1.177.664	702.009	484.542	351.669	132.873	2.364.215
Edirne	4.985.000	3.616.411	1.368.589	1.100.599	655.704	444.895	6.085.599
Elazığ	3.374.925	1.843.931	1.530.994	1.517.961	606.306	911.655	4.892.886
Erzincan	1.714.484	984.742	729.742	284.233	254.726	29.507	1.998.717
Erzurum	2.440.535	1.389.468	1.051.067	1.084.802	982.104	102.698	3.525.337
Eskişehir	10.520.105	6.751.448	3.768.657	3.933.081	3.008.714	924.367	14.453.186
Gaziantep	10.006.352	5.666.952	4.339.400	9.884.554	2.826.415	7.058.139	19.890.906
Giresun	3.853.433	2.321.376	1.532.057	463.067	389.372	73.695	4.316.500
Gümüşhane	779.709	422.949	356.760	145.971	128.733	17.238	925.680
Hakkari	477.540	354.364	123.176	454.595	403.972	50.623	932.135
Hatay	13.936.223	7.808.140	6.128.083	3.388.225	1.817.708	1.570.517	17.324.448
İğdır	906.386	434.712	471.674	220.297	167.822	52.475	1.126.683
Isparta	4.519.972	2.688.110	1.831.862	790.428	659.673	130.755	5.310.400
İstanbul	449.482.153	222.385.637	227.096.516	367.250.162	164.634.691	202.615.471	816.732.315
İzmir	80.749.709	51.964.633	28.785.076	26.252.722	12.614.359	13.638.363	107.002.431
Kahramanmaraş	4.116.147	2.230.941	1.885.206	1.774.174	854.584	919.590	5.890.321
Karabük	1.792.880	1.319.204	473.676	789.610	356.954	432.656	2.582.490
Karaman	1.830.753	987.557	843.196	706.202	386.239	319.963	2.536.955
Kars	993.690	777.625	216.065	427.630	397.278	30.352	1.421.320
Kastamonu	2.504.376	1.784.677	719.699	1.224.081	435.430	788.651	3.728.457
Kayseri	10.560.407	5.300.290	5.260.117	4.912.048	2.703.198	2.208.850	15.472.455

Tablo 13. Mevduat Miktarları (2018) (Devam)

(Bin TL)

İller	Tasarruf Mevduatı	Tasarruf Mevduatı (TL)	Tasarruf Mevduatı (DTH)	Diğer Mevduat	Diğer Mevduat (TL)	Diğer Mevduat (DTH)	Toplam Mevduat
Kırıkkale	1.479.214	978.839	500.375	316.428	286.574	29.854	1.795.642
Kırklareli	4.314.057	3.155.342	1.158.715	709.590	568.946	140.644	5.023.647
Kırşehir	2.293.789	1.151.630	1.142.159	353.415	275.986	77.429	2.647.204
Kilis	475.314	237.789	237.525	356.836	337.922	18.914	832.150
Kocaeli	19.491.287	11.134.476	8.356.811	19.096.294	8.209.817	10.886.477	38.587.581
Konya	13.838.563	7.321.748	6.516.815	4.952.773	3.097.908	1.854.865	18.791.336
Kütahya	3.427.357	1.674.432	1.752.925	848.359	581.185	267.174	4.275.716
Malatya	4.430.733	2.698.545	1.732.188	885.654	665.805	219.849	5.316.387
Manisa	11.155.201	8.070.509	3.084.692	3.947.046	2.074.527	1.872.519	15.102.247
Mardin	1.939.181	1.112.171	827.010	911.767	747.688	164.079	2.850.948
Mersin	18.092.315	12.105.468	5.986.847	4.909.496	3.059.620	1.849.876	23.001.811
Muğla	20.270.468	12.743.020	7.527.448	3.097.930	1.846.719	1.251.211	23.368.398
Muş	626.437	400.083	226.354	326.880	312.231	14.649	953.317
Nevşehir	3.031.931	1.250.641	1.781.290	543.333	434.007	109.326	3.575.264
Niğde	1.901.682	1.300.680	601.002	502.803	441.695	61.108	2.404.485
Ordu	4.656.450	3.379.995	1.276.455	734.745	640.492	94.253	5.391.195
Osmaniye	1.866.837	1.427.070	439.767	448.745	400.930	47.815	2.315.582
Rize	2.403.839	1.519.624	884.215	663.680	589.366	74.314	3.067.519
Sakarya	5.991.227	3.672.319	2.318.908	2.652.609	1.316.827	1.335.782	8.643.836
Samsun	9.116.272	5.931.628	3.184.644	2.339.733	1.730.723	609.010	11.456.005
Siirt	570.721	392.331	178.390	465.045	437.819	27.226	1.035.766
Sinop	1.744.506	1.115.163	629.343	314.942	279.967	34.975	2.059.448
Sivas	4.207.162	2.449.225	1.757.937	895.019	748.978	146.041	5.102.181
Şanlıurfa	3.126.985	2.247.624	879.361	1.578.806	1.464.256	114.550	4.705.791
Şırnak	777.115	488.630	288.485	591.481	474.816	116.665	1.368.596
Tekirdağ	9.282.382	6.662.646	2.619.736	2.961.214	1.563.300	1.397.914	12.243.596
Tokat	2.517.948	1.649.064	868.884	461.164	413.894	47.270	2.979.112
Trabzon	8.562.192	4.849.929	3.712.263	1.712.282	1.295.685	416.597	10.274.474
Tunceli	1.173.527	711.277	462.250	166.475	149.049	17.426	1.340.002
Uşak	4.407.402	2.510.756	1.896.646	606.058	457.998	148.060	5.013.460
Van	2.034.470	1.492.269	542.201	794.967	729.979	64.988	2.829.437
Yalova	3.268.776	1.804.851	1.463.925	2.350.868	634.553	1.716.315	5.619.644
Yozgat	2.775.648	1.247.604	1.528.044	368.074	304.120	63.954	3.143.722
Yurt Dışı	103.413.431	21.687.345	81.726.086	38.757.051	1.903.810	36.853.241	142.170.482
Zonguldak	6.627.210	4.370.011	2.257.199	2.097.933	1.169.879	928.054	8.725.143

Kaynak: BDDK.

Tablo 14. Banka Grupları İtibarıyla Kredi Miktarları (2018)

(Bin TL)

İller	Grup	Toplam Nakdi Krediler	Nakdi Krediler	Takipteki Alacaklar	Gayrinakdi Krediler
Adana	Kamu	18.325.316	17.658.044	667.272	2.778.997
	Yabancı	10.671.860	9.946.493	725.367	2.826.447
	Yerli Özel	15.898.587	14.915.446	983.141	3.113.378
Adıyaman	Yerli Özel	1.239.066	1.184.456	54.610	139.097
	Yabancı	892.605	842.863	49.742	294.936
	Kamu	3.166.408	3.092.977	73.431	288.445
Afyonkarahisar	Kamu	5.315.428	5.115.700	199.728	274.818
	Yabancı	1.972.478	1.821.877	150.601	135.808
	Yerli Özel	2.618.805	2.431.372	187.433	191.802
Ağrı	Yerli Özel	489.471	463.561	25.910	120.497
	Yabancı	493.167	446.198	46.969	93.825
	Kamu	1.771.011	1.728.181	42.830	199.180
Aksaray	Kamu	2.496.380	2.455.576	40.804	274.221
	Yabancı	965.044	921.555	43.489	128.661
	Yerli Özel	1.049.578	1.011.376	38.202	225.015
Amasya	Yerli Özel	1.278.482	1.193.909	84.573	144.013
	Yabancı	898.529	831.486	67.043	82.503
	Kamu	2.276.761	2.204.845	71.916	84.098
Ankara	Kamu	140.841.218	136.466.991	4.374.227	77.831.937
	Yabancı	77.508.977	73.503.114	4.005.863	31.105.800
	Yerli Özel	112.878.468	108.762.617	4.115.851	53.119.105
Antalya	Yerli Özel	23.066.114	21.981.655	1.084.459	4.361.853
	Yabancı	17.983.376	16.526.570	1.456.806	2.497.723
	Kamu	46.155.721	44.934.940	1.220.781	5.193.852
Ardahan	Kamu	846.039	827.093	18.946	30.837
	Yabancı	250.825	243.208	7.617	3.222
	Yerli Özel	139.533	133.824	5.709	31.864
Artvin	Yerli Özel	667.434	638.054	29.380	85.102
	Yabancı	223.765	213.674	10.091	18.205
	Kamu	1.351.866	1.305.577	46.289	61.590
Aydın	Kamu	9.167.681	8.922.656	245.025	495.978
	Yabancı	5.157.327	4.790.076	367.251	572.813
	Yerli Özel	5.739.749	5.472.202	267.547	405.818
Balıkesir	Yerli Özel	6.709.998	6.366.367	343.631	1.065.972
	Yabancı	4.467.205	4.232.268	234.937	534.932
	Kamu	9.726.110	9.560.891	165.219	880.494
Bartın	Kamu	1.158.602	1.118.860	39.742	137.757
	Yabancı	567.126	540.474	26.652	138.064
	Yerli Özel	606.360	577.012	29.348	115.121
Batman	Yerli Özel	1.677.941	1.593.592	84.349	414.252
	Yabancı	901.166	783.861	117.305	581.503
	Kamu	1.575.766	1.478.918	96.848	1.031.631
Bayburt	Kamu	488.754	482.784	5.970	19.150
	Yabancı	97.892	89.677	8.215	7.984
	Yerli Özel	93.953	89.683	4.270	9.306
Bilecik	Yerli Özel	817.960	762.490	55.470	41.293
	Yabancı	693.093	653.334	39.759	49.924
	Kamu	3.024.887	2.977.126	47.761	93.828
Bingöl	Kamu	1.080.150	1.042.356	37.794	156.544
	Yabancı	208.792	188.053	20.739	60.329
	Yerli Özel	219.552	210.140	9.412	41.977
Bitlis	Yerli Özel	467.549	430.136	37.413	399.730
	Yabancı	302.805	290.607	12.198	232.061
	Kamu	1.514.867	1.461.607	53.260	555.350

Tablo 14. Banka Grupları İtibarıyla Kredi Miktarları (2018) (Devam)

(Bin TL)

İller	Grup	Toplam Nakdi Krediler	Nakdi Krediler	Takipteki Alacaklar	Gayrinakdi Krediler
Bolu	Kamu	2.341.541	2.299.120	42.421	238.654
	Yabancı	1.360.012	1.308.741	51.271	140.250
	Yerli Özel	1.063.960	995.806	68.154	129.066
Burdur	Yerli Özel	1.048.838	996.568	52.270	87.208
	Yabancı	926.668	880.656	46.012	44.026
	Kamu	2.270.069	2.228.738	41.331	98.950
Bursa	Kamu	35.235.250	34.700.661	534.589	6.775.751
	Yabancı	18.961.182	18.089.605	871.577	4.254.949
	Yerli Özel	23.564.418	22.764.293	800.125	6.424.015
Çanakkale	Yerli Özel	2.327.153	2.239.956	87.197	145.174
	Yabancı	1.740.148	1.661.426	78.722	150.389
	Kamu	4.503.466	4.406.739	96.727	214.667
Çankırı	Kamu	1.658.464	1.621.764	36.700	33.660
	Yabancı	1.080.626	1.049.429	31.197	74.492
	Yerli Özel	525.034	499.206	25.828	44.100
Çorum	Yerli Özel	2.097.535	1.976.470	121.065	232.081
	Yabancı	1.711.527	1.597.864	113.663	236.391
	Kamu	4.958.911	4.817.418	141.493	549.852
Denizli	Kamu	19.240.865	18.965.710	275.155	2.847.469
	Yabancı	7.801.143	7.534.858	266.285	1.310.568
	Yerli Özel	19.447.469	19.019.608	427.861	3.898.377
Diyarbakır	Yerli Özel	3.944.257	3.680.443	263.814	807.538
	Yabancı	3.395.320	3.087.523	307.797	1.289.346
	Kamu	6.610.069	6.223.097	386.972	1.413.980
Düzce	Kamu	2.563.231	2.486.309	76.922	222.187
	Yabancı	1.688.806	1.549.832	138.974	176.911
	Yerli Özel	1.362.180	1.269.499	92.681	96.689
Edirne	Yerli Özel	2.185.459	2.101.952	83.507	152.878
	Yabancı	1.443.673	1.379.176	64.497	61.750
	Kamu	3.336.196	3.274.663	61.533	181.274
Elazığ	Kamu	4.618.118	4.449.053	169.065	936.590
	Yabancı	2.123.598	2.003.231	120.367	837.383
	Yerli Özel	2.192.702	2.038.165	154.537	1.043.284
Erzincan	Yerli Özel	490.778	474.481	16.297	74.657
	Yabancı	461.465	442.203	19.262	87.103
	Kamu	1.377.509	1.350.878	26.631	62.582
Erzurum	Kamu	7.867.449	7.736.671	130.778	678.077
	Yabancı	1.458.957	1.371.961	86.996	208.720
	Yerli Özel	1.614.954	1.488.959	125.995	276.422
Eskişehir	Yerli Özel	4.334.790	4.043.350	291.440	1.123.929
	Yabancı	4.531.761	4.287.316	244.445	931.062
	Kamu	7.117.128	6.940.379	176.749	1.469.455
Gaziantep	Kamu	28.245.009	27.219.009	1.026.000	6.655.079
	Yabancı	12.857.778	11.745.102	1.112.676	5.299.300
	Yerli Özel	19.999.929	18.773.918	1.226.011	5.257.799
Giresun	Yerli Özel	1.387.281	1.301.475	85.806	146.812
	Yabancı	1.003.194	938.198	64.996	113.736
	Kamu	2.912.695	2.836.723	75.972	176.544
Gümüşhane	Kamu	914.069	905.093	8.976	40.690
	Yabancı	170.599	164.168	6.431	5.440
	Yerli Özel	264.198	255.899	8.299	22.596
Hakkari	Yerli Özel	193.051	185.068	7.983	42.368
	Yabancı	164.827	159.980	4.847	14.188
	Kamu	1.241.465	1.220.558	20.907	114.246

Tablo 14. Banka Grupları İtibarıyla Kredi Miktarları (2018) (Devam)

(Bin TL)

İller	Grup	Toplam Nakdi Krediler	Nakdi Krediler	Takipteki Alacaklar	Gayrinakdi Krediler
Hatay	Kamu	16.191.721	15.376.076	815.645	3.630.928
	Yabancı	5.795.485	5.398.413	397.072	1.735.139
	Yerli Özel	7.837.475	6.872.686	964.789	2.863.550
İğdır	Yerli Özel	382.286	322.117	60.169	48.809
	Yabancı	319.490	291.681	27.809	27.707
	Kamu	953.281	909.121	44.160	40.865
Isparta	Kamu	2.718.893	2.659.018	59.875	182.304
	Yabancı	1.392.354	1.274.898	117.456	119.108
	Yerli Özel	1.564.552	1.490.085	74.467	203.382
İstanbul	Yerli Özel	349.360.975	334.977.806	14.383.169	121.961.344
	Yabancı	297.225.616	283.081.801	14.143.815	89.484.851
	Kamu	344.065.795	336.845.962	7.219.833	140.239.384
İzmir	Kamu	48.439.848	46.986.563	1.453.285	8.787.455
	Yabancı	32.034.740	30.519.507	1.515.233	6.941.292
	Yerli Özel	40.365.612	38.994.750	1.370.862	9.438.418
Kahramanmaraş	Yerli Özel	5.547.221	5.334.948	212.273	1.564.691
	Yabancı	4.166.757	4.007.254	159.503	1.308.235
	Kamu	10.544.613	10.383.377	161.236	2.558.250
Karabük	Kamu	2.297.480	2.253.475	44.005	1.714.478
	Yabancı	1.077.819	1.031.573	46.246	267.261
	Yerli Özel	1.377.783	1.341.894	35.889	822.757
Karaman	Yerli Özel	867.671	828.893	38.778	321.039
	Yabancı	840.328	803.501	36.827	132.101
	Kamu	2.556.758	2.502.102	54.656	498.229
Kars	Kamu	1.505.846	1.465.903	39.943	60.582
	Yabancı	580.751	551.762	28.989	39.919
	Yerli Özel	571.612	543.934	27.678	54.280
Kastamonu	Yerli Özel	1.345.956	1.277.667	68.289	105.168
	Yabancı	1.969.425	1.903.223	66.202	87.237
	Kamu	2.558.503	2.504.913	53.590	127.733
Kayseri	Kamu	12.100.731	11.811.584	289.147	1.737.228
	Yabancı	6.451.610	6.081.687	369.923	1.490.126
	Yerli Özel	7.259.089	6.857.503	401.586	2.051.938
Kırıkkale	Yerli Özel	904.351	842.103	62.248	430.334
	Yabancı	925.521	852.917	72.604	326.886
	Kamu	1.763.145	1.699.447	63.698	58.899
Kırklareli	Kamu	3.042.427	2.972.117	70.310	104.608
	Yabancı	1.167.561	1.047.770	119.791	53.008
	Yerli Özel	2.291.884	2.222.523	69.361	192.236
Kırşehir	Yerli Özel	773.016	737.432	35.584	126.965
	Yabancı	1.079.292	1.049.357	29.935	136.505
	Kamu	2.822.326	2.764.853	57.473	339.015
Kilis	Kamu	600.878	572.263	28.615	50.053
	Yabancı	196.119	174.549	21.570	37.889
	Yerli Özel	288.500	272.963	15.537	166.154
Kocaeli	Yerli Özel	17.868.527	17.295.733	572.794	7.378.395
	Yabancı	15.496.257	14.788.596	707.661	5.194.929
	Kamu	21.031.955	20.500.264	531.691	8.790.429
Konya	Kamu	26.572.234	25.982.801	589.433	4.220.443
	Yabancı	9.877.326	9.257.648	619.678	2.269.253
	Yerli Özel	11.532.230	11.053.551	478.679	2.081.693
Kütahya	Yerli Özel	2.029.002	1.883.508	145.494	476.206
	Yabancı	1.432.550	1.315.652	116.898	128.568
	Kamu	3.828.323	3.695.311	133.012	266.818

Tablo 14. Banka Grupları İtibarıyla Kredi Miktarları (2018) (Devam)

(Bin TL)

İller	Grup	Toplam Nakdi Krediler	Nakdi Krediler	Takipteki Alacaklar	Gayrinakdi Krediler
Malatya	Kamu	4.516.742	4.406.300	110.442	418.240
	Yabancı	1.772.274	1.622.988	149.286	285.394
	Yerli Özel	2.204.083	2.052.056	152.027	305.387
Manisa	Yerli Özel	6.927.334	6.448.754	478.580	1.165.532
	Yabancı	6.232.027	5.873.097	358.930	1.309.527
	Kamu	12.259.661	11.729.205	530.456	1.424.478
Mardin	Kamu	3.118.385	2.953.773	164.612	301.230
	Yabancı	1.445.879	1.283.130	162.749	295.135
	Yerli Özel	1.734.563	1.575.054	159.509	364.792
Mersin	Yerli Özel	10.283.701	9.541.389	742.312	1.579.525
	Yabancı	8.107.748	7.446.195	661.553	1.699.857
	Kamu	12.173.134	11.756.079	417.055	1.573.346
Muğla	Kamu	8.857.566	8.595.553	262.013	952.160
	Yabancı	5.920.381	5.630.569	289.812	280.893
	Yerli Özel	8.566.814	8.328.014	238.800	753.053
Muş	Yerli Özel	312.934	298.002	14.932	99.747
	Yabancı	294.685	272.008	22.677	62.271
	Kamu	1.402.266	1.364.629	37.637	467.527
Nevşehir	Kamu	2.183.063	2.135.571	47.492	165.709
	Yabancı	905.436	859.987	45.449	164.645
	Yerli Özel	1.091.048	1.025.548	65.500	90.432
Niğde	Yerli Özel	1.013.273	955.095	58.178	193.190
	Yabancı	913.364	866.111	47.253	135.279
	Kamu	2.225.211	2.193.283	31.928	114.655
Ordu	Kamu	4.734.205	4.665.345	68.860	362.771
	Yabancı	2.101.371	1.992.376	108.995	218.510
	Yerli Özel	2.236.308	2.127.529	108.779	245.001
Osmaniye	Yerli Özel	1.857.771	1.722.315	135.456	141.815
	Yabancı	1.305.033	1.192.815	112.218	223.686
	Kamu	3.617.419	3.476.629	140.790	473.508
Rize	Kamu	3.968.918	3.931.113	37.805	200.623
	Yabancı	1.336.400	1.288.054	48.346	186.789
	Yerli Özel	1.458.619	1.396.408	62.211	163.142
Sakarya	Yerli Özel	4.457.420	4.221.893	235.527	1.098.989
	Yabancı	4.336.667	4.103.854	232.813	642.414
	Kamu	7.965.264	7.714.018	251.246	1.657.682
Samsun	Kamu	9.135.583	8.845.501	290.082	1.323.840
	Yabancı	4.110.262	3.783.414	326.848	848.631
	Yerli Özel	5.403.559	5.105.235	298.324	878.108
Siirt	Yerli Özel	451.341	423.730	27.611	475.167
	Yabancı	1.115.567	1.082.809	32.758	344.175
	Kamu	2.864.299	2.837.639	26.660	519.265
Sinop	Kamu	1.503.417	1.471.533	31.884	51.840
	Yabancı	322.886	297.840	25.046	20.208
	Yerli Özel	586.355	561.042	25.313	41.785
Sivas	Yerli Özel	1.703.739	1.562.403	141.336	191.851
	Yabancı	1.569.187	1.434.813	134.374	206.307
	Kamu	5.066.760	4.844.620	222.140	317.074
Şanlıurfa	Kamu	6.303.928	5.992.425	311.503	644.941
	Yabancı	2.771.389	2.459.855	311.534	579.245
	Yerli Özel	3.483.101	3.159.942	323.159	507.071
Şırnak	Yerli Özel	582.755	569.200	13.555	313.164
	Yabancı	432.968	405.514	27.454	142.675
	Kamu	1.333.556	1.282.945	50.611	147.649

Tablo 14. Banka Grupları İtibarıyla Kredi Miktarları (2018) (Devam)

(Bin TL)

İller	Grup	Toplam Nakdi Krediler	Nakdi Krediler	Takipteki Alacaklar	Gayrinakdi Krediler
Tekirdağ	Kamu	8.831.758	8.599.830	231.928	668.185
	Yabancı	4.765.509	4.535.194	230.315	908.581
	Yerli Özel	6.932.606	6.589.377	343.229	998.104
Tokat	Yerli Özel	1.587.330	1.467.889	119.441	137.973
	Yabancı	1.135.098	1.040.519	94.579	101.900
	Kamu	3.269.319	3.174.328	94.991	180.145
Trabzon	Kamu	6.684.452	6.544.693	139.759	983.943
	Yabancı	3.180.631	3.017.151	163.480	873.480
	Yerli Özel	4.496.408	4.308.694	187.714	744.961
Tunceli	Yerli Özel	108.530	105.235	3.295	12.673
	Yabancı	171.210	163.982	7.228	19.004
	Kamu	690.404	677.678	12.726	32.629
Uşak	Kamu	2.851.095	2.760.776	90.319	280.073
	Yabancı	1.433.208	1.372.469	60.739	230.269
	Yerli Özel	1.522.977	1.411.727	111.250	209.226
Van	Yerli Özel	1.514.331	1.432.052	82.279	411.987
	Yabancı	1.096.694	1.002.768	93.926	315.620
	Kamu	4.082.294	3.987.192	95.102	749.355
Yalova	Kamu	2.859.306	2.814.656	44.650	2.465.007
	Yabancı	1.017.923	964.416	53.507	633.353
	Yerli Özel	1.523.304	1.464.364	58.940	492.547
Yozgat	Yerli Özel	1.049.786	988.476	61.310	99.417
	Yabancı	944.295	888.748	55.547	162.939
	Kamu	2.962.764	2.895.767	66.997	130.604
Zonguldak	Yerli Özel	2.309.378	2.145.465	163.913	605.050
	Yabancı	1.958.659	1.821.732	136.927	852.928
	Kamu	3.080.329	2.944.404	135.925	212.765

Kaynak: BDDK.

Tablo 15. Mevduatın Krediyeye Dönüşüm Oranı ve Sorunlu Kredi Oranı

(%)

İller	Toplam Nakdi Kredi Toplam Mevduat Oranı		Takipteki Alacaklar Toplam Nakdi Kredi Oranı	
	2017	2018	2017	2018
Adana	177,9	160,0	4,9	5,3
Adıyaman	208,1	196,8	2,8	3,4
Afyonkarahisar	169,6	155,7	5,3	5,4
Ağrı	180,2	206,4	3,7	4,2
Aksaray	106,6	98,2	2,2	2,7
Amasya	211,0	190,3	4,3	5,0
Ankara	112,7	125,9	3,2	3,8
Antalya	197,6	176,9	3,3	4,3
Ardahan	258,3	257,2	2,3	2,6
Artvin	148,8	138,2	3,3	3,8
Aydın	138,1	122,7	3,7	4,4
Balıkesir	129,1	117,5	2,9	3,6
Bartın	127,9	112,2	4,3	4,1
Batman	163,8	133,6	5,2	7,2
Bayburt	134,7	135,2	2,3	2,7
Bilecik	189,3	261,4	4,5	3,2
Bingöl	119,5	108,3	3,9	4,5
Bitlis	192,1	216,1	3,4	4,5
Bolu	161,9	151,1	3,2	3,4
Burdur	147,0	139,4	2,5	3,3
Bursa	166,6	154,1	2,4	2,8
Çanakkale	147,4	112,4	2,2	3,1
Çankırı	216,3	214,8	2,0	2,9
Çorum	207,4	195,8	3,5	4,3
Denizli	248,9	265,8	2,0	2,1
Diyarbakır	193,9	182,7	5,4	6,9
Düzce	210,0	204,6	4,9	5,5
Edirne	126,1	112,7	2,8	3,0
Elazığ	177,9	160,1	4,2	5,0
Erzincan	108,8	99,3	2,5	2,7
Erzurum	308,1	273,9	2,6	3,1
Eskişehir	118,6	105,5	3,6	4,5
Gaziantep	304,2	271,7	3,4	5,5
Giresun	132,5	117,9	3,1	4,3
Gümüşhane	137,9	134,0	1,6	1,8
Hakkari	142,4	168,8	2,2	2,1
Hatay	180,8	162,1	5,4	7,3
İğdır	167,0	145,4	4,7	8,0
Isparta	112,2	95,9	3,1	4,4
İstanbul	116,7	112,4	2,5	3,6
İzmir	121,8	110,5	3,1	3,6

Tablo 15. Mevduatın Krediyeye Dönüşüm Oranı ve Sorunlu Kredi Oranı (Devam)

(%)

İller	Toplam Nakdi Kredi Toplam Mevduat Oranı		Takipteki Alacaklar Toplam Nakdi Kredi Oranı	
	2017	2018	2017	2018
Kahramanmaraş	319,8	300,0	2,0	2,6
Karabük	144,6	167,6	2,5	2,7
Karaman	165,7	143,5	2,7	3,1
Kars	180,7	180,7	3,4	3,6
Kastamonu	164,9	150,2	2,9	3,2
Kayseri	173,2	144,5	3,3	4,1
Kırıkkale	188,3	182,3	4,9	5,5
Kırklareli	137,2	127,9	3,9	4,0
Kırşehir	165,4	168,8	2,7	2,6
Kilis	117,2	110,6	3,3	6,1
Kocaeli	136,9	130,5	3,0	3,3
Konya	230,6	207,5	2,9	3,5
Kütahya	172,6	156,0	5,5	5,4
Malatya	156,4	141,4	4,1	4,9
Manisa	174,9	161,6	3,0	5,4
Mardin	224,9	201,1	4,5	7,7
Mersin	146,1	125,1	4,2	6,0
Muğla	114,5	99,0	2,8	3,4
Muş	183,4	198,9	2,6	3,7
Nevşehir	134,2	108,8	3,7	3,8
Niğde	181,2	163,8	2,6	3,3
Ordu	168,2	158,2	2,6	3,2
Osmaniye	249,9	265,8	4,6	5,7
Rize	189,5	195,5	2,1	2,2
Sakarya	202,0	174,9	2,7	4,3
Samsun	163,1	151,5	4,4	4,9
Siirt	259,4	348,8	1,9	2,0
Sinop	124,5	115,8	3,4	3,4
Sivas	154,2	139,7	4,0	6,0
Şanlıurfa	256,4	212,8	5,8	7,5
Şırnak	134,9	159,3	2,7	3,9
Tekirdağ	167,6	162,3	2,8	3,9
Tokat	205,7	188,7	4,6	5,2
Trabzon	133,5	126,9	2,9	3,4
Tunceli	77,3	71,9	2,6	2,4
Uşak	113,9	107,6	4,5	4,5
Van	185,0	200,1	3,1	4,1
Yalova	125,0	89,4	2,4	2,9
Yozgat	160,1	149,0	3,5	3,7
Zonguldak	87,9	81,9	5,1	5,9
Türkiye Geneli	126,6	122,6	3,0	3,9

Kaynak: BDDK.

Tablo 16. Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayıları

İller	Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayıları			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018
Adana	528.957	540.082	552.988	2,1	2,4
Adıyaman	74.390	77.871	83.579	4,7	7,3
Afyonkarahisar	149.085	153.540	159.710	3,0	4,0
Ağrı	50.026	51.268	53.971	2,5	5,3
Amasya	76.551	78.053	79.198	2,0	1,5
Ankara	1.564.760	1.595.827	1.628.161	2,0	2,0
Antalya	954.947	963.417	989.007	0,9	2,7
Artvin	47.520	49.087	51.170	3,3	4,2
Aydın	290.387	298.593	307.772	2,8	3,1
Balıkesir	332.573	341.712	354.452	2,7	3,7
Bilecik	52.201	53.111	54.842	1,7	3,3
Bingöl	29.137	31.001	34.423	6,4	11,0
Bitlis	38.629	39.415	40.115	2,0	1,8
Bolu	81.020	82.044	84.233	1,3	2,7
Burdur	81.609	83.744	86.810	2,6	3,7
Bursa	949.827	977.019	1.012.432	2,9	3,6
Çanakkale	156.430	162.778	170.279	4,1	4,6
Çankırı	31.293	31.790	32.516	1,6	2,3
Çorum	129.374	130.577	134.155	0,9	2,7
Denizli	277.584	283.665	292.228	2,2	3,0
Diyarbakır	166.752	167.098	175.751	0,2	5,2
Edirne	106.310	109.744	113.588	3,2	3,5
Elazığ	100.341	102.915	107.214	2,6	4,2
Erzincan	46.715	48.180	49.257	3,1	2,2
Erzurum	114.786	116.426	119.138	1,4	2,3
Eskişehir	259.622	264.038	272.102	1,7	3,1
Gaziantep	491.081	496.598	503.916	1,1	1,5
Giresun	84.179	87.136	91.429	3,5	4,9
Gümüşhane	22.380	22.550	23.296	0,8	3,3
Hakkari	20.914	22.480	24.376	7,5	8,4
Hatay	293.755	292.409	307.542	-0,5	5,2
Isparta	104.935	107.467	110.098	2,4	2,4
İçel	464.139	474.663	490.924	2,3	3,4
İstanbul	5.799.674	5.916.654	6.033.480	2,0	2,0
İzmir	1.500.964	1.532.754	1.573.784	2,1	2,7
Kars	39.193	39.145	40.065	-0,1	2,4
Kastamonu	94.175	95.458	97.564	1,4	2,2
Kayseri	363.672	379.243	389.353	4,3	2,7
Kırklareli	101.523	101.272	105.091	-0,2	3,8
Kırşehir	43.649	46.543	48.891	6,6	5,0
Kocaeli	539.057	550.735	570.474	2,2	3,6
Konya	628.028	644.644	664.938	2,6	3,1
Kütahya	117.238	119.651	124.456	2,1	4,0
Malatya	136.251	139.789	145.783	2,6	4,3

Tablo 16. Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayıları (Devam)

İller	Gelir Vergisi Faal Mükellef Sayıları			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018
Manisa	345.719	358.164	373.316	3,6	4,2
Kahramanmaraş	181.857	189.872	199.819	4,4	5,2
Mardin	89.085	89.833	97.217	0,8	8,2
Muğla	405.267	419.519	441.814	3,5	5,3
Muş	39.732	40.036	41.772	0,8	4,3
Nevşehir	84.287	85.708	89.062	1,7	3,9
Niğde	69.885	74.366	78.949	6,4	6,2
Ordu	130.834	135.491	143.800	3,6	6,1
Rize	82.291	84.225	85.211	2,4	1,2
Sakarya	241.543	245.745	254.087	1,7	3,4
Samsun	306.517	315.674	325.452	3,0	3,1
Siirt	25.464	26.888	28.143	5,6	4,7
Sinop	45.880	47.606	49.823	3,8	4,7
Sivas	116.546	120.450	124.160	3,3	3,1
Tekirdağ	283.041	289.696	301.037	2,4	3,9
Tokat	103.123	106.231	110.050	3,0	3,6
Trabzon	174.651	178.898	184.563	2,4	3,2
Tunceli	12.213	12.603	13.088	3,2	3,8
Şanlıurfa	315.921	315.003	322.674	-0,3	2,4
Uşak	88.763	90.970	94.633	2,5	4,0
Van	122.528	125.980	131.211	2,8	4,2
Yozgat	90.012	91.450	94.026	1,6	2,8
Zonguldak	117.723	118.951	119.905	1,0	0,8
Aksaray	92.155	94.474	98.839	2,5	4,6
Bayburt	11.339	11.657	12.517	2,8	7,4
Karaman	53.240	54.717	58.519	2,8	6,9
Kırıkkale	54.971	56.831	58.055	3,4	2,2
Batman	64.374	66.357	69.002	3,1	4,0
Şırnak	63.873	54.214	52.901	-15,1	-2,4
Bartın	41.020	41.906	43.781	2,2	4,5
Ardahan	13.865	14.174	14.708	2,2	3,8
İğdır	30.660	28.972	29.483	-5,5	1,8
Yalova	79.238	82.498	84.833	4,1	2,8
Karabük	60.154	62.351	64.016	3,7	2,7
Kilis	24.206	24.278	25.019	0,3	3,1
Osmaniye	95.968	98.379	101.100	2,5	2,8
Düzce	82.831	84.351	87.835	1,8	4,1
Toplam	21.776.409	22.240.704	22.888.971	2,1	2,9

Kaynak: GiB.

Tablo 17. Kurumlar Vergisi Faal Mükellef Sayıları

İller	Kurumlar Vergisi Faal Mükellef Sayıları			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018
Adana	163.881	172.990	182.933	5,6	5,7
Adıyaman	25.291	25.173	26.786	-0,5	6,4
Afyonkarahisar	46.728	47.734	50.224	2,2	5,2
Ağrı	16.658	16.704	17.799	0,3	6,6
Amasya	18.465	18.246	18.717	-1,2	2,6
Ankara	957.840	999.154	1.044.227	4,3	4,5
Antalya	320.384	328.942	351.027	2,7	6,7
Artvin	11.160	11.528	12.306	3,3	6,7
Aydın	84.879	86.137	89.610	1,5	4,0
Balıkesir	66.568	69.393	74.667	4,2	7,6
Bilecik	11.959	12.043	12.587	0,7	4,5
Bingöl	16.050	16.942	18.057	5,6	6,6
Bitlis	13.137	13.639	14.652	3,8	7,4
Bolu	22.619	23.000	23.643	1,7	2,8
Burdur	20.713	21.164	22.223	2,2	5,0
Bursa	316.527	334.823	361.030	5,8	7,8
Çanakkale	37.167	39.188	42.584	5,4	8,7
Çankırı	8.663	8.905	9.481	2,8	6,5
Çorum	28.233	29.266	31.223	3,7	6,7
Denizli	84.140	87.882	92.613	4,4	5,4
Diyarbakır	88.283	85.151	91.793	-3,5	7,8
Edirne	26.872	28.249	29.721	5,1	5,2
Elazığ	37.825	38.294	39.741	1,2	3,8
Erzincan	11.777	12.336	13.183	4,7	6,9
Erzurum	33.801	34.263	35.881	1,4	4,7
Eskişehir	74.882	76.921	79.505	2,7	3,4
Gaziantep	145.973	154.558	169.963	5,9	10,0
Giresun	22.074	22.316	23.863	1,1	6,9
Gümüşhane	6.018	6.171	6.615	2,5	7,2
Hakkari	9.524	10.208	11.045	7,2	8,2
Hatay	105.288	104.594	114.091	-0,7	9,1
Isparta	32.340	33.191	34.649	2,6	4,4
İçel	154.633	163.748	179.163	5,9	9,4
İstanbul	3.168.059	3.329.867	3.534.136	5,1	6,1
İzmir	541.617	558.823	592.221	3,2	6,0
Kars	8.869	9.168	9.682	3,4	5,6
Kastamonu	17.685	17.888	19.310	1,1	7,9
Kayseri	117.834	123.513	131.909	4,8	6,8
Kırklareli	22.622	22.766	24.569	0,6	7,9
Kırşehir	11.574	11.885	12.355	2,7	4,0
Kocaeli	191.727	194.122	205.627	1,2	5,9
Konya	186.441	189.023	200.965	1,4	6,3
Kütahya	27.903	27.924	29.288	0,1	4,9
Malatya	42.373	43.723	46.966	3,2	7,4

Tablo 17. Kurumlar Vergisi Faal Mükellef Sayıları (Devam)

İller	Kurumlar Vergisi Faal Mükellef Sayıları			Değişim (%)	
	2016	2017	2018	2017	2018
Manisa	71.693	74.226	79.021	3,5	6,5
Kahramanmaraş	52.296	54.268	57.775	3,8	6,5
Mardin	46.798	48.460	52.934	3,6	9,2
Muğla	120.584	120.775	128.358	0,2	6,3
Muş	14.792	14.290	14.935	-3,4	4,5
Nevşehir	28.668	29.133	30.912	1,6	6,1
Niğde	16.053	16.571	17.616	3,2	6,3
Ordu	31.589	32.362	33.919	2,4	4,8
Rize	21.913	22.235	23.074	1,5	3,8
Sakarya	71.674	73.269	78.106	2,2	6,6
Samsun	71.980	75.024	78.449	4,2	4,6
Siirt	9.521	10.257	11.174	7,7	8,9
Sinop	9.569	9.599	10.081	0,3	5,0
Sivas	34.626	35.977	37.685	3,9	4,7
Tekirdağ	82.694	86.071	92.226	4,1	7,2
Tokat	24.352	24.995	26.094	2,6	4,4
Trabzon	55.752	57.633	61.083	3,4	6,0
Tunceli	3.184	3.318	3.492	4,2	5,2
Şanlıurfa	87.606	86.903	90.933	-0,8	4,6
Uşak	21.950	23.066	24.726	5,1	7,2
Van	52.315	55.990	58.210	7,0	4,0
Yozgat	20.538	20.544	21.757	0,0	5,9
Zonguldak	28.956	29.584	31.044	2,2	4,9
Aksaray	26.771	27.544	29.906	2,9	8,6
Bayburt	3.235	3.455	3.634	6,8	5,2
Karaman	16.049	16.155	17.120	0,7	6,0
Kırıkkale	15.001	15.105	15.743	0,7	4,2
Batman	32.828	33.420	35.663	1,8	6,7
Şırnak	29.031	28.856	30.515	-0,6	5,7
Bartın	7.818	7.494	7.760	-4,1	3,5
Ardahan	2.851	3.072	3.286	7,8	7,0
İğdır	9.761	9.611	10.100	-1,5	5,1
Yalova	23.299	24.558	26.907	5,4	9,6
Karabük	14.360	14.288	14.820	-0,5	3,7
Kilis	6.031	6.609	8.187	9,6	23,9
Osmaniye	23.027	23.275	24.527	1,1	5,4
Düzce	26.223	26.446	28.105	0,9	6,3
Toplam	8.572.444	8.905.993	9.452.507	3,9	6,1

Kaynak: GİB.

Tablo 18. İç Ticaret Hacmi

(Milyon TL)

İller	2015	2016	Değişim (%)	İller	2015	2016	Değişim (%)
Adana	85.596	100.926	17,9	Konya	112.635	129.492	15,0
Adıyaman	10.272	9.402	-8,5	Kütahya	11.932	12.226	2,5
Afyonkarahisar	17.013	18.458	8,5	Malatya	13.059	14.724	12,8
Ağrı	4.042	4.927	21,9	Manisa	45.045	49.751	10,4
Amasya	6.503	6.689	2,9	Kahramanmaraş	33.439	38.770	15,9
Ankara	634.975	687.309	8,2	Mardin	19.464	23.233	19,4
Antalya	110.699	108.016	-2,4	Muğla	23.492	28.902	23,0
Artvin	1.920	2.274	18,4	Muş	3.616	4.300	18,9
Aydın	22.958	26.577	15,8	Nevşehir	8.184	9.122	11,5
Balıkesir	35.351	39.822	12,6	Niğde	6.830	7.758	13,6
Bilecik	5.350	5.824	8,8	Ordu	14.822	18.522	25,0
Bingöl	2.843	3.321	16,8	Rize	9.696	11.041	13,9
Bitlis	5.428	5.274	-2,8	Sakarya	48.587	58.356	20,1
Bolu	11.502	12.834	11,6	Samsun	40.472	46.482	14,8
Burdur	9.523	10.179	6,9	Siirt	4.746	5.486	15,6
Bursa	211.080	238.761	13,1	Sinop	2.170	3.101	42,9
Çanakkale	11.352	12.100	6,6	Sivas	13.525	15.736	16,4
Çankırı	4.459	5.008	12,3	Tekirdağ	44.476	52.589	18,2
Çorum	17.004	16.830	-1,0	Tokat	8.206	9.479	15,5
Denizli	70.060	79.828	13,9	Trabzon	27.897	30.965	11,0
Diyarbakır	43.900	47.259	7,7	Tunceli	735	963	31,1
Edirne	10.709	12.583	17,5	Şanlıurfa	36.457	39.167	7,4
Elazığ	14.550	17.206	18,3	Uşak	11.860	13.642	15,0
Erzincan	2.759	3.284	19,0	Van	10.484	16.789	60,1
Erzurum	13.199	16.855	27,7	Yozgat	6.288	9.470	50,6
Eskişehir	35.580	39.326	10,5	Zonguldak	27.980	28.264	1,0
Gaziantep	127.723	136.459	6,8	Aksaray	10.078	12.233	21,4
Giresun	7.245	8.689	19,9	Bayburt	581	732	26,0
Gümüşhane	972	1.180	21,4	Karaman	8.898	9.789	10,0
Hakkari	1.885	1.662	-11,8	Kırıkkale	4.748	5.746	21,0
Hatay	72.390	80.411	11,1	Batman	14.457	19.539	35,2
Isparta	8.108	9.449	16,5	Şırnak	7.537	6.807	-9,7
Mersin	63.494	81.878	29,0	Bartın	3.664	4.253	16,1
İstanbul	2.829.317	3.217.745	13,7	Ardahan	544	641	17,8
İzmir	332.002	376.160	13,3	Iğdır	2.094	2.198	5,0
Kars	1.949	2.248	15,4	Yalova	6.803	7.797	14,6
Kastamonu	6.022	7.275	20,8	Karabük	13.143	14.369	9,3
Kayseri	64.049	71.685	11,9	Kilis	1.422	1.577	10,9
Kırklareli	10.157	9.819	-3,3	Osmaniye	11.095	12.132	9,3
Kırşehir	6.777	5.554	-18,0	Düzce	13.585	13.637	0,4
Kocaeli	228.812	247.344	8,1	Toplam	2.922.135	3.289.106	12,6

Kaynak: STB, TEPAV.

Tablo 19. Dış Ticaret Göstergeleri

(Bin Dolar)

İller	İhracat			İthalat			Dış Ticaret Hacmi		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Adana	1.607.018	1.822.615	1.997.661	1.803.482	2.168.824	2.258.180	3.410.501	3.991.439	4.255.841
Adıyaman	338.329	131.623	81.298	51.820	89.088	41.835	390.150	220.711	123.133
Afyonkarahisar	296.187	318.453	341.753	121.148	121.490	83.100	417.335	439.942	424.853
Ağrı	52.134	43.092	28.771	144.691	192.270	96.879	196.825	235.362	125.650
Amasya	76.165	93.139	110.037	44.052	42.946	53.811	120.218	136.085	163.849
Ankara	6.463.475	6.741.888	7.613.121	10.837.711	12.445.753	13.454.174	17.301.186	19.187.641	21.067.295
Antalya	997.112	1.243.564	1.362.405	1.124.060	1.119.030	829.360	2.121.172	2.362.594	2.191.765
Artvin	55.859	52.063	52.470	24.746	35.324	23.342	80.605	87.387	75.812
Aydın	617.679	704.328	721.221	271.682	258.221	258.624	889.361	962.549	979.845
Balıkesir	519.260	536.805	608.814	414.317	410.323	416.806	933.577	947.128	1.025.621
Bilecik	77.231	96.913	101.449	146.024	151.493	150.018	223.255	248.405	251.467
Bingöl	1.202	1.688	971	1.368	16.555	755	2.570	18.243	1.726
Bitlis	2.666	3.989	6.369	19.245	11.405	3.370	21.911	15.394	9.739
Bolu	133.045	141.399	143.074	153.815	201.527	180.605	286.860	342.926	323.679
Burdur	178.941	206.395	200.971	46.508	55.653	37.718	225.449	262.048	238.689
Bursa	9.765.910	10.536.085	11.149.895	8.710.001	9.123.638	8.517.369	18.475.910	19.659.723	19.667.264
Çanakkale	108.595	124.738	152.730	74.856	78.403	76.168	183.451	203.141	228.899
Çankırı	78.791	148.618	183.897	95.069	143.363	149.819	173.860	291.982	333.715
Çorum	201.021	170.720	741.975	216.803	214.779	514.859	417.824	385.499	1.256.834
Denizli	2.403.335	2.778.975	3.109.370	1.666.338	2.022.645	1.989.330	4.069.673	4.801.620	5.098.700
Diyarbakır	158.300	197.796	210.998	77.458	89.337	82.752	235.758	287.133	293.750
Edirne	39.318	42.076	52.300	72.791	100.659	63.060	112.109	142.734	115.360
Elazığ	252.862	321.596	220.615	51.851	77.328	33.660	304.713	398.924	254.274
Erzincan	9.219	10.583	11.311	6.949	8.667	4.779	16.168	19.250	16.091
Erzurum	17.516	17.055	18.546	30.659	39.950	42.781	48.175	57.004	61.327
Eskişehir	862.054	902.009	1.060.820	741.199	820.524	918.391	1.603.253	1.722.533	1.979.211
Gaziantep	6.418.991	6.580.702	6.864.702	4.816.682	5.236.442	5.015.190	11.235.673	11.817.143	11.879.892
Giresun	167.067	155.048	152.102	14.695	16.207	21.981	181.762	171.255	174.083
Gümüşhane	37	51.258	34.226	157	140	4.875	193	51.398	39.101
Hakkari	23.588	71.881	58.434	3.286	51.530	34.725	26.874	123.411	93.160
Hatay	1.744.917	2.333.076	2.857.484	2.570.899	3.852.350	4.071.376	4.315.816	6.185.426	6.928.860
Isparta	151.733	193.482	197.239	94.974	103.563	51.032	246.707	297.045	248.271
Mersin	1.493.352	1.505.844	1.706.663	1.180.640	1.340.303	1.158.097	2.673.992	2.846.147	2.864.761
İstanbul	76.071.914	81.296.883	85.060.133	116.097.055	134.212.594	120.578.595	192.168.969	215.509.477	205.638.727
İzmir	8.330.122	9.253.968	10.235.718	8.811.052	9.832.569	9.118.296	17.141.174	19.086.537	19.354.013
Kars	136	361	208	2.580	4.322	10.378	2.716	4.683	10.586
Kastamonu	43.396	92.600	127.864	151.934	216.325	244.956	195.330	308.925	372.820
Kayseri	1.527.163	1.641.959	2.087.316	1.459.759	1.812.450	1.402.840	2.986.922	3.454.410	3.490.156
Kırklareli	187.062	166.887	179.225	369.182	156.943	158.583	556.244	323.829	337.809
Kırşehir	167.995	189.436	225.988	211.476	285.627	322.386	379.470	475.063	548.374
Kocaeli	6.527.579	8.180.038	8.904.222	8.063.742	11.637.006	13.976.928	14.591.321	19.817.043	22.881.151
Konya	1.314.877	1.551.636	1.785.166	1.008.981	1.048.857	908.548	2.323.858	2.600.493	2.693.715
Kütahya	181.183	217.387	217.542	131.248	194.082	108.722	312.431	411.470	326.264
Malatya	250.631	238.277	229.416	86.187	145.429	105.549	336.817	383.706	334.965
Manisa	1.874.348	1.993.511	2.217.133	2.702.136	3.169.725	2.775.999	4.576.484	5.163.235	4.993.132
Kahramanmaraş	873.848	955.599	998.447	1.294.434	1.387.264	1.185.598	2.168.282	2.342.863	2.184.045

Tablo 19. Dış Ticaret Göstergeleri (Devam)

(Bin Dolar)

İller	İhracat			İthalat			Dış Ticaret Hacmi		
	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Mardin	877.922	910.870	872.653	93.541	148.545	247.315	971.463	1.059.415	1.119.968
Muğla	415.397	448.361	499.206	192.768	296.125	235.843	608.165	744.486	735.049
Muş	496	7.128	6.146	5.069	1.117	1.420	5.565	8.245	7.567
Nevşehir	50.061	61.151	53.172	40.474	34.307	37.507	90.535	95.458	90.680
Niğde	58.810	60.379	58.386	37.008	35.439	35.816	95.819	95.817	94.203
Ordu	163.226	224.981	203.694	40.196	65.264	38.368	203.422	290.244	242.062
Rize	160.692	160.532	150.697	19.911	10.622	16.109	180.603	171.154	166.805
Sakarya	2.553.889	5.254.589	5.639.445	2.113.319	3.086.411	3.182.934	4.667.208	8.341.000	8.822.379
Samsun	367.592	462.770	634.089	589.776	792.363	826.843	957.367	1.255.133	1.460.932
Siirt	125.769	27.980	19.261	92.832	12.969	50.226	218.600	40.949	69.487
Sinop	21.272	19.586	28.682	11.119	6.823	11.339	32.391	26.409	40.021
Sivas	80.161	92.324	97.118	69.673	58.791	55.611	149.835	151.115	152.729
Tekirdağ	982.344	1.099.564	1.257.060	933.738	1.071.261	1.134.261	1.916.082	2.170.824	2.391.321
Tokat	17.433	17.780	19.175	19.310	24.110	17.710	36.743	41.890	36.885
Trabzon	1.341.863	1.197.170	964.385	85.902	71.796	94.948	1.427.765	1.268.967	1.059.333
Tunceli	131	520	646	279	3.317	295	410	3.837	941
Şanlıurfa	190.804	153.530	157.000	164.832	157.433	153.134	355.636	310.963	310.134
Uşak	249.903	249.605	245.506	199.426	250.273	214.317	449.328	499.878	459.823
Van	38.465	44.438	37.486	56.500	69.192	48.349	94.965	113.629	85.835
Yozgat	21.447	12.737	10.054	32.483	31.797	23.884	53.930	44.534	33.938
Zonguldak	240.915	323.841	504.470	757.746	1.302.466	1.334.001	998.661	1.626.306	1.838.471
Aksaray	79.857	99.201	113.784	50.654	50.191	76.572	130.511	149.391	190.357
Bayburt	6.912	117	1.227	13.148	583	225	20.060	700	1.452
Karaman	306.451	318.281	303.477	143.052	134.770	107.929	449.503	453.052	411.406
Kırıkkale	19.913	10.342	10.786	17.447	6.567	13.905	37.360	16.909	24.691
Batman	26.381	34.770	38.396	38.633	159.002	70.367	65.014	193.772	108.762
Şırnak	407.324	468.026	358.433	33.435	32.141	19.777	440.759	500.166	378.210
Bartın	13.806	19.672	33.585	12.137	10.941	13.477	25.943	30.613	47.061
Ardahan	1.835	2.055	1.315	337	96	-	2.172	2.152	1.315
İğdir	96.697	103.870	86.539	16.833	26.879	20.980	113.530	130.749	107.519
Yalova	357.613	379.589	312.173	178.109	630.373	623.867	535.722	1.009.963	936.039
Karabük	245.163	326.129	365.935	456.295	721.194	849.461	701.458	1.047.323	1.215.396
Kilis	105.204	71.251	80.803	34.808	29.061	43.976	140.012	100.311	124.779
Osmaniye	142.070	162.682	271.843	600.859	659.846	739.287	742.929	822.528	1.011.131
Düzce	98.466	108.328	107.068	79.208	87.459	80.156	177.675	195.787	187.224
Toplam	142.529.584	156.992.940	167.967.219	198.618.235	233.799.651	223.046.481	341.147.819	390.792.592	391.013.699

Kaynak: TÜİK.

Tablo 20. İhracatçı Firma Sayıları ⁽¹⁾

İller	2016	2017	2018	Değişim (%)	
				2017	2018
Adana	1.202	1.297	1.304	7,9	0,5
Adıyaman	70	59	54	-15,7	-8,5
Afyonkarahisar	304	326	328	7,2	0,6
Ağrı	62	68	63	9,7	-7,4
Amasya	42	47	45	11,9	-4,3
Ankara	4.238	4.417	4.652	4,2	5,3
Antalya	1.211	1.397	1.487	15,4	6,4
Artvin	91	93	111	2,2	19,4
Aydın	305	349	327	14,4	-6,3
Balıkesir	284	342	387	20,4	13,2
Bilecik	57	64	55	12,3	-14,1
Bingöl	9	10	8	11,1	-20,0
Bitlis	9	9	14	0,0	55,6
Bolu	71	71	85	0,0	19,7
Burdur	156	165	160	5,8	-3,0
Bursa	4.294	4.603	4.789	7,2	4,0
Çanakkale	73	78	84	6,8	7,7
Çankırı	26	29	33	11,5	13,8
Çorum	132	151	154	14,4	2,0
Denizli	1.078	1.114	1.125	3,3	1,0
Diyarbakır	149	184	195	23,5	6,0
Edirne	74	81	106	9,5	30,9
Elazığ	67	53	58	-20,9	9,4
Erzincan	12	18	13	50,0	-27,8
Erzurum	48	45	47	-6,3	4,4
Eskişehir	343	371	364	8,2	-1,9
Gaziantep	2.158	2.520	2.504	16,8	-0,6
Giresun	46	51	54	10,9	5,9
Gümüşhane	2	4	7	100,0	75,0
Hakkari	18	32	29	77,8	-9,4
Hatay	1.147	1.262	1.286	10,0	1,9
Isparta	123	128	149	4,1	16,4
Mersin	1.218	1.338	1.397	9,9	4,4
İstanbul	33.640	35.184	35.918	4,6	2,1
İzmir	4.627	4.875	5.092	5,4	4,5
Kars	2	3	2	50,0	-33,3
Kastamonu	47	49	52	4,3	6,1
Kayseri	1.129	1.254	1.275	11,1	1,7
Kırklareli	58	63	86	8,6	36,5
Kırşehir	23	29	29	26,1	0,0
Kocaeli	1.556	1.641	1.751	5,5	6,7
Konya	1.741	1.895	2.019	8,8	6,5
Kütahya	96	111	109	15,6	-1,8
Malatya	172	185	187	7,6	1,1
Manisa	526	573	581	8,9	1,4
Kahramanmaraş	298	294	309	-1,3	5,1

Tablo 20. İhracatçı Firma Sayıları ⁽¹⁾ (Devam)

İller	2016	2017	2018	Değişim (%)	
				2017	2018
Mardin	277	330	326	19,1	-1,2
Muğla	259	290	301	12,0	3,8
Muş	4	8	7	100,0	-12,5
Nevşehir	77	84	94	9,1	11,9
Niğde	58	57	51	-1,7	-10,5
Ordu	78	83	95	6,4	14,5
Rize	86	99	98	15,1	-1,0
Sakarya	386	421	473	9,1	12,4
Samsun	248	264	281	6,5	6,4
Siirt	20	20	15	0,0	-25,0
Sinop	19	22	19	15,8	-13,6
Sivas	66	73	71	10,6	-2,7
Tekirdağ	470	548	588	16,6	7,3
Tokat	31	32	36	3,2	12,5
Trabzon	245	252	259	2,9	2,8
Tunceli	3	4	4	33,3	0,0
Şanlıurfa	213	233	224	9,4	-3,9
Uşak	176	182	181	3,4	-0,5
Van	60	65	49	8,3	-24,6
Yozgat	22	20	30	-9,1	50,0
Zonguldak	64	65	68	1,6	4,6
Aksaray	79	97	104	22,8	7,2
Bayburt	1	2	3	100,0	50,0
Karaman	98	91	107	-7,1	17,6
Kırıkkale	15	17	16	13,3	-5,9
Batman	62	65	66	4,8	1,5
Şırnak	215	255	237	18,6	-7,1
Bartın	18	23	28	27,8	21,7
Ardahan	8	6	4	-25,0	-33,3
İğdır	144	152	139	5,6	-8,6
Yalova	94	124	127	31,9	2,4
Karabük	31	36	32	16,1	-11,1
Kilis	91	93	105	2,2	12,9
Osmaniye	62	60	61	-3,2	1,7
Düzce	129	144	148	11,6	2,8
Bilinmeyen ⁽²⁾	8	10	3.099	25,0	30.890,0
Toplam	66.951	71.259	76.430	6,4	7,3

Kaynak: TB, TÜİK.

(1): Veriler; Hazine ve Maliye Bakanlığı kayıtlarında, firmaların ait olduğu vergi dairelerinin il merkezleri esas alınarak oluşturulmuştur.

(2): Vergi dairesi henüz tespit edilememiş geçici kayıtları ifade etmektedir.

Tablo 21. İl/ilçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı

İller	Toplam		İl ve İlçe Merkezleri		Belde ve Köyler		Yıllık Nüfus Artış Hızı ⁽¹⁾ (%)	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018
Adana	2.216.475	2.220.125	2.216.475	2.220.125	-	-	6,7	1,6
Adıyaman	615.076	624.513	414.025	421.889	201.051	202.624	7,5	15,2
Afyonkarahisar	715.693	725.568	422.268	424.667	293.425	300.901	1,6	13,7
Ağrı	536.285	539.657	305.531	304.543	230.754	235.114	-11,1	6,3
Aksaray	402.404	412.172	279.254	285.502	123.150	126.670	14,3	24,0
Amasya	329.888	337.508	237.142	239.660	92.746	97.848	10,8	22,8
Ankara	5.445.026	5.503.985	5.445.026	5.503.985	-	-	18,3	10,8
Antalya	2.364.396	2.426.356	2.364.396	2.426.356	-	-	15,3	25,9
Ardahan	97.096	98.907	38.162	39.392	58.934	59.515	-12,7	18,5
Artvin	166.143	174.010	104.578	102.882	61.565	71.128	-11,5	46,3
Aydın	1.080.839	1.097.746	1.080.839	1.097.746	-	-	11,7	15,5
Balıkesir	1.204.824	1.226.575	1.204.824	1.226.575	-	-	7,2	17,9
Bartın	193.577	198.999	83.120	83.026	110.457	115.973	6,2	27,6
Batman	585.252	599.103	462.893	478.243	122.359	120.860	13,9	23,4
Bayburt	80.417	82.274	49.603	45.467	30.814	36.807	-114,3	22,8
Bilecik	221.693	223.448	179.248	180.302	42.445	43.146	15,4	7,9
Bingöl	273.354	281.205	175.824	168.180	97.530	113.025	14,0	28,3
Bitlis	341.474	349.396	199.202	205.566	142.272	143.830	0,7	22,9
Bolu	303.184	311.810	218.001	220.274	85.183	91.536	10,9	28,1
Burdur	264.779	269.926	181.030	183.351	83.749	86.575	12,8	19,3
Bursa	2.936.803	2.994.521	2.936.803	2.994.521	-	-	12,1	19,5
Çanakkale	530.417	540.662	319.786	326.026	210.631	214.636	20,2	19,1
Çankırı	186.074	216.362	133.056	132.297	53.018	84.065	11,9	150,8
Çorum	528.422	536.483	392.654	392.004	135.768	144.479	1,1	15,1
Denizli	1.018.735	1.027.782	1.018.735	1.027.782	-	-	12,9	8,8
Diyarbakır	1.699.901	1.732.396	1.699.901	1.732.396	-	-	15,9	18,9
Düzce	377.610	387.844	244.068	250.162	133.542	137.682	19,4	26,7
Edirne	406.855	411.528	298.264	300.198	108.591	111.330	12,7	11,4
Elazığ	583.671	595.638	452.615	428.667	131.056	166.971	8,4	20,3
Erzincan	231.511	236.034	130.224	172.931	101.287	63.103	24,0	19,3
Erzurum	760.476	767.848	760.476	767.848	-	-	-2,0	9,6
Eskişehir	860.620	871.187	860.620	871.187	-	-	18,5	12,2
Gaziantep	2.005.515	2.028.563	2.005.515	2.028.563	-	-	15,7	11,4
Giresun	437.393	453.912	290.637	277.674	146.756	176.238	-16,0	37,1
Gümüşhane	170.173	162.748	122.805	80.306	47.368	82.442	-10,9	-44,6
Hakkari	275.761	286.470	150.058	167.905	125.703	118.565	29,2	38,1
Hatay	1.575.226	1.609.856	1.575.226	1.609.856	-	-	12,8	21,7
İğdır	194.775	197.456	110.240	111.183	84.535	86.273	10,3	13,7
İsparta	433.830	441.412	315.533	322.023	118.297	119.389	15,1	17,3
İstanbul	15.029.231	15.067.724	15.029.231	15.067.724	-	-	15,1	2,6
İzmir	4.279.677	4.320.519	4.279.677	4.320.519	-	-	13,2	9,5
Kahramanmaraş	1.127.623	1.144.851	1.127.623	1.144.851	-	-	13,4	15,2
Karabük	244.453	248.014	186.450	188.642	58.003	59.372	8,7	14,5
Karaman	246.672	251.913	182.510	186.664	64.162	65.249	4,3	21,0
Kars	287.654	288.878	135.948	136.729	151.706	152.149	-7,4	4,2
Kastamonu	372.373	383.373	233.814	232.670	138.559	150.703	-12,2	29,1
Kayseri	1.376.722	1.389.680	1.376.722	1.389.680	-	-	13,0	9,4
Kırıkkale	278.749	286.602	245.749	245.458	33.000	41.144	2,7	27,8

Tablo 21. İl/İlçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı, (Devam)

İller	Toplam		İl ve İlçe Merkezleri		Belde ve Köyler		Yıllık Nüfus Artış Hızı ⁽¹⁾ (%)	
	2017	2018	2017	2018	2017	2018	2017	2018
Kırklareli	356.050	360.860	253.754	256.750	102.296	104.110	12,3	13,4
Kırşehir	234.529	241.868	184.445	186.260	50.084	55.608	19,6	30,8
Kilis	136.319	142.541	102.168	106.061	34.151	36.480	41,1	44,6
Kocaeli	1.883.270	1.906.391	1.883.270	1.906.391	-	-	28,3	12,2
Konya	2.180.149	2.205.609	2.180.149	2.205.609	-	-	8,7	11,6
Kütahya	572.256	577.941	402.348	404.603	169.908	173.338	-2,4	9,9
Malatya	786.676	797.036	786.676	797.036	-	-	6,9	13,1
Manisa	1.413.041	1.429.643	1.413.041	1.429.643	-	-	11,5	11,7
Mardin	809.719	829.195	809.719	829.195	-	-	16,8	23,8
Mersin	1.793.931	1.814.468	1.793.931	1.814.468	-	-	11,3	11,4
Muğla	938.751	967.487	938.751	967.487	-	-	16,1	30,2
Muş	404.544	407.992	168.023	180.094	236.521	227.898	-4,8	8,5
Nevşehir	292.365	298.339	182.965	187.114	109.400	111.225	5,0	20,2
Niğde	352.727	364.707	199.485	209.875	153.242	154.832	3,6	33,4
Ordu	742.341	771.932	742.341	771.932	-	-	-11,0	39,1
Osmaniye	527.724	534.415	405.036	408.057	122.688	126.358	10,6	12,6
Rize	331.041	348.608	222.418	206.088	108.623	142.520	0,0	51,7
Sakarya	990.214	1.010.700	990.214	1.010.700	-	-	13,5	20,5
Samsun	1.312.990	1.335.716	1.312.990	1.335.716	-	-	13,1	17,2
Siirt	324.394	331.670	209.390	218.347	115.004	113.323	6,2	22,2
Sinop	207.427	219.733	118.692	129.425	88.735	90.308	9,4	57,6
Sivas	621.301	646.608	464.455	470.589	156.846	176.019	0,1	39,9
Şanlıurfa	1.985.753	2.035.809	1.985.753	2.035.809	-	-	23,0	24,9
Şırnak	503.236	524.190	311.887	328.906	191.349	195.284	39,4	40,8
Tekirdağ	1.005.463	1.029.927	1.005.463	1.029.927	-	-	32,9	24,0
Tokat	602.086	612.646	389.603	386.219	212.483	226.427	-1,0	17,4
Trabzon	786.326	807.903	786.326	807.903	-	-	8,9	27,1
Tunceli	82.498	88.198	54.382	55.860	28.116	32.338	3,7	66,8
Uşak	364.971	367.514	258.744	273.837	106.227	93.677	17,2	6,9
Van	1.106.891	1.123.784	1.106.891	1.123.784	-	-	6,1	15,1
Yalova	251.203	262.234	181.036	192.288	70.167	69.946	38,7	43,0
Yozgat	418.650	424.981	269.334	270.658	149.316	154.323	-5,7	15,0
Zonguldak	596.892	599.698	371.071	365.669	225.821	234.029	-1,1	4,7
Toplam	80.810.525	82.003.882	74.761.132	75.666.497	6.049.393	6.337.385	12,4	14,7

Kaynak: TÜİK.

(1): Yıllık nüfus artış hızları hesaplanırken son yıl idari bölünüş yapısı dikkate alınmıştır.

Tablo 22. Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Nüfus Yoğunluğu (2018)

İller	Toplam			İl ve İlçe Merkezleri			Belde ve Köyler			Nüfus Yoğunluğu
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
Adana	2.220.125	1.106.811	1.113.314	2.220.125	1.106.811	1.113.314	-	-	-	160
Adıyaman	624.513	314.998	309.515	421.889	212.011	209.878	202.624	102.987	99.637	89
Afyonkarahisar	725.568	360.152	365.416	424.667	210.216	214.451	300.901	149.936	150.965	51
Ağrı	539.657	280.923	258.734	304.543	156.694	147.849	235.114	124.229	110.885	47
Aksaray	412.172	204.792	207.380	285.502	141.527	143.975	126.670	63.265	63.405	54
Amasya	337.508	169.920	167.588	239.660	121.163	118.497	97.848	48.757	49.091	59
Ankara	5.503.985	2.728.900	2.775.085	5.503.985	2.728.900	2.775.085	-	-	-	224
Antalya	2.426.356	1.222.086	1.204.270	2.426.356	1.222.086	1.204.270	-	-	-	117
Ardahan	98.907	51.593	47.314	39.392	20.675	18.717	59.515	30.918	28.597	20
Artvin	174.010	87.715	86.295	102.882	51.622	51.260	71.128	36.093	35.035	24
Aydın	1.097.746	546.092	551.654	1.097.746	546.092	551.654	-	-	-	140
Balıkesir	1.226.575	612.738	613.837	1.226.575	612.738	613.837	-	-	-	86
Bartın	198.999	98.913	100.086	83.026	40.769	42.257	115.973	58.144	57.829	96
Batman	599.103	301.413	297.690	478.243	240.265	237.978	120.860	61.148	59.712	129
Bayburt	82.274	41.377	40.897	45.467	22.714	22.753	36.807	18.663	18.144	22
Bilecik	223.448	116.923	106.525	180.302	95.122	85.180	43.146	21.801	21.345	52
Bingöl	281.205	143.524	137.681	168.180	84.834	83.346	113.025	58.690	54.335	34
Bitlis	349.396	181.970	167.426	205.566	107.920	97.646	143.830	74.050	69.780	50
Bolu	311.810	154.711	157.099	220.274	110.038	110.236	91.536	44.673	46.863	37
Burdur	269.926	135.240	134.686	183.351	92.675	90.676	86.575	42.565	44.010	39
Bursa	2.994.521	1.498.219	1.496.302	2.994.521	1.498.219	1.496.302	-	-	-	287
Çanakkale	540.662	273.092	267.570	326.026	164.132	161.894	214.636	108.960	105.676	54
Çankırı	216.362	109.512	106.850	132.297	66.925	65.372	84.065	42.587	41.478	29
Çorum	536.483	265.678	270.805	392.004	193.641	198.363	144.479	72.037	72.442	42
Denizli	1.027.782	512.109	515.673	1.027.782	512.109	515.673	-	-	-	88
Diyarbakır	1.732.396	875.468	856.928	1.732.396	875.468	856.928	-	-	-	115
Düzce	387.844	194.051	193.793	250.162	125.173	124.989	137.682	68.878	68.804	151
Edirne	411.528	209.390	202.138	300.198	152.441	147.757	111.330	56.949	54.381	68
Elazığ	595.638	296.641	298.997	428.667	212.760	215.907	166.971	83.881	83.090	70
Erzincan	236.034	120.348	115.686	172.931	87.240	85.691	63.103	33.108	29.995	20
Erzurum	767.848	383.435	384.413	767.848	383.435	384.413	-	-	-	30
Eskişehir	871.187	434.112	437.075	871.187	434.112	437.075	-	-	-	63
Gaziantep	2.028.563	1.023.716	1.004.847	2.028.563	1.023.716	1.004.847	-	-	-	297
Giresun	453.912	226.067	227.845	277.674	136.738	140.936	176.238	89.329	86.909	66
Gümüşhane	162.748	82.468	80.280	80.306	39.560	40.746	82.442	42.908	39.534	25
Hakkari	286.470	157.107	129.363	167.905	92.761	75.144	118.565	64.346	54.219	40
Hatay	1.609.856	809.484	800.372	1.609.856	809.484	800.372	-	-	-	276
İğdır	197.456	102.171	95.285	111.183	57.021	54.162	86.273	45.150	41.123	55
İsparta	441.412	219.681	221.731	322.023	160.255	161.768	119.389	59.426	59.963	53
İstanbul	15.067.724	7.542.231	7.525.493	15.067.724	7.542.231	7.525.493	-	-	-	2 900
İzmir	4.320.519	2.152.585	2.167.934	4.320.519	2.152.585	2.167.934	-	-	-	360

**Tablo 22. Cinsiyete Göre İl/ilçe Merkezi, Belde/Köy Nüfusu ve Nüfus Yoğunluğu (2018)
(Devam)**

İller	Toplam			İl ve İlçe Merkezleri			Belde ve Köyler			Nüfus Yoğunluğu
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
Kahramanmaraş	1.144.851	580.410	564.441	1.144.851	580.410	564.441	-	-	-	80
Karabük	248.014	124.596	123.418	188.642	92.211	96.431	59.372	32.385	26.987	60
Karaman	251.913	125.992	125.921	186.664	93.020	93.644	65.249	32.972	32.277	28
Kars	288.878	149.510	139.368	136.729	69.984	66.745	152.149	79.526	72.623	29
Kastamonu	383.373	191.431	191.942	232.670	115.261	117.409	150.703	76.170	74.533	29
Kayseri	1.389.680	696.658	693.022	1.389.680	696.658	693.022	-	-	-	82
Kırıkkale	286.602	143.305	143.297	245.458	122.216	123.242	41.144	21.089	20.055	63
Kırklareli	360.860	185.181	175.679	256.750	131.931	124.819	104.110	53.250	50.860	57
Kırşehir	241.868	120.278	121.590	186.260	92.285	93.975	55.608	27.993	27.615	38
Kilis	142.541	72.841	69.700	106.061	52.996	53.065	36.480	19.845	16.635	100
Kocaeli	1.906.391	963.326	943.065	1.906.391	963.326	943.065	-	-	-	528
Konya	2.205.609	1.094.441	1.111.168	2.205.609	1.094.441	1.111.168	-	-	-	57
Kütahya	577.941	284.675	293.266	404.603	199.312	205.291	173.338	85.363	87.975	48
Malatya	797.036	396.877	400.159	797.036	396.877	400.159	-	-	-	68
Manisa	1.429.643	720.337	709.306	1.429.643	720.337	709.306	-	-	-	109
Mardin	829.195	417.000	412.195	829.195	417.000	412.195	-	-	-	94
Mersin	1.814.468	905.520	908.948	1.814.468	905.520	908.948	-	-	-	117
Muğla	967.487	493.140	474.347	967.487	493.140	474.347	-	-	-	75
Muş	407.992	208.431	199.561	180.094	91.366	88.728	227.898	117.065	110.833	51
Nevşehir	298.339	147.438	150.901	187.114	91.458	95.656	111.225	55.980	55.245	55
Niğde	364.707	183.109	181.598	209.875	105.081	104.794	154.832	78.028	76.804	50
Ordu	771.932	386.547	385.385	771.932	386.547	385.385	-	-	-	130
Osmaniye	534.415	269.875	264.540	408.057	204.247	203.810	126.358	65.628	60.730	171
Rize	348.608	174.130	174.478	206.088	101.792	104.296	142.520	72.338	70.182	89
Sakarya	1.010.700	505.645	505.055	1.010.700	505.645	505.055	-	-	-	209
Samsun	1.335.716	662.086	673.630	1.335.716	662.086	673.630	-	-	-	147
Siirt	331.670	171.189	160.481	218.347	114.401	103.946	113.323	56.788	56.535	61
Sinop	219.733	109.296	110.437	129.425	63.571	65.854	90.308	45.725	44.583	38
Sivas	646.608	323.575	323.033	470.589	233.897	236.692	176.019	89.678	86.341	23
Şanlıurfa	2.035.809	1.026.719	1.009.090	2.035.809	1.026.719	1.009.090	-	-	-	108
Şırnak	524.190	277.585	246.605	328.906	172.163	156.743	195.284	105.422	89.862	73
Tekirdağ	1.029.927	527.975	501.952	1.029.927	527.975	501.952	-	-	-	163
Tokat	612.646	305.977	306.669	386.219	191.454	194.765	226.427	114.523	111.904	62
Trabzon	807.903	399.377	408.526	807.903	399.377	408.526	-	-	-	173
Tunceli	88.198	49.118	39.080	55.860	30.916	24.944	32.338	18.202	14.136	12
Uşak	367.514	182.931	184.583	273.837	137.553	136.284	93.677	45.378	48.299	69
Van	1.123.784	574.461	549.323	1.123.784	574.461	549.323	-	-	-	58
Yalova	262.234	131.403	130.831	192.288	95.373	96.915	69.946	36.030	33.916	310
Yozgat	424.981	211.936	213.045	270.658	135.069	135.589	154.323	76.867	77.456	30
Zonguldak	599.698	297.303	302.395	365.669	179.369	186.300	234.029	117.934	116.095	182
Toplam	82.003.882	41.139.980	40.863.902	75.666.497	37.912.323	37.754.174	6.337.385	3.227.657	3.109.728	107

Kaynak: TÜİK.

Tablo 23. Göç İstatistikleri (2018)

İller	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
Adana	2.220.125	51.660	70.638	-18.978	-8,51
Adıyaman	624.513	22.034	22.897	-863	-1,38
Afyonkarahisar	725.568	26.976	25.049	1.927	2,66
Ağrı	539.657	20.091	29.482	-9.391	-17,25
Aksaray	412.172	16.680	14.441	2.239	5,45
Amasya	337.508	16.760	15.237	1.523	4,52
Ankara	5.503.985	184.382	221.747	-37.365	-6,77
Antalya	2.426.356	95.920	80.349	15.571	6,44
Ardahan	98.907	7.342	6.376	966	9,81
Artvin	174.010	15.934	8.876	7.058	41,40
Aydın	1.097.746	47.005	36.462	10.543	9,65
Balıkesir	1.226.575	55.238	40.028	15.210	12,48
Bartın	198.999	13.399	8.813	4.586	23,31
Batman	599.103	23.099	22.525	574	0,96
Bayburt	82.274	9.450	7.772	1.678	20,61
Bilecik	223.448	11.956	12.597	-641	-2,86
Bingöl	281.205	15.770	12.216	3.554	12,72
Bitlis	349.396	17.602	17.398	204	0,58
Bolu	311.810	18.307	14.827	3.480	11,22
Burdur	269.926	15.417	12.537	2.880	10,73
Bursa	2.994.521	80.940	80.086	854	0,29
Çanakkale	540.662	29.473	21.068	8.405	15,67
Çankırı	216.362	40.460	12.433	28.027	138,51
Çorum	536.483	24.363	20.212	4.151	7,77
Denizli	1.027.782	28.047	28.906	-859	-0,84
Diyarbakır	1.732.396	43.836	50.822	-6.986	-4,02
Düzce	387.844	17.445	12.790	4.655	12,07
Edirne	411.528	18.792	17.162	1.630	3,97
Elazığ	595.638	30.152	24.358	5.794	9,77
Erzincan	236.034	19.727	17.511	2.216	9,43
Erzurum	767.848	32.501	35.431	-2.930	-3,81
Eskişehir	871.187	35.995	32.946	3.049	3,51
Gaziantep	2.028.563	44.704	62.206	-17.502	-8,59
Giresun	453.912	40.358	25.953	14.405	32,25
Gümüşhane	162.748	30.333	22.764	7.569	47,61
Hakkari	286.470	12.756	10.156	2.600	9,12
Hatay	1.609.856	36.499	42.655	-6.156	-3,82
İğdır	197.456	9.225	10.122	-897	-4,53
Isparta	441.412	28.789	19.584	9.205	21,07
İstanbul	15.067.724	385.482	595.803	-210.321	-13,86
İzmir	4.320.519	130.092	117.113	12.979	3,01

Tablo 23. Göç İstatistikleri (2018) (Devam)

İller	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
Kahramanmaraş	1.144.851	33.619	33.661	-42	-0,04
Karabük	248.014	18.384	17.433	951	3,84
Karaman	251.913	12.777	10.448	2.329	9,29
Kars	288.878	14.441	16.620	-2.179	-7,51
Kastamonu	383.373	27.175	18.397	8.778	23,16
Kayseri	1.389.680	38.690	48.047	-9.357	-6,71
Kırıkkale	286.602	20.575	15.076	5.499	19,37
Kırklareli	360.860	16.936	14.745	2.191	6,09
Kırşehir	241.868	15.835	12.144	3.691	15,38
Kilis	142.541	8.861	6.929	1.932	13,65
Kocaeli	1.906.391	80.457	79.970	487	0,26
Konya	2.205.609	58.300	60.571	-2.271	-1,03
Kütahya	577.941	22.582	20.392	2.190	3,80
Malatya	797.036	36.901	35.234	1.667	2,09
Manisa	1.429.643	41.189	39.056	2.133	1,49
Mardin	829.195	30.216	31.738	-1.522	-1,83
Mersin	1.814.468	55.779	61.917	-6.138	-3,38
Muğla	967.487	52.642	34.302	18.340	19,14
Muş	407.992	15.742	20.789	-5.047	-12,29
Nevşehir	298.339	13.120	12.315	805	2,70
Niğde	364.707	22.654	15.676	6.978	19,32
Ordu	771.932	54.813	30.152	24.661	32,47
Osmaniye	534.415	19.965	20.900	-935	-1,75
Rize	348.608	31.266	16.413	14.853	43,53
Sakarya	1.010.700	37.659	32.704	4.955	4,91
Samsun	1.335.716	53.228	48.543	4.685	3,51
Siirt	331.670	15.017	15.726	-709	-2,14
Sinop	219.733	20.922	9.793	11.129	51,96
Sivas	646.608	45.861	26.271	19.590	30,76
Şanlıurfa	2.035.809	44.448	56.748	-12.300	-6,02
Şırnak	524.190	19.779	15.485	4.294	8,23
Tekirdağ	1.029.927	53.895	41.010	12.885	12,59
Tokat	612.646	46.391	41.326	5.065	8,30
Trabzon	807.903	46.593	33.344	13.249	16,53
Tunceli	88.198	11.211	5.884	5.327	62,28
Uşak	367.514	13.691	13.011	680	1,85
Van	1.123.784	34.691	44.954	-10.263	-9,09
Yalova	262.234	16.232	12.905	3.327	12,77
Yozgat	424.981	25.715	22.524	3.191	7,54
Zonguldak	599.698	24.363	24.105	258	0,43
Toplam	82.003.882	3.057.606	3.057.606	0	0,00

Kaynak: TÜİK.

Tablo 24. Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranları (2017/2018)

İller	Okullaşma Oranı ⁽³⁾	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim ⁽¹⁾			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim ⁽²⁾		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İstanbul	Brüt	96,56	96,53	96,60	104,26	103,27	105,31	118,52	121,41	115,44	59,27	61,22	57,18	59,25	60,19	58,26
	Net	92,29	92,16	92,43	95,38	95,36	95,40	87,17	86,50	87,89	38,38	37,66	39,14	48,80	48,84	48,75
Tekirdağ	Brüt	96,87	96,65	97,11	102,09	101,50	102,71	109,87	111,86	107,68	59,76	56,95	62,85	50,10	54,91	44,83
	Net	91,50	91,09	91,94	94,33	94,21	94,45	84,06	83,77	84,38	43,00	39,60	46,74	41,06	44,17	37,65
Edirne	Brüt	98,56	98,38	98,74	101,44	100,74	102,16	104,98	106,64	103,22	63,35	59,17	67,76	41,63	47,48	35,46
	Net	91,13	91,10	91,15	93,65	93,56	93,74	85,97	84,90	87,09	51,12	45,77	56,76	34,84	39,13	30,33
Kırklareli	Brüt	97,11	97,10	97,13	100,75	100,12	101,42	109,77	115,56	103,79	65,13	62,28	68,08	44,64	53,28	35,71
	Net	90,89	90,72	91,07	93,90	93,59	94,23	88,23	89,49	86,91	51,08	46,62	55,69	37,14	42,87	31,22
Balıkesir	Brüt	96,14	96,23	96,04	100,79	99,93	101,71	113,81	116,80	110,64	59,45	55,52	63,62	54,36	61,28	47,02
	Net	90,74	90,42	91,07	94,95	94,49	95,44	88,18	87,47	88,94	45,13	40,57	49,96	43,06	46,90	38,98
Çanakkale	Brüt	95,64	95,76	95,52	100,56	99,31	101,89	111,51	113,31	109,59	65,22	59,62	71,23	46,29	53,69	38,36
	Net	89,48	89,25	89,71	93,66	93,33	94,01	89,30	89,35	89,25	50,87	45,18	56,95	38,43	44,16	32,30
İzmir	Brüt	96,20	96,35	96,04	104,00	102,31	105,80	118,96	122,99	114,68	65,18	62,91	67,59	53,78	60,08	47,09
	Net	91,17	90,97	91,37	94,67	94,30	95,05	88,05	87,30	88,83	45,10	40,84	49,63	42,95	46,47	39,21
Aydın	Brüt	95,40	95,55	95,23	100,91	100,14	101,73	110,08	115,59	104,28	63,84	61,45	66,36	46,24	54,13	37,93
	Net	90,41	90,07	90,76	94,82	94,41	95,26	86,97	87,27	86,64	50,04	45,86	54,44	36,93	41,42	32,20
Denizli	Brüt	95,60	95,62	95,57	99,74	99,15	100,36	110,83	113,65	107,88	60,28	57,66	63,04	50,55	55,99	44,84
	Net	89,48	89,24	89,73	93,62	93,40	93,86	90,38	89,95	90,83	47,04	43,22	51,06	43,34	46,74	39,77
Muğla	Brüt	95,25	95,38	95,12	100,82	100,16	101,52	114,79	119,78	109,48	71,25	68,66	74,00	43,54	51,13	35,48
	Net	89,99	89,72	90,27	93,89	93,44	94,36	87,51	87,15	87,88	52,53	47,22	58,18	34,98	39,94	29,70
Manisa	Brüt	95,54	95,75	95,33	100,71	100,03	101,44	109,19	113,20	104,89	51,44	47,14	56,04	57,75	66,06	48,85
	Net	90,58	90,33	90,85	95,22	94,73	95,73	87,76	88,21	87,28	39,96	35,36	44,89	47,80	52,86	42,39
Afyonkarahisar	Brüt	94,35	94,63	94,06	100,98	100,03	101,98	103,23	107,16	99,06	52,23	50,09	54,51	51,00	57,08	44,55
	Net	90,12	90,16	90,09	94,77	94,23	95,33	81,93	81,90	81,96	38,47	34,05	43,16	43,46	47,86	38,80
Kütahya	Brüt	95,06	95,14	94,98	101,24	99,86	102,71	120,54	121,42	119,59	61,98	57,63	66,64	58,56	63,79	52,95
	Net	90,89	90,82	90,96	95,92	95,63	96,24	94,80	94,82	94,77	45,90	41,92	50,16	48,90	52,90	44,61
Uşak	Brüt	95,86	95,73	95,99	100,60	100,13	101,11	115,11	118,78	111,27	67,54	63,00	72,30	47,57	55,79	38,97
	Net	90,21	89,89	90,57	94,96	94,91	95,01	89,73	87,62	91,95	53,12	47,77	58,73	36,61	39,84	33,22
Bursa	Brüt	96,00	96,00	96,00	100,72	99,84	101,87	111,45	113,35	109,41	52,46	50,00	55,10	59,00	63,35	54,32
	Net	91,06	90,79	91,35	94,55	94,30	94,81	88,94	89,09	88,78	39,93	37,45	42,61	49,01	51,64	46,17
Eskişehir	Brüt	95,79	95,59	96,02	100,67	99,46	101,93	119,21	120,36	118,00	71,44	63,66	79,65	47,77	56,69	38,35
	Net	90,59	90,16	91,05	94,49	94,29	94,69	94,57	94,96	94,16	56,51	50,20	63,16	38,07	44,76	31,00
Bilecik	Brüt	94,26	93,92	94,61	100,84	100,49	101,21	120,72	125,24	115,89	53,04	49,56	56,77	67,68	75,67	59,13
	Net	89,94	89,49	90,42	94,24	93,80	94,71	94,65	94,94	94,34	37,82	32,82	43,18	56,83	62,12	51,16
Kocaeli	Brüt	95,34	95,30	95,37	102,45	101,23	103,75	122,27	124,74	119,62	60,64	58,48	62,97	61,63	66,27	56,66
	Net	91,34	91,12	91,58	95,53	95,31	95,75	92,04	91,55	92,56	43,67	40,78	46,77	48,37	50,76	45,79
Sakarya	Brüt	95,90	96,21	95,57	101,74	100,48	103,06	113,28	113,15	113,41	53,10	47,11	59,44	60,18	66,04	53,97
	Net	91,27	91,33	91,21	95,24	94,95	95,55	88,86	88,33	89,41	41,31	36,94	45,94	47,55	51,39	43,47
Düzce	Brüt	94,93	94,93	94,92	100,96	99,55	102,41	111,85	113,23	110,41	48,95	44,60	53,50	62,90	68,63	56,91
	Net	91,17	91,00	91,35	95,04	94,56	95,54	87,46	86,67	88,29	37,55	33,09	42,21	49,91	53,58	46,08
Bolu	Brüt	95,37	95,59	95,12	98,66	97,70	99,69	124,22	129,81	118,26	59,23	52,85	66,04	65,00	76,96	52,22
	Net	90,68	90,22	91,18	93,71	93,11	94,35	99,33	100,00	94,03	45,62	40,24	51,36	53,71	64,04	42,67
Yalova	Brüt	95,28	95,69	94,84	100,87	99,54	102,28	114,47	116,62	112,16	64,83	63,26	66,51	49,64	53,37	45,65
	Net	90,33	90,59	90,05	94,13	93,66	94,63	89,08	90,02	88,07	48,91	46,96	51,00	40,17	43,06	37,07
Ankara	Brüt	95,51	95,77	95,24	101,47	100,06	102,96	118,15	119,74	116,47	67,12	64,80	69,58	51,03	54,95	46,90
	Net	90,98	90,89	91,09	94,98	94,65	95,32	92,84	92,05	93,67	50,42	47,25	53,77	42,41	44,80	39,89
Konya	Brüt	95,16	95,17	95,16	100,37	99,66	101,12	109,70	113,93	105,27	51,20	52,39	49,95	58,51	61,54	55,32
	Net	90,05	89,83	90,29	94,21	93,87	94,56	85,56	85,52	85,60	36,69	35,92	37,48	48,88	49,60	48,12

Tablo 24. Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranları (2017/2018)

İller	Okullaşma Oranı ⁽³⁾	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim ⁽¹⁾			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim ⁽²⁾		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Karaman	Brüt	93,52	93,24	93,82	101,94	101,51	102,40	120,01	121,40	118,57	70,33	65,84	74,97	49,68	55,56	43,59
	Net	89,74	89,54	89,96	95,75	95,64	95,86	92,41	90,30	94,58	53,15	47,49	58,99	39,26	42,81	35,59
Antalya	Brüt	95,44	95,62	95,26	101,19	99,86	102,60	118,79	121,00	116,45	72,03	70,12	74,06	46,76	50,88	42,39
	Net	89,66	89,36	89,99	93,54	93,05	94,06	88,98	88,06	89,95	51,66	47,99	55,56	37,32	40,07	34,39
Isparta	Brüt	95,78	96,18	95,37	99,51	99,03	100,03	122,74	122,76	122,72	67,14	62,17	72,46	55,59	60,58	50,26
	Net	89,73	89,59	89,88	93,80	93,73	93,87	98,94	97,94	100,00	53,06	47,80	58,68	45,88	50,14	41,34
Burdur	Brüt	96,56	96,06	97,11	99,48	98,64	100,37	121,93	128,84	114,61	66,08	61,19	71,26	55,84	67,64	43,35
	Net	88,19	87,52	88,93	91,55	91,18	91,94	91,08	90,39	91,80	51,87	46,54	57,50	39,21	43,85	34,30
Adana	Brüt	97,20	97,33	97,06	101,37	100,83	101,94	106,18	110,10	102,07	59,53	57,38	61,79	46,65	52,72	40,28
	Net	91,63	91,41	91,85	94,04	93,80	94,29	82,40	82,64	82,15	47,10	43,77	50,60	35,30	38,87	31,54
Mersin	Brüt	96,19	96,12	96,27	102,14	101,52	102,80	107,41	110,50	104,15	57,84	56,02	59,75	49,58	54,48	44,40
	Net	91,22	90,87	91,58	95,08	94,80	95,37	84,45	84,34	84,57	45,15	42,12	48,34	39,30	42,21	36,23
Hatay	Brüt	95,66	95,84	95,47	100,55	99,92	101,22	100,87	104,78	96,79	53,17	52,75	53,61	47,71	52,04	43,18
	Net	91,47	91,34	91,60	94,84	94,53	95,17	82,56	83,29	81,80	42,22	39,93	44,61	40,34	43,36	37,19
Kahramanmaraş	Brüt	95,93	96,09	95,77	100,92	100,17	101,72	101,19	105,26	96,86	46,36	46,33	46,38	54,83	58,93	50,48
	Net	90,98	90,73	91,23	94,09	93,55	94,67	79,83	80,66	78,95	34,58	32,93	36,33	45,25	47,73	42,62
Osmaniye	Brüt	95,47	95,43	95,51	100,92	100,85	100,99	106,71	109,45	103,85	53,61	51,30	56,04	53,10	58,15	47,81
	Net	87,58	86,99	88,21	92,11	91,56	92,69	84,72	83,55	85,95	42,35	38,39	46,49	42,38	45,16	39,46
Kırıkkale	Brüt	96,93	97,24	96,59	101,03	100,42	101,65	115,70	120,86	110,32	52,96	49,31	56,77	62,73	71,55	53,54
	Net	91,73	91,82	91,64	95,43	95,46	95,40	92,96	93,46	92,44	41,96	38,87	45,18	51,00	54,59	47,26
Aksaray	Brüt	94,01	94,22	93,79	99,67	98,78	100,62	105,97	113,74	98,04	55,03	51,78	58,35	50,94	61,96	39,68
	Net	89,96	89,88	90,04	94,00	93,46	94,59	84,23	87,92	80,46	40,87	36,10	45,76	43,35	51,82	34,70
Niğde	Brüt	95,06	95,38	94,72	102,20	101,85	102,57	98,77	100,28	97,21	54,75	51,91	57,69	44,01	48,38	39,51
	Net	90,64	90,43	90,86	95,66	95,19	96,17	80,99	78,89	83,16	43,06	38,28	47,98	37,94	40,60	35,19
Nevşehir	Brüt	94,88	95,24	94,50	101,54	100,39	102,74	104,44	107,65	101,13	57,22	56,01	58,47	47,21	51,63	42,66
	Net	90,37	90,36	90,37	95,42	94,64	96,23	84,99	84,72	85,26	44,87	42,29	47,53	40,11	42,42	37,73
Kırşehir	Brüt	95,02	95,54	94,48	98,37	98,00	98,74	113,72	117,59	109,70	59,86	55,60	64,26	53,86	61,99	45,44
	Net	89,56	89,62	89,49	93,34	93,15	93,54	94,27	94,56	93,97	48,84	44,22	53,63	45,43	50,34	40,34
Kayseri	Brüt	96,10	96,16	96,03	101,01	99,81	102,26	115,80	118,49	112,97	58,15	55,41	61,04	57,65	63,08	51,94
	Net	91,37	91,16	91,60	95,08	94,73	95,45	90,12	89,45	90,83	43,23	39,51	47,15	46,89	49,94	43,68
Sivas	Brüt	94,92	95,33	94,49	102,25	101,00	103,55	111,79	114,61	108,88	59,15	57,15	61,22	52,64	57,46	47,66
	Net	91,25	91,47	91,03	96,06	95,74	96,39	88,37	87,80	88,96	43,39	40,10	46,79	44,98	47,70	42,17
Yozgat	Brüt	91,62	91,62	91,61	94,95	94,12	95,82	103,08	108,43	97,64	52,85	50,15	55,59	50,23	58,27	42,04
	Net	87,45	87,27	87,65	89,83	89,69	89,97	82,38	83,44	81,29	40,13	35,04	45,31	42,25	48,40	35,98
Zonguldak	Brüt	94,68	94,74	94,61	101,91	100,84	103,03	114,96	114,74	115,19	57,73	51,18	64,60	57,24	63,56	50,59
	Net	91,04	90,97	91,10	96,28	96,11	96,47	91,19	90,71	91,69	45,79	39,76	52,13	45,40	50,95	39,56
Karabük	Brüt	96,56	96,38	96,74	102,97	102,32	103,65	123,10	125,58	120,41	68,05	64,84	71,53	55,04	60,74	48,88
	Net	91,54	91,13	91,96	95,49	95,24	95,75	96,27	96,61	95,90	52,42	48,26	56,93	43,84	48,35	38,97
Bartın	Brüt	95,60	95,42	95,80	103,77	102,47	105,21	118,56	117,30	119,87	51,62	47,24	56,12	66,94	70,06	63,74
	Net	91,71	91,46	91,98	97,11	97,08	97,13	95,35	94,31	96,43	39,03	35,48	42,67	56,33	58,82	53,76
Kastamonu	Brüt	95,53	95,90	95,15	103,59	102,03	105,23	118,96	118,85	119,08	55,93	49,01	63,01	63,03	69,83	56,06
	Net	91,38	91,40	91,35	96,36	96,04	96,69	92,01	92,71	91,29	37,72	32,50	43,07	54,29	60,21	48,22
Çankırı	Brüt	90,59	90,05	91,17	96,34	95,74	96,95	108,97	112,54	105,23	53,78	49,32	58,45	55,19	63,21	46,78
	Net	85,99	85,04	86,99	89,53	89,14	89,93	83,73	83,51	83,96	37,87	32,24	43,76	45,86	51,27	40,19
Sinop	Brüt	97,19	97,72	96,65	102,98	102,06	103,93	116,74	118,63	114,79	60,80	56,20	65,53	55,93	62,43	49,27
	Net	92,54	92,75	92,33	95,85	95,59	96,13	90,40	89,95	90,87	43,57	38,70	48,57	46,83	51,25	42,29
Samsun	Brüt	94,73	94,87	94,59	102,92	101,82	104,07	113,38	113,68	113,07	61,35	56,72	66,19	52,03	56,97	46,88
	Net	91,01	90,94	91,09	96,62	96,29	96,96	90,22	89,64	90,83	47,03	42,54	51,71	43,20	47,10	39,11

Tablo 24. Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranları (2017/2018)

İller	Okullaşma Oranı ⁽³⁾	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim ⁽¹⁾			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim ⁽²⁾		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Tokat	Brüt	89,95	89,81	90,09	96,84	95,98	97,73	107,21	111,11	103,14	49,05	46,48	51,74	58,16	64,63	51,40
	Net	85,79	85,44	86,16	90,23	89,99	90,48	86,33	88,29	84,29	37,20	34,04	40,51	49,13	54,25	43,78
Çorum	Brüt	95,32	95,23	95,42	101,84	101,02	102,71	114,24	115,76	112,71	65,16	61,06	69,31	49,08	54,69	43,40
	Net	90,43	90,28	90,59	94,88	94,96	94,80	88,83	88,25	89,43	48,84	44,60	53,14	39,99	43,65	36,28
Amasya	Brüt	96,09	96,39	95,77	100,40	99,28	101,61	119,89	122,29	117,39	59,24	54,88	63,76	60,64	67,41	53,63
	Net	91,15	91,07	91,25	94,92	94,46	95,40	97,06	97,96	96,14	46,57	42,07	51,23	50,50	55,88	44,91
Trabzon	Brüt	94,85	95,06	94,62	102,06	101,55	102,59	119,38	120,40	118,33	59,10	57,37	60,88	60,28	63,03	57,45
	Net	90,96	90,90	91,03	96,46	96,58	96,34	95,28	94,23	96,36	46,96	44,51	49,48	48,32	49,72	46,88
Ordu	Brüt	93,86	94,04	93,67	101,13	100,13	102,20	107,88	108,27	107,47	50,08	45,52	54,78	57,80	62,74	52,69
	Net	90,56	90,51	90,62	95,95	95,57	96,37	89,56	88,35	90,81	40,42	35,56	45,45	49,14	52,79	45,36
Giresun	Brüt	91,75	92,02	91,46	97,51	96,19	98,89	111,97	114,96	108,82	52,81	48,92	56,91	59,16	66,05	51,91
	Net	88,42	88,30	88,54	93,00	92,48	93,54	92,32	93,87	90,69	41,33	37,44	45,42	50,99	56,43	45,27
Rize	Brüt	95,26	95,09	95,43	103,74	103,80	103,68	135,36	141,28	129,28	60,52	57,14	63,98	74,84	84,13	65,30
	Net	91,22	91,35	91,08	97,22	98,44	95,93	100,00	100,00	99,64	44,39	40,70	48,17	57,96	64,28	51,47
Artvin	Brüt	93,90	94,05	93,74	103,09	101,65	104,59	115,94	115,96	115,92	64,93	59,47	70,64	51,01	56,48	45,28
	Net	90,89	90,80	90,97	97,08	97,05	97,12	93,66	94,50	92,78	50,78	47,40	54,32	42,88	47,10	38,47
Gümüşhane	Brüt	63,06	62,52	63,63	66,01	64,86	67,24	71,70	73,69	69,58	39,24	41,44	36,90	32,46	32,25	32,69
	Net	60,66	60,06	61,29	62,25	61,92	62,60	57,07	58,29	55,78	29,39	29,90	28,84	27,69	28,38	26,94
Erzurum	Brüt	98,08	98,16	97,99	103,54	102,09	105,05	97,76	102,37	92,98	53,98	56,59	51,26	43,79	45,78	41,71
	Net	92,09	92,19	91,97	94,58	94,06	95,12	74,65	75,70	73,56	40,16	39,64	40,71	34,49	36,06	32,85
Erzincan	Brüt	94,45	94,38	94,53	101,09	99,69	102,58	115,08	118,63	111,45	58,60	56,63	60,61	56,49	62,00	50,83
	Net	89,86	89,73	89,99	93,68	93,40	93,97	89,86	91,10	88,58	42,81	39,66	46,05	47,04	51,44	42,54
Bayburt	Brüt	93,78	95,06	92,47	99,00	97,61	100,44	113,27	114,68	111,71	54,41	50,75	58,46	58,86	63,92	53,25
	Net	90,46	91,15	89,75	93,42	92,71	94,15	89,68	89,08	90,35	40,14	35,44	45,35	49,54	53,64	45,00
Ağrı	Brüt	103,68	103,66	103,70	112,13	111,46	112,83	69,03	70,76	67,19	38,76	38,85	38,67	30,27	31,91	28,53
	Net	94,20	94,53	93,85	93,20	93,09	93,33	53,53	53,01	54,09	29,21	27,46	31,07	24,32	25,55	23,01
Kars	Brüt	98,33	98,21	98,46	107,07	106,79	107,36	84,91	85,70	84,06	48,63	47,16	50,22	36,28	38,54	33,83
	Net	92,52	92,68	92,35	96,14	96,03	96,25	68,65	66,98	70,44	37,15	33,69	40,87	31,50	33,29	29,57
İğdir	Brüt	99,70	99,83	99,57	106,77	106,70	106,86	91,15	86,48	96,09	55,86	49,21	62,89	35,29	37,27	33,20
	Net	93,58	93,63	93,52	95,13	94,81	95,48	75,97	70,49	81,77	45,71	38,24	53,62	30,25	32,24	28,15
Ardahan	Brüt	97,26	97,35	97,17	105,04	104,79	105,31	99,17	98,42	99,97	44,60	41,67	47,74	54,57	56,75	52,23
	Net	93,15	93,17	93,13	98,24	97,85	98,65	81,82	78,26	85,62	34,80	29,77	40,17	47,02	48,48	45,45
Malatya	Brüt	95,96	96,38	95,53	102,14	100,98	103,34	120,06	124,89	114,93	61,13	61,23	61,02	58,93	63,66	53,92
	Net	91,23	91,18	91,28	95,78	95,34	96,25	93,21	93,19	93,24	46,45	44,27	48,77	46,76	48,92	44,48
Elazığ	Brüt	95,60	95,45	95,76	103,51	102,42	104,66	114,27	118,80	109,55	63,25	63,68	62,80	51,02	55,12	46,75
	Net	91,30	91,24	91,35	96,19	95,90	96,50	88,95	89,88	87,98	48,14	46,47	49,88	40,81	43,41	38,10
Bingöl	Brüt	96,29	95,82	96,78	104,70	103,65	105,79	101,81	107,34	95,98	56,16	61,07	50,99	45,65	46,27	45,00
	Net	91,72	91,47	91,98	94,86	95,16	94,56	76,76	78,29	75,15	39,95	41,84	37,97	36,81	36,45	37,18
Tunceli	Brüt	94,79	95,54	93,98	98,17	97,80	98,58	115,50	120,29	110,28	74,38	75,24	73,45	41,12	45,05	36,83
	Net	90,43	90,23	90,64	93,28	93,32	93,24	83,17	84,17	82,07	54,13	52,33	56,08	29,04	31,84	25,99
Van	Brüt	103,48	103,52	103,45	105,31	104,81	105,83	81,07	84,37	77,60	37,87	41,50	34,05	43,20	42,87	43,54
	Net	94,07	94,16	93,97	92,47	92,36	92,59	61,46	61,39	61,53	26,69	26,94	26,42	34,77	34,45	35,10
Muş	Brüt	102,43	102,17	102,70	103,49	104,75	102,17	66,86	73,60	59,73	29,83	32,68	26,81	37,03	40,92	32,92
	Net	93,16	93,36	92,96	90,32	91,40	89,18	51,00	54,21	47,60	20,44	20,63	20,24	30,55	33,58	27,35
Bitlis	Brüt	100,42	100,79	100,03	105,96	105,49	106,46	82,40	94,43	69,63	45,69	54,35	36,50	36,71	40,08	33,12
	Net	93,26	93,49	93,03	94,31	94,10	94,54	61,46	68,16	54,34	31,87	36,37	27,10	29,59	31,79	27,25
Hakkari	Brüt	101,92	102,60	101,20	98,83	98,71	98,95	92,89	98,92	86,54	42,78	45,85	39,55	50,11	53,08	46,99
	Net	91,72	92,07	91,35	87,48	87,97	86,96	65,77	65,67	65,88	27,49	25,69	29,37	38,29	39,98	36,51

Tablo 24. Eğitim Seviyesine Göre Okullaşma Oranları (2017/2018)

İller	Okullaşma Oranı ⁽³⁾	İlkokul			Ortaokul			Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim ⁽¹⁾			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim ⁽²⁾		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Gaziantep	Brüt	97,84	98,04	97,62	102,20	101,60	102,84	99,05	103,64	94,21	55,85	55,55	56,16	43,20	48,09	38,04
	Net	92,80	92,73	92,89	94,52	94,33	94,72	78,21	78,57	77,83	42,60	39,80	45,56	35,61	38,77	32,27
Adıyaman	Brüt	96,22	96,12	96,32	102,05	102,08	102,03	105,37	110,27	100,21	49,82	51,88	47,65	55,55	58,39	52,56
	Net	91,77	91,51	92,03	95,39	95,22	95,56	82,46	81,92	83,03	36,74	35,21	38,35	45,72	46,70	44,68
Kilis	Brüt	97,54	97,84	97,21	100,72	99,60	101,93	101,29	110,00	92,53	46,85	46,00	47,72	54,44	64,00	44,81
	Net	91,48	91,49	91,46	92,79	91,93	93,73	79,07	80,12	78,00	33,46	28,14	38,83	45,60	51,99	39,17
Şanlıurfa	Brüt	103,24	103,19	103,29	105,02	104,68	105,38	79,32	90,04	68,01	41,90	46,14	37,42	37,42	43,90	30,59
	Net	94,36	94,52	94,20	92,24	92,51	91,95	60,92	66,34	55,20	30,33	31,13	29,48	30,59	35,21	25,71
Diyarbakır	Brüt	100,23	100,46	99,98	103,54	103,22	103,87	91,82	98,12	85,23	48,60	52,70	44,31	43,22	45,42	40,92
	Net	93,86	93,89	93,83	94,29	94,11	94,49	68,60	69,41	67,76	33,85	33,28	34,46	34,75	36,13	33,30
Mardin	Brüt	100,73	100,79	100,67	104,01	103,33	104,72	89,21	98,40	79,69	49,54	53,38	45,56	39,67	45,02	34,13
	Net	93,51	93,59	93,42	94,31	94,18	94,44	68,77	72,00	65,43	35,65	35,31	36,00	33,13	36,69	29,43
Batman	Brüt	98,66	98,98	98,34	105,41	104,74	106,11	97,95	105,28	90,35	58,54	62,43	54,50	39,41	42,85	35,86
	Net	92,67	92,76	92,58	94,81	94,39	95,25	72,62	73,92	71,28	42,56	42,15	42,98	30,07	31,77	28,30
Şırnak	Brüt	104,35	104,69	104,00	106,33	106,06	106,60	84,69	92,30	76,73	39,68	41,43	37,86	45,01	50,87	38,88
	Net	94,01	94,18	93,83	93,48	93,23	93,74	62,86	64,76	60,87	25,87	23,53	28,32	36,99	41,23	32,55
Siirt	Brüt	102,87	102,53	103,22	103,88	103,25	104,55	88,72	101,23	75,43	45,25	53,64	36,35	43,46	47,59	39,08
	Net	93,70	93,48	93,91	92,95	92,91	92,99	65,60	70,46	60,44	30,44	33,24	27,47	35,16	37,22	32,97
Türkiye	Brüt	96,86	96,93	96,78	102,46	101,59	103,37	108,39	112,07	104,50	56,62	56,03	57,24	51,77	56,04	47,26
	Net	91,54	91,42	91,68	94,47	94,26	94,69	83,58	83,77	83,39	41,31	38,88	43,87	42,28	44,89	39,52

Kaynak: MEB.

Not 1. IBBS 3. düzey okullaşma oranları Türkiye İstatistik Kurumu tarafından hesaplanmıştır.

Not 2. 2017/18 okullaşma oranları hesaplanırken, kullanılan nüfus ve öğrenci sayılarında Türkiye'de ikamet eden T.C. vatandaşları kapsamıştır. Türkiye'de ikamet eden yabancı uyruklu nüfus ve yabancı uyruklu öğrenci sayıları kapsam dışında tutularak hesaplanmıştır.

(1) Genel Lise, Anadolu Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi, Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Güzel Sanatlar Lisesi, Spor Lisesi ve Özel Liseler.

(2) İmam Hatip Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Mesleki ve Teknik Liseler, Özel Eğitim Meslek Liseleri ve Özel Meslek Liseleri.

(3) Ortaokul brüt okullaşma oranları hesaplanırken Açık Öğretim Ortaokulu öğrencileri dahil edilmiştir. Ortaöğretim de ise brüt ve net okullaşma oranları hesaplanırken Açık Öğretim Lise öğrencileri dahil edilmiştir.

Tablo 25. Nüfusun İşgücü Durumu (2018)

(15+ yaş - Bin Kişi)

İBBS Düzey-2	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne dahil olmayan nüfus	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)	Toplam İstihdam oranı (%)	Erkek İstihdam oranı (%)	Kadın İstihdam oranı (%)
İstanbul	11.741	6.738	5.899	839	5.003	57,4	12,5	12,6	50,2	68,6	32,0
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	1.397	834	772	62	562	59,7	7,5	8,7	55,3	75,0	35,0
Balıkesir, Çanakkale	1.384	679	640	39	705	49,1	5,7	7,5	46,3	63,3	29,8
İzmir	3.430	1.928	1.663	265	1.502	56,2	13,8	14,6	48,5	66,1	31,2
Aydın, Denizli, Muğla	2.368	1.348	1.256	93	1.020	56,9	6,9	8,9	53,0	68,2	38,2
Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	2.365	1.276	1.189	87	1.089	54,0	6,8	9,3	50,3	68,1	32,7
Bursa, Eskişehir, Bilecik	3.134	1.661	1.511	149	1.473	53,0	9,0	9,9	48,2	65,8	30,5
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	2.901	1.592	1.430	162	1.309	54,9	10,2	11,7	49,3	68,9	29,1
Ankara	4.238	2.224	1.999	225	2.014	52,5	10,1	10,4	47,2	66,7	28,0
Konya, Karaman	1.777	901	848	53	876	50,7	5,9	7,7	47,7	69,0	27,7
Antalya, Isparta, Burdur	2.356	1.340	1.185	155	1.016	56,9	11,6	13,4	50,3	66,4	34,1
Adana, Mersin	2.981	1.495	1.327	168	1.486	50,1	11,2	13,3	44,5	62,4	27,4
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	2.274	1.124	965	158	1.151	49,4	14,1	17,4	42,4	61,7	24,2
Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	1.163	600	534	66	563	51,6	10,9	14,6	45,9	65,6	27,2
Kayseri, Sivas, Yozgat	1.801	863	749	113	938	47,9	13,2	16,3	41,6	62,8	21,4
Zonguldak, Karabük, Bartın	816	407	374	33	409	49,9	8,0	11,3	45,9	62,5	30,1
Kastamonu, Çankırı, Sinop	608	344	327	17	265	56,5	5,1	8,7	53,7	67,7	40,4
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	2.102	1.161	1.086	74	941	55,2	6,4	10,3	51,7	67,2	36,8
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	2.038	1.113	1.045	69	925	54,6	6,2	9,9	51,3	65,4	37,7
Erzurum, Erzincan, Bayburt	767	370	342	28	397	48,2	7,5	11,1	44,6	64,2	25,6
Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	733	369	349	19	365	50,3	5,3	10,6	47,6	65,0	29,6
Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	1.293	676	621	54	617	52,3	8,0	11,8	48,1	66,6	30,4
Van, Muş, Bitlis, Hakkari	1.374	670	525	144	705	48,7	21,5	29,6	38,2	56,9	19,5
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	1.870	876	764	112	994	46,8	12,8	14,4	40,9	62,6	19,2
Şanlıurfa, Diyarbakır	2.315	1.106	900	206	1.208	47,8	18,6	24,8	38,9	58,6	20,3
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1.428	581	436	146	847	40,7	25,0	27,7	30,5	50,8	11,9
Türkiye	60.654	32.274	28.738	3.537	28.380	53,2	11,0	12,9	47,4	65,7	29,4

Kaynak: TÜİK.

Tablo 26. İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (2018)

(15+ yaş - Bin Kişi)

İBBS Düzey-2	Toplam	Tarım	Sanayi ⁽¹⁾	Hizmet	Tarım (%)	Sanayi (%)	Hizmet (%)
İstanbul	5.899	70	1.900	3.929	1,2	32,2	66,6
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	772	129	273	371	16,7	35,3	48,0
Balıkesir, Çanakkale	640	183	139	319	28,5	21,7	49,8
İzmir	1.663	141	539	983	8,5	32,4	59,1
Aydın, Denizli, Muğla	1.256	328	284	644	26,1	22,6	51,3
Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	1.189	365	329	495	30,7	27,7	41,6
Bursa, Eskişehir, Bilecik	1.511	171	616	724	11,3	40,8	47,9
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	1.430	214	512	703	15,0	35,8	49,2
Ankara	1.999	75	470	1.455	3,7	23,5	72,8
Konya, Karaman	848	220	245	384	25,9	28,8	45,2
Antalya, Isparta, Burdur	1.185	224	183	778	18,9	15,4	65,7
Adana, Mersin	1.327	257	300	770	19,4	22,6	58,0
Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	965	236	238	490	24,5	24,7	50,8
Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	534	153	109	273	28,6	20,4	51,1
Kayseri, Sivas, Yozgat	749	170	212	367	22,7	28,3	49,0
Zonguldak, Karabük, Bartın	374	120	87	168	32,0	23,1	44,9
Kastamonu, Çankırı, Sinop	327	148	52	127	45,2	15,8	39,0
Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	1.086	455	189	443	41,9	17,4	40,7
Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	1.045	424	170	450	40,6	16,3	43,1
Erzurum, Erzincan, Bayburt	342	122	40	181	35,6	11,6	52,8
Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	349	187	48	114	53,5	13,8	32,7
Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	621	215	107	299	34,5	17,3	48,2
Van, Muş, Bitlis, Hakkari	525	189	129	207	36,0	24,5	39,5
Gaziantep, Adıyaman, Kilis	764	115	252	397	15,0	33,0	51,9
Şanlıurfa, Diyarbakır	900	324	157	419	36,1	17,4	46,5
Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	436	63	88	284	14,6	20,2	65,2
Türkiye	28.738	5.297	7.667	15.774	18,4	26,7	54,9

Kaynak: TÜİK.

(1) İnşaat sektörü, sanayi sektörü içinde değerlendirilmiştir.

Tablo 27. 4/a Kapsamındaki Zorunlu Sigortalı Sayıları ⁽¹⁾

İller	2017			2018			Pay (%)			
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	2017		2018	
							Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Adana	234.039	79.940	313.979	220.924	85.796	306.720	74,5	25,5	72,0	28,0
Adıyaman	43.097	11.489	54.586	41.831	12.758	54.589	79,0	21,0	76,6	23,4
Afyonkarahisar	72.645	21.023	93.668	67.235	23.232	90.467	77,6	22,4	74,3	25,7
Ağrı	21.798	5.843	27.641	22.562	7.310	29.872	78,9	21,1	75,5	24,5
Amasya	31.274	10.920	42.194	28.748	11.731	40.479	74,1	25,9	71,0	29,0
Ankara	804.562	339.053	1.143.615	770.339	354.460	1.124.799	70,4	29,6	68,5	31,5
Antalya	317.805	146.202	464.007	320.931	161.785	482.716	68,5	31,5	66,5	33,5
Artvin	19.571	5.996	25.567	18.939	6.223	25.162	76,5	23,5	75,3	24,7
Aydın	116.273	48.819	165.092	101.046	50.597	151.643	70,4	29,6	66,6	33,4
Balıkesir	125.613	50.372	175.985	122.198	54.556	176.754	71,4	28,6	69,1	30,9
Bilecik	33.449	12.253	45.702	32.731	12.540	45.271	73,2	26,8	72,3	27,7
Bingöl	22.426	5.625	28.051	21.736	6.109	27.845	79,9	20,1	78,1	21,9
Bitlis	21.700	4.952	26.652	22.351	6.645	28.996	81,4	18,6	77,1	22,9
Bolu	40.374	18.780	59.154	38.724	19.831	58.555	68,3	31,7	66,1	33,9
Burdur	28.091	9.511	37.602	24.961	9.835	34.796	74,7	25,3	71,7	28,3
Bursa	482.735	216.032	698.767	462.255	223.526	685.781	69,1	30,9	67,4	32,6
Çanakkale	62.859	24.248	87.107	58.351	25.153	83.504	72,2	27,8	69,9	30,1
Çankırı	19.888	7.038	26.926	18.855	7.727	26.582	73,9	26,1	70,9	29,1
Çorum	44.749	16.108	60.857	40.705	17.098	57.803	73,5	26,5	70,4	29,6
Denizli	132.792	66.957	199.749	120.164	68.681	188.845	66,5	33,5	63,6	36,4
Diyarbakır	119.741	29.513	149.254	119.802	35.084	154.886	80,2	19,8	77,3	22,7
Edirne	37.786	22.392	60.178	36.903	24.445	61.348	62,8	37,2	60,2	39,8
Elazığ	57.564	13.359	70.923	51.759	16.220	67.979	81,2	18,8	76,1	23,9
Erzincan	24.834	7.331	32.165	22.186	7.337	29.523	77,2	22,8	75,1	24,9
Erzurum	67.076	17.647	84.723	63.384	20.011	83.395	79,2	20,8	76,0	24,0
Eskişehir	124.809	52.032	176.841	114.905	53.786	168.691	70,6	29,4	68,1	31,9
Gaziantep	244.218	51.249	295.467	234.543	57.740	292.283	82,7	17,3	80,2	19,8
Giresun	36.990	17.900	54.890	34.591	18.271	52.862	67,4	32,6	65,4	34,6
Gümüşhane	11.786	4.096	15.882	11.170	3.954	15.124	74,2	25,8	73,9	26,1
Hakkari	18.221	4.502	22.723	20.276	6.358	26.634	80,2	19,8	76,1	23,9
Hatay	130.304	39.504	169.808	126.370	42.727	169.097	76,7	23,3	74,7	25,3
Isparta	44.074	17.427	61.501	41.034	18.522	59.556	71,7	28,3	68,9	31,1
Mersin	189.531	65.260	254.791	173.985	68.080	242.065	74,4	25,6	71,9	28,1
İstanbul	2.813.999	1.312.799	4.126.798	2.671.231	1.370.434	4.041.665	68,2	31,8	66,1	33,9
İzmir	623.871	293.391	917.262	591.738	306.047	897.785	68,0	32,0	65,9	34,1
Kars	19.114	6.358	25.472	17.444	7.055	24.499	75,0	25,0	71,2	28,8
Kastamonu	36.197	13.354	49.551	34.935	14.294	49.229	73,0	27,0	71,0	29,0
Kayseri	172.435	47.774	220.209	165.206	51.218	216.424	78,3	21,7	76,3	23,7
Kırklareli	46.905	22.349	69.254	43.678	23.427	67.105	67,7	32,3	65,1	34,9
Kırşehir	21.741	5.357	27.098	19.982	5.874	25.856	80,2	19,8	77,3	22,7
Kocaeli	374.602	127.458	502.060	365.685	134.947	500.632	74,6	25,4	73,0	27,0

Tablo 27. 4/a Kapsamındaki Zorunlu Sigortalı Sayıları ⁽¹⁾ (Devam)

İller	2017			2018			Pay (%)			
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	2017		2018	
							Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Konya	253.055	61.806	314.861	235.761	65.120	300.881	80,4	19,6	78,4	21,6
Kütahya	66.847	20.260	87.107	61.596	21.780	83.376	76,7	23,3	73,9	26,1
Malatya	77.829	22.489	100.318	76.106	24.355	100.461	77,6	22,4	75,8	24,2
Manisa	182.559	67.904	250.463	170.426	71.104	241.530	72,9	27,1	70,6	29,4
Kahramanmaraş	121.655	26.006	147.661	115.026	28.080	143.106	82,4	17,6	80,4	19,6
Mardin	69.260	12.712	81.972	63.534	15.126	78.660	84,5	15,5	80,8	19,2
Muğla	131.737	50.116	181.853	127.247	53.840	181.087	72,4	27,6	70,3	29,7
Muş	20.353	5.557	25.910	20.905	6.544	27.449	78,6	21,4	76,2	23,8
Nevşehir	29.156	9.352	38.508	29.099	11.018	40.117	75,7	24,3	72,5	27,5
Niğde	29.359	8.298	37.657	28.097	9.254	37.351	78,0	22,0	75,2	24,8
Ordu	59.298	28.751	88.049	54.016	30.776	84.792	67,3	32,7	63,7	36,3
Rize	34.479	12.567	47.046	33.269	13.277	46.546	73,3	26,7	71,5	28,5
Sakarya	134.209	51.313	185.522	124.215	52.781	176.996	72,3	27,7	70,2	29,8
Samsun	122.620	51.376	173.996	114.508	55.057	169.565	70,5	29,5	67,5	32,5
Siirt	24.758	4.523	29.281	26.332	6.533	32.865	84,6	15,4	80,1	19,9
Sinop	17.440	7.750	25.190	16.751	8.616	25.367	69,2	30,8	66,0	34,0
Sivas	59.033	16.141	75.174	57.650	18.168	75.818	78,5	21,5	76,0	24,0
Tekirdağ	189.565	82.855	272.420	179.578	84.670	264.248	69,6	30,4	68,0	32,0
Tokat	44.748	15.855	60.603	42.895	17.942	60.837	73,8	26,2	70,5	29,5
Trabzon	87.839	36.087	123.926	82.450	36.685	119.135	70,9	29,1	69,2	30,8
Tunceli	5.593	2.393	7.986	5.819	3.130	8.949	70,0	30,0	65,0	35,0
Şanlıurfa	113.868	25.860	139.728	112.109	33.136	145.245	81,5	18,5	77,2	22,8
Uşak	45.817	19.204	65.021	41.967	19.719	61.686	70,5	29,5	68,0	32,0
Van	68.417	15.389	83.806	70.426	19.451	89.877	81,6	18,4	78,4	21,6
Yozgat	30.859	8.858	39.717	30.274	9.948	40.222	77,7	22,3	75,3	24,7
Zonguldak	67.296	20.819	88.115	65.114	23.006	88.120	76,4	23,6	73,9	26,1
Aksaray	39.567	10.258	49.825	39.414	11.886	51.300	79,4	20,6	76,8	23,2
Bayburt	6.755	2.277	9.032	6.038	2.281	8.319	74,8	25,2	72,6	27,4
Karaman	31.215	13.571	44.786	26.389	12.902	39.291	69,7	30,3	67,2	32,8
Kırıkkale	28.733	8.051	36.784	25.777	8.362	34.139	78,1	21,9	75,5	24,5
Batman	46.750	12.004	58.754	49.745	15.071	64.816	79,6	20,4	76,7	23,3
Şırnak	41.192	7.048	48.240	39.460	8.434	47.894	85,4	14,6	82,4	17,6
Bartın	22.291	8.544	30.835	18.665	8.871	27.536	72,3	27,7	67,8	32,2
Ardahan	10.402	2.499	12.901	9.819	2.856	12.675	80,6	19,4	77,5	22,5
İğdir	13.010	4.364	17.374	12.295	4.801	17.096	74,9	25,1	71,9	28,1
Yalova	40.909	13.635	54.544	41.329	14.477	55.806	75,0	25,0	74,1	25,9
Karabük	28.575	9.882	38.457	26.936	10.315	37.251	74,3	25,7	72,3	27,7
Kilis	11.107	4.498	15.605	11.768	4.821	16.589	71,2	28,8	70,9	29,1
Osmaniye	42.052	12.108	54.160	40.553	13.451	54.004	77,6	22,4	75,1	24,9
Düzce	47.850	23.029	70.879	45.950	24.401	70.351	67,5	32,5	65,3	34,7
Toplam	10.389.595	4.088.222	14.477.817	9.895.701	4.333.469	14.229.170	717,6	28,2	69,5	30,5

Kaynak: SGK.

(1): 4/a: 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamında hizmet akdi ile bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılanlar.

Tablo 28. 4/a Kapsamındaki İşyeri Sayıları⁽¹⁾

İller	2017					2018					T. Değişim 2018/2017 (%)
	Daimi (I)	Geçici (II)	Kamu (I)	Özel (II)	Toplam (I+II)	Daimi (I)	Geçici (II)	Kamu (I)	Özel (II)	Toplam (I+II)	
Adana	37.397	4.398	671	41.124	41.795	37.966	3.563	979	40.550	41.529	-0,6
Adıyaman	5.692	1.515	288	6.919	7.207	6.163	1.221	362	7.022	7.384	2,5
Afyonkarahisar	10.831	2.601	736	12.696	13.432	11.476	1.925	936	12.465	13.401	-0,2
Ağrı	2.012	801	220	2.593	2.813	2.322	528	335	2.515	2.850	1,3
Amasya	4.976	1.227	242	5.961	6.203	5.335	903	345	5.893	6.238	0,6
Ankara	132.386	13.075	2.252	143.209	145.461	134.827	10.662	3.245	142.244	145.489	0,0
Antalya	64.458	6.900	625	70.733	71.358	67.437	5.184	987	71.634	72.621	1,8
Artvin	3.154	794	226	3.722	3.948	3.343	665	331	3.677	4.008	1,5
Aydın	24.071	3.782	613	27.240	27.853	25.000	2.816	893	26.923	27.816	-0,1
Balıkesir	24.975	4.976	708	29.243	29.951	26.158	3.835	990	29.003	29.993	0,1
Bilecik	3.850	949	240	4.559	4.799	4.028	715	337	4.406	4.743	-1,2
Bingöl	1.734	806	197	2.343	2.540	2.099	518	277	2.340	2.617	3,0
Bitlis	2.096	839	255	2.680	2.935	2.253	557	375	2.435	2.810	-4,3
Bolu	6.119	1.274	274	7.119	7.393	6.357	1.005	390	6.972	7.362	-0,4
Burdur	5.054	1.166	290	5.930	6.220	5.367	868	392	5.843	6.235	0,2
Bursa	70.053	8.383	743	77.693	78.436	72.022	6.127	1.096	77.053	78.149	-0,4
Çanakkale	12.293	2.544	486	14.351	14.837	12.636	1.908	613	13.931	14.544	-2,0
Çankırı	2.310	849	272	2.887	3.159	2.482	608	369	2.721	3.090	-2,2
Çorum	7.269	1.591	473	8.387	8.860	7.572	1.152	581	8.143	8.724	-1,5
Denizli	22.720	3.828	527	26.021	26.548	23.603	2.339	690	25.252	25.942	-2,3
Diyarbakır	13.464	2.094	571	14.987	15.558	14.932	1.554	874	15.612	16.486	6,0
Edirne	8.501	1.283	347	9.437	9.784	8.855	940	548	9.247	9.795	0,1
Elazığ	6.495	1.517	312	7.700	8.012	7.011	1.290	490	7.811	8.301	3,6
Erzincan	2.942	946	261	3.627	3.888	3.224	681	332	3.573	3.905	0,4
Erzurum	8.328	2.216	635	9.909	10.544	8.833	1.617	863	9.587	10.450	-0,9
Eskişehir	17.305	3.715	527	20.493	21.020	18.065	2.790	676	20.179	20.855	-0,8
Gaziantep	30.990	3.035	400	33.625	34.025	31.600	2.344	636	33.308	33.944	-0,2
Giresun	7.070	2.057	480	8.647	9.127	7.567	1.593	591	8.569	9.160	0,4
Gümüşhane	1.640	716	190	2.166	2.356	1.773	485	253	2.005	2.258	-4,2
Hakkari	876	573	135	1.314	1.449	1.028	392	228	1.192	1.420	-2,0
Hatay	20.072	3.431	461	23.042	23.503	21.033	2.729	716	23.046	23.762	1,1
Isparta	7.783	1.577	398	8.962	9.360	8.213	1.086	583	8.716	9.299	-0,7
Mersin	33.153	5.189	584	37.758	38.342	34.255	3.924	883	37.296	38.179	-0,4
İstanbul	491.639	34.573	3.829	522.383	526.212	501.661	27.517	5.213	523.965	529.178	0,6
İzmir	119.391	12.185	1.732	129.844	131.576	121.894	9.681	2.249	129.326	131.575	0,0
Kars	2.219	844	292	2.771	3.063	2.436	565	373	2.628	3.001	-2,0
Kastamonu	6.030	1.646	570	7.106	7.676	6.520	1.285	764	7.041	7.805	1,7
Kayseri	27.564	3.819	531	30.852	31.383	28.532	3.292	708	31.116	31.824	1,4
Kırklareli	6.903	1.601	295	8.209	8.504	7.315	1.143	465	7.993	8.458	-0,5
Kırşehir	3.060	911	198	3.773	3.971	3.242	666	290	3.618	3.908	-1,6
Kocaeli	38.992	7.605	633	45.964	46.597	40.560	6.334	905	45.989	46.894	0,6
Konya	39.736	6.602	898	45.440	46.338	40.837	5.096	1.199	44.734	45.933	-0,9
Kütahya	8.731	2.157	426	10.462	10.888	9.125	1.626	565	10.186	10.751	-1,3
Malatya	10.402	1.930	442	11.890	12.332	11.020	1.613	604	12.029	12.633	2,4
Manisa	23.947	4.783	668	28.062	28.730	24.646	3.686	896	27.436	28.332	-1,4
Kahramanmaraş	13.385	2.781	477	15.689	16.166	14.132	2.086	637	15.581	16.218	0,3

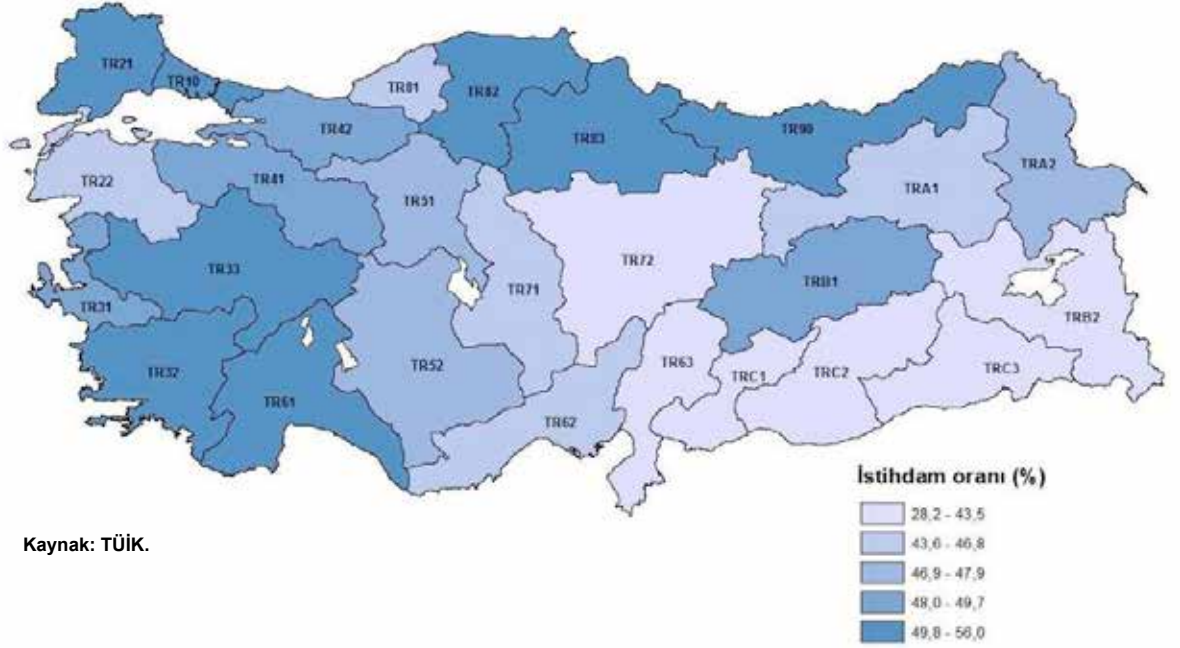
Tablo 28. 4/a Kapsamındaki İşyeri Sayıları ⁽¹⁾ (Devam)

İller	2017					2018					T. Değişim 2018/2017 (%)
	Daimi (I)	Geçici (II)	Kamu (I)	Özel (II)	Toplam (I+II)	Daimi (I)	Geçici (II)	Kamu (I)	Özel (II)	Toplam (I+II)	
Mardin	4.827	1.343	301	5.869	6.170	5.280	1.008	409	5.879	6.288	1,9
Muğla	30.736	4.275	579	34.432	35.011	32.235	3.389	792	34.832	35.624	1,8
Muş	1.752	692	237	2.207	2.444	2.005	456	338	2.123	2.461	0,7
Nevşehir	5.338	962	238	6.062	6.300	5.855	683	338	6.200	6.538	3,8
Niğde	4.816	1.469	262	6.023	6.285	5.039	1.081	322	5.798	6.120	-2,6
Ordu	11.077	2.159	481	12.755	13.236	11.832	1.702	581	12.953	13.534	2,3
Rize	5.971	1.236	371	6.836	7.207	6.435	1.007	450	6.992	7.442	3,3
Sakarya	19.891	3.346	534	22.703	23.237	20.415	2.362	651	22.126	22.777	-2,0
Samsun	21.861	4.441	642	25.660	26.302	22.832	3.530	957	25.405	26.362	0,2
Siirt	1.831	629	216	2.244	2.460	2.026	467	305	2.188	2.493	1,3
Sinop	3.380	892	260	4.012	4.272	3.550	707	325	3.932	4.257	-0,4
Sivas	8.094	2.126	484	9.736	10.220	8.562	1.545	623	9.484	10.107	-1,1
Tekirdağ	20.940	3.925	375	24.490	24.865	21.577	2.920	570	23.927	24.497	-1,5
Tokat	7.317	1.722	413	8.626	9.039	7.699	1.235	580	8.354	8.934	-1,2
Trabzon	15.612	2.926	550	17.988	18.538	17.050	2.555	743	18.862	19.605	5,8
Tunceli	853	414	165	1.102	1.267	1.032	236	254	1.014	1.268	0,1
Şanlıurfa	10.213	3.150	385	12.978	13.363	11.178	2.583	562	13.199	13.761	3,0
Uşak	7.754	1.609	288	9.075	9.363	8.098	1.117	337	8.878	9.215	-1,6
Van	7.301	1.588	412	8.477	8.889	8.018	1.240	650	8.608	9.258	4,2
Yozgat	4.695	1.367	479	5.583	6.062	4.990	942	588	5.344	5.932	-2,1
Zonguldak	9.668	1.651	461	10.858	11.319	9.895	1.318	638	10.575	11.213	-0,9
Aksaray	5.972	1.439	256	7.155	7.411	6.236	1.113	309	7.040	7.349	-0,8
Bayburt	881	355	114	1.122	1.236	987	243	145	1.085	1.230	-0,5
Karaman	3.793	946	242	4.497	4.739	4.009	649	318	4.340	4.658	-1,7
Kırıkkale	4.026	1.026	264	4.788	5.052	4.069	690	298	4.461	4.759	-5,8
Batman	3.598	783	169	4.212	4.381	4.093	617	249	4.461	4.710	7,5
Şırnak	1.981	699	198	2.482	2.680	2.281	537	295	2.523	2.818	5,1
Bartın	3.586	782	159	4.209	4.368	3.678	533	237	3.974	4.211	-3,6
Ardahan	924	386	148	1.162	1.310	1.040	252	212	1.080	1.292	-1,4
İğdır	1.558	457	194	1.821	2.015	1.708	330	254	1.784	2.038	1,1
Yalova	5.789	1.353	174	6.968	7.142	6.085	1.032	266	6.851	7.117	-0,4
Karabük	4.424	855	201	5.078	5.279	4.535	596	281	4.850	5.131	-2,8
Kilis	1.276	402	177	1.501	1.678	1.361	303	221	1.443	1.664	-0,8
Osmaniye	5.811	1.305	279	6.837	7.116	6.052	982	390	6.644	7.034	-1,2
Düzce	6.981	1.293	226	8.048	8.274	7.276	929	336	7.869	8.205	-0,8
Toplam	1.648.595	226.087	37.564	1.837.118	1.874.682	1.705.768	174.003	51.888	1.827.883	1.879.771	0,3

Kaynak: SGK.

(1): 4/a: 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamında hizmet akdi ile bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılanlar.

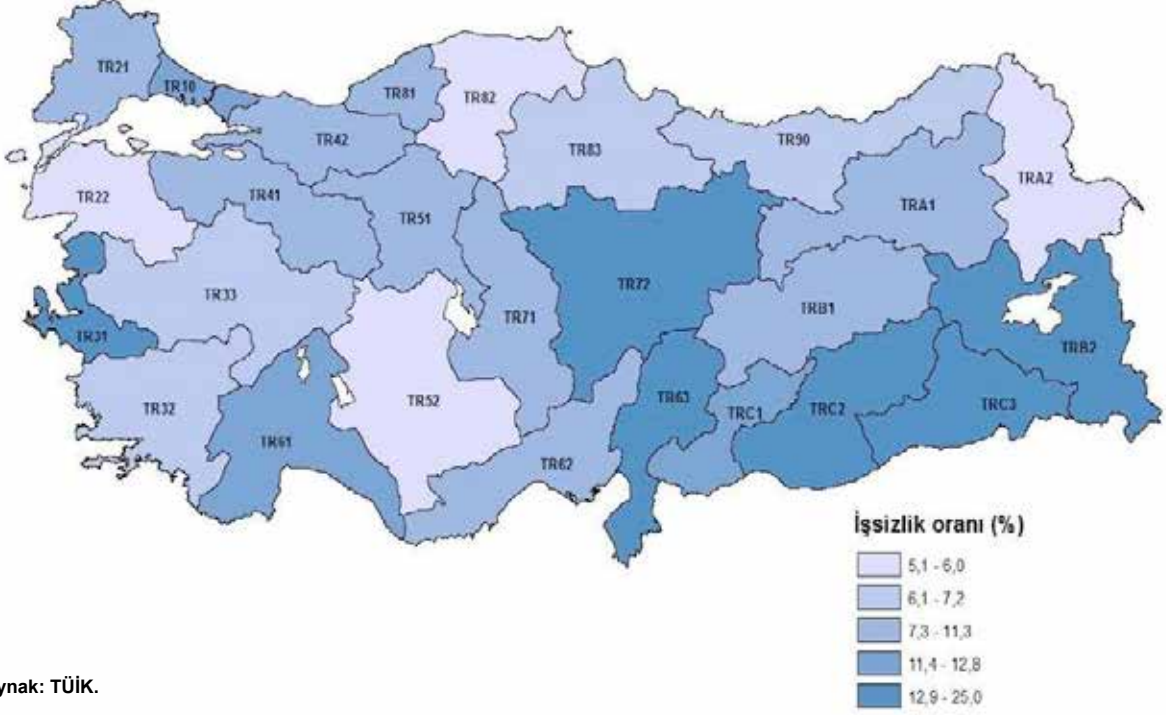
Harita 1. İstihdam Oranı, İBBS 2. Düzey (2018)

Kaynak: TÜİK.

TR10 (İstanbul)	TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)
TR31 (İzmir)	TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)
TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)	TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)
TR51 (Ankara)	TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)
TR52 (Konya, Karaman)	TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)
TR62 (Adana, Mersin)	TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)

Harita 2. İşsizlik Oranı, İBBS 2. Düzey (2018)

Kaynak: TÜİK.

TR10 (İstanbul)	TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)
TR31 (İzmir)	TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)
TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak)	TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)
TR51 (Ankara)	TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)
TR52 (Konya, Karaman)	TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)
TR62 (Adana, Mersin)	TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)